

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Manes ferius in et fecit

91.

DANIELIS HEINSII
ORATIONVM

EDITIO NOVA;

Auctior, atque ita emendata, vt alia
videri possit.

Accedunt

DISSERTATIONES

, aliquot, nec vnus argumenti.

LVGD. BATAVICA
Ex Officinâ Elseviriana

c1o 10c XLII.

4-11-12

Magnifico Nobilissimoque Viro,

CASPARO VOSBERGIO,
Equiti, Domino de Yselaer, &c. in Illustri
Ordinum Generalium vnitarum Prouin-
ciarum confessu Delegato Ordinario,

DANIEL HEINSIUS, S.D.

Nobilissime Vir,

EX quo has Orationes no-
stras, quæ in omni fere ar-
gumenti genere versan-
tur, tuo nomini inscripsi-
mus, neque tu de virtute tua, cujus
testimonium pro dignitate è tot jam
dignitatibus præclare gestis amplum
consecutus es, neque nos de affectu
quicquam immutauimus. nisi quod ex
illo major semper admiratio accessit.
In supremo olim Senatu, inter tot il-
lustres viros, qui aut in hoc ordine
eluxerunt quondam aut cum digni-
tate maxima nunc locum obtinent,
* 2 justitiæ

DEDICATŌRIA.

iustitiæ patronum, vere incorruptum
 ac inuictum sordibus, egisti. in con-
 uentu Procerum supremo, cui summa
 pacis pariter ac belli apud nos com-
 missa est; Patriæ, Ecclesiæ, ac liberta-
 tis, summo cum iudicio, industria, ac
 vigilantia, amorem, præsidium, ac pa-
 trocinium, probare pridem cœpisti.
 &, ut absens quoque semper te præsen-
 tem patriæ probares, plurimas ac ho-
 norificas legationes, pro Republica
 ac Principe non semel suscepisti. Adu-
 lationem neque consuetudo nostra
 neque tua grauitas admittit. quam, ut
 omnem laudem, tua merita exce-
 dunt. Quorum conscientiam am-
 plexus, qui honesti causa & virtutis
 suasu omnia gessisti, commendatio-
 nes aliorum, nec affectas, nec ut pre-
 cium virtutis integerrimæ admittis,
 sed ut onus aliis eodem animo tran-
 scribis, quo à nemine expectas: tanto
 major, quanto eminere supra alios
 quam commendari, majus arbitraris.
 Qua seueritate nos persuasi, quicquid
 dixi-

DEDICATORIA.

diximus de aliis quos oratorum more
passim commendauimus, silentio &
veneratione in te obsignamus. qui
nunc denuo editionem istam, nouam
pene, neque auctiorem modo sed &
à superioribus diuersam, tibi conse-
cramus. Vt sic à virtute tua tantum di-
gnitatis ac splendoris huic operi acce-
dat, quantum animo concipimus, qui
sola admiratione, quam ab ineunte
ætate sæpius professi sumus, eam com-
mendamus. cuius sane vt olim ma-
gnitudinem ac pondus, ita nunc con-
stantiam in limine testamur. Cui
noua gratulandi occasio accessit,
quod generosæ indolis ac raræ filium,
diuturno morbo pene exhaustum ac
jam conclamatum, tibi restitutum ac
Patriæ videmus: neque minus anti-
quissimæ, quæ hodie in terris, Reipu-
blicæ, ad quam Legatus pridem desti-
natus, sibi suisque redditus nunc mit-
titur. Nobilissime & Amplissime
Vir, vale, & nos ama.

LECTORI.

LEctor candide, Orationes nostras, quas in vrbe hac scripsimus jam olim, vt diuersas, ita & dissimiles nonnunquam, neque semel typis haecenus descriptas, vno hoc volumine cum editura olim essent operæ, perlegimus & emendauimus. Inprimis autem hac editione quæ nunc prodit. quam non paucis locis ita recensuimus, vt alia videri possit: ne nunc dicam, auctiorem esse. In ipsis autem, aut pro tempore, aut occasione, sæpe & imitatione autorum veterum, à quorum lectione ac studio recentes tum eramus, formam non eandem nec vbique similem secuti sumus. quæ in istis vt non vna, ita neque omnes eadem delectat. Quibusdam enim copia & circumductionum grauitas diffusa, quæ verborum ambitu instructa, qualis domi nascitur sic fertur, & torrentis instar auditorem secum rapit, mascula, robusta, ardens etiam si sit necesse ac concitata, tantum placet. In quo solus prope Tullius regnavit: scriptor vt eximius, ita fere ab omnibus

nibus antiquis, qui à breuitate commendantur, admodum diuersus. Est & alterum dicendi genus, strictum magis & concisum. quod non tam percellit auditorem quam delectat sapientem. In quo Græci, teste ipso, jam ab Alcibiadis ætate & Periclis regnum obtinent; creberrimum sententiis, compressione rerum breue. Cui cum Demosthenes vim masculam ac grauitatem addidisset, siccitatem ac obscuritatem detraxisset, solus hominem politicum dicendi arte instruxit. quod non pauci Romanorum expresserunt. Qui cum sub Tiberio acumen addidissent, breuitatem magis etiam arctassent, sensim forma quadam obtinere cœpit, quam in Pænegyricis ad Gratianum vsque & Theodosium non infeliciter præclari quidam oratores præ se ferunt. quo in genere nonnullas quoque nostras hic adjecimus. In utroque autem quidam longe à natura genio recedunt. Quippe alterum qui putide amant, periodos adificant non scribunt, verba glomerant non fundunt. imo hoc, vt paucis agam, satis esse putant, si, cum idem dicant semper, dictionem mutant, & sermonis fa-

tiem inuertant. Marci autem Tullii vestigi-
 sic premunt, vt non imitari eloquentiam in-
 gentis viri, sed dictata reddere cum met-
 pedagogo videantur. Adde quod quæ sunt
 diuersi generis, aut vitant ipsi aut contem-
 nunt: feri nempe studiorum, & qui Græcos
 ne legerunt quidem. Quasi quia summus
 oratorum fuit quem existimant se sequi, so-
 lus aut orator esset; aut non ipse Brutum ve-
 hementer commendaret, qui diuersus, nihil
 præter breuitatem aut amabat ipse, aut in
 aliis laudabat: Ciceronem vero etiam vt
 lentum ac diffusum arguebat. Iam quis ne-
 scit, aliam in foro, aliam in castris, aliam in
 schola eloquentiam requiri? Quis non Ro-
 manorum maiestatem ita celebrandam pu-
 tet, vt tantundem prope maiestatis sit in ora-
 tore? Quis non Socratem, inprimis qui Pla-
 tonem studiose legit, ita vt ipse olim dicitur
 locutus, quatenus id obtinere à se quisque
 potest, & aut lingua aut ingenium scriben-
 ris id permittit, commendandum putet? Quis
 non Stoicorum causa aut Diogenis, mutan-
 dum, aut arctandum potius, dicendi genus?
 Quorum magnanimitatem assequi si velis,

longe

longe à Cicerone abeundum est, etiam si puncta non affectes. Iam in sacris, quis non Augustinum, Cyprianum, Hieronymum, ac ceteros doctores, potius quam Græcos oratores, aut Latinos, sequi malit, saluo suo sibi cuique genio & vsu? Cujus equidem immemores nonnulli, nihil præter argutiolas ac frigidas ineptias capere solent. quarum gratia ingenua orationis impetum morantur, corpus frangunt, valetudinem corrumpunt. Si quæ cogitatio sublimis & erecta, si quæ generosior sententia aut sensus, qui cum magno ac indomito, ut ille ait, spiritu efferrî debet, animum impleuit, præ ignavia superstitione ac metu miseri

— deducunt cibum.

*Tametsi bona est natura,
reddunt curatura junceam.*

Nam dum nescio quos imitantur, solum Ciceronem, qui profecto vel sermonis causa, etiam ut aliter cum laude scribas, semper est legendus, pueris relinquunt. Rursus alii, dum compositionem plane negligunt, aut quid sit quod nos compositionem dicimus, è Græcorum libris, qui hic soli regnant, neque mi-

* § nus

nus leges oratori quam poëta statuunt, nunquam didicerunt, quod plerisque vsu venire obseruauimus, qui ad occultam antiquitatis imitationem, nunquam aspirarunt precipuam orationis voluptatem tollunt. Alii, dum plusculum in ea artis non tam ponunt quam ostentant, quia produnt lenocinium non celant; venustatem, quod non sentiunt, ac genium amittunt. fucum quippe nemo amat nisi qui non videt. Iam quemadmodum imprimis eos veneror ac colo, qui precepta artis oratoriae cum cura tradiderunt, ita quis nonnullos ferat, qui ad solam artium suarum normam quas in scholis didicerunt, maximorum hominum orationes exigunt aut censent? Quasi vero, si Dis placet, ei, qui Demosthenem aut Lysiam, aut aliquem ex iis quos illorum quidam vix de nomine nouerunt, in dicendo imitetur, aut in arte Aristotelem, quod nihil consummatius aut maius vel natura dedit vel iudicium perfecit, admiretur, ad minutos istos Ioues, ut iudicium eorum vel exquirat vel demereatur, abeundum sit. Et vero, quasi non eorum monitis carere possit, qui

qui naturam tam fauentem habet, vt, siue ad artem alibi defleat, plus tamen tribuat natura: siue ab ea abeat nonnihil, ipsam vel emendet, vel iudicio commendet, quia non ostentat. Sane vt nemo tantus nascitur orator quantus fit paulatim, quia lectione multa, quia eruditione, vsu, atque exercitatione opus est: ita, quod & de poëta vere dicitur, nemo fit orator summus qui non nascitur. Magnus animus ac generosus, excitata vis ingenii ac ardor, tum iudicium quod cetera absoluit, non parantur, sed diuinitus contingunt. quo qui destituitur, corrumpit quicquid legit, quia male concoquit quod discit. quales sunt quos umbra educat & puluis. Qui, quemadmodum pictores primi illi & adhuc ignari artis, si quid pingerent aut inficere potius delinearent, nomen ascribebant, vt, quod arte, scilicet, non poterant, confessione, qua quam maxime cum arte pugnat, obtinerent; ita, nisi rhetorum precepta non sequaris tantum, sed hoc ipsum prope ascribas, preceptorum vel immemorem vel artis imperitum quidam arbitantur. Quare & singulas quas didico-

AD LECTOREM.

dicerunt partes, in oratione non intexi tantum, sed nudari prope volunt. ut, quod Græcis olim usitatum dicitur, ad alia propemodum transferri possint. Qui vicissim hoc à nobis discant, frustra didicisse artem, qui dissimulare eam nondum didicit. Hoc enim ipsum ars est, sed quam nemo docet: cura autem sola & iudicium absoluit.

I N.

I N D E X
O R A T I O N V M.

- I. **I**N Obitum Illustriss. & inuicti Principis
Mauritii, Dei gratia Princeps Auri-
aci, &c. pag. 1
- II. In Iosephi Scaligeri exequiis habita. 46
- III. De Monumento eidem decreto. 62
- IV. Gratulatio de Fœdere inter Sereniss. Vene-
torum Rempub. & Illustrēs ac Præpot. Or-
dines Fœderatos contracto. 68
- V. Ad Sereniss. Venetorum Reipub. Ducem ac
Senatum, pro honore dignitatis Equestri-
decreto, Gratiarum actio. 82
- VI. Ad Illustriss. M. Antonium Morefinum,
cum ea donatus esset. 84
- VII. Panegyricus Guſtauo Magno consecra-
tus. 86
- VIII. Ad Ampliss. & Nobiliss. Academia Cu-
ratores pro Bibliothecarii munere Grati-
arum actio. 132
- IX. In Obitum Cl. V. Philippi Cluuerii. 148
- X. In Obitum Cl. V. Reineri Bontii &c. 165
- XI. In librum de Mundo, qui vulgo Aristoteli
ascribitur. 178

XII. In

I N D E X

- XII. *In Obitum Generosi & Nobiliss. juvenis
Ernesti Ludouici à Burck-storf.* 183
- XIII. *De præstantia ac dignitate Historia.* 197
- XIV. *De prima Romanorum ætate, & primæ
ejus populi virtute.* 212
- XV. *De secunda & postrema populi Romanæ
ætate, deque C. Cornelii Taciti utilitate.* 234
- XVI. *Post absolutum primum librum Anna-
lium Taciti habita. in qua de mutatione
Reip. deque Principatus initio agitur.* 251
- XVII. *Habita in Auditorio Theologico, cum
secundum Taciti Annalium absolvisset.* 267
- XVIII. *De C. Casare Dictatore, cum illius Vi-
tam in Tranquilllo expositurus esset.* 281
- XIX. *De prolapsis Græcarum literarum stu-
diis, &c.* 296
- XX. *Ad librum de Magistratibus Romanis.*
308
- XXI. *De civili sapientia, cum secundum Ari-
stotelis Politicorum interpretari inciperet.*
317
- XXII. *Socrates, siue, De doctrina & Moribus
Socratis.* 340
- XXIII. *De utilitate qua è lectione Tragædia-
rum percipitur.* 376
- XXIV. *De Stoica philosophia.* 386
- XXV. *In Theophania, siue, Domini Natalem.*
427
- XXVI. *In cruentum Christi Sacrificium, siue,
Domini passionem.* 456

XXVII. Pa-

- XXVII. De conjungendis Græcorum linguæ
& disciplinis. 483
- XXVIII. Pindari Pythiis præmissa. in qua
ostenditur, quomodo veteres Philosophi Poë-
tarum scriptis sint usi. 501
- XXIX. Panegyricus illustri viro Iosepho Sca-
ligero dictus. 522
- XXX. Panegyricus, siue, Laudatio Funeris
Nob. Clarissimiq. viri Iani Douſæ &c. 538
- XXXI. De Poëtis & eorum interpretibus. 561
- XXXII. Habita cum Horatii Odas adolescens
interpretaturus esset. 572
- XXXIII. Oratio Scipionis, postquam in A-
fricam venisset, ante primum confictum.
582
- XXXIV. Declamatio ex persona patris Cal-
limachi, qui prælio Marathónico stans ex-
pirauit. 588
- XXXV. Laus Pediculi, ad Conscriptos Mendi-
corum Patres. 589

I N D E X
DISSERTATIONVM.

D E autore libelli <i>De Mundo.</i>	605
<i>Ad librum Aristotelis Politicorum I l.</i>	
<i>Præfatio seu Dissertatio : in qua de aliis quoque Philosophi scriptis.</i>	637
<i>Dissertatio De Aristotelis qui natura esse & nasci servos ait, & Iurisconsultorum, qui eos feri ajunt, sententia.</i>	657
<i>Dissertatio Platonica De pulchro Socratico.</i>	

I N

IN OBITVM

ILLVSTRISS. ET INVICTI PRIN-
CIPIS EXCEL. MEMOR. MAVRICII,
DEI GRATIA PRINCIPIS
AVRIACI, COMITIS NASSOVIAE, &c.

Habita ex publico mandato XIX Septemb.
CLO IO C XXV.

O R A T I O I.

Princeps Celsissime, Illustrissimi Comites, Nobilissimi Patria Proceres, Magnifice Rector, Amplissimi Curatores, Invicta hujus Urbis Consules ac Magistratus, Reverendi ac Clarissimi Collega, Doctores venerandi, Ecclesiastæ Reverendi, Generosa Iuventus Nobilissima orona,

VO D omnis cogitet memoria,
posteritas loquatur, die hujus
mensis decimo & sexto, quem,
cum fastis eximi non possit,
atrum nobis ac funestum pa-
triæque habendum judico, Mauritium Nas-
souium, quod nomen dignitates titulosque
non admittit quia omnes antecessit, Patriæ
Parentes, Magistratus ac Nobilitas, Miles ac
Prætorie cohortes, omnis populus, plebs om-
nis, mœsta, squalida, dejecta, ad Parentis tu-
mulum, seu potius trophæum, vel secuta fuit
vel deduxit. Luctum publicum, mœrentis
Patriæ imaginem, orbitatis, solitudinis ac va-
stitatis

A

stitatis notas & indicia, in aulis, curiis, palatiis, in ipsis prope parietibus ac tectis urbium, in vultu denique omnium ætatum, omnis sexus, omnis ordinis, eodem die conspexistis. Non enim funus publicum, sed Patriæ cadauer, libertatis, olim in Parente ejus faucibus, reliquias ac conclamata membra, committeri sibi omnes ac efferre videbantur. Occurrebant aliis triumphi, quibus sæpe compos, Hagam cæterasque Batavorum vrbes, prope humeris inuectus ciuium, cum fremitu plausuque, belli fulmen, murus libertatis, omnium prouinciarum urbiumque vallum atque propugnaculum, intrarat. Multi artes belli, multi pacis, alii priuata, focos liberosque, alii Rempublicam, & quantum omnes amisissent secum agitabant. Quidam tot illustria quæ passim extant spolia, exuias, trophæa, aquilas hostiles, frameas atque hastas, quæ victoriarum olim, nunc doloris monumenta, inter manus prope & ob oculos versantur, ante exequias, cum admiratione ac lachrymis contemplabantur. Senes, ab initio calamitates nostras & oppressæ libertatis mala, pœnas, fugas, ac proscriptiones, quæque singuli miserrima vidissent, longâ serie commemorabant. Erant, qui inani studio videnti, sicut in parentum funere plerunque liberi quos ætas aut incogitantia excusat, vndique concurrerent aut sequerentur, nec de suo aut

com-

communi omnium dolore cogitarent: omnium commiseratione digni, quod de se ac cæteris securi, re inani & in tanto casu prorsus puerili, oculorum voluptate, tenerentur. Soli Academiæ Parentes, atque hæc Ciuitas inuicta, quæ ante aliquot jam annos, Dei immortalis opæ ac virtute suâ, hostem, mœnibus pomœriisque hærentem, constantissimè, à templis, liberis, conjugibusque, stitit atque auertit, morem Populi Quiritium Romani, qui heroas suos principesque in publico laudabant, imitandum iudicarunt. Igitur, cum corpus, in quo magnus ille libertatis nostræ vindex tot tantasque res gessisset, aliis cessissent, laudem ejus ac memoriam in hac æternâ domo sibi vindicarunt. Nam, vt illi, loco celeberrimo, pro Rostris, in quo conciones habebantur, leges ferebantur, causæ agebantur, in quem victor terræ confluebat populus, ante oculos atque in conspectu tot heroum, quorum ibi statuarum extabant, funus positum ex more aut situm, commendabant: ita nostri, in hoc Palladis delubro, non Batauiæ sed orbis celeberrimo clarissimoque loco, cui spes ac vota sua quisque credit, quem ex omni orbe nobilissima iuuentus colit aut perlustrat, in quo, non illustres statuarum, sed viui ac spirantes maximorum hominum conspiciuntur vultus, primum tempestatis nostræ principem, laudandum censuerunt, de-

creuerunt. Qui sic bellum gessit, vt hic pacem habeamus, ita pacem inter arma conseruauit, vt calamitatem belli nemo præter hostem publicum sentiret. Cui vitam, cui liberum hunc aërem, hunc spiritum, hanc vocem, quæ seruire aut adulari neque nouit neque cogitur, inprimis autem Academiam ejusque regimen debemus. In quâ educatus ipse, tot præclaras æternasque animas, vel præmiis, vel commendationibus, vel magistratibus, exexit. Genus tanti Principis, quod vñtatum est, nec tango, neque veniam hic peto. Quamquam leges Rhetorum nonnulli cum excedunt, Iuliis teneri aut Cornelis se putant. Quæ, si nunquam natæ essent, ad ingenium ac normam magni oratoris, singulis diebus nascerentur. Et, si hætenus inualuerunt, nunc in tanti Principis memoriam, cum signis militaribus ac armis inuertantur. Domus illustrissimæ Nassouicæ Saxonicæque, quæ tot Regum Principumque genitrices aut affines hætenus fuerunt, splendor, dignitas, maiestas, non ab oratoris fide, sed à sæculorum serie, à conscientia mortalium, à rebus toto orbe gestis, ab historiis annalibusque, exigenda sunt. Quæ, vt cæteros omittam, Cæsarem Adolphum, ex Nassouiorum stirpe, & Albertum, proauum maternum, Cæsaris in Belgio vicarium, tot rebus in his terris inclytum clarumque, non tacebunt. Ac ne bellico-

bellicosam quidem Germanorum gentem, populo Romano multis præliis superiorem, sæpe parem, quæ depositum tam grande nobis dedit, celebrandam reor. ne illius causâ alia dicantur cujus omnia dicturi sumus: qui, si ex se natus esset, tantus esset, quantum ætas nostra alium vix tulit. Sed Naturæ æquum videbatur: partim, ut non nisi tanto Patre nasceretur tantus: partim, ut qui tantus esset, sine liberis ac prole Reipublicæ subduceretur. Quæ effœta, ut nonnunquam matres solent, aut, cum nihil majus potest, cessat melius quam deficit. Et ad manum erat, qui eodem natus Patre, vota omnium jam implevisset: quem successioni Deus pariter ac virtus destinarent. Puer è Germaniâ reuersus, in hanc urbem à Parente, qui hic Academiam auctoritate publicâ fundarat, ablegatus est. In quâ præceptores aliquot, in primis autem virum Nobilissimum, Hermannum Wittenhorstium, Sonsfeldi Dominum, Præfectum primo, mox & Senatorem, habuit. quo neque aula, quæ nonnunquam aliis sibi indulget, neque hæc ætas, quicquam vidit sanctius. Ex omnibus scientiis, Historiam ac Mathematicen dilegit. quarum illa, Principem, hæc, si feliciter conjungitur, victoriam dat principi. Atque in primis ea, quæ vel ciuitates nostras contra hostem munit, vel hostiles arte ac machinis expugnat. Et in eo, qui

ad omnes natus erat, illud maxime admirandum, paucas, & ex vſu ſuo, attigſſe. Nam lorum animi, quemadmodum nonnunquam vehementius quam cautius, ſcientias æt primâ amplectuntur, ita, niſi intra ſapient ac ſtudiorum limites conſiſtant, majestas terminos excedunt. cum in diſciplinis artibusque ſatis ſit, ſi admirationem aliis qui h excellunt aut benignitatem præſtent, ſil nihil ſeruent præter modum. Et jam alia vocabant. Itaque vt tantum belli ducem aliquando daret, quantum tunc promiſit, gradu ſaltu, folle, exerceri: vires luſtâ, aut natando aut in armis experiiri: corpus denique ad re tantas quantas geſſit, & militiæ laborem præparare. Equi, quo impenſe ſtudio ad ſummam vſque ætatem tenebatur, notas animo & oculis, interdum manu, explorare. Et, vel aſperum nec ſatis domitum, in gyrum circumfleſtere ac rotare, vel ferocientem fræno impedire, vel admiſſum ac præpropere retentum, ad ſudorem exercere, vel poſtremo, ſclopò propius exploſo, ad ſecuritatem belli temperare. Neque tamen omni ſtudio ſe abdicare. Ex Hiſtoricis, ſuadente viro maximo, Annales Taciti audiuit. Qui ciuiliſ atque militaris rei autor maximus, ſententiis rebusque denſus, verbis ſtriſtus ac comprefſus, totus denique ignis, tales tantum animas admittit. Huc accedit, quod, vt Belgicæ fuiſſe

fuisse procurator fertur, ita libertatis studium quod tum è nobis hausit, nostris hodie præ reliquis infundit. Ex hoc cæterisque, primum rei militaris & amorem duxit & scientiam. Ex his, quomodo cingendæ urbes, quibus locis, qua occasione de insidiis sit cogitandum; ex his, quid lorica, (nam ad nostram singularem ætatem applicabat) agger, vallum; ex his, regionum ac terrarum situs, etiam nostrarum, & quæ gesta sunt in iis prælia ac bella, hausit: ex his denique & assidua istorum lectione, prima militaris gloriæ ingentem animum intravit æmulatio. Huic maximo scriptori ac docenti Lipsio fuisse intentum sæpe audiui, cum de morte Patris nuncium accepit. in quem, ut inuictum esse omnibus constaret, non aperta acies aut bellum, sed sicarius, immissus est. more nunc recepto, quo heroum mortes quidam licitantur, quidam vendunt. Eam ille necem, non infirmo, ut privati solent, desiderio ac lachrymis excepit, sed, cum bono patriæ, in animum demisit. Illustrissimo Parente sic sublato, terra pariter ac mari, anno decimo & septimo à Patribus suffectus est: ut qui non ætatis spatio aut annis, sed diuinitate ingenii censendos esse heroes intelligerent. & vel suo veleorum quos adjunctos sibi habuit sic usus est consilio, ut, quales alii paulatim fiunt, statim à natura factus videretur. Adolescentiam ac primum ejus regimen dis-

sensio exceperit, qua plerique, hostem nostris
 factionibus intentum, quidam, ne ambitionis
 nouæ præmium libertas fieret, occulte me-
 tuebant. Cui, cum Achillem suum, tanquam
 feruitutis obicem, opposuissent Patres, sic ex
 usu Reipublicæ secundas egit, ut, qui primas
 sustineret, nullas breui apud vos haberet.
 Quo in patriam elapso, quanquam aliquid
 lateret, ipsa tamen flamma, & mox ignis, cura
 ac prudentia extinctus est. Quanquam au-
 tem res ab eo gestas recensere, historici, non
 oratoris, exornare, nec historici existimem,
 qui oratione verâ sine ornamentis optime de-
 fungi solet (cum orator, ea quæ & numero &
 magnitudine eloquentiam excedunt, facun-
 dissime commendat, si confessione candidâ
 omittat: quia quæ cum curâ & apposite ta-
 centur, magna pars eorum sunt quæ optime
 dicuntur;) quædam tamen, quod ab iis solet
 fieri qui orbem in tabellâ pingunt, non ut æ-
 quant, sed ut repræsentent, obiter enumeran-
 da potius quam recensenda rer. Flandriam
 Hispanus eo tempore ac Brabantiam tene-
 bat. nisi quod in illâ, arcem vnam, quæ nunc
 urbem imitari cœpit, (Neusam vocant) cum
 Ostendâ; in hac Bergam, quæ ad Zomam,
 nostri adhuc vindicabant. Primum solide vir-
 tutis testimonium Axellæ dedit: quâ in Flan-
 driâ, Sidneio comite, non magnâ manu, sine
 ullo sanguine propemodum ac cæde (nam &

hosti

hosti parcere, cum posset, maluit) potitus est Bergam, oppidum inuictum, in quo res ad omnium stuporem admirandas, tori illi Martis ac lacerti, duo Baxii gesserunt, maximo exercitu Parmensis post obsedit. Quo profectus subito, cum vultu Principis aduersus belli casus militem attolli non nesciret, ita & sermone & conspectu, militem cum ciue accendit, ut ex spe conceptâ, nihil præter desperationem imperator summus, & qui vincere non tantum jam didicerat, sed & plurimis successibus consuerat, donum & ad suos reportaret. Cæterum fatale erat, ut ex illâ belli arêâ ac campo, tot illustria virtutis documenta eques noster daret. E quâ vrbe, eodem anno, centum pedires, equites sex admodum, Thienam, oppidum Brabantiae, spectante Hispano, expugnarunt. quibus cum non minus quadringenti, post direptionem obuios se darent, ne de prædâ quicquam aut virtute hosti cederet, vtriusque compotes ac sui, manu per hostile agmen reditum ad suos reperere. Breda, quæ nunc annum prope obsidionem tolerauit, sine exercitu ac sumptu, arti ac ingenio nostrorum cessit. cum paucissimus ac terra sua relictus miles, satis esse ad laudem duceret, quod urbem expugnasset. cuius magnitudinem victoriæ, ab hoste postea, tot copiis tantoque tempore ac sumptibus edocti sumus. Cui noua hæc obsidionis ratio placere

A 5

cœpit,

cœpit, qua de fame ac egestate militis ,
 de virtute, triumphatur: qui nihil grauius
 digniusque tulit , quam quod proeliis ab
 hoste interclusus, ad ignauiam redigeretur; &
 pugnatuſ antequam oppugnaretur. Erant
 tempore & non ita validæ res nostræ, & a
 gusti limites ac fines, quos vbique aut ten
 bat hostis aut claudebat. In Geldria, Zutph
 nia ac Neomagia ; in Transisulania , Daueri
 tria; in Frisia recentes aliquot, sed validæ fir
 mæque arces , Immetilla cum Opſlago a
 Delfſilla ; alia ex parte, alio propemodum in
 orbe; Hulſta munitiſſimum Flandrorum op
 pidum, terrore ſui omnes , damnis ac excu
 ſionibus, vicinos proſtigabat. Dicam, quod
 ſtuporem omnem, omnem longe excedit ad
 mirationem (nemo enim tam velociter in
 ceſſit vt hic vicit) vno omnes eodemque an
 no, non ignarus famam ab initiis pendere, &
 vt prima cedunt cætera à vulgo æſtimari,
 non luſtrauit aut acceſſit, ſed provinciis adje
 cit: obnitente fruſtra Principe Farnelio, Parmenſi dūce. qui cum arcem Cnotzeburgum
 aliquamdiu fruſtra obſediſſet , & ad artes ac
 inſidias virtutem conuertiſſet , arte noſtra
 vinci ſe ſpectauit prius quam audiuit. cum è
 turri edita , ſuorum fugam, neque prædam
 modo, ſed & aquilam , viuenti ſibi ac ſuper
 ſtiti auferri vidit. Quo ſpectaculo percuſſus,
 cum ſucceſſu, ſpe, autoritate ac fiducia, exu
 tum

rum se videret , ne fortunæ suæ superesset, Belgium reliquit. Annus alter (nam victoriis distinxit singulos) Steenvycum, urbem prope inuictam, cum Otmarfa, ac Couorda, nobis dedit. Paulo post Groningam, cum Gertrudis monte (at quas vrbes!) alteram provinciam, non urbem, alteram provinciarum omnium vel eo nomine præsidium ac munimentum , quod Bataviæ totius munimentum & in ea esset, sine strepitu ac motu expugnauit. Quæ nos obiter, vt ante dixi, non commemoramus, sed subducimus. Ne quis singula, quæ iusti molem operis requirunt, in transcurfu & sic obiter miretur dici. Nam & ita vicit: & præcipuum victoriarum omnium momentum ac miraculum, in festinatione ac modestia habemus. quæ iactantiam ac leuitatem, cum pauore ac fuga hostibus relinquit. Quamquam metuo ne magis etiam sit festinandum. Vno eodemque anno Rhénobercum, Meursam, Grollam, Goram, Enschedam, Brevordam, Oldenzeliam, Otmarfam, Lingam, expugnauit. & quod singula excedit, maxima grauissimaque obsidione, in Geldria Bomeliam exsoluit. Toto enim, Venit, Vidit, Vicit. vt cum ipsis prope mensibus victorias æquaret. Cæteras, vt Grauum, Wachtendoncum, Dotecomum, Batteburgum, Woudam, Andreanam arcem, ac Cracouiam, omitto. Quarum quasdam pau-

cis

cis horis, quasdam, vno alteroque die, validissimas plerunque ac maxime munitas, totidem euertit mensibus aut cepit. Quod cum imitari aut vlcisci statuisset hostis, vires omnes copiasque in Flandriam conuertit. Est in eo littore oppidulum, aut moles potius exigua, piscatui olim, tandem militum excursionibus ac prædæ destinata: vt vix hosti, nisi ex agricolarum querimoniis, vix nobis, nisi ex impensis, nota esset. donec propria calamitate ac virtute nostra, supra cæteras Europæ celebrari cœpit. In qua cum non secus atque in cauea conclusus miles noster esset, annostres, aduersus hostem, mare ac luem, igni, ferro, sulphure ac animis, sic stetit, vt amissis mœnibus, amisso pro quo dimicabant loco, cum in vrbe obsessa, neque vrbi, cuius partem occuparat mare, nec victoriæ jam locus esset, nihil hosti, præter tumulos cum cadaueribus relinqueretur. quibus ipsis, cum & aggeres & tellus defecisset, aliquamdiu propulsatus est. Nemo tanta clade vicit, nemo tanta laude ac virtute victus est. Adde quod inuictus ille noster, dum de puluere ac arena in hostili agro, hujus causa decertatur, totam in eodem insulam, cum Slusa, Ardenburgo, Isendica, vrbibus inuictis plane aut locis, hostibus extorsit. Bergam (nam de ea sæpius dicendum fuit) oppidum, quod neque per se firmum est, & ita collibus munitum

nitum vt munitioni non sit locus , arte ac molibus quas procul hostibus objecit , cum diu absens defendisset , tandem sine armis & aduentu solo vindicauit. cum pro armis (nouum præliandi genus) fama & existimatione sui vteretur. qui totius vitæ non vnus aut alterius victoriæ & præmium & finis est. Quo successu , vrbs incomparabilis & supra plurimas Europæ clara, quater magno impetu ab hostibus tentata , toties à nobis vindicata est. Nec felicitior in urbium obsessiombus quam præliis aut Marte aperto fuit. Quod cum sæpe, tum Turnouti clade nobili restarum. quam describat aut descriptam, legat , qui hoc agit. nobis omnia incumbunt. nam quod rarius conflixerit , prudentia , non metus fuit. Per hostilem agrum bis, cum metu ac pauore omnium , exercitum deduxit. Per Brabantiam, successu non inutili, quod Grauam occuparet. Stragem vero quam ad Neoportum dedit , nulla vis ingenii ex merito describat. Quo cum eques omnis, omnis pedes, omnes vtriusque partis conuenissent vires , & vterque dux ante agmen, vultu, verbis, manu atque exemplo inflammaret suos , fugientibus obsisteret, cessantibus instaret , neque minus acriter virgeret miles , horas tres ambigue certatum est. Vt nec fortius pugnari neque melius disponi aciem vtrinq; potuisse satis constat. nisi quod

initio

initio victoriam præcepimus. Nam cum locum aciei ante pugnam occupasset noster, Sol, arena, ventus, maximum in littore momentum, protinus in partibus fuere. Huc accessit, quod ut primo velitationibus recentes aut detinuit, aut callide, dum nostri aduentarent, explorauit; ita fessis nouum ac recentem, quem seruarat sibi, equitem immisit. Quo turbatus eques, & iam dissipatus pedes, fugæ, prædæ, ac victoriæ, initium fecere. cui finem interemptus hostis & nox dedit. Cladis magnitudinem victoriæque, sex septemue millia in loco cæsa ac captorum prope innumerabiles testantur. Inter quos prouinciarum terror & diu Rheni incubus Mendoza fuit. qui victori fastum pariter & animos summisit. Ita dies idem, alterum exercitum, in terra sua fugientem, alterum longissime à suis & ab hoste cinctum, in hostili agro triumphantem vidit. Ut vterque metu cuncta ac terrore, alter fugiendo, alter quia vicerat, impleret. Nam quid ea dicam, quæ aut principe eo, aut, consilio ac ductu ejus, mari tot jam annos gessimus? qui terrarum metas & extremos limites egressi sumus. Thule enim summus nauigantium conatus, in pomæis fœderibusque nostris hæret. Gades hominum, ut loquitur poëta, fines expugnauius, deuicimus. Calpen metu ac terrore proterruimus. Canarias, quas Fortu-

natas

natas dicunt veteres , inuasimus. Quarum principem ac caput , Nobilissimus vir Petrus Douſa, domo Lugdunenſis , expugnauit. ac ne vinci potuiſſe dubitemus, incolas in latebras ferarum & ſpeluncas montium adegit. vt venationibus, non bello , ſupereſſe viderentur. idem qui Mexinam , ſiue Diui Thomæ inſulam, ſic occupauit. Vt omittam, quoties illuſtris vir Ioannes Duuenuordius , ſupremus ſub hoc principe Oceani Præfectus, parua manu nauibusque , multas atque immanes alibi ceciderit , accenderit , euerterit. Cui , Gädibus deuictis, Sereniſſima Britanniæ Amazon, grates literis, quas legimus, ac præmia perſoluit. quoties inuicti Argonautæ noſtri , veri hoſtium ac piratarum ſcopuli, non numero, non armis, ſed virtute ac animo ſuperiores, res præclaras, inauditas atque inuſitatas, toto mari geſſerint, ediderint. Ne de Noua Zembla dicam. vbi cum & homines, & Sol , & dies defeciſſent, cum frigoribus ac feris diu commiſſi ſumus. Ne jam dicam, qua virtute India ad Orientem, ac mox altera ad Occidentem , penetrata aut tentata ſit. Ex quibus, præter opulentiam immanem, omnia plantarum , animalium , aromatum ac ſtirpium portenta , hætenus & nobis & veteribus ignota, prompſimus, eruimus , transveximus. Sed quo te Heemskercki prætermittimus piaculo? qui, cum Regiam , com-

municato

municato prius cum heroe nostro hoc confilio, sub ipsam Calpen, sulphure ac ferro, neque minus animis tuorum, deleuisses classem, primus vniuersam trepidare Hispaniam ac desperare docuisti. Vidit ea dies, Auditores, duas ac viginti, moles dicam nescio an naues, turribus plerasque ac propugnaculis eductas, ita vastas quasdam ac immanes, vt non sine horrore maris ac labore venti mouerentur, singulas tormentis plurimis ac militum exercitu instructas, in conspectu ac suorum quasi sinu, ita diripi, vastari, disjici, corrumpi, vt non minus prope sanguinis quam aquæ mare concitatum volueret. tanta vi ac impetu nostrorum, vt, cum neque fugiendi illis neque instandi nobis superesset locus, alteri in mare desilirent, alteri eodem animo quo vicerant subsequerentur. Est hic genus quoddam hominum cui plurimum libertas nostra debet, qui in terra nati, simul eam corpore preßerunt, more animalium ac ritu quibus duo elementa incolendi anceps contigit natura, aquam petunt. in qua vitam agunt, neque minus natant, vbi opus est, quam nauigant: de cætero securi, cum vbique domi & vbique peregre se esse credant; quicquid autem nondum occupat Hispanus, patriam existiment: quem vt hostem sic materiam virtutis putant. tanta corporis atque artuum velocitate, vt per funes nau-
ticos

ricos enixi , simul prope in imo navis ac supremo mali spatio versentur. tanto animo pro patria ac fide , ut plerunque post victoriam & ante servitutem , rebus omnibus humanis mortem anteponant : à qua cum vrgentur , libertatis tamen jus extorquent. Quippe , navibus accensis , pulvere icti & cum hoste in aërem elisi , quia non vincuntur, ex opinione sua vincunt. sic in mare redeunt, in quo perpetuo vixerunt. Ex his vnum sæpe audiui, cum in mari ipso militem Hispanum ferro aliquamdiu persecutus esset, rictu tandem moribusque, irritaræ instar belluæ sic inhæsisse morienti, ut non hostem ante in fluctibus quam animam dimitteret, & quem aliquamdiu toto corpore pressisset, in cadauere ejus expirasse. Quendam, cum adhuc prætoria restaret navis, è suprema mali parte , prius quam à suis abiisse crederetur, belli transtulisse signum. quod ereptum, cum victoria confessionem ejus hostibus extorsit. Ita classis tota, in exitium nostrorum comparata, cum in speculis interea ac littore armata pariter ac trepida consisteret Hispania, deleta igni; suis metum, nobis, præmium virtutis atque audaciæ, victoriam reliquit. Ex hoc tempore, cum bello ac penuria non parum vrgeretur, ac jam sibi, inter nos grassari suctus, serio timeret hostis, de induciis ut cogitaret sua interesse credidit.

Aduersus

Aduersus quas luctatus aliquamdiu noster, cum & ea quæ secuta sunt prudenter præfagiret, & perire sibi patriæque tot annorum tempus, maximum mortalis æui spatium, videret, fatis tandem ac necessitati cessit; non ignarus temporum à quibus vinceretur. Et, ut ante bellum foris, pacem domi, ita pacem foris, bellum domi, tum habuimus. quod honestos quoque non amore patriæ aut odio, sed partium aut singulorum, sæpius transuersos egit. magno cum mœnore ejus, qui nec ciuem hætenus in armis, neque militem in castris nisi pro Republica armatum viderat. Quæ tum contra euenire. nam & factionibus ac studiis nostrorum, & per ea, clam ab hoste oppugnati sumus. Qui successu maximo tum armis supersedit: neque vnquam, si quid iudicare possum, verius de nobis triumphauit quam cum neuter vicit. Sed & miles in quietem versus, & successus aliquantum substitisse visus est. Nam Iuliaco ac Breda, quanquam damno hostis maximo & sumptu, tamen cessimus. Ex cuius solertissima defensione, ita domum & ad suos venit, ut & suam & instantem Patriæ calamitatem, quisque ex macie, pallore, ac vultu, præsentiret. Hoc plerique in eo admirantur, quod, cum maximi plerunque duces, rei militaris partem aliquam præ cæteris vel colant vel intelligant, eodem & successu & iudicio

in

in omnibus sit usus. Eodem quippe euentu, & aperto Marte, & dolabra, & cuniculis ac machinis rem gessit. Vt non raro, cum ad portas stationem tueretur miles, noster machina inuectus, desuper veniret vrbi: aut sub terra, hoste ignaro, grassaretur. qui, cum arma expediret, jam ab hoste victus erat quem sub pedibus habebat. Urbem oppugnavit nullam, vt non prius daret operam, ne expugnari posset. Quod celeritate incredibili, & arte partim, partim militis exercitati opera, præstabat. Vt priusquam peti se sentirent, jam obsessi essent: aut deditionem, ac nonnunquam sero, cogitarent. cum ruinas, quas tormenta dederant, extemplo sine veniæ spe miles sequeretur. quem in potestate interdum imperator amplius non habet. Non enim funda, aut ballista, aut imbelli Græculoque ferro, sed immanibus tormentis, quæ, cum ignem conceperunt, partes urbium immensas rumpunt atque elidunt, turres atque mœnia pulsabat. Arma noua, nouas sæpe machinas excogitavit: quæ cum ad Hispanum etiam aduersis peruenire rebus, plus terroris quam successus aliorum intulerunt. Bellica tormenta, quæ & onerari & moueri loco sine magnis sumptibus non possunt, sic contraxit, vt & quouis facile vehantur, & triente solo puluëris, nec vi nec impetu minore, displodantur. Nemo loca quæ muniri possent,

possent, nemo muniendi rationes, nemo terræ situs, nemo maris consuetudines ac vices, nemo portuum ac fluminum profunditates, ita habuit perspectas. quo nec tutum neque clausum quicquam relinquebat hosti. Si quod mare obstaret, classe; si quod flumen, ponte; aut si nihil præter aërem pateret, illuc quoque machinis ac arte perreptabat. Nihil mari sine eo, nihil terra, nihil bello gestum est aut pace. Præsens multa, nec minora absens, cum vbique præsens esset, exsecutus est. Et vt aliquid sine eo, nihil tamen non ab eo gestum est: cum vbique aut militem exercitatum, aut tribunos mentis suæ conscios haberet. Pedes, eques, semper dux, nonnunquam miles, omnia disposuit, obiuit. Sæpe destinato, aliquando ex occasione, prælium commisit. Sæpe in acie cecidit hostem, sæpius præuenit. sæpe festinando, aliquoties trahendo bellum, aliquoties & non pugnando, vicit. Artes, quæ aduersus hostem tantum sunt honestæ, raro & plerunque cum successu maximo adhibuit. Arcana sua nemo sic tegebat: nemo hostium, cum animis consiliisq; Principum, sic explorabat. Qua in re, & ratione occulta & inusitata utebatur. de qua nihil referam aut dicam: quia melius prudentiusque præteriri puto quæ non profunt nisi ignorantur. Quicquid vsum vel in bello vel in præliis habere potest, in campe-

stri

stri meditatione militem docebat. Nam tractare arma, etiam posteritatem docuit: quod nonnulli tabulis ac scriptis expressere. In castris, nihil unquam vel mechanico vel militi præscripsit, cujus non exacte rationem iniisset. Nam & munimenta prius animo delineabat, & officia quæ præscripturus esset, expendebat prius quam exigeret. Ut non modo decipi ab aliis non posset, sed & calculum cum opibus nervisque Reipublicæ ex usu ejus ac securitate sua poneret. Quo effecit, ut nec fraudes aliorum neque sumptus nimios in publicum inferret, & autoritatem utrobique tueretur. Disciplinam militarem, quæ in castris robur ac virtutem confert, stricte contenteque & instituit & conservavit. Nam & ordinis, quod munimentum est militiæ, & exercitiorum, rationem semper habuit. Abstinenciam, modestiam, ac continentiam, à milite sic exigebat, ut labore ac manu, non lasciivia aut petulantia, à civibus differret; hosti tantum gravis, non grassator inter suos. nemo enim libertatis causam in licentiam vertebat. In exemplis ac suppliciis, inexorabilem ac plane immotum se præbebat. nam prudentia, quod paucis contigit, id consecutus erat, ut volentes emendaret. Immodestos temere ac delinquentes, voce sæpius & oculis quam pœna continebat. Iram sæpe in promptu, sed non ultra speciem, habere.

In

In congressu ac colloquiis cum iis, quibus imperabat, ab humanitate non plus petere præfidii quam quantum ad auctoritatem, quæ nonnulla sui parte hac constat, satis esset. Et feueritatis aliquid natura addidisse videbatur. qua sic utebatur, ut, qui militem amaret, disciplinam pro virtute singulorum & cum opus esset, inhiberet, non laxaret. quo effecit, ut quod utilissimum in castris semper fuit, hostem minus milites metuerent quam ducem. In conflictu, nemo sic parcebat militi, sic utebatur: à quo mortis patientiam, non vitam, exigebat. cum non temere absumentus sit in prælio, qui bello reservatur. Quod non hora aut momento, ut conflictus, definitur, sed & sæpe refici & ad posteritatis curam cum Republica transmitti solet, ideoque ad patriæ securitatem caute est dispensandum. Ægros fauciosque in bello, nemo diligentius respexit: quos fomentis aliquando, aliquando voce ac colloquiis leuabat. quæ quò minus ad blanditias composita ac rariora erant, eo animos apertos simplicisque, quale est militare vulgus, magis altiusque penetrabant. nam blanditiarum assiduitate ut auctoritas amittitur, ita comitatus usus obsolescit. Nemo unquam de annona, nemo de stipendio in tempore exsoluendo, magis vel sollicitè vel diligenter cogitavit. quo effecit, ut, cum sæpe aut fretus numero aut aliqua

qua

qua difficultate oppressus, cogere quam supplicare malit miles, nunquam aut obsequium fidemque duci, aut cum hostibus certamen detrectarit. & nonnunquam subito conspectus ita aciem accendit, ut quem quisque in pugna legerat, pene ultra mortem & ad inferos persequeretur. Tribunatus aquilasque, non obsequio fortunæ semper, sed virtutis merito ac ultro sæpe conferebat; nec stipendiorum tempus, sed aut gesta aut aduersa vulnera ac cicatrices numerabat. Itaque & non raro sordidos ac cæterorum rudes, sed exercitos ac manu strenuos, ad summos ordines traduxit, &, quos nihil præter ambitum ac prehensiones commendaret, pari animo rejecit. Adulationem ac jactantiam, diuersitate morum, & plerunque vel silentio vel vultu castigabat. nam quæ leuitatem præ se aut futilitatem ferrent, non tam oderat natura quam detestabatur: à temeritate ita alienus, ut sæpissime, cum cedere hostem posset, satis esse existimaret si non cederetur, nec aperto Marte, quod tyronibus placere solet, prouocaret, nisi cum prospectum esset ne noceret. nam occasionem laudis sibi quidem sæpe dari, patriæ periculo nec semel delinquendum esse existimabat. in Republica præsertim, in qua sapientes regunt, plebs iudicium aduersus omnes sibi seruat. Si quid moliretur, lentus atque ad omnia intentus,

prospera

prospera cum ratione magis quam ex casu approbabat : tantus ac tam rigidus exactor sui, vt suffragium fortunæ nunquam post virtutem expectaret. In hac libertate nostra, illud quoque adjungam (neque enim expectatis, credo, vt, quod pædagogi solent, homo animi non plane abjecti, verbis hosti aut diceriis detractum eam) quod cum vniuersis Hispanorum opibus, ingenio, ac viribus, cum summis hujus tempestatis ducibus, commissus est. Alexandrum quidem illustrissimum Farnesiorum Principem ac Parmæ Ducem, Petrum Ernestum, vt & Carolum Mansfeldium, bellandi veteres ac gnaros, Serenissimum Archiducem Albertum, ex initiis vbique formidatum, ferocissimum Mendozam, & Ambrosium ex antiquissima ac nostris cladibus nobilitata Spinolarum gente, nostri quoque celebrant. Nec Achillem commendare potuit Homerus, nisi Hectorem extolleret, neque Æneam Maro, nisi Turnum commendaret; & Lucanus, quia Cæsarem depressit, plus Pompeio, si quid judico, detraxit. imperator quoque noster, vincere hostem quam contemnere malebat. In republica, vt mente celer & ingenio ad omnium stuporem promptus, sic in singulis cunctator sæpe, sæpe ita velox, vt cum simulandi artes maximo naturæ beneficio vel ignoraret vel odisset, aliorum simul intelli-
geret

geret ac præueniret. Dubitandum autem non est, quin quam plurimum ad laudem in Republica intersit, alios decipias an non decipiaris. quia alterum versuti callidique, alterum prudentis & vbique circumspecti est. Exempla singulorum, vel quod melius hæc norint qui arcanis hæctenus interfuerunt, vel quod melius dissimulatur quicquid nostro tempore prudenter sed occulte geritur, non tango : & antiquitas, sub cuius velo optime hæc docentur, cuius patet. In dicendo ita brevis ac succinctus, vt necessitatem raro, nunquam dignitatem Principis excederet. plurima acute, nihil vnquam frustra dixit. Apparatum eloquentiæ nec adhibebat, nec in alio laudabat. Nemo Principum consilium sic petiit, sic dedit. ita quidem, ut cum peteret, plerunque daret, & velocitatem cum iudicio suspicerent à quibus petebatur. non enim hostem tantum sed & suos præuertebat. Corpus succulentum, vegetum, torosum, Deus & natura dederant; cuius speciem ac modum magnitudo animi ac mentis excedebat. Vultus, serius, compositus, ac grauis: gestus, vere militaris: nihil blandum vsquam aut fucatum, nihil à quo aliud timeres : &, in vocem magis quam in verbis inerat seueritas ; quæ castrensem negligentiam & imperandi consuetudinem præ se ferebat. Ex ore, superciliis, incessu, corporis totius mo-

tu habituque, Martem, non plorantem illum, quem poeta turpiter inducit, sauciumque, sed Gradium aut Vitorem, descripsisses. qui post perpetratum Delphis Bataurum ab Hispano facinus, in animo ac vultu ejus sedem posuisse videbatur. Non delicias, non odium ab eo expectares. quod nonnulli condunt, ut in usum ac vindictam promant. Quorum diritatem, neque verbis quisquam satis execrari, neque cogitatione aut sensu penetrare potest. irasci quam nocere honestius putabat. Cultus, non luxurie aut sumptu, sed mundicie insignis. quam & famuli præ se ferebant: ut è diligenti patris domo, non ex aula, singulos prodire existimares. Hastas, galeas, loricas, phaleras, ephippia conspiceres: quæ nunquam nisi sanguine ac vulneribus fœdari passus est. Ne in peregrinum quidem habitum, quod nobis usitatum est, deflexit; qui Germanos modo, modo Gallos publice representamus. etiam, quod fœdum dictum est, Hispanum odimus & imitatur. Quæ haud parui in Principibus momenti sunt. Siquidem, cum habitu, Græcorum mores quoque, Magnus Alexander exiit, simulque gratia suorum & successu destitutus est. Et Romani, Regum liberos quos expugnare sensim aut inuisos suis esse vellent, cultu moribusque sæpius quam armis ad se traduxerunt. Nemo sibi & naturæ plura, nemo

mo pauciora institutioni debuit. Militarem rem, exercitatione & usu, artes pacis, inter tubas didicit & arma. Ducis maximi virtutes, fortitudinem, scientiam pugnandi, providentiam, felicitatem, vim imperii atque autoritatis, ad exemplum non tam assecutus fuit quam absoluit. Fide, justitia, clementia, judicio, modestia, benignitate, ac nonnulla, ubi res requireret, severitate, quæ si in eodem pariter concurrant, Principem absoluunt, nemini concessit. Inter arma ita vixit, ut contentione ac industria, non luxu aut licentia, à cæteris differret: in Republica, ut qui prudentia ac usu primus esse posset, salva majestate ejus mallet esse maximus. Rarum autem ac inusitatum, ut qui pluribus excellit, nihilominus æqualis esse velit cæteris, & ex omnibus quæ pro imperio ac potestate aliena gerit, curam sibi tantum ac molestiam referret. Quam vel moderationem vel æqualitatis curam, omnibus trophæis laureisque anteponunt, quibus ne pro libertate quidem bellum cum suspitione servitutis in Republica probatur; quam felicitas suorum ac successus pluribus quam hostis publicus invexit. In quo genere præcipui fuerunt quos præcipue nunc admiramur. In Romana C. Cæsar, cujus bellicas virtutes atque ingentem cum successu animi vigorem, nemo satis vn-

quam commendavit, primus libertatem expugnauit: cæteri pro seruitute, quod imperium tum dicebatur, omnia gesserunt. Qui diuinos maximosque viros, Brutos, Cassios, Heluidios ac Pætios, quorum instituta & extremæ quasi morientium pro libertate vires, factionibus distractæ erant, tanquam scopis euerterunt. Etiam Pompejus, quo præ reliquis libertas stetit, magis dedit operam, ut solus quam ut primus esset. Cato autem, omnium scholarum post euersam libertatem argumentum, ut amore Reipublicæ non pauca, ita quædam, & fortasse eadem, ad famam & ad ostentationem gessit. ne in summo quidem ultimoque vitæ actu, ab hac alienus: in quo operam dedisse dicas, non ut extra seruitutem, sed ut in theatro moreretur. Ac ne Pyrrhos quidem, Mithridatas, Alexandros aliosque id genus Reges veterum ducesque, hic opponi nobis feram. quippe qui ex usu cuncta aut pro nutu dirigebant. Igitur aut ducere hostem aut ferire, urbem cingere, aut extemplo, cum res ferret, expugnare; occasiones denique omnes, quæ momento sæpe constant, ubi visum esset, pro se occupabant. Noster, ex arbitrio virorum quidem, quales nunquam desunt nobis, maximorum, sed, ut ratio constaret omnibus, ex alieno omnia gerebat. Illis opes, etiam ad luxum, nobis aliquando vix ad usum aut in loco superant.

Simul

Simul autem vincere ac parare quibus vincas in Republica præsertim, difficillimum. in qua, cum omnia vt in priuata disponantur domo, simul de ærario victoriaque cogitandum est. Pietatem ac Religionem, non ad dominationis vsu & ex arte, vt nonnulli, sed ex animo colebat. Quam tueri majus est quam proficere. non vt quenquam aliud sentire cogas, sed vt ad præscriptum suum, non alterius, colatur Deus. In quam libertatem qui jus sumit, etiam si cætera concedit, vniuersam tollit, siue quia id quod primum est in libertate tollit, siue quia tota sæpe seruitus sub hoc prætextu latet : quod tot annos Belgæ jam experti sumus. Nam tributa, vectigalia, atque alia, vt cunque tolerantur: nemo jus in pietatem animosque impune sumit nisi qui præscripsit. Ac plerunq; de successu ac victoria non dubitat qui Deo causam approbari credit: neque quisquam pugnat fortius aut vincit sæpius. Vt hoc ipso quidam callidissime vtantur. quia suam cuique optimam videri, & affectu, non iudicio de ea judicari, maxime ii credunt quibus nulla nisi simulata placet. Ad virtutes istas, maxima naturæ beneficia ac dotes accedebant. Memoria tam rara inter cætera ac vasta, vt quæcunq; ab actuariis concepta essent, per se meminisset, & amissas, quas legisset vnquam, aulæ tabulas chartasque, à se peti posse, nihil minus quam jactator, aliquoties

pronuntiarit. Accedebat rerum prope omnium scientia, ac solidum de singulis iudicium: quo & mentes singulorum & ingenia prudenter callideque pertentabat. Memini legatos quosdam, etiam quos magni pridem approbarant Reges, duces, nautas, medicos, politicos, cum metu ad officia ac salutationes accessisse. Adeo nil temere à quoquam cuius reddi ratio non posset, admittebat; ipse rerum omnium vorago ac abyssus. Ut eorum quoque gnarus videretur quæ non auditisset, & timeret quisque ne jam sciret de quo respondendum sibi esset. Nemo enim plura scivit quæ non didicisset: nemo plura vñ perdidicerat de quibus recte iudicaret: nemo tanto cum iudicio quæ perdidicerat in vñ publicum conuertit. Inter quæ Mathesin merito reponas; vt subtile studium, sic vastum. cuius singulas sic perlustrauit partes, vt egisse hoc vñum peritissimi vel fide sua deierarent. cum & multa primus obseruarit, neque pauca prope amissa ex antiquitate reuocauerit. Nam & Numerorum ac Geometriæ adyta, totamque Graphicen excussit atque Opticen. Ut Potentiarum Ponderumque Isotropicas omittam rationes. In quibus magnum imitatus Archimedem, plurima ad belli usum ac commoditatem patriæ reduxit. In Cosmographia eos fecerat progressus, vt

Geo-

Geographiam cum Hydrographia totam per-
 calleret; in Astronomia, non quæ popularia
 sunt modo, sed & ea quæ heroicas exercent
 mentes, penitus teneret. Hinc opificum ac se-
 dentariorum stupor: quorum artes cum non
 didicisset, singulos, si quid delinquerent, ex
 arte castigabat: respondentibus, circino aut ra-
 tionibus vincebat. Vt plerique, qui candidio-
 res essent, instrui se faterentur; cæteri, ut-
 cunque molles, veritatis vi expugnarentur.
 Exercitiis, aucupii, venationibus, ac cæteris
 id genus, sic addictus fuit, ut non raro inter
 ipsas ad Rempublicam rediret: plerunque,
 aliud aut ageret aut cogitaret, nonnunquam
 & dictaret aliquid vel scriberet. Vt non ad-
 modum teneri us aut astringi posse videatur,
 non quod Principe indignus, sed quod otiosus
 esse iudicaret; neque studia, sed voluptates.
 Nullum enim rerum prædidi cum feris, sed
 cum hostibus imperii, certamen esse ac bel-
 lum voluit natura. Quos in fugam dare ac se-
 qui, magis pro imperio existimabat. Et huc
 totam flectere repationem videbatur. Itaque
 hostem, vel latentem, callide vestigiis perse-
 quebatur, vel indagine inclusum, tanquam in
 cubilibus cingebat, vel in fugam concitato,
 terra veteranum, marinatum, ut Laconem
 aut Molossum immittebat. Ita cum & seria ac
 sua tantum ageret, ne voluptates quidem ab
 utilitate Reipubl. ac usu separabat. In qua cor-

gitationes omnes, omnem animum defixum
semper atq; astrictum pertinaciter habebat.
Quem si quando relaxaret, machinam re-
centem aut tormentum grande explorabat.
Sæpe equorum greges, quos ex omni orbe ad
se missos, non in usum belli modo, sed & ad-
missarios in spem propaginis alebat, maxima
cum cura ac diebus prope singulis lustrabat.
Et eximium quo vteretur semper habuit.
Quorum vnus (nam minuta quoque veteres
in laudibus heroum maxima cum audito-
rum voluptate sectabantur) cum in pompa
funebri lugentis habitu conspectus, (& in ta-
libus amissi desiderio nonnulli argutantur,)
hæsitare interdum ac præ cæteris mœrere vi-
deretur, lachrymas domestico excussit. In de-
lectu quoq; canum modicus, & qualem ante
dixi, vnum quem à fide non à forma æstima-
bat, exquisite semper coluit. qui cum expu-
gnata vrbe ad victorem tanquam dedititius
fugisset, domino, cum indignatione si quis
accessisset, ad extremum hæsit. cuius, etiam
post obitum, benignitate, quod tantopere in
antiquis Græcis Romanisque Chæronensis
sapiens commendat, sustentatur. Interdum
claua Gallica aut nostra, modice exerceri. In-
terdum, quamuis raro, curru suo Sceuerinæ
vehi. quem antennis, gubernaculis ac velis,
sicaptarat, vt, cum vellet, etiam in terra na-
uigaret. Scenæ quoque interdum temporis
non-

nonnihil dabat : sed vt animo plerunque absens & intentus meditationibus sederet. Nam amœnitate hortorum atque ædificandi cura, sero admodum teneri cœpit. Equitem cum pedite vniuerso, fusili formatos opere, pro scaccia habebat. Quos & variare, & pro loco aut aggressionem hostium disponere ac mutare, pueros, quos vulgo honoratos vocant, remittendo animo docebat. vt ex tempore consulti, primos sæpe equitum præfectos ac tribunos in ruborem dederint. Ex quibus, castra ac metandi rationem, cum tentorio, principiis, viisque, ac tota aciei forma, accurate efformatam ac descriptam vidimus. De cæteris vix cogitare videbatur. vt ne quidem musica impense duceretur. Nam Achilli, quem vt accuratam belli normam victor orbis Macedo colebat, citharam qua belli tædia dispungeret in manum poëtarum princeps dedit. Noster, præter illam quæ pro patriæ salute auditur, nullam in deliciis habebat. Tympanorum ac tubarum horror & fatale tormentorum carmen, bellatorem vindicabant. In mensa epulisque, semper sobrius sui que similis; cibum ad necessitatem, aut pro exercitio quo famem aliquando inuitabat, modicum sumebat. Vinum, quo plerique valetudinem corrumpunt, ejus tantum causa, ac vix, admittebat. Quod à medicis nonnumquam eere persuaderi sibi passus est. multum.

ab eorum consuetudine alienus, qui immensis poculorum certaminibus, & quasi bello, nihil præter vinum pro salute patriæ effundunt. Somni, ut in castris, ita domi, semper parcus: quem plerunque, hic Respublica ejusque cura, ibi, cum nonnunquam sub tentorio, nonnunquam humi & sub dio recubaret, stationum atque excubiarum monitus aut hostis abrumpebat. Domum, in exemplum aliorum, quod in hac Republica conducit, sic disposuit, ut, quod nonnulli Principes secure negligunt, in ære nunquam alieno esset: suo autem ita uteretur, ut & citra vires patrimonii & fortunæ magnitudinem impensæ essent. Partim, ne in libera Republica judiciis exponeretur quem ut vitæ normam omnes sequebantur: partim, ne obstrictus cuiquam esset cui omnes debebamus. Quæ sequuntur autem, quibus verbis, Auditores, exprimam aut commodè describam? nam & vox, & sermo, & oratio, dicenti pene elabitur ac fugit. Cum defensionem Bredæ aliquamdiu intentissimus fuisset, ut, dum Patriæ consultum vellet, sui, quo hæc ipsa vivebatur, rationem non haberet, lentam ac difficilem contraxit morbum. Cujus causa ut de repetenda domo cogitaret, vix à Patribus adduci potuit. Quo sic tandem rediit, aut potius, delatus est, ut facerem simillimus aut vimbæ videretur. Ut in vultu ejus, Patriæ exequias ac ultimam necessi-

cessi-

cessitatem, boni omnes legerent cum lachry-
mis ac præsentiarent. Vt, ex venæ pulsū ac mo-
mentis, mortem nostram ac defectum, me-
dici denuntiarent. Cujus haud ignarus ipse,
Patres Patriæ, cum Fratre illustrissimo ad se
vocauit. Quorum, illis quidem, curam Rei-
publicæ ac onus, huic, suum ac Parentis ma-
ximi exemplum commendauit. Apud quos,
consuetæ mentis generositate, studium, non
beneficia, in Patriam testatus est. Majus est
quod addam. Cum supremam imminere sibi
tempus didicisset, vt, quod superesset, totum
Deo daret, mentem cæteris subduxit. Quæ
quo magis vitæ antea actæ recordatione se de-
mittit, eo altius ascendit. eo enim propius ad
fundum ac medullam gratiæ accedit. in quo
quasi centro conquiescit. Quod postremum
tempus, primum vitæ ejus ac præcipuum
fuisse judico. Quo terrena omni cogitatione,
omnibus humanis exsolutus curis, non de vi-
no alteroque loco, sed de orbe triumphauit.
quem non vincit vniuersum nisi qui contem-
nit. Huic vni studio intentus, è Theologis,
Antonium Walzum, quem hoc anno Aca-
demici Senatus Præsidentem renuntiabat, vi-
rum, cujus eruditionem, pietatem, fidem, Pa-
triæ sibi que aduerso tempore perspexerat,
cum Iohanne Bogermanno, reuerendo viro,
qui & mortis ordinem descripsit, aliisque, sæ-
pius ad se vocauit. quorum pia monita, sola-
latia

latia ac preces, non tam auribus quam animo prosequeretur. Quos, cum nihil præter Deum, præter Seruatorem suum, præter poenitentiam ac vitæ sordes, sed ex animo ac sine fūco, loqueretur, aliquoties cum lachrymis à se dimisit. Nam, ne leuiora dicam, (plura enim concurrebant) callo vitiatum jecur vitæ cōmmeatus ac commercia, paulatim, tanquam in obsessā ciuitate, suppresserat. Unde primo, alimonii egestas, mox debilitas, postremo mors & quasi necessaria deditio, secuta est. Et jam poplites, jam nerui, jam vox ipsa, ipsi quoque oculi defecerant, neq; quicquam præter halitum exiguum de libertatis nostræ vindice restabat. quem clemenciæ diuinæ totum jam transcripserat ac consecrarat. Heu lux Patriæ ac Pater! heu exemplum omnis æui, nostri admiratio ac stupor! heu bellator, victor, triumphator, spes tuorum, terror hostium ac tremor! heu inuictum Rhēni nostri tonitru ac Martia tempestas! in quem Reges Principesque, oculos ac cogitationes, tanquam scopum, collimabant, ad quem nos nobilitatis, ad quem voluntarius ex orbe toto miles, Gallus, Teuto, Italus, Britannus, Scotus, cæteræque gentes, agminatim concursabant, quem vidisse, pars felicitatis ac victoriæ momentum habebatur, sub quo artem militarem & armorum rationem nisi qui hausisset, totam ignorare credebatur! Heu

Bel-

Belgarum Hercules ac Telamo,

modo quem gloria ad cœlum extulit,

Quem aspectabant, cuius ob os

non, ut ille ait, *Graii*, sed Europa, Europa, inquam, vniuersa,

ora obuertebat sua;

eam nobis objici calamitatem, ut, cum aras, focos, liberos, ac vitam, ipsam quoque quæ hac vitâ carior jucundiorque est, libertatem, vni debeamus, vnum omnes vidui ac orbi deferamus! Et jam ipse à te desertus eras. Nam quo jam nobiscum vel confugeres vel prouocares? Ad inuictos milites ac legiones tuas? Nemo mortem expugnauit. Ad heroicæ virtutes & autoritatem tuam? *Ego dixi*, inquit veritas, *Dij istis. Filij excelsi omnes vos. Tamen moriemini, ut homines. Ut unus de Principibus cadetis.* Ad victorias tot illas, quas terrarum orbis celebrat, extollit, admiratur: quas, quamdiu in terris nomen libertatis erit, omne æuum, omnis admirabitur posteritas? nihil, præter nomen, quod hic relinquendum erat, ex his omnibus restabat. Ad tot machinas, quas primus sollertissime pro Patria excogitaras? nullum hic habebant vsum. Duæ tantum jam supererant, ut necessaria, sic minime fallaces, quas in ipso vitæ exitu adhibuisti. Nam, cum cæteræ deessent, Pœnitentia ac Fide, non, ut ante, urbem aliquam sed cœlum perrupisti. Hanc victoriam post e-

mam,

mam, hunc triumphum Imperator noster
 gessit. post quem, victor omnium ac sui, vitæ
 immortalis Capitolium ascendit. Ita, vnâ eâ-
 demque hora, Auditores, columen prudenti-
 tiæ ac caput suum Patres, Martem milites, vi-
 tam, spem, salutem ciues, fulcrum ac tibi-
 nem imperii ac gloriæ Batavia, patronum ac
 tutorem Academia, amisit. qui vigesimo &
 tertio Aprilis (ô miseriam!) cum Sole nobis
 occidit. Annos quinquaginta fere & octo vi-
 xit: quadraginta ex autoritate Patrum, rebus
 præfuit: duodecim induciarum specie militiæ
 exempti sunt. Victoriis rebusque gestis vitæ
 spatium excessit: quod velocitate animi ac
 non cessando ultra sæculum produxit. Præter
 vniuersum vitæ tempus, quod saluti Patriæ
 indulgit, Patrem patruosque tres, Adolphum,
 Ludovicum ac Henricum, libertati Belgiæ
 impendit. Testimonia virtutis nemo plura
 tulit, nemo Regum Principumque animos in
 admirationem sui sic pertraxit. Ab Henrico
 quidem Magno (at quo Rege!) primum tem-
 pestatis suæ ducem, sæpe nuncupatum con-
 stat. Pro Iacobo autem Serenissimo Britan-
 niarum Rege, cui sapientia ac pacis artes de-
 bent, tum iudicium quod extat, tum collata
 dignitas testatur. Nam Gustavus ejus nomi-
 nis Secundus, absens quoque præsentissimum
 hoc tempore eruditionis numen (patierur
 enim tantæ Majestatis fulgor, in quo virtus &
 natura

natura vel congeffit quicquid potest vel ex-
hausit, obiter hic nomen vsurpari suum) quid
de eo sentiat, existimet, quotidie loquatur, à
Legatis prædicari malo. Idem de inuicta Ve-
netorum gente, quæ jam mille annos ac du-
centos, non consulibus sed libertate signat,
dico ac pronuntio. Quamquam autem tota
tellus, & extremus quoq; orbis, laudum ejus
luculenta exhibere possunt monumenta, pro-
prium habere Delphis Batauorum, voluit,
optauit. Vt qui Patrem, quamdiu vixit, vel vl-
cisci statuit, vel imitari; ne in morte quidem
aliud quam pietatis sibi poneret. In qua vrbe,
habebunt posthac quod cum cura lustrent,
admirentur, domi maximâ cum admiratione
prædicent, commemorent, extollant, pere-
grini. Nam cum alias illustrium virorum or-
namenta sint sepulchra, hic sepulchri orna-
menta duo sunt heroes, quos Europa, Asia, ac
Africa, communi voce extollit celebratque:
quos infecti pice & Sole peregrino milites ac
nautæ nostri, etiam fortasse pedibus obuersi,
libertatis publicæ autores canunt. Quorum
alter, furis Albani, ignibus ac crucibus, vir-
tutem ac Oceanum opposuit: vt Hispania ti-
meret quamdiu timeretur, & ad opulentiam
quancunque peruius terrarum orbis esset.
Alter, tantus, vt in curia conuentibusque pro
Senatu, in militia castrisque, solus esset pro
exercitu; terra, mari, bello, pace, libertatis
limites

limites ac jura, ampliauit ac produxit. quam eandem (addam enim, quod, vt solent, frigidelaudabunt, quibus nulla nisi ex ambitione virtus in Principibus probatur) integram à se non minus quam ab hoste conseruauit. rebus gestis, meritis, virtutibus, Rempublicam obstrinxit, non oppressit. quo erepto, nihil, præter animum inuictum atque intrepida consilia, ad curam nostri ac tutelam Patriæ supersunt. Nam si expectatis, vt, quod in priuato funere oratores solent, verbis tantum ad commiserationem aut inanem planctum, præficarum more, præeam, aut luctum ejulationibus accendam; fugit vos & ratio & institutum nostrum, Auditores. Non enim fœminæ sed viri conuenistis. Et inuictum Principem lugemus. qui nec lachrymam emisit vnquam, & à liberis conjugibusque nostris cum pallore eas, trepidatione ac fugâ, hætenus auertit. Cujus tergum nunquam vidit hostis: vultum, nemo vnquam inimicus Patriæ sustinuit. Patres è Republica ejusq; moderatione, Populus ac plebes ex memoria ac recordatione tanti Principis solatia doloris ac calamitatis suæ petant. Vitam sarcientiæ huic cladi, animos ac opes pro se quisque conferat ac Patriæ impendat: quisque tanti Principis virtutes factis exprimat ac colat. Et tu, generosæ masculæque indolis iuuentus nostra, belli seminarium ac pacis, quam fundata tanto san-

to sanguine ac virtutibus libertas , tanquam importuna sed honesta flagitatrix , jam obstrictam tenet, ex memoria virtutis, non cum gemitu & planctu, iusta tantis Manibus persolue. Tibi, Miles, si quis forte huc convenisti, dico, Sanguine non lachrimis litandum est. Stantem militem, non ejulantem, mori decet. Quoties in acie aut hostem feries ac sis , aut cruentam patriæ ac libertati commodabis manum, toties litabis ei quem amittis. Tibi hoc Hispanæ dico : Post ereptum fraude ac latrocinio parentem, post sublatum in tranquillitatis portum, maximi parentis ac simillimum parenti filium, quem publice lugemus, **N O N D U M V I C T I S Y M V S.** Manet causa eadem, ac virtus , manet idem, animus ac sanguis, manent Magistratus, manet Princeps; si non idem, cum eodem animo ac potestate. Manet idem libertatis amor. &, ut maneat perpetuo, tu summe, tu æterne, tu invicte Deus , desiderium lubidinemque ejus, mentibus infunde. Bello, mox induciis ac pace oppugnati, neutro cessimus. Urbes plurimas , ac prope innumeras, tenemus. Vnam forte aut alteram, non armis victi sed necessitate, amissimus. Incolumem atque integram Rempublicam, fortasse & ordinatam, post tot tempestates ac compositam, habemus. Quod si tempus nondum præstitit, periculum commune ac bellum jam præstabit. Mare totum, sinus

finus omnes, portus, insulas ac littora, vel classibus securi peruagamur, vel formidine ac virtutis nostræ metu, continemus. Quicquid alibi terrarum, extra Solem quoque & Lunam extat, aut emens sumus, aut coloniis jam occupamus. Cessit Græcis Romanisque, atque ex parte nobis quoque, qui iam totum circumuecti sumus, exploratus orbis: nondum deest studium sciendi, sit ne extra eum qui mortales capiat atque alat, habitandi locus. In Oceano, in glacie, in nubibus, in nocte denique ipsa, extra siderum conspectus, extra limites naturæ, viximus. Quicquid nix aut hyems, quicquid Solis inclementia atque ardor, quicquid ipsa vastitas ac solitudo, vel seruauit sibi vel deposuit, accessimus, inuasimus, perripimus. ne quis aut aduersis nos terri putet, aut metuere Fortunam, qui naturæ fines jam excessimus. Et inferre mortem & contemnere didicimus. Seruire, nec didicimus nec possumus. Parua sæpe manu hostem fudimus; cecidimus, auertimus. Semilaceri ac semiuini sapius; Ostendæ, etiam post obitum pugnauimus. Nam cum vrbi terra ac aggeribus deesset, truncos mortuorum ac cadauera obieci-
mus. ut post vitam libertatis studium restare in nobis crederent à quibus irritati sumus. Qui, erepta quoque patria, erepto habitanda ac viuendi loco, vel in mari medio, in classi-

bus

bus ac nauibus , quod sæpius experti sumus, vel, si nihil restat, in visceribus Hispaniæ, virtutis studio ac desperatione armati , locum vel inueniemus, vel inuito hosti ac spectanti extorquebimus. Denique, ut feræ quædam capite obtrito, in autorem vulneris necessitate aguntur, quia præter mortem nihil ac vindictam restat: ita nos exuti (quod auertat Deus) opibus ac solo, tecum & in tuo, non inuiti & interriti cademus. Et jam pedum viam vidimus. Gades diripimus: Calpen metu expugnauimus: Fortunatas insulas accessimus, deuicimus. ut, excepto cælo, nihil jam supersit, quod virtuti nostræ reseruetur. A tyrannide ad necessitatem, à necessitate ad virtutem & quæcunque gessimus, compulsi sumus. Ita in Batavia, cum laude ac dignitate viuunt, quos Brabantia ac Flandria eiecit: in vtraque India, coacti, vitam, opes, ac fortunas reppererunt, quos trimibus ac vinculis Hispania addixit. Demens, & ignaue, & rerum omnium ignare, castris exui ac cædi, patrimoniis mulctari ac fortunis, cogi ad virtutem, ad victorias, ad laudem possumus. Vincianimo non possumus. Qui quamdiu inuictus in posteritate nostra ad exemplum nostrum erit, nunquam hosti deerit quod agat, semper aliquid restabit de quo nunquam triumphabit. nisi quod facilius virgere desinet, quod nunquam con-

sequ-

44 DANIELIS HEINSII
sequetur, quam ut nos de libertate amplius
non cogitemus. Atque ut metuamus absit,
Patres. Et in nobis & in aliis præsidia habemus.
Regum maximorum, Rerumpublicarum
florentissimarum socii ac fratres sumus,
publicæ salutis mœnia ac muri, libertatis
propugnacula ac nerui sumus. quibus, cum
amicis sociisque expugnatis, nihil præter
servitutem orbis & imperium unius restat.
Cæterum, cum Magistratus omnis, omnis
Princeps, sæpe brevis vitæ ac caducæ, semper
fluxæ ac mortalis, status ipse ac Respublica
æterna sit, immortalitati autem nostræ illustri-
ssima Nassoviorum stirps diuinitus jam
destinata videatur, tempus est, ut ad solatia,
& quidem certa ac præsentia, eamus. quæ in
Fratre tanti Principis tantoque Principe habemus.
Cui, Deo præeunte ac iubente, Illustrissimorum
Ordinum consensu, destinatione Fratris, votis omnium ac publico
applausu, rerum salus, Patriæ tutela, terræ pariter
ac maris regimen ac cura, nunc incumbit.
Et quandoquidem adesse ubique Princeps
creditur, & absenti quoque fausta omnia precari,
mos majorum tenet,

Frederice Henrice, Illustrissima Nassoviorum
soboles ac germen, titulis, successionem ac meritis
Arausiorum Princeps, Deus immortalis, vnicus
imperii hujus publicæque rei custos, stator, atque vindex,
sub auspiciis

spiciis Parentum Patriæ, res fortunæque tuas foueat ac tueatur. Quas, cum dignitate tua, cum imperio ac potestate, fixas in hac terra ac fundatas habes. In eadem vitæ sociam jam delegisti : in eadem successorem tuum ac dulcissimos nepotes, quos jam debes, expectamus. Tu cum lacte atque inter vbera nutricis, in paterno sanguine cum Patria natasti. Tu eodem loco, in eadem vrbe, in qua Patrem plane inuictum, Matrem vnice suavissimam ac prudentissimam, Fratrem hunc incomparabilem ac penitus diuinum, omnium bellorum ejus particeps ac triumphorum, condidisti, primum hujus libertatis spiritum hausisti. Quorum Manes, ab injuria ac sacrilegio abominando, ab incursione hostium, ab Hispanorum furiis, defendere non potes, nisi te, te, inquam, Magne Heros, Patriam communem, conjuges ac liberos, ab iis pariter immunes habeas ac præstes. Quæ aut (quod auertat idem immortalis ille Deus) deferenda, aut nos recum ac cum tuis defendendi sumus.

D I X I.

I N

I N

IOSEPHI SCALIGERI

F V N E R E ,

*Habita in auditorio Theologico, statim ab exequiis,
xxv Ianuarij, cld lccix.*

O R A T I O II.

O Mnia nata interire, neque quicquam
immortale esse in terris, præter vim
mentis & ingenii opera, hodiernus maxime
dies docuit. Mandauimus, mandauimus ter-
ræ, miserum illud & exhaustum Iosephi
Scaligeri corpusculum, in quo magnus ille li-
terarum princeps animus, annos sexaginta fe-
re & octo, tanquam hospes in angusto domi-
cilio ac lare commoratus est: in quo tot præ-
elara opera, tot diuina monumenta, tot in
posterum victura semper scripta edidit. **Qua**
perfecto morte, præterquam quod ita fra-
ctum ac debilitatum esse me nunc sentiam, vt
si lachrimis lingua, mens dolore oppressa
conticescat, veniam ab omnibus deberi exi-
stimem: metuo & illud, ne amplissimi clarissi-
mique quidam viri, qui vbique nomen Scali-
geri famamque, non vt eruditi hominis, sed
vt eruditionis vsurpare solent, meram in me
vel temeritatem vel audaciam accusent. **A**
quibus ego tantum abest vt dissentiam hoc
tempore aut abeam, ut nihil præter pietatem
mihi

mihi quod opponere iis queam, esse videam relictum. Nam siue aliquid dicendum de hoc viro erat, multos in hoc ordine præstantes viros, neq; ex iis quenquam non me eruditiorum video: siue aliquid pro dignitate illius, vereor ne omnibus tacendum fuerit. Cum vero etiam de rebus cœlestibus plerique ita agant, non vt laudem iis, quod aut superuacuum est aut ineptum, addere contentur, sed vt liberam earum admirationem omnibus relinquunt; nobis sola virtutum ejus viri sufficiet commemoratio: commendationem vero singularum, iis qui aut prodigi existimationis suæ sunt, aut suarum imbecillitatem virium cum magnitudine illius nondum, vt oportet, contenderunt, relinquendam putamus. Si nobilitatem tanti fecisset, Regibus Principibusque ortus fuit: si majorum res gestas, nemo plura in eadem gente trophæa, nemo plures numerare victorias potuit: si postremo animi præstantia, quæ in Scaligerorum stirpe eluxit, censeari voluisset, omnes historias, omnes annales, testes habebat: neque quoquam oculos conuertere potuit, vbi non domesticam laudem inueniret. Verum enimvero, supra fortunam animus, immortalitatis studiosa mens, omnium scientiarum capax ingenium, noctes atque dies iniquies, amore æternitatisangebatur. quæ è caducarum occupatione rerum,

ex

ex humano puluere & sordibus , ingeniorum vim , fatali quadam & occulta lege ad se trahit. Ad quam non à pædagogo mercenario, vt sæpe solet, homine , ac abjecto, sed ab eo, cujus nomen sine horrore & religione nemo vel commemorare potest , ab heroe summo, Iulio Scaligero deductus est: vt eundem & nobilitatis, & vitæ, & existimationis autorem haberet. Nam cum magnus ille senex, paupertate & inuidia suorum oppressus, nihil, præter generis splendorem , reliquum jam sibi liberisque videret ; durum onus sane ac graue ; paria cum factorum acerbitate facere statuit, & quam amplius rueri nobilitatem non posset, ejus sine strepitu vitæ, solam conscientiam seruare. Quippe cum plurima stipendia fecisset , & ingenitam illam à natura heroibus ferocitatem , prima ætate concoquere ociose domi sine assiduâ facinoribus non potuisset, tandem iis artibus totum se dedit, quibus filium se digne instruxit. Cujus operæ hunc fructum tulit, vt cum puerum aut ejus indolem intrueretur , nunquam lachrymas tenere posset. Cujus admiratione atque aspectu de ruina gentis nobilissimæ admonebatur. cui cum totis viribus incubuisset fortuna , cœlestis ingenij sublimitatem , non minus ad dolorem, quam ad consolationem, reliquisset. Nam vt ignis transferendo non extinguitur , plerumque

vero

vero acrius erumpit : ita generositatem in duobus illis viris, dignitas erepta, opulentia majorum cum imperio amissa magis inflammabant. Vt jam tum Josephus noster principatum nouum agitare videretur:quem profecto (quouis Principe audiente dicam) tandem consecutus est. Anno decimo ætatis & nono, Lutetiam profectus est: in qua vrbe voto sese audacissimo obstrinxit. Nam cum terminos scientiarum certos esse ac limites videret, vni autem immorari, animi angusti iudicaret, omnes primus post memoriam mortalium, cum linguis, animo ingenti expugnare aggressus est. Cum vero omnium scientiarum matrem esse & quasi fontem, Græciam videret; prætermissa omni voluptatis cura, tanta vel contentione vel celeritate, linguam hanc arripuit, vt Grammaticorum tricus, nisi quas è lectione poetarum sibi ipse regulas formaret, prætermisiss, vno & viginti diebus Homerum, reliquos intra quartum mensem poëtas, cæteros intra biennium scriptores, perdiceret. Hac molestia solutus, linguam Sacram aggressus est. Memini fræquenter audiuisse ex illo, se, cum in Parisiorum vrbe eo versaretur tempore, quo notissima illa & infanda sæuiret laniena, adeo Hebræis litteris sedisse intentum, vt neque fremitum armorum, neque puerorum gemitus, neque mulierum la-

C

men-

mentationes , neque hominum clamorem aliquamdiu audiret. Harum mira suauitate illectus, cum paulatim, tanquam ignis quidam, feruor cresceret discendi, Chaldæam, Syriacam, Arabicam, mox & Æthiopicam, Persicam ac Punicam adjunxit. Ita ad philosophiam magno animo ac mathematicen contendit. Erat hac ætate maximum ac celeberrimum Cuiacij nomen, cui principatum juris omnes deferebant : cum hoc ita annos quinque vixit, vt iucunditatem litterarum penitus ex animo deleret, & cum præceptore suo, quo & postea vsus est amico, totus in collatione legum hæreret. Ac ne quicquam penitus deesset, cum Theologorum, sed præsertim antiquorum, scripta diligenter pertractasset, ne recentioribus quidem nihil dandum temporis putauit. Nam de magno Hippocrate quid dicam, cuius aliquot libellos, olim Lutetiæ excusos, notis illustrauit : cuius Aphorismos, imitatus Celsum, in Latinum conuertit sermonem? Tanta ergo eruditione, tam inaudita in eodem homine scientia instructus, simul explicare vela ingenii, & omnisciam memoriam, ac secundo vento famam experiri cœpit, stupere omnes, neque vt de homine amplius, sed vt de nouo aliquo portento, loqui. Theologi, iurisperiti, medici, imprimis optimarum litterarum gnari, exclamare, hæ-

rere,

vere, nulla aut sibi laude aut illi satisfacere videri. Alii abyssum eruditionis, alii scientiarum mare; alii doctorum Solem, alii patris diuini sobolem diuinam, alii genus Deorum, alii perpetuum literarum Dictatorem, alii maximum naturæ opus & miraculum, alii extremum naturæ conatum, alii aliter vocare: quorum testimonia selecta, breui, vt consensum omnium doctorum æmuli intelligant, pariter à nobis edentur. Donec nimia virtute, & vt ipse iudicabat, immodestis aliorum laudibus, viri improborum ac malevolentiam mereri cœpit. Verum enim vero, fremant, indignentur, cœlum misceant ac terram, vel indocti qui de eruditione tanta iudicare nondum didicerunt, vel malevoli qui ferre necdum possunt, nullum certius virtutis suæ signum quam inuidiam reliquit. Nam si Principes Scaligeros maiores ejus videamus, quorum annos mille & ducentos familiam sterisse omnes testantur; qui potentia, victoriis, militari laude, animi ac corporis præstantia, etiam æqualibus antecelluerunt; nemo tantam istis omnibus inuidiam, quantam noster ille literator (ita enim homines festiui vocant) ac infelix antiquarius sustinuit. Nemo vsquam improborum fuit, qui virtutem ejus, nemo imperitus qui scientiam perferre posset. quos, vt iterum hoc dicam, vel quod in se concitauit, vel quod fortiter

contempfit, diuinæ vtrumq; ac inusitatæ argumentum est præstantiæ. Sicut enim gloria è virtute, ita æmulatio ex ista atque inuidia est expectanda. Eam vero si quis ita metuit, vt ne cuiquam improborum displiceat, regiam virtutis viam deferendam arbitretur, proditor signorum ac desertor est. Et profecto dignus omnium contemptu esse incipit, qui bonorum laudem fortiter tueri non audet. cui aut renunciandum semel, aut inuicto animo ac cura cum liuore & improbitate dimicandum. Id qui facere non potest, ita sese paret, vt in locum solum aliquem concedat, vbi ne conspectum quidem magni hominis admittere cogatur, vt quod reliquum est vitæ, in solius voluptatis studio consumat. ibi cogitationes, ibi animum, ibi omnem vitæ spem habeat. In scortorum sinu & amplexibus, inter remulentos ipse remulentior, omne æuum, aut ebrietate gravis aut onustus crapula, traducat. liuorem vero ac inuidiam ne speret quidem; quæ non sine ratione Deus ac natura inter se disjunxit. Quippe, vt in prælio qui clypeum abiecit, & virtuti nuncium remisit, non ab hoste modo, sed & à iumentis paulo post calcatur & sub pedibus plerunque perit: ita qui liuorem ferre, qui malevolentiam, quam bene agendo meruit, tueri præ ignauia non potest, ferre merito contemptum cogitur, qui in virtutis protinus succedit locum.

Mihi

Mihi vero, pastus atque obsonium ingentis animæ, & quasi cibus quidam, æmulatio ac liuor videtur. Neque raro, Auditores nobilissimi, Poëtas nostros, primos sapientiæ consultos, admiratus sum. Quoties enim Herculem eorum video, qui ut absolutum virtutis ab iis proponitur exemplum, quoties illud tergum quod tribuere illi solent, illos neruos, illud pectus, illos toros mecum contemplor, vere homines diuinos fuisse iudico, qui ut talis euaderet tantusque, nutricem illi inuidiam apposuerunt: cuius, tanquam in palæstra, ictu crebro induresceret: à qua laceffitus quamdiu vixit, cœlum tandem immortalitate compos ascendit. Quippe sicut ventus, si in aëre aperto erret, libertate illa perit ac diffunditur; si in terræ penetralibus cohibeatur, ipsam mouet ac cum vi euadit: ita quibus generosus ille sanguis in præcordiis concaluit, perrumpere ad æternitatem, ipsa spectante inuidia, quam ire malunt. neque melius heroes quam per nebulonum humeros in cœlum assurgere videntur. Quod si cuiquam, nostro certe contigit: cuius è purissimo igne compositum ac delibatum à Deo artifice ingenium, sine his calumniarum flabellis, redire eo non poterat vnde profectum fuerat. Multa prius terris debebat: quæ ut concitato ita maiore animo conscripsit. quoties nimirum cum improbitate pedem con-

ferret, & iustissimo dolori habenas laxaret. Sæpe calumniis, sæpe mendaciis admonendus erat quis esset: ut ex odii acerbitate magnitudinem suam intelligeret, & de gente sua cogitaret: à qua, cætera cum amisisset, nihil præter invidiam priuato maiorem retinuit. Illud pignus nobilissimæ stirpis, hanc hæreditatem à principibus ac regibus accepit: hanc inuicto animo ad supremum usque spiritum seruauit: hoc postremo nominis celebritate, hoc integritate vitæ, ab improbitate ipsa extorsit. Nam ut nihil hic de moribus & vita ejus dicam, ut præclaram continentiam, temperantiam, ac sobrietatem omittam, singularem & cœlestem in heroe nostro animi constantiam, quis non admiretur? Qui ut semel partes has amplexus est, nullis aduersariorum precibus, nullis promissis, nullis dignitatibus, permoueri eo usque potuit, ut vel cuiquam spem præbere sui vellet: ne vel minima suspicione viri pii aut honesti ciuis defuisse officio videri posset. Credite, Auditores Ornatissimi, nihil esse ambitione potentius, quoties præsertim animum sublimem & erectum inuasit: omnia labefactat, omnia peruertit, omni machina & tormento fortius mentis mœnia expugnat: neque quicquam pensi præter semetipsam habere solet. Quin ut sanguine hircino adamantem emolliri ajunt, ita robustissima

lima confilia attractu ejus collabascunt. cujus viile & arbitrio mentem penitus emancipatam gessit. Nam de opum contemptu quid dicam? Novimus plerique qui hic sumus, quidam etiam viderunt, cum illustribus nobilissimusque vir Petrus Janninus, Divionensis Senatus princeps, regi Gallorum à consiliis & ad Belgas hodie legatus, verum togæ decus & Mularum patronus, magnam illi vim pecuniarum frustra bis offerri jussisset, tandem in hanc urbem aliquot ante ejus mortem diebus venisse, & auctoritatem suam muneri addidisse ac preces: neque tamen impetrasse, ut, quod alii optare solent, senex noster vel rogatus admitteret. Quo mihi facto tam excelso, ipsam pugno percussisse Fortunam videtur, & leuissimam illam meretriculam, quæ tam male de majoribus ejus esset merita, domo & foribus eregisse, ac ut res suas sibi haberet jussisse. Videtur ante mortem, quæ jam imminabat, aliquod illustre documentum virtutis suæ relinquere amicis voluisse, quod calumniari aduersarii facilius quam imitari possent: quorum nemo tam perfecte est sapiens, qui non gloriam Scaligeri lubentius contemnat, quam virtutes imitetur. Adderem de reliquis nonnulla, nisi quosdam esse scirem, qui ne hæc quidem satis æquo animo audire possunt. Nunc de meritis ip

Academiam, aliquid dicendum est. Anni sex propemodum & decem sunt, cum illustres Patriæ Patres, Curatores, Consulesque, inter arma quibus tum oppugnabantur, inter maxima pro libertate & assidua certamina, Galliæ Palladium eripuerunt, & præcipuum Europæ nomen (ita enim vere judicabant) liberali stipendio in hanc urbem vocarunt. Qui mihi dies, ut à Curatore olim nostro Iano Douſa sapienter dictum est, alter Academiæ natalis videtur. Nam cum liberales disciplinæ & earum candidati, ducem suum Justum Lipsium, suaviſſimæ in illo quidem, sed inimitabilis, & ut ipse judicabat, ne tenandæ quidem aliis eloquentiæ, virum, amississent, pleraque juventus autem æmulatione viri clarissimi abrepta, & jam præceptore suo, cujus scripta adumbrare quam monenti recte credere malebat, destituta, quæ feliciter exprimere non poterat, stulte tamen sequi optaret, magnum in discrimen literaria res venerat. Si quis scribere Latine vellet, à Pacuvio & Ennio demortua accersebantur verba, saltitabant periodi, macra, jejuna ac famelica oratio, succo omni, nervis destituta omnibus & copia, punctulis quibusdam & allusiunculis, aut membris interim præcisis & interrogatiunculis abrupta, nauseam fastidiumque sui pariebat. Histiones scenicos dixiſſes, aut ad instar Telephi Euri-

Euripidei , non mendicos modo, sed & claudos , qui chorago intus rem gerente , spectatores cum tibicine oblectarent , & dum maximo conatu aliquando exilire conarentur , cum majore spectatorum voluptate quam applausu , caderent, non irent. Si quis locum vnum Nonii aut Festi emendasset, literulam aut syllabam restituisset alibi aut eiecisset, & hunc ludum sine solida cognitione rerum strenue , sed sic vt nihil ageret, lusisset , Troiam expugnasse videbatur. Et hos tamen, si Dis placet, Criticos vocabant.

Quam contagionem pestemque , aduentu solo magnus ille Apollo stitit. Qui in affectato splendore , mascula oratione & robusta , styli maiestate propria & quasi gentili , histrionibus pudorem incussit. tot vero artes, linguas , disciplinas , ac scientias conjunxit ; vt si illa scire literatorem omnia oporteat, vere vobis affirmare possim, neminem post illum, literatorem extitutum: reliquos vero, quotquot literas contemnunt, multo pauciora scire. dedit in hac ipsa vrbe, vt minora omnia omittam , librum quem de Tempore emendando scripsit: nihil enim ad secundam cura prior. de quo opere , nemo vnquam solus judicare potuit. Edidit immensum illud & Herculeum, senex ac ætate affecta : in quo Chronicon Eusebii recenset : omnium historicorum, chronographorum omnium er-

rores notat : totam sacram ac profanam antiquitatem illustrat. In quo quidem opere ita illustrissimum ac venerandum senem vidimus intentum, ut qui mane ad eum accessisset, vesperi eodem loco deprehenderet: neque cibus pene aut potus, ac ne ipse quidem somnus, reuocare ab instituto animi intentionem ullo modo posset. Si nihil præter gloriam spectasset, notarum plaustra in autores omnes dare potuisset: quas disiectas temere ac sparsas, ne componere quidem ipse dignabatur, ac sine exceptione vlla cum aliis communicabat. Et inveniuntur quidam, qui quod nunquam publice docuerit, accusare eum audent. Quasi vero non & quidam inter nos sint, qui nihil scribant. cum ab auditoribus excipiat sermo & mox pereat: scripta ab orbe perlegantur. & si genius accedat, nunquam intermorianatur. Illius vero domum, tanquam publicum delubrum quoddam ac oraculum fuisse, ad quod omnes ventitarent, qui vel de re aliqua vel voce dubitarent, nemo ignorare potest. Veniebant omnium ordinum, omnium ætatum viri, nisi qui contemnere virtutem quam mirari mallerent. Et quem accusare imperiri aut ignari possunt, si quæ discere ex eo noluerunt, ne docere quidem eos potuit? qui nunc suæ pœnas negligentiae, ab aliena innocentia deprecantur. Quid molestiam epistolæ

stolarum & scribendi ad amicos hic recenscam, quod nonnunquam solo perire sibi diem sæpe querebatur? Quotidie aut Galli, aut Germani, aut Itali, aut Angli aliquid ex eo quærebant, cui respondendum esset. Nemo enim dubitabat, quin quæ cuncti ignorarent, vnus in hac vrbe esset, qui sine vlla explicare molestia posset. Fuit fuit illud tempus, cum in vna hujus ciuitatis domo, vnus homo plures linguas quam Europæorum quisquam teneret. Fuit fuit illud tempus, cum unius in hac vrbe vixi domus, orbis vniuersi museum esset. Cum remoti Maronitæ & Arabes, Syri & Æthiopes, Persæ & ex Indis nonnulli, cum in hac vrbe hominem haberent, cui mentem animi, lingua interpretare explicare possent. Hæc extincta, euersa, deleta, præter nomen ejus, nunc sunt omnia: neque vllum nisi ex ejusdem liberalitate regia solatium relictum est. Nam cum amplius prodesse præsens Academiæ non posset, totam huic peregrinæ eruditionis suppellectilem reliquit. qua jam omnes hac in parte bibliothecas prouocamus. Verum quo præclarius hoc munus tuum, magne heros, esse omnes fatemur, eo magis imbecillitatem nostram agnoscimus. Nam quemadmodum Achillis arma eo interfecto ne mouere quidem quisquam poterat: ita tuum illud sapientiæ

pientia instrumentum, videbunt omnes, nemo vniuerso forte vtetur vnquam. Sed & illud quoque magnitudinis tuae futurum est indicium. Quotquot enim ibi volumina relictæ erunt, totidem de ignorantia humana & liuore spolia videbimus: toties occulta magni tui nominis mentem animumque nostrum inflammabit memoria: toties, qui laudes tuas prædicare nolunt, eruditionem tamen tuam admirari cogentur. Tu vero, ô excelsa anima, quæ soluta parte imbecilliore tui, de liuore, de fortuna, postremo & de morte ipsa jam triumphas, quam insigni vultus constantia, magna mentis præsentia, sine vilo gemitu aut mœrore, diu venientem fortiter vidisti, tandem etiam sustinuisti, qui ingrato orbi & qui maiestatem gentis tuæ in conditione tua ferre non posset, maxima cum voluptate illum tuum Regum Principumque traducem spiritum surripuisti, jam in dignitatem vindicata tuam, spatia immensa aëris peruagaris: jam quam viuo inuidere gloriam homines malebant, saltem sepulto concedent. Quicquid tui aliquis odisse poterat, partem ejus morbi vis paulatim consumsit: quod è morbo restabat, tellus jam tenet. Tu in ore, in animo eris omnium, nominisque magnitudine orbem vniuersum; diuturnitate autem famæ, vastam temporum profunditatem æquabis.

æquabis. Salve vera & postrema scaboles Scalligerorum, salve heroum sanguis, salve literarum princeps, salve invidiæ victor, salve domitor monstrorum: salve, aue, & æternum vale. Quod si quicquam cogitationum humanarum in te est relictum, si tuorum curam adhuc geris, si, qui te parentis, præceptoris loco semper coluit, quem tu filiorum primogenitum vocare soles, ad quem ex sanctissima hæreditate tua; quam majorem tibi esse non sinebat virtus, partem peruenire voluisti, cui scripta tua, hoc est, mentis tuæ ac ingenii pupillos, commisisti, si illius in hac luce constitutus, in hac tuorum gratulatione, inter Julii tui amplexus, in quos totus jam effunderis, si mei, mei, inquam, meminisse adhuc potes, ô Pater, accipe postremum hoc munus, quod cum vitæ meæ acerbitate, cum lachrimis, cum sordibus, cum gemitu à me tibi offertur. Ego orbus optimo parente, præceptore destitutus, jucundissimo suauissimoque studiorum teste ac patrono priuatus, inter hostes literarum & humani generis propudia, in calumniarum & improbitatis cœno voluntari porro pergam: donec tecum & cum ipsa æternitate jungar. Vos autem, Nobilissimi, Amplissimi, Clarissimi viri, vosque præstantissima ac lectissima juuentus, nunquam in hoc auditorio augustum Scalligeri

geri vultum videbitis , cuius corpore cum vacuum hunc locum videtis, omnibus scientiis ejus ac virtutibus vacuum Academiam esse cogitate.

Ad Amplissimos Academia Curatores , & urbis Lugdunensis Consules , de Monumento eidem ab iis decreto .

O R A T I O III.

Cum Josephum Scaligerum , optimarum Cartium Principem , in hanc urbem euocastis , nemini dubium esse potuit, quin quæ ubique sapientiæ studia jacerent , ea copius vestris atque industria in hac vrbe viuere ac spirare inciperent . Cum eidem autem in hac ipsa ciuitate felicissime defuncto , monumentum publice erigendum decreuistis, videmini mihi gloriam & exultationem vestram eodem hoc in marmore, in quo nomen ejus , insculpsisse. Videmini cum immortalitate illius viri contendisse, iisdemque quibus ille alis ad æternitatem eniti voluisse. Nam si quisquam post memoriam mortaliū in terris , cui , cum eadem lege natus esset, mori pariter cum omnibus necesse esset , omnem mortis vim ac potestatem longe euasit ; si quis altius sepulchro suo jacet, & cum corpus terræ naturæque concesserit, gloriam cum vniuersitate rerum adæquauit ;

uit; is profecto ille est, cui cum jam nullos viuo amplius possetis, mortuo honorem hunc exhibuistis. Is Josephus Scaliger est, inquam. qui non admirationem sui, sed stuporem posteris reliquit. Cujus incredibile ingenium, atque ardor mentis, tanquam flamma quædam aut fax publica, è cœlo his temporibus delapsa, artes omnes, omnes disciplinas illustrauit: cujus inexhausta memoria, linguarum omnium ac rerum, quoddam quasi receptaculum, aut abdita vorago fuit. In quo ipsa experiri voluit Natura, vtrum plura obtrektare improbi, an admirari eruditi ac honesti possent. Qui imperio majorum atque antiqua dignitate spoliatus, sæuiantis impetum Fortunæ primus retardauit. quæ cum tanquam temulenta quædam ac insana fœmina, in domo illustrissima, quæcunque vsquam obuia, raptaret, frangeret, ac laceraret, immortalitate eam literarum exar-mauit: suis autem, quia cætera non poterat, ereptam ab hac dignitatem atque existimationem reddidit. Neque dubitandum, quin quod vestrum de hoc homine iudicium post abitum è terris fuerit, orbis vniuersus jam expectet: quin opinionem de hoc viro tam cœlesti suam, omnes quæ vbique viuunt gentes, confirmari optent: quin suffragium sententiamq; vestram vltima propemodum Barbaria, de tanta ac tam inaudita hætenus virtute

virtute poscat & efflagitet. Inprimis vero, parens illa artium ac Princeps Gallia, quæ ciuilibus vexata jam discordiis tot annos, suorumque cædibus ac sanguine inuoluta, virum hunc inuita olim vobis tradidit, & vt mater quædam impos sui, & de potestate mentis tot calamitatibus dejecta, ab vberibus hoc pignus tum auelli passâ est, nunc paulatim pace recreata, & amore litterarum flagrans, solum hunc miratur, loquitur ac obstupescit. Quæ cum adhuc viuum colere vt volebat ac amplecti non potuerit, honorem saltem vltimum, persoluere desiderauit. Quod animo nunc toto fieri à vobis optat, & postremum hoc decretum, tanquam voluntatis vestræ testem vltimum implorat. Etenim si, vt prudenter olim à Solone dictum, finis expectandus est vt recte iudicetur, & post actum fabulæ supremum plausus excitatur: Jacet eruditi ille orbis splendor, anima ac fama illa litterarum. quæ supremum hoc à vobis debitumque tot virtutibus suffragium requirit. Non quo magis innotescat qui celebritatem atque gloriam vbi-que jam diffudit: non vt eruditis commendetur, qui jam princeps litterarum ore omnium ac Rex Musarum iudicatus est; sed vt nerui inuidiæ ac poplites, tanquam acutissimo mucrone ac gladio, suffragio hoc vestro succidantur: vt jugulus calumniæ petatur: quæ

quæ vt bellua immanis ac cruenta, adhuc cineres extincti, adhuc ossa & reliquias inuadit : neque finem ibi ponit odii , vbi vitæ ipsa posuit Natura. Nam cum reliquis hominibus , conditionis suæ imbecillitas patrocinetur , cuius proprium errare & labi ; huic soli nihil ignoscendum putant , qui virtutes tantum maximas immodice oderunt. Sed quemadmodum in mari Siculo , in quo Vlysses oberrasse antiqui ferunt , Scyllam esse quandam fabulantur , formosissimam puellam , cuius inguina perpetuo allatrant canes : ita omnes magni huius viri siue errores siue næuos , monstra atque aborris quidam literarum ventilant , excutiunt , atque urgent ; qui ingenii cælestis maiestatem nec intelligant , nec tangant. Qui vt magis recordatione tam inusitatæ laudis ac virtutis vulnerentur , & ut acrius odisse incipiant , quæ , nisi tales essent , admirari satis nunquam possent , non in chartis tantum sicut antea & libris , sed & in saxis ac lapidibus ; inuiti posthac ac nolentes , laudes Scæligeri ac commendationem legent. Quæ cum calamo pro dignitate scribi ab humano genere non possent , ferro admodum profunde in marmore incidendæ erant : vt non modo in priuatis hominum museis ac tricliniis , sed & in templis , hoc est , proprio diuinitatis loco , occurrant. Satis jam priuata laude

commendatus erat, qui terrarum orbem nominis celebritate occuparat: publica requirebatur, quajam totum vobis virum vindicastis. Et profecto, quamvis magnus Cæsaris parentis ejus, jam receptus cœlo animus, extra fortunam atque invidiam, in ipso nunc æternitatis sinu conquiescat, & inanes infra sese curas hominum contemnat; tamen esse indignos deposito tam invidendo Nitiobrigas existimo. quibus quoties accedit peregrinus, digito sepulchrum viri tanti demonstrandum est. quem ibi situm esse nemo sciret, nisi quidam superessent, qui per sese aut ex aliorum scriptis meminisse possent. Nemo Scaligerum hic quaerret, quin continuo inueniat ac deprehendat: neque tantum oculi peregrinorum, sed & animi ac mentes, in his ductibus, his literis, in hoc monumento vestro, in hoc testimonio elogioque habitabunt. Exultabunt eruditi ac præstantes viri, contabescant improbi & furiosi: peregrini vero, nusquam liberalius virtutem ac scientias haberi ferebuntur. cujus certissimum indicium suffragiumque est, quicquid jam defuncto exhibetur. Et cum omnium judicio post mortem lior evanescat, aut paulatim magnis virtutibus concedat, vestra quoque gloria benignitasque cum ætate accrescet, & quæ major omnibus videbitur, cui postremum hunc

hunc honorem habuistis, eo luculentius de vobis quoque omnis sentiet posteritas. Efflorescet indies illius viri nomen, quo majorem nulla ætas vidit, nulla forsitan videbit. Vastum illud & prodigiosum ingenium, admiranda illa & stupenda posteris industria, illa tot linguarum scientia, quot sine admiratione numerare nemo potest, diuinum illud de antiquitate tota judicium quod monumenta ejus singula testantur, non latere magis quam deleri aut extinguì potest; sed cum immortalì vestra laude, supra vim annorum & inanes improborum motus, supra factiones æmulatorum, semper eminebit: ac, ut ignis quidam, semper & per vniuersum orbem, latius emerget ac erumpet. Vos supremus eruditionis magistratus, & Senatus quasi quidam literarum, quibus nostræ cura Academiæ incumbit, cum patriæ Parentibus, Josephum Scaligerum in hanc urbem euocastis, viuentem omnibus honoribus ornastis, mortuo ad æternam extincti recordationem ac memoriam, publico sumptu monumentum decreuistis: inuidiæ ac improbitati obuiam eundum iudicastis: in delubro publico, virtutes ejus omnibus legendas dedistis: nihil quod à vobis expectari humanitatis poterat, aut superstìti negastis, aut defuncto jam à vobis prætermissum est. Tu pro summa magnanimitate tua ac amore litera-

literarum, Myli Nobilissime, vnicum humanitatis Belgicæ exemplum, in cuius anima, ipsa studia hæc nostra crescere & florescere videntur, primus in hanc curam incubuisti, & amico, qualem posthac neminem videbis, pro amore solo ac benevolentia, grauissimum autoritatis tuæ pondus reddidisti. Quicquid restat, nobis id committite. Nos ingenii humeris & quasi ceruicibus, supra ipsa Mausolea, quæ expressa hic videtis, ipsa inuidia spectante ac ringente frustra, Regem nostrum extollemus ac locabimus. & quam ipsi per nos forte adferre non possemus, à memoria diuini viri, ab idea illa plusquam humana, fauente Deo immortalis, vim dicendi ac scribendi mutuabimur.

GRATVLATIO,

D E

*Fœdere inter Sereniss. Vnctorum Rempubl.
& Illustres ac Prapotentis Ordines Fœderatos contracto.*

ORATIO IV.

QUod vtrisque nostrum, liberis nepotibusque vestris pariter ac nostris, faustum sit ac felix, Princeps Serenissime, & Vos Patres, celeberrimæ vtrique genti, fœdus, gratulamur, quod, cum bono Deo, æquis
inter

inter nos conditionibus nuperrime firmatum esse, orbis vniuersus nouit. Cujus dignitatem nemo magis æstimat, vtilitatem magis sperat, quam qui literis exculsi, magnanimitatem, maiestatem ac splendorem vestrum, ex annalibus hauserunt. Quæ vt potestatem suam ac imperium longissime in terris, multo autem longius, hoc est, vbique, nomen suum atque existimationem ante multa sæcula diffudit, chartas denique omnes ac memorias impleuit; ita fieri non potest, quin vbique & semper omnibus occurrat, qui aut ortus Rerumpubl. & progressus, aut earum constitutiones ac præstantiam considerant. Ac quemadmodum qui partes hujus vniuersi varias perlustrant, & in singulis diuersa admirantur, velint nolint, Solis radios vbique inueniunt: ita qui historiarum ac ciuilis disciplinæ studio tenentur, licet aliorum quoq; populorum res attente ac cum cura perlegant; vbique tamen aliqua virtutis vestræ monumenta ac vestigia obseruant. quæ per omnes sparsa terras, magnis viris admirationem, æmulis calumnias ac maledicta exprimunt, ac pene extorquent. Qui in nomen vestrum, aut libellis putidissimis incurrunt, aut, quod solum possunt, more eorum qui in cœlum spuunt, virulente apud similes traducunt. Nam quemadmodum is ipse Solis calor, cujus beneficio

Natura

Natura omnia producit, non diuersa tantum, sed contraria subinde agit, cum nonnulla soluat, alia induret: ita virtus vestra, Princeps Serenissime, & Vos Patres, magna illa atque inusitata, quæ vbique legitur, vbique prædicatur, alios ad imitationem, alios ad obrectationem vestri rapit. Quod cum nemo melius quam vos expendat, fieri non potest, quin & nobis idem euenisse iudicetis. qui ad fœdus vestrum, non calumnias easdem tantum, sed easdem quoque earum causas, attulisse nos existimamus. seruitutis odium, nimirum, & amorem libertatis. Quas quo diligentius in nobis expendetis, eo melius de nobis iudicabitis. qui non alios habemus hostes, quam quos dominos habere dedignati sumus. Quare, ut oratores alii, eorum quos commendant laudes, longius, ut plurimum, accersunt, ne dixisse pauca videantur, ita satis esse nobis debet, eam causam quam in nobis premunt qui vos maxime accusant, vobis approbari: quorum commendationi hoc à nobis est susceptum. Qui si aliquid virtuti nostræ, cujus annos aliquot illustria jam documenta damus,tribuendum creditis, multo magis vos mouere debet, quod ad eam ipsam, hostis violentia compulsi sumus. quod res ipsa persuadere vobis potest. Populus Belgarum quippe, cum sub Ducibus jam olim aut Comitibus,

bus , aduersus quos munitilegibus & jure suo agitabant, aliquamdiu placide vixisset, ita vt nec genti generosæ sui præfides, nec præsidibus gens ipsa esset grauis ; tandem dominationem regiam, vel ideo quod talis esset, metuendam, tulit, donec potuit. hoc est, donec speciosa videretur seruitus, aut nondum sentiretur ipsa. vt plerunque populo qui sui juris fuit, nihil præter nomen regis & initia probantur. Quid hic dicam consultores pessimos ? qui vt potentissimis principibus adesse in rem plerunque suam aut suorum solent, ita animos eorum à Republica ad æmulationes suas & priuata odia conuertunt ? quid erepta priuilegia ac jura, libertatem multis modis imminutam, missos ex Hispania, qui ferro miseris jus dicerent, qui infelices Belgas, sine armis, internecione extinguerent ? Si quis esset generosus sanguis, & qui ferre dominum non posset, qualis Belgica nobilitas & optimates esse solent, ii, regis securitati, & firmandæ seruituti, primo, aut proscripti aut sublati sunt. Cæteri, aut duræ inquisitionis nodo, aut excogitato, quod in manu dominantis esse solet, majestatis crimine, non aliter quam ferro, capti, inuoluti, trucidati, ad carnifices damnati ; posterorum animis, ardentiorē libertatis curam, suo sanguine, ex supremæ quasi voluntatis jure, inscripserunt.

Quibus

Quibus nihil amplius restabat, quam ut fœdā mortem, vitam fœdiorem, à se posterisque propulsarent. eo tempore præsertim, cum ab opibus ad corpora cuiusque, à corporibus ad animos, infausta seruitus transfiret. Alii ergo, patria relicta, nouas sedes & exilia libenter inuenerunt : nusquam sese tutos fore arbitrati, nisi inter ipsos & Hispanum, mare interesset. Alii, domo eos & hospitiiis lubentius dignati. qui non modo ciuitates, contra vim armorum, quam simpliciter ac bona fide, telis totidem ac manibus auerti posse intelligebant, sed & contra animorum vincula, constanter obserarunt. indignantibus, qui libertatis curam, cultum nouum, aut desertionem prisce moris, appellabant. Nihil vero interim obstabat, quin qui cæteris prudentiores essent, simul aliud spectarent. Nulla enim munimenta, portæ nullæ satis clausæ videbantur, in quas animarum clauēs, & qui iis abutuntur, ius diuersum sibi vindicant. Quæ ut facile domesticos excedunt fines, ita ubi ad ambitionem transferuntur, ne amorem quidem patriæ ac libertatis, in obnoxiorum animis relinquunt. adeo, ut, quæcunque scelus aut proditio vocari solent, pietatis nomine velentur. Oppido dementes, Princeps Serenissime, & Vos Patres, Christiani sumus, si rem nostri sæculi aut sectæ arbitramur, ad ambitionem, vim religionis & subsidium transferre.

transferre. Ludus iste verus & cum incunabulis regnorum natus est. Ipse Deus & majestas cœli pridem inter dominationis instrumenta sunt. Numa superstitione populum deuinxit, quem habere dicto audientem Romulus vix potuit. Qui, vt cætera, supremum quoque sacerdotium, inuexit. Cujus reuerentiam, oppressa libertate, ad terrorem seruientium, qui penitus extinctam eam vellent, conuerterunt. Ista majestate fultus Cæsar, dictaturam; ejus ex adoptione filius, mutato nomine aut magis populari vsus, principatum callide inuasit. Cum quo, ne à domo Cæsarum abiret, aut ad Deos prouocatio in terris esset, ad Tiberios, Caligulas, Nerones, & portenta cætera, transiuit. Atque hac ratione, in æterna atque inuicta ciuitate, quæ nec flecti, neque cogi ope humana posse videbatur, & quæ orbi vniuerso legestum dicebat, jus imperii, non armis, sed occulto artificio & sacro, non ad hostem quidem, sed ad dominum, concessit. Uniuersus orbis antequam in potestatem Macedoniæ veniret, Græci prius expugnandi erant. Qui occasione belli Sacri, sine vilo expugnati sunt. Omnes enim suæ majestatis & imperiorum jura, in Philippum, tanquam fidere aut dementia contacti, jam transtulerant ignari: quem pro Diis ipsis, atque eorum majestate, arma circumferre,

D

captis

captis superstitione animis , rebantur. Vti hic domesticis exemplis , vanum atque ineptum duco : cum , quod primum esse in amicitia consuevit , hostem quoque eundem habeamus. qui non ferro , sed his artibus quas dixi , rem vbique gerit. vt cum alibi ad vallum aut ad muros expectetur , alibi jam animos & fidem expugnarit. Quibus occupatis , nihil ista valent , quæ aduersus vim apertam comparata sunt. Aduersus quam , si vallum hodie imperium in terris , pulchre & ad hominum stuporem , vndique instructi Vos estis. siue opes vestras ac thesauros , seu nauale illud opulentum , illud toto orbe celeberrimum , spectamus. Verum enim vero , alia sunt tela , quibus semper vsi sunt qui regna aut Respubl. inuadunt : alia quæ gerunt : alia quæ meditantur. Vbi arma non pertingunt , factiones abditas habere. quæ , catenæ instar , cum ignaros clam inuoluant & disiungant , omnes inter se cohærent. Auro , animas venales , ostentatione honorum , leues atque ambiciosos emercari. Bella parum læta sibi ac secunda , cauponari : inducias ac paces emere , aut exitio totius Reipublicæ , incautis vendere , aut cum lucri spe offerre. Pietatis velo ac religionis apud credulos grassari : laruam ejus pauidis , vim ferocibus objicere. & cum manu expediri res non potest ,
jurisdi-

jurisdictionem cœli & auctoritatem pro se commouere. Aduersus quæ, si animos, ut hæctenus, inuictos, si in vsum patriæ erectos, conseruare, Patres patriæ, potestis, vim imperii ac maiestatem, sanctam atque rectam conseruatis. cuius ut potentia accedere jam nihil possit, tempus & diuturnitas accedent. Ut, quod magnum vobis, aut immensum potius, maiores vestri reliquerunt, firmum & æternum ad posteritatem transmittatis. Quicquid enim hæctenus aut possidetis, aut in posterum paratis, non erecto tantum animo, qui vobis hæctenus superfuit profecto, sed & circumspecto, qui non defuit, tuendum est. Nemo enim fortis admonendus est, ut liber esse velit, sed videndum est, ut possit. Fera est imbellis, quæ cum sui juris esse cœpit, aliquid in seruitute amore potest. Et, potestne aliquis amare vitam, qui non amat libertatem: cum post libertatem nihil præter dedecus supersit, morte nihil amittatur, præter spiritum? Qui cum incidit in seruitutem, omnia viuendi iura, & cum usu, fructum ejus quoque amittit. Sæpe ego ita mecum cogitavi, Princeps Serenissime, & Vos Patres inuietissimi, id quod est in corpore anima, in ciuitate amorem libertatis esse. Nam ut anima amissa, nullum membrum manet id quod fuit, quia singulorum:

opera intereunt : ita muros , ita mœnia , ac munimenta , & quæcunque in vrbe commendantur aut commendant urbem , funus merum & cadauer , post amorem libertatis , esse. Quo extincto , nihil est quod munus suum fungitur aut gerit : arma vero & opes , & quæ maxime sunt singulorum , dominum sequuntur : neque vltius in nostra potestate esse possunt quam in ea sumus ipsi. Dicam libere hic quod sentio. Nunquam mihi persuadere potui , aut vixisse populum Romanum , nisi quamdiu vixit sicut debuit. hoc est , quamdiu vixit sicut voluit ; à Natura matre , non ad seruitutem sed ad libertatem genitus : quod res gestæ ejus & victoriæ testantur : aut vixisse , cum , amissa libertate , Senatores cum equitibus , quia domino sic videbatur , in arenam traherantur , vel stigmatibus iniusti , quod est proprium seruorum , turpe ac pudendum hostibus spectaculum , obambulabant. Nam vt corpus nostrum , sine forma sua , quæ est anima illius , ita fœdum visu fit continuo , vt nares quoque atque oculos offendat : ita nihil fœdus in terris quam Respublicæ quæ forma sua carent , & in seruitutem , hoc est , ad interitum , labuntur. Nihil enim medium libertas habet. quæ aut tota est quod debet , aut amissa parte sui , tota fuit , & extinguitur. Quam idcirco , non ignauis , neque

quebrütis & ad seruiendum natis , sed erectis animabus , Deus immortalis conseruandam tradit. Nulli tamen melius post orbem conditum , quam vobis , Princeps Serenissime , & Vos Patres. qui hoc pignus , à maioribus acceptum , cum stupore populorum omnium , fauente Deo immortalis , secula duodecim in manu jam tenetis : non exemplum libertatis generi humano ; sed idea. Nam , si diuturnitatis causæ , in visceribus ipsius Reipublicæ ac constitutione latent , quod ex omnium confessione indubitatum est ; quid Spartani aut Romani quod ad vos accedat habuerunt vnquam ? quorum , annos illi octingentos , hi , quingentos forte , vera solidaque libertate , nec vlterius , potiti sunt. Sed videtur , mater omnium Natura , vbicunque magnum hoc depositum constituit , ac collocauit , partim de prudentia mortaliū ac fortitudine , qui libertatis nerui sunt ac vita , partim de commoditate loci ad defensionem ejus , cogitasse. Quæ pro vobis , elementa duo , contra hostium insultus & discrimen libertatis vestræ , conuertisse haud parum provide videtur. Nam , cum ciuitatem vestram , ad exemplum vniuersi hujus , mari vndique cinxisset , vt nec equiti nec pediti , ad eam aditus pateret ; ejus quoque maris , quo , inusitato eam cinxit modo , sicut vsū aliis plerunque , ita potestatem vo-

bis ac imperium concessit. E cuius gremio,
 non aliter quam Tellus mater, quam poëtæ
 Cybelen dixerunt, omnium quas videt Sol
 pulcherrima, turritum illud caput tollit: no-
 mine autem & celebritate, orbem sibi vni-
 uersum vindicauit. Huc accedit ipse status:
 ita olim ab initio formatus, vt ad immorta-
 litatem constitutus videatur. In quo cum
 imperium sit penes optimos, præcipuum pri-
 mumque ejus fulcrum est, quod cæteris vo-
 lentibus id fiat. quibus esse melius non po-
 test quam vt viuant liberi cum optimis. Si-
 cut ad diuturnitatem nihil magis facit, quam
 vt optimum id sibi esse intelligant. Cujus
 admiratione capti, simul ac immunes esse
 bello cœpimus atque hoste, libertatis no-
 stræ testimonium, ab illo partum, ad vos
 primo omnium detulimus: sine quo nec
 arma deponenda, nec vobiscum dextras,
 memores virtutis vestræ, sociandas judica-
 uimus. Non quod seruitutis nobis conscij
 essemus: sed ne exitus virtutis nostræ vos
 lateret. Nam si illud omnium politicorum
 principis, ab omnibus est comprobatum,
 Seruum esse eum qui seruire potest, quia
 tali est ingenio, vt imperare nequeat, atque
 idcirco, vt illius verbis vtar, alteri se dedit,
 quia interesse sua sensit, ne sit suus; Deum
 pariter atque homines testamur, Patres, ne-
 que quenquam nostrum seruisse, quia nec
 seruire.

seruire potuit , neque potuisse , quia geniti ad libertatem sumus. Nemo enim esse seruus potest , qui pro libertate potest mori, aut qui non timere potest. Est enim animus qui seruit. quem inuictum atque impatientem dominationis , eum prærogatiua in qua nati sumus, à natura protinus accepimus. Cujus ope ac fiducia innixi , cum vicinis Regibus, Principibus , ac Rebusp., pacta ac societates mutuas iniuimus ; sæpe terra , sæpe mari , paucis nauibus aut manu, cum potenti hoste decertauimus : vrbes infinitas paucis annis cinximus, cepimus, occupauimus, euerimus. Vnam ille in agro suo, sed quam totos quatuor, aduersus famem, pestem, mare, & hostem, eo ipso teste , atque amicis nostris omnibus, defendimus. tanto militum ardore, vt cum attollendis munimentis terra defecisset, cadaveribus commilitonum, maris simul & Hispani furias arcerent; ipsi semilacerti ac semiuui, & similiores iis quos premebant. Ita vi coacti, ad necessitatem, à necessitate ad virtutem, à virtute ad præsidia & nervos hostium deuenimus. Denique, vt absoluiam paucis quod incepi: ex quo scire cœpimus, quid vires nostræ possent, quo à dominatione immani virtus peruenire solet; bello, tanquam pace, domi delitemus. ille contra ferox ac crudelis, semper præbuit aut terram in qua

vinceretur, aut ad opes nos deduxit quibus superatus est. Ita Indias ingressi sumus. Vbi belta rursus cum eodem hoste; & quotidiana quidem. donec post illustria virtutis maximæ exempla, cum jam nemo, ac ne ibi quidem, ignoraret qui essemus, aliis fœderibus innexi sumus. Vna jam Hispania restabat. quam terrore solo nostri atque adventu, paulo ante proterruimus. cujus fauces, cum, virtute nostra freti, paulo ante inducias inuaderemus, non in mari ejus tantum & ad muros oberrauiamus impune, sed & classem quam rebatur nemo vinci posse, in conspectu vrbs fudimus, accendimus, deleuimus. Ita digni visi sumus, qui cum specioso libertatis nomine, ad pacem & induciarum pacta posceremur. Verum heu, vt nihil certum in humanis rebus esse solet ac diuturnum; dum securitate nostra fruimur ac pace, terror ille nominis Iberi, amor generis humani ac deliciæ, Henricus ille Magnus, cujus in amplexibus libertas nostra tot per annos educata fuerat ac enutrita, nihil tale cogitantibus, immani scelere mactatur. Quem nos, sicut merito ac vere, ita cæteri ambitiose lugent. Hi sunt, Princeps Serenissime, & Vos Patres, qui Respublicas cum Regibus committere conantur: qui quotidie libellos in nos edunt: maledicta, nunquam læsa, cudunt, euomunt, ac spargunt:

gunt: maxime infensi iis quos commendant. Reges enim celebrant, & tollunt: ciuitates & Respubl. oderunt tantum. credo, quia non vt corpus vnum, vnicam ceruicem habent. Ita ergo, liberi, vt ante dixi, ita libertate digni, ad Vos venimus. Quod, vt felix sit ac faustum, iterum precamur. Precamur Vobis, quicquid nobis liberisque nostris hactenus precati sumus. Et, quod omnium est primum, vt in posterum florentes, vt beati simus, vt incolumes. Vobis fausta omnia precamur, Patres Antenoridæ: salua recta, saluos focos, salua jura atque auspicia omnia. Incolumem Rempublicam, incolumem Senatum, incolumem augustam illam maiestatem, cui nihil simile aut secundum ipsa jam libertas habet, & quæ lege æqualitatis temperata, aliis horrorem sacrum incutit, à vobis dominum auertit. Incolumem inprimis libertatem, & quæ anima illius est, amorem ejus verum & immensum. Quo superstite, vt desint qui seruire vobis velint, nunquam deerunt qui seruiunt. Nam vt mater libertatis vera virtus est: ita qui amore veræ libertatis ardet, seruitutem nescit nisi quam imponit. Optamus vobis læta omnia ac fausta, terram pariter ac mare liberum vbique ac Vobis peruium, aduersis inuium atque inaccessum. magis tamen illum spiritum, illamque mentem, quam jam annos mille & ducentos,

D 5

hostes

hostes vestri nominis senserunt, cæteri ubique celebrant atque admirantur. Inprimis autem Belgæ fœderati; quorum neque bello neque pace dextras quisquam hætenus accusat. qui pro vestra libertate ac sua, istas Vobis pariter & animos conjungunt; certi aut cum ista, aut pro ista mori. Ita Deus Optimus ac Maximus, cujus summam in humanis rebus majestatem colimus, agnoscimus, ac profite-mur, utrumque populum, recenti fœdere conjunctum, libertatis suæ compotem, terra pariter ac mari, bonis auctibus ubique auxit, ubique incolumem ac saluum, profligatis perduellibus, victorem, præda onustum, decoratum spoliis, lætum ac lubentem, domum reducem dimittat: hostes autem sui nominis ac nostri, pessimis exemplis imminutos, fractos, atque obtritatos, à fortunis nostris ac ceruicibus auertat.

---

*Ad Serenissimam Venatorum Reipub. Ducem ac Senat-
tum, cum ab universo Eques D. Marci designatus
esset.*

ORATIO V.

Serenissime Princeps, Patres Augustissimi,

Liberalitatem Vestram, & honores quos
in alios conferitis, nemo digne satis æsti-
mare potest, nisi qui splendorem Vestri no-
minis ac dignitatem recte intelligit. Nam quo
major est Maestas Vestra, eo maior liberalitas
quam

quam in humillimos confertis. Ideoque, ut bene intelligatur, non abjectam & e plebe animam, sed nobile atque augustum pectus requirit. qualia eorum sunt plerunque, qui in ipso libertatis sinu nobilissimi nascuntur. Hanc prerogativam cum natura vobis dederit, non potest nisi magnum esse beneficium ac summum, cum in alios transfertur. Ideoque soli, quos fecistis tales, sentiunt quid Vobis debeant. Affirmare tamen possum, maximum ac dignum Vobis esse id quod suscepistis: Vindicare à contemptu eruditionem. Quæ cum sæculi calamitate, non ex merito, prematur, tempus est ut liberali causa vindicetur manu. Idque ab iis, quorum maxime interest, ut rebus gestis nulli gentium secundi, laude literarum ab obliuione eas tueantur. quæ ut immortalitatem nulli debent, ita armis quoque ac virtuti bellicæ conferre eam solent. Ego, Princeps Serenissime, & Vos Patres, sicut generi familiæque meæ ad posteritatem omnem honorificum existimo, quod qui hætenus honores magno animo contempsi, tantum autem nec sperare debui, sine ullo ambitu aut artibus quas usurpari in his talibus nonnunquam audio, communibus tot Procerum suffragiis, ad eos sum euectus, qui illustres aut inveniunt aut reddunt, ita mihi gloriosum duco, isti Reipublicæ obstringi, quæ, ut dominum non habet, ita, quod

quod ad diuturnitatem pariter ac maiestatem, similem in terris hactenus non habet. Et præsertim, salua mea Patriæq; libertate. cuius causa, sicut bellum hactenus cum aliis gessistis, ita cum hac gente nostra fœdere sanctissimo conjuncti estis.

Ad Illustriss. M. Antonium Morestinum, Sereniss. Reip. Legatum, cum ab eo Haga Comitiss, Ordine, torque, ac insignibus Equestribus donatus esset.

ORATIO VI.

Qui res vestras, Legatorum splendor, Marce Antoni, ab ætate omni florentissimas legerunt, sciunt neque majus apud vos deferri cuiquam posse quam quod nobis hodie delatum est, neque posse fieri, quin qui de nobis cogitet, heroas simul tot ac tantos animo percurrat: qui, priusquam ad honorem hunc admissi sunt, ad summum prius dignitatis aut virtutis fuerant euecti. quidam totas acies totasque classes manu ac virtute profligarant. Porro, cum virtutis magnitudo omnis, omnis splendor sit ab animo cuiusque, quo, si vere generosus ac erectus sit, ne illi quidem qui nascuntur illustrissimi, cum omni laude sua ac splendore, majus quicquam sibi vindicant, quemadmodum fortasse nihil dignum beneficio hoc vestro polliceri de me ausim, ita animum hunc exhibere vobis possum, qui honorum omnium obliuione, supra omnes

omnes positus, in eum se recepit locum, ultra quem ambitio, ne quidem honestissima, procedit. Eum exhibere vobis possum, qui honorem nullum eo nomine dignatur, nisi qui ambitionem anteuertit, nisi qui à magnis illustrissimisque viris sponte offertur. quem ab ostentatione & inani histrionia, quam vulgus in his talibus exercet, ad modestiam ac moderationem reuocare, illius esse existimamus, non qui hostem bellica virtute profligauit, sed qui totum vitæ apparatus, intra sapientiæ præscriptum ac virtutis contineri intellexit. Cum hoc animo, si dignum eo iudicatis, quem in Principes non raro contulitis, eritendum nobis erit, ne, si sponte oblatum declinemus, illi ipsos quibus ornamēto semper fuit, aut Rempublicam, qua nihil sapientius in terris extat, contemnamus. Si quid superest post illa, Ducum sanguis Marce Antoni, Principi ac Reipublicæ renuntiabis, nullos melius honores collocari quam qui eruditis impenduntur. Nam & animum capacem veræ laudis huic generi mortalium inesse, neque præter illos esse, qui diuturnitatem beneficio conferre possunt. Quod in iis perit, apud quos obliteratur.

PANEGYRICVS,
GVSTAVO MAGNO

Suecorum, Gothorum, Vandalorum Regi, &c.

consecratus.

O R A T I O. VII.

SI hæc coram Majestate Tua dicerem, Auguste, dubitandum non est, quin & manus illæ gentium victrices, quæ tot osculis, tot gratulationibus defatigantur, & cœlestis ille animus, quem vniuersa nunc Europa loquitur, & vultus ille, quem Mars habitat, facundiam dicenti aspirarent. Nam, si oratores prisca, cum ad puluinaria Deorum aut effigies, facturi verba essent, rapiatque in cœlum ire videbantur; quid oportet eos, qui ad veri numinis imaginem, patronum, vindicem, tot rebus gestis, tot victoriis probatum cœlitus, dicturi constiterunt? Cæterum, cum splendor tanti nominis, cum merita ubique occurrant, fieri non potest, quin absentes æque accendat, quos iisdem beneficiis obstrinxit, aut fortunæ suæ reddidit. Obstrinxit autem orbem universum ac mortale genus. Nam nec orbem voco, ubi nulla libertatis cura, neque homines, qui seruitutem amant. Nemo Regum veterum Ducumque, vel majora gessit, vel fortunæ ac virtutis majus precium ab vniuersis tulit. Nemo annum ita cœpit, ita terminavit. Nunquam Ianuariæ Calendæ, tot ominibus exceptæ,

ceptæ, nunquam lætioribus auspiciis ac votis libertati illuxerunt. Anni autem proximi, quid aliud quam servitutem minabantur? Antecesserat Germania, quæ quid sperandum porro esset, fato suo ac calamitate nunciabat. Principes ejecti, diademata ac sceptræ conculcata aut extorta, jus commune eversum, patria erepta miseris, vbiqûe exules, extorres, profugi, successum Belgis tot annorum, cæterorum sortem ac calamitatem ipsa miseratione commendabant. Lachrymæ, querelæ, gemitus, cum terris amplius non caperentur, cœlo jam recepti, viam tot victoriis parabant. Nobis, qui de vita magis quam de libertate propria securi sumus, Procerum nostrorum ac Nassoviorum animis, virtute, armis, inuoluti, durum videbatur, superesse quod timeri posset. Maris terminos ac fines, metas hominum extremas præteruecti, imminere à tergo dolebamus, quod felicitati ac successibus obstaret. In extrema India, ac prope extra Solem præliantibus, videndum domi ac respiciendum, ne naufragij periculum in terra adiremus: Rhenum, magna parte nostrum, servitutem suis ac Hispaniam, non semel mari domitam, minari. In hac tempestate gentis liberæ ac metu, semel cum suspitione nostra ac spe hostis decidisti. Subito, à mari Baltico exorsus, cum exigua tuorum manu, tot provincias, tot terras vindicasti,

sti, ut qui aduenturum vix credebant, non
venisse prius quam vicisse, scirent. Proxima,
remota, dissita, vicina, penetraſti: cum exer-
citu commiſſus, qualem vix memoriæ paren-
tum celebrant, exercitato, opulento, agili, ex
omnibus terrarum gentibus conſcripto, quaſi
ad ſalutem orbis Chriſtiani feſtinareſ, obiter
ſic tranſegifti, vt euerſo, fuſo, cæſo, proſtiga-
to, præmiũ victoriæ, tot oppida, tot urbes
quot reſtabant, vix celerius adires quam in-
trareſ. Ne fortunæ quicquam imputareſ, ni-
hil, præter Deum, animoſ, ac ferrum, attu-
luſti: deſtitutuſ copiis aut viribus, ſtipendia
ac militem ab hoſte tuo exegifti. qui, pluriſ-
que in locis, partibus, à quibus ſteterat, diſſi-
ſus, animoſ victori proſinus atq; operam ad-
dixit. Quæ cum omneſ merito mirentur,
ſingula ſic perfecifti, vt ad omnia nunc pri-
mum orbis hæreat atque obſtupeſcat. inſtar
fulminis, quod vix conſpectum, ita venit,
vrit, deſinit, vt priuſ obuia accendat, premat,
diſſipet. De quibuſ aliquid dicturuſ, quid
dicturuſ ſum, aut vnde initium nunc ſumam?
Nam ſi Rhetorum præceptiſ obſtringenduſ
animuſ, qui, vel in diſciplinis, ſeruitutem o-
dit, aliena Maieſtati tuæ tribuenda erunt: quæ,
ſic propriiſ abundat, vt, qua omne æuum pa-
tet, qui ſunt, qui fuerunt, per te illuſtrentur.
Parentemne tuum hic commemoreſ, inui-
ctum atque indomitum heroem? qui, cum
liber-

libertatem primus regno contulit aut restau-
 ravit, nihil majus potuit conferre; nisi quod
 te dedit. qui, quod ævum omne elapsum,
 magnitudine animi excesseris, majores tuos,
 cum humano genere obstrinxisti: quibus,
 pro mortalitate quam acceperas, æternitatem
 reddidisti. Nam cum moriendi lege homi-
 nes nascantur, plus quam accepisti à te acce-
 perunt, qui familiam, illustrem, Regiam, ejus-
 dem soboles naturæ, legibus naturæ exemisti.
 Nisi forte magno Alexandro major sit Phi-
 lippus, aut tu, minor eo, qui parente non
 contentus, patrem, qui non nisi matris adul-
 terio probari posset, extra homines adsciuit:
 quasi aut non parens omnium sit Deus, aut
 adulteri è cœlo sint petendi, aut non nobi-
 lissimus nascatur, qui virtute sua ex se nasci-
 tur, aut numen vindicare possit inter homi-
 nes, qui arrogantia humanum jus excedit.
 Prouidentia ciuili suppar tuus ac cognomi-
 nis Augustus, de Apolline persuasum suis
 voluit: quod, adulatio, venenum hujus or-
 dinis, in majus auxit. Fortunati, scilicet, qui
 non virtute, sed ambitione, cœlum affecta-
 rent! quod, non affectantibus, modestia in-
 dulget, arrogantia præcludit. cum ne locum
 quidem principem tueri possint, qui diuini-
 tatem æmulantur potius quam colunt; & hoc
 ipso, sua quoque, qualiscunque est, majestate
 indignos se profiteantur, qui hanc ab æterna
 non

non distinguunt. Tu parentibus contentus quos natura dederat; supremo ac communi omnium hac lege Majestatem tuam submisisti, ut attolleres: quem pietate, vere tuum effecisti. quæ adoptionis ratio in cælo constat, cum non aliter heroes numini supremo asserantur. Alexandros Cæsaresque, cum Apolline ac Jove suo, relinquamus; filios, parentibus simillimos, qui nusquam essent. quibus ipsi similes, ut esse vellent, solas fabulas autores habuerunt. Patriamne vestram celebrem ac gentem; quæ vel Majestatem tuam generi humano edidit, vel orientem prima vidit? Orbis uniuersus manum injicit, ac cursum eloquentiæ moratur. cujus termini utcumque patent, non ulterius quam laus unius gentis diffunduntur cui uniuersus se submisit. Nec recentiores hic Geographos nunc sequar: qui, à Gothis, Getas (ut Gothones nescio quos subderent) antiquitate inuita, disjunxerunt. ne his quidem Gothis æqui satis, qui, tot libris veterum, tot Romanorum ac Græcorum testimoniis subnixi, ortum gentis suæ cum Getarum nomine ac origine conjungunt. Ne religionis nostræ procures, tot annis antenatos, nunc ad partes vocem: quibus, ut notissimam tum ac cœuam ad Codanum finem relegarent, nulla vel suspicio persuasit. quam, cum Longobardis, Hunnis, Herulis,

lis, ac Rugiis, Germaniam terrasque cæteras, vi magna inuasisse, fama tenet. Inter quos ut principes virtute, ita vetustate ante omnes Gothi, cum historiarum temporumque limites ac fines excessisse viderentur, digni visi sunt, qui fabulis Græcorum necerentur: qui Mauortem ipsum genuisse crederentur. Quod Romani quoque cum profiteantur passim, Deum suum atque originem, Auguste, vobis tradunt. cum & se & rebus suis dignum judicarent, non, ut inter Formiana littora atque amœnissimos Campaniæ recessus, qua Annibalem jam olim enervatum constat, sed è glacie, è niue, è frigoribus, ex ipsis rupibus ac ferro medio effoderetur, qui bellorum cûram sibi vindicaret. Fatale enim fuit, ut ex ea gente nasceretur, quæ Romanam urbem, Deam, ut jactare solent, gentium ac Dominam terrarum, tot incursibus inuaderet, euerteret, ac profigaret. Quanquam nihil sane Majestatis tuæ refert, ubi natum Græci Romanique celebrent. qui, nisi sero natus esses, patrem illi dare potuisses: cujus formam primam, quam ideam sapientes nuncupant, servatam in hæc tempora miramur. Fleant vero Græculi ac plorent, qui plorantem ineptissimi mortales, induxerunt: dignum, cui Sueones aut Finni tui, pugnâ caput aut sandalio commulceant, ac delicatas istas lachrymas,

mas abstergant. Quos in cunis nemo vagientes, credo, sine metu ac horrore audivit. ejulantes autem, post inflictum vulnus, (quod in Marte suo Græcis placet) nulla ætas, ô Dii boni, videat in terris ! Ex eadem gente, ne vel sexus imbecillior virtuti parum esset habilis, Amazonas deducunt. quarum duas Herculem ac Thesea connubiis junxisse, proditum antiquis. Vnde plurimos Græcorum, atque in primis nobiles Athenas, oriundos. quæ, dicendi laude, omnem omnium, cum contumelia suorum, maxime autem vestra, vindicarunt. Quæ gratissimæ parentibus è quibus spiritum ac cætera hauserunt, nomen Barbarorum, pro origine virtutis sapientiæque, reddiderunt : de Diis suis ac heroibus securæ, quorum nuptias, iudicia, affinitates, imperite aut improvide dissimularunt. Credo, quod frugalitatis, homines leuissimos, ac paupertatis suppuderet. O in ipsa sapientia, quam profitemini, ignari semper rerum Græci Romanique ! quos, post omnia luxuries exhaustis, non egestas. Primi Barbaros dixistis, qui jam consecuti essent quicquid peterent, nec peterent quod consequi non possent. Quo si sapientes vestri vix perueniunt, quid eos accusatis, quibus contigit quod isti docent, cæteri nec assequuntur ? quid eos accusatis, inquam, quorum præda ac ludibrium fuistis ? Quorum leges hodie

hodie qui, ut oportet, æstimabit, rhetras Spartanorum, axonas Solonis, cæterasque, minus jam extollet. Mœsiam hic interim omitto, in qua, Hercule prognatus, ac sorore Priami, ut fertur, Telephus, Amazonum virtutem, cultu ac ciuilitate temperauit. idem, qui Thessandrum, sanguine ac gente Græcum, cum antiquo Danaorum populo congressus, profligauit. Quæ ut tanti non sint, quanti esse voluerunt contemptores cæterorum Græci; neque nihil est nec parum, etiam mendaciis ab hoste commendari. quem huc rerum postea feliciter gestarum admiratio adduxit atque adegit. Age nunc, attolle hic animos, vel meritis ac manu, vel confessione eorum quos vicisti, vera Martis soboles ac tradux, Aquilo inuicte; Qui, ne de Penthesilea, bello Trojanorum celebrata, hic commemorem, Amazonum imperia, virtutem, animos, ad Alexandrum Magnum, sanguine non mixto, non contaminato, nullis stupris, nullis adulteriis polluto, produxisti! Si ad propiora veniendum; Thamyryn reginam vestram video, quæ Cyrum, intra regni limites, ut vinceretur, calide admisit. Video Darium, quem Hystaspe genitum antiqui memorant, cum Regis vestri filiam virtutis admiratione ambiret, nec conditionem impetraret, octoginta armatorum millia, Gothorum terris immisisse. eo exitu,

exitu, ut profligatis octo, post constratum
 mare Byzantinum nauibus, post junctum
 pontibus Danubium, spe irrita in Thraciam
 rediret. Video terrorem Græciæ ac laruam,
 filium Darii, Xerxen, cum quo parturire to-
 ta Græcia videtur, quoties discrimen ab hoc
 Rege objectum, tot mendacijs exsodat, ut,
 in tanta mole ac conatu, obstetrice opus vi-
 deatur; cui neque flumina bibenti, nec li-
 branti tela cœlum suffecisse existimant;
 hunc, inquam, video ac lego, cum ducen-
 tis suis, sociorum millibus trecentis, mille ac
 septingentis nauibus instructis, ut tot onera-
 zas omittam, solo animo Gothorum sine
 ineptiis aut ostentatione, abactum. Video
 Philippum, Alexandri patrem, matrimonio
 Medopæ, Regis vestri filiæ, ferocem, frustra
 Mœsiorum vrbes, quas tum Gothi inside-
 bant, vi tentasse. Video Sitalcum, cum, de-
 functo Alexandro filio, Perdicæ successor
 bellum intulisset, Macedoniam vastasse.
 Jam, si ad Romanos redeundum, video, sub
 Sylla Franciam à Gothis populatam ac di-
 stractam. Dictatorem Cæsarem, cum ipsos
 rerum fines insulasque quas deficiens natura
 sibi reseruaret, penetrasset, ad hæc arma sub-
 stitisse. quæ Augusto quoque ac Tiberio,
 jam, quasi ex præscripto, cognita aut formi-
 data. Video, Domitiano Principe, Sabinum
 Fuscum aliosque, cum ingenti præda domi-
 tos

ros ac caecos. quarum compotes victoriarum, Anses vestri, vel Semideos, dixere. Hactenus victores Romanorum: hinc & Principes habemus. neque enim præmium virtuti, magis potuit deesse quam successus. Quorum primus Maximinus fuit. quem à corporis proceritate Herculem nonnulli, alii Achillem, alii Milonem ac Antæum nuncuparunt. Ex quo tempore, perpetua propemodum cum Gothis Romanorum fœdera obserues. quorum opera ac manu, Constantinus alique res præcipuas gessere. Neque Giberichum adhuc memoro, tot populorum dominorem, cui Ermanaricus successit. quem cum Alexandro Magno, fama ac iudicia suorum contulere: qui felicitate inusitata, Æstros, Erulos, atque alios subegit, nec Alaricum, ac successorem ejus Athaülphum, qui Italiam vterque ac Romam penetrauit, fregit, dissipauit. Et quis omnia inuictæ gentis spolia, trophæa, decora, victorias, virtutes persequatur? cum præsertim obiter de tuis, tua causa sit agendum. in quem, quicquid aliis tuorum hactenus vel datum vel negatum, fata contulerunt. Quo eodem sanguine ortum ac majoribus accepimus (vt finem laudibus tuorum faciam) qui Attilam, terrorem populorum, generis humani flagrum, dirum, barbarum, immanem, fregit, perdidit, fugauit: fugientem, intra currus suos, cum

cum iumentis ac pecudibus commisit. Hæc tuorum virtus, ante te, Auguste, neque minor sapientia aut cura ejus. non morosa, non molesta, qualis Græculorum, cum ideas suas atomosque, vt cucurbitas, depingunt. sed, virilis, mascula, compendiosa; instrumentum solidæ virtutis: vt in domo, necessaria supellex. Ex hac gente, Visigothi, qui Hispaniam subactam, legibus diuinis, quas Europa possidet ac legit, quas duodecim præclaris Constitutionum libris editas, expressas, Juris sacerdotes admirantur, ad iustitiam ac æquitatem traduxerunt. In hac gente, Zeuta, in hac & Diceneus vixit. qui, ad cælum vsque & siderum doctrinam, rebus maximis gerendis vtilem, suorum animos euexit. Ex hac antiquissimus Zamolxis, immortalitatem suam Gothis instillauit. qui ab ea Immortales, aut doctores Immortalitatis, dicti. Non, vt pater Epicurus, Athenarum ciuis, alique, qui ad legem belthuarum, regem vniuersæ vitæ, spiritum, damnarunt. Qui si perit, neque viuit vsquam, cum, pro libertate, pro conjugibus, pro liberis, aut alibi, honeste cadit; frustra sit, qui bene agendo nihil agat: fortis sit, vt non sit: laudem hominis excedat ac fastigium, vt nusquam sit. cum totum hoc, quod vere existimatur esse, extra corpus sit, ac esse oporteat. Armentis ac pecudibus hanc sapientiam relinquo.

linquo. Vestram illam vobis seruo : quam à Græcis, velut propriam ac vestram, assignari vobis gloriator, exulto, ac triumpho. quam, vt Gothis antiquissimis præcepta, ita Finnis vestris ac Sueonibus natura dictat. qua venale est, quicquid homines in terris æstiment aut colunt : ne exceptis quidem omnibus quæcunque ab hoste possidentur. Hujus populi vel soboles, vel Rex, Auguste, omnia, quæ tui hætenus, vel consecutus es, vel, legibus nascendi ac prærogatiua impectasti. Corpus, in quo Regum omnium vestrorum ac virtutum, reuocata à tot sæculis majestas, lucet atque effulget : solidum, neruosum, masculum, procerum ; templum animi immensi ac delubrum. ne originem diuinæ gentis quisquam in te quærat, qui majorum quosdam, inter quos & Maximinus, Romanorum imperator, octo pedibus (mirandum ac stupendum!) suos excessisse legit. Animum cœlestem, igneum, futuri prouidum : intentum rebus, nunquam ociosum. vt, quemadmodum, quod supra nos est cœlum, semper agitur vt consistat, ita nunquam pars hæc ejus conquiescat: magnitudine autem quicquid vsquam est, includat. Intra hujus limites, Auguste, Sol exoritur & cadit. infra istum regna omnia ac orbis vniuersus jacet. Qui, si plures essent, vt nonnulli olim delirarunt, omnes nominis

E

splen-

splendore pridem occupasses. Exercitationes
 tuæ si ad has, Græcorum more, veniendum,
 tales vt armatis inter arma conuenirent, aut
 ad ea informarent; nusquam à consilio ac in-
 stituto Regio abirent. Nam venationes, pila
 trigonalis, follis, cæteraque ejusdem fere ge-
 neris, ætatem primam forte aut ocium non-
 nihil oblectarunt. quæ, & ante, & mox, pa-
 rentis, summi Regis, morte interruptæ, to-
 tum curis militaribus ac regno tradiderunt.
 Exercere militem, lustrare turmas, in naua-
 libus versari, arma noua, nouas machinas
 excogitare aut explorare, vires regni ac po-
 tentiam librare, primis annis ea domi gere-
 re, ea prouidere, quæ vix veteres regnandi
 partium suarum arbitrantur, populos dirige-
 re ac tueri, miseris adesse, egenis opem fer-
 re, liberalitate inusitata quosuis, maxime
 eruditos, demereri, scripta veterum, recen-
 tiorum, peragrarè, sanctis meditationibus ac
 votis, summam Majestatem ad salutem re-
 gni cœlo aduocare, artes tuæ pariter & exer-
 citia fuerunt. nunquam puer, nunquam ado-
 lescens, semper Rex fuisti. Primo ductu,
 Moschi glaciem achyemes fregisti. cœlum,
 sæuum, asperum, immite, cum virtute in-
 colarum exarmasti: pene impubes, & jam
 triumphator. Annis proximis Liuoniam, fec-
 unditate ac vrbibus inuictis nobilissimam,
 momento prope debellasti. ne quis Rigæ
 tantum

taquam aut Renalix, aut cæteris munitis oppidis, ab aliis successu nullo sæpius tentatis, immorandum iudicet. Neceffe est enim, tot prouincias, tot regna recensenti, vrbes singulas, vel prætermitti, vel intelligi. quemadmodum qui orbem vniuersum contrahunt plerunque partes oculis spectantium subducunt; ne, dum partes accurate repræsentant, plus de toto prætermittant. Ita vrbes occupasti, vt qui homines in bello capiunt, nec singulorum, vt in turba, meminerunt. Nam in Lituania quas res gessisti, diligentix historicorum ac Annalibus relinquo. Quibus, vt vt veritati studeant, de fide laborandum erit. difficulter enim credit quisque, de quo singuli desperant. Ita mellitissimo Herodoto vix fides adhibetur, quod ignota aut inusitata posteris commendet. & Thucydides, scriptorum splendidissimus, Peloponnesi fines vix excedit. Polonorum gentem, inter arma ac propemodum cum armis natam, que ne domi quidem aut in pace ponit, acrem,abilem, seueram, nemo nescit: plurimi ad internecionem sæpe experti sunt. A quibus, vindicatum à parente Regni libertatem, cum eodem iure propugnandam suscepisses, vltro hostem inuasisti. cum admissus, sero, ac plerunque frustra, arceatur. Quid hic prælia ac velitationes meas dicam? quid tuorum animos, quos sponte ad magna natos, institu-

ris atque exemplo tuo , inaccessos atque inuictos reddidisti ? Quos præsentia ac vultu sic inflammas , vt, præsente te , nec mortem metuant nec sentiant qui pro te cadunt. magis metuendi , quod terrorem hosti nec victoriam relinquunt. Quorum sanguine ac spiritu Borussiam ab hoste extorsisti. quæ tot oppidis firmatis , tot commoditatibus , victorem ad maiora inuitauit. Nemo ita desinit vt tum cœpisti. Infinito tamen maior gloria supererat , ad quam injuriis ac contumeliis æquissimus justissimisque Regum adigendus eras. Consanguinei , propinqui , fœderati , ditionibus ejecti , violata jura gentium , commercia inhibita , legati fœde excepti aut abire jussi , mare Balticum obsessum aut piratis destinatum , interceptæ litteræ ac resignatæ , Regis titulus suppressus aut negatus , aliaque indigniora , effecerunt , vt Germanos , quorum misereri tantum poteras , virtute & armis vindicare cogereris. Ex hoc tempore Imperator felicissimus , si modum sui res secundæ ac felicitas haberet , militare rebus tuis cœpit. Nemo enim , nisi damno suo , justa negat : nemo jus impune ac æquitatem , quam successus comitatur , fortioribus largitur : nemo vinci dedignantes , sponte aut temere laceffit. Est Majestas supra nos , Auguste , quæ , vt cætera quæ gerunt homines , initia bellorum

rum

rum ac progressus moderatur: regna tradit, quibus visum est ac eripit, comminuit, aut firmat. cum hac, pietate solita ac causa fretus, ante bellum fœdus iniisti. Vixdum terræ redditus, ac fines hostium ingressus, genibus submissis, preces ardentissimas in cœlum effudisti: quibus antequam aduersus hostem quicquam gereres, cum cœlo transigebas. Et, jam, tot calamitates, tot opprobria, tot gemitus, tot miserorum lachrymæ, in partes tuas numen conuertebant. Nemo sic armatus venit; qui victoriam jam impetraras, nondum consecutus. Tremant ad exemplum tuum Principes, qui pietatem, hominis priuati laudem aut virtutem credunt. quasi aliquid sit extra Deum: qui neglectus, publica conuertit. Quæ exinde autem, vel prodigia, vel signa, exorati numinis, ac penitus jam tui, pietatem istam exceperunt! Vix Septentrionem tuum, orbis domitorem, in Germaniam inexpectatus effudisti, cum exemplo Rugiam, ac insulas vicinas, portus omnes opportunos atque accessus, tot munitionibus, tot arcibus firmatos, occupasti: cum Stralsundiam, crudeliter ab hoste diuexatam, mox obsessam, seruitutis metu ac suspicione liberaasti. Nullum vnquam tonitru aut fulmen sic desæuiit in terris. quod cum rectis oculis atque inconniuis, vt antiqui loquebantur, aquilæ in-

tueantur, ad hoc tuum, primo omnium Romanæ, cum horrore animum ac mentem demiserunt. Proxima jam erat Pomerania. cum qua, terrore solo & aduentus tui fama, paucis viribus exceptis, quas paulatim armis aut persuasione accessuras nemo dubitabat, transegisti. Neque parum ad res cæteras intererat, Sterinium valide muniri. oppidum, magnificentia, commoditate, situ, inter prima quæ Germania miratur: postquam autem Majestati tuæ cessit, magis jam inuictum. nec tueri expugnata minus est, quam expugnasse. In quo, curam, providentiam, peritiam, sedulitatem tuam ac industriam, vix ætas hæc, vix postera, ut par est, æstima-
bit. cum in expugnandis pariter ac munien-
dis, vnus sit qui omnia præscribit: neminem
superiorem aut æqualem vsu, in exercitu
agnoscit. Accedebat miles dispar in vtrisque
castris ac diuersus. Ibi, vagus, inquires, ege-
nus, disciplinæ expers; non stipendiis, sed
sanguine ac lachrymis nutritus. Alter, quan-
quam ex diuersis gentibus, innoxius, & tan-
quam, ductu atque autoritate vnus, idem
jam atque vnus. Fortis, constans, tempe-
rans. qui inter ferrum natus ac domesticus
cognati ferri, auro hostis imminebat. Cujus
principes virtute & exemplis, Lappi, Sueo-
nes, ac Gothi: orbis olim domini, nunc vi
majorum ac virtute alibi extincta, denuo
hæredes

hæredes atque indubitati successores. Stabant Finni tui, ut exili corpore, ita valido, compacto, inconcusso, vi atque animo, qui mille passus supra corpus emineret; reuerentia vnius ac honesta paupertate inuicti. Qui, ut mortem metuant aut hostis causa loco abeant, non magis expectandum, quam ut elementa rerum viribus humanis cedant. Animæ ingentes, inconcussæ atque immotæ, quæ, cum libertate vestra ac victoria ex hoste, vitam pariter ac vota terminatis; vos ego, tanquam immortalitatis nostræ formas ac effigies, complector. qui, quod scriptor Romanorum seuerissimus de vobis ad inuidiam prope omnium in terris gentium pronunciat, aduersus homines, aduersus Deos securissimi, rem difficillimam jam olim assecuti estis, *ut ne voto quidem opus habentis.* Quare aut demens aut ignarus rerum sit, qui contemnendam esse mortem vobis suadeat, quam metuendam esse, nondum didicistis. qui nec morte amittitis, quod non habetis; nec habetis, quod cum morte cæteri amittunt. qui, ut domi paupertatem, ita opulentiam in hoste habetis: nec, ut cæteri ubique nummo, sed virtute & cætera & hunc paratis. Te hic nunc conuenio qui adhuc mori discis, nec contemnere adhuc quicquid istis omnium contemptus quæ mirantur cæteri, persuasit, per te didicisti: qui ad

patriæ subsidium ac libertatis , conuenisti. Elige , quicumque es , Miles , aut seruire aut mori , aut non mori & seruire. Quisquam dubitabit , quin ut forma corporis est anima ac vita , ita vitæ nostræ formam , libertatem esse ? sine qua , cadaver est qui uiuit ; sibi ac felicitati propriæ superstes. Nam qui uiuit & seruire potest , potest esse alterius , non suus : cum , qui liber moritur , non hosti quicquam , non naturæ amplius de se permittat. sic jam victor utriusque , & posteritatis suæ vindex. Cui ut immensum post se bonum ac inæstimabile relinquit , ita decus atque estimationem sui , etiam nolentibus , extorquet. veræ vitæ , post amissam , compos. quia neque mori & non esse , jam non potest. Esse autem , viuere est , non mori. Nisi nusquam jam sunt , quorum animæ , æternitati , postquam fortiter occubuerunt , redditæ , beata luce ac memoria mortalium fruuntur. Nam qui , diu obambulando , discursando , ambiendo , vitæ spatium definiunt , quid aliud quam brutis aut pecudibus nos addunt ? In quo enim censu hominem reponunt , cuius animus cum morte , mors cum animo , ex recordatione hominum deletur ? Et , si ideo nascuntur homines , ut mortem reformident , brutis ignobiliores sumus ; quibus vel necessitas vel ira , hanc felicitatem parit. quorum aliquot millena , ex commoditate hominum aut usu , nullo sensu , nullo cer-

to metu, hora sæpe vna extinguuntur penitus ac jacent. cum mors vitam nobis quidem atque hunc spiritum eripiat, perfectionem autem gloriæ, cum immortalitate absoluat. Quæ si vita non est, quanto minus quæ hic viuitur in terris! quia neque certi quicquam habet, & quæ certa sunt nec extorquentur, sola mors victoribus indulget. quæ parentibus relinquit quod accepit, liberis quod dedit, patriæ quod debet. spiritum ac vitam, dico; quæ honeste moriendo conseruantur. Ego equidem vt mori malim quam non esse, ita esse malim quam non mori. Esse autem vt non mori possis, vltimus conditionis nostræ gradus & ad proximam diuinitatem via est, quæ vnica virtuti patet. Quo, per latum ac honestum vulnus, cum cruore pauco, tanquam ruptis atque apertis foribus mortalitatis nostræ, spiritus transfertur: quem, ignauum, aut oblitum sui, febris lenta ejicit aut ruffis. Inter hæc, per vrbes proximas, quæ ad Stetinum cæterasque accesserant, oblatum ad Megapolitas iter, milite Cæsareo vbique è Pomerania Borussiaque exacto. Et jam Grip-penhagium, non aliter quam cœlo missa tempestate, à vestris expugnatum, (vt nunc Lohenitsam, Garziam, atque alias, omittam) hostis animos nonnihil minuebat. Et quis prælia quotidiana ejus gentis ferret, cui animos ac robur, frigora ac crudæ tempestates

E 5   magis

magis indurabant? quæ in niue ac glacie cubaret, hostem cælo ejus, ejus frigore oppugnaret? cum à cæteris vix impetrari posset, vt relictis hypocaustis suis, semitosti, semiaridi, pruinas suas ferre vellent: vt ad aciem ac ferrum prouocati, tanquam ad rem ferriam, prodirent: vt, exemplo tuo, annum integrum virtuti vindicarent: vt, exemplo tui militis, hyberna ab æstiuis non distinguerent: focis suis, ad salutem liberorum, patriæ, atque aras, manu vindicandas, abripi se paterentur. Inter ea Tillius, jam militandi vetus, ac Germaniæ totius horror, qui Frietlandio successerat, vtrisque copiis præficitur: dignissimus hac præfectura, nisi eam impetrasset, nouum laudis vestræ argumentum ac virtutis. quæ vt digna Majestate tanti Regis esset, Ducitanto ac victori extorquenda erat. cum non satis videretur, libertatem tot prouinciis, tot gentibus conferri, nisi instrumentum seruitutis semel oppressisset. Qui, vt omnia imperii initia felicitatem magis quam euentum spondent, distrahi quocunque aut rapi. modo Francofurtum Oderanum, modo aditus Lansbergianos premere ac tueri, modo Mechloburgum vehi: hostem, tanquam Ducem, sequi aut vereri. Tu, hæc inter, nusquam tuus & vbique miserorum, quicquid oppidorum juxta aut locorum, nouum Brandeburgium, Treptouum, Loizam, cum Dammino;

mino , flammæ instar quæ vicina quæque corripit , invadere ac tueri. pulsos ciues incolasque, quos jam ante publicis decretis, vt collata libertate fruerentur , reuocaras , subleuare, quoquo ires, ac solari : vnicum fortunæ inclinatæ columen ac fulcrum. Nam , vt cætera fastigio humano altiora , ita hoc diuinitati proximum fortuna vestra habet; fractæ aut collapsæ misereri. Neque ab armis interrim. cessatum. quibus , non Colbergum non Malchinum diu restitit. quam, arte nobilissima ac paucio milite absens expugnasti. Post quæ , Magdeburgum Tillius vi maxima inuadit : urbem , non virtute magis militari quam crudelitate hostis immortalem. Ipse, vtrinque ad Oderam cum agmine instructissimo ac disciplinæ gnaro , Francofurtum petiisti. Aduentanti Furstervvaldum cessit. In qua expeditione , tanquam omen detestandum , quinque Croatarum signa occurrere. Quos, ne nihil ageretur, Finnis, Lappis, ac Sueonibus , mactandos tradidisti. Viuere enim aut versari inter arma tua, nefas iudicabas, qui non nisi sanguine ac per mortes aliorum viuunt. & jam modum omnem , nihil miserando, excessisse Tillium videbas. Captos, tanquam feras, aut impuros genios, mortalibus aduersos, in fôdinas Sueonum, humani generis protector, relegasti. vt non aqua modo , more veterum, & igni, sed & aere communi,

communi, quem crudelitate immani toties polluerant, priuati, infra terram, ac, propemodum ad inferos damnati, superessent. Ita Fancofurtum Oderanum tandem ventum; urbem, elegantem, nobilem, munitam: quam, (quod nulla fides hominum admittat) septem millibus infessam, vna eademque die expugnasti. Cui, ne victoriarum cursus interjungeretur, Brandenburgum ac Lansbergum protinus accessit. Vnum hostibus successit; Magdeburgum: non tam armis quam perfidia suorum expugnata: cujus pœnas iis ipsis maxime dederunt, quibus profuit. In qua euertenda, diruenda, incendenda, ea Stygiæ crudelitatis edita exempla sunt, vt ab hoc tempore Fortuna ipsa, tot cadauerum, tot corporum, quæ semiuicta, semiuiuia oberrabant, miserabili conspectu, tanto sanguine tot virginum tot matronarum stupris delassata, & jam quasi dedignata partes, retro cesserit, ac castra, more militum Cæsareorum, permutarit: tuis sic addicta, vt non votis vllis, non consiliis deesset. De Gripsvvaldo cogitabas, cum à tuis occupatum accepisti. cui Werba protinus accessit. Oppida Megapolensium, quæ maximè opportuna, dominis prioribus, erepta nouis, tradidisti. quos ingenti ciuium concursu, præsens ipse imperio restituiisti. Mox secuta Hauerberga, Marchiæ antiquæ oppidum, & si quæ vsquam obuia victori. tecum
enim

enim properandū , vt ad summa (quamquam quis hæc neget maxima?)sequamur. qua non procul,legiones tres , immani clade ac incredibili virtute cæsæ. Quibus Montecucullanus , Belgis nuper felicissime elapsus , Holckius Bersteiniusque præfuere. Quorum fugæ ac calamitatis vindex Tillius , cum vniuersa manu Werbam subsecutus, aliquanto fortius, non vltra tamen quam evasit. neque alio successu , nisi vt mox vinceretur. Ferunt Ducem maximum, pene ad fastidium felicem, ac jam rebus prosperis defatigatum, parem sibi votis prope assiduus , cum quo certaret, poposcisse. Nemini prolixius euenit quod optarat. quamlibet superiorem impetravit. Voto hostium ac suo, die vno, vno prælio , existimatione ac Germania , cum conjuratis cæteris, exutus est. Invenerat jam Ducem, qualem nec historiæ loquuntur. gentem, quam natura rerum , extra se ac fines suos , extra vota hominum ac luxum seposuerat , vt, noua lege , insolita de se exempla daret. qui ad libertatem aliorum vindicandam, hætenus de propria securi, animam inusitato more obstringunt. qui cum ferrum hoste iam vicino acuunt , non minus animos accendunt. Imperator ergo tantus, summo Principi Wilhelmo Hassio , ni Lipsiano fœderi renunciaret, pridem grauitè minatus , minas in Saxoniam ac manus vertit. Et jan. Lipsiam tenebat.

bat. Princeps, tantis imaginibus, tot proavorum meritis illustris, à consiliis suorum dubiis ad aciem conuersus, jam & tanta mole oppressus, in discrimen agebatur. Cum, Auguste, quanquam imparatus pugnae, quanquam jam defesso agmine tuorum, jam laboribus exhausto, scopulos ac rupes tuas, spe jam triumphantibus superfudisti: legiones duas & triginta, non tam Austriae quam orbis conjurati vires, invasisti. Nunquam acrius, pro patria, pro focis, liberis ac aris, pro Germaniae salute, decertatum. Hostis, jam victoria elatus, acer, fidens, pedes, eques, cui parem nemo armis, habitu, experientia produxit; loco, vento, Sole, cæteris, quæ occupari solent, potior ac prior. Dux, quem vinci posse nemo hætenus credebat; Principum summorum spoliator atque euerfor. ne quis hosti tuo detrahat virtutem, quæ victorem magis quam cuiusquam eloquentia commendat. Tuus, animis ac fide inuictus, mori nec moveri certus, tanquam ad familiares epulas paratus. Ipse, in quo successus ac spes cæterorum, ita inter primos, ut fiduciam postremis quoque afflares, circumire cuncta, manu, voce, vultu, singulis præire: per communes spes, per decora majorum obtestari. Inter quæ, mens, oculi, vox, gemitus, ad Deum versi. In ardore ipso pugnae, cui prope inermis præeras, relicto equo, genu flexo, de victoria

victoria cœleste numen compellasti. eo animi calore ac exemplo, vt, non litui, non tubæ, æque animos tuorum penetrarent. Nec victoriam diu distulit qui solus confert. Nihil autem efficacius post Deum quam religiosus Princeps. qui vt omnia cum Deo, ita eadem quæ Deus agit. Hunc in modum aliquamdiu pedes, ac mox eques, ordines ab hoste oppressos aut nutantes, manu, verbis, atque alloquio, restituiti. donec fugientem atque exutum castris, quæ ferocientem senserat, Germania conspexit. In qua libertatem per te consecuti, etiam qui nolent: victus maxime, qui non adesset. Diem prope integrum virtute summa, horas quattuor euentu pari depugnatum. Tillianum robur ac victoriæ momentum, eques, quam de se fiduciam conceperat, in acie probauit; non turbatus diu, non retro actus. Donec pedestris, arte inusitata, primis equitum ordinibus submissus, genu nixus partim, partim modice inclinatus aut erectus, grandinum vi densa pauidos afflixit, obistentes loco ac virtute ejecit. Quis & quantus ille dies, quem Annales omnes, omnes posteri loquentur! Fusi ea acie Britanni, Scoti, Galli, Belgæ, Hungari, Germani, Itali, Croatæ. ante omnes, vniuersi orbis candidati, neque minus hostes omnium, Hispani. Hæc gens est, Auguste, quæ jam annos sexaginta inter nos grassatur: quæ
autores

autores vitæ nostræ, flammis, crucibus ac laqueis addixit, in cruore nostro vixit, habitavit. Morientibus aut luce functis, ultra spiritum infesti, inter miserorum gemitus inuicti, inter arma, pauidi, fugaces. quos Belgarum Indorumque manes, spoliandos, exuendos, Majestati tuæ tradunt. Vtut fre-
mant, spirent, Belgium, Germaniam, Italia-
m, & quicquid usquam est, commoveant, pontificatus, regna, cœlum, terram, spe ac animo inuadant; tributarios ac traduces Gothorum: aut, si nolint, nihil aliud quam Mauros. Quos ut Auster pluuiialis ac tempestuosus in naufragium hoc egit, ita Deum veneramur, ut Septentrio in fumum, è quo constant, cum spe omni vertat ac dissoluat: ut, cum arma stringent, ex memoria antiquæ seruitutis, quod Scytharum olim fugitiuis euenisse fertur, flagris pristinæ conditionis moneantur, aut turgentes buccas, quas fortunæ ventus inflat, dominis antiquis depalmandas tradant. Hoc compendio, tot gentium, Auguste, victor, metum ac terrorem per Germaniam circumtulisti. Ita tandem ad Franconiam deuentum. Terram, quæ Italiam, reginam rerum, quam, non Africa, non Asia, non Annibal, non Pyrrhus, non Antiochus, non insolentia Persarum, non Medorum fastus, nulla arma, nulla gens commouit, sola penetrauit ac dewicit. quæ
viden-

videntem, venientem, ac vincentem, protinus admisit. Aduentantem, Wirceburgum, sacris ac initiationi Ducum destinata, cæterisque jam defunctum, nundinæ terrarum ac emporium, imperii augusta mater, Francofurtum, vbi Romanorum Reges eligi mos tenet, omen rerum, quas gessisti, quas gesturus es, accepit. Quæ amplexu amœnissimo, nonnihil respirantem, aliquamdiu arcte circumfusa, tenuit. vt vniuersus orbis, proxime eo conuenturus, vnum admiretur atque extollat: vt in Majestatis tuæ vultu ac conspectu, tanquam terræ centro, hæreat ac defigatur: vt in ipsa immortalitatis officina. in qua omnium ingeniorum monumenta distrahuntur, libertatem studia Europæ consequantur. Tandem vero & Bambergæ, aliquamdiu fraudibus munita, cæteris accessit. hac prudentia, vt nihil velles quod non posses: hoc successu, vt vbique posses quantum velles. Vni Principi in terris nato, fata omnia impendi, quicquid animo conciperet, ad exitum perducere, nouum ac insolitum, Auguste, Majestati tuæ datum: cuius famæ cœlum ac decreta numinis sic fauent, vt, cum omnia dispensent, vni jam vacare videantur. Cæterum, ne prisca quidem ea fide ac æquitate bella susceperunt, aut suscepta post successum moderati sunt. Plerique, vt aliena possiderent,

non

non ut redderent : nonnulli , quod ambitiosi
essent : quidam , ne non viderentur. Sola
quippe ambitio, ut nomine virtutis ac affini-
tate obrepit, ita affectatur ; neque cuiquam
satis placet , nisi cum apparet. Omnium æta-
tum, sæculorum, temporum , Annales euol-
uantur. Ne de Græcis aliisque gentibus jam
dicam , quibus nunquam ad victoriam præ-
textus , nunquam artes , fraudes , strophæ
defuere : Populi Romani , celeberrimi , san-
ctissimi, grauiissimi res expendantur. non re-
perietur , qui non arma sumpsit ut trium-
pharet , ut pomæria diduceret , ut rebus ,
quas gessisset , frueretur. quanquam ea spe-
cie, ut à defensione sociorum , ad imperium
terrarum & oppressionem cæterorum clam
progressi , soli fere ab æquitate commendan-
tur. A te omnia sic gesta , ut nec inchoante
bellum causæ æquitas deesset , nec gerente,
Deus æquitati. Vota omnia ac cœpta ante-
cessit pietas , nec defuit successus. Defuissent
autem quomodo , cum non deesset qui for-
tunæ ac naturæ solus imperat ? quæ ex præ-
scripto ejus imperantibus ministrant. Jam,
cum nihil æque bellum moderetur ac deli-
beratio de fine ; finem ipsum ac euentus re-
rum ita direxisti, ut difficultates omnes ante
exigeres quam superares. Superasti autem,
quia tecum & cum Deo exegisti. ad quem
frequentissimo accessu ac alloquiorum usu,
prope

prope in consuetudinem receptus, euentura, tanquam ad fatorum tabulas admissus, penetrabas. Vnum jam supererat, vt bellum tuum hostis aleret, stipendia militibus præberet: vt, quæ domo adferuntur, sumptus quoque ac commeatus, in victoria haberes. Gaarus, ea manu qua tenentur arma, tuum posse fieri quo pars aduersa prævaleret. Nemo autem iustius ab intestato aut suprema voluntate proximis quam imperator ex iustitia ac æquitate causæ hostibus succedit. Adhuc interim Moguntia vicina, conjuratum oppidum, restabat. Bruma media ac nocte expugnatum est. & jam apte iussu mandatoque tuo Hassius Westphalam tentarat. Illustrissimus Saxoniz Elector, in Bohemia, auspiciis iisdem ac felicitate, Pragam, urbem Regiam, cum cæteris plerisque inuasit. In Megapolensi tractu, expugnato jam Rostochio, Wismaria à suis cingebatur. quæ & tandem occupata. Quis præsenri falces, oppida, ac muros, non submitteret, qui absens, alio in orbe, tanquam præsens, regna occupares? Nemo sic obambulando iter conficit, vt tu vicisti. quem jam Treuirum à mari Balcico victorem peruenisse, vix, Auguste, credunt, qui ne dubitare quidem possunt. Vno tempore eodemque, in Franconia, Silesia, Bohemia, Westphalia, jam eras: vnus, tot in locis: vnus tot victoria-

rum

rum causa, arbiter, director. ut jam Belgis, etiam non foederatis, etiam invitis ac nolentibus, minari libertatem videreris. Gothos vestros summo studio cauisse discimus, ne fidem hostium promissis commodarent. Semper autem iudicasse, nulla techna æque ac legationibus virtuti tempus eximi quod rebus destinatur. Ludo, quem nunc quisque intelligit, nec satis cauet. quo victoriæ aut vires hostium, per moram aut inducias sistuntur: interim, sufflaminatæ aut inhibitæ, victori nocent aut eripiuntur. Palatinum tractum tot jam annos reposcentibus Hispana gens ostendit. nemo pueris sic verba vendit, aut hiantes circumducit. Et jam iis proprium ac fato quodam suum, ut deceptos fallant, nec credulitati magis nostræ quam memoriæ illudant. Primus, armis ac successu metuendus, expectandum non putasti quod præstare posses. Imperator eas terras an Hispanus vindicaret, aliquid fortasse ad usum illudentis, nihil ad victoriam armati, interesse. Sine ambagibus ac mora, tumidos ac præferoces istos, qui verborum minis ac ampullis orbem difflant, nihil præter Cæsarum ac Regum vires crepant, ad lixarum instar ac calorum, locis munitissimis quos insidebant, eiecisti: quosdam armis, quosdam ipsa hyeme, priusquam tentarentur, pallidos ac prope exsangues, excussisti. nedum ut ad Aquilonis

lonis tui spiritus os tollerent aut artus commouerent. Qui, si quicquam apud Majestatem tuam possunt, frigoris inducias, quemadmodum nunc alibi armorum, poscunt: ut Belgarum sanguinem securi digerant, quem nondum concoxerunt. quorum alios in seruitute adhuc inuitos tenent, alios jam formidare didicerunt. Singulis prope vrbibus jam expugnatis, ad ingenium atque indolem, ut semper, rediisti. Fredericum, Bohemorum Regem, Regio connubio ac proavis innoxum, jam tot annos exulem, extorrem, profugum, ad suos reuocasti: tot Principibus ex eo genitis, quos ante vitæ usum sortis inclementia ac tonitru afflarat, spem, splendorem, lucem peperisti. Quo ut vim fortunæ nouercalis expugnasti, ita Regum omnium ac tuam, magnitudine animi ac factis supergressus es, ac post te reliquisti. Diademata gestare, Auguste, ac sceptrâ, magnum ac illustre: moderari ac tueri majus. cum discrimine salutis, vitæ, regni, occupata ac erepta, extorquere hosti, redonare Regibus, afflictæ pietatis miseratione, opes, animos suorum ac virtutem experiri velle, morem ac fortunam Regum, tam excedit, quam invisitatum iis qui hæc gestant. Noua nomina quæcunque nouis laudibus quærantur licet, nemini occurreret, quo id dicat, quod non capit, non assequitur, non legit. Nulla ætas,
nulla

nulla gens, Auguste, nulla eloquentia, benignitatem istam aut dissimulabit aut promeritis extollet. citiusque genus hominum quam illa interibit. Quid jam porro dicam hic, aut quo dilabar? Vosne sanguis illibatus Procerum ac Regum, quibus pristina fortuna redditur, asseritur, defertur, precer aut admoneam, ut magnitudinem vel beneficii, vel meritum auctoris, æquo animo ac veneratione admittatis? An ad te, Germania, orationem vertam, te Belgarum prima genitrix, amica, fœderata, hospita, compellem, quæ Arminios, quæ Maroboduos dedisti, quæ, Romana arma, nunquam victa, nunquam profligata, nunquam domita, tot annos vel sustinuisti vel fregisti? A te flagitem, deprecemur, non ut libertatem tuearis, sed ut fortiter felicitatem tuam feras? ut, quæ toties pro libertate fortiter steteris, nunc pro libertate cedas? Atqui fera nulla, nullum animal in terris spirat aut hanc lucem videt, quod non sensu ejus intimo tangatur: nulla gens, immanis quamlibet ac barbara, quæ ad communem ejus voluptatem obbrutescat. A te precibus contendam, ut si laudis pristinae non meminisse aut obliuisci potes, de hac credas quos vicisti? Et quandoquidem Romanis pariter ac Græcis vñitatum scimus, ut in medio dicendi cursu testes audiantur; omnium judicio probatum audi.

Sexcem-

*Sexcentefimum & quadragesimum annum
urbs nostra agebat, cum primum Cimbrorum
audita sunt arma, Caelio Metello ac Papirio
Carbone Consulibus. Ex quo si ad alterum
Imperatoris Trajani consulatum computemus,
ducenti ferme & decem anni colliguntur. tam-
diu Germania vincitur. Mediotam longi eni
spatio, multa invicem damna. non Samnis,
non Poeni, non Hispania Galliae, ne Parthi
quidem sapiunt arma admoveere. Quippe regno
Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid
enim aliud nobis quam cadem Crassi, amisso
& ipse Pacoro, infra Ventidium diiectus O-
riens objecerit? At Germania, Carbone &
Cassio, & Scauro Aurelio, & Servilio Capio-
ne, M. quoque Manlio fusi vel capti, quin-
que simul consulares exercitus Populo Roma-
no, Varum, tresque cum eo legiones etiam Ca-
sari abstulerunt. Nec impune C. Marius in
Italia, Divus Iulius in Gallia, Drusus ac
Nero & Germanicus, in suis eos sedibus per-
culerunt. Mox ingentes C. Caesaris mina in
ludibrium versa. Inde otium, donec occasione
discordia nostra & civilium armorum, expu-
gnatu legionum hybernis, etiam Gallias affe-
fluere. ac rursus pulsus inde, proximis temporibus
triumphati magis quam victi sunt. Hæc
est illa nomini Romano tum tremenda, tum
invieta, quæ diu inter cædes, inter patrimo-
niorum inter virium direptiones, spiritum
supre-*

supremum traxit. Quæ immerſa lachrymis ac ſordibus, nec libertatem diutius tueri poterat, nec ſeruitutem ferre. In qua nemo innocentium ac optimorum, ſuus, nihil cuiquam proprium aut ſuum, quiſque militis veſani ſpolium ac præda erat. In qua ex præſcripto manus jam in cœlum tollebantur: non ſuſpiriis, non lachrymis ignoſcebatur: viuis ſua ac majorum pietas, defunctis, sæpe & jam ſepultis, terra negabatur. Vt jam neque mori tutum eſſet nec ſpirare. cum indicta libertati pœna, vltra vitam in cadauera tranſiret. In qua animis non minus quam corporibus injectæ compedes, quæ aliter de Deo ſentientibus, extrema minarentur. Onus atrox ac inuſitatum deſtantibus, immanes pœnæ, contra animi ſententiam aſſentientibus, præſentes inferi ante oculos obueraſabantur. Quoquo te verteres, Harpyiæ, Diræ, Furæ, quæ aulas Principum ac mentes obſiderent: quæ, ſi quid de libertate ſuper-eſſet, per inſidias ac ſycophantias eradicarent. Cujus ne memoria vel nomen reſſiquum reſtaret, locis publicis diſpoſiti inquiſitores, qui ſcriptores, maxime autem ſacros, perlustraſſent, aut, ne perlustraſſatis quidem, peregrinis æque ac cæteris infeſti, generis humani conſcientiam conſtringerent atque inhiſcerent. Ne tot genera crudelitatis referam ac modos. Conſupratas

tas in conspectu maritorum conjuges , dis-
 sectos aut admotos ignibus infantes , matres
 fame rabidas , visceribus ac sanguine suorum
 pastas. Et hoc libertatem nuncupabant, qui,
 muniti armis , seruitutem aliis præscribunt.
 A quo licet manumissionem nemo expecta-
 ret, quidam clam ac timide, ut infelicia man-
 cipia , sed vix , optabant : aut ad summum
 numen oculos ac mentem dirigebant. Cum,
 Auguste , præter expectationem , quicquid
 miserorum quisque à Deo posceret nec am-
 plius speraret , subjugatis libertatem , pulsis
 ac ejectis , patriam ereptam , spoliatis patri-
 monio ac dignitate , locum pristinum, vici-
 nis , animum ac spem restituiſti. Pro qua in-
 effabili ac vere Regia virtute, quid precari
 homines, quid Reges Principesque oportet,
 qui ad beneficia ac laudes tantas hærent tre-
 pidi ac stupent? quid optandum cæteris, Au-
 guste, quibus tanta contulisti, post tot merita
 relinquis , qui ad ista animum , ingenium ,
 ac cogitationes cum facundia submittunt?
 Non , ut maximo applausu omnium ac stre-
 pitu , Germaniam , quam accedendo vinci
 posse discimus, Germaniam, quam victor re-
 rum populus Quiritium Romanus, post du-
 centos prope ac decem annos , nondum ex-
 pugnarat , laureatus , triumphali habitu cir-
 cumueharis. Non, ut toga picta , tunica pal-
 mata , auro purpuraque indutus ac stellatus,

F

Jouis

Jouis instar, captiuorum agmina, cum expugnatis oppidis ac gazis, è curuli sella contempleris : vt legati tribunique in equis, miles agminatim, cum clamore ac coronatis armis, subsequatur : montes, vrbes, terræ, fluuii subacti, Albis, Rhenus, Nicrus, Viadrus, Visurgis, alii, expressi simulachris traducantur : vt per gradus, genu nixus, sensim Capitolium ascendas: vt in Jouis gremio felicem ramum Imperator felicissimus deponas. Non, vt statuæ, trophæa, arcus triumphales, à Codano sinu Confluentes vsque nomini victoriisque tantis erigantur : GOTHICVM, VANDALICVM, GERMANICVM, AVTOREM LIBERTATIS, FVNDATOREM PVBLICÆ QVIETIS celebrent, ac posteris transmittant. QVOD. INSTINCTV. NVMINIS. DIVINI. MENTIS. MAGNITVDINE. CVM. GENTIBVS. EXERCITVQVE. TVO. TAM. DE. DVCE. QVAM. DE. OMNI. EIVS. FACTIONE. VNO. TEMPORE. EXTORRES. VLTVS. REM. GERMANICAM. RESTITVISTI. quæque alia inscripta ritu veteri aut consuetudine reperiuntur. Infra Majestatem tuam ista sunt, Auguge : animi abjecti, humilis, depressi, puerorum non virorum præmia ac oblectationes sunt, Auguste. Fumus, strepitus, inanis fulgor sunt, Auguste. Quibus, prima ab ætate,

studio

studio aut admiratione Romanorum, gentis, cui plurima debemus, trahimur aut delectamur. Aliud precamur, aliud vouemus, aliud solliciti optamus. Non, vt pallidæ ambitioni ac jejunæ, quam jam felix, inclytus, Augustus, victor, triumphator, excessisti, animum submittas: sed, vt qualis es quantusque, ab omni hominum memoria ab omni æuo æstimeris. Vt, quandoquidem votorum prope ac fortunæ modum excessisti, nullo damno, aut quam minimo, inuidiæ, quæ summis semper imminet, ac æmulationibus, occurras. Vt nec hosti quicquam, nec amicis cuncta credas. nisi suis enim quisque intenderet, securitatem consecutus videreris, cui, vt vt blandienti, semper diffidendum. Inter eos quos regnorum odia committunt, nunquam desunt, quos religionum fides, probitatis olim ac simplicitatis, nunc perfidiæ ac fraudis sæpe sacramentum, clam conjungit. nec Hispanus vsquam abest, qui impune nemini quam sibi latet. Et quandoquidem nunc inferorum placita ac leges inter homines rgassantur, cædes ac occultæ fraudes invictores ac virtutem adornantur, vt diuinum numen armis suis, hoc est, fulmine ac infesto tonitru, in parridas ac posteritatem noxiorum ea vertat. quibus viui ac videntes eo rapiantur, vnde, nunquam redituri, violatæ Majestatis pœnas ejus vindici persoluant. vt exemplum

plum extet, cui etiam inuiti Principes subscribant: quorum maxime interest ne latius grassetur. Vt exercitus ac legiones cœli, tot agminibus, quot summam Majestatem cingunt, regnis conseruandis aut mutandis destinatæ, Ducem miserorum, vindicem, tutorem, ac patronum, circumstant: vnum caput, ne tot millia intereant, aduersus omnium insidias ac fraudes, tueantur. ante omnia, vt omnium tuorum causa, vni parcas. ne periculis expositus, crudelis sis in eos quos seruasti. Et quandoquidem victoriarum omnium quas consecutus es aut posthac obtinebis, finis pariter ac fructus, ipse victor est (qui, saluus ac superstes, quamuis omnia præstiterit, plus semper spondet omnibus quam præstitit, ereptus autem omnibus, plus eripit quam dedit, quia dedit, quæ ab alio non expectantur) vt præcipuam, vt primam tui rationem habeas, ne nullam habeas tuorum: imo, summam tui habeas, vt primam habeas tuorum. ne virtutem illam totidem deplorent quot nunc admirantur. Deus quidem te conseruet, Splendor Regum Principumque, Auguste. Cæterum, cum Rex sit omnium suorum, magis etiam suorum sit quam suus, ignoscendum iis, qui quod omnium ac suum arbitrantur, sua interesse existimant vt conseruetur. ignoscendum, si, cum vulnera,

cum

cum cicatrices cogitant , quas toto corpore adhuc geris , trepidant ac pauent , si ingenti precio constare sibi gloriam ac laudem tuam arbitrantur : quod in morte vnus vita omnium periclitetur. Nemo recte sibi metuit qui mortem patriæ ac Regi debet. cui omnes metuunt ac vitam cum salute debent , nisi sibi metuat , securitate sui eripit quod nemo reddit : eripit , quo patria seruetur. cui vitam summus Imperator debet , miles mortem. Si quid votis superest , vt , postquam cæteros subegeris , de te triumphes. non crudelitate , non affectu vllō minor ; lenis , comis , placidus , affabilis , benignus , qualis semper exististi. Optamus , vt tam constans semper maneas quam semper optimus fuisti. similem non alium optamus , nec exemplum aliis vel tibi aliud quam tuum. Vt , cum studia dissensionum , è diuino publico exorta , res humanas hac ætate turbent , quibus quisque pro se utitur qui sua tantum agit , moderationem & turbatæ pacis ocium Europæ largiaris ; pietatis veræ vindex indefessus magis quam improuidus exactor. Quædam mora , quædam indulgentia ac miseratione emendantur. Nemo , non errare , cogitur , sed persuadetur. Aliquid cœlesti foro ac supremo tribunali recte reseruatur : nec tormenta ignorantia præscribit summus arbiter sed veritatis

ritatis normam. Super omnia, quo continetur cætera, precamur, vt, quemadmodum cœpisti, Deo consultore ac præside perficias quæ pene perfecisti. vt per preces atque assidua alloquia, divinæ Majestati propius jungaris. Nemo satis videt quo humana mens assurgat, cum virtute, proprio ac suo bono, expurgata, in consortium cœleste admittitur: cum leges hominum excedit. Quod si à privatis sapientes posse fieri existimant, quid, cum Majestas numinis ac Princeps emendatus mutuo concurrunt: qui ad normam, quam præscribit ipsa, non ex vsu Principatus, vt plerique, nec sub larua, pietatem colit? vbi rerum gerendarum vias, rationes, præliorum exitus ac belli finem, alter tradit, alter accipit, nec de futuro dubitare potest victor designatus. si quis tertius dissimilis accedat, merito profanus habeatur ac arcendus. Nemo sanctioribus imbuitur initiis aut certiora pro se concipit. successum enim cæteri, sed sero, vident: causas duo assequuntur. Postremo, si quid post tam ardua precari fas est, vt prostratas, vt afflictas disciplinas, immortaliatis tuæ instrumenta, reuoces, restituas, conserues: harum ope, cum iudicio ac cura, quicquid temporis nos excipit, estimatione inuadas. Magnus Alexander, cuius viam institisti, cuius annos vixdum excessisti, ab Apelle suo exprimi coloribus, sed solo, à

Lysippo

Lysippo itidem, sed solo, ære se repræsentari publice mandauit. Norma Principum Augustus, artem Dioscoridis, qua sculperetur, dignam se existimauit. cujus vultu ac imagine secuti quoque Principes signarunt. Tuus animus, inuictus, acer, prouidus, cœlestis, ne à quouis exprimatur, Majestati tuæ maxime cauendum, cujus maxime interest, vt tota nec dissimilis, æternitatem suam consequatur. Deligendæ animæ illustres, viuidæ, excelsæ, quæ inusitata, quæ victura scribant. vt Annales ipsi, ipsæ chartæ, quæ res tantas celebrant, accendi atque ardere videantur. vt posteritas, quæ tanta legit, tanquam igne quodam, inflammetur. Releganda sæculi incommoda & ima quasi turba: ne torpore ac lentitudine scribendi, igneam velocitatem istam polluant aut apud posteros traducant. Vt hic iterum Augustus audiatur, qui componi aliquid de se rebusque suis, nisi maxima cum cura & à maximis, offendeatur: etiam prætores admonerat, ne commissionibus obsolesceri (sic enim loquebatur) nomen suum paterentur. Dicam hic, quod nemini quam tibi minus esse ignotum, tota vitæ tuæ series testatur. Omnes Reges Principesque, Auguste, bis in terris viuunt. Semel cum hoc corpore, caduco, fluxo; semel, in memoria famaue hominum. quæ vita cum hoc orbe ac omni ævo terminatur. Totus autem ille cœli ambitus

bitus qui supra nos effunditur, immensum illud tempus quod subsequitur, cum sola magnitudine animi æquetur, finem illi ab obliuione ac morte hic imponi, Majestatis lege indignum: quæ, cum semel se exhibeat in terris, ut ubique sit, ut nunquam esse desinat, doctorum monumentis ac ingeniis posteritati exhibenda. Ut quæ semel fiunt, semper fieri ac esse existimentur. ut non secus quam præsentis æstimatione quilibet afficiatur. Nam si corpus, velamentum animi, ac vultum tuum, nemo videt, qui non maiestatem, fortitudinem, prudentiam, sobrietatem, temperantiam, & quicquid frustra discunt cæteri, philosophi describunt, cogitat ac contemplatur, quis hic negligentiam admittat? quam posteritas in Alexandro damnat, qui de statuariis pictoribusque, à quibus fingi aut delineari vellet, accurate, de scriptoribus quos habiturus esset, negligenter aut secure judicabat. Quam inuidiam Romanus autor tanto Principi, & quidem sub Augusto, apud quem, tum orbis vniuersi dominum, id profiteri ausus est, aspergit. Vidimus, quo exulum, quo plebis patria ejectæ studio ac voto, umbra tanti Regis ac effigies hic expetatur. Quam ut quisque videt, quicquid consecutus est aut adhuc sperat, intueri arbitratur: patriam, parentes, libertatem, opes, & quæcunque in terris æstimantur. quæ aut restituta

jam

jam sunt, aut in posterum ab vno promittuntur. Et miramur, lachrymas quibusdam exprimi, nonnullos linqui gaudio ac voluptate? Quid autem si immensum illum animum depictum cernant aut præsentem alibi intueantur? Non si cœlum cum æternis illis ignibus ac flammis, non si ipse Sol, Auguste, qui, vt tu, fulgore ac radiis vbique præsens est, in terras veniat, plus admirationis pariet, plus juris in humanas mentes vindicabit. Legimus, cum restitutam Græcis libertatem suam Q. Flamininus in theatro per præconem publice denunciari Achæorum populo iussisset, eas voces erupisse miseris, vt aues desuper collapsæ destinatum ludis stadium complerent. Et quis dubitat, quin eadem voluptas miserorum animos inuadat, qui ad libertatem domos suas quisque reuocantur? Meum certe, quamuis nomine aliorum, ingens atque immensa. qui, quemadmodum si inter Sueones ac Finnos, rei militaris toros ac lacertos, nulli patriæ amore, nulli libertatis studio secundus, in extrema acie aut prima, vbicumque summo Duci visum esset, constitissem, tot pulcherrimis exemplis prouocatus, ascriptitius, contubernalis, comes, spiritum hunc Majestati tuæ dedicarem; ita literarum, quæ tot belli tempestatibus neglectæ aut euersæ jacent, candidatus, admirator, cultor, hunc eundem dico,

confecro, addico; ad æternitatem tanti Principis obstrictus. cui mortem suam miles, immortalitatem literæ atque eruditi debent: veri Principum legati, qui ad sæcula ac posteros mittuntur. non enim armis, sed facundia, cum breuitate vitæ ac venturi temporis profunditate decertandum. Producendi in apertum Vandali ac Gothi: quorum leges, æquitas, iustitia, successus, animi, aduersus Græcos ac Romanos, cæterorum vt potentia sic eloquentia ac eruditione oppressores, vindicandi. vel vnus causa, qui memoriam suorum reuocat, qui lucem omnibus ac vitam donat, è quo, quotquot hætenus fuerunt, nasci denuo videntur. nunquam autem argumentum deerit de Majestate tua differendi, cuius meritis atque expectationi nihil ad cuiusquam prope vota restat jam aut superest in terris. Quod Europa passim, libertatis suæ adhuc memor, gaudio liquefcit, tuum est Auguste. Quod Germania, prostrata ac vix semiuiua, manumittitur, quod spiritus majorum denuo resumit, quod triumphat, tuum est Auguste. Quod Italia quietem sperat ac jam sentit, sperant Galli, nec auxilium desperant Belgæ, tuum est, Auguste. Quod Hispanus tot jam annos, armis, milite ac animis Belgarum fractus aut debilitatus, de ambitione, de imperio ac spe, nunc in Germania periclitatur, tuum est, Auguste. Quod liber-

tas

tas sua eruditis ibi redditur, quod monumēta sua quisque ac scripta edit, publicat ac distrahenda curat curabitue, ne iam orbis obmutescat, tuum est, Auguste. Quod victorem tot annorum dies vna fugientem accedentem vidit, tuum est, Auguste. Quod Principibus exulibus, quod popularibus, potestas sua redditur ac splendor, tuum est, Auguste. Quod agricolæ spem anni, pudicitiam matronæ virginesque jam tuentur, tuum est, Auguste. Quæ nisi pietate incredibili à Deo impetrasses, nisi huic omnia acceptum ferres, nihil tuum hic, Auguste, esset. qui, quod vni omnia jam ascriptisti, tua sunt eruntque semper, quæ supremæ Majestati tecum cæteri ascribunt. Quare, vt acclamationibus, admissis olim in Senatum Pop. Rom. vel receptis, finiam: Auguste, Pie, Felix, Triumphator, Deus te conseruet. Regum Principumque restitutor, populorum vindex, Deus te conseruet. Tot prouinciarum restaurator atque assertor, Deus te conseruet. Seruitutis tot annorum tot vbique gentium depulsor, Deus te conseruet. Anni hujus auspicator, Deus te conseruet. Quem tam lætum atque fortunatum Majestati Tuæ, Nobis, Omnibus precamur, quam superiores hætenus inimitabiles fecisti, habuisti.

Ad Ampliſſimos & Nobiliſſimos Academia Curatores, & eorum Collegas Urbis Conſules, pro Bibliothecarij munere Gratiarum Actio.

ORATIO VIII.

Quoties Mineruam illam, Viri Ampliſſimi, aſpicio, quæ in omnibus Bibliothecæ noſtræ voluminibus, caſſide armata & haſta, literarum, quæ in vrbe hac feliciffime coluntur, imago & inſigne habetur, toties de Academia hac veſtra cogito. Nam vt illam cum terribili armorum fremitu & clamore ingenti, emerſiſſe è Jouis cerebro, Poëtæ ferunt : ita veſtra illa Pallas, cujus nomen hodie ſplendore ſuo vltimos Europæ limites exceſſit, inter tubas, galeas & enſes, inter impetus hoſtiles & conflictus cruentiſſimos, inter ipſa libertatis discrimina, & nata primum & prudenter educata eſt. Ac proſecto mihi ſæpe in Remp. hanc intuenti, cum & plurima grauiffimaque bella, terra pariter marique, duce inuictiſſimo, ſummarumque Patrum Patriæ auſpiciis, geſta feliciter occurrunt, & tot prope victorias quot prælia, maxima animi & corporis contentione partas contemplor, nihil tamen magis mirum videri ſolet, quam quæ vndique imminente bello, tanquam in pace, geſſiſtis. Nam dum in hoſtili agro foſſas alii aperiunt ac vallos ferunt, alii ipſas operibus conclu-

cludunt ciuitates ; dum in vestro, vrbes mun-
 niunt nonnulli aut defendunt ; artes vndique
 ac disciplinas , quasi oberrantes in hanc ciui-
 tatem compulistis : viros literatos toto orbe
 conuocastis : Regibus principibusque lumi-
 na vbique sua , & quasi oculos , eripulistis.
 quodque semel hic dicendum , dum vi sum-
 ma maximisque opibus foris oppugnati
 estis , tanquam rebus omnibus compositis,
 domi trophæum erexistis. non è truncis ar-
 borum aut saxis , non ex ære aut victorum
 populorum spoliis , sed ex æternitate litera-
 rum , & magnorum hominum ingeniis: qui
 præclaris tot laboribus , ac monumen-
 tis, sibi gloriam & decus, vobis nomen im-
 mortale pepererunt. Et de Academiâ nunc
 tantum loquor. In qua siue partes videamus
 singulas , fieri non potest, quin totius consti-
 tutionem admiremur : siue totam simul vi-
 deamus , quin inprimis eas admiremur, quæ
 ad totam constitutionem plurimum confer-
 re videntur. Alia enim aliis cum disciplinis
 sint propria ac artibus , vnum omnium
 commune est. Bibliotheca inquam. quam
 totius quasi sapientiæ armamentarium , curæ
 diligentiaque nostræ commendatam volui-
 stis. Quod quidem vestrum in me benefi-
 cium, si ex hominum ambiciosorum iudicio
 metiendum sit, vereor ne vix commemoran-
 dum videatur: sin è nostro & paucorum, qui
 præ

præ ocio honesto, æterna mentis agitatione, diligenti veritatis studio, plurimarum investigatione rerum, omnia esse contemnenda putamus, optime & expensi vobis & accepti nobis constare hic rationem arbitror. Nam cum ab ætate prima, in præclaris sapientiæ autoribus, studium ac diligentiam libenter posuissem, ita fere ab omnibus accepi: Esse quandam hominis felicitatem, quæ ad mentem illam immortalem & diuinitatem ipsam proxime accedit, & in vera solidaque voluptate versatur. Eam vero nec virtute ipsa neque solis actionibus honestis posse comparari. Quippe sicut Deum ipsum, nemo iustum, nemo fortem, nemo liberalem, nisi parum proprie vocauit (quia actionum talium respectu, &, vt simul de objectis, hæc dicuntur. iustus enim in contractu, fortis in bello, liberalis in pecunia censetur: quæ hanc fortem nostram & contagionum non excedunt) ita solis istis præditus qui fuerit, virum quidem bonum esse, Deum vero nondum imitari, arbitramur. Illam ergo non in corpore, quod quasi inuolucrum aliquod est hominum non ipse homo, neque in opibus, quæ vt sunt, caducæ fragilesque possidentur, sed in parte quadam hominis peculiari, & qua homo esse dicitur, quærendam. cuius partis, proprium ac suum quoddam esse opus, quod & bonum ejus dicimus.

Nam

Nam ut oculus cum videt, lingua cum gustat, auris cum audit, manus cum tangit, opus suum agere putatur, & hæc ipsa quoque in singulis dicuntur bona: ita regia illa & augusta pars nostri, mentem quam vocant, cum, secuta rerum cæterarum, sibi met intenta soli, contemplatur & intelligit, id humanum sapientes bonum, & divinam merito felicitatem dicunt. quæ si perpetua & absoluta esse posset, nihil à divina differret: nunc ut operis perfectione superamur, ita re & opere ipso, proxime accedimus ad Deum. In quo ut voluptas omnium bonorum, ita omnium quæ bona nuncupantur, maximus contemptus. Quippe ut artifex qui mente utitur, cum in disponendo opere aut formando secum versatur ipse, cæteris neglectis hoc agit: ita illa rerum humanarum gubernatrix, cum incumbere ipsa sibi cœpit, cætera aut non videt, aut neglecta transit. Equidem, quoties hanc eruditionis sedem, sapientiæ hoc domicilium, hoc literarum securissimum sacrarium, hoc denique magnarum animarum Prytaneum, & æternitatis quasi Capitolium, ascendo, quod præclara vestra liberalitate nobis est commissum, toties de ambitione, quæ plerumque magnas mentes comitatur, triumpho: non imperatorio habitu quidem, cum armillis & lauro, nec sequente

quente militum manu , sed astante tot illustrium exercitu ingeniorum, quorum nomina jam immortalitati consecrata sunt, astante omnis ævi omniumque sæculorum populo, qui Græce aut Latine, aut quocunque literarum genere , aliquam sapientiæ partem coluerunt. Horum solo propemodum conspectu, magnus immortalitatis & honesti aliquid tentandi ardor mentem nostram inflammata tenet, quæ ne cogitare quidem aliud permittit. Ego enim, Deus bone, aurum ut cujusquam aut honores aude respiciam, qui, quocunque me conuertam, nihil præter animorum monumenta magnis viris superesse, corporis vestigia ac notas, ne extare quidem, cæterorum vix memoriam aut nomen ad posteritatem peruenire yideam. Me profecto ne mouere quidem illa possunt. qui cum in tranquillitatis hoc asylum me subdixi, quicquid reliqui sperare possunt, aude obliuiscor. Postquam enim semel omne æuum quod elapsum, postquam semel longam & immensam illam sæculorum vastitatem animus ingressus est, postquam Rerum publicarum status ac mutationes, bella populorum atque clades, intrueri cœpi, vehementer eos admirari lubet, qui aut consularius suos aut præturas fore æternas arbitrantur, mentem vero, quæ corrumpi sola, sola extingui non potest, sine villo obsolescere cultu pa-

tu patiuntur. Quod si ocium ignauiamque matrem esse vitiorum, recte ab eruditis proditum memoriæ est; nihil occupatione illa fructuosius excogitari potest. Nam quemadmodum in sylua, semper aut putandum, aut cædendum, aut plantandum denique est aliquid; ita in hoc publico scientiarum penu, semper inuenire potest animus quod agat. Siue enim ad Theologos accedo, video delicias hic meas, Basilium Magnum & Gregorium: quorum in altero, facilitatem cum cura maximam, in altero, eximiam cum pietate in dicendo vim admirari satis non possum. Video Theodoretī lenitatem in dicendo, in interpretando sine ambitione vlla simplicissimum candorem, in errorum confutatione planam & neruosam eruditionis copiam; maxima antiquitatis scientia instructam. Nam quid vim Tertulliani & Iaceros, quid vastissimam Clementis eruditionem, aut Hilarii cothurnum, aut Chrysostomi candorem ac facilitatem, tum digressiones melle dulciores, aut acumen, solidamque in disputando vim Augustini, aut exactam Hieronymi industriam, aut diffusam & cum solo Cicerone conferendam Firmiani eloquentiam commemorem? ne suauissimum Bernardum, aut amores meos veteres Leonem Primum nunc commemorem: qui quot periodos tot diuina apophthegmata

gmata effundit. Siue ad peritos Juris: præter legum maiestatem, quæ à Principe splendorem suum mutuuntur, & priuata omni laude vberiores sunt, linguæ elegantiam ac puritatem in diuinis Pandectarum libris, limitatam quasi & conclusam video. Vt interpretes nunc Græcos prætermittam, quibus quantum debeatur pauci assequuntur. pauci enim legunt. Siue ad scripta Medicorum: quid cum solo conferendum Hippocrate vlla ætas vidit? Nam vt nihil de doctrina viri & iudicio cœlesti, nihil de experientia plus quam humana, putide arrogare mihi videar, mira perspicuitas scribendi, accurata breuitas, summa Jonismi suauitas, etiam dicendi magistris pudorem incussit. Eruditionis latifundium, Oceanus disciplinarum, omnium ingenuarum artium commune quasi receptaculum, Galenus est. E quo Medici cum omnia hauserunt, infinita prope criticorum studiis ac diligentia relinquunt. cuius causa vix minores, Trallianus, Ægineta, Oribasius, Aëtius & Aretæus, recensendi hic videntur. quamuis vt dicendi, ita sua quoque illis docendi sit proprietas. Jam si ad philosophorum libros animum & oculos conuertam, Aristotelem inueniam, qui diuersitate rerum solus humanam occupare ætatem potest: ordine vero ac tradendi ratione, omnium conatum excessit. Video

deo interpretum ingentem manum: non profanos illos barbarosque, & qui duo affecuti sunt, ut & inepte loquerentur, & auctori tenebras offunderent ac noctem, sed præstantes illos, Alexandrum, Joannem, Ammonium, Themistium, Simplicium: qui cum omnes vera laude, nemo tamen est ex illis, qui non aliqua peculiariter excellat. Perspicuitate Alexander, libertate Joannes, diligentia Ammonius, facilitate Themistius, eruditione vaga quadam & diffusa Simplicius: quem profecto virum, fecialem, & patratum quasi patrem, Aristotelis vocare ac Platonis soleo. ita studiose hoc agit. Huc accedat Andronîcus noster, omnium ætate forsân primus: quem felicitate nostra ante menses aliquot inuentum, maximo labore emendatum ac Latine jam loquentem, vestra autem liberalitate ab indoctorum potestate emancipatum ac dominio, hac manu, non Feretrio, si Diis placet, aut Statori, sed in arce hac Apollinis, cum bono Deo, Musis & Memorix sacraui. qui, non libros de Natura, non de refellendi arte aut disputandi, quibus vita hæc carere potest, sed qui veram solidamque vitæ sapientiam ac rationem docent, Sole ipso, ipso die clarius interpretatur. Neque de Plutarcho quicquam adhuc dixi: qui compendium scientiæ, prudentiæ thesaurus, mare antiquitatum vtriusque

que gentis & diuinus quidam promicondus est. neque quanquam longe antiquiorem, simplicem, venustam, ac facundam, vltra quam fortasse dici potest, sed in affectatam tamen, Xenophontis suauitatem attigi. Quantum, Dii Deæque, ignorant, quantâ voluptate ac oblectatione carent, qui hæc nunquam degustarunt! aut, quod satis admirari equidem non possum, lingua aliena potius quam sua, loqui audiuerunt? Nam quod nectar, quæ ambrosia excogitari potest, quæ Socratica dissimulatione illa & lepore sit jucundior? Jam de Plinio quid dicam? qui naturam vniuersam & vtrumque mundum, plane inusitata ante cæteris audacia, præclaris illis sex & triginta voluminibus inclusit? qui imperio Romano, cui terra habitabilis cessisset, cælum quoque adiecit. quod non armis aut vi bellica, non villo aut ariete aut balista, sed sublimi animo industriaque, expugnandum fuit. Quod si laudem illi merebantur summam, qui ignotum Populo Romano animal, elephantum puta aut marinum passerem, spectandum primi exhibebant, si Pompejus ille Magnus, tertio triumpho, quem superbus victor de piratis, Asiâ, Pontoque egit, Lunam pondo circiter triginta auream monstrasse dicitur; quanto majus fuit, Solem pariter ac Lunam, cum errantibus ac fixis, nondum satis eo tempore

tempore Italii perspecta , omnium aspectu
 subiecisse? quibus animalibus, ut Plato loqui
 solet, nihil Deus & natura magis admiran-
 dum fecit. Atque hunc quidem ipsum quo
 piaculo omisi?cujus magnitudine animus as-
 surgit, & commemoratione sola , quasi ad
 occursum diuinitatis commouetur aut me-
 moriam. cujus cœlesti suauitate ac lepore, in-
 cantatus quasi, impositus mei sæpe vixi. Inpri-
 mis tamen , quoties ambitiosos istos qui
 cum votis singulis luctantur , qui optan-
 do sæpe pereunt miselli, neque optare tamen
 desinunt, aspicio , Alcibiadem posteriorem
 cōsulo. quasi è specula enim vniuersum ge-
 nus hominum videre videor : quorum vix
 est quisquam , qui non aut sperando aut
 optando consenescat : alii quippe opes , alii
 honores , alii longæuitatem, alii liberos, alii
 agros , alii alia exoptant. supra autem in ex-
 celsa quadam rupe , senem quendam, facie
 agresti, barbo stupidoque aspectu , sumum,
 ac gibbosum, palliastro scissili indutum (ta-
 lis enim Socrates depingitur) qui nihil præ-
 ter animi tranquillitatem optat, vni autem
 Deo cætera committit. Sedebat inter libros
 chartasque suas hic senecio , cum nihil præ-
 ter Alcibiadem Athenienses loquerentur, &
 ardentem animum adolescentis adulatione
 nimia fors inflammaret : cum de Helleston-
 to ac Byzantio, magnaque parte Asiæ, jam
 trium-

triumpharet. Idem, cum fortuna de hoc ipso triumpharet, tutus eodem loco ac securus sedebat. Sedebat, inquam, pauper ac deformis senex, quem ne inter miliones quidem suos quidam æstimassent, qui ætatem omnem animo complexus, totam vitæ ac fortunæ rationem subducebat. quæ plerosque, quos in ære suo habet, petulanter admodum exercet. Opes, quas plerique petunt, rex Lydorum impetrarat, sed ut caperetur: dignitates, quas plerique ambiunt, Miltiades tenebat, ut in vincula coniectus expiraret. Priamus longævitatē, sed ut tot suorum funera prope modum quot annos numeraret. Agros plurimos Themistocles, nec famæ minus, qui vix apud Barbaros sepulchrum profugus invenit. Quæ cum diligenter observasset, solus neque optavit quicquam, & quæ cæteri timerent, fortiter contempsit. Omnes paupertatem timent: Socrates contempsit. omnes mortem horrent: ille vero etiam optavit. Quippe cum jam manu poculum teneret, neque amplius quam haustu vnico à morte abesset, nondum desinit joculari. Nam cum amicissimum adolescentem, nomine Phædonem, tristem admodum videret & perculsum, Salui, inquit, Phædo noster sumus. jam de gallo cogitandum. Alii mortem hominis interitum, ille incolumitatem sui vocabat, Semper enim mori didicerat dum viueret, &

tum

cum mori iuberetur, semper se victurum putabat. Etenim ut miles sine exercitatione ad praelium admitti non solet, ita sine longa contemplatione mortem contemnere animus non potest. Hæc exercitatio quietem amat, solitudinem exoptat, & ut Sacra antiquorum, longum pertinaxque silentium requirit. Si quis enim ultimum humanitatis bonum semel affecurus est, is profecto nec timere amplius cum multis, & sperare aliquid cum Socrate audebit. Cum enim corpori animus, animo mens ipsa, menti vero imperet Deus; si quis ita viuat, ut à populo corpus, mentem ab animo, quantum potest fieri, sejungat, secum vero & cum Deo vere Optimo ac Maximo jungat, solidæ felicitatis viam est ingressus. Quippe, ut alia cum aliis conueniunt, ita vnicum felicitatis instrumentum, mens est. quam si quisquam ita colat, ut ab omni pulchritudine oculos, ab omnia aures strepitu auertat, sensus vero ita cæteros cohibeat ac moderetur, ne vel hac vel illac quicquam peruenire ad eam possit quo turbetur, (quasi enim clauo quodam sensibus affixa mens hæret, & in quamuis partem facile impelli solet) toti autem illi sine cura vlla sit intentus, & in contemplationem veritatis serio incumbat, omnem regiam conditionem quam longissime excessit, & in ultimo felicitatis nostræ termino versatur;

144 DANIELIS HEINSII
versatur ; veri intellectus scilicet , & Dei.
Quæ adiri nullo sensu , nulla ratione exter-
na peruiideri possunt. Sicut enim vehemen-
ter erret , qui vt imaginem intueatur pul-
chram , aures admoueat, aut vt harmoniam
audiat venustam, oculos intendat ; ita qui
ad contemplationem veritatis aliter quam
sola mente perueniri posse credit , frustra la-
borat. Quam ne mors quidem interrom-
pit, sed absolvit. vt qui semper corpore in-
uito vmbra veritatis affecutus est, exuto
ejus onere, ipsam cominus intueatur. Hoc
à Melito accepit beneficium, hanc felici-
tatem Anyto debebat Socrates. Stabant à
carcere non procul, in quo homini sanctissi-
mo è vita abeundum erat , fœda scelerum
mancipia , qui vltimum fortasse exce-
dentis gemitum haurire exoptabant. Ille
vero aliud agendo lepide egressus est : to-
ti autem populo Atheniensi triste & acer-
bum sui desiderium reliquit. Si quis quærat,
cur tam pauci ita se exerceant ; breuiter id
dicam : Paucis vacat. Alii in aulis , alii in
Republica corrupta , alii in foro viuunt. vbi
sensus animum, animus inuoluit mentem, ne
intentata esse bono suo possit. Quod si rheto-
rem in castris, dialecticum in foro , mathe-
maticum in vita meditari posse existimamus;
credame eos quoque intentos sibi esse , qui sic
viuunt. Illa vero pars diuina, cum abire à
cor-

corpore non possit , quantum potest ab hominibus recedit. & cum sola secum ipsa viuit, nulli quicquam inuidere potest. Cum placere sibi cœpit, omnes voluptates præ se spernit. veram enim solidamque inuēnit. Equidem , vt de me rursus aliquid hic dicam: Ego, quoties Rempub. hanc meam, cui me præesse voluistis video, cum illustres illos ciues hic contemplor, quorum corpora naturæ concesserunt , animarum autem in hoc ipso loco vultus ac imagines seruantur , fieri non potest , quin hilaritate maxima perfundar, quin tranquillitatem meam regnis aliorum & potentiae opponam. Si enim nemo ita suas hæcenus munire ciuitates potuit , vt, cum hostes exclusisset, curas quoque arcere posset; longe me feliciorem, qui apertis regni mei foribus , & tutus & securus viuam. Sin habenda subditorum aliqua est ratio, hi sunt illi viri , quos in tam angusto loco mecum conjunxistis , quibus Magnus Alexander, quod jam viuat, C. Cæsar, quod adhuc triumphet, omnes denique & vbique Reges, immortalitatem debent suam. Hi sunt sapientiæ magistri , præceptores veritatis , rerum ac scientiarum omnium consulti; delibuti & discerpti ex æternitate animi. Quorum alii sexcentos , alii nongentos , alii bis mille annos sunt locuti , & humanæ vitæ breuitatem claritate mentis extenderunt. Cum his maximis

G

de

de rebus suauiter conferre, quanta est voluptas ! cum his jocos pariter ac seria miscere, quantum oblectationis habet ! Quod si institutum nostrum & hanc vitam, quidam semiliterati, siue in foro siue alibi, contemnunt, qui aut prehensando, aut cursando, aut facundiam locando, diem ineptissime consumunt, jam profecto pares sumus. Quippe nisi hos vicissim contempsissem, nunquam ab eorum instituto recedendum nobis iudicassem. Animus vero, incredibili amore literarum flagrans, liberum à vobis, cogitandi, commentandi, contemplandi locum, & pulcherrimum hospitium accepit. Gratias ergo, Nobilissimi Amplissimique Viri, vobis habeo : quas si vlla referendi ratio excogitari poterit, ne de illa quidem cogitare desinemus. Quicquid enim in diuina hac Musarum æde Apollinis oraculo ac templo, vestris, quod hic necessario fatendum est, auspiciis, labore autem nostro atq; industria, feliciter excogitari, obseruari diligenter, accurate annotari poterit, id omne laudi vestræ atque existimationi cedit. Et quando quidem magnitudine animi, summos imitari Reges Principesq; jam cæpistis, quorum instituta hæctenus probastis, eos voluntate quoque in hac diligentia æquate. Septuaginta librorum millia Ptolemæum instruxisse, quorum Phalereo curam commisisse ajunt. Cæsar dictator, domi omnium foris-

que

que compos, mox armata togæ victima futurus, magnam vim librorum vndique collegit: neque populum victorem sine hoc sapientiæ instrumento, viuere, vt oportet, posse existimauit. Augustus, cum hæreditate curam hanc suscepit, &, quod inchoatum à parente erat, animose absoluit. Quod si illam Martis urbem, bellici furoris sedem, & quæ semper arma vel inferret sua, vel timeret aliena, publico hoc sapientiæ armario carere haud posse principes terrarum iudicarunt; quoniam illa modo, quæ deuota, dedicata, consecrata est Mineræ, quam tot aliæ respiciunt ac inuentur gentes; quam Germani, Galli, Angli, Poloni atque alii quotidie accedunt, vt ab ea vitæ cultum, sapientiam, atque eruditionem petant, istis sapientiæ magistris carebit? Atque ita est profecto, Viri summi, sicut opulenti domum ciuis, quæ in ruris prope excurrit laxitatem, cuius pauimenta opere musiuo, transmarino marmore parietes, auro & argento distinguuntur laquearia, in qua omnia eximia, sumptuosa, admiranda sunt, sine tamen suppellectile nemo habitare potest: ita Academiam hanc vestram, quam mirantur omnes, sine necessaria hac eruditionis suppellectile, absolutam esse non posse, omnes fatentur.

In obitum Clarissimi celeberrimique Viri Philippi Clauveri Geographi.

O R A T I O IX.

SI, quam vſitatum eſt efferri homines in terris, tam vulgatum eſſet, viros magnos & quos orbis admiratur, mori; nemo ſibi aliquid in publico dicendum de virtutibus exiſtimaret. Nunc, cum, hoc præſertim tempore, magnorum tanta ſit penuria ac paucitas virorum, vt cum ſingulis qui moriuntur, ipſa prope eruditio ac literæ efferri videantur; cavendum nobis vel inprimis reor, ne, quos ad exempla laudum atque æternitatem nominis natura genuit, ſine vlla commendatione, tanquam fugitiui, elabantur. Romanos quidem ſæpe legimus ac Græcos, quorum literis ac ſapientia ad vitæ conſuetudinem imbuti ſumus, ne in caſtris quidem, in conſpectu hoſtium ac bellico tumultu, commiſiſſe, vt non, quoties præclara virtus aliqua e terris emigraret, parentes quoque, patriam, ac genus vniuerſum, ejus, qui deſunctus eſſet, commendarent. Publice enim intereſſe ad exempla morum, qualis quiſque in vita exiſtiſſet: ad cuiusque autem mortem, quali quiſque animo excederet è vita. quippe vt ab actionibus præclaris vitam, ita eas illuſtrari à conſtanti morte. quæ cum exitus ſit huius ſcenæ, & ſupremus quaſi actus, ſit plerumque, vt eo magis omnium in ſeſe oculos

los & animum conuertat. Atque hanc causam sæpe existimaui, cur, qui alia Platonis, quæ in manibus versantur, ne viderunt quidem vnquam, in Phædone aliquid libenter, vel ex sordida interpretatione, legant: cur, quæ facundissime à M. Tullio, de Crassi, de Hortensij, Sulpiciiue obitu ac laudibus dicuntur, ita nobis cætera commendent, vt eorum causâ libros sæpe integros legamus: cur, qui maiestate ac seueritate Taciti, ad quam non nisi animæ illustres ac eximiæ assurgunt, non impense capiuntur, magno tamen studio ac cura, Senecæ ac Pæti exitum è terris legant. vt hæc sola sæpe aut euoluant, aut perlecta semel, iterum atque iterum percurrant. De me, equidem fatebor, cum Gregorium Theologum, scriptorem, in quo, cum relligione ac pietate, eloquentia ac eruditio contendit, libentissime euoluam, nunquam tamen magis animo ac mente assurgo, quam cum Basilij laudes, vitam, studia, imprimis vero obitum, ab eo graphice descriptum, lego. Ita omnes, nescio quo desiderio ac cura, ad suprema horum qui virtute aliqua excelluerunt, trahimur, aut properamus. Credo, quod, quemadmodum Sol ille, quem quotidie videmus, nunquam nobis pulchrior videtur quam cum cadit, sic in ijs, quorum fama atque existimatio terrarum orbem Solis instar peruagatur, nihil magis quam extre-

mum, quanquam mœstos, voluptate solida
 perfundit. Cluuerus vero noster, de quo
 verba hodie facturi venimus, quemadmo-
 dum in eo totus fuit quamdiu vixit, ut ad no-
 minis æternitatem via regia contenderet
 atque eo perueniret, ita commendationem
 suam aliis reliquit. Quæ cum nobis, ex au-
 thoritate Ordinis clarissimi, commissa sit hoc
 die, ut attentionem, Auditores, vestram me-
 reatur, non tam ab oratione nostra, in qua ni-
 hil præter breuitatem pollicemur, quam à
 nomine ejus ac celebritate, expectamus. quæ
 dicenti sua sponte id præstabit, quod à ma-
 gnis oratoribus facundia ac lenocinio verbo-
 rum obtineri solet. Natus est Cluuerus noster
 apud Gedanum (Dantiscum vulgo vocant)
 celeberrimum Borussię emporium: ciuita-
 tem, quæ cum præstantissimis Europæ, opu-
 lentia ac positu contendit. Patre, monetario
 Præfecto; viro nobili, & olim opulento. Fa-
 miliæ originem, qui accuratius hæc tractant,
 Brema deducendam arbitrantur. in qua vrbe,
 aliquot ejusdem nominis Canonici nunc de-
 gunt; nobilissimi, ut series, quam vidimus,
 originis ac generis majorum indicat, atque
 excellentes viri. quorum nomini ac obser-
 uantiæ, initium profectus sui, Tabulam Ita-
 liæ, quam adolescens edidit, in vrbe hac nun-
 cupauit. Iis artibus imbutus quarum capax
 prima ætas esse solet, in Poloniam à patre mis-
 sus

sus est. vbi inter aulicos, cum mores gentis celeberrimæ, tum linguam, accurate addisceret. Existimabat enim fore homo generosus, vt vtrique nationi, quæ arctissime inter sese junctæ essent, magno aliquando & subsidio & ornamento esset. E Polonia reuersus, in Germaniam parentis monitu profectus est. cum assidue instaret, vrgeretque, vt, cæteris omissis, Legum studiis se daret. Quorum causa, aliquanto post Lugdunum Batavorum venit. In qua vrbe, quanquam exercitijs non nihil corporis subinde daret, curam tamen ac ardorem studiorum nunquam intermisit. Quamuis enim & amicis aliquid interdum, qui non sine causâ fures temporis dicuntur, & castissimarum virginum colloquijs ac comitatu, aliquam diei partem daret, noctem (quod cum admiratione sæpius audiui) solidam, non raro, lectione aut meditatione seria ducebat. cum assiduo labore agitarum corpus, fatigatum pariter cum eo animum, plerunque ad quietem trahat. Ad illecebras ætatis accedebat forma, accedebat delicatus ille, quem amici meminere, vultus: cuius gratum ac ingenum candorem, purpura virtutis commendabat. accedebat sermo elegans ac promptus, corpus agile, affabilitas ac comitas insignis. accedebant exercitia præclara, quæ nobilitatem sibi maxime conciliant. Quibus omnibus, nec à virtute, quod meminerim,

deflexit vnquam, nec ad comestationes ac viuendi intemperiem abductus est. quæ cum sine sumptu non gerantur, &, quod Legum studio non satis caperetur, vt qui operas forenses, quibus primo destinatus erat, subterfugeret, vt ipse ajebat, gratia parentis ac benignitate excidit. Viuebant eo tempore in hac vrbe, magna illa & æterna eruditio- nis lumina, Franciscus Junius, Johannes Heurnius, non pauci alii. Inter primos tamen Clusius, & magnus Scaliger. Fuit il- lud in hoc viro, quod in Socrate non semel miris eloquentiæ coloribus depinxit Plato, vt si quis è iuuentute nostra ei se dedisset; ejus animum, inexpugnabili illecebra ac suada captum prius ac possessum, ad præclarum & inusitatum aliquid transferret. Qui cum Ta- bulam Italiæ ab eo obiter dispositam vidisset, à stupore, vt solebat, operis ac commen- datione auspicatus, serio monere cœpit, vt cum omne studiorum genus, vel exhaustum nostro tempore vel consummatam esset, solum Geographicum adhuc restaret, operi accingeret, ac in possessionem ejus, tanquam vacui, veniret. Omnibus præreptis, vniuer- sum adhuc orbem superesse. eum occupan- tis, si quis serio hoc ageret, futurum. Iret quo naturæ impetus vocaret. ducem suum sibi genium ad immortalitatem sequeretur. Mul- tos esse qui in cæteris excellant: neminem
hic

hic magnum fore , qui non primus pariter
 futurus esset. Quo iudicio , non aliter quam
 manuum applausu generosi solent equi , in-
 flammatus adolescens , & jam hujus insti-
 tuti cœtus , in Brabantiam concedit: vbi Ju-
 stus Lipsius docebat. credo , vt de hujus
 quoque in re maxima iudicio securus esset.
 Quem Louanii cum frustra quæsiuisset ,
 (quippe qui Antuerpiam profectus esset)
 frustra , nescio quo fato , etiam Antuerpiæ
 quæsiuit , qui Louanium Antuerpia jam re-
 diisset. Hic vix dici , Auditores , vix descri-
 bi verbis potest , quæ ac quanta præter ex-
 pectationem , virum ad miseriam ab ineunte
 ætate factum , derepente inuaserit calami-
 tas. In hostili quippe oberrantem agro, Mar-
 tis aliquot alumni, veste omni ac viatico exu-
 rum , pene , vt matre natus erat , nudum ac
 famelicum relinquunt. vt non alio quam
 aquæ potu & radicibus , quas terra dabat,
 sitim ac jejunia leuaret. Ita Achæmenides
 hic noster , vere miser ac poëtico similli-
 mus , ad triduum vagatus , monachorum
 primo aliquot in via , mox præfecti , vbi co-
 appulisset , Lilloiani , comitate subleuatus,
 ad amicos veteres , in primis autem libros
 suos , in Batauiam reuersus est. Vbi, cum de
 gratia paterna ac fauore nihil sibi relliquum
 videret , nisi animum jam aliis dicatum , di-
 sciplinæ legum , cuius causa domum & ad

suos vocabatur, totum daret, atque id impetrare à se non posset, in Bohemiam, ac mox Hungariam, se contulit. In qua ad biennium cum militasset, cum Præfecto suo, cujus animum dexteritate ingenii ac comitate morum pridem expugnarat, in Bohemiam reuersus est. Vbi ea tempestate Baro nobilissimus de Popel, iussu Cæsaris in vinculis diu habitus, coram Majestàte ejus causam dicere atque audiri frustra postulabat. verso igitur ad bilem magno, vt plerunq; tales solent, animo, Apologiam pro se scripsit. Quam Cluero nostro, vt in Latium transferret, partim suis partim amicorum precibus persuasit. Eam huc reuersus cum Typographo dedisset, iterum Fortunam, quam nouercam semper habuit, in se conuertit. Iussu quippe Cæsaris, qui per legatum hoc jam impetrauerat, in carcerem conjectus, vix, ac tandem, adnitentibus pro libertate sua ac amici, studiosis, malum hoc euasit. Est hoc fœminis innatum, vt affectu illo quem parentum animis natura indidit, haud paulo vehementius ducantur. Pia ergo mater, cum ignaro prorsus patre, alia quam vellet, magna tamen agitantem, clam viatico non ita magno instruxisset: ibi vero noster, suum illum, quem jam pridem animo complexus erat, orbem, contemplari ac metiri diligentius instituit. Qua occasione ac
insti-

instituto, Scotiam, Britanniam, Italiam, ac Galliam, non semel peragrauit. Frequentius haud paulo tamen cæteris Britanniam. quod, nisi fallor, libros aliquot, inprimis sibi utiles, in ea reperisset. Tantus hominem discendi ardor, tanta (vt in re inusitata tali voce vtar) intemperies tenebat. Quam non amicorum monita, non iudignatio paterna, non propositi honores, non aduersa omnibus conatibus fortuna, sistere adeo atque inhibere poterant, quin, ardore illo laudis, quem accensum imo pectore gerebat, in materiem æternitatis quæcunque objicerentur magno animo conuerteret. In Britannia de tribus Rhæni alueis libellum; vniuersi autem Orbis, sed quod nondum prodiit, Compendium, in Gallia composuit. Scriptum breue ac eruditum. quod nuperime auctum locis plurimis ac emendatum, (pessime enim hætenus descriptum fuit) iuueni lectissimo Josepho Vorstio, illius, cui plurima debebat, filio, edendum tradidit. quod monendum hic putamus. ne temeritas Typographorum, aut ambitio cuiusquam, cum autoris pariter ac testatoris fraude, fructum hunc decerpant: aut lectoribus, quod vulgo fieri nunc solet, manus lucri causa adeatur. Ab hoc tyrocinio, ac prima quasi cura, cum ad partes orbis singulas paulatim se conferret, atque ad vniuersum accu-
curare

curate illustrandum jam paratus esset ; ante omnia , de Patria vir pius cogitare cœpit. Quæ liuore partim antiquorum , partim ignorantia ac fraude , pristinum vix jam splendorem tuebatur. Nullo igitur vel precio adductus vel mercede, illam tot heroum genitricem ac Romanæ æmulam virtutis, exornandam sibi sumpsit. In quo scripto, erudito admodum ac operoso, de Germaniæ limitibus ac terminis, de habitu ac cultu, de religione gentis, pietate, armis, jure, oppidis, ac populis, aduersus ipsam sæpe antiquitatem, ea vel excogitauit, vel ex disciplinæ suæ fundamentis, maximo ingenio produxit, quæ vt eam, cui spiritum ac lucem se debere existimabat, in possessionem veræ laudis ponunt, sic auctori, quantum eruditionis, tantum pietatis astruxerunt. Itaque, quemadmodum Poëtæ, Deam quandam extitisse volunt, quæ è Jouis cerebro prognata esset, ita mihi vir erecti animi ac pulchri, maximis laboribus, vigiliis ac curis, suam nobis peperisse Patriam videtur. Hanc Sicilia secuta est cum Italia. Quam cum iterum adiret, totam pedibus, cum nihil nisi oculis exactum orbi ac posteritati imputare vellet, ante quadriennium emensus est. Nam in altera, quod Scyllam vidit ac Charybdin, quod Phæacum sedes ac Cycloperum, quod Piorum campos, quod flabellum spiritus poëtici

poëtici ardentem Ætnam, quod Læstrygonas, atque alia id genus, quæ Vlysses quia obiter inspexit, argumentum Odysseæ dedit; Poëtarum curæ, qui majora quam pro fide amant ac inusitatis delectantur, relinquenda puto. In Italia, ne quis ætatem nostram potius quam monstra quædam, nullo literarum sensu, nulla eruditionis admiratione duci credat, maximos admiratores sui, inter ipsos quoque Cardinales, ac Bononiæ, inuēnit. A quibus & magnifice inuitatus, & munifice, si quisquam, habitus, redire ad suos tamen maluit, vbi larem angustissimum, vxorem afflictiissimam, sororem bonæ mentis egestatem, inueniret ac amplecteretur, quam vt inter purpuras de libertate sua quicquam imminutum iret. Vxor (quæ reuersum tali aduenticia accepit) in gravissimos dolores è contracto corpore è partu ac debilitato, vt putatur, incidit. quæ suspiriis, quæ eiulatibus assiduis ac lachrymis, non mariti modo animum, ad alia intentum, sed vicinos quoque, ad commiserationem ac mœrorem pertrahebat. in hac positus calamitate, hac domestica acerbitate, his angustis, hoc luctu, aliquid quotidie de penso absoluebat. His auspiciis concepta primum est Italia ac nata: cui valetudinem, mox animam impendit. In hoc opere, scribentem aliquid aut meditantem, (cum adol-

lescentes

lescentes aliquot interea, quo vitam toleraret, erudire cogeretur) ita tabe, quam ex animi mœrore partim, partim studiis contraxerat, exhaustum prorsus ac emaciatum omnes vidimus; ut diebus ante abitum à vita plusculis, cum umbra hominis aut sce-
leto, amici qui accesseramus, loqui nobis videremur. Procul illi species antiqua illa ac venustas oris, procul nitor ille ac rubor, procul delicatæ illæ manus, quas articuli ac macies consumpserant, procul grata illa vocis elegantia jam erat. Nasus acutissimus, tempora collapsa, languor aurium, frequen-
tes oculorum lachrymæ, quæ lucem jam fastidiebant, vultus denique vniuersus, ut Galenici loquuntur, Hippocraticus, diem vltimum, ante ipsum, ut in lento tabidoque morbo, nunciabant. Memini, præsentem me atque aliquot amicis, qui ad spondam lectuli constiteramus, à clarissimo summoque Medico, & qui parentis illi loco semper fuit, Euerardo Vorstio, significatum illi ac denunciatum esse, Nullam spem in medicis restare: finem vitæ cogitaret, quæ initium æternæ esse in iis solet qui in Dei Filio fiduciam reponunt. Hoc fatale carmen, sine vlla animi commotione sic accepit, ut hunc orbem, quem labore tanto vniuersum perdidicerat, & jam descripserat, continuo ex animo deponeret. sarcinulas non tam colligeret,

geret , quam mentem vniuersam Christo traderet. aduentantem quoque , sed (quod festinantibus viderur) diutius cunctantem, vt molesti creditores solent, posceret ac flagitaret. In extrema hac necessitate assidentes sibi aliquot Theologos habebat: qui alloquiis assiduis ac monitis, pacem illi, si quid animo hæreret, cum supremo numine ac hominibus conciliarent. Ab his cum de immortalitate animi nonnihil ex occasione ageretur, intentior quam ante, ac cum aliqua, vt in hoc morbo sæpius solebat, indignatione, Ne Strabonem quidem suum, hominem in hac militia, quam Christiani militant, paganum, de hoc dubitasse dixit.

Quamquam enim sciret, non dimensionibus locorum, sed constanti fide ad cœlestem illam terram perueniri: eos tamen, qui de iis quæ profani homines naturæ beneficio definiissent, dubitare auderent, scarabeos potius quam homines existimabat. qui profecto ipsi, si de mente nostra aliquid hausissent, quamquam inter sordes ad quas nati sunt & fæces, facile intelligerent, diuinam illam partem, quæ tot spacia locorum, tanta maria, tot montes, totum denique hunc orbem puncti instar capit, ac, quod omnibus his majus est, ad rationes vocat, cum hoc corpore non terminari. cui quamdiu hæret, nisi prorsus stupet, vim inferri è societate ejus
ac

ac caliginem offundi sibi sentit. Intercesserat jam pridem illi, vt mortali sanguine ac propagine omnes oriundi sumus, cum Isacio Pontano, viro excellenti, de re Geographica nonnihil controuersia: quæ ad velitationem ac offensiunculas erupit. De qua cum prudenter, qui tum aderant amici vtriusque, monuissent, totum hoc ex animo delere se professus est. Sciebat enim vir clarissimus, ac Christo suo, cui semper hæserat, jam consecrandus, quemadmodum informe hoc corpus, nisi prius gloriæ restitueretur, ad possessionem filiorum Dei non aspirat, ita ardentem odio ac studio vindictæ animum, ad felicitatem suam non admitti. Sanguinem & carnem, ad felicitatem ejus non admitti, qui, è cruce pendens, inter laniatus ac tormenta, sub immani illo onere depressus quod ne cogitando quidem quisquam nostrum hæctenus accessit, antequam supremum illud sacrificium parenti consecraret, tortoribus ac carnificibus ignouit. Audiuiſtis finem ejus viri, cui pares oppido quam paucos ætas nostra tulit; iis artibus ac disciplinis, quibus animum emanciparat, forte nec superiorem vidit. Cujus quidem varios errores, casus, ac aduersa, qui putabit, nihil obstitisse tamen dicet, quin ad voti sui portum, ac columnas, vt Geographi loquuntur, Herculis peruenerit. Linguas tenuit

tenuit quam plurimas. Præter eas , quæ ab eruditis vindicantur, Belgicam, Germanicam, Bohemicam, Polonicam, Italicam, Vngaricam, Britannicam & Gallicam. vt in orbe suo nusquam peregrinus, & vbique natus videretur. Liberos reliquit duos: tanto omnium commiseratione magis dignos, quanto orbitatem minus sentiunt. Quibus ex hoc vniuerso, quod ingenio & eruditione totum possidebat parens, nihil præter luctum & penuriam, relictum est. Voluntatem qui post obitum exsequerentur, viros præstantissimos ac celeberrimos dilegit. Petrum, scilicet, Cunæum, Academici Senatus Præsidem, Antonium hunc Thyrium, ac Euerardum Vorstium. Amicos mecum, præter illos, aliquot communes habuit. Inter cæteros, Scaligerum ac Casaubonum. inter eos qui supersunt hodie, Johannem Meursium, Thomam Erpenium, Gerardum Vossium, clarissimos ætate nostra viros. qui officia, quæcunque excogitari possunt, ægro, aut post mortem, præstiterunt. Inter primos autem ac præcipuos, Richardum Joannem Nereum, Theologum doctissimum. cui & libellum sacrum, se autore scriptum, ante obitum commisit. quibus omnibus, Cluere optime ac præstantissime, memoriam mœstissimam ac luctum reliquisti. Reliquisti Magnæ Græciæ, quæ
sum-

summam à te poscit manum. Reliquisti Græciæ, quæ opem aliquando expectabat tuam. reliquisti tot autoribus, ac, inter reliquos, Straboni, quem tot locis emendasti. Reliquisti vniuerso orbi, de quo illustrando, describendo, ac delineando, cogitabas. Reliquisti vniuersis literis ac eruditioni, quam vniuersa causa vniuersam exornabas. Nam ex parte quidem tua, nisi duriores æquo ac immites sumus, etiam gaudendum reor. Non jam de angustia pulmonis ac spirandi quere-
 ris difficultate. non vxorem jam cum morte colluctantem, inter meditationes tuas audis. non de liberorum patrimonio ac tuo, quod fortuna jam superstiti abstulerat, sollicitus ac mœstus sedes. non vndantem sanguine Europam, non distractos popularium diffensione animos, nec fœdissimas doctorum inter se contentiones, & extremum nostro tempore venenum, personatas amicorum laudes, detestaris. Alium in orbem, nauigantibus ignotum ac Geographis, translatus es. Vbi non, vt ante, flumina ac fontes, maria ac syluas, oppida & lucos, vt, solebas, non Pachynum tuum, Lilybæum ac Pelorum, non Italiam, terrarum dominam, ejusque principem Romanam urbem, sed cœlestem illam ciuitatem vides, *qua est sursum*. quam tot flumina exhilarant ac cingunt. Ciuitatem sanctam, ciuitatem Regis magni.

magni. In qua nihil cuiquam deest : in qua cuius exhibetur quantum quisque optat : in qua denique , vt vir Sanctus loqui solet, bonum suum quisque intelligit ac quærit. *Ætate* quidem prima hinc auulsus es. sed quam vigiliis ac animi contentione , vltra senectutem plurimorum produxisti. *Opes* tenues atque arctas reliquisti sed nec beatorum animæ has norunt. Ac ne sapientes quidem : qui peculium cum fœnore in animis reponunt. Et paupertas antiquissimum virtutis patrimonium, ac sapientiæ vernacula , à viris magnis nuncupatur. quæ in Aristide , vt cum veteri scriptore loquar, iusta, in Epaminonda, strenua ac prudens, sapiens in Socrate, facunda in Homero , in non paucis erudita fuit. tecum , optime Cluere , terras omnes vidit ac emensa est. Liberos desertos ac parente orbos reliquisti. sed & tales patrem suum habent. Et habemus matrem omnium communem, Prouidentiam diuinam : quæ , cum nihil negligat in terris, tales maxime intuetur. legislator noster, pullos quoque auium ac nidos , in tutela sua habet. Sed & præstantissimi supersunt viri : quorum tu humanitatem sæpe prædicasti. Supersunt , & hoc loco adsunt Curatores Academiae , patroni tui, nobilissimi clarissimique viri , quibus ocium & libertatum tuam debuisti : nos Germaniam , Siciliam, Italiam,

Italiam, debemus. qui pro copiis, quas prudentissime impendunt, pro consilio quo valent, ne hic quidem defuturi sunt. Si quis honos superest defunctis, si quid piæ recollectionis alibi relictum est, si contemptum eruditionis, qui hoc tempore grassatur, cum domestica calamitate ac familiari, cum impensa valetudinis atque ipsa morte, deprecari magna atque illustris virtus potest: flebunt peregrinæ quoque gentes, quarum regna, ditiones, atque imperia, illustri loco posuisti, tantis meritis ac eruditione virum, plurimis ad vitam eguisse; cum funambuli ac moriones à principibus alantur: equi quoque ac canes, ad virtutis gloriam aut voluptatem, saginentur. Audiat Fortuna tamen, magnis animis aduersa, cum qua hætenus luctatus es. Tu, desertus prope ab ea ac neglectus, totum terræ orbem, illustrandum tibi pariter ac contemnendum, elegisti. In Europa, Asia, ac Africa, in quibus dignitates quidam atque honores, opes alii atque aurum, omnibus omissis, consecrantur, inuenisti dignius quod ageres. Intelligere ipsas ac complecti ratione voluisti. Principes prouincias, Germaniam, Siciliam, Italiamque, ita deuinxisti tibi, ut non eos modo qui nunc spiritum in iis ducunt, sed & veteres scriptores, quos tam multa docuisti, laudis tuæ instrumenta atque heroicæ virtutis

rutis habeas. Habiturus quidem, quamdiu erunt homines in terris, qui aut scripta tua legent, aut illarum positum ac formam, non ex ipsis, quod immensæ molis est, sed ab industria ac cura tua discant. Italiam nos quidem certe, quam, ut alteram pupillam, viris amicissimis in terris commendasti, tanto studio, labore, diligentia, ac eruditione, non in ipsa, quam tantopere demeruisti, inter Thybridis amœnitates ac delicias, sed in Batavia, suprema libertatis arce, à te descriptam ac renatam, inter monumenta ejus ac trophæa suspendemus.

---

*In obitum C. V. Reineri Bontii, Medicina Professoris,
& Principis Medici ordinarij.*

O R A T I O X.

QUod frequentes ad exequias præclari præstantissimique viri convenistis, recte ac ordine à vobis factum reor. Non enim corpus, in quo habitavit id quod quisque sumus, ut Platonici loquuntur, ea lege in terra ponitur ac collocatur, ut cum fæcibus ac sordibus perpetuo putrescat, sed, ut animus hic noster, cum hospitio hoc ruinoso ac deformi, in quo sapientiæ arcana & arcana creatoris sui, coluit, tractavit, intellexit, maxima cum voluptate aliquando & ad gloriam jungatur. Hunc thesaurum in hoc vasculo gestamus.
è quo,

è quo, vbi spiritus excessit, quicquid superest, contactu fœdum, visu triste, ipsa recordatione sordidum, ac, nescio quo pacto, ominosum videtur. Neque alia de causa Populus Romanus, cum, ad curam animi ac corporis contemptum, leges prope omnes, omnia conferret instituta, tantas funeri impensas, tantas corpori defuncto ceremonias adhibuit & ritus. vt, videlicet, hoc quicquid est, quod iuxta belluæ nobiscum habent, vngerent, pollincerent, lauarent; præficas, libitinarios, ac vespillones; vestes, ornamenta, ac coronas, procurarent. Idem vsitato ritu collocarent, idem publice efferrent, idem sepelirent, ac in cinerem, cum fragrantissimis odoribus, vnguentis, ac liquoribus redigerent: inferias postremo, epulas, ac luctum, quidam consecrationes quoque, huius causa celebrarent. qui cum veritatis nostræ sacramentum ignorarent, notas tamen quasdam eius ac vestigia seruabant. Quorum nos exemplo, id quod vltimum mortalitati nostræ in hac vita superat ac restat, viro optimo ac præclarissimo nunc persoluemus. Cuius cum memoriam ex tot annorum consuetudine infixam atque insculptam animis geramus, tempus est, vt cum jam corpori litatum sit, ad animum, eiusque imaginem ac ductus, quisque se conuertat. Qui cum multum sint ab alteris diuersi, solis animis videri, neque aliter quam

quam verbis & sermone explicari aut depingi possunt. quem vt diligenter ac cum cura audiat, non tam mea quam defuncti causa, flagito à vobis, Auditores, ac contendo. Ante omnia, cum mores singulorum ac ingenia, pro patria plerunque censeantur, quo piaculo Batauiam dissimulabimus? Quæ vt laude bellica ac literarum, primas inter cæteras hac tempestate tenet; ita nihil elegantius aut bellica virtute illustrius Lugduno habet. quæ, Hispani olim viribus ac armis cincta, hostem, non tam ferro quam constantia, eiecit: eruditionis ac scientiarum mater, literarum nutritrix, immortalitatis anima ac vita: quam non tam in patriam, quam orbem vniuersum, tanquam corpus vnum aliquod, diffundit. cuius nominis celebritatem, vrbes vniuersæ, admirantur potius hoc tempore quam æquant. Ex vberibus tam magnæ matris, primas di sci plinas, sed ante omnia, amorem libertatis incredibilem ac prope ineffabilem, deduxit. quem ne ipsa morte quidem imminutum aut extinctum reor: Patre natus est Gerardo Bontio, reconditæ ac summæ eruditionis viro. qui cum accurato atque assiduo Platonice Philosophiæ ac Græcarum literarum studio, cognitionem Medicinæ junxerat: quam cum pari omnium utilitate atque applausu, annos aliquot in vrbe hac exercuit aut docuit. Hoc parente natus, quo &

& præceptore (quæ felicitas illius fuit) ut
posset, animum ad disciplinas, Philosophicas
ac Mathematicas, astrologicas inprimis, appu-
lit, adjunxit. quas cum maximo labore, nec
minori voluptate, sub Rudolpho Snellio,
clarissimo eximioque viro, cujus nunc virtu-
tes filius simillimus absoluit, tunc perdidicit
atque hausit. Sæpius audire ex eo memini,
Nihil difficilius fuisse sibi, quam ex amœnis-
sima hac disciplina, cum familiaris ratio vrge-
ret, in præscriptum à parente Medicinæ por-
tum se conferre. Erectum, scilicet, ingenium
ac pulchrum, veritate demonstrationum, ad
principia naturæ trahebatur. quæ impatiens
terrenæ fæcis, non per Pelion & Ossa, ut
poëtæ canunt, sed divinas animi conclusio-
nes, cœlum suum affectabat. Mortuo parente,
ad professionem Philosophicam admissus est.
ita tamen, ut eodem tempore & Medicinam
exerceret. In qua arte ita se continuo pro-
bavit, ut, cum singulorum ratio obscura ac
diffusa, ideoque ætatis ultimæ prærogativa,
in adolescentiam vix cadat, noster cum expe-
rientia ac usu natus videretur. &, cum intra
juventutis adhuc spatia consisteret, iudicio
ac animo maturus esset. Evénit sub initia ac
rudimenta tyrociniorum eius, ut gravissima
in ciuitate hac contagio ac lues grassaretur.
quæ cum multos subito afflaret, ac quibus-
dam lucro esset, nihil præter incredibilem beneuo-

beneuo-

beneuolentiam ex ea noster lucrificit. Nam cum neminem negligeret aut insuper haberet, eos, quos egestas, lues altera, nec minus grauis, affligebat, sponte ac gratis accedebat. qui cum Dei sint clientes, qui acceptum refert quod in hos confertur, tantus medicinam eius numinis diuini consecutus subito est fauor, ut ad eius noti atque ignoti conuolarent opem. tanto studio atque agmine, ut, quod sæpe vidi, consultoribus ac quos accederet, vix par esset. Corpus illi tenerum ac delicatum, & ut statæ formæ, ita longe infra animi mensuram fuit: quem pulcherrimum ac vere maximum, ne usquam præter legem se efferret, admirabilis modestia ac pudor deprimebat. ut, cum plurimis præstaret, nulli hominum se anteferreret. Simulationes ac dissimulationes, cum Homérico Achille, tanquam inferorum portas, abhorrebat. nam ut Solem extra nubem, ita pulchrum esse aiebat animum, qui sine larua, qualis esset, omnibus conspiciendum se præberet. comicos in vita esse ac histriones, quos non color suus sed persona commendaret: & ut optimum id esset speculum quod optime exhiberet vultum, ita vultum esse pessimum, qui cogitationes maxime dissimularet: qui non exhiberet animum, sed mentiretur. Mores, ita ad candorem, ad humanitatem, ad occultam quandam elegantiam ac suauitatem à natura

H

facti

facti erant, vt, vir eruditus, & ab omni ostentatione alienus, totam illam partem, in qua de virtutibus cum altero viuendi erudite differit Philosophorum princeps, non ex libris sapientum, sed à matre omnium Natura, singulari quodam beneficio, hausisse videretur: tanta comitas in vultu, ingenuitas in verbis, in familiari consuetudine humanitas & quædam quasi Venus habitabat. Quæ, ad morbos quoque & ægrorum valétudinem, non parum adferebant. vt aspectu prope prius ac sermonibus quam arte aut remediis depositos curaret. Probitatem, non ex instituto nec emolumentum causa sed per se colebat. in qua nihil præter affectationem ac offucias, quemadmodum in pietate, nihil præter ostentationem detrectabat: quam, ingenui vir animi, & ad heroicam simplicitatem factus, oderat non alia de causa quam quod probus esset. Nam de ipsa quid sentiret, nemo melius quam nos in terris nouit: qui expressam mentis candidissimæ effigiem, ac quasi vultum, quamdiu erimus superstites, circumferemus. De diuino numine ac benignitate ejus, de æternitate animorum ac natura, de salute nostra, quæ ex Christo Domino ac Deo nostro fuit, de autoritate voluntatis eius nobis reuelatæ, quouis loco quouis tempore cum eo disputaui: neque quicquam deprehendi, quod non virum optimum aut vere

Chri-

Christianum, maxime deceret. cum amicus, non è trivio, sed tanquam alter ipse, in arcana pectoris, per seria per jocos penetrarem; neque raro omnes angulos, & quasi forulos apertæ mentis, perreptarem. Questum tamen memini nonnunquam, vnum illud displicere sibi, quod, cum nemo Christianus esset qui non pariter honestus esset, reperiri quosdam, qui sub nomine ac professione veritatis, calide nocerent. Porro, vt in peste, id quod ab Hippocrate diuinum dici solet, maxime malignum, vt loquuntur Medici, ac venenosum esset, ita speciem religionis, nisi ipsa pariter ac probitas accedat, pessimum venenum in Republica ac vita esse. quo, qui tantum probi essent, facile euerterentur: cæteri, vt histriones, clam subreperent ac quouis peruenirent. Imensas enim larebras in animis ac flexus esse, quibus occultandis, cœlum quoque in partes trahi. ne quid hic in terris esset, quod humanis fraudibus obstaret. De collegis reuerenter, de amicis optime, de cæteris qui minus tales essent, raro potius quam cum contemptu loquebatur. quod erecti animi indicium ac nota est. Rebus lætis ac prolixis, nunquam ferocire aut immodica sperare. si quid ex sententia ac præter expectationem eueniret, animam in potestate habebat: si fortuna, vt non raro solet, contra daret, spē languentem confirmabat. Veros intimosque

H 2

affectus,

affectus , è Republica sumebat : nisi quod
 aduersa callide apud populum dissimulabat.
 quia vultu quoque ac fama res communis
 sustineretur. Cæterum , cum hac in vrbe Me-
 dicinam aliquamdiu maxima cum laude ex-
 ercuisset, eius valetudini ab Illustrissimis Or-
 dinibus , in cuius vita ac salute salus Reipu-
 blicæ versatur , cum amplissimo stipendio
 præfectus est. In quam curam ita toto pectore
 ac animo defixum vidimus , vt , non ratio fa-
 miliaris, non vberius è consultationibus pro-
 miscuis compendium, non ægrorum in ea-
 dem vrbe preces ac incommoda , ardentem
 magni Principis amore ac flagrantem retine-
 rent, quin cum imbecilli illo ac afflicto sæpius
 corpusculo , in castra , quoties occasio offer-
 ret, sequeretur : quin de vno cogitaret, vnum
 loqueretur , vni omnia metueret, vnum ani-
 mo infixum gereret , vni si quid ingruisset,
 sui ac suorum prope oblitus, gemeret ac su-
 spiraret. denique, quemadmodum ex venis
 & earum pulsu Medici de ægro censent, ita ex
 mœrore eius aut hilaritate , herois inuictissi-
 mi secundam valetudinem aut morbum de-
 scripsisses. Quo obsequio ac fide , magnum
 illum Patriæ parentem , fulmen illud belli,
 pacis-columen ac decus, ita sibi junxit, vt non
 pauca nec obscura à quamplurimis circumfe-
 rantur documenta. Homo enim ab ambi-
 tione alienus, cum de multis bene mereretur,

ne

ne apponi quidem gratiæ id sibi postulabat : tantum abest , vt honoribus pro se inuigilaret. qui vt gloriæ non parum addunt , ita magnum ac iam supra res humanas constitutum ne attingunt quidem animum. Est hoc proprium nonnullis , qui in literis ac chartis educati , aliam ad vitam transferuntur , vt , quemadmodum qui è fabrorum officinis fumo ac fuligine infecti veniunt , risum omnibus in publico ac iocum debeant. Longe alia amici nostri ac diuersa fuit ratio. qui acceptus ante Principi ac carus , cum auctoritate aulam eius ac familiam accessit. vt , quos antea ne conspexisset quidem , statim demereri posset. Ad hæc lepor ille ac venustas , illa amabilitas ac candor accedebat , ad quæ cum prudentia accedit , quidlibet in aula possunt : sine ea , viscus nihilominus ac illices sunt animorum. Porro fallitur , qui strophas tantum & obliquas artes , cum integumento animorum , ad conciliandos aulicorum animos , valere arbitratur. Multo plus simplicitas ingenua ac candor potest. qui cum nudus sit nec quicquam celet , cæterorum quoque , exemplo suo ad integritatem flectit aut expugnat. Adde , quod , qui tales sunt , profundos aliorum ac opertos facile pertentant. quia nemo apud eos sibi cauet quos nec metuit nec vitat. Accedebant illa è communi vita

omnes perferre ac pati.

*Cum quibus erat cunque una, iis se dederat,
Eorum obsequi studiis.*

Quæ in scena cum verissime dicantur, raro admodum in vita exprimuntur. In hoc omnium favore, ea gratia ac laude, morbo subito correptus, cum non tam extinguere se quam abripi videret, præter expectationem omnem ad me mittit. Petit, ut cum reuerendo præstantissimoque viro ac amico, Colonio hoc nostro, Gallici collegii Regente, in quo, cum & pietas & eruditio sit summa, omnia ab ostentatione aliena sunt, ad se venirem. Cujus cum ingenio ac moribus mirifice ac supra fidem caperetur, refici illius verbis se atque erigi testatus est. Finem quidem vitæ sibi jam ac terminum adesse, prorsus hoc persuasum sibi. Vnum esse certum, aliam restare: de qua multo minus dubitaret, quam quod aliquando moriendum esset. Si quid vnquam deliquisset, ejus poenitentia ex animo se duci. Hoc sentire, quod perpetuo sperasset, Deum sibi in extremis adfuturum. Quem, non fracto animo ac mæsto, sed præsentis ac erecto, expectaret. Ita, quod est vere Christiani, & prostratum peccatorum recordatione, & ingenti vitæ melioris expectatione ardentem vidimus. Macte ista fide, isto animo, mi Bonti: quonon improborum modo voces, sed & cœlum

lum perripisti : vniuersæ autem vitæ , fortitudine ac amore libertatis , indelebilem in animis tuorum recordationem reliquisti . longe præferendus iis , qui in castris atque in acie versantur . In quibus vt non minus tempestates omnes ac incommoda ferebas , ita majus est quod præstitisti . Nam vt armis illi patriam tuentur , ita tu pro vita ac salute Principis inuicti in excubiis ac statione tot jam annos constitisti . Tu , pro omnium salute , quæ in vita ac salute vnius vertitur , tot annos vigilasti . Tu , in cura ejus , si non sanguinem , at animam , at vitam , qua ne illi quidem majus habent quod amittant , effudisti . Ipsam , dico , mortem obiisti . Quam qui magno animo , quod à te factum vidimus , contemnit , scuta quoque , & gladios , & hastas , facile contemnet . quippe , quæ non nisi mortis causa metuuntur : quam tu fortiter tulisti . Nostra causa agitur , Amici , nobis iusta celebranda , nobis pompa hæc ducenda erat , qui superstites defuncto , fletu contabescimus & luctu . Quorum causæ vt in aliis plerumque singulæ concurrunt , ita multæ ac multorum , imo omnium , in vno hic concurrunt ac conueniunt . Amisit ciuem libertatis studio flagrantem florentissima Batavia : clientem singularem ac incomparabilem vterque Princeps ac Nassouica familia : doctorem celeberrimum ac præ-

stantissimum hæc Academia: Æsculapium salutis suæ plurimi, amicum multi, fratrem quidam, quidam patrem. Ego, quid ac quantum, Auditores? Fratrem, hospitem, familiarem, inspectorem valetudinis ac vitæ meæ, imo valetudinem ac vitam meam. Heu, Reinere Bonti, generis humani amor, suauitas, ac elegantia, eam nobis ita subito incubuisse tempestatem ac procellam, ut quos omnia quæ prima esse in vita solent, sine vlla aut dissensione aut querela, tot jam annos, tot jam, inquam, annos, conjunxerunt, vna hora, vnicum momentum, tam diurnæ lege absentiae disiungat? Quid amicis meis nunciabo, quos, ut cætera, communes hactenus habemus? Quid affini meo, tuo autem fratri ac amoribus, Rutgersio? qui, ut solet, tui plenus, in amplexus nostros nunc à Rege suo properat. Quid cognato nostro Adriano Blyenburgio, amplissimo clarissimoque viro: qui non ita pridem, conclamata valetudine ac vicinus morti, ad conspectum tuum, cum è castris rediisses, respirauit primo, mox conualuit? qui Dordraco vsque, ut postremum vale hinc abeunti diceret, in urbem hanc aduenit: nunc, hoc ipso misere frustratus, ut videtis, fractus animo hic ac dejectus sedet. Ego autem, ut os illud tuum, illum venustissimum pudorem, probitatem, verecundiam, modestiam,

in-

integritatem, fidem, ac candorem, vt tot voces, tot colloquia, tot dies, jus postremo contubernii ac mensæ, obliuiscar aut ex animo deponam? Ego, vt sincerum illud pectus, in quo cogitationes omnes meæ, ac propemodum hic spiritus & vita, tanquam in hoc meo, versabantur, alibi aut quæram aut inueniam? Nam, quo me conuertam? Vnde (sinite vt consilium à vobis in fatali casu meo, Auditores, petam) aut quæ denique solatia hic quæram? Fratres tuos adeam, ac querar? qui afflicti hic dolore proprio ac prope exanimati sedent. Filium, quem reliquisti? qui non minus orbitatem suam ac calamitatem merito deplorat. Anum afflictissimam parentem tuam? quæ extremum senectutis suæ columnen requirit. quæ in sordibus, quod relictum est, ac squallore misera traducet. Domi meæ aliquo me abdam? ipsi quoque liberi in morte tua commouentur. Foras ac in publicum prodibo? nusquam plures lachrymas & gemitus inuenio. Aulam ac palatium accedam? juro vobis, Auditores, inter inuictissimos fortissimosque viros illos, qui in bello nihil hastenus quam sanguinem fuderunt, audio non vnum esse qui nunc lachrymas effundat. Requiem è literis, è sapientia, ex eloquentia ejusque cultu petam? illa sordent: ista, ne respondet quidem. Vnum Auditores restat, vnum superest post ista, quo, cum

H s

verba

verba nos deficiant ac voces, oratores præstantissimos, inuitos quoque ac nolentes, antecedam. quod, cum cæteri hoc agant, ut orationes, quas in morte ac funere suorum habent, artificiose ad luctum & commiserationem circumducant ac concludant, nos cum veris lachrymis & fletu, verba pariter & voces abrumparamus.

REINERE BONTI, VALE ET SALVE.
SALVE, INQVAM, AC POSTREMVM
VALE. NOS TE EO ORDINE AC LO-
CO, QVO SVPREMVVM NVMEN IVS-
SERIT SEQVEMVR. REINERE BON-
TI VALE.

---

*In Librum De mundo, qui vulgo Aristoteli in-
scribitur.*

ORATIO XI.

A Nimum humanum, Auditores, vitæ nostræ ducem ac rectorem, in excelso loco rerum posuit Natura: ut, inuitus quoque, opus hoc immensum, inexhaustum, quod & vniuersum vocant, intueri assidue cogatur. Quo mihi magis eorum admirari rationes lubet, qui cum vndique includantur hoc theatro, ipsi tamen se subducunt, & industriæ parentis suæ tamquam fugitiui elabuntur. mentem verò tot tantisque rebus destina tam, curis partim leuioribus vanisque,
par-

partim etiam pudendis, occupatam atque intentam tenent. Sunt qui sine sensu vitam omnem ac ætatem transigunt, transmittunt: qui cum causas vitæ numquam intellexerint didicerintque, ocio, fastidioque ejus pariter ac sui, misere torquentur, & quod eleganter auctor vetus dixit, *præter præter vitam*, non in ipsa, viuunt. Putes per præconem publicum denunciandum illis esse: Infra, terram esse quandam, quæ tot herbas, fruges, stirpes. animalia producit. Cujus siue liberalitatem ac benignitatem videas, necesse est, ut obstrictum vehementer te atque obligatum fatearis. siue occultas abditasque causas; nemo omnes hæcenus inuenit. Supra vero, Solem, qui quotidie è cœlo, tanquam arce quadam celsa atque illustri, signum omnibus sustollit. Cui Luna mox succedit, quæ formosis comitata imaginibus ac flammis, oculos aspectu. mentem contemplatione sui varie oblectat. Per hos gradus, altius perueniendum est. Postquam enim locum istum, in quo venti oriuntur, nubes colliguntur, niues grandinesque deferuntur, tonitrua ac fulmina terribili fragore mentem feriunt humanam ac percellunt; ubi irides colore, aræ splendore suo, capræ saltu, omnia quæ summum cœli non attingunt ambitum, assidue mutari decet, jam euasit, quicquid supra inuenitur, purum ac corruptionis est immune. Ibi de-

mum

munum quintam Aristotelis essentiam, ibi summum, nobilissimum, purissimumq; elementum, ibi immortalem illam sedem inuenies,

Quam non fuscet hyems, quæ nullo tingitur imbro.

ibi Deum proximasque Deo beatorum animas, aut, vt circumspectius loquamur, aliquanto altius, philosophi locarunt. Quam vero, Auditores, mentem nostram exultare oportet, cum de corpore triumphat, cum emancipata hac contagione, terram deserit ac sursum fertur. cum relicta terra, ac quod proximum ab ea, ipsa sibi maxima cum voluptate occurrit, & originem naturæ suæ, quam in corpore nec inuenit nec habet, ibi esse videt, vbi finem contemplandi Deus & natura posuerunt. Ibi penitus in se conuersa, quicquid homines mirantur, muneri intenta suo obliuisci gaudet. Putatisne animam tam alte positam, vel opibus cuiusquam vel fortunis inhiare? Ne videre quidem potest. infinitis enim ista spatiis diuisa sunt. Illa vero libera jam ac vicina Deo, orbem omnem peruagatur, & cœlestibus affixa globis, motum quoque illorum imitari discit. Currit cum Sole, circumfertur cum Luna, cum planetis errat, hæret cum fixis. Minimum quod videt, ipsa terra est. quæ Oceano distincta & diuisa, parua sui parte habitatur. Quicquid magnum est in ea, solitudo tenet. Si
ad homi-

ad homines respexit, sortis illam suæ pœnitet. Pudet me quoque, & dicendum tamen. Omne illud in quo auaritia, in quo ambitio grassatur, in quo opes alius corradit, alius inuadit, alius absumit, in quo alius honores ambit, alius consequitur, in quo spes, inuidia ac arrogantia, in quo metus regnat & ferocia, in quo tanta reges moliuntur & tyranni, næuus ab autore libri hujus appellatur. in quo nihil magnum aut excelsum, præter vnum sapientis inuenitur animum: qui humanam sortem aut irridet aut contemnit. Scit hoc omne quod Romanus vicit, maculam aut næuum esse: scit quod tantis viribus subegit Alexander, si intuearis cælum, vix quærendo inueniri posse.

O vanas hominum curas! ô pectora caca!

*Qualibus in tenebris vita quantisque periculis
Degitur hoc ani quodcunque est!*

Spatium hoc omne, cui tanta nomina imponitis, quod Europam, Asiam, atque Africam dixistis, in quo misere erratis vt miserius uiuatis, in quo nauigatis, itis, festinatis, curritis, in cuius parte, sed exigua & prope nulla, annos decem circulator ille Homericus jactatus fuit, si cum toto conferatur, vix vnius horæ iter est. Hoc qui capit, nunquam æstimabit vitam: nunquam formidabit mortem. nunquam enim totum sese in angustias has dabit, qui tam magna sui parte terram jam excessit.

cessit. Dicam vobis, Socrates quid fecerit, Opulentum ac ferocis animi adolescentem, Alcibiadem docebat. qui cum aliquot agrorum causa, quos in terra Attica haberet, felix sibi videretur, orbis vniuersi tabulam adferri iussit. Hanc cum admouisset, vbi esset Attica ex Alcibiade quæsiuit. quam cum aliquot vix atomis maiorem ibi inuenisset, petiit vt agros suos demonstraret. Erubuit, ac prope lachrymas emisit adolescens. ita insolentem fregit prius, mox ad alia deduxit animum. Tabulam Socraticæ simillimam habetis: quam si diligenter euoluetis, non rerum modo naturalium, quas ordine describi hic videbitis, scientiam ac causas, verum & contemptum imbibetis. Postquam enim cælum postquam orbés illos, quorum nullus fere, qui non terram parte sui altera excedat, & autorem Deum, qui hæc flectit, voluit, & conseruat, luculenter, quamquam breuiter, depictum videritis, in angusta quadam vniuersi huius parte, orbem habitabilem inuenietis, cuius situm aliud agendo leuiter percurrit. Qui tam parua semper cogitare potest postquam tam ingentia atque ardua inuasit, indignus est, ni fallor, qui in cælum vniquam oculos attollat. Nunc ad alia pergamus.

Dissertationem de Autore huius libri, in finem Orationum rejecimus.

In obitum Generosi & Nobilissimi iuuenis Ernesti Ludovici à Burckſtorf, ex tempore habita.

O R A T I O XII.

LEontinus Gorgias, ex numero eorum, qui dicendi artem ante Socratem in Græcia profitebantur, cum jam senex (nam ad summam peruenisse ætatem memoratur) & vicinus morti esset, quæreretque ex eo amicorum quidam qui tum lecto proximus astabat, an libenter moreretur, Minime, inquit, sed ex putri illa domo maxima cum voluptate excedo. Sentiebat nempe, vir ingeniosus, veram vitam neque duci in hoc corpore, quod tanto opere tantoque studio plerique colunt, neque mori eos qui ex eo migrant. Eam vero magnam esse animam, quæ non aliter quam instrumento vititur, quamdiu ex præscripto Dei circumferre illud cogitur; rursusque ubi imperator jubet, tanquam instrumentum, non ut sui partem, cupide deponit, & in terram suam abjicit. Extrulimus hoc die, Adolescentes Nobilissimi, commilitonem vestrum: funus generosum & illustre. quod pro singulari vestra erga mortuum benignitate, & humanitate incredibili, præsentia ac comitatu vestro, quemadmodum officiose inuitati fueratis, ita studiose condecorastis. Quidam & ex gente

gente nostra humeros supposuistis, quodque usu est receptum inter eos quos beneuolentia conjungit, corpori impositum, ad sepulchrum usque derulistis. Quæ res vobis laudi, nobis, quantum potest in dolore, voluptati, toti autem nationi est solatio. In hoc juuene, quem alii vidistis in hoc loco, alii nunc comitati estis, alii efferre voluistis, præter genus ac majores splendidissimos, multa alia fuere, quæ cognosci publice merentur, sed in primis vitæ exitus. quo ut quisque nostrum optime defungitur in terris, ita felicissimus censeretur. Cujus causa, etiam de reliquis dicendum erit: quæ ut diligenter audiatís atque attente, vehementer peto. ego quanta brevitate potero, benignitatem hanc officiumque demerebor. Natus est Ernestus Ludouicus à Burckstorph, eques Marchicus, illustri & notissima ex omnibus annalibus Burckstorphiorum stirpe, anno supra millesimum, quingentesimo, nonagesimo & quarto, patre Iano à Burckstorph, celebri toparcha in Podoltzig, matre Tugentricha à Robell. cui cum abunde cætera quæ à fortuna dispensantur, tum in primis corpus vegetum, agile ac procerum, vultus generosus, forma regia, &c, qui huic præsidebat, altus præclarusque animus contigerat. Quem ut primum ultra vísitatos literarum terminos prouexit, totum sapientiæ civili dedit. Iudicabat enim, nihil tam nobilitate

nobilitate sua esse dignum, quam ut eam non jactaret, sed ostenderet. Nihil tam illustri convenire viro, quam in ea sapientia versari, quæ ad actiones hominem deducit: quam earum causas & euentus intueri. Et quandoquidem in singulis è quibus usus & experientia parantur, hæc scientia versatur, & ex his vicissim omnis artis & scientiæ principia, ut recte monet Aristoteles, procedunt, nondum ad Remp. admotus, omnes perlustrabat. Populos sibi omnes, populorum instituta omnia ac mores in Historia, quæ mater est prudentiæ, ob oculos ponebat. In qua militarem quoque disciplinam serio consideravit. In hac rationem priscis usitatam, oppida cingendi, machinas expediendi, stationes collocandi, in insidiis aut suos ordinandi, aut eliciendialios, discebat. quibus artem eam adjungebat, quæ munitiones nobis usurpatas, & earum modos hodie receptos, ex præscripto artis & proportionem docet. Præter ista, tantos in utroque jure fecerat progressus, ut in patria illustre testimonium, post disputationem maxima cum laude habitam, à toto jurisconsultorum ordine obtineret. quod non sine summa admiratione curiosis oculis inspexi. Nam cum studia, ut plurimum, priusquam maturescunt, & ad finem perducuntur, peregrinatio, quæ animum cum corpore à meditationibus auertit, vel impediat, vel penitus extinguat;

extinguat : tanta fuit indole Ernestus , vt eodem tempore vtrumque felicissime præstaret. Lipsiensem , Tubingensem , Altorphensem vidit Academiam : vbique magnos , vbique eximios audiuit viros. Sed in hac præsertim, eum quem vix recordari sine lachrymis ac maximo dolore possumus, Conradum Rittershufium : cuius amicitia dum viueret, nunc sancta nobis est memoria. Quem præclarum virum, hospitem & præceptorem habuit. Ab hoc quasi manu ad iustitiam eiusque sacra deductus est. Porro cum torpescat corpus, nisi excitetur crebro, neque animus in tali stirpe, quæ militiæ splendorem suum debet, ab hac plane auocandus sit, summa diligentia ac cura corpus quoque exercuit. Pompeium illum imitatus, qui in castris *saltem cum alacribus, cursu cum velocibus, veste cum robustis ac validissimis certabat.* Idque eo diligentius, quod nunquam ex illius animo maiores eius, magni strenuique exularent viri. quorum expressas, non in atrio aut arca, sed in pectore imagines gestabat. qui ardentes per se spiritus adolescentis & erectos, tanquam creditores quidam laudis ac virtutis suæ, noctu quoque atque in somnis agitant. Quippe qui quocunque oculos conuerteret, domesticam virtutem ac familiarem inueniret. Sæpe Alardum cogitabat, equitem illustrem, qui cum princeps maxi-
mus

mus Henricus Auceps ludos Parthenopoli instituisse hasticos, inter alios qui legem scriberent certamini, ab illo constitutus est: sæpenumero Levinum, qui equestres, quos Ludolphus dux Saxonæ cum apparatu & splendore maximo edebat, inter primos moderatus est: sæpenumero Ottonem, qui cum ducibus Burgundiæ, in Palæstinam contra Sarracenos magno animo & prope indomito profectus, eques rediit auratus. Petrum denique & Ludouicum, viros summos maximosque, Lebusienses Episcopos. Ergo tyrociniis iisdem, ad virtutem, non ciuilem modo sed & militarem, magno impetu eniti. Sæpe punctim dimicare aut cæsim: hastam more militari quaterere, aut in altum subito emissam, manu iterum colligere & vibrare: equum ligneum, à dextris modo, modo à sinistris, quod Romanis quoque vsitatum fuit, infilire ac defilire. arte tanta ac velocitate, ut stupori suis esset. Dum in his versatur, dum non nisi magna quæque & se digna cogitat, dum, ut ætas illa solet, plena roboris & spei, si præsertim calcar illud à maioribus accedat, fata sua condit, (ô iniquitatem rerum humanarum! ô fallaces spes ac cogitationes nostras!) tabes iuuenem inuadit: inuidendas illas vires atque agilitatem conficit: confectum atque exhaustum, mors in flore, tanquam segetem in spica, occupat, inuadit: è qua nobis,

nobis, præter desiderium, exactam moriendi normam, sed vix imitabilem, reliquit. Quam, cum alii detrectent, ille quasi adhuc in palæstra esset, ad certamen prouocare videbatur. iurassēs, sacramento, vni Deo & constantiæ dixisse. Quod si de virtute licet augurari, non ingentes hostium cateruas, non instructas timuisset acies, qui cum mortis violentia tormentes dimicauit, neque retro cessit. Nam qui cum armatis aliquot congreditur, momento victor est aut amplius non est. Mortem quippe nemo metuit post vitam, nemo horret, nemo æstimat aut pendit. Quam qui magno tulit animo, inductus est: qui spectare rectis audet oculis, ne apparatus quidem ejus, gladios & hastas formidabit. Hæc est, Generosi iuuenes, quæ velum leuat, quæ personam tollit, quæ ostendit hominem, quæ foras integrum producit. reliqua choragium aut phaleræ vocentur. Ille mortem tardo passu venientem vidit, nec extimuit aut animum contraxit: cum dolore lento & perpetuo luctatus est, nec de constantia remisit. corpus jam emaciatum, jam exhaustum, jam exsangue, jam cadauer erat, neque adhuc eum spiritus auiti & hæreditaria majorum generositas deficiebat. In fidiculis naturæ quasi & tormentis positus, obambulauit quamdiu potuit. vbi amplius non potuit, stetit adhuc animo nec clypeum abiecit.

Ætas

Ætas illa mortem metuit plerunque : ille optauit. Alii cum lenta morte pugnant: ille potius cum vita luctabatur. quod in morte sola spem haberet, à qua vitam potiore expectabat. Neque nesciebat, quamdiu quisque uiuat, nihil interesse, dummodo cum laude moriatur. vitam autem nullam esse veram, nisi quæ cum corpore non terminatur. Eruditione ac generositate uiuitur, magnanimitate uiuitur, contemptu mortis uiuitur: ipsa morte uiuitur; si quis magno animo cum vita eam commutauit. quæ virtus cum sublimem erectamque occupauit mentem, primo illud docet, non spirando sed agendo vitæ spatium extendi. Tempus sibi vindicat quod habet: quod non datur à natura, aut contemnit quia non requirit, aut extorquet ab inuita, quia in memoria mortaliū relinquitur. Hoc est quod poëtæ docent, quod philosophi inculcant, quod historici exemplis omnibus hortantur. Nemo amplius aut animi aut virium Homérico Achille habuit. Ille Thetide prognatus, ille Hectoris ac Troiæ pariter euerfor, cuius solam galeam ac cristam hostis metuebat, qui tot animas illustres Diti ac Proserpinæ mactarat, annos à natura paucos admodum acceperat: cumque illi alterum concederetur, ut aut diu uiueret inglorius, aut maturæ mortis præmium solatiumque, res præ-

præclare à se gestas , & ex his æternitatem consequeretur: istud maluit. Quippe qui intelligebat , mortem omnibus æqualem recordatione aut obliuione apud posteros distinguere. Diem suum cuique fixum esse , neque hunc spiritum cum semel aut emissus aut ejectus est , cuiquam iterum redire. Nam hæc apud Principem Poëtam ejus verba sunt. Sed quod ab altero præclare monetur ,

famam extendere factis,

illustre ac arduum virtutis opus esse. Germanicus , de cujus laude nihil satis dici potest , & de quo tam multa nuper diximus ad Tacitum , intra annum vitæ quintum & tricesimum excessit , neque victor orbis Alexander , hunc ætatis orbem est egressus. & uterque extra patriam occubuit. Tibi quoque , Nobilis ac Generose sanguis , non compressit oculos pudica mater , nec supremum osculum infixit , nec errantem spiritum collegit , quæ fortasse vanos sibi reditus nunc fingit & amplexus parat , neque tota comitante serie tuorum , cum majoribus , antiquis inclytisque heroibus , sepultus es. Peregre defunctus , peregre elatus , peregre nunc jaces. Jaces. sed in illa terra , quæ terrarum nunc est celeberrima. Quæ Hispanum toto orbe volitantem , sola , quasi murus quidam ac fatale munimentum , sistit , atque ab aliis auertit.

Quæ,

Quæ, invito patre Oceano ac reluctante, campos ejus peruagatur, gentes ante ignotas adit aut expugnat; & quacunque, cœlum patet, Sol vagatur, libertatem suam probat, & commercia exercet. Iaces, sed in illa vrbe, quæ scientiæ ac eruditionis domicilium ac sedes est. Quæ cum hostem pariter ac famem fortiter sustinuisset, Musas, & earum ope, æternitatem muneri accepit. quæ tot magnas animas vel habuit vel fecit: tot illustres viros regit, & post obitum complectitur. In qua Clusii, Marnixii, ac alii prope infiniti jacent. In qua, patria relicta, soboles Deorum Scaliger, tot annos vixit, & immensum illum spiritum effudit. Procul hîc à tuis, procul à tuorum destinatione & votis, adolescens generose, jaces: sed cum tot tantisque heroibus hic jaces. Jaces extra patriam: sed omne solum sapienti vnum est idemque. Vbicunque pulcher animus erumpit, cœlum suum petit: ubicunque viuit, patriam non deserit. Aër ille, quem videmus omnes & spiramus, omnes pariter inuoluit. præter animam, cum abit. quæ non refert vbi viuat: quia supra corpus semper viuit. Multo minus refert, vbi emittatur: corpus enim deserit. Quo deserto, sibi vindicatur, & in libertatem abit: cætera pro derelicto ac indifferenter habet. vt qui vestem abjicit, quam nemo tanti esse putat vt de via tollat.

Id in

Id in generoso nostro Ludouico vidimus: cui longa ac infelix tabes, nihil præter cutem, & hanc aridam, reliquerat. Vtinam affuissetis cuncti qui huc conuenistis, cum cadauer aliquot amici medico præsentē inspeximus. nemo commutationem tantam sine gemitu vidisset. Frontem illam lætam ac decentem quærebat: cum temporibus collapsa erat. generosos illos oculos lætosque: squalor eos ac informis horror occupabat. disertissimum os illud, quod de jure & scientia ciuili toties disseruit: mutum plane erat ac elingue. neruos illos ac lacertos, quos plerique in palæstra admirati estis, cum compactum ac torosum illud corpus quouis flecteret aut inclinaret: mors jam eos sibi vindicarat. succulentam illam carnem: ipsam secuit chirurgus nec inuenit. statum illum corporis ac pondus: vix vnus erat onus. pedes illos, qui ad saltum militarem nati videbantur: frigus eos obtinebat. illas manus, quæ cum hastam mirare quærent agilitate ac vibrarent, vobis quoque qui in illa profecistis arte admirationi erant: ne moueri quidem poterant. Viscera interiora, ac præcipue pulmones, causam mali ac calamitatis, indagauimus post mortem: juro vobis, nihil præter pus inuenimus. Obsecro vos atque obtestor qui hæc mecum aut vidistis, aut ex nobis jam auditis,

ditis, de fragilitate humana mecum ac calamitate vt cogiteris. Somnium est hoc animal, quod currit, nauigat, ædificat: quod dignitates atque honores appetit: quod nummum quærit, & quæsitum condit: quod *tam multa jaculatur*, vt Poëta ait: quod vicissim metuit aut sperat, votum suum sequitur & odit. Quicquid habet præter animum, nec oculi nec nares ferunt. Vbi primum hospes ille excessit, thure & myrrha, tanquam condimento, est vtendum, ne odorem auersetur qui accedit. Quid est homo? Pituita, Auditores præstantissimi, & bilis. Cætera non addo, ne & aures pariter offendam. Pudet cogitare, sed videre magis pudet, quid sit illud quod tam accurate colimus. Probrum nostrum, vbi spiritus excessit, & infamia. Hæ me cogitationes sæpe impellunt, vt ad animum ejusque curam me conuertam. Qui si solus est in homine quod sumus, supra corpus & externa diligenter habeatur. Eum disciplinis, eum generositate vera & nobilitate imbuamus; non quam conferunt parentes, sed quam mors non eripit quæ cuncta tollit. Hunc aduersus morbos, hunc aduersus omnes vitæ tempestates, & supremam illam vel inprimis horram, tanquam in palæstra induremus. Ita fiet, vt præueniamus mortem: quam non fugit, nisi qui contemnit. Quod beata

hæc intelligebat anima. cui cum vicina esset, sine metu aut horrore, quicquid se defuncto vellet fieri, præcepit. Matri quam visurus postea non erat, vale vltimum perscripsit: libros, tanquam ex hac vrbe semel abiturus, conuasari se spectante iussit: reliqua quæ ad exequias spectarent, animo præsentem ac vultu, popularibus mandauit. Dicam amplius, quod fidem vix inueniet, quam maxime meretur. Aliquanto ante exitum, venire ad se pictorem iussit. credo vt parenti afflictissimæ solatium hoc daret. Pingi voluit. Rubor ille verecundus, quem amici meministis, jam mutarat. Penicillo adumbrari eum iussit. Capilli toto capite neglecti jam jacebant. Emendari eos & componi in tabella voluit. Malæ collabentes mortem minabantur. Pingi eas quales fuerant præcepit. Tantus illi animus supererat, cum nihil præter animum jam superesset. Omnibus defunctus, sedulo ad Christum se conuertit. Hunc cum fide, hunc cum incredibili fiducia cunctantem aduocauit. Exceperunt istas voces qui adstabant: Domine quid cessas! Domine quid manes! Vt quid me deseruisti Domine! Sed præsertim, & cum gemitu occulto, Adeon' oblitus mei nunc es Domine? vt vi quasi ad beata illa loca, jam abire, ac perrumpere ea vellet videretur. Quod non ariete aut balista,

non

non tormento vlllo militari, sed gemitibus, sed lachrymis, sed vere intento conuersoque in Deum animo sit Auditores. Ista machina, Erneste Ludouice, non quas olim excolebas, cœlum tertium perfringitur atque occupatur. quod Apostolus cum vidit, impos sui erat, quanquam nondum corpore excessisset. Et jam nullum nisi hoc præsidium habebas. Nam quid ageres, quam amplius spem reliquam haberes? Parentes tuos implorares? procul aberant. de nobilitate opibusque tuis cogitares? nemo illis valetudinem redemit, nedum vitam. Auos proauosque tuos ac maiores, qui virtute & illustri fama, ante septingentos annos, in annalibus leguntur? omnes hanc eandem institère viam. Vires illas tuas aduocares? nusquam erant. Toros ac lacertos? jam defecerant. Ætatem tuam? nulla tam effœta est senectus. Genua illa, quæ virebant olim, & quæ tam agoliter flectebas? ne ad pios quidem vsus commoueri poterant. Hei mihi! *Omnis caro fœnum est, Erneste. omnis gloria ejus quasi flos agri. Exsiccatum est fœnum, cecidit flos: quia spiritus Domini afflauit illud. Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*, ait sapiens Hebræus. Solus animus supererat jam pene extincto: ille tot heroum tradux: ingens ille ac immortalis, qui non perit. quem nec tabes vlla conficit,

nec morbus vllus afflat, nec mors vlla tollit. Hunc in ipsa morte, ipsa, inquam, morte ac supremo exitu, deficientibus jam oculis, jam titubante lingua, jam singultiente spiritu, pallidus ac rigens, vice genuum flectebas: hunc conseruatori suo consecrabas: victimam acceptam, & quam nunc in manu sua tenet. Nos, Amplissimi Clarissimi-que viri, Juuenes Præclari Nobilissimique, & in primis hujus populares, qui supremæ ejus voluntati ac mandato satisfieri à nobis voluistis, morem vobis gessimus. Ego, cum adueniet supremus ille dies meus, cujus jam immunis est hic noster, quem quocunque tempore & loco, vbi visum erit numini supremo, volens paratusque expecto, bene mori & à bonis celebrari velim. Aut si id inuidia prohibeat ac liuor, nihil in me magis quam hanc pietatem ipse amabo. quæ defunctis ista luce, debitum hoc munus, & à voluntate vltima impositum persoluit.

De præstantia ac dignitate Historia. Habita cum Historiam professionem aspiciaturus esset.

O R A T I O XIII.

ILLVSTRISSIME LEGATE,
CLARISSIMI COLLEGE,
AUDITORES NOBILISSIMI,

M Agnum illum sapientiæ consultum, cuius inter cæteros illustre est nomen, cum jam annos centum circiter & septem natus, moriendum sibi esse cerneret, audaci animo Naturam accusasse ferunt, quod cum longo rerum usu viuere jam didicisset, vita sibi excedendum esset. Scilicet, cœleste hoc animal, cui homini fecere nomen, quod diuinæ in terris prouidentiae, quandam quasi repræsentat imaginem, vrbes constituit ac fundat, bella gerit, pacem moderatur, euentuum diuersitates examinat ac intuetur, & ex illis, quod ex usu sibi aliisque sit, constituit, momentum vnum superesse, semper autem postea in morte & tenebris versari, omnes vero ejus actiones, pariter cum eo desinere & quasi interire, indignum judicabat. Erat in excelsa ingentique animo flagrans quidam immortalitatis ardor, qui non ab hoc corpore caduco, quod in terram sicut rami arborum & fructus, cum vitali destituitur calore, sponte sua redit, sed ab illo

traduce diuinitatis , initium originemque accepit. Videbat vir æternitate, quam tantopere affectauerat, dignissimus, prudentiam humanæ vitæ regulam ac normam, in sublimi editoque loco constitutam esse : ad eam autem nisi per gradus quosdam perueniri non posse : eos autem gradus esse humanas actiones. quæ nisi conferuentur, & in clara luce omnibus spectandæ proponantur, necesse est perpetuos viuendi tyrones esse homines, & earum imperitos rerum propter quas nascuntur, ex hac vita tolli. Quod si Deus, hanc mortalibus concederet prærogatiuam, vt, priusquam res gerere, vrbibus præesse, dignitates serio administrare incipiunt, ne de vitæ suæ breuitate, de varietate populorum ac ingeniorum, de condicione sua & incertitudine euentuum, de fortunæ in humanis rebus, vt loquuntur vulgo homines, potentia, aliisq;, ad quæ sine exemplis pertingere vix possunt, vt plerunque solent, conquerantur, in rupem editam semel conscenderent, vnde totus terrarum orbis expendi posset ac circumspici, sæculorum omnium atque ætatum populos, eorumque mores ac ingenia, bella principum, leges prudentium, situs regionum vrbiumque, consilia omnia, omnes actiones earumque euentus, conspicerent ac perlustrarent, næ, feliciter ac bene agi secum, Auditores, crederent ! næ
mo-

morosum illud animal, quem hominem vocamus, quod in ipsa vita præter propter vitam viuit ac perpetuo oberrat, summum illud numen cuius magnitudinem non capit & benignitatem facile accusat, aliquando absolueret. Nam & semper viueret, & sine vlla vel itinerum difficultate vel viarum, omnia accederet, bellis omnibus ac rebus quæ geruntur, interesset, immensam sæculorum atque ætatum magnitudinem, aut vastitatem potius, contraheret, infinitam rerum ac negotiorum multitudinem momento perspiceret. Res Ægyptiorum, quæ antiquissimæ, Persarum, quæ opulentissimæ, Romanorum, quæ merito habentur maximæ, percurreret, Themistoclem, quem ante annos amplius bis mille res gessisse nouimus, adhuc intueretur: Miltiadis trophæa, quæ dormire hunc ipsum non sinebant, tanquam nuper posita, lustraret. Atheniensium conuentibus, Lacedæmoniorum deliberationibus, Romanorum Senatui interesset: nihil illi tempore abditum, spacio inuium, loco esset clausum: cogitationes quoque & imperii arcana, quæ in Regum Principumque animis, tanquam in occulto quodam adyto conclusa jacent, non aliter quam medicus, qui humanum inspicit ac secat corpus, ex euentu singulorum protinus colligeret: in penitiora belli consilia ac artes (quæ à Græcis stratagemata dicuntur)

mentis oculum immitteret. Hæc prærogatiua, ne vos longius abducam, Auditores, est Historia: certissima diuinæ erga homines benignitatis obses, veritatis mater, vitæ norma, actionum propagatrix vera, prudentiæ, vt quidam apud Græcos loquitur, metropolis. Hæc ætatem nostram cum ætate æquat vniuersi, hæc imaginem, non corporis, sed vitæ, sed consiliorum, sed animi, ad posteros transfundit, & expressam, non in ære aut ferro, non picturæ beneficio aut plasticæ, immortali rerum ac verborum copia delineatam, omnibus spectandam exhibet. Elegantiæ si spectas aut amœnitatem, alibi fluuium aut fontem, alibi nemus aut campum, ita viuidis depictum coloribus inuenies, vt Natura mater de possessione sua veniat in dubium, & natiuum rerum genium ac indolem, venusta prouocet oratio. Gravitate spectas potius aut frugem? Ibi vero regnat, ac magnifice se effert. vt quæ vna prope, quid sit æquum ac iustum, quid sit continentem esse ac liberalem, quod sit iudicis officium, quod senatoris, quæ in bellum missi ducis partes sint ac munia, aliquanto melius exemplis quam præceptis philosophi, ostendit. Ciuilis autem ita tota illius est prudentia, vt materiem non aliunde petat Historicus: ipsa autem, sine Historia, ineptis putidisque & accuratis nimium distinctionibus philosophorum ac diuisiun-

uifunculis, ab humanis autem separata aëtionibus, emaciata prope ac enecta, extra locum suum, non in ciuitatibus legatur ubi regnat, sed in puluere scholarum, ubi nata est, intereat. Mihi vero vel præcipuum videtur, quod cum animo ac mente nostra habet consortium. quam sic afficit ac pascit, ut vniuersam prope vindicare ac possidere videatur. cujus ratio, ab ipsa animæ natura ac origine petenda est. Videmus pueros, cum primum intelligere incipiunt, ita cupide narratiunculas audire, ut interdum ne plorare quidem illis vacet. Etiam Philosophi, quod primo Metaphysicorum Princeps eorum notat Aristoteles, fabellis quoque hanc ob causam oblectantur. Sicut autem stellæ cum orbe suo singulæ mœneri, à Peripateticis dicuntur, ita mens nostra, cum narrationibus inhæret, non sui modo obliuiscitur, sed & aberrare à se quasi, & abire, & affixa esse rebus ipsis, neque tam legere singula quam agere videtur. quæ incredibilis ac prope ineffabilis voluptas est, Auditores, ac jucunditas. Si in Romana verferetur historia, natat cum Coclite, cum Quintio arat, cunctatur cum Fabio; cum Marcello Pœnum, cum Nerone Asdrubalem inuadit. Si in Græca, cum Themistocle in mari, cum Lyandro in terra, init prælium. cum Aristide fugit, cum Cimone carceri includitur. Nam de dignitate ejus si dicendum sit,

optarem equidem, & quidem serio optarem, Auditores, vt qui quantum possunt, in contemptum literas & hæc humanitatis studia adducere conantur, vel omnes, nisi graue est illis, & si hoc cum bona pace eorum obtineri potest, pariter absoluerent, vel cum iis pariter Historiam damnarent. Qui in iuris augustissima versantur scientia, quam merito extollunt, cæterasque immerito aut premunt, aut indignas graui viro iudicant, ab iis petimus, non quidem vt ex ipsa, quæ sine illa non consistit, jurisprudentia, (neque enim mendicabula hominum sumus, nec quæ aliorum sunt exigimus) eam æstiment, sed vt leges suas, quantum possunt, tueantur, nobis vero & Principibus, Historiam relinquunt. Quæ, si (arroganter enim est loquendum) nulla pateat doctori cathedra, omnes Academiæ claudantur; in aulis semper intimisque Principum conclauius hospitium habebit. quorum ab animis, à consiliis rebusque, quas vel meditantur vel gerunt, separari hæc non potest. In castris, inter tubas & armorum strepitum, quod de Scipione legitur, vbi legibus, quod & prouerbio nobilitatur, silendum est, locum inueniet. Nam, ne quis ignoret, aliter à nobis, quibus res vobiscum est, aliter in gratiam illorum exponitur Historia. Vestra enim causa, vocibus interdum ac sermoni inhærendum est, antiquitates alibi excutiendæ,
loci

loci similes nonnunquam adducendi sunt. Apud illos vero, magni alicujus expositionem qui susciperet Historici, qualis est Polybius, exempli gratia, aut Liuius, longe aliam profecto rationem institueret. Totam enim & ciuilem pariter & militarem excuteret scientiam. De instituendo principe ac formando, de regendi ratione optima ac modo, de legati munere ac officio cum cura ageret. de quo in Pandectis Porphyrogenetæ, quos, Justinianum magnus Imperator imitatus, ex historicis construxit, titulus exstabat, cujus magna pars ad nos peruénit. Ageret de oppugnationibus murorum & locandis stationibus: doceret, quando irrumpendum, quando callide eliciendus esset hostis: de signis, de insidiis, portarum custodibus, ac de vigiliarum constitutione disputaret: de ordinanda disputaret acie: quid sit agmine procedere quadrato: quæ sit duplex acies, quæ triplex, sedulo exponeret. Si militiam vtramque, nostram & antiquam conjungere illi esset animus, omnes accurare machinas, catapultas, arietes, balistas, scorpiones, sambucas, crates, vineas, pluteos, aliaque id genus describeret: cum his nostras obsidendi rationes conferret. Quod si nos neque accurate agimus, & nonnulla quæ minora sunt monemus, non hoc dignitati derogat *Historiæ*, ni fallor, sed commoditati vestræ &

& profectui, à nobis datur. quibus commen-
datum hoc esse debet, inprimis ne ab usu
hactenus recepto discedamus. Porro cum
magnifica, illustris, varia, ideoque & gra-
ta omnis sit Historia, tamen nescio quo pa-
cto nos præ reliquis plerisque splendor po-
puli Romani, & quæ propria illius gentis est
majestas, excitat ac rapit. cujus ne nomen
quidem fando expresserunt vnquam Græ-
culi: vt ab ipso imperio & vrbe inuicta,
ad autores ejus, Historicos inprimis, trans-
isse videatur. Indignantibus videlicet Diis
immortalibus, interire ejus populi splendo-
rem, cui Virtus & Fortuna pariter æternita-
tem promiserant. qui à fabulis quibusdam
& poëticiis propemodum ineptiis exorsus,
supra omnem omnium regnorum ac impe-
riorum magnitudinem ascendit. Quis ve-
ro ita languet, ita deses ac ignauus viuit,
vt non solo nomine ac recordatione ejus vr-
bis erigatur, quæ compendium orbis, or-
bis miraculum, vno omnium consensu ab
antiquis appellatur? Cujus autem animus
non pascitur & quasi saginatur, qui Camil-
los, Fabios, Fabricios, Nasicas, Scipiones,
Curios, aliaque id genus, non tam hominum
quam virtutis, legit nomina? Quis non
excitatur & immensa voluptate tangitur,
cum in illam penitus se gentem abdidit, à
qua vim virtutis & exempla, non vt in Græ-
corum

corum chartis differendo , verum ipsa vita, ipsis actionibus descripta ac delineata accepimus. cujus linguam propemodum vernaculam habemus : cujus legibus ac jure omnes utimur : cujus reliquias in saxis & lapidibus prope adoramus. Ego vero (neque enim diffitebor , Auditores) non aliter quam ex itinere longissimo , quod jam annos aliquot per totam prope Græciam confeci , quasi in patriam reuertor. Et quemadmodum Vlysses ille Homericus , cum ad Ithacem se appulisse videt , solum patrium amplectitur , Nymphas indigites salutat , quæque toties optarat loca , singulari cum gaudio ac voluptate veneratur : idem mihi euenit , cum urbem hanc intueor , & quæcunque adolescens olim diligenter contemplatus sum , ad ea denuo delatum me video. neque sane ut inquilinum , sed ut ciuem , in Rempublicam Romanam , postliminio venisse me censeo. Non proscriptus fui , neque jus Quiritium aut ciuitatis interiri amisi , Auditores , sed ingenii ac eruditionis causa , & ad omnes disciplinas perlustrandas , Romanorum more in Græcia versatus sum. Nunc , quod bene eueniat , non aliter quam qui Athenis , postquam eo studiorum causa concessissent , maxima cum voluptate in patriam reuertebantur , urbem cupidus aspicio. Nec possum quin exclamem,

Salus

*Salve magna parens Diuûm Saturnia tellus,
Magna virûm. tibi res antiqua laudis & artis
Ingredior, sanctos ausus recludere fontes.*

Ejus vero amplitudinem, nemo recte totam intuetur animo, nisi qui à rudimentis eam inchoauit. quod in L. Annæo Floro, pariter facturi, Auditores, sumus. Scilicet, casam vnâ Romuli, tot templa, ædificia, ac moles, quæ humanum excederent fastigium, peperisse, quis non admiretur? Conditores domini terrarum populi, ab hominibus neglectos, feram conseruasse, quis non cum stupore cogitat & legit? Tiberinum quoque, abjectis ibi, amnem repressisse, quis non lubenter nec inuitus credit? vt naturæ limites origo ejus excessisse videatur, cujus splendor & potentia, terrarum fines postea excessit. Jam, quemadmodum cum excellenti præditum virtute hominẽm videmus: qui vel armis vel ingenio, insignem nominis celebritatem consecutus est, ipsa propemodum crepundia illius & infantiam cum nescio qua voluptate penitus cognoscere satagimus: eodem modo, qui augustam Romæ dignitatem admiratur, eum nescio quo pacto magis ejus incunabula delectant. vt Euandros quoque, Faunos, Faustulos & Accas, incredibili cum studio & audiat, & legat. Quam viam & nos infitemus. qui à prima orbis dominæ infantia, ad plenam ejus

ac

ac maturam ætatem procedemus. A pasto-
ribus ad Reges, à Regibus ad libertatem, à
libertate ad ea tempora deueniemus, qui-
bus vitiorum magnitudo, magnitudinem
imperii æquauit pariter & perdidit. Non enim
homines modo, sed & gentes, Valeriam, Po-
stumiam, Papiriam, Quinctiam, præ cæ-
teris, & Fabiam, Curiam, Fabriciam videbi-
mus. quæ cum ancilibus, è cœlo delapsæ,
aut à virtute ipsa genitæ atque educatæ vi-
dentur. Ita ad ciuilia paulatim bella, & effi-
cacissimum malorum omnium, ambitionem
ueniemus: quæ inter fratres primum orta,
mox ad alios peruênit. Tanquam in tabella,
vitam populi Romani, mores, studia, in
primis autem bella & prælia, videbimus.
quæ non sine cura, quantum quidem in con-
cisa illa breuitate potuit, Florus noster per-
secutus est. Cujus expositionem aliquando
ex hoc loco à Dominico Baudio audiuiſtis:
viro cum antiquitate conferendo. memo-
riæ autem tantæ, vt historias omnes, om-
nes res gestas, nouas simul & antiquas, tan-
quam in capaci quodam sinu circumferret.
Qui quidem nihil nobis præter incredibi-
lem amorem sui, quem propinquus fato no-
bis commendauit, & hunc locum in quo
felicissime versatus est, reliquit. vt hoc ipsum
quoque quantum est quod nos non possu-
mus, laudi ejus & existimationi cedat. Ipse
autem,

autem laudem omnem ac existimationem suam , tam legendo quam scribendo , ex Historia petebat. In hac viuit, in hac loquitur nobiscum, in hac genium illius felicissime expressum , & præsentem quasi ipsum intuemur. hac postremo decus atque existimationem patriæ , sibi vitam peperit post mortem. O diuinam literarum vim ac dignitatem ! O conseruatrici hominum , conseruatrici humanarum actionum , conseruatrici temporum , conseruatrici sæculorum omnium , omnium annorum ac ætatum conseruatrici Historia ! In te Græcia philosophatur , in te Roma adhuc imperat , in te crescit pariter ac floret , incipit & desinit : regnum Brutus tollit , Romulus instituit : pontem vellit Coctes , manum vrit Mucius : natat Clælia , vim patitur Lucretia . Vastat Annibal Italianam , Scipio Carthaginem : Crassus apud Parthos , in Ægypto Pompeius , ab armata toga in senatu Cæsar jugulatur , Catoliberati spiritum impendit. Per te extat quicquid fuit , quicquid autem est , nunquam esse desinit. Per te ritus suos populus , sacra aruspices , magistratus insignia ; per te regiones suas , vrbes , aquæ ductus , insulas & vias adhuc habet. in te muros suos & pomœria tueretur. Ipsi quoque Dii indigetes , & Vesta mater , & æterni ignes , & Tarpeius Jupiter , & septem montes , nusquam nisi in Historia

storia conspiciuntur. Tu Themistocli, qui tam anguste se vixisse querebatur, supra centum septemque annos, omne ævum adjecisti. Alexandrum autem Magnum, qui invidia fatorum intra trigessimum & tertium extinctus est, ut cum orbe, de quo triumphavit, hætenus supersit, effecisti. Ite Reges, si videtur, Principesque, ite, & trophæa vestra alibi quam in æternitate literarum collocate: saxum aliquod, aut nescio quem lapidem, aduersus temporum diuturnitatem quicquam posse existimate: oratores, poetasque & historicos inprimis, flamines Musarum, & æternitatis sacerdotes, vestræ autem gloriæ ac nominis præcones, negligite, si placet, ac pro iis simiam aut morionem saginate. Ipsa imperatrix gentium, juris nostri genitrix ac mater, extra Historiam jam nusquam est: orbis vniuersi domina ac princeps, nusquam maiestatem extra literas tuetur. Cum autem, tot in illa statuas, tot arcus, templa, porticus, basilicas, sepulcra, curias, columnas, quæ in vrbe aut extra eam à principibus terrarum, spe æternitatis consecrata fuerant, interiisse videamus, adamantini quoque, quem durissimum in terris perhibent, in quo fatalia Parcarum scita ac decreta, propter incredibilem rigorem summum, incisa prædicant poetæ, si quæ fuerant commissa, nusquam jam esse;

esse; quid ni ita judicem, saxa, ferrum, chalybem & æra, ipsas quoque artes quibus ista se commendant, infra ingenii humani vim jacere ac majestatem? Si quis vestrum vel Historiam inspexit, Pompeii theatrum ignorare non potest. in quo more Gigantum, cum ætate ipsa contendisse quidam Principum videntur. Pompeius quippe ut mansurum struxerat, absumptum igne perditumque instauraverat Tiberius, Caligula absoluit. Denovo ambustum, Claudius refecit: vetustate denovo confectum Theodoricus erexit. Nunc ubi est, Auditores? Memoriam ac nomen quoque amiserat, si per Historiam liceret. Octavium, res quas gessisset, in immensa porticu, quam è manubiis, tanquam semper extitutam, construxisset, maxima cum cura depingendas, ac delineandas artificibus dedisse. vestigia ejus, præter ea quæ leguntur, aliquis ostendat. Quare cum jam nihil ex ruinis tantis, nihil è Gothorum manibus & Vandalorum furiis, nihil ex naufragio fortunæ, temporum diuturnitate, ac bellorum tempestate, præter sola animi ac mentis monumenta evasisse videamus, sed & quicquid hodie vel arant vel ædificant mortales, ni à nobis vindicetur, perituum, hujus autem vitæ tam angustæ ac caducæ, famam atque estimationem in posteritatem, eloquentia atque ingenio, propagandam; assurgamus, Auditores,

Auditores, assurgamus. & pusillum hocce tempus, ac momentum prope, quod ad excolendum hoc depositum tam grande, in quo nostram, ac eorum prope omnium quæ nata sunt, memoriam, dignitatem, gloriam, ipsam denique æternitatem diuinitas constituit, à qua cætera pendere voluit, (animam ac mentem dico nostram) ita extendamus, vt immortalitatis nostræ legem, volente ac fauente Deo immortalis, qui æternitatis instrumenta nobis dedit, excessisse, reliquis autem omnibus, vitam ipsi & perennitatem contulisse videamur. Quod à sola prope Historia est expectandum.

De cuius præstantia & dignitate, quod verba facientem hæctenus nos audiuiſtis, singulares vobis, Auditores, gratias & habeo & ago. Inprimis autem tibi, Nobilissime Legate, expressa maiestatis Regiæ imago, quod, Pompeium Magnum imitatus, Amplitudinem tantam auditorii nostri angustiis submittere dignatus es: ejus rei causa ipse ad nos, & in urbem hanc venisti. Ego vicissim ingenii hujus nostri angustias illius magnitudini, obscuritatem serenitati dico, dedico, addico.

De prima Romanorum aetate, & prima ejus populi virtute. Habita, cum in L. Annao Floro, ad primum bellum Punicum pervenisset.

O R A T I O XIV.

QUod bonum, faustum ac felix vobis mihi-
 que & honestæ voluntati vestræ sit ac
 studio discendi, Auditores Nobilissimi, ad
 quingentesimum fere Populi Romani Qui-
 ritium annum pervenimus. Quam ætatem
 primam, omni genere virtutum, quibus po-
 stea Romana res stetit, florentissimam, ele-
 gans in primis autor, L. Annæus Florus, par-
 tim infantiam, partim adolescentiam voca-
 vit. Credo, quod, quemadmodum in magnis
 viris, quanti sunt futuri aliquando, tanta in
 eorum animis atque actionibus ætate prima,
 semina apparent, quæ, judicio paulatim ac-
 cedente & experientia, ad maturitatem
 summam perducuntur: ita Pop. Romanus,
 quantus aliquando, cum imperium terrarum
 obtineret, evasurus esset, tantam de se spem
 initio præberet. Mihi autem paulo aliter vi-
 deri solet. Quippe rerum si gestarum inea-
 tur numerus, si imperii spectetur magnitudo,
 quæ ad supremum paulatim fastigium ac cul-
 men pervenit, quæ & ætas juxta recte au-
 tori nostro dicitur, fatebor equidem, quæ
 hæcenus audiimus, elementa tantum quæ-
 dam & initia, aut futuræ aliquando magni-
 tudi-

tudinis præludia fuisse. Sin præstantiam virorum videamus, quos quingenti isti anni ediderunt, si virtutis excellentiam & animorum, in singulis si pietatem, si justitiam, continentiam, fortitudinem, libertatis studium ingens & amorem, metuo, ne ubi ad externa bella venietis, quorum prima ac maxima sunt Punica, post devictam atque expugnatam Italiam, Pop. Romano, non magis cum externis gentibus, quam cum earum vitiis pugnandum fuisse judicetis. quæ nunquam ita expugnantur penitus, quin in animis aliquod sui vestigium relinquant. Metuo, ne felicem judicetis populum terrarum principem; quamdiu suum ipse Tiberim, supremum habuit imperii limitem, quamdiu sub Regibus pauper & securus vixit, quamdiu de proferendo tantum urbis pomoerio cogitavit, quamdiu in Italia sua latuit, quamdiu cum Etruscis, cum Latinis, Faliscis ac Samnitibus, &, qui paginam vtramque hætenus fecerunt, Æquis ac Volscis luctatus est. Pertinacibus quidem, Auditores; vicinis tamen hostibus finitimisque. qui, quod moribus iisdem, iisdem institutis vterentur, capti non caperent, neque quicquam transmarinum in urbem inferrent. Neque dubito, quin, si ætatem cum ætate, hanc cum reliquis, reliquas cum ista, contendatis. merito dicturi sitis,

Ex

*Ex illo fluere & retro sublapsa referri**Res Italiam.*

Ex quo, scilicet, Italia Carthaginem, Carthago æmula Italiam inuasit. Quare paulum subsistamus hic, si lubet, & quandoquidem Historiam, non verba & voces, sicut lucum ligna, quod est apud Flaccum, aut narrationem otiosam credere atque existimare oportet, cujus omnis in actionibus ac vita usus ac utilitas spectatur, quemadmodum qui profecturi sunt, priusquam vale ultimum amicis dicunt, terram quam relinquunt crebro intuentur & subinde amplecti solent: idem faciamus nos, priusquam in Historia Romana, illam omnium virtutum matrem, Italiam relinquimus. Itaque, quod olim visitatum erat, Auditores, manum ori mecum admouete, & virtuti illi valedicite. Ruminemus si quid hactenus audiuius, ut ejus recordatione animum pascamus. Non enim posthac, ne erretis, Brutos, Quintios, Camillos, Decios, & illa nomina virtutum, Curios Fabriciosque, audietis. quibus, nisi ætas sua, & fortasse illa, cujus postea contemptus rem Romanam atque imperium pessundedit, simplicitas obstaret, nemo esset, qui non reliquis præferret. Nunc hoc affirmare vobis possum, quemadmodum ætate illa quam adolescentiam dicimus, omnia excitata magis sunt ac vegeta, ita in illis omnia

ad

ad virtutem excolendam magis integra, magis expedita ad defendendam libertatem atque acria fuisse : cujus , sanguine pariter atque animis , prima tum jecerunt fundamenta. Vultis initium à pietate faciamus ? Non jam Romuli augurium augustum, nec Pompilii religionem , quæ ab ipso primum instituta semper cum imperio accreuit, ut antiqua nimis hic commemoro. Inuenietis tamen, sicut ceremonias ac sacra, ita ipsam prope pietatem hac ætate natam esse. neque quicquam sine numinis diuini compellatione aut publice aut priuatim , ne in procinctu quidem , ac prope inter ipsa arma , gestum. Receptum ea tempestate erat , ut Romanus cum hoste conflicturus , postquam jam utrimque cecinissent signa , inhibito paulisper animi ardore , ad Orientem se conuerteret , Deosque immortales , uti prospere ea res sibi Patriæque eueniret , posceret. Ab Horatiis id Curiiisque factum , fide digni auctores testantur. à quibus & duxisse originem videtur. Cœlestes fuisse animos oportet , qui in ipso mortis limine , cum vxores, liberi, parentes, quicquid domi esset, quicquid esset in exercitu , morte eorum niteretur , in cœlum , vnde oriundos se sciebant, antequam in hostem, se conuerterent: Deum immortalem victoriæ præferrent vel præficerent. Ajunt, milites plerunque, postquam
signum

signum datum est, si imbelles sint ac pauidi, non animo consistere non corpore, labare ac succidere illis poplites, oberrare pedes, oculos hebescere ac præstringi, in primis vero ipsum à quo corpus dispensatur externari ac deficere animum: sin generosi, amentibus similes ferri in hostem. Vnde horrendus clamor ille, quem conflictu primo à Romano excitari solitum, historiæ testantur. vt neuter eo tempore, nec fortis nec imbellis, in potestate sua videatur. Ille quidem multo minus: quia spe victoriæ jam plenus, anteuertit eam occupatque, neque aliud tum cogitare potest. At diuini illi viri, prius colligebant animum quam effundebant, prius, vt Platonici loquuntur, in arcem rationis secedebant quam se impetu permitterent: prius denique de Deo, quam de libertate, cuius causa omnia honesti suscipiunt, ac gerunt, quam de Penatibus ac focis, quam de propria salute, cogitabant. Neque ab ea cura vel imbellem suus timor (si modo vnquam timuit Romanus) vel audacem ardor suus auertebat. Nihil de bellorum auspiciis nunc dicam, quæ reperta eo tempore non vno loco par Romanæ majestati scriptor T. Liuius testatur. Quanta cuiusque vel religio vel pietas, tanta rebus conclamatis apparere solet. cuius fides & illustre documentum è bello Gallico petatur. Urbem
inven-

infernissimus Romano nomini tenebat hostis, neque vel præsidium vel spes in virtute erat. Tamen, quasi res humanæ nusquam laborarent,

Pontifices, inquit Florus, & flamines, quicquid religiosissimi in templis erat, partim in doliis defossum terra recondunt, partim imposita plaustris secum auferunt. Virgines simul ex sacerdotio Vesta, nudo pede fugientia sacra comitantur.

Adeo in patria versari quisque se credebat, si cum Diis suis exularet. Nam de Fabio Pontifice quod addunt, proximum miraculo videtur: quem per hostes medios, à Manlio, custode libertatis pariter & arcis, ad celebrandum in Quirinali sacrum, animo impauido demissum ferunt. Nihil de priuatis dicam. Inter quos Alburnius fuisse fertur, qui *depositis uxore & liberis*, tanto in metu tantaque festinatione, capta vrbe atque expugnata, Vestæ sacerdotes, cum Palladio sacrisque reliquis in plaustrum recepit. Adeo, inquit præclare idem autor, *tum quoque in ultimis, religio publica priuatis affectibus antecellebat*. Vultis constitutionem Reipublicæ videamus? Hæc est illa ætas, quæ vt libertatem populo, ita libertati vindicem illius consulem; consuli auctoritatem plenam dedit, nimiam eripuit. Eadem dicendi juris causa per supremi magistratus absentiam,

K

præ-

prætores; eadem supremi magistratus coërcendi causa, tribunos & ædiles; eadem, ne summi magistratus exoleret autoritas, Regem postea futurum cum ambitioni locus esset, Dictatorem dedit. A quibus institutis quantum postea Respublica recessit, credite, Auditores, tantum aut de maiestate imperii, aut de libertate decessisse populi. Quod ruina tandem urbis, quam æternam fore Dii & homines jam spondidisse videbantur, satis confirmavit. ut mihi quidem prius ab adolescentia ad senectutem quam ad vegetam ætatem peruenisse videatur. Si quis nimia nobilitate aut virtute insolesceret, si quis ciuitatis otium turbaret, aderat continuo vir validus & acer, cuius verba alium & pulcem redolerent, ingenti potestate ac sacratis armatus legibus, Camillum aliquem aut Manlium, Gallorum adhuc sanguine stillantem, si res posceret, in vincula abduceret: ingratus in hos, si videtur, publice non parum salutaris. MAGNO enim inuictoque animo, prona semper ad ambitionem à virtute via est, nisi aliena inhibetur potestate qui excessit suam. Quis enim Sullam ne proscriberet, Cæsarem ne Dictaturam inuaderet, Neronem ne urbem incenderet, repressit? Nam quæ maxime ætate hac plerisque displicet potestas, ea conseruata reliquas seruaui, soluta imperium dissol-

dissoluit. quod ut penes paucos fuit si virtutem spectes, ita hæc optimates confirmavit, dum pro plebe intercessit. quæ non raro opprimit si opprimatur, & Rempublicam inuadit in qua seruit. Vultis jam ad leges veniamus? quarum numero ut reliquæ ætates laborarunt, ita fontem ista dedit, neque in numero excessit modum. Eo enim postea deuentum, ut supremam mereretur laudem, non qui multas ferret, sed qui plurimas auferret. quod Justinianum principem tanto opere nobilitat. Nihil hic de Regibus & jure eorum dicam. Quanquam constat, Romulum, ad publicum quod attinet, præcipue humanum, Numam maxime diuinum, quod autem ad priuatum, Seruium, ciuile potissimum excoluisse. Adeo cum leges essent paucae, jus absolutum erat: postquam excessere limites, semper aliquid deesse visum. quippe quæ calliditate sæculi aut moribus censentur. Decemvirates autem nonne hæc ætas dedit? quarum nunc fragmenta, quæ non ita multa extant, sicubi occurrunt, tanquam ossa & sanctorum hominum reliquias, in scriptis antiquorum sparsa, adoramus prope & exosculamur. Hæ sunt istæ, quæ Romanæ leges ac vetustæ, leges nudæ, à Jurisconsultis, jus ciuile ab Ulpiano, & quod omnia hæc superat, jus exploratum, in Codice vocantur. Hæ sunt

istæ, quas cum omnium Philosophorum ac doctorum hominum bibliothecis Tullius componit : quas conferre legibus Platonis audet Phauorinus. quanquam frigide nonnulla , vt Græcorum mos est, cauilletur. Has, tanquam carmen necessarium , ætate illa pueri discabant. quas cum memoriæ mandassent , nihil vel ad sacrum, vel ad publicum, vel ad priuatum jus deesse sibi viri optimi ac vere innocentes putabant. Commentarius in illas prope vnicus, à Peto juris antiquissimi consulto, satis breuiter conscriptus extitit, quem tripartita à diuisione nuncupabant. Quem in dubiis ambiguisque cum consulissent casibus, præclare satis in iudiciis instructi videbantur. Adeo ætate illa , cum intactum ab externis moribus Romanum nomen esset , plures legum gnari nascebantur quam nunc fiunt. Atque vtinam, vtinam, inquam, Auditores, non mores modo nostri , sed & leges , quarum neque legem neque modum nunc habemus, ad ætatem illam, de qua agimus , redire possent. Mihi credite, facilius duodecim quam infinitis viueremus , quæ , vt recte Tacitus pronuntiat , *sæpius dissensione ordinum & adipiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaq; ob delicta in Republica Romana lata sunt.* Quid enim accurato erat opus jure aut legibus, cum ex justitiæ præscripto omnes uiuerent ? cuius vim ac præscriptum , non in tabulis

tabulis aut ære , sed in animo gestabant, Quid autem opus Fannia? cum luxuria non esset. Quid Oppia? cum in usu aurum vix esset. Quid Cœcilia? cum in agro idem cultus qui in vrbe esset. Quid Julia de sumptibus? cum rapa sua Curio sufficerent, aurum non placeret. Quid Falcidia? cum virtutem quisque ex asse, neque præter eam quicquam ad hæredem peruenire vellet. Quid Scantinia? cum præter conjugis amplexus, cæteros nesciret quisque, & ex illis similes produceret. Quid de sicariis Cornelia? cum homicida legislator nondum natus esset, qui sex civium millia, obiter atque aliud agendo jugularet: nouam autem sicam, non in homines sed in Rempublicam, proscriptionem, nempe, stringeret. Quid autem Memmia? cum calumniator aut quadruplator nondum esset. Quid tot de iudiciis? cum & paucissima hæc essent & diu nulla. quæ cum essent multa, à Triboniano tamen prætermissa sunt. qui non magis rationem reddidit earum quas rejecit quam quas nobis dedit. Hæc enim legum plurimarum est natura, Auditores, vt non nisi moribus corruptis prosint, &, si nimium corrupti sint, auxilium non ferant. Leges autem paucæ cum essent, actiones quoque paucæ erant. nec prudentibus, qui responderent, erat opus, quamdiu nemo dubitaret, nemo consuleret. Interpretationes quoque

que legum si sint plurimæ , diuersæ quoque sint necesse est. neque lites amputant , sed ferunt. Interdum quoque , nisi nouis legibus coërceantur, veteres corrumpunt. Nemo juris, omnes probitatis eo tempore consulti habebantur : quam in gremio materno hauriebant. Nec patrono erat opus , vbi nemo accusaretur: nec facundia, cum nemo accusaret. Pœnæ quoque & sanctiones aberant: quia sine legibus pudore regebantur & modestia. Fidei autem vinculum, pro iuramento innocentiam habebant. quam non magis inter suos quam cum hostibus colebant. Quos frequentius iustitia & fide (rem hac tempestate prope inauditam) quam virtute bellica aut armis expugnabant. Cujus rei infinita prope exempla, in Camillo tamen & Fabricio præcipua, habemus. Quorum alter cum Faliscos aliquamdiu frustra obsedisset , neque armis quicquam profecisset , fide atque exemplo probitatis , vt se populo Romano dederent, effecit. Alter æquitate Græcos, in Italiam tum primum venientes , profligauit. Quibus armis neque victi vnquam fuerant, nec vicebant: quippe quorum vsum ignorabant. Nunquam hostem acriorem Pyrrho, Rege Epirotarum ab Achille oriundo, Romanorum virtus habuit. Cujus caput cum aduersis rebus consuli Fabricio Timochares offerret, Consul vir sanctissimus, cum victor esse posset, iustus

stus esse mauult. consilium ad Regem defert. qui inusitatam admiratus probitatem , facilius à cursu suo Solem, quam ab æquitate Fabricium auerti posse dixit. Quo tam illustri testimonio quid aliud quam sine armis expugnatus, probitari ac iustitiæ Romanæ, magnus pariter & arma, maximus Græcorum dedit? Vultis ad constantiam & continentiam, ætatis hujus proprias virtutes , veniamus? Quarum plurima in aliis, vtriusque vero illustrissima ac summa hîc exempla habemus. Eundem bello Tarentino moræ cum tæderet, neque ferro hætenus res successisset, auro Fabricium aggreditur , sed frustra. Qui postridie ad Regem cum redisset, scire voluit Rex, vtrum cujus probitas inuicta esset, ejus ne timorem quidem animus admitteret. Elephantum, ingens atque horrendum animal , ea adhuc tempestate omnibus ignotum, in Italiam tum primum venerant. Ex his vnus, dum cum Rege loquitur Fabricius, jussu ejus ex aulaeis caput præter expectationem cum barritu maximo emittit, manumque, seu proboscidem, altissime sublatam, nihil tale cogitanti, subito intentat. Qui vt ante immotus, tanquam ad spectaculum familiare , placide & cum risu; Neque heri aurum, inquit, tuum, Pyrrhe, neque hæc bellua me hodie commouit. Vultis jam ad hujus populi virtutem, hoc est, ipsam fortitudinem , deueniamus? cujus

K 4

vsum,

vsum, cum tyrannide constringeretur, liberum atque expeditum Brutus esse voluit. qui Romana primus ac inusitata nomen Regium ex vrbe eiecit. Quam cum ejus liberi clam oppugnassent, Consul patriam pro illis adoptavit. atque is, cum post adoptatam à se libertatem, cujus erat totus, ne amorem quidem liberorum, violentum atq; inexpugnabilem affectum, reliquum haberet, ambos publice in foro, prius virgis, mox securi cædi voluit, conspexit. Cumque reliqui aut gement aut alio spectarent, nunquam à supplicio auertit vultum. quin paternos quoque oculos in pœnam ac supplicium quod tales genuisset, magni atque inuicti animi, in cujus potestate totus erat, opus intueri iussit; major hoc supplicio quam tyrannorum fuga. Quis Græcorum sapientiam miretur, cum tam longe supra eam sine ea Romuli nepotes constituerit natura? Idem cum Tarquinio Arunte, stupri Lucretiæ comperto, cujus ipsa suo sibi sanguine opprobrium eluerat, in acie congressus, tanta vi & corporis & animi, ut infestis in hostem calcaribus cum equum admisisset, pariter cum eo expiraret: *quasi adulterum* (ita enim Florus noster loqui amat) *ad inferos usque sequeretur*. Cæterum, ut feræ, postquam vinculis elapsæ sunt, bis majores tanto impetus habere solent, ita quæ immensa semper atque inusitata in Romano fuit,

fuit, post ejectos primum Reges ineffabilis pene ac miraculosa fuit virtus: conspirante simul odio tyranni & amore libertatis. Cujus comparandæ, iis qui ad eam à natura facti sunt ac nati, omnis iusta atque honesta est occasio. Nam quemadmodum qui nauem dirigere aut currum non potest, recte faciat atque ordine, si alii committat? ita qui præesse sibi aut non didicerunt aut non possunt, alienum sane imperium admittant. cum eorum maxime ut seruiant inter sit. Qui autem possunt; si libertatem tueantur acrius quam vitam; imo sanguine eam redimant si possunt: si non possunt, tamen fortiter occumbant. Viro enim vere honesto, neque quisquam imperare præter ipsum debet, & si fortis sit, non potest. Nam aut libertatem seruat, aut ne quidem vitam. Nemo autem seruit diutius quam vult: hoc est, quam respirat. MORIENDI quippe libertatem non ciuile sed naturæ jus magnanimis concessit: quam prærogatiuam summi semper viri intuentur. Tales autem Coclites fuisse & Scæuolas quis dubitat? Qui mihi sine corpore & armis solo animo pugnassee, & amore libertatis partim, partim fœditate seruitutis, cuius recens tum adhuc memoria vigebat, per ipsa vulnera & cædes, ad imperium terrarum, cuius magnitudinem virtute æquabant, animo ac factis præuertebant, festinassee videntur. Quorum corpora

K 5

cum

cum Albulæ continerentur ripa, magnus animus atque infinitus, Orientis intra se atque Occidentis concludebat terminos: contemptu autem mortis quicquid voluit effecit. Etruscum videamus bellum, quod pro libertate agrestes illi atque indomiti, neque vlla eruditione Græcula ad libertatem instituti, heroes illi vere inexpugnabiles gesserunt. Nunquam plura Stoica atque inaudita maximæ virtutis extiterè exempla: nunquam magis apparuit, rudem illum, è pastoribus partim, partim peregrinis aduenisque conflatum coactumque populum, quem ad bellum Romulus instruxerat, metu Deorum ac religione Numa in ordinem redegerat, Tarquinius crudelitate, injuria, ac contumeliis, ad virtutem accenderat, corpus ac fortunam vilia habuisse: in animo autem solo omnia reposita gestasse. quæ prima Stoicorum sunt præcepta. Quis enim neget, manibus & corpore alios, solos viros illos animo pugnassee: cum Horatius altero captus oculo, in ponte stans Sublucio, solo scuto & amore libertatis armatus, vno animo, sed pulchro, sed ingenti, sed inuicto, totum Lartii Porcense sustinuit exercitum: donec fracto ac reciso ponte, lacero corpore, saluo eo ipso animo & armis, Tiberim trajecit, & in vrbe, quæ tum recens partæ libertatis templum erat atq; hospitium, se stitit? Oculum Horatium defecit. num & virtus?

Mucium

Mucium manus. num vel ipse patriam, vel ipsum animus defecit? in quo solo ex decretis Stoicorum virtus habitat ac viuit. Quemadmodum iratus aliquis, vestem, quæ non satis conuenit, in ignem jacet: ita manum, quæ errarat, flammæ Mucius imposuit. Et ardebat manus quidem: quid ni enim, caro, sanguis, venæ, ossa? Animus autem non à corpore diuisus modo, sed in eum jam euectus habitum, supra quem ascendi non potest, cladē ac ruinam corporis securus ac interritus spectabat. Rixari cum natura rerum ac contendere dixisses; quod non absq; corpore se genuisset, cujus eam partem, quæ virtutis munia ac motus animi exequitur, spectante Rege atq; attonito, tanquam ream, tanquam sui deserttricem, flammæ, vstulandam tradidit. vt cum armis ac viribus non posset, calamitate sua regem in stuporem daret. Obstrepan, obgan-niant, oblatrent, qui in voluptate omnia reponunt: nec dolorem suum æstimat vir fortis, nec perferre alienum animus imbellis potest. Itaque pro Mucio tum Persena obstupuit, qui virtutem tantam sine horrore non aspexit. quod & mox patuit, cum inuictum sibi illum populum videri serio testatus est. Quisquam enim dubitat, quin si virtus ipsa, sine scutis, hastis, gladiis ac machinis, sine ipso denique videri posset corpore, totas in fugam acies conuerteret: cujus tum imago atque effigies,

cum

cum in vultu oculisque Mutii habitaret, Porſenam primo in ſtuporem, mox in fugam dedit? Ita equidem exiſtimo, quemadmodum ad genios nocturnos quosdam lemureſque, qui abſque corpore in tenebris vagari creduntur, trepidant in tenebris pueri & metum fingunt aut admittunt, ita cujus ſemel vera fortitudo (non hæc militaris, ſed quæ in Romano ea tempeſtate fuit) animum inuaſit, eum, quoquo ſe conuertit, fugam hoſtium ac metum circumferre. Hoc enim bello patuit, non in ſubſidiis (ſolus enim fuit Cocles) non in corpore (manum enim mutilauit Mucius) non in ſexu (fœmina enim fuit Clœlia) ſed in arce animi vt in Deorum templis, ſedem virtutis eſſe ac domum. Illud doleo, præclara ac inuſitata quæ ætate illa extiterunt virtutis inſolitæ exempla, ineptorum uſurpatione hominum, hoc eſt, umbraticorum declamationibus obſoleuiſſe ac commemoratione eorum prope in tædium conuerſa eſſe. Quare ad alia pergamus. Narrando prope nos enecuerunt, iis annis, quibus in eorum ſcriptis libentiſſime verſati ſumus, Græci, quod cum urbem ſuam Medi inuaſſent, nauibus Themiftocles Rempublicam ſeruauit ſimul, & euāſit. O Græcule Græcule! Tu Romanum loqui pariter ac ineptite docuiſti, ille te ſapere ac conſtantem eſſe, quamdiu vlla nominis Romani ſuperat memoria, docere

docere poterit. Præclaram vero laudem, si Diis placet, quæ ex fuga quæritur! Quid si Manlium, vrbe à Gailis occupata, in Tarpeia rupe stantem, vniuersa Populi Romani, cui jam terrarum orbem fata destinarent, maiestate, dignitate, fortuna, ac imperio armatum, adhuc oculis ardentem, & irarum quantas vix humanus concipit animus, reliquias spirantem, adhuc sui impotentem, sudoris adhuc plenum ac sanguinis, *ipso pene Ioue erepto ex hostium manibus*, vidissent? Jam Dii atque homines, sacra & profana omnia, in Gallorum potestatem venerant. nihil vrbe tota, præter vnum Manlii animum paucosque qui fortunam eius sequebantur, vsquam jam inuictum erat. Ille egenus, expes, fame pressus pariter ac siti, solus libertatem in capta adhuc defendebat vrbe, donec eam Furius Camillus, vir cum nemine Græcorum comparandus, vrbi reddidit. Cujus ante aduentum, prius ex vrbe Capitolium, quam à Capitolii tutela auulsisses Manlium. tantas in illius animo radices virtus egerat. Nec jam ipsum vrbis vindicem commemoro: qui obsidione Veios, probitate Faliscos expugnavit: qui eodem tempore Dictator absens dictus, hostes nominis Romani, adhuc in vrbe atque in ipsis ciuitatis expugnatae mœnibus hærentes, quasi aliud agendo, internecione occidit. Quid si jam Decios, patrem
filiumque

filiumque non in Græculo palliolo , sed in
 Gabino cinctu, se simulque legiones hostis,
 Diti ac Telluri , præeunte sacrum carmen
 Pontifice , deuouentes vidissent ? Quid si
 Virginium , plebeium hominem, filix san-
 guine scelestum Appii caput medio in foro
 consecrantem ? Credo de Iphigenia aliquid
 & Agamemnone hic adferrent. * Quid si ad-
 mirabilem Torquati pietatem in parentem,
 in filium seueritatem ? cuius non condeco-
 ratam non modo , sed nec impunitam esse
 voluit victoriam. Quid si Papirium Curso-
 rem , cum magistrum equitum , contra la-
 chrymas patris, populi preces, re bene gesta,
 quod incertis Diis atque auspiciis pugnas-
 set, vinctum auctoritate sua ac constrictum
 teneret : patriæ conseruatorem capite anqui-
 reret ? Quantos fuisse animos oportet , qui
 nec fortem quenquam nec beatum Diis inui-
 tis esse vellent : ipsam denique felicitatem
 nisi cum religione à mœnibus rejicerent ?
 Quid si illam Curii Dentati, non ambitiosam
 vltra verum , sed ex veritate simplicem , ac-
 cepissent vocem , cum, Samnitibus deuictis,
Tantum agri se cepisse exclamaret, *ut solitudo*
fuerit futura , nisi tantum hominum cepisset :
tantum porro hominum cepisse , ut fame peri-
huri fuerint , nisi tantum agri cepisset. Quid
 cum idem de Lucanis , quid cum de Sabinis
 triumphauit ? Quid cum Pyrrhum Achille
 pro-

progenitum ex Italia ejecit, ipsum Achillem, si venisset, ejecturus? Talis, priusquam matrem relinqueret Italiam, priusquam Græcis imbueretur moribus, vera ac incorrupta illa virtus Romana fuit. cujus in posterum exempla vix videbitis. Veniebat enim crassus ille ab agro miles, nihil præter stium aut ligonem manu versare doctus: ante fortis & inuictus quam armatus. Terra quippe mater optima nutricum, ut adorem & segetem, ita Consulem ac Dictatorem dabat. qui eadem manu qua aratrum ruri tenerat, currus in vrbe triumphalis habenas retineret. Non enim, ô Dii boni, in Lyceo aut in Porticu, à Græco præceptore, disputando, sed agendo sapientiam didicerant. cujus omnis vis & ratio in actione, non in vocibus consistit. Talis Cincinnatus ille fuit, qui Minucium in Algido obsessum, prope ad id exercitu conscripto, quasi ad relictum opus festinaret, liberauit: hostes vero, tanquam pecudes in agro suo aut armenta, protinus sub jugum misit. Ex eadem disciplinâ, rustica nimirum & agresti, bello Tarentino miles fuit, qui cum ab elephantis quibus par esse corpore non poterat obtritus atque conculcatus jacuit, in manu ferrum, in vultu iram adhuc retinebat. Dixisses, non tam hosti quam fortunæ post obitum minari: quod inuicti animo, deserti ab ea ac destitui

destitui se testarentur. *cujus indignationis notas & vestigia, post mortem pertinaciter seruabant. Addam quod hæc omnia aut vincit aut amplificat: Amorem illis patriæ, & laudis, pro stipendio fuisse qui priuato sumptu usque ad bellum Gallicum vixerunt pariter & militarunt. Nondum enim moris erat, Auditores, vt Romanus animam & corpus terræ suæ elocaret magis quam impenderet: virtutem stipe æstimaret: sanguinem & auctoratam sola libertate vitam, tanquam mercimonium taxaret Imperator, miles venderet. Nondum mendicitas egenos aliquot ac nudos, vrbium suarum purgamenta (vt hac tempestate solet) ad armorum rapiebat desperationem. Quisque quo virtute major erat, eo acrius pro patria, pro focis arisque, in hostem ferebatur. Si virtutem dignus sequebatur exitus, læti atque fortunati agitant: si virtutem deficeret fortuna, terram, è qua venerant, quam hætenus coluerant, vt arbores cum deciduntur, anima amissa corpore tegebant. O sanctissimæ simplicitatis ac virtutis homines, qui ex agris adferebant vnde viuerent, ex iisdem quo vincerent. pro quibus, cum necesse erat, exspirabant: qui corpus sanguinemque, gratis patriæ deuouerant, qui fortes sponte atque insuperabiles, gratis à ceruicibus suorum hostem auerteabant. Ita Mucius vicit, ita vicit Co-*
cles,

cles, ita hostem Manlius auertit, Camillus eiecit. ita Etruscos, Latinos, ac Faliscos, ita Fidenates, Samnites, Saletinos, Picenos, ac Vulsinienfes, totam denique Italiam populus subegit Romanus. Effecit denique, vt, quemadmodum sub Regibus vrbs vna eminebat in Italia, ita, post eiektos, generositate & ardore ciuium, vnus vrbs ipsa fieret Italia, & cum hac orbis vniuersus. Sed abripuit me, Auditores Nobilissimi (fatendum est enim) illa ætas, post quam innocentia & probitatis maximam iacturam res Romana fecit. Nunc quibus studium discendi est & animus, ad Africana bella me sequimini. Jam Duilios, Cæditios, Regulos, Fabios & Scipiones, jam fatalem illum ac æternum prope nomini Romano Annibalem, audire videor atque intueri. Vix impetum hic reprimo: vix me sustineo. Sequimini, ô generose sanguis, patriæ ac libertati obligata pubes. qua amissa, nemo viuit vt oportet, neque hunc communem haurit aërem, sed inficit ac fœdat. Dabo operam, ne, dum Romanam ordine persequimur historiam, vestra vos pœniteat industria, quam non tam comitabor, quam præuertam, &, vt in acie, antecedam.

De secunda & postrema Romanorum aetate : & de Taciti utilitate ac præstantia. Habita cum C. Cornelij Taciti Equitis Romani Annales interpretaturus esset.

ORATIO XV.

QUOD optavi semper, Auditores Nobilissimi, ex quo Populi terrarum Principis res gestas ab initiis atque ipsis incunabulis, docere ex hoc loco publice incœpi, ut quæ maxime in rem vestram essent, ea publice à me exponerentur; eius nobis rei luculentam esse oblatam credidi occasionem, ex quo C. Cornelii Taciti Annales, opus vere luculentum, atque eximium percurrere decreui. Cæterum, ne temere ad scriptorem tantum accessisse crederer, bonum factum fore existimabam, si in Floro, nobilissimo autore, magistratum initia atque ortus, belli leges atque pacis, sanctitates omnes ac religiones, quæ à Rege Romulo ad Consulatum C. Marii, intra annos quadraginta novem fere & sexcentos, omnes prope conditæ atque institutæ sunt, serie continua deducerem ac explicarem. Quæ enim ad Augustum usque tempora sequuntur, in ambitione sola occupantur, neque quicquam præter bella domestica ac pugnas habent: quæ non amplius pro libertate, cum jam hostem Roma vix haberet, sed de dominatione gerebantur. tanti igitur imperii natales audiivistis ac progressus: quos si, ut oportet,

tet,

ter, repetatus animo, videbitis ducentis fere annis eo peruenisse Pop. Rom., vt nec parem sibi nec superiorem tum haberet. Quicquid enim in Romana admiramur gente, quicquid loquitur verustas, quicquid posteritas vix credit, quicquid vix eloquitur Historia, subactus Oriens, euerſa Africa, adjecta imperio Europa, inter primum bellum Punicum & Iugurthinum euēnit. Vt non prius ad fatalem peruenisse magnitudinem ac culmen, quam ad finem suum properasse nomen & maiestas vrbis tantæ videatur. In Italia adhuc sua, nulli prope cognitus, nullis artibus ac disciplinis excultus agrestis ille populus, latebat, qui à Tiberi, atque ab ipsis ciuitatis suæ mœnibus paulatim progressus, gentes finitimas domabat: quod à bello autem temporis supererat, in agrorum cultu quisque & paterno prædio ponebat. neque inusitatum erat Dictatori, quæ suprema tum potestas erat, ab aratro ad triumphum, à triumpho ad aratrum redire: maris vero æque commoda ac casus ignorabant. Cum Siciliam ecce præter expectationem, proximam Italiæ, atque olim continentem, inuadit Pœnus, vindicat Romanus. Qui iam rura sua deserit, patriam relinquit: sylvas cædit, naues fabricat, ac vrget, mari denique congregitur ac vincit. neq; prius cessat quam in Syria surgenti, occidenti in Hispania occurrat Soli. Perfida Carthago erat:

erat : bis superatur, tertio evertitur : disciplinis erudita Corinthus : expugnatur primo, mox incenditur : viribus inuicta Numan-
tia : evertitur ac solo æquatur. Iam au-
tem, vnde sum digressus, primo Punico, qui
viri, qui qualesque animi eorum, quæ vir-
tutes extiterunt, quantum instar libertatis
& ardoris, in pectoribus illorum fuit, qui
diuulsam ab Italia Siciliam, cum ponte haud
posset, bello atque audacia junxerunt? Quis
Appium, Duilium, Atilium, Lutatium, qui in
terra sua nati atque eduçti, cum vix nauem
antea vidissent, res in mari tantas tam feliciter
gesserunt, non ex ipsa poëtarum Amphitrite,
aut è monstro aliquo marino genitos fuisse
credat? Quis non Q. Cæditium, virum
fortem atque insuperabilem, qui Leoniden
æquauit, quis non Regulum miretur, qui
post tres & sexaginta naues, oppida ducenta
capta atque erepta hosti, captus ipse, quia de
Carthagine non poterat, de fortuna trium-
phauit: qui afflictus omni genere dolorum at-
que excruciat, resectis palpebris, in machi-
na inclusus, constantiam carnifici ac fidem,
arma animi ac munimenta, fortiter opposuit.
quibus, tanquam mœnibus, defensio atque
circumtectus, Pœno quidem corpus cessit, re-
ligiosum autem atque ingentem animum, po-
steritati patriæque consecrauit: victurus ipse,
quamdiu nominis Romani dignitas vigebit
ac

ac majestas. Bello autem Punico secundo, cum immistæ cœlo Alpium nubes, Diis atque hominibus inuisum in apertam Italiam Annibalem immisissent, quas præter Herculem nemo penetrasse credebatur, viri cœlestes, ac tum demum se majores, cum fortunam ipsam quoque prouocarent, destitutam naturali vallo ac præsidio Italiam, virtute munierunt: spiritum ingentem atque exaggeratum, objecerunt hosti: totam in se Africam ruentem, atque in patriæ grassantem viscera, muro fortitudinis sustinuerunt: quisque denique cum corpore non posset, Alpes animo æquauit: quisque diuina quadam ac fatali grauitate, constantia, ac generositate, urbem ipsam, domicilium imperii & gloriæ, quasi sepimento quodam undique cinxerunt. Post perfractas Alpes, ut è cœlo aduentare videretur hostis, ad Ticinum concurritur: cædit Pœnus, cæditur Romanus. Ticino succedit Trebia, huic Thrasimenus, omnes pari Africæ successu, pari Romanorum clade. Fortunam ipsam sacramento Libyæ dixisse crederes. Post hæc acies ad Aufidum instruitur, vbi ferales imperio tentantur Cannæ. Vbi ut ad gaudium atque oblectationem, ita ad satietatem hostis, cæsus est Romanus. donec exclamaret ipse, Parce miles ferro. Quadraginta certe millia deleta constat. Nihil præter animum supererat

supererat Romano, quo tum vno, victus corpore ac profligatus, orbi adhuc par erat. Vnum nocuit Annibali, quod victoriam præcipere quam obtinere mallet. E Campania reuersus, libertatis sedem atque Italiæ caput, Romam, obequitat, & ad portas jam oberat. Quid Romanum censes? Qui, Italia erepta, vrbe obsessa, inter planctus, ploratus fœminarum ac vagitus puerorum tota vrbe discurrentium, vt solet fieri, virtute sua inuolutus atque inclusus, adhuc orbi imminabat: illum, tanquam creditor, à Diis immortalibus promissum sibi debitumque, pertinaciter vrgebat. Marcellus in Sicilia, Scipio in Hispania, ad Capuam vterque Consul res gerebat: quos redire Romam populus verabat. Adeo obsessi ac prope expugnati cum essent, liberi tamen & inuicti & in potestate sua erant, vt, cum tenerentur, hostem se vicisse existimarent, quia non timebant. Intelligebant enim, si quod munimentum potest dari, si quod propugnaculum aut vallum, quod nec aries perumpat, nec ballista frangat, nec euertat catapulta, hoc in animo virtutibus congesto, exædificandum esse. Animo eodem, cum in media Italia haberent Africam, relicta hac in Africa Annibalem vicerunt. Annibalem Philippus, Africam Europa excepit. Græculis eripitur libertas, quæ mox per præconem illis redditur.

redditur. Adeoque inepta gens erat, vt im-
mensa voluptate & gaudio effusi, libertatem
conseruando tantum possideri non sentirent.
eam autem à virtute sua cuique non ab ho-
stibus donari. Philippum Antiochus, Asia
Europam consequitur. Quæ, si verum volu-
mus fateri, voluptate sua atque illecebris,
victorem cepit: nec immerito quis dixerit,
Capuam Annibali Cannas; Asiam Romanis
Annibalem fuisse. Hinc argenti cupiditas at-
que auri, quam cum Attali hæreditate, qua-
si iussu testatoris, Respublica accepit. Cujus
regnum pariter ac bona, cum ex testamen-
to cerneret, in libidinem illius quoque &
avaritiam successit. Hæc jam animorum
erant vulnera: ea autem sola vrbes & Respub.
euertunt. nam Annibalis & Pyrrhi, in cor-
poribus hærebant. Jam, quod magis admi-
reris, nulla pene gens aut pars terrarum ex-
pugnata fuit à Romanis aut subacta, quæ
non ad perniciem victoris & interitum Ro-
manæ maiestatis aut integritatis aliquid con-
ferret. Græci disciplinas attulerunt, sed cum
iis pariter ambitionem: Asia delicias ingen-
tes, sed cum iis voluptates. Omnes simul,
opes maximas ac copias, sed avaritiam cum
istis. Vt cum homines jam nihil possent spo-
liati libertate sua & exuti, vitia victorum, or-
bem victum vindicare atque vlcisci voluisse
videantur. Primus omnium Jugurtha, qui
in

in bello Numantino Scipionem fuerat secutus, vafer ac versutus, suis posse vitiis Romanum expugnari callide intellexit. tanti animi mercator, ut cum spem in ferro non haberet, auro fugam ab exercitu redimeret, Senatum vero donis ac muneribus in partes suas, ut venale mercimonium pertraheret. Ita ille populus, qui ter jam Africam subegerat, vnius Africani precio conductus est ut vinceretur. ille autem ordo, cuius dignitate Reipublicæ majestas nitebatur, cuius humeris terrarum orbis incumbebat, nominis Romani immemor ac togæ, bonum publicum, salutem ciuium, emptori pariter & hosti publico transcripsit. Eodem tempore ambi-
erupit. Grauis quippe plebi eo tempore nobilitas, nobilitati plebs inuisa, de honore inter se ac dignitatibus certabant. cum interim deserta ac neglecta, quasi vacua possessio, vnius qui plus posset dominationi & imperio Respublica relinqueretur. Nam de libertate ne vacabat quidem cogitare. Hac commoditate vsus primo Marius, homo ruri natus sed militiæ inuictus, ingenti autem animo, ac ferro, quo valebat, Sullæ competitor, ac post hos Octavius & Cinna, tandem Cæsar & Pompeius, ab externis hostibus, in patriam ac ciuitatis suæ vires, bellum & exitium vertère. quisque vrbi suæ id quod Annibal futurus erat, nisi victus esset. Nam ut prisca
duces,

duces, castra hostium & muros, ita isti dominationem vi & armis inuadebant. Cinna consulatum, Sylla, & mox Cæsar, Dictaturam. Donec lacera Republica, exhausto ac defatigato, sicut feris quæ conflictu mutuo domantur, populo, victæ gentes & quæ vicerant, in manum ac potentiam vnius concessere. In quo quamdiu aliquæ virtutes erant, quales in Augusto multæ maximæque erant, Principatus nomen, quod & populare erat & in libertate à Senatu usurpatum fuerat, cum jam ipsa interiret, seruitio prætexebatur. Miser quoque populus, non aliter quam pueris cum plorant aut de matre cogitant, pupa aut sigillum traditur in manus, quo, cum domi soli relinquuntur, se oblectent, nonnullas adhuc leges & tribunos, eo tempore habebat. quorum jus quoque & potestas, per occultam defendendæ libertatis simulationem, dominationi illo principe accessit. Postquam vero omnia vnius, vnus ille omnium flagitiorum atque illecebrarum seruus esse cœpit, dulce illud omnibus, Romano autem proprium ac suum, (cujus conseruandi causa Brutus Superbum, populus Decemuiros, Cinnam miles, fata ipsa ac imperii fortuna, Senones ejecerat,) dulce, inquam, illud quoque feris ipsis & acceptum libertatis nomen, funditus deletum atque extinctum est. Quare, vos quoque illud nomen,

L

rotics

torics jam decantatum, & quæcunque audistis habetis, ex animo ut deleatis, Auditores, rogo. Nullos Scipiones, Fabios, Æmili-
 os, nullos audietis jam Flaminius. Aurea
 alias adferre: alias adferre mentes. Ad mon-
 sta jam devenimus. Tiberii, Claudii, Ne-
 rones, in fecum produciendi sunt. Non jam
 consulum Romanum, majestatem, constantiam
 ac gravitatem plenum, in Senatu, de commu-
 ni bono, de ferendis legibus aut agris divi-
 dendis, differentem audietis. Non eundem
 victis domitisque gentibus, Jovis fulgen-
 tem insignibus, in curru triumphali videbi-
 tis sedentem: non ingentia bella, urbium
 effusionem, fufos Reges peregrinos ac euer-
 sos audietis. Nullas audietis nisi de virtuti-
 bus victorias, nullos nisi de provinciis & ci-
 tibus triumphos. Non Lucretiæ insignem
 audietis nocem. quæ vim passâ à Tarquinio
 & confupta, acie eadem viam animæ ac
 libertati patefecit. Non illustre facinus Vir-
 ginii, qui cum metus à Decemvirosum fer-
 uitate esset, filiam ad Cloacina, cum non
 posset jure, ferro prope in libertatem vin-
 dicavit: publicumque dominationis ac libi-
 dinis incendium, cruore virginis restinxit.
 Non Cæronis generosam illam & sublimem
 audietis vocem: qui cum adolescens admo-
 dum in Syllæ domo, trahi ciues ac torquenti
 cerneret, quæ Syllam nemo interficeret,
 rogavit,

sogavit & cum pedagogo à quo ducebatur, metui ab omnibus dixisset, Cur tu ergo, inquit, mihi gladium ad liberandam patriam non tradidisti? Non ejusdem audietis mortem, qui, cum recedentem, ac jam pene ex oculis sublatam Populi Romani libertatem, retinere ac sustinere non posset, plenus sapientie ac instituti sit tenax, animam & viscera Fortiter foriter in oculos conjecit. Nullos Castos aut Brutos audietis, qui libertatis subsecforem, ac principatus candidatam, antestamam Pompeii, Divi patriæ conservatoribus, tribus & viginti vulnerebus mactarunt. Eversam, conditam, sepultam, conclamatam libertatem videbitis, cum ad delatores præmia honorum, cum Principum ad forminas, foedissima quæque ad Principes transissent: cum Senatus, non in leges, sed in verba Principis juraret: ipsi quoque Consules & Equites, in servitutem ruerent ac festinarent: cum nec vox propemodum nec cogitatio jam esset libera: cum ipsi quoque gemitus & lachrymæ subscriberentur: nihil spem in amicis, nihil esset fidei: nullum in amicis, nullum in propinquis solacium. Cum Sciani, Dolabella, Pinarii, Satrii Secundi, reliquique perditissimi, quemadmodum ad aram scelerati solent servi, undique confluerent in urbem, & in eam grassarentur. Si quæ essent animæ illustres aut ex prælo illo sanguine oriundæ, eas po-

uercali odio in herba suffocari extinguique videbitis. In ipso, Auditores, limine, in ipso introitu, omen pessimum habebitis: Claudium Marcellum, vnicam jam vrbis spem & libertatis, jam Augusti filium, jam generum, ostendi populo, mox eripi videbitis. Liberos Agrippæ, viri magni, destinatos regno successores, fraude muliebri misere eueriti. Nihil enim de Germanico nunc dico. Parentes ab exilio retractos accusari à liberis, matronas honestissimas à prostitutis videbitis: vrgeri leges scriptas, cum naturæ periissent: intendi majestatis crimen, cum jam ipsa nusquam esset: aut si esset vsquam, non in Capitolio, terrestri Iouis domicilio, ac sede, sed in Caprearum lupanaribus, inter exoletos & ignotas ante voluptates jaceret. Videbitis adiri principem terrarum, vbi ante quilibet ædilem timuisset, in fœdissimo secessu abditum. vbi Imperator, vbi Pater patriæ, vbi Pontifex, vbi denique Tribunus plebis cum Sacratissimis legibus latebat. Adeo vbi vindex libertatis, ibi causa seruitutis, Dominus & Imperator erat. In hanc ganeam demersus, in hoc lustrum, cum ab omni honestate recessisset, bonis adhuc eminens exitium struebat. Aulicas patriciasque vbique artes & occultas videbitis insidias: nihil liquidum, sincerum nihil, nihil sui simile aut vniuersæ formæ. ne dissimulationem quidem, quam præcipue dissimulant qui cætera abscon-

abscondunt. ut candoris ac & sinceritatis larua vitium inducant. quæ ita eruit ac detegit, ita docet & ob oculos ubique ponit Tacitus, ut in animis atque in pectoribus vixisse Principum, eorumque cogitationes perlustrasse videatur. Nihil illum latuit aut fugit. nihil est quod aut non callide obseruarit, aut non felicissime expresserit. Res cum verbis, verba certant cum sententiis. Videbitis orationem sobriam, sed splendidam ac maiestatis plenam: dictionibus constrictam, abundantem sensibus. Nunquam turget sed assurgit, nunquam jacet, sed æqualiter excellit, nunquam auras captat aut ineptias è schola vibrat, quod tum erat vsitatum, sed oracula è tripode effundit. quæ non aliter quam fulmen aliquod lectoris animum, præsertim in Republica versatum, afflant ac percellunt. Nihil illo grauius, compressius, prudentius, ac castigatius, nemo veritatis simul ac virtutis studiosior. Scelera designat, sed ut ea quiuis excreteret: artes docet & ignotas fraudes, sed ut eas quilibet intelligat: pandit denique aperitque aulam, ne quis parum gnarus rerum humanarum circumueniatur. Dignus autor, quem cum sceptris suis Reges Principesque commendatum habeant ac seruent, quorum sacra & mysteria tam sedulo exponit: dignus qui ab illis ediscatur, quorum nutu terræ ac maria reguntur. Nam ut profanetur ab ineptis, non

est merendum: cum profanos, sibi inuoluntus & abstrusus, alio relictos. Paucos in consilium admittit: pauci sunt cum quibus contrahit hic autor: pauci quibus ad interiora templi sui aditum concedit. Pauci, inquam, &
quos aquae amant.

*Impiter, aut ardens ciconis ad aspera virtus.
 Dis geniri parvula.*

Causam queritis? Etiam hanc Poëta vobis dabit.

tenent media omnia sylva.

Quæ sunt istæ, inquiretis, sylvæ? Sententia abruptæ, circumductiones intercissæ, dicendû ratio ac verba paucis vincta, & erepta Græcis aut à Græco fonte cum iudicio detorta: diligens Thucydidis, scriptoris accurati, sed obscuri sæpe & concisi, more gentis ejus, imitatio. sensus non in ore nati, sed in pectoris recessu, ex profundo rerum humanarum & experientia visceribus de prompti. Quare, sicut generosi quidam equi tantum eruditos tolerant sessores, reliquos præcipitant aut calcant, ita imperitos à se hic & tristes arceat & relegat. nam iudicium requirit. Alexandrum hic Bucephalus admittit. Ad autorem ergo tantum, magno animo, alacritate, diligentia, industria, ac studio discendi, nunc adeste, Auditores. Ipsa difficultas addat animos ac salebræ. Annibalem, cum mediis in Alpibus caput inter nubes absconderet, nec pro-

prospicere à se posset, vtroque autem pede in
glacie ac in nivibus, vbi nemp militum con-
sisteret, neque minus aus haberet aut lapsaret
ipse, præcessisse tamen, & subinde hærenti-
bus aus fessis porrexisse manum ferunt. tan-
ta laudis firi æstuabat atque ardebat, tantus
eum ardor gloriæ tenebat, ut Italiam invade-
ret. Nos ut editum doctrinæ templum &
honoris ædem teneamus, labor vllus abster-
rebit, vlla negligentia avertet? Ecce præco &
manum vobis porrigo, la fronte atque in
prima acie versabimur. Rasentem, si vos viri
estis, & diffusum nacti sumus campum: vere
Regium autorem. In quo si quid involutum
erit, explicabitur: si quid erudendum ex anti-
quitate, eructur: si quid applicandum ad hoc
æuum & hoc mores, applicabitur. Non sunt
somnia aut nugamenta hominum, aut poëta-
rum fabula, quæ vobis explicabimus. Audie-
ris monita illustria, præcepta audieris, quæ
vos, vbi semel animis impressa fuerint, ex
hoc, in quo nunc sedetis, loco, in Senatum &
in Curiam sequentur. In ea tempora incidi-
stis, quæ feliciora sunt fortasse, non sunt me-
liora. Nondum obiit Tiberius, adhuc vivit,
adhuc regnat, adhuc habitat in aula. Adhuc
machinis iisdem prohi quatuordecim, animan-
tur improbi, Regna evertuntur ac Respu-
blica: quodque nescio an vlla ætas videatis,
pii adhuc Principes his artibus tolluntur.

quorum capita (ô nefas!) alii secunda locant, alii, scelesti quidam mancipēs atque execrabiles, conducunt. Noua & recentia exempla, duo Regna, Gallia Britanniaque, & eorum Reges, nobis præbent. quorum alter tonitru ab inferis emissum vix effugit: alter, amor generis humani, jam in bello totus, totus in Remp. conuersus, & quod maxime nos tangit, in restituendis disciplinis literisque totus, ab impuro ganeone, sed dissimulatione perfida armato, orbi crudelissime ereptus est. Quam dissimulationem, non ingenia iudiciorum, non carnificum tormenta, non equuleus & vncus, non diuturni cruciatus, non discerpta ac dilaniata viscera, non flammæ vis, non plumbum artubus infusum, inuenire & producere in apertum potuit. non aliter, quam si in venis terræ, aut in ipsis inferorum faucibus, è quibus monstrum hoc prodierat, demersa ac sepulta veritas lateret. Nero, patriæ incendiarius, parricida matris, præceptorum interfector, auri-ga, citharædus, gladiator, fossa cinædorum & cloaca, victus delictorum conscientia & amens, mendicauit mortem, nec inuenit percussorem, Marius, Italiæ vastator nihil amplius quam consularis, militem mactandi sui causâ ad se missum, sola vultus reuerentia à se abegit. Ille verus Pater Patriæ ac murus; illa lenitatis, comitatis, liberalita-

tis

ris ac clementiæ imago & natura , ille terror
hostium , vastities ac fuga , quos aduentu
suo sæpe ac nomine diffilarat , qui virtutem
semper comitem , inter pedissequas Fortu-
nam habuerat , qui procellas omnes ac fatales
Regni tempestates , maiestate nominis dis-
cussilerat , prudentia sedauerat , cuius solas co-
gitationes Oriens atque Occidens tremebat ;
luce clara , omnibus præsentibus , plerisque
& spectantibus , in oculis suorum , clam ta-
men , confectus est. Qui nunc inter animas
beatas , nihil præter Matrem Reginam , ad-
mirandæ foeminæ prudentiæ , & successo-
rem suum intuetur. quem , quod felix sit ac
faustum , molem nunc imperii ac pondus
suscepisse videt. Faxit autem Deus immor-
talis , ut priusquam summa ei vitæ appetat
necessitas , compos domi omnium ac foris ,
vindictam ab externis Regnum suum vi-
deat. Et quandoquidem hoc tempore est na-
tus , quo non virtus hostium armata , sed la-
trones , rerum ac terrarum dominos , non vi ,
sed clam , inuadunt ac eripiunt , dissimulatio
& sica sceptrum & coronam inuadunt , ma-
gnanimitate cum Parente suo ceter , neque
prius sibi nominique suo jam hæreditarium
ascendat cælum , quam Henrico Magno ,
illustrissimo , fortissimoque post hominum
memoriam Heroi , Principi Augusto , Pio ,
Inclyto , Felici , qui in animis pectoribusque

omnium eorum, quorum interest, ut sospes, ut immota, post tam execrandum facinus, Gallorum salus maneat ac gloria, vim ac potestatem tenet numinis, fraude domesticâ ac dolo per immane scelus atque ineffabile interempto, fuga perduellium ac cladibus parentet: de iis vero, quos ad summum usque vitæ spiritum, omnium hætenus periculum ac laborum terra socios ac mari, & æterno (quod in posterum speramus) fœdere conjunctos sibi habuit, quorum vere inuictos bello animos indomitosque, Tacitus ubique prædicat, qui cum reliqui seruirent, soli libertatem ruebantur, sæpe ac libenter cogitet, ut cœpit. Cujus rei nunc illustrem illum vultum tuum, Beniamine Auberi Mauriere, maxime Legate, in hac terra obsidem certissimum relinquit: quem cum huic loco, tot præclaris comitatus viris, & in primis, Nobilissimo Amplissimoque Reginaldo Bredero, Veenhusiano domino, equite & equestris Ordinis viro, summi Hollandiæ Zelandiæ ac West-Frisiæ Senatus Præside, commodare es dignatus, neque aliam ob causam quam ad audiendum me venisti, effecisti sane, ut quæ debeamus, cogitatione quidem assequamur, exprimere autem verbis & oratione haud possimus.

Post

Post absolutum primum librum Annalium Taciti olim habita. in qua de mutatione Reipublicæ, deque Principatus initio agitur.

O R A T I O XVII.

SI eodem modo oculos in pectus homini
ad contemplandas res futuras indidisset
Deus immortalis, quemadmodum in vultu
claros quosdam lucidosque fixit, quibus, quæ
sunt ante pedes, intruemus; nihil prudentia
esset opus. quæ ut quisque nunc excelsit ma-
xime, ita dignus maxime est qui imperet
mortalibus. Cæterum, cum reliqua quæ ho-
mines mirantur, dignitates, Respublicæ ac
Principatus, tanti sint reuera, quantus est
humanus animus qui illis præest; qui si sa-
pientiæ præceptis imbuatur, sapiens vocatur,
si experientia longoque usu consecutus est
prudentiam, ab ea quoque nuncupatur;
danda est opera, ut quæ via maximo ad eam
nos compendio deducit, eam insistamus. ne,
pro sapiente ac prudente, erroneum animum
atque emanforem habeamus, qui cum diu
frustra laborauerit neque quicquam fecerit
compendii, desertor tandem fiat, & confe-
ctus tædio, ignarus rerum omnium à vita ex-
cedat. Quare, quemadmodum qui longum
iter susceperunt, ducem viæ sibi eligunt, ne
temere aberrant: ita nos superiore anno Caii
Cornelii Taciti, scriptoris maximi, Annales
delegi-

delegimus, quem prudentiæ ciuiliſ ducem
ac magiſtrum vnicum eſſe arbitrabamur.
Nec decepit nos augurium profecto. Ea legi-
mus, audiuiſmus, didicimus ac annotauimus,
quæ prudentiæ ipſius manibus conſcripta, &
in vſum omnium, ſub teſte publico, litéra-
rum monumentis conſignata videntur. Nam
cum reliqui Hiſtoriarum ſcriptores, quod à
Plinio præclare dictum eſt, nihil præter ſan-
guinem & cædem Annalibus condiderint,
reſ geſtas, mores hominum ac vitas expo-
nant, veritatem denique narratione ſola pro-
fiteantur, fidem autem tanquam auri maſ-
ſam lectoribus appendant, & in eo toti ſint:
Cornelius hic noſter, ita veritatis rationem
habuit, vt vſum quoque adſingat: rerum ſuc-
ceſſus examinet: ipſas cauſas ad amuſſim ra-
tionis exigat: præterita, quod eſt Hiſtorici,
commemoret, vt futura, quod eſt vere ſa-
pientis, excutiat. Nam, ne quis profanus ad
autorem tantum & ſublime hoc peçtus ve-
niam, narro vobis, Auditores, non ab erudi-
tione triuiali, nec à pulpitis Grammaticorum
aut ineptis Rhetorum commiſſionibus, ſed à
ſenſu rerum humanarum ac contemptu, à
profunda ſapientiæ inueſtigatione ac cura,
quam tum Stoici profitebantur, ad Hiſto-
riam ſcribendam Tacitus descendit. Scripſit
eam ſenex, & præſertim, luculentos hos An-
nales, ſcripſit eam, cum iudicium formaſſet,
cum

cum immensa quadam omnium scientiarum abundantia ac fruge, pectus instruxisset: cum jam esset veritati locus, nullum esset precium mendacio. &, quod ego primum duco, cum affectiones animi ac perturbationes, mitigasset ætas, aut vicisset ratio. Quare, sicut illi qui in balneum descendunt, vestes prius omnes, ipsam quoque interulam & quicquid corpori est proximum deponunt, & in spoliario relinquunt: ita ille perturbationes omnes, quarum, ut in limine testatur, causas procul habet, antequam narrandi faceret initium, ex animo abiecit. Quamobrem, ut hæc duo, quæ sunt maxima in summo homine, consideremus, prius de prudentia illius, ex superioribus quæ audiivistis, tum de sapientia vitæque ejus instituto, obiter commemorabimus. Prudentia ut magis in oculos incurreret, quæcunque digna observatione videbantur, in axiomata certasque regulas digessimus. quæ ut sunt brevissima ac facile memoriæ inhærent, ita longam cogitandi materiam in auditorum mentibus relinquunt. Nam quemadmodum in supellectile eam commodissimam quæ mole sit exigua & visibus exposita, aiebat Socrates: ita mihi quæ à Tacito dicuntur, optime in animum reponi, &, cum est necesse, promi posse indidem videntur, si in certa capita sententiasq; & effata quædam ac oracula conjiciantur. quam prudentiæ

dentia medullam jure aliquis vocauerit. Sed
 ut ab Augusto, quod jam ante factum est à
 nobis, iterum incipiamus, quis non admire-
 tur, cum tam multi sint scriptores, qui & co-
 piose, ut eorum ratio ferebat, & in primis lu-
 culente, mores ejus Principis descripserint &
 vitam, tamen quicquid dici debuit de illo,
 vnum Tacitum & delibasse pariter & absol-
 uisse? Ita enim judicat de ejus fine, ut præci-
 puas exponat artes, quibus ad imperium per-
 uenit: quæ lectorem sola docent, sola, quo-
 modo à tanto libertatis studio, ad seruitutem
 tantam Populus Romanus subito dilapsus
 fuerit, in ipso aditu ostendunt. Nisi forte ali-
 quis prudentia civilis studiosus, scire malit,
 quæ & quanta bella, maximus hic Princeps,
 quos triumphos gesserit; vtrum brevis in di-
 cendo an diffusus fuerit, feruos quos habue-
 rit & quales, equites an primus an post alios
 transuexerit, vbi natus fuerit & exspirarit,
 (quæ non desunt qui & fuscè satis & facunde
 persequantur) quam quo pacto, Principum
 vaferrimus, paterna nuper cæde admonitus,
 quicquid bello partum fuerat à populo, ne
 excepta quidem maiestate, quæ in sinu & in
 manibus multorum erat, sine bello callidissi-
 me in se transtulerit. idque sensim, & per gra-
 dus, quod ajunt, numerosque. Ut per ipsas
 Reipublicæ difficultates, ad commoditates
 Regni perueniret, & augustum illud maje-
 statis

statis nomen, quod post Deum immortalē
paginam utramque facit, quo terrarum orbis
tum continebatur, interueneret, nihilque
præter nomen ejus & inanem speciem anti-
quis possessoribus relinqueret. *Quandiu* re-
cens erat Cæsaris memoria, qui Pompeio in
Ægypto, Crasso apud Parthos victo atque
extincto, solus, vi aut callide, Rempublicam
inuasit, pietatis nomine atque obtentu,
(ita enim autor noster loquitur) bellum cum
Antonio suscepit. cuius Martiam & Quar-
tam legiones, cum largitionibus prætende-
retur pietas, corripit & ad se pertraxit. Illa
pietate Ciceronem primo, mox Senatū,
ejus ope, expugnauit. Cui ut placeret, pius
ille, si Dīs placet, vindex Cæsaris atque vltor,
Pompeianus quoque dici voluit: ut qui nihil
in parente, præter seruitutem Populi Roma-
ni & imperium amasset. Pro prætore ergo à
Senatu Pansa Hirtioque additus, ad Muti-
nam Antonium debellat: quod cum satis ef-
fet Patribus, ambizioso parum, Consulē
utrumque (quod cum paucis Tacitus obser-
uat) clam & fraude interemit: cum alter ius-
su ejus à Glycone medico extinctus, alter à
militibus in acie, eodem imperante, cæsus
credideretur. ut Antonio fugato, orba dignita-
tibus Republica, exercitum inuaderet. Quo
successu cum majores spiritus sumpsisset, ne-
que parua maiestatis partem in lictoribus
&

& virgis circumferret, socium imperii, non armis (vnum quippe adhuc timebat) sed societate ipsa expugnandum iudicauit. quem, cum Lepido Pontifice, qui neutri par esset, ad triumviratum inuitauit. Donec Cassio Brutoque cæsis, partes tantum Iulianas, hoc est suas, reliquas videret. quibus facillime imperium eripuit, quod, vt solus aliquando imperaret, illis pro arbitrio concesserat. Cum jam nihil igitur deesset quam prætextus, ne hic quidem potuit deesse. Sua ergo Lepidum ferocitate, sua Antonium libidine evertit. Sola jam Respublica supererat: quam vt fractam bellis atque exhaustam, magis etiam attraheret, donis militem, annona populum, eos, qui plus possent, suauitate pacis & dulcedine, honoribus Senatum, calamitate temporum Prouincias, & Præfectorum tædio, in se pertraxit. Primum procæmium maiorisque spei initium idem Consulatus fuit. quem jam sine vilo populi suffragio, cum vellet, assumebat. Hoc munitus, quid non à Senatu posceret aut impetraret? Restabat Tribunatus: cuius tanta olim vis ac potestas, tanta, vt ex Liuiio apparet, salua libertate fuerat auctoritas, vt nec iure Consulari nec decretis teneretur; Consuli ejusque potestati in Republica oppositus, primumque eo fine institutus, vt oppressa potestate nimia libertas, contra dominationem munimentum ac præsidium

fidium haberet. Hunc qua ratione, tum Patricius inuaderet tum Consul? Potestatem Tribuniciam concedi sibi petiit: ut videlicet afflictâ studiis potentiorum plebes, contra pauciores, quorum factione ac opibus opprimebatur, salua atque incolumis maneret. Ita Sacrosanctis legibus, ita Tribunicia religione, ita populi fauore contra populum armatus, non supremam modo potestatem, sed, quod pauci capiebant, robur & securitatem Consulatui circundedit. quod si Julius excogitasset, nunquam Dictatoris nomen, à rogata factione oppressus, suo sanguine in curia luisset. Jam Tribunus, jam cum vellet Consul, & collega cuius vellet, jam supremus Pontifex post Lepidum, aliis honores, sibi rerum omnium impunitatem conferebat. Nomen adhuc deerat. quod ne graue aut inuidiosum esset, ab extrema libertate accersendum erat: ut haberet quo se oblectaret populus. Regem dici non expediebat: quod Tarquinius multorum adhuc inhæreret animis. Dictatorem multo minus: quod parenti ejus, cujus & in gentem & fortunam adoptatus erat, tanto nuper constitisset. Primo igitur Senatus (siquidem hoc gratum stante adhuc Republica & vsitatum erat) mox terrarum Principem vocari se passus est. Hæc ad mentem Taciti, ni fallor: quam in tanta breuitate pauci vident, pauci assequuntur. Jam Tiberius,

cum

cum suis partim, partim matris artibus, spe & loco omnes, quos hæredes potestatis tanta destinauerat Augustus; submouisset, quibus artibus succedit? Testamentum Cæsaris, mandato ejus in Senatum inferetur: quo Tiberius ex parte hæres & Senatui clam dominus reliquitur. qui præsidium imperii inuadit, ut imperium impune recusaret: ut sub ista larua, mentes, studia, ac voluntates singulorum exploraret. In Senatum ergo venit, sed Tribunus potestate. Ita nomen illud, quod in urbe intactam & illa sam conseruata libertatem, seruitutis iterum fit inuolucrum & occasio. Renne-
re interim imperium, ut nihil, præter vires regni callide usurparet: cætera Senatui deferre: orare, obtestari Patres, ne se, quibus par non esset, onerarent: solam Principis Augusti mentem, jam receptam cælo, dignam esse visam Diis, quæ in terris vice eorum fungeretur: idque se in partem oneris adhibitum, experiundo didicisse. Quare, ne in ciuitate tot illustribus submixta viris (ut vel ejus vel auctoris nostri verbis utar hic) ad vnum omnia deferrent. Atque hæc ille, aliaque id genus, mente & instituto suo aliena, in Senatu differebat. donec (ô indignum nomine Romano & pudendum facinus!) ordo ille, cujus dignitate ac confesso nihil Sol augustius videbat, cujus placita terrarum orbis capite summisso adorabat, quem propugna-
torem

to rem Reipublicæ, custodem libertatis, majestatis præsidem, fortuna Populi Romani constituerat (quod nec fœcis oculis vidisset Annibal) cum lachrymis, cum precibus, ad pedes ejus prouoluit, seruitutem posceret ac flagitaret: hoc est, ut imperium susceperet, tyrannum dominumque supplex obsecraret, ac ne impetraret quidem. Adeo in alto abditoque spes & vota sua recondiderat hoc monstrum. Quippe callide ambiciosus, & ambitiose callidus, tot ac tantis prædium virtutibus, Germanicum timebat, quod vel hominis natura recipit vel perficit industria: quem præfectum legionibus, populo acceptum, militi dilectum, imminere sibi ac incumbere credebat. Igitur dum in Senatu canillatur, sensus occulit, sententiam suspendit, verba singulorum aucupatur, lasciui in castris miles, &, ut mos est ejus, in seditionem ex licentia, in furorem ex seditione verti: auersari Tiberium, extollere Germanicum: illius execrari arrogantiam: hujus prædicare comitatem ac modestiam: huic aquilas & signa, &, si armis uti pro se vellet, principatum ac imperium deferre. Discant, qui prætextus Regni inuadendi, alibi nunc quærunt, majestatem sic affixam esse cœlo, ut tantundem Deo ejus vindici per sacrilegium eripiat, quantum temere privati de autoritate ejus, siue palam & armati, siue clam & occultis factioni-

factionibus, discerpunt. Nullius enim Reipublicæ aut Regis satis magna est potestas, nisi major sit autoritas. qua imperium aut stat aut cadit. Vt non male Plato, Regem esse humanum Deum, in Politico pronuntiarit. Tolle Dei reuerentiam in terris, nihil magnitudo eius, nihil proderit immensitas: quæ contenta veneratione, captum ac ingenium mortalitatis non admittunt. Ecce imperium Germanico offertur, qui in manu vires ejus, octo legiones, tum tenebat. Princeps optimus, & à quo solo libertatem suam expectare Populus Romanus poterat, dignum iudicat se morte, quia dignus Regno videbatur: quia pessimo præferebatur. Quæ sequuntur, maxima ex parte ad rem militarem spectant: nisi quod calliditate singulari in seditione illa egerit Tiberius. de qua puto meminisse vos quam multa annotarim. Nunc ad sapientiam & institutum Taciti priuatum veniamus. In Claudios, Neronos, ac Domitianos, non minores generis humani pestes, quam vel inundationes populorum, vel terrarum conflagrationes, autor noster incidit. Præmia bonorum sycophantæ jam inuascerant, opibus & sanguine innocentum alebantur improbi: totos dies aut vorabat aut stertebat Claudius: si quid temporis distento superesset ebrioq; , sanguinem bibebat. Nero urbem incendebat: Capitolium Vitellius. ne quid sanctum denique

denique esset aut honestum, sapientes relegauerat Domitianus. Scripsit ea tempestate, qua ne loqui quidem fas erat, quæ flagitium aut crimen majestatis, (iterum miseriam hic ferivis observare) quicquid ante studium aut amor habebatur. Quid egisse, Adolescentes, Tacitum interea putatis? Idem hercules, quod Seneca, quod Pætus, quod Senecio, quod Mauricus, quod Rusticus, quod cæteri illustres illa tempestate viri. qui, cum patriæ calamitatem deplorarent, ad supremum usque spiritum, quem illis maxima ex parte eripuit crudelitas, quia libertatem jam ereptam amplius non poterant, sapientiam colebant. Persuadebant sibi, persuadebant aliis, præstare, in mendicitate, in exilio, in morbis, in equuleo & ignibus versari cum virtute, quam sine ea Populo Romano imperare. Ostendebant, more Stoicorum, sapientem, etiam in cruciatu ac tormentis, lætum cum virtute ac beatum esse posse. iis quæ non sunt in potestate ejus, tangi quidem, sed non commoveri. Quamdiu animo consistat, etiamsi fractus capiti incumbat orbis, similem futurum sibi. De natura disputabant & æternitate animorum. de contemptu mortis disputabant, quam quotidie ante oculos videbant, aut subibant ipsi. Fortitudine, constantia, ætatum omnium exemplis, sed imprimis suæ, indurabant animum atque obfirmabant. Sequebantur Epicte-

Epictetum (at quem virum!) qui eodem tempore, cum demo barbarus, conditione servus, corpore esset claudus, multis libertatem contulit quam non habebat. quippe quam sic spirant ejus scripta, ut qui diligenter ea legat, nihil ei pileo aut raso capite sit opus. In exilium ejecti, quod plerisque tum evenit, uniuerso aëre & celo Patriam circumscribebant. sub quo quamdiu versarentur, domi esse se existimabant. Disputabant inter se de Deo, quis & quantus ex opinione Stoicorum esset: de principiis, de mundo, de sideribus errantibus & fixis disputabant; ut intenti ista contemplatione, à furore tyrannorum, ac calamitate sæculi abducerentur. Sæpe Cassios & Brutos, veros illos libertatis vindices, postremos illos Romanorum, loquebantur inter se atque extollebant: sæpe & memoriam eorum & natales celebrabant: sæpe pugiones illos extollebant, qui supremum libertati ictum commodassent: nisi quod fecissent Diuos, qui vix homines fuissent. Nam & Claudius jam inter istos habebatur: cujus plusquam pecudis stuporem, illi quoque, quamdiu superesset, illudebant, qui crudelitatem nunquam fuerant experti. Intordum alte ac viriliter Romanæ ingemebant servituti: non cum ululari aut imbelli ac foemineo plangere, sed cum indignatione. quale ubi irati Jovis contritus quos non latat cœlum

Iam sed impellit. Cæterum, ut primum, post hanc sanguinis humani tempestatem, post hunc publicæ crudelitatis nymbum, cum jam Nerva ac Traianus, principes præclari, libertatem urbi, sæculo felicitatem, disciplinis Patriam ac locum reddidissent, in apertum viris magnis licuit prodire, venit quoque in publicum hic noster. qui vigore ac spiritû inusitato, altam atque æternam pessimis Principibus infamiam circumdedit: libertatis vero sensum, cuius bonum ineffabile ac immensum solus sapiens agnoscit, tanquam stimulos ardentes, magnis animis admouit. quos & vos, si viri estis, potius quam verba aut minutas obseruationeulas, ex disciplina nostra domum & ad vestros referetis. Cum prudentia jungamus sapientiam, antiqui temporis historiam cum nostra. Habet & hoc sæculum quod doceat. ad quod nisi referantur vetera, non satis profunt noua. quia usu atque exercitatione ea quoque fieri oportet noua. Videmus quid pro libertate gesserint maiores nostri, quid qui hodie supersunt. Superest, ac diu superest Venetorum Optimatum status ac potentia: qui pro ista ac pro Christiana fide plura mari, plura hætenus gesserant terra, quam aut Greci fabulantur, aut Romani fide annalium complexi sunt, qui, cum tot eximia virtutum ac æterna dederint exempla, longe plus est, quod ad liberandis ea curam contulerunt:

lerunt : sine qua nec exerceri istæ possunt. Eos imitemur : (& , ô Deus , propius jungamur aliquando!) Pætos, Senecas, Cremutios, ac similes heroas imitemur , qui ætate Taciti vixerunt: quorum parem vitæ exitum describit. Juro vobis, ea tempora videtis , quibus animum constantibus firmare exemplis expedit , quibus vndique libertas oppugnatur. nec tam armis quidem , quæ elidi sanguine aut vitari possunt , quam occultis artibus ac pace. quæ plus nocent , cum ex hujus odio nascuntur. Omnia turbata ejus causa & commota sunt. Alii tentantur , alii jam jacent. Gallia suorum manibus evertitur. Flos ille orbis , illa sedes elegantiarum , in qua olim Hospitalii, Cuiacii, Fernelii, Turnebi, nuper Scaligeri ac Casauboni , nata ad æternitatem lumina , vigeabant : in quam Rex Franciscus , nunquam sine horrore quodam & religione nominandus , suis opibus & copiis, errantes toto orbe Musas conuocarat ; nunc suorum studiis exposita, jugulum infelix ac ceruicem , hosti suo pariter & nostro, præbet : nunc tot hostibus objicitur , quorum illustres habuit alumnos. O Patria , ô Diuûm domus ! O Henrici vulnus toto Regni pectore receptum ! cujus ictu toties confoditur , cujus in cruore adhuc natat, & quotidie singultat. Alibi certamen de religione, à sagacitate nimia & curiositate, ad acerbita-

tem

tatem animorum, ad Ecclesiarum, imo Re-
rumpublicarum, vulnera peruénit. Atque
hic equus (mihi credité Auditores) ligneus
ille Iliensis est. In quo, non Vlysses vnus,
sed milleni, non tam jacent, quam occasiones
suas præstolantur. E quo similitates, odia,
delationes & calumniæ bonorum, tanquam è
putredine infecta, jam tot annos hic nascun-
tur. quæ tam hosti profunt, quam in bellum
nos ciuile abripiunt. Fugiunt ad ista infelices
literæ, fugit sapientia & eruditio: quarum can-
didati, qui jam pauci sunt relictæ, curam glo-
riæ ac nominis ex animo abjiciunt ac delent,
& in partes has aut illas, quatenus id expedire
credunt, abripi se patiuntur. Erigit me tamen
& attollit, summa virtus & prudentia illorum,
quibus in Batauia incumbit, ne quid detri-
menti eruditio aut publica res capiat: quos
honoris nostri causa hic præsentem intuemur.
Erigit me vultus vester, Viri Magni, qui huc
audiendi nostri causa, alia ex vrbe aduenistis.
atque in primis tuus, Illustrissime Legate, qui
quocunque in loco pedem ponis, magnam
majestatis partem publice circumfers. cujus
ea eruditio est, is in summa eruditione sem-
per aliquid discendi ardor, vt conuicium æta-
ti tuæ facias, in qua tam pauci capiunt aut vi-
dent instrumenta maximæ fortunæ, sapien-
tiam & eruditionem esse. Nos exemplo ve-
stro excitati, cæteros ne quidem intuebimur.

M

Nos

Nos à te, Corneli, vnicum prudentiæ oraculum ac robur, præter hæc ciuilia quæ singulis diebus monita ex te haurimus & præcepta, veræ ac robustæ exempla sapientiæ petemus. Quicquid olim gloriæ & posteris impendebatur, nunc in animum ejusque curam reuocabitur. Eum, tanquam arcem quandam vndique obsessam, contra sæculi calamitatem, lectione tua & constantia firmabimus. Perceant vbiq; literæ aut contemnantur: quantus vnquam fuit stupor orbem ac barbaries inuadat: redeat antiquum chaos, redeat antiqua illa omnium scientiarum vastitas ac ignorantia: nihil dignitatis sapientiæ aut eruditioni relinquatur. Ego sorti meæ & ingenti animo inclusus, Auditores nobilissimi, quem nec spes mouebit loco nec ambitio, vnus conscientiæ fiduciam amplexus & integritatem, tanquam tabulas extremas, contra hominum iudicia consistam. Et munitus illis studiis ac fretus, quæ me, vbi visum erit, ab his cogitationibus abducent, in ætatum omnium ac sæculorum, quorum vastam quandam ac profundam recordationem aperit Historia, contemplationem me immergam: quantum est vbiq; spatii in antiquitate tota, mente occupabo: chartis veterum librisque me intoluam: dabo operam, vt multa quæ geruntur, tanquam in extremo orbe positus, non videam, non audiam, non quæram, non intel-

intelligam. denique, si nihil restat aliud, sapientiæ præsidio stipatus, aulam ex hac cathedra & curiam conficiam. Nam, ut templa, non parietes & signa, sed deorum immortalium constituit præsentia ac magnitudo, neque in regia spectatur quicquam, præter maiestatem ejus à quo nomen ac religionem habet: ita locus ille maxime est augustus, in quo magnus animus & supra res humanas positus versatur.

O R A T I O XVII.

Habita in auditorio Theologico, cum Secundum Taciti Annalium absolvisset.

CUM hunc Caium Cornelium Tacitum, civilis principem prudentiæ, interpretari primum publice incepimus, facile intelleximus cum quo autore nobis res esset. Non enim elegantes ac diffusas Titi Liuii narrationes, non fatalem & inimitabilem Herodoti dulcedinem, nec occultas Xenophontis Veneres & Articismos, aliaque quæ ad voluptatem maxima ex parte sunt composita, expectabamus: multo minus speciosum Bruti facinus, aut paupertatem Curii, aut exilium Camilli, aut amœnam Cyri institutionem, quæ, quot habet verba, tot illecebris leporibusque abundat. Qui scriptores ut non ignoramus quantum vel jucunditatis vel utilitatis

M 2

soleant

soleant adferre (nam vtrumque sæpe experti sumus) ita Tacitum cum intuemur, & diuersam voluptatem & vtilitatem multo luculentiorē experimur. Nam siue eloquentiam consideramus, sermo totus, brevis, strictus, ac seuerus, nihil otiosum habet aut ineptum, nihil quod ambitioni potius quam veritati impendatur. Quia, vt in magna aliqua prudentis viri domo, nihil extra vsum & necessitatem reperitur, ita rebus ipsis totus hic accommodatur sermo. quæ tam crebræ sunt ac densæ, vt non autor, sed mens ipsa loqui videatur, & quot verba, tot, non tantum sapientiæ, quod est philosophorum, sed prudentiæ interioris scita passim ac oracula effundat: quæ ex vita, consuetudine, ingenio, ac moribus quorundam cum ab eo deducantur, non de illis tantum sed de omnibus verissime dicuntur. Aruspices fuisse quosdam, qui in victimarum exta accurate inquirerent, partes maxima cum cura singulas intuerentur, vt ex diligenti singularum contemplatione, res futuras prædicarent, à veteribus accepimus. Horum more ac ritu, fibras Principum & exta sigillatim inspexisse Tacitus videtur, vt ex iis causas omnes & euentus publice denunciaret. Quod in hoc secundo libro, si in vlllo, accurate & prolixè præstitit. de quo pauca, cum benignitate vestra & silentio dicturi sumus. Supererat hoc tempore
 Germa-

Germanicus, Romanorum ultimus: dignus qui vel ante seruitutem vel post totam libertatem nasceretur. Quam dum sensim & cum callida dissimulatione genti nondum penitus seruili & ad libertatem natæ eripit Tiberius, odio virtutis suæ & amore populi, omnia, ut tyranni de virtute solent, suspicantem in se concitauit patrum. quippe qui ab optimis periculum, à pessimis opprobrium timebat. Accedebat, quod in manu ejus octo legiones, hoc est, ipsi nerui, ipsæ vires imperandi essent. Atque hæ, non in Syria, non in Ægypto, sed ad Rhenum, aut aduersus hostem aut pro Principe, quem vellent, collocatæ viderentur. Videant Germanicum, qui majus vllum viro Principi quam in virtute existimant subsidium: qui improbitatem & Tiberianas artes optimum regnandi instrumentum esse credunt. Pietatem autem, probitatem, justitiam, clementiam & fidem, inuolucra cæterorum atque integumenta arbitrantur. Vnus eo tempore adolescens, placidus, ciuilis ac benignus, soli grauis hosti, eruditione autem tali, ut ad pacem educatus videretur, sine vllis vel fallaciis vel fūco, Plebem, Equitem, Senatum, legiones, socios, municipales, totum denique terrarum orbem, vinctum quasi & obnoxium tenebat: ipsum autem Principem, qui tanquam Proteus omnes assumebat formas, cuius omnes sensus inuoluti,

luti, verba omnia obscura & suspensa erant, vafrum callidumque, qui dissimulationis suæ ne in morte quidem obliuisci posset, non ambitionis sed virtutis suæ metu, quamdiu superesset, intra urbem, ac prope in Palatio, haud aliter quam histrionem in theatro, conditum ac clausum continebat. Alter libertatem oppugnabat, sed occulte: alter defendebat, sed armatus & in castris. Alter cum Thrasymacho Platonis vulpem, alter cum Romanis ducibus, antiquis illis & inuictis, indolem & animum leonis præferebat. Habebimus hoc libro luculenta in Tiberio prudentiæ, sed vitiosæ, habebimus virtutis, generosæ, masculæ, Romanæ, luculenta atque expressa in Germanico exempla. Statim & fere ab initio, mouetur Oriens: sed quod in perniciem Germanici Tiberius conuertit. Funduntur aliquoties Germani, gens tum temporis inprimis bellicosa: & quam solam, cum jam neminem metuerent, Romani metuebant: sed exitium victori, adnitente eodem, ipsa virtus adfert ac victoria. Hæc tum præmia virtutis erant cum scelestus imperator esset. Quis Libonem promouet & fouet? idem qui euertit. Quis auctoritatem summam tribuit Senatui? idem qui nec minimam relinquit. Quis Chaldæos consulit ac magos? idem qui ex vrbe eos ejicit atque auersatur? Idem sæuus & in speciem benignus:

gnus: idem tenax & versute liberalis. Idem
templa struit, & religionem negligit ac ridet:
peregrinas ejicit, & patriam contemnit: frau-
dem ne in hoste quidem probat, sine qua nec
hostem vincit nec amicum. denique, cum
vitium sit totus, sine specie virtutis nunquam
est scelestus. Quibus tamen omnibus, quod
obseruari velim, nec auctoritatem nec amo-
rem parit. quia infra maiestatem fucus & im-
probitas consistit. Iam cum imperandi vis &
quasi efficacia ipsa in maiestate sit, quæ be-
nignitate inprimis ac auctoritate compara-
tur, nec benignus esse potest nisi qui apertus
est & simplex, nec auctoritatem facile conse-
quitur qui fidem nondum consecutus est. Ea
quippe integritate morum comparatur &
candore. qui cum summus esset in Germani-
co, nullus in Tiberio, alter, cum benignita-
tem affectaret, odium inuidiamque, alter,
cum seueritatem induisset, non auctoritatem
modo, sed amorem quoque, quæ in sola ma-
iestate conjunguntur, impetrabat. ut cum al-
ter imperaret, alter omnium iudicio ad im-
perandum natus videretur. Habet hoc maie-
stas omnis, Auditores: non in potestate sed
in actionibus consistit: non in Regno, sed in
animo ac mente imperantis, sedem suam ha-
bet. Nam ut nihil maius altiusque Principe
est in terris, ita nihil animo in homine est ex-
celsius. quem cum sua, hoc est, imperantis

virtus, vltra purpuras & sceptrā, & hictorum ministeria, prouexit; ibi demum est maiestas, vbi dignitatis ac virtutis culmen est. Ego populi Romani maiestatem exulasse cum Camillo, Mario, Rutilio, viguisse in Africano, Curio, Catone, aliisque magnis & præclaris viris, periisse in Tiberio, extinctam cum Germanico existimo. nisi forte in lustris Caprearum, inter spintrias & exoletos, cum hoc monstro eam collocemus. quod ne Deus immortalis sirit. qui, cum radios auctoritatis suæ, quibus vniuersus continetur orbis, in simillimos effundat, nihil bonitate sua majus habet: ille, inquam, qui est infinitus. fraudes vero & occultas artes, quas tam sæpe in Tiberio notamus, non vt eas doceamus, sed quod à prudentia ciuili, semel in Rempublicam receptæ, vix disiungi possunt, tanquam optimus ac simplicissimus, ignorat. Hæ sunt quibus improbos ac probos, alienos ac domesticos, hostes Reipublicæ & Principes, Tiberius subuertit. Vnum hostem sed potentem, vnum ducem sed inuictum, eo tempore Romanus habuit. Bellum cum Arminio Germanicus gerebat; viro maximo vir maximus, & Romanæ libertatis, etiam cum nulla esset, spes postrema. Cum vtroque bellum, sed occultum ac vaferrimum, Tiberius gerebat: minus hosti quam Germanico infensus, qui trophæis suis totam, quaqua se contulerat, Germa-

Germaniam implebat. quæ tyranno cruces
totidem & neces erant, neque in hostili terra
sed in eius animo ac pectore defixæ videban-
tur. Tanto cruciatu ac dolore compos, vnum
hoc agebat, vt per Consulatus & triumphos,
cum per se non posset, iuuenem ab hoste re-
uocaret. Audiuimus postremo, quid Arminio
euenerit. quo maiorem virum ne Romana
quidem res, cum maxime floreret, habuit.
Qui, vt olim, pacis specie, Romanum cir-
cumuenerat, ita vir & sæculo & gente sua
major, abscedentibus Romanis, dolo propin-
quorum cecidit, secumque casum patriæ,
quam frustra toties Romani oppugnant,
pariter ac seruitutem traxit. Discamus hoc
exemplo, nunquam minus quam cum sine-
cura & hoste possideretur, tutam esse liberta-
tem. quæ erecto intentoque animo sub cly-
peo facillime defenditur. Quamdiu ferrum
est in manu, Deo quoque immortalī ea cordi
est. quæ in pace ac securitate elabitur vt
plurimum, aut perit: nunquam minus conser-
uatur, quam cum nihil timet. Hoc Tiberius
intelligebat, cum Germaniam, non armis, sed
securitate sua, & quod minime expectandum
videbatur, non pugnando callide subegit:
quod non paucis gentibus euēnit. Res At-
teniensium, & amplas & diuturnas olim, si
quas alias fuisse, sæpius legistis. Quando eas
defecisse existimatis? An cum hostium sex-

centa millia, Dario duce, in Græciam erumperent? an cum septingenta & trecenta Xerxes, Regum potentissimus, adduceret: ut & flumina bibentibus & tellus incedentibus deesset: ipse quoque Océanus pro gente sua militare solitus, compedibus à Rege barbaro constrictus esset? Iuro vobis atque affirmo, nunquam magis tutam Græciam fuisse. Cum Miltiades in campis Marathoniis, trophæum, non de hostium virtute sed de multitudine erexit: cum Leonida, quingentis millibus sexcentos magno animo opposuit; stetitque fortiter, donec & pugnando & vincendo fessus, non victoriam sed corpus hostibus relinqueret. Xerxes monteis complanarat. illi animos, majores quam hi essent, hostibus opposuerunt. Xerxes urbis mœnia exusserat & muros. illi urbem pariter & libertatem, navibus imposuerunt. Tales ergo milites ac tanti, pace ac induciis Philippi perierunt. Idem & Thebanis, & Spartanis, & Phocensibus evenit. Quando populi Romani periisse existimatis libertatem? An cum Pyrrhus, Æaci progenies, Achillem suum adhuc spirans, fundamenta ejus ac primordia lacefferet? An cum Galli media in urbe grassarentur, neque quicquam præter Capitolium & Manlium, quod ab hoste inuictum esset, alibi restaret? An cum Pœnus, ipsis nubibus immixtus, per fluentem glaciem ac niuem, animo ardente incede-

incederet, montes generositate, rupes frangeret aceto: cum dux ipse, bellua Getula victus, per ruinas Alpium enixus, vniuersum agmen suum, tanquam tempestatem quandam, in Italiam effunderet: cum assidue ad muros atque ad portas esset: inter seruitutem & Romanam libertatem, nihil præter magnanimitatem gentis interesset? Non fregerunt illa Martis populum sed inflammant, Auditores. Oppugnari vult libertas, in acie versari vult ac ferro, vult cum hostibus luctari. inter arma crescit: sanguine non lacte educatur. Quippe singuli dum cadunt, res communis viuit & superstes est: neque desunt qui succedant & victoria fruuntur. Belli desuetudo, ex obliuione otium, ex otio securitatem, ac non raro seruitutem parit. Tum Romana periit libertas, cum deesset hostis nisi quem Respublica dedisset: cum Augustus, Consul se ferens, & ad defendendam plebem iure, Tribunicio contentum, dono militem, annona populum, cunctos otii dulcedine pellexit: cum Tiberius ad legem maiestatis omnia referret: clam accusatores bonis miserorum aleret ac saginaret. cum discordiarum causas in Senatu spargeret, partes callide inter se committeret, verba singulorum & consilia expendere: cum neque adulationem neque libertatem ferret, & vtrunque odisset, sed vt liberat em tolleret, sensimque æterna seruitute relucant-

luctantem populi victoris animum inuolueret. Quantus fuit in Germanis, hoc est, in hac gente, amor libertatis, quantum studium! quot imperio Romano clades ea gens intulerat! Ad hanc populi virtutem, imperator accedebat, quis & quantus, ô Dii boni! SENSU CELER, ut de illo loquitur Romanus autor, PROMPTUS ULTRA BARBARVM INGENIO: ARDOREM MENTIS VULTU OCVLISQUE PRÆSE FERENS. Quod si educationem quæras, ASSIDVVS MILITIÆ ROMANÆ COMES, ET IAM CIVITATIS IVS ET EQVESTREM CONSECVTVS GRADVM. Pyrrhum, aut Iugurtham, aut Annibalem, ab inferis redisse diceres. Ad hunc hostem debellandum, missus est, ut diximus, Germanicus; virtutis tantum & ciuitatis nomine Tiberio inuisus. Qui hunc ipsum dignitatis atque honoris specie in urbem vocat: Arminium inuidia suorum & discordiis inuoluit. Ita sine belli mole, sine armis, sine sumptu, monstrum illud, alterum veneno, alterum securitati suæ & ambitioni callide obiecit; vtrumque aliud agendo perdidit ac callide euerit. Faxit Deus immortalis, ut his moniti exemplis, nos quoque, Auditores, qui pro libertate hæcenus pugnamus, pro eâdem animum armatum inter has inducias retineamus. Qui de militari disciplina commentantur, ita militem dormire volunt, ut nec galeam nec hastam ponat, ut in clypeo

clypeo decumbat, gladium in manu gesserat, ne, si quid eueniat, inermis opprimatur. Vtinam eodem modo & nos dormiamus! Verum res secundæ minus æqua mente quam aduersæ tolerantur. Intermissio armorum autem, quæ & gloriæ infidiatur & virtuti, sicut lenit animos & frangit, ita belli recollectionem, & cum ea, causæ curam ac memoriam, extinguit: neque minus interim discordias internas per dulcedinem securitatis, mentibus instillat. quod venenum, Rebus publicis florentibus magnisque, morbum ac mortalitatem, tanquam ægro corpori, inducit. Idem sumus, Auditores, qui eramus nuper, cum tot vrbes expugnauimus, tot fortiter defendimus, toties, cum magna hostium calamitate ac clade, terra dimicauimus ac mari: idem Imperator nobis, idem hostis est. Idem vt sit animus, ingenti cura opus est ac prouidentia. Tubæ, hercules, & tympana, & clamor militaris, & conspectus hostium, & expectatio, & ira quoque & iniuriæ, & cruor, fomes est virtutis ac custodia. Vbi ea sunt ex oculis sublata, obdormiscit animus. quem sopitum ac languentem, frustra aduocaris vbi opus est. Hic est ille, quo munitus miles noster, Slusam in hostili agro cepit. urbem in eodem alteram, aduersus mare, pestem, atque Hispanum, non sagittis, non cuspidibus peilorum aut imbelli

Græ.

Græculoque ferro, sed immanibus tormentis oppugnatam, annos quattuor defendit. In qua tantus fuit animorum feruor, ut quem corpore occuparet quisque locum, vix in aërem excussus sulphure atque elisus, hostibus concederet. ut post mœnia, post propugnacula, post vallum, post ereptam urbem, tanquam feræ, è latibulis pugnarent: ut, amissa ipsa urbe, amissio ejus loco, adhuc causam vindicarent. Hic est ille, quo munitus paulo ante inducias Heemskerckus, Gades usque novus Hercules contendit: ubi non, ut alter, regem Iberorum, sed ingentem ejus classem, prope in portu ipso atque in urbe, ferro pariter & igne inuasit. In qua pugna nautam quendam ajunt, cum in hostem gladio ferretur, atque is mari se committeret, non aliter quam canem rabiosum, fugientis corpori hæsisse, neque prius cæde ac sanguine conspersum dimisisse, quam luctantem inter undas partim, partim inter vulnera Hispanum, usque ad inferos persequeretur. Ne Leonidas, Callimachos, & Cynegiros, Græcia in posterum miretur. Hæc cum cogitamus, redeat in animum antiquus ille vigor, eadem sollicitudo maneat & diligentia: tanquam in conspectu hostis & in castris vigilemus. Nihil de timore remittatur, nihil de industria. Petamus, ut illustribus Ordinibus, Patriæ parentibus, divini atque humani juris ahim

mum

num intelligentem , plebi obsequendi voluntatem, Deus immortalis duit. vt Republicam, vt Academiam, consensus animorum & concordia respiciat. quæ post recens hoc incendium , non amplius jam æde illa, quæ flammarum violentiæ concessit , sed Amplissimorum Curatorum magnanimitate ac celebritate Professorum continetur : quorum scripta & existimationem , extra casum & fortunam constituta, orbis vniuersus sibi vindicat. Vt vicini ac remoti Reges Principesque , & inprimis magnus ille , cuius hic Legatum , summum maximumque virum intuemur , sicut hætenus in bello , ita nunc in pace nobis adsint. adsint, inquam, & concordiam , tranquillitatis nostræ munimentum vnicum ac fulcrum, tueantur ac promoveant. ne Arminii exemplo , viri nobilis, magnanimi , intrepidi , qui amore Patriæ armatus, non primordia sed florentissimum victoris populi imperium cum paucis lacecessit , Quintilium cum tribus legionibus in Patriæ visceribus sedentem profligauit , Maroboduum sustinuit , qui , cum annos duodecim , præliis ambiguus , bello nunquam superatus, rem feliciter gessisset, similitudine ac discordiis suorum inuolutus , quia armis non poterat , pace Tiberii sublatu est : ita hic inuictus terra pariter ac mari populus , quem ouantem tot victoriis ac decoratum orbis
aspicit,

aspicit, securitatem suam, opes, dignitatem, decus, gloriam, postremo libertatem ipsam, quam bellando peperit, cum pace, quæ discor- diarum mater est, amittat. Ita tu, Jesu Christe, ab æterno ex æterno genite, æterne Deus, idemque homo & conciliator hominum ac Dei; Deus ante initium cum Patre, Deus sine initio cum Patre, Deus qui fuisti in principio cum Patre, ideoque & ante principium cum Patre, Deus fortis cum Patre, Deus exerci- tum cum Patre, Deus victor & bellator no- ster, Deus pacis nostræ autor, Deus cordium inspector, Deus vindex veritatis; qui cum majestate quadam ineffabili, viuos aliquan- do mortuosque judicabis; cujus verbum pacis, iræ instrumentum, cujus sacra- menta charitatis, odii, dementiæ furoris sacra- menta fecimus, cujus vltimum legatum, pa- cem dico ac concordiam, proterue con- culcamus; simultates illas, disceptationes, studia ac factiones, & cum iis metum ac pal- lorem, in Ecclesiæ, in Reipublicæ, in pacis ac tranquillitatis nostræ hostes conuerte: neque patere, vt illæsi aduersariorum armis, propriis seditionibus exhauriamur. donec fessi tan- dem atque exangues, prædæ iis simus, quo- rum spolia cum laude nostra adhuc osten- tamus.

*De C. Casare Dictatore, cum illius Vitam in Tranquillo
expositurus esset, habita.*

O R A T I O XVIII.

Quod non raro euenire iis , Auditores
Nobilissimi, consuevit, qui in cæco ali-
quamdiu horridoque carcere, inter misero-
rum gemitus ac lachrymas egerunt, vt, egres-
si , libertatis voluptate ac contemplatione
lucis , quoquo oculos conuertunt , animum
explere nequeant , mihi pariter ac vobis eue-
nire existimo. Legem Majestatis & interpre-
tationes ejus , vltimam euersæ libertatis pe-
stem ac calamitatem vidimus. Inter Tibe-
rios, jam annos aliquot, Caligulas, ac, gene-
ris humani probra & incemmoda , Neronēs,
egimus : inter carceres, proscriptiones , sy-
cophantas , æ bonorum neces & exilia, ver-
sati sumus : nihil prope, præter sanguinem ac
lurum , in scriptore nobilissimo tractauimus.
Imbuerunt nos cruore suo Drusi , Plauti,
Sullæ, ac postremo, ne quid amplius deesset,
Senecæ ac Thraseæ: viri, quibus ætas illa aut
antiqua , nihil majus vidit , nihil sapientius.
Respirate paulum , Auditores , & imperio
Romano , homines mitissimi & ad virtutem
geniti, hoc date , vt, quemadmodum extre-
mam seruitutem mecum peruidistis, ita nunc
ad finem libertatis , quem præclari quidam
viri, sed ambitiosi , inuexerunt , animum ac
men-

mentem conferaris. Qui naturam fluminum cum cura inuestigant, atque inprimis, qui de Rege fluuiorum Nilo, longitudine ejus, latitudine, profunditate, cursu, insulis, fragore, catadupis, incrementis, limo ac fecunditate disputarunt, vnum illud maxime egerunt, vt in cuius admiratione partium ac operum defixi essent, ejus fontes ac originem, tot sæculis tot Regibus quæsitam, explicarent. Qui plantarum rationes excusserrunt, ad radices arborum ac florum libentissime descendunt, vt ex iis causas surculorum quoque ac foliorum, quæ natura oculis exponit, rimarentur. Idem homini Politico, Adolescentes, in Historia agendum. Vt insignes in Republica mutationes ac conuersiones solide rimetur, ad originem ac fontes aliquando veniendum est. quos, ni fallor, omnium quæ audiuiſtis, in virtute partim, partim hujus Principis ambitione, jam habebitis. quem qui prouexerunt, primo libertatem, mox paulatim, spem quoque ejus, cum jam essent qui seruire didicissent, sibi posterisque præciderunt. Cæterum, quemadmodum è pulsu ac venarum Medici momentis, de salute ægri judicare solent, ita de Republica ejusque valetudine, ex ambitione singulorum judicandum est. quam in isto homine, aut monstro potius, vt Tullius de eo loqui solet, maximam fuisse constat. Vix ad-

motus

motus ad Rempublicam cum Lepido , cum Crasso, cum Pisone , Sulla , ac Antronio, de statu Reipublicæ mutando cogitauit. colonias Latinas , de petendo ciuitatis jure agitantés, spe nouarum rerum , clam accendit. Coniuratione Catilinæ , pars ac forte dux eorum qui Rempublicam sollicitabant, leuibus sententiis , à Cicerone interceptos callide protexit. Spe eâdem, & vt Crasso par aut prior esset, generum Pompeium sibi è Republica delegit. cuius copiis, autoritate ac ope, Galliam, vt noster notat, Cisalpinam, ac Illyricum , prouincias accepit. Neque multo post, imperium ac potestatem, prorogari sibi, præter consuetudinem, curauit. Qua occasione, non jam clanculum, vt ante; sed maiore vi ac publica grassatus, Galliam, Germaniam , Britanniamque aggressus, hostes nominis Romani, ferro , aduersarios , si quos haberet, comitate , populum ac plebem , liberalitate ac muneribus , prouinciales quotquot essent vsquam , incredibili humanitate ac officiis subegit. quo aduersus libertatem, & pro potestate vnus, omnia jam obtinebat. vt jam solus posset quicquid vellet, nisi quod dissimulare ad speciem interdum mallet quantum posset. nonnunquam iis quoque per facetias illuderet , qui initio socordes aut attenti parum , ferre ista aut dissimulare cogerentur. Tanto animo ac vi munitus , Rubiconem

biconem pariter ac leges transmigrauit. & vt totam semel pacem Reipublicæ ac libertatem expugnaret, copias Pompeii in Hispania dispositas inuasit. Hinc triumphi, quot & quantos vellet: quos, vt, verbo quidem & prætextu, Patriæ, de Gallia, Hispania, Ægypto, Africa ac Ponto, ita re profecto, de Republica ac populi fatuitate, magnus imperator celebrabat. Hinc comitia paulatim sibi vindicare: partem, sed exiguam, & qualem apud Græculos in fabulis Prometheus Diis cæteris relinquit, populo concedere adhuc, aut, vt vere dicam, ostentare. vt sic tutius ac sensim, contra optimates & pro plebe, quæ non nihil adhuc posset, prorsus vt in mimo ac sub larua, seruitutem, sine armis ac cum libertatis specie, volentibus induceret. Quod vt consecutus est, post multos Consulatus, vnum ac continuum, cum Dictatura simili ac præfectura morum, vel admisit vel extorsit. Magistratus ergo, quibus vellet & in annos plures; ciuitatem, Gallis quoque semibarbaris, quos jam obstrinxerat, donare. Ac postremo, cum autoritate omnes excessisset, cœli reuerentiam ac maiestatem, ex Pontificatu in se deriuare. cuius ope, honores, non humanos modo, sed diuinos quoque, (sedem auream pro tribunali & in curia, cum templis, aris, simulachris, puluinaribus, flaminibus ac sacerdotibus)

bus) decerni sibi passus est. Quo ut per se-
 gnitiem ac negligentiam, eorum partim pe-
 nes quos Respublica tum erat, partim sua sibi
 propria calliditate ac prudentia euectus est ;
 ita omnibus virtutibus, clementia inprimis,
 liberalitate, ac humanitate septrus, nisi cum
 pernacie ac detrimento publico, moueri lo-
 co ac imperio non potuit. Et putatis, vnum,
 Auditores, Bruti ictum, aut sexaginta con-
 juratos, tot tantisque malis, quæ paulatim
 vel contracta vel neglecta fuerant, mederi
 potuisse? Poëtarum iste ludus est ac orato-
 rum, qui, cum libertatem, seruitutis jam per-
 tæsi, celebrarent, causas ejus, quod politicis
 incumbit, non intelligebant. Ex hoc sangui-
 ne, ex hac victimâ; quam libertati, Cimber
 Tulli, & tu Cassi, cæterique seruitutis ho-
 stes, tum mactastis, ex hac ipsa cæde ac vul-
 neribus, Tiberii, Caligulæ, Neronis, ac Do-
 mitiani, prodierunt. Non enim cæde in Re-
 publica vnius, sed prudentia multorum, ipsis
 ossibus visceribusque Reipublicæ recepta ser-
 uitus, auertitur. quæ, cum ordinis totius
 negligentia, non vi vnius, jam amissa esset,
 ne vnius quidem morte reparanda fuit. Pa-
 ce libertatis, in qua Belgæ nati sumus, pace
 tua, Marce Brute, hoc dixisse fas sit: maje-
 state ac legibus tyrannus à Republica, non
 gladio, arcendus est. Quod in Regibus Spar-
 tani, in Prætoribus Athenienses, Populus
 Ro-

Romanus, priscus ille ac libertatis tenacissimus, in Dictatoribus seruauit. - Et quid? ad-eone vobis nullæ, quæ de maiestate, quæ de vi ac perduellione, quæ de ambitu cauerent, relliquæ iam leges erant? quas cum violari posse constat, seruum est tueri. Adeone nulli erant Bruti, Cato nullus, nullus Cassius in ciuitate, cum rogationem Plotiam, Tribunus militum, clam impetrauit? aut, cum Quæstor, Gallos Transpadanos, ad res novas callide accendit? aut cum leges Syllæ, post ædilitatem publice perlatas, nihil aliud quam iudex additus prætori, abrogandas censuit, curauit? Quid? cum Q. Catulum non multo post, Isauricumque, in suis sibi quoque tribubus, largitione superauit? ut aduersus leges ambitus, Calpurniam inprimis, Pontifex, si Diis placet, maximus, post matris osculum rediret? Quid? cum Catilinæ furias vel aluit, vel in Senatu aliquid pro libertate audentes, terruit, atque ad sententiæ mutationem, præter consuetudinem, ad-e-git? Quid? cum motus ac vesaniam Cæcili Metelli, qui Tribuni potestate Optimares ac Rempublicam turbaret, fouit ac prote-xit? Quid? cum consul Bibulum ex more obnunciantem, armis, foro, ac collegio eiecit? Quid? cum L. Lucillum, magnæ dignitatis hominem, haud secus ac vilissimum mancipium, ad sua sibi genua prouoluit? Vbi vero
tua,

tuta, Marce Cato, grauitas, feueritas, ac rigor? vbi pondus Stoicum ac supercilium immobile atque inuictum? vbi ingens illa anima, quam libertati victimam seruabas, tum latebat, cum è curia euulsus, ad arbitrium vnus atque imperium, in vincula coniectus, stationem atque auctoritatem publicam deseruisti? Nam tot Brutos extitisse, quot hæc ferrent, nemo quidem dubitabit vnquam. Adeone nihil vos sensisse, neque cum agrarias, quod tribunorum erat, consulatu suo promulgauit leges? neque cum Pompeio Crassum, & vtrique se adiunxit: vt quod tres pronuntiarent in Senatu, lex Romanæ Reipublicæ ac fatum esset? Nihil, ne tunc quidem, cum defunctus consulatu, L. Pisonis, consulis jam destinati, filiam vxorem, duxit: vt cum magistratum non auderet, potestatem ejus anno quoque altero, in socero continuaret? Nihil, cum Vatinius, quo nihil inquinatius tum Roma habuit, ambitionis suæ instrumentum fecit: cuius lege, in prouincias quas veller, ac stipatus quibus veller, se conferret? Nihil, cum ad legiones sibi designatas, alias priuato sumptu ac consilio adjecit? vt quod legibus non posset, vi ac manu impetraret. Nihil (nam hoc propius, ni fallor, vos tangebatur) cum vxores vestras, non tam ad lubricum ac voluptatem, quam ad dominationis vsum, magnus artifex, corrumpere ac expugna-

pugnaret? Inter quas Pompeii conjux, vt & tua, Crasse, tua autem, Marce Cato, soror, eademque tua, Marce Brute, mater, prædicatur. qui cum proauos, & nescio quos Brutos, cogitares, qui simplicitate æui sui, cum, Tarquinio excepto, nihil in Repub. pollutum aut corruptum esset, felicissime ac fauente populo tyrannum sustulissent, adeo corruptis moribus id ausus es, vt sanguinis necessitate in Republica aduersus dominum obstrictus, vix sine parricidii suspitione id auderes quod non posses. Quod si leges nullæ, nullæ saltem ea tempestate artes erant, quibus M. Manlius, seruator Reipubl. ac libertatis, quibus Gracchus, quibus Saturninus, populi fautores omni ab ætate maximi, autoritati eius vniuersæ atque inuidiæ obiecti sunt? Nulli calles muniendi tum restabant, nullæ sylvæ, quibus Consul olim, ne quid in Republica moueret, cum collega simplicissimo præfectus est? Cæterum, quemadmodum qui ære alieno merfi latent, nomina non ante sentiunt quam obruuntur, ita pauci libertatem tolli vident: quæ amissa semel, frustra vindicatur. Et, quemadmodum Sophistæ, qui argute callideque disputant, concedi quædam sibi postulant nonnunquam, quæ non nisi eruditus sua interesse sentit vt distinguat, aut omnino neget; quia ex his cætera sequuntur: ita in Republica eueniunt

niunt non pauca, quæ cum ideo quod singula eueniunt, & quia leuia videri solent, negligantur, vniuersam trahunt aut euertunt. quæ per imprudentiam conuersa, qualis esse cœpit, velis nolis, ad posteritatem transit. Nihil ergo aliud effectum est à vobis, quam, vt essent, qui sublatum vindicarent, quam, vt essent, qui post obitum in cœlo inter Deos immortales, publica autoritate collocarent: vt postremo, quod non leue in Republica ac libertate arcanum, Auditores, est, extarent, qui admissæ semel seruituti, contra libertatem ac communem omnium salutem, dignitatem ac autoritatem commodarent. Ex Politicorum, nisi fallor, libris pridem didicistis, non in Populari tantum sed & Optimatum statu, pro æqualitate partium, ab iis quorum interest imprimis, vigilandum esse. quæ non dignitates modo nimias ac opes, sed nobilitatem, aliaque id genus, ac, si libere cum Aristotele dicendum est, virtutem quoque nimiam excludit. Nam vt cætera virtute comparantur, cuius opera facillime ab Optimatibus ad Regnum, ita specie virtutis quolibet, imprimis autem ad tyrannidem, facillime à Regno peruenitur. Est enim animal mutabile homo, &, si sub virtutibus aut lateat ambitio aut fallat, sibi proximum ac maxime intentum. Iam in Cæsare, quæ virtus, ô Dii boni! qui ac quantus vigor fuit animi, quis ardor, quæ veloci-

N

tas,

tas, quæ animi inuicti magnitudo, quanta in dicendo ac scribendo vis ac copia? vt sublimitatem ejus, omnium quæ cœlo continentur, igne quodam mentis proprio capacem, merito ac suo sibi jure scriptor maximus commemoret. Ad ingenii velocitatem, generis nobilitas ac splendor accedebat: quam à Regibus ac Diis, vt persuasum omnibus volebat, immortalibus ducebat. Accedebat virtus militaris tanta, vt in libertate ad præscripta ac mandata aliena natus, magno tamen Alexandro opponatur. quæ virtutis eminentia, vt iis, qui æqualitatem amant, maxime suspecta esse solet, ita, nisi legibus frænctur, nunquam vnum aliquem è multis, supra reliquos extollit; nisi ea lege vt cæteros euertat. Cujus causa varias prudentes in Republica, inprimis Optimates, machinas ac artes cum judicio excogitarunt. nam aut semel talibus honorem quenque, vel breuissime ac raro, legiones autem & vim militarem, nisi cum necessitas id cogit, ac pro tempore, indulgent. Quibus ita bellus ille pufio ac nepos Veneris, cum minime id expediret, annos aliquot est vsus, vt à dignitate ad arma, ab armis ad imperium, de quo paulatim cogitabat, perueniret. Illud vero, Auditores Nobilissimi, ante omnia obseruant, Neque negligenter tales ad supremam euehdos dignitatem, neque subito mouendos esse. ne ad dignitatem ac potentiam, quam ipsi detulerunt,

runt, desperatio accedat, quam in manu amplius non habent. Sed & dandam esse operam, ne qui per se excellunt, talium affinitatem aut societatem è proceribus assumant. Itaque hoc agunt potius ac moliuntur, vt si vnus plus in libertate possit, clam discordiis ac æmulationi cæterorum exponatur. quo occulte & in fraudem suam sine cæterorum detrimento ruat, qui imperium in cæteros affectat. Quæ sic omnia ab Optimatibus neglecta sunt in isto, vt non conuiuisse reliqui, sed dormitasse in Republica aut somniasse videantur. nam & sæpe ad plures & præcipuos è magistratibus admisus est. Tum, quod omnem superat stuporem, eos quoque qui vicissitudine æqualitatem continebant dominationis, non ad tempus modo, sed perpetuos, vt Dictaturam, Consulatum, ac Pontificatum, gessit. Iam qui sensim, qui paulatim, sed sine omni cura quæ in istis adhiberi solet, ad suprema quæque, ardentem laudis ac ambitionis studio pertraxerant, momento dimoueri posse existimarunt. quasi spiritu vnus hominis ac vita, non totius Reip. contagione ac morbo, seruitus recepta niteretur. vt qui aliquid sublime, aliquid fatale ac diuinum hic non videt, nihil præter ignorantiam ostendet. Accedebat rigor nimius Catonis, qui in fæce Romuli, non in Platonis aut Chryssippi ciuitate, natum se oblitus, disciplinam ac seueritatem, quæ non nisi salua ac in-

columi Republica, de qua ante omnia tum cogitandum erat, locum obtinere potest, animose nimis defendebat. qui dum Regem, qualem Stoici depingunt, voluit animo ac versat, alium, qui serio hoc ageret, Respublica accepit. Accedebat Marci Tullii, qui inter partes fluctuabat, metus primo, mox incogitantia insignis. qui vir maximus, ut optime quid esset faciendum norat ac ubique occinebat, ita minime omnium tueri in Republica audebat. Qui, sublato Cæsare, in locum eius feruidum adolescentem, nec ambitiosum minus, quamuis monitus à Bruto, calide promexit. donec primus, sed jam sero, quibus emendandis par non esset deprehendit. Accedebat Consulis Metelli rigor: qui, cum serum esset emendare quod neglectum erat, desperatione insuper audentem omnia armavit. Accedebat avaritia Æmilii ac Curionis: qui cum nullum nisi ex ambitione aliena censum inueniret, jus non modo ciuitatis vendidit Tribunus, sed & juris speciem, repulsus intercessione, Cæsari ac bello dedit. Accedebant mores ciuitatis jam corrupti, accedebat seruitutis amor: qui post Sullæ dominationem altiores quam pro libertatis spe radices jam agebat. Accedebat popularis Marii in ciuitate factio, atque ejus indulgentiæ corrupta plebes: qua aduersus Optimates calide abusus Cæsar, ipsum quoque militem aduersus

uersus istos occupauit. cuius ope ac fauore
 cætera inuasit. vt jam non Tarquinius ex ci-
 uitate simplici mouendus, sed aut plurima
 mutanda, aut ferendus esset, qui plus cæte-
 ris auderet. Accedebant opes Crassi, nimia
 Pompeii dignitas ac fauor popularis, & ex
 his discordia ad bellum. quibus omnibus
 vaferime is utebatur cuius maxime intere-
 rat vt solus imperaret. Quem cum cura at-
 que ex fide, autor eruditionis, si quis, ex-
 actissimæ descripsit. cuius Principes, anti-
 quitatis verum penu ac scientiarum omnium
 Pandectas, merito inscribas. Qui sic verba
 rebus, res accommodauit verbis, vt proprie-
 tate dictionis optime exprimat quod docet,
 ea vero solus doceat, quæ cæteri vix tan-
 gunt. Ritus spargunt alij, hic fundit. Ab-
 dita Romanæ rei & occulta vix ostendunt.
 quæ non tam ad delectationem quam ad
 vbertatem ingerit Tranquillus, ac prope-
 modum inculcat. Agite, & si viri estis, mes-
 sem hinc fœcundam reportate. Illud admo-
 nendi estis, vt, si quando maximæ occur-
 runt in Republica mutationes, quæ vel cau-
 sam proximam occultant vel non promunt,
 vt, cum negligentiam in istis ac torporem
 Populi Romani, & in seruitute patientiam
 plane obstupendam, cum crudelitatem, cum
 flagitia, cum scelera, cum fraudes Principum
 legetis, ea non ex positu astrorum, vel con-

junctione planetarum, aut inepta atque incerta nescio qua terræ reuolutione, sed à prima accersatis causâ. Quæ ut nunquam frustra, nunquam male, ita sæpius occulte, ac tum maxime prudenter agit. cum nec semper eæ causæ sint quas arbitramur, neque quicquam tamen sine ea fiat, à qua cæteræ reguntur. Illud quoque moneo: ne cum Tranquillum hunc legetis, qui commune cum Plutarcho omnium scriptorum maximo hoc habet, ut minuta quæque cum utilitate publica ac fructu persequatur, in cintura Cæsaris, aut toga, aut incessu hæreatis. Quod ne faciatis, tanquam dux in fronte agminis ubique antecedam. Voces raro, ac ut res intelligatis; res, ut usum atque experientiam paretis; magistratuum postremo, legum ac rogationum, quarum meminit, origines ac fontes, ceremonias ac ritus, quicquid denique antiquitatem spectat, ita explicabimus, ni fallor, ut, quæ ad civilem pertinent prudentiam, ex hoc quoque hauriatis. quæ quo magis in scriptore nostro latet, eo diligentius, ut boni venatores solent, per vestigia latentem persequemur. Quicquid usquam est Musarum, ad pistrinum istos aut ad triuium releget, qui in Principe Romano, in terrarum Domino, in Cæsare postremo, nihil præter voces aliquot ac syllabas rimari didicerunt. Longissime diuisum,

ne

ne quis erret, cum Grammaticis imperium habemus. Quod quo quisque latius extendit, eo partes sibi demandatas melius tuetur. Non sunt leuia quæ pertractamus, Auditores. De imperio Romano, de conuersione Reipublicæ quæ orbi imperauit, atque illius causis, iudices sedemus, atque in Tacito jam pridem sedimus. Quibus grauiora ne Conscripti quidem in Senatum Patres, aut ex ebores curuli consules pronunciarunt. Illud agite, animæ præclaræ, ac communibus jam rebus destinatæ, ad consilia, ad artes, ad virtutem militarem ac ciuilem, ad excelsum, quem hic describemus, animi ascendite vigorem. Ea intuemini ac penetrare. Quæ vos disciplinæ, ad Rempublicam, ad dignitates, ad honores, qui in terris maximi habentur, sine artibus ac fraudibus deducunt. quibus sceptræ quoque, & supremum generis humani culmen, Regia Majestas, se tuetur. Cui rei operam ac curam, pro tenuitate ac captu meo, vobis Auditores, spondeo, addico.

De prolapsu Græcarum literarum studii, & ad ea adhortatio. Habita cum Politices Professor creatus, Græcarum literarum Professionem Collega traderet, & libellum Seneca, cui titulus est Apoclynthosis, sine Ludus in Claudium, interpretaturus esset.

O R A T I O XIX.

DE præstantia illius disciplinæ, Eruditi Auditores, quæ in Reipublicæ tractandæ ac constituendæ ratione versatur, cuius nobis ex decreto & auctoritate publica aliquamdiu jam incubuit Professio ac porro incumbit, tum temporis nonnulla dicam, cum, quod nobis est propositum, ex veteri scriptore aliquo, omnes antiquorum, vel quæ maxime ab omnibus probantur, Respublicas, earumque formas, ritus, leges, instituta ac consuetudines exponam. Interea, ne prorsus nihil aut omnino aliud agamus, hic libellus, ut festivus, ita & ab homine civilis disciplinæ peritissimo, in Principem terrarum, & de corruptissimo ac maxime afflicto Populi Romani statu ac conditione, libertate maxima conscriptus, ad tempus nobis aliquod in manibus versabitur. Ac mihi quidem sæpe de Professione mea cogitanti, mirum hoc videri solet, Auditores, eo nos angustiarum hîc redactos esse, ut ne unus quidem ex Romanis scriptor exeret, qui, ut apud Græcos Aristoteles & Plato, disciplinæ
hujus

hujus leges ac præcepta obiter complexus sit. Nam è celeberrimis doctissimisque Marci Tullii, qui de Republica inscripti erant, libris, nihil præter ossa, nihil præter ruta, ut loquuntur veteres, ac cæsa, quæ tum apud Augustinum tum nonnullos alios leguntur, nihil præter aliquot putamina, amisso nucleo, habemus. Ac optandum sane fuerat, inuictos illos Romuli nepotes, quorum gravitate, moderatione animi, prudentiaque, eo res deducta est, ut ciuitatem, quam angustam minimamque initio acceperant, non mœnibus ac muris, sed immenso tandem cœli ambitu hic circumscripserint, aliquam illius disciplinæ, cui hunc progressum debent, consequendæ, viam nobis aut compendium dedisse. Nam ut in principio Rhetoricorum vir diuinus, imo numen quoddam & vis quædam major sapientiæ notauit Aristoteles, quicquid fit aut temere, aut propter habitum ex consuetudine, ad artem & præcepta commode reduci potest. Sed videlicet ingentes illæ animæ, quemadmodum in actione, qui est hujus disciplinæ finis, vniuersam vitam, ita in delineandis ac commemorandis actionibus, ingenium ac vitam consumpserunt. Quæ cum singulæ, quod fieri consuevit, diligenter ab historicis recenscantur, vniuersum ex his aliquid statuere ac docere, illius facultatis est ac artis, quam

quam Ciuilem, aut, quod nomen ciuitate, Romuli donatum est, Politicen vocamus. Sed de hac, ejusque dignitate, grauitate ac præstantia, quemadmodum jam dixi, suo tempore, vt spero, copiosius dicturi sumus. Nunc, priusquam ad hunc Senecæ libellum veniamus, permittite vt dolorem meum, quem ex literarum, ac præcipue earum quæ humanitatis vocantur nomine, interitu ac quasi internecione quadam quotidie concipio, ex hoc loco, ex quo aliquot jam annos singulari vestro cum fauore ac studio, scriptores Græcos sum interpreta- tus, verbis, Præclari iuuenes, paucissimis exponam. Extat apud Comicum Eatinum, meo animo sententiaque elegantiarum omnium parentem, cuiusdam Parasiti dictum lepidissimum, quo in senem à se modis ac exemplis omnibus exagitarum, festiuissime illudit,

Exequias Chremeti quibus est commodum ire, jam tempus est.

Liceat mihi in re seria ac graui, & in maximo mœrore meo, idem apud vos nunc vsurpare,

Exequias literis quibus est commodum ire, jam tempus est.

Causam hujus rei si fortasse ex me scire vultis; verbo vobis respondebo: Græcarum litterarum, mihi credere, contemptus est. Nam quod olim de Republica Spartana Delphi- cum

cum oraclum pronunciaſſe fertur, tum interituram, cum pecunias tractare & amore earum tangi ac flagrare inciperet: idem mihi, non Apollini, neque ex præſtitibus illius Dei, verum qui, vt quidem mediocrium eſt captus, aliquem præcipuarum literarum uſum, ſi non conſecutus ſum, dedi tamen operam, vt aliquatenus, quod à Poëta dictum eſt, prodirem, uſum ſemper fuit, tum interituras diſciplinas, cum ſordere hæ literæ inciperent. Ac de me vt aliquid nunc dicam, cum in urbem hanc & Academiam, totius ſine controuerſia Europæ celeberrimam veniſſem primum, aliqua cognitione juris (in quam vt relictis rebus omnibus incumbere, ab optimo parente huc miſſus eram) ſatis perfunctorie imbutus, ac de obſtupenda viri maximi Joſephi Scaligeri ſcientia ac eruditione, multa partim audiuiſſem, partim ſcripta ejus, quamuis pauca ſane, diligenter ſatis perlegiſſem, neque nocte, neque die animo conſultare me memini, priuſquam ſummum illum virum ſalutaſſem: in quo diſciplinæ omnes, omnes ſcientiæ ac artes, tanquam in delubro quodam & ſanctiſſimo oraculo continebantur: in quo omnes literarum, linguarum omnium cognitio, afflicta ac propemodum euerſa, & poſt paulo abitura, aliquantum ſubſtitit, ac nunc, quod ita Deo viſum eſt, ſupremum nobis vale dixit. Qui cum.

cum in hac rerum omnium peritia & usu, in splendore tanto generis ac maiestate, singulari morum præditus humanitate esset, neque nullam de proposito & voluntate nostra spem jam concepisset, serio monere cœpit, frustra esse omnia de quibus cogitarem, nisi prius accurata ejus linguæ accederet peritia. Itaque ipse cum affecta jam ætate esset, nihil quo amorem ejus nobis commendaret prætermittere. Interdum ipse versibus quos scriberet præire: interdum aliquid ex Martiale aut alio autore, quod vterque Græce redderemus, proponere: vt contentione ista aciores stimulos, & quasi faces gloriæ ac fomites, amore laudis inflammato (talem enim me sciebat) subderet. Sæpe memini me singulari gaudio ac incredibili perfusum, sæpe lachrymantem domum concessisse. Sæpe insomnem transegisse noctem, meditantem quæ postridie probare illi vellem: sæpe, cum deesset lumen, stylo enotasse aut calamo ad lunam, quæ conceperam. Memini, semperque meminero, cum ab eo quodam tempore Latina quædam in sermonem Doricum conuertere, ac conuersa exhibere iussus essem, ego autem aliud egissem, negligentiam ab eo meam grauitè notari. quæ res tum effecit, vt inedia dierum aliquot, dejectus animo ac mœstus, pœnam à me ipse exigere. Domi interim scriptores omnes

omnes Græcos, quanta cura poteram ac diligentia, peruolutabam. Oblectabat me subiude asperum ac grande illud, & nonnunquam paulo minus more Atticorum quam incongruum Thucydidis dicendi genus: quod interpretem requirit, & non nisi eruditum facile admittit. Rapiebat omni melle dulcior Herodoti narratio. Eloquentiam Demosthenes, sapientiam Aristoteles, utramque, sed cum magna simul voluptate, Xenophon suppeditabat. cujus dictionem Gratiæ formasse iis manibus videntur, quibus, ut Poëtæ volunt, Veneri ministrant. Nullus denique orator aut poëta aut historicus extabat, quem non paruo tempore ac maxima cum oblectatione, quamuis adolescens admodum, percurrerem. Sed præcipue Platonem diligenter & diuinum Aristotelem legebam: non verborum tantum causa, quod nonnulli solent, sed ut eruditam illam & suauissimam, inprimis vero huic nostræ dissimillimam, philosophandi rationem, pertractarem, & cum opus esset, non ex Barbarorum fæce, sed ex ipsis fontibus haurirem. Videbar enim mihi, non tam in Batauia, quam ipsa, ita me Dii ament, Græcia, cum magnis illis viris, quorum sapientia ac eruditione haud minus quam virtute sua Populus Romanus incrementum ceperat, quotidie versari. Pugnabam cum Homero, rusticabar cum Hesiodo, cum Anacreonte, amabam,

amabam, plorabam cum Euripide, cum Aristophane ridebam, cum Pindaro in cœlum affurgebam. Iam autem in Theocrito, Bione ac Moscho, verbis nullis dici, nulla exprimere oratione potest, quantum rustice procacem illam Musam, cum simplicitate & suauitate linguæ maxima conjunctam, deperirem. Donec tandem, more Romanorum, ad priuatum in scribendo vsum atque ad imitationem quicquid ibi legerem conferre, ac vberissimum rerum tum verborum fruge, pascere ac imbuere sermonem meum cœpi. Itaque cum nouam vel orationem, vel poemata aliquod, in quo recentes adhuc notæ è Græcorum lectione apparerent ac vestigia, scripsissem, ad heroem nostrum quotquot dies visitabam. Ibi vero intimis vel affici vel pertentari sensibus diuinum senem, & in nostris illis studiis excussa senectute ac cura omni iuuenescere vidissem. In oculis, in vultu, in gestibus, in toto corpore, illustres quasdam gaudii ac hilaritatis notas vidissem. vt non nostra legere aut audire, sed quæ ipse olim concepisset, iterum repetere aut secum ruminare videretur. Neque minus interim clarissimum doctissimumque Vulcanium, quotidie docentem audiebam. qui cum senio defectus viribusque exhaustus, tanquam miles rude iam donatus, abstinere publico coactus est, deficientes pariter cum eo Musas Atticas suscepi,

Audito-

Auditores, atque his vlnis, his amplexibus inuolui. Qui enim minus poteram, quam ut antiquas meas dominas ac veteres amores, quas ad omnem, quanta quidem cadere in ingenii hanc tenuitatem potest, eruditionem, duces extitisse mihi ac magistras recordabar, & nunc publice profiteor, aliquamdiu fugientes sisterem ac sustinerem? Sciebam, si quid in dicendo, quod quam sit exiguum ac prope nihil, nemo me melius intelligit, si quid in philosophia, si quid in cognitione rerum variarum, quibus lasciui ac efferre se nostrarum literarum studiosi solent, profecissem, solis his in solidum deberi. Neque sane merum sculi quorundam, aut susurri, aut iudicia mouebant. quippe qui existimassem semper, tanti esse quenque, quantum aut ingenii aut scientiæ ad publicum docendi munus domo secum attulisset. reliquis professionem, hos professioni suæ dignitatem dare. Si in his præsertim non consistant, sed capacem gloriæ ac laudis animum, his imbutum prius literis ac cognitione earum accurata, ultra fines, quos plebei quidam sibi pariter & aliis constituunt, exuberantem, in latissimos scientiarum gurgites, & eruditionis vastæ quendam quasi Oceanum, præcipitarent ac diffunderent. quod sine hoc subsidio, aut vehementer fallimur, aut nemo vnquam assecutus est. Cogitabam magnos illos hac ætate ac diuinos homines,

homines, Turnebos, Camerarios, Auratos, neque paucos alios: qui cum solas prope has literas professi essent, nullas ignorabant. Neque defunt hac ætate viri summi & amici nostri, qui cum ab his fontibus ac elementis, ad existimationem hominum peruenerint & famam, Regibus præ cæteris gratissimi, rhedam nunc pro pulpito conscendunt. Cogitabam quosdam, qui ab aulis atque à principum negotiis, tanquam ad fastigium sublimius, ad eruditionem sese hanc conferrent. In animo ac propemodum in oculis adhuc nostris, maximus vir, Paulus versabatur Buzanuallius, Henrici IV, Galliarum ejus nominis monarchæ, nunquam sine horrore quodam & relligione nominandi, ad Illustres Ordines Orator: qui cum Hagæ viueret, aut ipse ad Scalligerum non raro ventitabat, aut hoc Hagam veniente, Græcum aliquem scriptorem percurrentem cupidissime audiebat. Vt de viro summo Ludouico Castaneo nihil dicam: qui & ipse Regis olim Galliarum ad Pontificem legatus, cum ad literarum elegantiam ac animi tranquillitatem à Republica se contulisset, eundem magnum senem nostrum annos amplius triginta domi apud se detinuit, vt vberiorum Græcæ ac Romanæ eruditionis sic peritiam hauriret. Vt omittam Petrum Bembum, magnum illud purpuræ decus: qui cum solus prope ea tempestate scriberet Latine, & quod proprium

proprium tum Italorum erat, puram ac ingenuam, nec calamistris vllis aut pigmentis infuscatam atque inustam excluderet orationem, Græce vt sciret, in Siciliam trajecit. sed & Philelphum accepimus, qui in barbarie, in in ipsis literarum sordibus, ætate illa vixit, *Cum neque Musarum quisquam scopulos su-*
Nec disclei studiosus erat ; (perarat,
eum ergo, Auditores, sæpe accepimus, cum maximo Græcarum literarum studio flagraret, Athenas Atticas profectum, tantum vt magnorum hominum vestigia calcaret, si qua tangi atque afflari contagione eorum posset: nec prætermisisse quicquam, quo vel umbram saltem Græcæ eruditionis aliquam & fundamenta quædam compararet. Vobis vero, Nobilissimi & summæ spei Auditores, nullum mare est trajiciendum, nulli sumptus faciendi. Patet vobis ecce hic locus. Hæ columnæ, hi parietes Athenas vobis dabunt. In scena autem Roscium habebitis. Audiuiſtis ergo hætenus in Græcis me balbutientem. audietis posthac, quibus commodum videbitur, Clarissimum Iohannem Meursium, collegam nostrum & amicum honorandum: qui, me puero propemodum, non tantum in his plurimum quo est ingenio profecerat, sed & erudita quædam scripta publicarat. Cauete dedecus existimetis, aut indignum vobis, lege seria proficere: tanquam scopulum,
eorum

eorum consuetudinem cauete ac morem, qui acerba studia ac immatura, in Rempublicam, in forum, in Ecclesiam protrudunt. Græcas literas inprimis, omnium ingenuarum artium, scientiarum omnium altrices vnicas ac vindices, amate. Quarum si vos pœnitet ac tædet, nihil restat, nisi vt jam ad tibicines, aut pollinctorem, hercules, mittamus: qui amor-
nitati omni, omni elegantiae ac venustati, quæ his solis nititur ac constat, me ac vobis pariter spectantibus, hic funus faciat, ac cæteras cum ea disciplinas efferat ac condar. Quanquam ne hoc quidem est necesse. Imminet jam nobis, nisi vanus augur sum (atque vtinam profecto sim, Adolescentes) alta quædam ac profunda nox, quæ eruditionem omnem, ac præsertim Græcam, quam tantopere negligitis, densissima caligine inuoluet. Non est vobis tanti Plato, non est Aristoteles, non ipsa sapientia, non denique Hippocrates, non Sancti Patres, vt illorum linguam addiscatis. Pluris vobis sunt interpretes, ignaui homines ac sæpe imperiti, omnis ignorantiae autores. Siue hoc fatum, seu vicissitudo rerum & fatalis quædam vel necessitas vel pœna nobis debita ac cœlitus immissa, ad barbariem redimus. Nam vt nautæ, cum in prora constiterunt, tempestatem primi vident, primi aliis denunciant: ita ego nescio quid quasi nubem post serenitatem hanc & video & jam de-
nuncio,

nuncio , quod disciplinas omnes, omnes artes , ac inprimis literas & eloquentiam , subducet, & ex omnium conspectu tollet. Me vero interim de antiquis Rebusp. qua nulla , aut vtilior , aut grauior , aut dignior professio excogitari potest , differentem audietis. Quod priusquam fiat, festiuissimum hunc Lucii Annæi Senecæ , philosophorum omnium quos Roma vidit vnquam maximi, in vitam Claudii libellum , quanta fide atque industria id fieri à nobis poterit , interpretabor vobis. Mores , ritus , & antiquitates annotabo. Si quis locus sit corruptus , quales sunt non pauci , dabo operam vt emenderur : si qui sunt defectus aut hiatus , eos indicabo. quæ spectare ad ciuilem , qualia nonnulla sunt , scientiam putabimus , in iis subsistemus , vt, si quæ notanda erunt , obiter notemus. Cætera quæ de Autore & Inscriptione libri fuerant dicenda , vt diei huius tempus est , in crastinum, cum bono Deo , differentur.

Dissertationem de ipso libello L. Annæi Senecæ, in finem reiecimus.

Ad

Ad librum De Magistratibus Romanis. Habita cum libellum De Magistratibus Romanis interpretari inciperet.

ORATIO XX.

REipublicæ bene constituendæ ratio, Auditores humanissimi, magnum sane opus ac difficile, si eodem tradi modo posset, quo scientiæ traduntur, quæ in contemplatione ut consistunt, ita in hac mentis nostræ functione finem consequuntur; paucis vel præceptis vel distinctiunculis, quod hodie tentatum à quibusdam, ab antiquis ea res perfecta esset. Rhetoricam qui didicit, quo pacto sibi sit dicendum, non ignorat. qui in ea arte, quæ à falsis vera, necessaria ab iis quæ cum veritatis specie probantur, distinguere ac cum cura separare inter differendum docet, operæ non nihil posuit, certam normam ac amissim habet, quam perpetuo sequatur. Ea quæ de motu ac quiete, quæ de corporum principiis, de cælo, de iis quæ in parte aëris sublimiore aut existunt aut apparent tantum, de constitutione animæ ac forma ab antiquis disputantur; vera sint an falsa jam non quæro; sed qui ea ex opinione alicujus quem sequendam sibi putat semel hausit, singula quæcunque in amplissimo naturæ hoc theatro occurrunt, ad superiora quædam didicit referre. Est sublimior his omnibus scientia, quam Pri-

Primam sapientiam nonnulli, nonnulli, quod cognitione rerum naturalium posterior illius esse soleat cognitio, in scholis Metaphysicæ dixerunt. quæ de ente primo, affectionibus, proprietatibus ac partibus illius agit, tum & alias aut loqui docet, aut loquendi docendique usitata vocabula ac modos, quibus reliquæ philosophiæ partes utuntur, interpretari, suum esse munus arbitratur. Ea igitur, quo magis sapientiæ censeatur nomine, eo causas & cognoscit certius & tradit. Ante omnia, quod illi vere proprium, materiam ubique sui similem, unam, certam, immutabilem, æternam habet. qui est Deus immortalis. Has ergo disciplinas alii fortasse aliter, plerique sane ad summa quædam genera, ad certa ac indubitata præcepta, atque ad observationes quasdam reuocarunt. Eadem earum quoque artium est ratio, quæ cum exercentur, opus aliquod efficiunt, quod præter actionem ipsam post se habent ac relinquunt. Hac si ratione utiliter doceri, quod non pauci arbitrantur, ea de qua agimus facultas possit, nisi materia illius ac subiectum, fluxum pene esset ac incertum, si ad nos quod attinet, non ad naturam, notiores ejus essent causæ ac principia; næ non pauciores ciues nunc eximios ac magistratus, quam loquaculos philosophos aut oratores haberemus. nec facilius
aut

aut opera minori faber, palatium, vel domum, quam ciuilis sapientiæ peritus urbem, aut Rempubl. ædificaret. Et fortassis ipse ego hoc ipso tempore, Auditores, in tabella aliqua perfectam modis omnibus delinearem ejus ac deducerem imaginem. At profecto, non è saxis, non è lignis, non è mœnibus & muris, sed ex actionibus humanis, extruenda ac ædificanda est illa, de qua loquimur, Respublica. Faber ejus est philosophus: partes, familiæ: forma, quam præclare vitam, & ciuitatis quasi animam, vocauit alibi philosophus, apta ac singulis conueniens illius compositio ac constitutio. quam ex mente sua Plato, more Dei cui in creatione rerum tribuit ideam, admirandam quidem illam, sed inusitatam & quæ nusquam alibi in terris extitit, in decem illis, quos De justo, siue De Republ. conscripsit, libris erudite deprompsit. quibus & duodecim De Legibus, diuerso fine ac instituto, quamuis argumento non dissimili, adjunxit. Quorum argumentum, ordinem, propositum ac scopum, ex hoc ipso loco, si id vobis gratum esse existimabo, paucis lectionibus, cum Aristotelem tractabimus, exponam. Fuit enim proprium hoc illi viro, vt excelsa omnia ac absoluta aut amaret ipse, aut aliis proponeret, terram & inferiora hæc contemneret; quodque de auiculis quibusdam, quas
non

non semel ipsi vidimus, (manucodiatas nostri vocant) nescio quam vere, vulgo certe est persuasum, quod cum pedibus destituantur, & in aëre perpetuo versentur, nusquam apud nos consistant; ita ille contemplationibus perpetuo hæreret, totus mens ac animus, volaret semper, non incederet, disciplinas vero, ne has quidem quarum finis ultimus est actio, à prima sapientia sejungeret. Id qui non viderunt, tanquam improbam ac sceleris compertam ejus traduxerunt ciuitatem. quod in ore jam est omni populo. vt phrygiones quoque ac limborarios, aut nautas, si Latine aut Græce sciant, in communionem mulierum, cæteraque ejus generis, de quibus illic non simpliciter, sed ex principiis philosophi ac fundamentis disputatur, aliquid dicturos esse credam. adeo protritum & ab eruditis omnibus exhaustum jam hoc argumentum est. Magnus vero Aristoteles, cum prodigiosum illud omniumque quæ sub cœlo continentur capax ingenium, per omnes diffudisset disciplinas; via longe alia, ciuilem tractare sapientiam aggressus est. quem nos imitabimur. Videbat etenim legistatores illos, veteres, Lycurgum, Solonem, Pythagoricos, & alios, priusquam suam constituerent Rempublicam, alias plerasque, quæ extarent eo tempore, adiisse: vt, quemadmodum picto-

res solent, ex diuersis vel corporibus vel imaginibus, vnā aliquā perficerent absoluerentque: cuius rei causa, plurimos eorum, maximis laboribus ac sumptibus, terrarum perlustrasse orbem constat. Quod in posterum ne fieret, priusquam de Republica, quam animo vt perfectissimā conceperat, ejusque constitutione, quid sentiret ipse, in his libris aliisque, exponeret, CLVIII, vt antiqui docent, ordine describeret. quarum formam singularum, magistratus, leges, iudicia, consuetudines, consilia, ritus, sacerdotes ac religiones operose persecutus fuerat: non vt singulas vel ponderaret vel excuteret, sed vt nihil in descriptione earum, quod consideratione dignum videretur, prætermitteret. Hinc intelligetis, cur in Deliorum, Æginetarum, Atheniensium, Colophoniorum, Thessalorum, Phocensium, Locrensiū, Methonæorum, Naxiorum, Massiliotarum, Crotoniatarum Republica, toties laudetur Aristoteles. Videbat vir diuinus, quod & ipse tradidit non semel; viam in docendo esse duplicem: quarum altera earum, ad principia à fine, altera ad finem à principiis procederet. In ciuili autem sapientia tradenda, à facilioribus, quæ singulis, non quæ natura magis nota sunt, incipiendum. quales singulorum actiones in nobis, in ipsa autem ciuitate recta ejus con-

con-

constitutio. Qui cum finis sit politici, non potest, quin & nobis magis notus sit quam causæ. de quibus octo, quos Politicorum hodie vocamus, libris, fusc ab eo (quod fortasse breui pluribus videbimus) agendum fuit. Inter quos, si vsum, dignitatem, eruditionem, vim atque acrimoniam iudicii spectemus, primus nobis semper visus est, qui ordine est secundus. In quo, vt, quod ante dicebamus, formam ciuitatis, & quasi animam ostendat, aliquot illustres ejus temporis Respublicas ac ciuitates (non quod jam præstiterat) describit tantum, sed principiorum causa, ponderat, explorat, ac dijudicat. Quorum princeps est Respublica Platonis; tam quæ decem scilicet, quam quæ duodecim ab eo libris descripta est. Qua occasione nos, vel suo quamque, quo hic recensentur, loco, vel seorsim, singulas, vt spero, leui primum opere, historicorum more, exponeamus ac delineabimus; priusquam quæ in iis laude digna sint aut reprehensione, cum incomparabili doctore omnium ac nostro Aristotele videbimus. Ab ea vero quæ regina omnium ac vnicum exemplar olim fuit, cujus legibus ac institutis tempestate hac omnes sero vtimur, sed quam prorsus prætermisit Aristoteles, initium docendi faciemus. Ea autem est Respublica Romana, cujus fundamenta, hercule, non homines, sed, vt

O

omni-

omnibus persuasum tum fuit, Dii immortales, ut ego judicare soleo, ipsa grauitas, constantia, iustitia, innocentia, frugalitas, magnanimitas ac fortitudo, quæ non hostem modo, sed terrorem quoque mortis, omnibus mortalibus commune malum, infra sese vidit, inprimis autem, quæ fatalis ac propria imperii illius fuit, maiestas dignitasque, suis posuisse manibus videtur. cuius singuli, ut ille olim iudicabat, Senatores, Reges singuli fuerunt: cuius Dictatores Consulesque, non, ut Græculorum magistratus, sæpe futiles ac leues, sed ad orbis vniuersi imperium, ab ipsa Pop. Romani Fortuna, enutritos ac eductos fuisse dicas. ut qua Sol ille omnia collustrat, potestatem suam ac auctoritatem mitterent diffunderentque; nec tam armis, quam seueritate militaris disciplinæ, quam exacta animi virtute, cuius mira vis ac efficacia est, quam occulta quadam reuerentia domarent cuncta ac sub jugum mitterent: virgas autem suas ac secures, cum sceptrorum ipsi ferre impotentiam non didicissent, cæteris principibus ac regibus, tanquam pueris quibusdam, ad Euphraten vsque & Istrum, intentarent aut impingerent. Cui quidem populo, nihil præter vnum Aristotelis ingenium, mihi quidem semper videtur defuisse. quem occulta quadam prouidentia diuinæ ratio ac causa eo tempore produxit, quo Macedones

cedones terrarum orbem sub imperio tenebant. Vt eodem sæculo gens eadem, discipulum ac præceptorem daret, quorum alter cuncta sciret, alter cuncta expugnaret. Sicut Aristoteli hoc vnum defuisse sæpe judicavi, quod Rempub. Romanam aut non nouit, aut cum penitus perspectam cognitamque non haberet, ad exquisitissimam iudicii diuini lancem ac censuram, partes ejus singulas exigere non potuit. cum præsertim ea tempestate, si non ad imperii ac potestatis terminum fatalem, ad supremum certe masculæ virtutis & fastigium & culmen, peruenisse eam Titus Liuius ostendat. Quo tempore non minus, per quos in Rep. proficeret, vir tantus inuenisset, quam discipulus illius Macedo, à quibus vinceretur: Coruinos, Rutilios, Sulpicios, Torquatos, Cursæres, Fabios, Curios, Volumnios, & qui pro publico se deuouerent Decios. ad quos ne Græcorum quidem putidæ jam vetustate ac quasi exoletæ aspirarent fabulæ. Primo igitur, quod felix sit ac faustum, Auditores, Pomponii libellum De Romanis magistratibus, volente Deo, auspiciamus. Non quod tanti nobis videatur, nec antiquus, nec autoritatis tantæ, vt à nobis aut à quoquam publice exponi debeat, sed vt habeamus, quo quæcunque in hanc rem obseruauimus, ad locos quosdam referamus. Interim, si quæ hic decrunt, ex aliis supplebi-

O 2

mus.

316 DANIELIS HEINSII
 mus. In hoc vero, quantum fieri id quidem
 poterit à nobis, incumbemus, vt perspicuam
 ac nudam quandam hujus Reip. imaginem
 ac formam habeatis. Postquam vel in Ari-
 stotelis secundo, (primum enim olim expo-
 suimus, sed Græce) vel seorsim, vt jam dixi-
 mus, Platoniam, Atheniensem, Laconiam,
 Carthaginiensem, & quæ omnium est anti-
 quissima, Cretensem, reliquasque subjunge-
 mus Respublicas. Quarum constitutionem
 vbi recte intelligemus, ad principia, natura
 magis, nobis minus nota, hoc est, causas, ac
 considerationes vere politicas, deueniemus.
 Quæ quidem res, ne ornamentis suis careat,
 exemplis suo loco (nam quis in subtilitate ista
 Aristotelis, vbi verba potius quam res exami-
 nat, quemadmodum, exempli causa, vbi cum
 Platone in principio contendit, & commu-
 nionem ejus acutissime oppugnat, aliisque in
 locis vbi satis erit mentem assequi auctoris, id
 requirat?) illustrabitur. Condimentum enim
 hujus disciplinæ, & quasi anima ac vita, est
 Historia. quod si vobis gratum esse intelli-
 gemus, nec labori necessario nec operæ par-
 cemus. De tota autem facultate, ratione ejus
 in tradendo ac ordine, in primis autem, an &
 quatenus doceri possit, integra ac solida, vt
 quidem spero, dissertatione alias agemus.

*De Civili sapientia. Habita cum Secundum Aristotelis
Politiconum interpretari inciperet.*

O R A T I O XXI.

Quemadmodum, Auditores Nobilissimi, proprium hoc diuinitatis esse omnes concedimus, quod immensam hanc Remp. ac ciuitatem, quæ ex rerum vniuersitate & præsertim ex humano constat genere, ita regit ac gubernat, vt diuersas disjunctasque voluntates omnium ad conseruationem referat eorum quibus præest, idque quia ipsa sapientia, prudentia ac ratio, est Deus immortalis; ita nihil mihi homine videtur dignius, quam vt eam doceat ac tradat disciplinam, qua diuinæ rationis particeps, in ordinem redigitur, & ab ipsa ratione, cujus torum est hoc opus, leges eas homo ipse accipit, quibus ea lege & conditione paret ac minorem sese gerit, vt incolumis permaneat ac conseruetur, aut, quem finem recte hujus disciplinæ Aristoteles existimat, vt beatus sit ac felix, & ad summum suum in hac vita perducatur bonum. Nam si ipsi homines in vita nihil agunt frustra, sed ad bonum aliquod supremum mores suos dirigunt & vitam; quanto majus esse id oportet, ad quod ciuitatis, hoc est, hominum multorum, qui iisdem legibus tenentur, actiones omnes diriguntur ac voluntates? Vnde & maximus Phi-

O 3

loso-

losophorum, postquam in prælaris, quos de Moribus inscripsit libris, virum optimum formauit ac instituit, parum præstitisse se existimauit, nisi ciuem quoque optimum ac ciuitatis principem formaret. Quippe quod à summo maximoque præceptore suo factum meminisset. qui cum in Lachete, de fortitudine, in Charmide de temperantia, in Lyfide de amicitia, in Philebo de voluptate, in Menone de virtute tota, qua verborum est fecunditate ac inuentionum, more illo suo, qui ab Aristotelis docendi ac dicendi ratione quantum dici potest alienus ac diuersus est, fusissime egisset, tandem de Rep. & ciuitate tota libris decem eleganter ac prolixè disputauit. Quibus & duodecim De legibus, De summo ciuitatis hominisque bono vnum, qui Epinomis inscribitur, subiunxit. Mihi verò sic videtur: hoc, vt alia non pauca, vnius Dei beneficium ac donum esse, quod, vt omnes quæ singulos perficiunt virtutes, ita optimum totius ciuitatis constituendæ ac formandæ modum, à duobus summis sapientiæ magistris, cum quibus quod componat neque ætas nostra neque tota habuit antiquitas, tradi ac exponi voluerit. Quare qui doceri hanc scientiam non posse existimat, quid & quantum in his vterque libris præstitit, non satis animum aduertit. Nam qui nihil præter vmbra-
ticos fuisse doctores, nul-
lam

lam Reipubl. partem attigisse eos arbitrat, ideoque quibus fides in his habeatur, parum dignos esse, nã is, Auditores, in historia, omnique antiqua peregrinatur memoria. Nam & Dionysius tyrannus, is qui recte gubernandæ ac constituendæ Reipubl. scientiam haurire è Platone voluit, si quis, vafer ac versutus fuit: Philippus autem, cuius in gremio ac sinu, magnum Alexandrum, quantus fuit postea cum orbi vniuerso imperaret, Aristoteles formauit ac instituit, non armis, neque militari robore & inuicta manu, sed calliditate ac ingenii solertia, & quas nunc nonnulli in Republica præcipue requirunt, fraudulentis artibus, non vnâ alteramque ciuitatem, sed totius Græciæ imperium paulatim sibi vindicauit. Vt mihi ea tempestate Græci omnes, quoties in rationes ac simplicitatem ejus populi intueor, vni homini ludibrium ac risum debuisse, aut, tanquam in certamine impari, manibus demissis fugientes, prudentiæ civilis laudem derulisse videantur. Qui cum omnes de libertate inter se contenderent, vnus ille, omnium contentiones callide atendo, & infirmioribus auxilium suppeditando, sine armis & vi vlla, pariter & potentissimos detruit, & vtrosque sibi docuit seruire. In hoc denique homine apparuit, grande, robustum ac horrendum, addo & in speciem honestum esse

animal leonem : cæterum vulpeculam non paulo amplius pollere, vbi non iustitię sed dominationis causa, omnia & fiunt & dicuntur. A qua vbi semel quis recesserit, & ad æuum anteaquum se conuerterit, facile videbit, nihil à Politicis hoc tempore doceri, quod non ante Macedonia inuenerit. Prodeat huc aliquis ex istis, qui has artes, non in Academiis, in quibus nihil nisi quod honestum est docetur, sed in media Republica aut aula profitentur, & in illum mentem oculosque principem conjiciat, si lubet. Fatebitur, quod maxime metuere videntur illi, nunquam magis fraudulentum, & fortasse, etiam improbiorem se, fuisse. Quis ex antiquitate tota nulli vnquam credidit, omnibus diffidit? Philippus. Quis dissimulationes suas ita calide dissimulauit, vt ad laudem innocentie cum vellet, omnium iudicio admitteretur? Philippus. Quis religionem, quis Deorum reuerentiam ac cultum ita commode adhibuit, vt ab vniuersis, vbi opus esset, Græcis, sacrilegiorum vindex, pietatis ac Deorum vnicus assertor crederetur; & quod omnibus his majus est, hostem conscientia impietatis, tanquam machina, euerteret? Philippus. Quis perjuriis non aliter quam tesseriis aut alea se oblectauit, alios decepit? Philippus. Quis eodem tempore & socios & hostes, omnia dicendo aliter ac faciendo, circum-

cumuēnit? Philippus. Quis Phocensium prudentiam, Thebanorum magnanimitatem, Lacedæmoniorum masculam virtutem, sapientiam Atheniensium, fraude & versutia ciuili, non aliter quam pueros, ætas quorum improuida, vt loquitur Poëta, mellis gustu ludificatur, solertissime decepit? Philippus. Tonabat in Philippum, totoque eloquentiæ impetu, totis enthymematum suorum viribus, tota illa grauitate ac scientiarum densitate fulminabat ac ruebat, cœlum denique ac terram Atheniensis Jupiter Demosthenes miscebat. Ille quid? Ciuitatis ejus principes, in primis, Æschinem, vt volunt, aliud agendo sibi junxerat, & jam urbem inimicam, quanquam absens, quanquam sine armis, auro expugnarat: securus voti & jam ejus compos. Circumuolitabant passim rumigeruli Athenienses, qui in triuiis ac angiportis suis promiscue rumores de Philippo ac sermones aut captabant aut passim loquebantur; nihil præter illam cogitabant, nihil aliud timebant. qui in omnibus conciliis sententias eorum digerebat ac suffragia, neque in ciuitate tantum, sed in ipsis Reipub. medullis ac visceribus hærebat. Urbem, quod tum persuadebant sibi, sine dubio aduersus omnem hostem, inprimis autem omnem vim armorum valide munituram Olynthii. Ille pejerando urbem capit:

& , ne successores regni in posterum timeret, fratres qui in ciuitate erant, ante reliquos trucidat, mox Olynthios excindit, eodemque tempore securitatis causa cum religione violata parricidium coniungit. In magna denique pecuniarum egestate, aurum suum Thessalis, Thracibus argentum, arte & solertia extorquet. Dicās vnum illud semper esse meditatum

Aditum nocendi perfido praestat fides.

In hac aula, & sub principe tam vafro, tanquam stipitem aut fungum Aristotelem sedisse, & cucurbitas pinxisse, ea solertia iudicioq;, in hac praesertim disciplina, virum; illum, qui umbraticam philosophorum sapientiam non semel pungit ac traducit; illum, inquam, virum, nihil praeter animalia dissecuisse, & pulmonis modo situm, modo jecoris ac cordis, quod nonnulli tradiderunt, explorasse, credat si quis volet: mihi, vt quod res est dicam, vero simile haud videtur. Cum praesertim Lucianus, autor, si quis, vaser ac versutus, nihil praeter machinas ciuiles & calliditates meras, Aristoteli impingat. vt qui foro vti sciret, & ad genium Philippi natus, ipso Alexandro & prudentior natura esset & callidior. Alexander quippe manu promptus, caetera apertus animi ac simplex, nihil minus quam ad technas ac ciuiles artes natus videbatur. Hic quoque similis Achilli, qui ad prolixissi-

lixissimam vaferrimamque Vlyssis, in quo plenum nobis ac perfectum hominis politici exemplum tota proposuit antiquitas, orationem, nihil præter diuinum hoc reponit,

*Odi illum haud minus atque horrendi limen
Averni,*

*Quoi aliud celat mens clausum, aliudque
profatur.*

Fallere enim aut mentiri nescit, neque clam, sed aspectante populo, aut hostem cædit, aut cum Agamemnone contendit. ibi vero quicquid cogitat iratus, non tam dicit quam effundit. Si vim animi ingentem sermo deficit aut ira vincit, ecce tibi gladius aut Pelias in manu. Eodemque modo Pyrrhus. qui cum clam in Philoctete & cum astu, sicut veterani illi solent, cuncta gereret Vlysses, idemque illi quoque his verbis autor esset,

*Sed providendum & comminiscendum tibi,
Inuiſtum ut arcum & tela clam vindex
elepus.*

*Quamquam indolem novi tuam, ne scire te
Aut eloqui ista, aut fraude moliri malum:
Sed nil potius dulcius victoria est.*

Aude ergo: iustum fasque postilla coles.

Nunc ad dei pollulam partem unius

Præbe impudentem te mihi. dein perpetim

Pietatis audi cultor usque maximus;

Respondet ille,

Ego

*Ego vero Vlyssen, dicta qua non audiam.
Animo lubenti, facere semper oderim.
Non sum suendas natus ad fallacias
Technasque, talis nec mihi fuit parens.*

Talis quippe animus, quia maiorem se neminem existimat, neminem tanti esse putat ut illius causa ab ingenio recedat. Neminem tam magnum esse iudicat, cuius causa simulandum quicquam aut dissimulandum arbitretur. Vt si quid gerendum, loco non recedit: sanguinem autem illi prius expresseris quam fraudem. Idem si decipiatur, gaudet quia non decipit, neque ita damno commouetur aut deprimitur, ut non altius assurgat, quia nihil se indignum commisit. mentis enim imbecillitatem fraudis usum iudicat. Nec profecto sine causa. Fraudes enim in comœdiis & doli seruulis plerumque aut ancillis tribuuntur. In quibus Pythias sæpe aliqua aut Dorias, bonæ & erectæ indolis adolescentem, aut honestum senem, miris artibus emungit & victoriam in scena canit. Quis enim, non vir dicam, sed puella præcax & arguta est, quæ circumuenire aliquem non possit modo velit? cum nonnunquam meretrice, quæ raptam vel catellam queritur vel periscelidem, toti, ut ille ait, viciniae imponat. Ab his semper alienus ingens animus, eos qui luduntur in Republica & ludunt, tanquam histriones quosdam intuetur. Imitari eum hoc si velis, ita agas, ut
si ab

si ab illustri Senatore postules, ut caueam re-
 linquat, & in scena, Sofiæ, aut Tranionis, aut
 Syrisi, habitu, Simonem aut Chremetem
 populo spectante circumducat. Talis fuit Ale-
 xandri ille domitor terrarum animus, qui ut
 nihil clam, ita vi & aperto Marte omnia gere-
 bat. Multum hic dissimilis Philippo. Quare
 & subinde vino frontem pariter ac animum
 exporrigebat, quod in primis cauent vafri isti:
 semper enim timent ne quid excidat quod
 nolint. contra, si quem ipsi explorare velint,
 poculis deponunt. At vero Aristotelis inge-
 nium, natura cereum ac vafum, recte si ex-
 cutias, videbis ne in scriptis quidem iis arti-
 bus abstinuisse quas Politicas nunc vocant.
 Quoties enim, Musæ & Apollo, aliud agendo
 aduersarios supplantat, & si quid dolose agit,
 ultro eos callide accusat quos euerit. De Par-
 menide, Melisso, Anaxagora ac aliis, quod
 Philosophiæ genera confundant, conqueri-
 tur non semel: sed ne accusetur ipse dum hoc
 agit. cum quæ Theologice sunt dicta, natu-
 ralibus quas ipse ponit rationibus confutat.
 Platonem vero quam dolose & quoties op-
 pugnat: vel cum ponit alia quam dixit, vel
 cum sensu alio interpretatur quæ dixit! Non
 longe abeundum est nobis. Explicate libros
 vestros, & videte, quid de conjugum com-
 munionem, de quo tantum disputandi causa
 Plato differuerat, quid de Vno illo dicat, quo
 euerit

euerti ciuitatem probat. ne de reliquis philosophis jam dicam, quibus mihi barbam vel-
lere inter disputandum videtur. Hunc ego
hominem, in eam cum delatus esset aulam,
quæ jam orbis imperium, non armis sed pru-
dentia, sollicitabat, de Ideis aut de tribus ter-
minis in argumento & eorum medio concin-
ne disponendo, aut de ostreorum putamini-
bus ac testis, cogitasse tantum vt existimem?
Non possum, Auditores. Dico iterum,
Non possum. Idem iudicabit, qui non, vt
plerique pædagogi, triuiale ac ineptum, sed
acre ac viuudum ad scripta ejus adferet in-
genium. Ille vero, si quid ego iudico, non tam
in animalium visceribus & extis quam in Re-
gis sui actionibus & dictis mentem pariter
defixam & oculos habebat. Scilicet Machia-
uellus aliquis, Adolescentes, scriba è thyme-
lico recoctus, acris vir ingenii, nullarum ta-
men literarum, paucis annis obseruare ea po-
tuit aut scire, quæ non posset Aristoteles: cu-
jus industriæ ac institutioni princeps tantus
filium committeret, quem ab omnibus arca-
nis regni ac consiliis, annos octo, vt antiqui
notant, esse voluit. vir, qui ad hanc scientiam
reliquis omnibus accederet instructus: qui
Stagiram legibus donauit: euersam ac colla-
psam iterum restituit: quem postremo tam
illustri ipse profecurus laude est, vt natum
ejus tempore Alexandrum sibi gratulatus sit.

Habio,

Habeo, inquit, Diu gratiam. non preinde quia natus est mihi filius, quam pro eo quod temporibus tuis nasci cum contigit. Spero enim fore, ut eductus eruditusque abs te, dignus existat & nobis, & istarum successione rerum. Scilicet, ut dignus Philippo, ut tantarum successor rerum, ut Græciæ totius, tot illustrium Regnorum atque Rerumpublicarum hæres euaderet, de prædicamentis, credo, ac prædicabilibus, de syllogismo ejusque partibus, de materia, de forma ac priuatione, cæterisque rerum naturalium principiis, de motu, quiete, loco, ac inani, audire eum voluit, scire autem ea, quibus parenti simillimus euaderet, non voluit. Quid quod ipsum aiunt Alexandrum, cum quid callide aut dictum alibi aut factum deprehenderet, statim cum risu, **ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τὸ ΣΟΦΙΣΜΑ**, dixisse. Ponamus vero, rudem in his talibus ac imperitum Aristotelem fuisse, etiam Philippum fuisse credimus? Mihi vero credite, Adolescentes Nobilissimi, neque Aristotelis ingenium non æstimauit ac expendit princeps versutissimus, neque adulari aut ad ambitum priuati hominis qui nihil præter sapientiam doceret, dicere aliquid Rex tantus potuit. quemadmodum nec vlllo modo mihi quidem persuaderi potest, noluisse iis artibus hæredem informari, quibus ipse regnum consecutus esset: iis autem voluisse, quæ ut omnibus

nibus sunt dignæ, ita nihil faciunt ad principatum. Quid ergo? Multa, quod jam sæpe dixi, de ciuili sapientia conscripsit Aristoteles. Nam & omnes sui temporis Respublicas ac ciuitatum formas, vt è diligenti singularum postea collatione vnâ aliquam, quam suam esse vellet in medium adduceret, delineauerat cū cura ac descripserat. Qui & alia non pauca, titulis diuersa ac inscriptionibus, ejusdem tamen argumenti, scripsit. Scripsit, quod ab antiquissimis laudatur, præclarissimum de Regno opus. Scripsit & Politicas (ita enim vocant) ad Philippum hunc Epistolas. in quibus multa callida, & illo principe fuerunt digna. Ejus vero in scribendo rationem qui perspectam habent, aut Ciuilis quomodo sit tradenda scientia, intelligunt, ita mecum judicabunt: Alia fuisse ejus viri scripta popularia ac omnibus exposita, in quibus vsitato sibi modo ac docendi via, generalia præcepta quædam de ciuili disciplina traderet, quæ omnes pariter, qui Reipubl. præessent, scire ex æquo oporteret: Alia ab his diuersa, quibus imperii, videlicet, arcana & occultas illas, quæ in vita nunc ciuili & in aula paginam vtramque faciunt, complexus erat machinas ac artes. quas vel soli Alexandro, vel cum eo paucis voluit patere. Magna enim pars prudentiæ ciuilis est, prudenter hic versari, & cum vnum principem instituas ac formes, dare operam, vt vnus sciat,

sciat, quæ non profunt si cum cæteris communicentur: ideoque in animis ac principum pectoribus haud paulo quam in chartis efficacius scribuntur. quod præceptor noster optime intelligebat, qui Philippo soli, soli Alexandro illa, quæ vocabat Acroamata, clam instillabat. homo enim callidissimus, perire sibi instituti rationem, nisi ignorarent cæteri quæ vnus intelligeret haud frustra iudicabat. Sed & euenturum facile intelligebat, vt si diu ea premeret, & in paucorum tamen manibus versari pateretur, vt ingenium humanum est, majus sui desiderium paulatim excitarent. Tandem vero cum vulgaret, & obscure & striçte, & tot modis inuoluta edidit, vt cum eo nomine ab Alexandro notaretur, edita, nec tamen edita, versute responderet. quæ, nimium, quamuis legerentur, capi à paucissimis intelligique possent. In quibus omnibus haud paulo circumspectius doctore Etrusco egisse, quis non videt? Et in homine tam vafro (talis enim merito ab omnibus habetur) ipsam hoc simplicitatis meræ est, quod arcana regni contra quam aut Aristoteles aut Plato, sine ambage vlla, sine vilo velo diuulgauit. Neque enim solus ista sciuit, Auditores, sed eliminauit primus. & plerumque tam ingeniosus est ac solers, vt, quemadmodum Grammatici, poëtis suis quos interpretantur, multa quæ in mentem illis non venerunt sæpe attri-

attribuunt, ita hic Fabriciis, si Diis placet, & Camillis, aliisque in Republica Romana, magnis quidem illis sed honestis tamen viris, artes quas excogitauit ipse, ascribat. quasi ex Achille Vlysses, aut ex Alexandro possit fieri post obitum Philippus. Tum, quod maxime abominandum est, iustitiæ & numinis contemptum proficitur. Quæ profecto, ut omit- tam si quæ grauius de eo dici possunt, meta est incogitantia. omnes enim quos forma- uit, doctiores præceptore, tales esse malunt quam videri. Itaque & miser, ut illius popu- lares annotarunt, & contemptus, ac prope- modum famelicus, extinctus est: vno pat- principibus quos format, quod se pro Rep. deuouit. Eo quippe rem deduxit, ut qui cum maxime mirantur, satis sint prudentes si non nimium commendent, neque quicquam magis quam prudentia iudiciumque professori ejus defuisse videatur. quale in scriptis Aristotelis & vita nihil obseruabitis. Opulentus enim, quanquam iustitiæ patronus, & auctoritate nemini secundus, postquam urbem suam legi- bus fundasset, expirauit. Habebat enim Ari- stoteles, habebat, Auditores, mentem illam, quam actiuam ipse vocat, cui cum experien- tia accedit ac iudicium, virtus autem ante- cedit, ibi illa rerum humanarum princeps, illa ciuitatum domina atque imperatrix nascitur prudentia: rarum sane bonum, & quam mul-
tis

tis defuisse è philosophis , præclare iudicavit
 ipse. Alii enim nihil, præter communes quos-
 dam locos , & præclara, quæ ad vitam emen-
 dandam facerent, scriptis suis inferebant præ-
 cepta. ea autem ipsa , quomodo ad vitam ap-
 plicanda essent, prorsus non videbant. Quos
 si ad Rempublicam vocasset, nihil præter to-
 gam, præter barbam & inutilem hanc attulif-
 sent sapientiam. quæ nisi sæpe mutet vultum,
 nisi formas induat quascunque, nisi se cum re-
 bus , cum temporibus ac singulis nonnun-
 quam mutet casibus , nisi ignorantiam inter-
 dum quoque ac simplicitatem induat, & hoc
 ipsum prope quod est esse desinat , vsum jam
 in ciuitate amisit. Alii, cum diu in Rep. vixif-
 sent, nec philosophiam, quam plerique ne-
 gligunt, adhibuissent, singula quæ obserua-
 sent, ad præcepta & effata quædam reuocare
 generalia non poterant. quod philosophi est
 munus, & diuinitus ab Aristotele hic factum
 videbitis. Nisi forte vos existimetis, omnes
 eos qui Rempublicam tractarunt, aut in aulis
 principum quotidie versantur, eadem cum
 Aristotele præstare posse. Absit vero, Audi-
 tores, absit. Sensu enim alii plerique in hu-
 manis omnibus vtuntur, solus & iudicio &
 mente vtitur philosophus. qui & singula
 diiudicat, & ex multis vnum aliquid consti-
 tuit, &, quod proprium illius est, in ipsas re-
 rum formas ac naturam, quasi mentis aciem
 immer-

immergit. Sicut autem plantam agricola cum videt, nihil præter externa ejus videt, nullo autem modo penetrat essentiam aut capit, ita actiones & hæc singula quæ fiunt, multi in Republica observant, qui, quod in his libris Aristoteles quæsiuit, ipsam ejus formam, nunquam assequeuntur. Ne hic de secundo dicam, in quo tanquam judex maximus pro tribunali sedet, in quo omnes sui temporis clarissimas Respublicas ac ciuitates, omnes qui de iis scripserant philosophos, ad partes vocat. quod est maximum humanæ mentis opus. quod nec fasces, neque purpura, sed sola tribuit philosophia. Quare quem admodum paucissimi è scholis, nisi hic prudentiæ magistra paulatim accesserit experientia, cum laude Reipublicæ præesse possunt, ita pauci è Rep. munus hac in parte philosophi implebunt: etiam qui eas profitentur artes, sine quibus imperare posse neminem existimant. in quibus ad improbitatem vsque Aristotelem excelluisse sunt qui velint. Nec dissentit Lucianus. nos de magno viro melius sentimus. in his autem libris, quod in primis dignum fuit sapiente, hoc vnum egit, vt aut nunquam, aut rarissime à via regia ac leuiter deflecteret. Quod vt salutare est, ita principi vaferrimo gratissimum fuisse certum est. omnes enim in officio ac simplicis honesti observatione contineri nemo magis optat quam

quam qui nunquam ad honestum oculos conuertunt. Quin & coram populo iustitiam laudari, grande imperii arcanum habent; imo regni munimentum. Vtramque autem viam cognitissimam fuisse sibi, & si vlli hodie perspectam, in his quoque libris, cum de Rerumpublicarum conseruatione ac euerfione earumque causis agit, satis, nisi fallor, manifeste probat. Videre, vt alia omittam, occultas & vbique tamen vsitatas tyrannorum artes, quam recte in publicum producat, quam & callide depingat eas & excutiat, quomodo de iis iudicet. Iuro vobis, optimi Adolescentes, nihil simile vsquam in hoc geuere legetis. Idem mira arte ac calliditate à Platone primo de Repub. est factum. qui cum nihil se eorum, quibus isti qui ad imperantis bonum omnia referre solent, etiam hoc tempore nituntur, ignorare ostenderet, inuidiam totius disputationis in Thrasymachum reiecit. atque ita miro instituto, simul odium eiusdem rei & scientiam professus est. Cujus generis sunt ista: *Summum ciuitatis bonum, imperantis esse utilitatem. Semper esse utilem regnanti iniustitiam. Ab eadem esse veram in Republica scientiam, cum iustitia simplicitas sit mera ac stoliditas.* Quæ ibi admirando plane ac suauissimo dicendi genere sic refutauit Socrates, vt mihi sæpius, non olim, neque Athenis, sed in aliqua

qua Republica hac tempestate , non cum Thrasymacho , sed eodem hoc Machiauello , cuius tota domus & structura istis tibi-
cinibus suffulta est , disputationem hanc instituisse videatur. Qui prudentiam, non virginem, sed immiantam jam in aula ac corruptam , mango nobilissimus, Floralibus produxit. De quo homine , ut quod nunc in mentem venit , apud vos deponam, ita judicare soleo. Quemadmodum in femina pulcherrima , in qua siue formam , siue mores, siue indolem consideres , nihil est non admiratione dignum , partes tamen quædam sunt pudendæ , quas velari & honestas , & ratio, & consuetudo postulat , propter quas fortasse à singulis speratur: ita in prudentia hac nostra , postquam ab honesta , singulorum vitio in ciuitate , utilitas deduci cœpit, partes quædam inhonestæ cœperunt esse , & , si verum volumus fateri , etiam obscenæ, neque minus tamen necessariae. Has diuinus Plato leuiter descripsit, Aristoteles produxit , ita tamen ut velaret : nouus autem iste , veste in publico sublata, omnibus ostendit. Alii ergo, (quod in tali spectaculo hoc tempore expectandum est) qui improbitatem quamquam profitentur , tamen celant, maxima cum voluptate oculos attollunt : paulo verecundiores, nolent illi quidem, sed demittunt : quidam vero limis, sicut amatores solent, quorum

rum magnus sane est numerus ac turba , ita positam aspiciunt ac intuentur, neque palam, sed in animo & secum , idem quod Homeri illi senes, cum formosum Helenæ intuerentur vultum,

Οὐ γάρ τις Τρῶας καὶ ἑκνήριδας Ἀχαιῆς
Τοιῇδ' ἀμφὶ γυναικὶ πολλὴν χρόνον ἄλγιστον
παύει,

clam miffitant. Vt & illud,

Λῆϊος ἀποάτης θεῆς αἰς ἀπειροεικέν.

Plerique vero, Facinus indignum , clamant. Factum quoque , vt austeri quidam & jam vieti seneciones , nollent. ideoque ad spectaculum se contrahunt , horrent , tremunt. Et indignum sane facinus philosopho , Adolescentes , quamuis forte non indignum illo, qui in vita histrio ciuilis , comicus in scena esset : hac in parte Aristophani collegæ suo, qui personas cum pudendis primus coram populo produxit , non dissimilis. Sicut autem pictor virginem qui exhibet velatam , non ignorat ideo quæ latent , non profecto magis quam si nudam depinxisset : ita Plato, & fortasse Socrates, non minus ista quæ quotidie eueniunt, cum intelligerent, prudentissime celarunt. Intelligebat, inquam, siue Plato , siue is cui tribuit sermonem , senex festiuissimus, humanæ vitæ censor merus ac acerrimus irrisor , idem Principi in ciuitate quod in vita viro bono , commendari ante omnia debere,

debere, Ne vtilitatem, nempe, ab honesto separari patiatur ac diuelli. Quæ doctrina nisi imbibatur, nisi semper inculcetur, nisi in Republ. & animis radices agat, nullis armis, nullis legibus ac institutis, multo autem minus fraudibus ac technis, ciuitatem conseruari posse. Quas vt aliquis admittat, nemo vnquam tuto docuit. & si omnes æque permittantur, non Rempubl. sed lanienam, aut conuentum aliquem effeceris latronum. qui nec ipse satis se tuebitur, nisi, quod præclare à Platone dictum est, partem aliquam iustitiæ agnoscat. Nam, vt recte in his libris pronunciat philosophus, Nullum tam perniciosum est animal quam homo, si improbitate ratio armetur, neque legibus & pœnis, ad imaginem virtutis saltem ac iustitiæ flectatur. Hoc spectauit Aristoteles, hoc intellexit Plato. hæc est causa, cur iustitiam vbi-que & honestum illud ciuibus commendent. vt & tutus sit, quem imperare par est: & ab eo contra conseruentur, quos obsequio vel leges vel natura destinarunt. Accedit, quod si quicquam alienum à iustitia admittas, aut si iniustitiam commendes, in quam per se quisque inclinat, & quam sine vlla disciplina sponte improbitas inducit, totam tollere iustitiam cogaris: quæ paulatim tollitur licentia ac vsu, nisi diligenti inculcetur disciplina. Quid ergo? An qui ista profitentur, artes omnes

omnes tollunt, neque ciues tantum, sed & Principes illorum omnium ignaros esse volunt, quæ vel minimum à fraude trahunt, & augendæ tuendæque majestati, ac interdum Reipublicæ conducunt? Optarent hercule id quidem. Cæterum, quemadmodum in Dialecticis, non modo veritatem demonstrationis, & quæ probabilitatis habent speciem, sed strophas quoque Sophistarum scire oportet, vel ut iis callide utare, vel ne forte ab aliis decipiaris: ita qui ciuiles tradunt disciplinas, nollent illi quidem istis locum esse; quia tamen sacra ista aliter non constant, de quibusdam maximo cum fructu monent, quasdam etiam commendant, quasdam timide admittunt, quasdam detestantur. de quibus fuse alias agendi erit locus. Hoc si accurate fieri non potest, aut si plusculum improbitati largiendum fuerit, justitiæ adhæreant vbique & ab ea pedem latum ne recedant. Non enim Lucifer aut Hesperus, ut in libris De moribus præclare exclamat Aristoteles, magis quam justitia conducit. cujus primus maximusque in omni ciuitate vsus est. In qua minimam improbitatem si admittas, ad maiorem semper viam sternas, maximam vix improbare videaris. Tum ne iuuentuti ista ingerantur, quæ ad regiam virtutis viam, disciplina, quasi manu, deducenda est. quo

P

si

si vos cum Aristotele deduxero, me quidem
 voti compotem, vos autem satis eruditos
 arbitrabor. Credite, & vobis persuadete,
 Juuenes, Rempublicam omnino nullam esse,
 cujus non supremus magistratus Deus im-
 mortalis sit. Totus enim orbis, imperium
 vnius est. qui simplicitatem amat, pruden-
 tiam non odit, fraudes omnes detestatur.
 est enim ipsa veritas. Sed nec falli potest:
 corda enim penetrat ac intuetur. Tum ve-
 ro illud cogitate, florentissima fuisse ea re-
 gna easque ciuitates, quæ nihil præter ho-
 nestatem & virtutem simplicem secutæ sunt.
 quam Romanis Spartanisque, veris inui-
 ctisque viris, omnis auctor, omnis tribuit an-
 tiquitas. Quibus admodum dissimiles sunt
 isti quos Andromache Euripidea *fabros fal-*
sitatis, doli artifices vocauit. quos semper
 aliud sentire, aliud proferre ait. Sed & co-
 gitate, in qua gente hæc dicamus. quæ cum
 fraude hostium ac dolo, manu hætenus &
 probitate pugnat. In qua ciuitate. quæ ni-
 si ad Reipublicæ salutem referenda omnia
 existimasset, nunquam fame eam singulo-
 rum ac penuria emisset. Postremo hoc à me
 habete, OPTIMUM ESSE CIVEM QUI
 SIT HONESTISSIMUS: UTILITA-
 TEM AUTEM PUBLICAM, BONUM
 ESSE SINGULORUM. Hæc tam trita,
 hæc tam vñtata, quæso vos, ne fastidite.
 Nam

Nam ad ea quæ majora vobis nunc videntur , metuere nolite , ne & ætas , & vsus , & exempla aliorum, maturius quam æquum esset, satis vos superque erudiant, ac penitus perficiant. Simul enim pedem in Republica ponetis, vbique occurrent vobis istæ artes, quas non Aristoteles & Plato, sed utilitas & dominationis amor vnumquemque docent. Hæ sunt quæ perpetuo in vrbibus & fiunt & vetantur : quas nonnulli clam exercent, & à quibus palam evertuntur. Quorum neque numerus nec ratio iniri, nec perfecta vlla tradi aut excogitari disciplina potest. nam & quotidie & aliæ nascuntur. Istis autem rudimentis si improbitati locum dederis, hoc ipso ad majora peruenitur, quorum admirabilem hoc sæculo progressum ac abominandam segetem videmus. Quod vt sæpe Gallia experta est , ita parum absuit, quin nuper experta sit Britannia. sensim quippe eo & per gradus peruenitur. Primo enim ciui inculcatur, vt tyrannum, aut, quod nunc est efficacius, hæreticum, vt visum est, definiat ac sibi fingat. neque quisquam intercedit quominus vindictam ad se quisque pertinere credat. Aliquid & è Theologia admiscetur, cuius in Republica auctoritas ac vsus merum hodie venenum esse cœpit, Animæ salutem in hoc verti. Nam ante omnia contemptus Dei, cuius regnum

non est de hoc mundo, tanquam omnium improbitatum ac calliditatum quibus pulchra illa nititur doctrina, fons & origo iuventuti instillatur. Ita primum Deus & Iustitia ex animis, deinde Princeps tollitur e ciuitate. Nunquam quippe ubi cœpit desinit improbitas. Est enim, quod Pythagoras dicebat, infinita: ideoque in nulla ejus parte conuiendum. quia gliscit semper, & neglecta serpit. Quod cum fit, non sensim modo status Reipubl. euertitur, sed subito ac pro arbitrio cuiusque, imperii vacuitas inducitur. Quam scientiam, Platonis Dionysius, Philippus Aristotelis, probabat. Est quippe expedita non ad libertatem sed ad dominationem ac confusionem via. Cæterum nec Plato neque Aristoteles aut docer eam aut nesciuit. Nostra vero toga, disciplinam istam auersatur & hæc cathedra. in qua jam (ô sæculum ô mores!) vsque ad parricidium profecimus.

Socrates, sive, De doctrina & moribus Socratis. Habita, cum vitam illius philosophi à Diogene Laërtio descriptam, inchoaturus esset.

ORATIO XXI.

IN corpore hoc nostro, nihil animo præstantius, in isto nihil majus sapientia immensus

mensus ille rerum artifex ac architectus collocavit. Quæ non aliter quam homo, per ætates suas deuoluta, primum apud Barbaros producta, mox à Græcis educata ac exculta, vires cum autoribus ac robur publice accepit. Habitum quoque ac ornatum pro ingeniis eorum qui in ea exornanda omne vitæ tempus posuerunt, sæpenumero mutauit. Poëtæ quippe fabulis, Pythagoras breuissimis quibusdam dictis, Heraclitus, variis cum rerum tum verborum tricis inuolutam ac ambagibus, & ne quid de pudore illius profanorum delibarent oculi, obnuptam flammeo ac virginali habitu, in publicum produxit. Vt, quemadmodum in sacris solet fieri, horrorem quendam ac religionem in discipulorum animis obscuritas conciliaret: quam plerumque aspectus tollit & familiaritas. Donec tandem ad Athenienses venit, & in Socratis vrbanitate constitit. Qui vir, cum in cœlo versaretur, ac pulcherrimo spectaculo intenta, Solem, Lunam, ortus siderum ac lapsus, interualla omnium ac magnitudines examineret, vim naturæ inspiceret ac causas, hominum autem vel oblita vel pertæsa, terras & humanas actiones, ne curaret quidem, primus, tanquam pronubus, in terram & ad homines deduxit. Quo cum deduxisset, flammeum detraxit, ac, ne quisquam vultum ejus ignoraret, ipsam quoque

que qualis erat, omnibus spectandam dedit. Fluctuantes & in vita oberrantes misere mortales, ejus beneficio in viam ab erroribus reduxit, domos ac familias instituit, Respublicas formauit, & vt omnes ita singulos ad altiora vexit ac promouit: mores omnium ac singulorum, perlustrauit, censuit, purgauit: amorem vitæ, metum ac terrorem mortis, quæ non raro mentes hominum, auertunt à virtute ac voluntates, saluberrimis præceptis emendauit. curas hominum ac cogitationes, ab incertis ac inertibus fortunæ bonis, ad tranquillitatem mentis & officia viuendi reuocauit. felicitatem, & supremum illud ad quod homines contendunt, bonum, in virtute, in ratione, in animo ponendum ac querendum esse docuit. Qui, vt vitæ nostræ dux atque imperator est, ita cuncta solus administrat: Solem quoque ac Lunam, & æternos illos ignes, quibus tum plerique ad hærebant, dignitate excedit. De hoc autem homine, cum pauca nobis post Platonem sint dicenda, non facundiæ fiducia aut eruditionis, sed vt argumenti magnitudine, omnes partim ad assiduam ac diligentem ejus lectionem, partim ad exemplum accendamus, rum ne non initiati, vitam maximi philosophorum, quæ in manibus deinceps nobis erit, contemplemur, peto, vt quantum nobis deest eloquentiæ (deest autem plurimum)

mum) tantum ab humanitate vestra ac benevolentia accedet. ne si secus fiat, non vnius viri, sed ipsius sapientiæ, ipsius virtutis intercessisse laudibus ac commendationi videamur, quæ autorem ac propemodum parentem, istum habet. Fuit ergo Socrates, domo Atheniensis, tribu humili, patre lapicida, matre obstetrice natus. Patrimonium si numeres, exiguum prope ac nullum; si ex ratione æstimes, supra omnium Crassorum atque Licinorum amplissimum possedit. nihil enim requirebat: quæres, non in auro & argento, avaritiæ ac vitiorum instrumentis, sed in animo consistit. Primo lapides cum patre, tandem homines formare cum philosophis incepit. in qua arte, incredibili iudicio ac singulari, inuito animo ac semper simili versatus est. In furorem plebis ac potentiam multorum, cum non ratione sed cupiditate populari cuncta miscerentur, tanquam in profundum quoddam mare incidit. Nulli post hominum memoriam negotii plus fuit. Quocunque se conuerteret, hostem illi aliquem inuisa generi humano virtus ac sapientia pepererat. Foris Hippiam ac Gorgiam, Prodicum ac Polum, Thrasymachum ac Protagoram, miserrima arrogantiae mancipia, in theatro Aristophanem, domi Xantippen habebat. Rempublicam triginta tyranni, vitia innumera inuaserant. in qua (ô

miseriam!) ne Deos quidem sui similes, hoc est, honestos atque probos, repperit. Jo-
uem adulterum, furem Mercurium, Mar-
tem homicidam, Bacchum, petulantem haud
dubio ac ebriosum hominem, immortalitate
vulgi donauerat opinio. His delubra, tem-
pla, aras, gemmas, aurum, ac donaria id ge-
nus dedicabant: his priuata publicaue, his
salutem suam fuorumque commendabant.
Animos præclaros nobilesque cœca supersti-
tio inuaserat, vultusque pariter ac mentes,
ad naturam veri & ipsius Dei, qui est prima
veritas, ac primum bonum, caligantes, jam
in terram penitus depresserat. Accedebat
blanda Siren, quæ dicendi meretricia suavi-
tate quadam ac lepore, homines propemo-
dum in pecudes conuerterat: Poëtice nimi-
rum. Vt cœleste numen, & immensam illam
majestatem, quæ cum cœlum sibi vindiceret,
vbique tamen est diffusa, humi quærerent,
aut repræsentari posse ab arte existimarent.
Jam vero, ad philosophos si ires, & reme-
dium ab iis expectares, vt quos sapere plus
crederes, quæ ibi, Deum immortalem, vel
diuersitas opinionum vel futilitas! Verissi-
mum jurares quod à veteri scriptore prodi-
tum memoriæ est, Nihil vnquam ægrum
somniaſſe quod non aliquis philosophorum
crederet aut alios doceret. Deum alii esse
nullum, alii ignem, alii astra, alii aliud quid
som-

somniabant. Solem, quidam inter illos, glebam igneam, nonnulli ignem mente præditum, nonnulli (ô ineptiæ!) non vnum esse statuebant. Nonnulli animam cum corpore extinguere, pauci superesse corpori existimabant. & hi conjecturis nitebantur. Erant (ô prodigium!) qui nullam esse vsquam dicerent. Dicæarchus, scilicet, & Aristoxenus. Plerique tantum in non necessariis hærebant: qui accuratam Reipublicæ ac vitæ emendationem, qua tum maxime opus erat, sui muneris non esse existimarent. Cui rei succurrendum esse Socrates putavit. qui vt juxta eloquentiam ac sapientiam colebat, non moroso aut obscuro disputandi genere, vt plerique, sed amœna quadam ac suauissima agendi ratione, vitia atque errores hominum tollebat: ipsos autem, non tam arguendo quam interrogando, assentiri sibi leniter cogebat. Sicut autem medici, priusquam ad reddendam ægro valetudinem se conferunt, humores praua, vt loquuntur, qualitate affectos, vbi sponte id fieri non potest, arte euacuant ac tollunt: ita verus ille ac perfectus morum medicus, primo omnium à perturbationum expurgatione, diuinam illam nobilissimamque inchoabat artem. Nulla major animorum pestis est quam *αἵσις*. quæ cum semel mentem hominis inuasit, cum se, quod plerunque fieri consuevit, falsis rationibus

muniuit, ægre admodum curatur. Hac cum
ciuem Atticum Aristodemum laborare intellexisset, hominem, vt solebat, protinus accedit, humanissime compellat, & amica quadam vi in partes suas trahit: pertractum curat ac restituit: restitutum sibi ac curatum penitus dimittit. Quas conclusiones diuino quodam melle ac nectare verborum Xenophon expressit. non irasci enim, sed mederi vitiis solebat: vt domesticus plerunque ac familiaris medicus consuevit. qui cum sordes ac reliquias contrectat, non corrugat frontem, nec cum indignatione eas auersatur, sed ad sanitatem & salutem refert omnia. Morositatem quoque ægrorum, melle interdum saluberrime eludit, vt amara profint, dulcia delectent. Phreneticum vt seruet, plurima indulget. Imaginosum morbum, cum helleboro non possit, arte & prudentia expugnat. Interdum & conspuitur aut vapulat, neque minus tolerantia quam cura obtinet. Aqua inter cutem laboranti, potum, quamuis noceat, non eripit, sed calide subducit. Vinum quoque sæpe temperari manuul quam non dari, vt contrariis afflicto sic succurrat. non quod illa per se profint, sed vt recte adhibeantur. In hoc magno vniuerso, non vnum morbi genus est. Infinitis laboratur. Alium ebrietas affligit & iufanus poculorum amor. Alium libido, non
in

in sexum modo sequiorem, sed, utrum Athenienses erant, etiam in mares turpiter effusa. Alium ambitio aut avaritia: alium non flaua sed insana bilis torquet. nonnulli luxu diffluunt, fastu nonnulli ac inuidia laborant. Valetudinarium est hic orbis: in quo non decumbunt ægri, sed pro sanis ambulant. Pauci morbum suum vident: omnes amant. Ad hanc turbam, si videtur, grauem ac morosum aliquem philosophum adducas, qui è schola nunquam est egressus, qui tonsorem pejus quam latronem odit; & in barbæ maiestate ac amplitudine, scientiæ fiduciam ac sapientiæ reponit; qui, vtrunque graui ac seueri vultu, altero depressio, altero elato paulum supercilio, in vitia declamet, & austeram, quantum volet, eloquentiam, cum castigatione morum graniter exerceat: nonnullis quidem sapere, plerisque vero insanire cum ratione videbitur. At versutus ille, qui cum Socrate hic faciat, nusquam minus quam in schola versabitur. In viis, in compitis, in foro, in theatro, in porticibus, in templis, occurret: in Solem, in puluerem prodibit. Sicut umbra corpus, hominem sequetur. Mores singulorum callide assumet, ut emendet: vitia cum opus erit, imitabitur, ut tollat: voluptatem denique vtex animo eliminat, subsidium ab ipsa petet. ita leno generis humani, quod profitebatur
noster

noster, fiet. Arrogantiam non armis, sed humilitatis stratagemate, inuadet. Nunc se scire aliquid negabit, vt ostendat: nunc dissimulabit vires, vt resumat. Et vt animalia nonnulla corpus contrahunt, vt pugaent; ita ille sapientiam prudentiamque occultabit, vt putiditatem callide expugnet. Ipsam quoque veritatem non obtrudet, sed paulatim animis infunder. Quam vbique per vestigia latentem indagabit, ac, vt obstetrix, in lucem sedulo producet. Sæpe vt disputet ex arte. non vt aliquid concludat: sæpe vt arrogan-tem lepide exerceat, aut ignorantia conuin- cat: sæpe vt ludat in vtramque partem, & certamen tanquam præpilatis, vrbani-ssimum instituat. non vt renitentem lædat aut offendat, sed titillet, quod amantes solent, potius ac vellicet, magisque desiderio scien- tia accendat quam erudiendo satiet. laqueos interrogationum & occulta vincula dispo- net: quibus reluctari neque optes quanquam possis, serum autem sit cum velis. Per no- tissima & sensibus comperta, viam ad ignota sibi struet. non vt trahat quidem, sed vt vin- ctum sua sponte & intricatum, ac volentem, quo libuerit, perducatur. Muros animorum, non aperta vi, sed sensim, oppugnabit, & quemadmodum antiqui quosdam olim non per portas, sed in machina intrasse vrbes ac sic expugnasse ajunt; ita ille per cuniculos indu-
ctionum

ctionum mentem non perfringet, sed ludendo occupabit. In familias ac domos, non virorum modo, sed & foëminarum, callide se dabit. Ne ad mensam quidem si vocetur, non accedet. in qua, ipso quoque luxu ac hilaritate pro se callide vtetur. Simul enim animum patere ac diffundi inter vina senserit, vrbanò quodam joco, aut lepore non quæsito, sed ibidem nato, sapientiæ amorem affricabit, & in animis quos tanget, simul desiderium virtutis & aculeum relinquet. Denique, vt piscator hamo suo escam, ita ille sapientiæ ac disciplinæ comitatem, elegantiam, amœnitatem, atque suadam quandam delinificam imponet. Sic in Agathonis mensa, sic in Calliæ, hoc de quo loquimur prodigium, se gerit. Quod & Xenophon & Plato expresserunt. qui lepores ejus & festiuitates, miris ac poëticis coloribus depingunt. Quippe in altera earum, cum hilaritatem epuli minutis primum, mox majusculis paulatim poculis oriri, atque ab ambitu eorum aliquam jam imminere intemperiem videret, ne hic quidem deserendam esse stationem arbitratus, vt modimperator quidam signum omnibus sustollit. Nam, *O optimi suauissimique, inquit, viri, ego quoque hercules bibendum arbitror. Vinum enim cum in animum diffunditur, mandragora in morem curas omnes sopit ac componit. Caterum quod plantis, idem enenit & nobis. Illa*
quippe

quippe plusculum si bibant, concidunt ac jacent: sin paulatim, ac quantum satis est, id faciant, assurgunt & repentinis halitum Fauonii admittunt. Ita & nobiscum agi scitote. humorem quippe istum si confertim admittamus, neque corpus neque animus constabit: sin frequenter parua quidem sed rorantia circumferantur pocula, festiua madidaque mente ad hilaritatis portum salui atque incolumes perueniemus. In eâdem fese, & lenonem generis humani profitetur, & in formam ipse suam, lepide ac festiue plurima jocatur. In illa autem quam descripsit Plato, quas non Veneres, ô Musæ, ac præstigias effundit! quæ irritamenta ac illecebras virtutis non excogitat! Amorem illum, verum ac æternum, quibus rationibus ac verbis, quibus fabularum inuolucris ac amœnitatibus inuoluit! Nam cum fœda eo tempore ac præpostera libido, tanquam pestis quædam, omnium afflasset animos, jucunda quadam ac festiua ratione, morbum hunc tollendum arbitratus est. Pro eo igitur diuinam ac suauissimam amandi artem introducit. Quid expectas? Procum profitetur. Pulchros incipit sectari. quorum in vultu oculisque, notas quasdam ac diuinitatis semina rimari se aiebat. Ex his tanquam astris, formam animi interiorem ac præclaram constitutionem denotare: quæ imbutum istis atque initiatum sacris, fallere non possint. Sicut enim

sub

sub initium Auroræ atque aduentum, fulgor quidam tremulus ac crispus in supremis montium culminibus apparet, qui venturum Solem nunciat ac spondet; ita formæ venustatem, veræ pulchritudinis quam ætas tenera promittit, plenior absoluit, vadem ac sponso-rem esse. Hoc amore accensus, exultare sibi animum, attolli corpus, furere ac bacchari se exclamat. Hoc amore accensus, Charmiden sectatur, ad Autolycum se confert: in quo- rum vultibus imago animi, in animis diuini- tatis elucebant radii. Hoc amore accensus, lineam se albam pulchri ac amussim, hoc ac- census, omnium formarum spectatorem ar- bitrumque elegantem aliquoties se vocat. Hoc accensus, Phædrum elegantis formæ iuuenem, complectitur ac tenet, pendulosque pueri capillos manu leniter demulcet. quem ad aquam limpidissimam, quam nunciæ Mu- sarum (ita enim vocat) voce tinnula læta- que personabant vndique cicadæ, secum sub umbrosum platani hospitium abducit. vbi venustissime de pulchro commentatur: tanto animi ardore, vt hominem subinde exuat, ac in cælum vsque ascendat. Sed vt ad Conui- uium Platonis redeamus. Erat tum Athenis Alcibiades, ingenio ac forma nemini secun- dus. Accedebant opes luculentæ, neque mi- nor opibus nobilitas. quæ vel sola acrem in- flammare solent animum. Quid multis?

Luxus

Luxus primum, mox ambirio, ingentem, & qui solus aut prodesse patriæ tum posset aut obesse, juvenem inuadunt. Totos ergo dies epulis ac vino indulgere. Si quid post hæc temporis superfit, scorta sibi vindicant ac lustra. Sicyonia in pedibus, in capite corollæ esse: fama vacillare, res dilabi, vadimonia vbique fieri. Nihil Hipponicus focer, nihil tutor hic Pericles posse. Ætatem insuper, in omnia præcipitem ac pronam, amatorum, quod tum ibi vñtatum, agmen impellebat. Vna spes restabat. Socratem accedunt. Ille vt ægrum videt, formam intuetur, indolem explorat. qua, ex arte quam profitebatur, caput se fateri: juvenem amare: cæterorum se riualet profiteri. Ita primum impudicos sermouet, mox arcet. Alcibiadem, quocunque se conferret, sequitur: in theatrum, in palæstram, in gymnasium deducit. nusquam sine Socrate Alcibiades, sine Alcibiade videri Socrates. Cibus vna capere ac potum: vbi fert occasio, dormire propter. Vna domi ac militiæ versari: juveni haud pauca indulgere ac largiri: lenonem induere: philosophum dissimulare. Solus aquam mero diluendo vel è fonte vel è fluuio haurire: cum adolescente plusculum se inuitare. Bacchum, omnium facietiarum Patrem; scyphos & crateras, instrumenta gaudii vocare. neque juveni eorum interdicere vsu, ipse autem bonum nomen esse.

esse. Interdum & capacem, sicut iussus erat, sine respiratione, more militum educit. Hæc mirari adolescens, neque viri mediocris officia putare. qui amore primo vitiorum capitur: ac captus ad virtutem ducitur. Paulatim enim de diuinitate animorum interferere nonnulla, Homeri aut Hesiodi versiculum, subinde & fabellam, inspergere incipit: leonem ex Republica Æsopi aut vulpeculam admiscet. Quid patriæ, quid Deo, quid propinquis debeatur, lepida oratione ac festiua, qua humanas ille mentes excantabat, inter fercula percurrit. Nonnunquam de origine vniuersi ac nostra, quo plerunque illustres eriguntur animæ, nonnulla delibare. Postremo sibi iuuenem ostendit. Opes fortunæ dotem esse: quæ diuortium cum facit, sua secum tollit. Formam ætatis esse spoliū: quam elabi nemo sed elapsam esse sentit. Rideri hæc à sapiente & contemni, qui in animo ejusque functione omne bonum habeat. Sicut autem pueri lapillos sæpe aut talos, ex opinione æstimant & amant, quos deinde viri, nec aspectu dignantur: ita hoc æs, hoc argentum, quod in titulos & nescio quos vultus distinctum, passim circumfertur, minus esse quam crepundia virorum. Aurum illud, quod tantopere admirantur omnes, terræ esse partem, quam opinio ac color distinguit. Hæc dum sæpius instillat, jam virtutis pariter ac Socratis amore

amore inflammari adoloscens. Reliquos ne videt quidem. Socrati vbique hæret, vnum cogitat ac sequitur, amore vnus contabescit. Itaque in Conuiuio Platonis, cum ad Agathonem nocte sera temulentus admodum venisset, Socrate conspecto, quem adesse ignorabat, furere ac vaticinari. Vittas quas habebat secum tæniaſque, quod amantes tum solebant, bello Sophronisci filio imponit, ac diuinum illud caput delicatis violarum vinculis inuoluit. Eius quippe linguæ beneficio effascinari sibi mentem, vocem eripi ac tolli, lachrymas quotidie excuti fatetur. Pati denique quod Corybantes solent, aut quos vipera momordit. Nam accendi, & afflatu corripì, & è potestate sua se exire, & audire semper velle, quæ audita nollet. de cognitione sui, de contemptu rerum, de ambitione, & luxu. Scire enim vera esse quæ dicuntur, & fateri, & manus dare, & jam totum displicere sibi, & indignum luce hac videri. neque posse in homuncione tali, simo, rëcaluaſtro, fœdo ac deformi, Sileno denique, non homine, hoc illicium verborum, illam in dicendo insolentiam ferre ac procacitatem. Quare ad incitas redactum se quidem, neque reperire quid hoc monstro sit facturus: quem neque pudeat jam quicquam, neque legem vllam se tenere putet; vaſtrum, contumelioſum, tinnulum, dicacem. qui se scire neget quicquam, neque

neque quicquam rerum omnium ignoret : pulchros omnes ac formosos citra Venerem depercat, aut ipse vrat : vino quicquid vsquam est mortalium, nec ebrius nec madi-
dus, & semper sui similis, deponat. Iuvenes honesto loco natos, candidos ac rerum imperitos, technis & præstigiis quibus callide obrepens, pungat ac irritet, tandem vero faucios à se dimittat. Ac optare quidem sæpius ne viueret, ne esset, ne extaret vsquam. quod si eueniret, se quoque ex hac luce abiturum. Cætera enim omnia perferre posse se ac pati : sine Socrate, deliciis amoribusque suis, esse quidem se non posse. neque sine isto intueri se hunc Solem posse : cum illius tamen nec sermones, nec aspectum ferre didicisset. Ideoque, quod in bello profligati solent, manibus demissis, cum adesse audiret, fugere aut abire. quin & ista ratione vix elabi. Periculum enim imminere, ne inuitus sapere cogatur. tantam ejus esse vim in disputando ac potentiam. Quæ miraculoso quodam genere dicendi Plato prosecutus est ; alumnus hujus disciplinæ & decus. hæc est illa ars diuina, quam ad emendandam hanc ætatem conferebat. Nunc ad mores viri & viuendi rationem veniamus : vt pro rei dignitate, nostra quoque se oratio attollat. Primum ergo non in dolio, vt Cynicus, viuebat : nec vxorem nunquam duxerat, vt Thales : neque ad
Rem-

Rempubicam non accessit, vt Anaxagoras. Bellum pacis tempore dissuasit: in ipso, patriæ non defuit. Vbique autem ineffabilem propriamque sibi illam animi constantiam seruauit, quam ad Stoicos pulcherrima hæreditate postea transmisit. Vxoris intemperiem, aut fortis creabat, aut venusto subinde illudebat diuerbio. de quo alii non pauca. In vita, sicut habitu, ita vultu eodem semper versabatur. quem non ira, non gaudium, non mœror, non calumnia, aut contumelia mutaret. In sermone, in gestibus, in oculis videres magnum illud proximumque Deo, NON MOVERI. Autor Plato est, cum sese contemplationi tradidisset, & à sensibus externis mentem seuocasset, prope biduum eodem loco, summo cum stupore omnium steterisse. Aristophanes cum magno omnium concursu Nebulas doceret, & in ejus sapientiam ac mores impurissimum os solueret, proximus affedit, neque vt læsus è theatro, sed vt ociosus spectator aliquis discessit. Addidit, probari vehementer sibi hoc spectaculum. Et cum causam quæreret nonnemo, Si falsa, inquit, sunt quæ dicunt, vt contemnas: si vera, vitam vt emendes. In Republica auro, in militia ferro inuictum atque inexpugnabilem se gessit. Salaminio Leone viro innocente, judicum sententiis oppresso, solus non accessit. Thrasyllum & Erasimidem cum suis,
populo

populo iubente ac magnatibus vt calculo damnaret, neque vi, neque minis, nec terrore mortis eo potuit adduci. In castris fortiter quæ gessit aut constanter tulit, fidem prope excedunt. Cum Potidææ miles hybernaret, hostem armis, suos tolerantia vincebat. Nam cum pilis pellibusque corpus vniuersum, maxime autem pedes cæteri munirent, ille palliastro, sine affectatione & ex more, indutus, nudis pedibus per glaciem ac niuem incedebat. Vt commilitones irrideri ac contemni se ab eo crederent, hostis autem profligatum esse bellum ante prælium existimaret. Quis enim virum excepisset, quem nec Iupiter iratus, vt tunc loquebantur, debellare poterat? qui superbus prope ac contumeliosus tempestatis vim elideret? minas cæli, inclementiam hyemis, venti rabiem, immanem niuis ac pruinæ impotentiam, non corporis integumento, vt plebs militaris, sed inuicta mentis pertinacia calcaret? Dedisses illi comitem Epicureum aliquem, hominem molliculum, imbecillem, ignauum, qui è balneo, aut lectulo, aut è scortilli gremio, tremente corpore, dentibus crepitantibus prodiret: homo semiuuius, ante hostium congressum, ad vnius afflatum auræ aut friguscule, obriguisset. nam in ipsa acie, mucronem quomodo intueretur, aut aduersum toleraret vulnus, qui ne apis quidem sine maximo dolore

lore ferre aculeum in schola didicisset? Ejus autem vultum oculosque quis tulisset, quem nec vitia nec vitiosi ferre poterant? Quis non cognitum visumque protinus exhorruisset? Robustum atque inexpugnabilem athletam, qui non in Olympico certamine aut Pythico, non in stadio Græcorum aut palæstra, manus atque humeros, sed in supplantandis perturbationibus, inuictum immotumque obdurarat animum. Qui non suem Erymanthium aut aprum, ut poëticus nugator, aut leonem Nemeæum, sed immanes animorum feras, iram ac vindictæ lubidinem, quotidie vincebat. Qui cum spe ac metu, cum dolore ac voluptate, longum sine missione instituebat certamen, neque clypeum, ut reliqui, aut peltam, sed terrore omni vacuum atque expeditam hostibus tranquillitatem mentis opposebat ac constantiam. qui immotus animo atque inconcussus, cœli corruentis impetum sustinisset, & labente hoc mundo, vno conscientiaë tibicine suffultus, sui similis cum vniuerso ac securus cecidisset. Quem vero timuisset, qui nec mortem poterat timere? quam qui spernit, mori potest, vinci non potest. quippe ut totum Xerxis aut Darii agmen, ut tot equitum cohortes peditumque, quot ad expugnandam olim vniuersam conuenisse Græciam dicuntur, solus excipiat; naturæ tantum cedit: cui Deus immortalis, ultra

ultra corporis atque animæ solutionem, nihil
 de homine indulſit. Nam de reliquis, con-
 ſoſſus, lacer, ac in partes totidem quot mem-
 bra attulit diſcerptus, etiam poſt fata trium-
 phabit: libertatem vero ſartam atque reſtam,
 ultra ſpiritum cum ſanguine producet. Hoc
 philoſophus ac miles intereſt. cui pro audacia
 temeritas, pro virtute ſpes præmii, pro excel-
 ſo atque inuiſto, ſæpe animo iracundia eſt.
 Quæ ferarum fortitudo eſt, non hominum.
 Multo minus ſapientis. qui non tam aduerſus
 hoſtem arma ſumit, quam pro patria: nec
 Ducem ſequitur, ſed cauſam. Hæc illius viri
 diſciplina, qui ad honeſtatem cuncta refere-
 bat, nec ad palum more Romanorum mili-
 tem tironem, ſed in vita exercebat. quæ cum
 alibi ubique, tum in bello uſum habet maxi-
 mum. Quid enim refert, Dii atque homines,
 colum manu teneas an haſtam, ſi timere non
 dedidiciſti? nudus an armatus cum hoſtibus
 conſigas, ſi inerrem atque imbellem attuliſti
 animum? qui non chalybe, non ferro, ſed
 contemptu mortis muniendus eſt. Hanc di-
 uinam armaturam, non in Alexandri caſtris
 aut Philippi, non in Xerxis aut Darii, ſed in
 ſchola Socratis invenies. Hanc Homericus
 Vulcanus, clypei cœleſtis artifex ac machi-
 nator, non excogitavit. nec Homerus ipſe.
 qui cum Martem ſuum adamantino thorace
 induiſſet, paulo poſt ſœdiſſime plorantem,
 poſt-

postquam fœde vapulasset, autor tanti nominis inducit. Ille vero eiulat, & lamentatur, & in cœlum sese confert, & parenti vulnus suum delicatus pusio ostendit. qui tam tenero missellus ac exili esset corpore, vt collapsus humi, nouem terræ jugera æquaret. Casu autem (ô calamitatem!) Venus abest: quæ festiua manu, salsam bellatori maximo lachrymulam abstergeret, & armorum recordationem, pæto illo vultu suo, è plorantis animo deleret. Dicas, non è bello, sed è gynæceo aut popina quadam optimum prodire Deum, qui cum mori, scilicet, non posset, ne contemnere dolorem quidem poterat, quem in partu sæpe muliercula contemnit. Quanto autem fœdius est flere, quam non esse! cum alterum imbelliæ, alterum necessitatis sit. Quam cū declinare atq; euadere non possit, subdit sibi atque in ordinem vir fortis redigit ac cogit. sanguinem vbiq; cum oportet, ne in ipsa quidem morte lachrymas emittit. cadit aliquando, nunquam cedit. Huius viri disciplinam si sectari tum Athenienses, quam autorem ejus tollere ac damnare maluissent, orbi imperare poterant. Miseri atque infelices Græci, quid de præliis rebusque vestris Pythiam consulitis? quid ad naues confugitis? quid in armis omne præsidium habetis? in foro autem quid obambulat? omnes auras de aduentu hostium aut apparatu studiose pariter

pariter & timide captatis? Ad Silenum vestrum ite. Socratem consulite. Dicet vobis, animam non mori: corpus sua sponte perituum. Hoc subduci bello quidem posse, terræ ac corruptioni non posse. Vitam esse, non quæ in hoc spiritu & mole, sed quæ in memoria posteritatis, in existimatione sæculorum omnium ac temporum consistit. Hujus desiderio erectas ac illustres accendi animas, hanc interdium, hanc in somnis cogitare. quæ ut cælum illud vnde oriuntur in se definit, ita in æternitate ipsa terminatur. Alteram, calorem quendam esse, qui momento perit atque extinguitur, qui in media nunquam voluptate, non abrumpitur sed definit. Mortem ipsam per se neque in bonis neque in malis numerandam: honestam vero, etiam dolore omni atque cruciatu redimendam. Nunc dum sapientiam negligitis, cum imperio amissum eam itis, & felicitate vestra alios armatis. Hac opinione imbuti magni illi Romuli nepotes, imperium Oceano famam atque existimationem astris terminarunt. qui non tam ariete aut ballista, portas urbium ac muros, quam contemptu mortis perruperunt. Ex hac, Thræseæ Helvidiique, magnæ robustæque animæ, afflictis rebus, prædierunt. quæ in servitute, libertatem, in tyrannide, honestatem vitæ ad extremum usque halitum retinuerunt. Hac se Ca-

to muniebat : qui dum duo de hoc vniuerso dimicarent , ac insatiabili ambitione omnia miscerent , solus libertatem sequi maluit quam partem. qui Pompeio jam extincto , cum superior euadere non posset , libertati superesse multo minus potuit. Omnia in vnius potestatem jam concesserant : vrbes , oppida , castra , propugnacula , homines : omnes aditus ac viæ , flumini omnes ac maria , obseſſa erant. Cæſar diuiſum cum cœlo imperium habebat. Solus adhuc Cato reſtabat ; non appendix victoriæ , ſed pretium. Quem familiæ ac domus , cui ſe dicarat , ſplendor ac maiestas , vitæ anteaſtæ dictorumque ac faſtorum conſcientia , orbe expugnato , conclamata libertate , ſine armis ac præſidiis in tutum collocarant. Aderat jam imperator , terra victor pariter ac mari , qui ſucceſſu ſuo ac fortuna plenus , nihil præter vnum jam Catonem cogitabat. Cuius caput ſordidum , vt in reatu , ac afflictum , contueri , quam Pompeii amputatum , maluerat. cum alterum de vno viro , alterum de ſapientia parari crederet triumphum. Iam , canitiem maturam illam atque venerandam , illum vultum , in quo ſæculi calamitatem tanquam literis ac ductibus quibusdam , conſignatam quaſi ac conſcriptam legeres , illam barbam , è qua ſectæ dignitatem æſtimares , illam linguam , quæ victorem paritor damnauerat ac victum , illud pectus ,
in

in quod post ciuile bellum ipsa virtus, tanquam in delubrum quoddam ac sacrarium, confugerat, in quo grauitas, iustitia, seueritasque, domicilium posuerant ac sedem, illum virum, à quo semper inferior fortuna recesserat, voluptas autem nihil vnquam extorsisset, supplicem, miserabilem, abjectum, ad genua, ad pedes, ad futurum sibi expectabat. Aduenisse jam existimabat diem, cum decreta Stoicorum & magniloquentiam, nihil præter voces & inanem quendam esse strepitum, non prolixis & ex vmbra disputationibus ac argumentis, sed victore gentium ac populorum gladio euinceret. Neque dubitandum, quin spe veniæ aut vitæ, aliquid iam remissurus esset. damnari quoque ab vno causam amplius non posse, quam successus & victoria absoluerent. Ille animo inuictus, cum adesse hostem intelligeret, timere coepit ne viuendum sibi esset. Igitur, vt illi qui exire foras vehementius contendunt, neque possunt tamen, postes sæpenumero ac cardines vi maxima conuellunt; ita ille, cum diuinam Socratis de animæ æternitate disputationem cupide ac diligenter perlegisset, rupto primum mor & lacerato corpore, ingentem inuictumque spiritum per vulnus fortiter emisit, aut eiecit. Hostem suum expectabant omnes: Cato vt subuerteretur, Cæsar & Fortuna conspirantes. Ille vniue par, do-

lorem quoque prouocauit. & cum mori placide per medicum non posset, nouam fortitudinis materiam inuenit. Corpus quod pupugerat, discerpsit; partes, iratus ac morosus, Fortunæ in oculos impegit. Magno quidem animo, quod mortem fortiter contempsit: injussu vero Dei quod excessit, nec Socratice, nec recte. quippe qui, quemadmodum in castris, duce summo vel inuito vel ignaro, statione non egrediendum, sic è vita, nisi vitæ imperator id injungat, minime excedendum esse, semper docuit. Quare nec timendam nec accersendam esse mortem. nam timere quidem, nec philosophi nec viri esse: cujus rei plurima exempla ipse Socrates reliquit. Quippe ad Delium cum militaret, equo lapsum Xenophontem sustulit; lapsum in humeros suscepit, gessit, conseruauit. Fugientibus autem cunctis, ipse passu lento, manu oculisque in hostem conuersis, retro pedetentim incedebat. Proditus ac derelictus, vniuersos sustinere cum non posset, solus sine vlllo mortis metu, adhuc singulos vincebat. Jam cum milites plerique corpus animamque drachmis aliquot venalem habeant, duces principesque, summum rei bene gestæ precium, honorem ac gloriam existiment; ne ista quidem sibi vindicauit. ne ex virtute quicquam, præter ipsam & salutem patriæ, petendum esse.

exem-

exemplo suo cuiquam persuaderet. vnde cum ad Potidæam, summam manu rem gessisset, simul & victoriæ mercedem & existimationem Alcibiadi reliquit: sibi vero, nihil præter facti conscientiam seruauit. quo adolescentem, tanquam manu, ad virtutem duxit. Nam vt venatores, cum jam præda sunt potiti, & in sanguine se volutantis feræ, cultro viscera aperuerunt, catulos recenter hac militia imbutos, adhuc fessos, adhuc anhelantes conuocant, ac belluam ostentant, cujus vel cruorem, vel interdum ipsam, multum gestientibus relinquunt: ita vir diuus ille, inflammata gloriæ cupiditate adolescentis mentem, cum virtute nondum posset, præmio illius inflammauit, & supremum Græciæ totius militem, institutione hac & prudentia perfecit. O ingentem atque inuitum animum, qui cum hostem superasset, de ambitione triumphare maluit! quod vix vniuersa Græcia (Græciam quid dico?) nullus Imperator potuit Romanus. Qui cum triumphali veste, Jouis instar, quem stellata toga referebat, supra captiuorum agmina incederet, eodem curru secum seruulum habebat, qui, **V T ESSE HOMINEM SE MEMINISSET**, tacite monebat. Adeo, nisi aliena vteretur memoria, periculum erat, ne hoc ignoraret. O humanam vanitatem! O clementiam anilem, & in tanta gente ne fe-

rendam quidem ! Vllusne histrio in scena ,
 Agamemnonem se esse , aut Priamum , aut
 Jouem , cum id aliis persuasit , ipse quoque
 credit ? Quid enim ? Toga picta , & armillæ ,
 & coronæ , & effusi Quirites , & fercula ,
 & diuitiarum pompa , & ex parte veræ , ex
 parte simulatæ gentes , & insanæ vulgi ac-
 clamations , aliud , quam puerilis atque
 inanis apparatus sunt ? qui nec meliorem
 quenquam nec beatiorē redderet : & vt ro-
 to vitæ tempore id fieret , mortis tamen ad
 arbitrium ponendus esset. quæ jus suum non
 remittit , neque Deum quenquam esse cre-
 dit : esse autem hominem facillime euincit.
 Hæc personam exiit , hæc laruam detrahit ,
 ac quanti quisque sit fatetur. quod & vidit
 optime & intellexit Socrates. Quare si tam
 bene cum humanis rebus ageretur , vt in pu-
 blica hac omnium dementia , vllus saltem
 vel precario daretur sapienti locus , in hoc
 curru , è quo prædam ac thesauros orbis vni-
 uersi , aurum & argentum , ebur ac conchy-
 lia , & quicquid pretio aut opere admiran-
 dum victæ gentes habuissent , imperator
 ostendebat ; vnum adhuc , pace populi Ro-
 mani , defuit : homuncio deformis , facie a-
 gresti , hebeti aspectu ac taurino , cultu nul-
 lo , ac propemodum pudendo , qui hæc om-
 nia contemneret. Qui in toga semilacera ac
 semitrita , nunc in hanc nunc in illam partem
 oculos

oculos conuertens, suauiter obambulare: cuncta, quæ ædificant, quæ alunt homines ac nauigant, quorum causa curant, æstuant ac sudant, vt minora se despiceret ac lepide rideret. Qui honores omnes, omnes dignitates, opes omnes ac possessiones, toto vitæ tempore, irretortis oculis præterisset: omnes autem vitæ illecebras ac londes, omnes libidinum igniculos ac faces, omnia cupiditatis semina ac flammæ, restinxisset. Huic laurum, huic Sapiencia imponeret coronam: hunc victorem generis humani, voce publica pronunciarer. Qui si Cæsares, Pompeios, Scipiones (at quæ nomina, quos viros!) in hoc ludo occupatos serio videret, summa illud cum cachinno occurreret,

Τὰδ' ἀγρυπνῶντες ἐν, ἥ τε ποσειδάων

Εἰς τὴν τεργυρὸν ἀνέστη, τὴν αἰὲς ἔσται.

Argentum & aurum, nobili quæparparum.

Deo nec tragædos, vitam huiusmodi non de-
cent.

Quantum captiuorum agmen veres vbiq; imperator aspiceret! Non Sicambros aliquot aut Gothos, Persas aut Medos, Æthiopus aut Indos, sed mortales prope singulos & omnes quorum alios dura, alios laxa, quosdam stricta, plerumq; argentea aut aurea, omnes aliqua constringeret catena. Alium avaritia, alium luxus, alium amor, alium speciosum quidem sed molestum, si quod vquam,

ambitionis vinculum : quæ plerisque , & quidem maximis summisque viris , specie virtutis placet aut blanditur. Denique incederent

—*viſta longo ordine gentes,*

Quam varia linguæ , habitu tam veſtis & armis.

In fronte autem pompæ , non Cleopatram , præfractam meretriculam atque animoſam (quamvis ne hoc quidem Cæſar poſſet) ſed Fortunam , Fortunam dico ipſam , arrogan-tem ac ferocem generis humani dominam , Principum Regumque ſpoliis onuſtam oſtendat. cujus ille regnum animi conſtantia euertit , manu exarmauit. Quem obſcœna pellex ac laſciua , veſte varia ac laxa , vultu lubrico ac molli , oculis natantibus ac fractis , comptis ac madentibus capillis , ſequeretur : copa quædam generis humani ac lena. Cujus impetum nec magnus Alexander , neque milites Græcorum , vt fatentur ipſi , ſuſtinere potuerunt. voluptatem vocant homines. Quæ magiſtros quoque ſapientiæ ſeduxit. vt ſupremum maximumque in ea vitæ bonum collocarent. Quod è luſtris , è popinis , è ſcortorum prope halitu ac gremio , è vino , è ſagina , ad ſudorem , ad honeſtas actiones , ad contemptum voluptatis ac doloris , ad tranquillitatem animi ac bonam mentem , primus Socrates traduxit , & in locum ſuum collocauit.

vit. qui ut scopum vitæ suum reddidit, ita ipsam saluberrimis præceptis illustravit. neque vanis, ut Apollo Delphis, ac ambiguis, sed certis ac perspicuis oraculis instruxit & DEVM IMMORTALEM NOSSE OMNIA. FALLI HUNC AB HOMINE NON POSSE. HONESTATEM AB UTILITATE SEPARANDAM NON ESSE. BONVM VNICVM SCIENTIAM, MALVM VNICVM ESSE IGNORANTIAM. LIBERTATEM SITAM ESSE IN ANIMO. EVM EXTINGVI NON POSSE. SAPIENTI QUIDVIS ESSE SATIS, DESIPIENTI NIHIL. NULLA RE EGERE, DEI; PAUCIS, DIVINI VIRI ESSE. quæ & publice & priuatim, & in foro non minus quam in Academia canebat. quam suauissimam illius musicam, non hyems, non autumnus, non tempestas vlla, sed plebeius furor & cicuta abruptit. Hanc in vinculis, in ferro, in lictorum manu, ut cicadæ, si in ipso cantu capiantur, sine vlla vultus commutatione aut querela, usque ad exitum perduxit. cuius rei sine maximo dolore recordari hic non possum. Vir innocentissimus probissimusque, aduersus nemini aut grauis, morum ac viuendi publicus magister, in Rep. ac vita inculpatus, domi ac militiæ inuictus, ad quem iuuentutem gratis emendandam tota vrbs mittebat, paucis displicere incipit.

Q 5

Accu-

Accusatur, creditur. In vincula conjicitur. Ipse quid? Non caudicum è foro, callidum ac vafum, legum aucupem ac syllabarum, formularum præconem ac cantorem, quales ibi erant plurimi, producit. non uxorem ejulantem, non infantes vagientes, ipse sordidus squalore, lachrymis confectus, metu ac pallore exanguis ac propemodum exanimatus, judici ostendit. Quid igitur? quid expectatis? Innocentiam opponit: mortem simul ac defensionem spernit. Lysias orationem scribit: ipse scriptam laudat, non admittit. convenire enim sibi negat. nihil quippe deprecandum, nihil excusandum illi esse, qui non poenæ metu sed virtutis causa, nunquam ab honesto recessisset. Id si persuaderi populo non posset, mortem contemnendam esse, quam qui ferre didicisset, esse miserum non posse. Plato pulpitum, ut memorant, conscendit, sed exhibitus superse-dit. Mihi vero ipsa Sapientia, divini hujus viri patrocinium suscipere eo tempore videntur debuisse. quæ hoc modo plebem & corruptos pessima opinione judices, affari potuit. Viri Athenienses, quas res geritis? Socratem hunc Sophronisei filium, Melitus accusat, Anytus oppugnat, Lyco persequitur, Aristophanes calumniatur. Vos vero quid? credo damnabitis. Crimen ergo quod adfertur? Novos Deos introducit. Atqui vestri ne sunt

Dii

Dii quidem. Edunt, bibunt, pugnant, rident, plorant. denique, si vestra credimus Theologia, cœlum deserunt, abnoctant, virgines imminuunt. Iuuentutem hanc corrumpit. quamne ad pietatem, temperantiam, ac frugem, gratis toto vitæ tempore vocauit? Libertatem ferre non potestis. at maiorem in comœdia laudatis. De supplicio nunc videamus. In exilium mittetur. ille vbique natum se existimat. Vos Alopecensem esse creditis, vni populo astringitis. iuro vobis, ne Atheniensis quidem est. Ciuem vniuersi hic videtis. Quocunque ablegatis, cœlum hoc, dignissimum philosopho spectaculum habebit: Solem hunc, hanc Lunam intuebitur: in sublimem illum, &, quacunque parte aspicias, simillimum sibi aërem, mentem & oculos immerget. Quocunque autem veniet, terram aliquam calcabit, aquam bibet. Animum inuictum, immobilem, ingentem, excelsum, infatigabilem habet; omni loco, omni vitæ ac fortunæ parem. Bona subducitur. ne possedit quidem vlla vnquam: vnâ togam, calceos plerunque nullos habet. Ecce nudis pedibus incedit. Etiam hoc tempore quo reus est, fortunam proficetur, non accusat. postremo, sola virtus diuitem, paupertas efficit securum. Huic quicquam eripi non potest, ista detrahi non potest. In carcerem conjicietur. ille Academiam putabit.

bit. De æternitate animorum , de felicitate post hanc vitam , vt Athenis solet , latus ac securus disputabit. Compedes ac vincula iniicientur. ille liber animo , non ciuitatem modo vestram , sed & campos beatorum, quos Elysios vocatis , peruagabitur ac suauiter describet. Venenum propinabitur. quid si istud tanquam vinum hauriet? Mors sequetur. quid si hanc felicitatis portum , toto vitæ tempore vocauit? Memoriam delebitis. omnium jam eam animis impressit. Alii vos crudeles , barbaros , immites iudicabunt : nulla dies, nulla ætas, nulla tēporum vis, notitiam hanc delebit. Ille quid? Si vel nunc audire verum didicistis , pueros existimauit semper. Faba iudicem creatis , calculo virtutem aut damnatis , aut quibusdam testulis proscribitis. Sic Miltiades à vobis , sic Themistocles, sic Aristides , ex hac vrbe eiectiones sunt. Socrates , vt leges vestræ ferunt , poculum exhauriet. Ille vero , ô inepti , morem geret vobis. & vt inter ebrios ac temulentos vestros , nemo Regi se opponit , cuius omne imperium cum mensa tollitur : ita ille , tanquam à conuiuii magistro nunc damnatus , morem , inquam , geret vobis. Bibet. Paulo post à vobis se subducet , ac in locum omnibus communem , hinc secedet. vbi neque pacta , neque stipulatiunculas , neque fabas , neque testas , neque calculos , nec familiare ac domesticum hic animal,

animal, sycophantam amplius videbit. Vbi legem, non Draconis vestri aut Solonis, sed quam mundus iste gubernatur ac disponitur, inueniet. ex qua lege actor Socrates, rei sunt Athenienses. Hæc si ipsa Sapientia dixisset, vera quidem sed nil profutura in communi ista rabie dixisset. sola quippe pœnitentia sanantur, quos sanare ratio non potest. Noster igitur inuictus ac immotus, mortem subiit, inuidiæ concessit, urbem ac Rempublicam ingratam, voce ac conspectu saluberrimo priuauit. Poculum veneni, tanquam aquam qua delectabatur, hausit, post exhaustum, ne joculari quidem desiit. Quippe cum ad pectus vsque vim cicutæ defluxisse jam videret, & in ipsa morte versaretur, gallum Æsculapio mactari iussit, quod post morbum fieri solebat. & cum dicto expiravit. Despectos ac illusos se ab eo iudices conquerebantur. ille vero morti quoque illudit: vitam autem, tanquam febrim aut gangrænam, vna cum scelestis ciuibus reliquit. Qui non multo post grauissime ereptum doluere: domos omnes, omnes officinas, vt in luctu publico, clauserunt: Anytum exilio, morte Melitum, cum serum esset, affecerunt. ejus vero vultum, non tam Socratis quam leuitatis suæ, veram expressamque in publico imaginem reposuerunt. Nam vt trimulæ puellæ aut quadrimulæ, sigilla quædam habent, quibus

quibus vitam dare cum non possint, forinam, quantum est in se, humanam donant; iis se oblectant, osculantur, pectori subinde applicant aut intuentur: ita homines, insani vere ac dementes, cum viuentem ac spirantem reddere non possent, statuam illius, arte exquisita factam, in Pompeio dedicarunt. Pusillum ac deforme viri corpus expresserunt: pulchrum illum ingentemque animum, quem nec fortuna vlla nec libido tetigit aut flexit, castitatis, temperantiæ, modestiæ magistrum, fortem, rigidum, inuictum, supra res humanas eminentem, perditum iuere. Nos vero, quibus absoluta ejus viri, non tam corporis quam animi figura est relicta, quam non artifex Lysippus, sed diuinus Plato efformauit atque expressit, summo eam studio atque admiratione complectamur. Illic statuam, non ære, sed inusitata animatam eloquentia, habemus. Illic post cicutam imperitos docet, insolentes arguit, ineptos ridet, arrogantibus illudit. Illic suauiter jocatur, differit facere, vrbaniissime diffimulat. Nunc furore subito commotus, Deum equitantem videt, & arcanum omne cœli ore audacissimo eliminat. Nunc Ismenum suum petit, & in fonte puro nudis pedibus obambulat, simulque gratam aquæ frigidissimæ temperiem expertus, voces homine majores illico effundit. Nunc Amorem, mirum & potentem Deum,

Deum, mores ejus, genus ac parentes, lepide depingit. est & vbi jam vicinus morti, ac prope modum in ipsa, animam describit, & æternam esse docet. In Eutyphrone de pietate, in Menone de virtute, in priore Alcibiade, de homine, in posteriore, de precandiratione; alibi de temperantia, alibi de amicitia, alibi de fortitudine eleganter, & pro more suo, agit. denique, ne quicquam desit, leges sancit & Rempublicam ædificat. Omnibus hic loquitur, omnes docet, omnibus philosophatur. Hic cum eo mortem contemnuamus, supra casus omnes ac fortunam assurgamus, bonum non in opibus cum vulgo, sed in animo ponamus. Qui cum se disposuit vt debet, & cum ratione pariter ac secum conuenire cœpit, nullius aut expectat iudicium aut timet. Dolorem non metuit, injuriam non sentit, calamitatem non nouit: nullam pœnitentiæ lituram admittit. Plenus, perfectus, absolutus, sortem per se suam & conditionem excedit. Nam vt Deus immortalis, nec fortunæ bona habet sicut Reges principesque, neque corporis, quo caret, neque minus tamen ipsa est felicitas: ita sine scenico & ludicro hoc apparatu, ad felicitatem & supremum quiuis in hac vita bonum peruenire potest. Viam Socrates ostendit. qui vt olim dum viueret, in Academiâ, aut amœno viridantis platani musco, ita nunc in sacris mysticis.

sticisque maximi Platonis de virtute ac sapientia sermonibus, de his ipsis consulentibus respondet.

Vobis , Amplissimi Clarissimique Viri, Roche Honerdi , Apolloni Scote , Caspar Vosbergi , maxima Senatus summi lumina atque ornamenta , quodque nobis quoque omnibus accedit , hujus olim Academiæ alumni , qui huc nostri causa aduenistis , gratias quas debeo , & habeo & ago. Nostro autem Socrati inprimis gratulamur , quod ut olim iniquissimo Atheniensium judicio , ac calculis damnatus est , ita vestris , ad quæ omnes prouocant , judiciis suffragiisque , (de quo vestra tum præsentia tum audiendi studium , inprimis vero ea quam ignorat nemo æquitas , ac probitatis amor , dubitare nos non finit) iterum hoc die , & in hac corona quam videtis , publice absolutus sit.

De utilitate , qua è lectione Tragediarum percipitur. Habita , cum Electram Sophocli interpretaturus esset .

ORATIO XXIII.

Gorgias ille Leontinus , Auditores , cui vires suas & rotunditatem quandam in dicendo antiqui oratores se debere fatentur , Tragediam definiebat , *Fallaciam , qua qui deciperet , iustior eo qui non deciperet , qui decipere-*

ciperetur, sapientior eo qui non deciperetur, esset. Videtis breue illud & argutum, quo tantopere delectabatur, differendi genus. Oraculum autem verius, nec ille, nec Apollo Delphicus, pronuntiauit vnquam. Nam cum aspera minusque amœna sit virtutis via, qui inusitata quadam ac insolita docendi ratione & apparatu, ita flectere, & quasi incantare, humanos possunt animos, vt inuiti, & cum voluptate tamen quadam, sapientiam sequantur, quemadmodum prudenter, ita iuste infelicitati humanæ imponunt, neque minus necessaria quam saluari quadam fraude vtuntur. Cæterum à tantis viris posse decipi, paucorum est: & illorum fere tantum, qui præstantiam eorum, si non assequi re ipsa, mente ac intellectu æstimare ac complecti possunt. qui cum aliquo iudicio decipiuntur. Profecto equidem, quoties theatri veteris ornatum, quoties stupendam illam opulentiam ac apparatus, illos modos, gestus, cantus & saltationes, quæ extrinsecus adhibebantur, (quæ spectaculorum instrumenta Aristoteles præclare dixit) recte considero; veneficium quoddam & doctissimas præstigias fuisse Tragœdiam iudico: quibus multo efficacius quam legibus Solonis sui, ad repræsentationes Tragicas pertraherentur isti. Contra autem ipsum Sophoclem in manus quotidie cum sumo, cum seueram
illam,

illam, grauem, sobriam, prudentem, castigatam, splendidam, semperque sui similem orationis formam, vere Atticam, sententiarum autem vel inprimis densitatem æstimare incipio ac pondus; non tam hominem profecto, quam cœlestem aliquem virtutis genium, audire videor: qui inferiora hæc, in quibus volutamur, nunquam pede, his sordibus contaminatus, presterit, sed in alto aliquo & publico theatro, vitæ nostræ clades ac calamitates obseruarit ac despererit. ibi natus, ibi educatus, vni huic rei semper fuerit intentus. Cujus spectatores, non Athenienses, sed humanum genus esse oporteat: quique linguæ suæ gnaros, Occidentem pariter atque Orientem habuisse mereatur. Neque enim, quæ ad vniuersam vitam, quæ ad vniuersos spectant homines, quæque tam diuina ac seuera grauitate, castitate ac prudentia, de omnibus dicuntur, tam angustis contineri debuisse finibus existimo. quæ vt penitus examinare, neque nostri nunc est otii neque instituti, vt qui linguæ venustatem, mores ac antiquitates explicandas obiter atque illustrandas nunc suscepimus, ita nefas duco, in minutis sic hære, vt ad illa quæ maiora sunt, neque animum nec oculos subinde attollamus. Nam vt magnam ac præstantem regiam, plures si videant, vt singuli sententiam de ea ferant, tabulas

bulas in ea pictor, muros, lacunaria, ac topiaria, peritus horum æstimabit, cætera geometræ, qui de proportionibus judicare solent, melius videbunt: ita cum in Sophocle, Grammaticus, Poëta, ac Rhetor, singuli virtutes suas inuenerunt, plus Philosophis relinquunt. Non de Dialecticis jam loquor: qui acute disputare quam prudenter malunt vivere. Neque Physicos intelligo: in primis, eos qui in aëre, in terræ superficie aut penetralibus cum vivant, domi & in terris peregrini sunt, non ciues. Sed de parte hac, quæ reliquarum imperatrix dicitur ab Aristotele. quæ & singulos, vt homines, & omnes, tanquam ciues, quid sit sui muneris in vrbe doceat. & quod longe est præcipuum, sortem ac conditionem hominum vere ac concinne ob oculos lectori ponit. Quid est homo? vanebræ somnium, si quæras, respondebit Pindarus. Quid est homo? simulachrum quoddam, dicit Sophocles. Quid est homo? ipsa calamitas, vt loquitur Herodotus. Quid est homo? occasio miseriarum, vt Philemon loquitur. Quid est homo? folium caducum, vt Homerus loquitur. Quid est homo? exemplum imbecillitatis, temporis spoliū, lusus fortunæ, mutationis imago, inuidiæ & calamitatis truxina; præter illa, nihil, nisi pituitæ aliquantulum & bilis, dicit, & jam plura dixit Aristoteles. Hoc siue animal,

animal, seu monstrum potius, cujus orbis quantus quantus est ambitionem ac lucri studium non capit, fletu spectatorem in lucem editus salutat, neq; oratione sed lachrymis, ac fletu primas partes agit. quam in spem ac felicitatem à natura porro educatur. Prologum videtis: mutum hercules omnino, nisi quatenus vagire solet. vnde & infantem haud immerito Latini, *ἄφωνος* dixerunt Græci. Donec tandem fari sensim, & interpretatione linguæ, miseram conditionem suam, nondum quidem explicare (nam quis satis eam nouit? sed fateri tamen incipit. Ita ad magistros ablegatur, quorum ferulis ac virgis patientiam indulget: sæpe truculentis, sæpe barbaris. nam & hic Ajaces sunt qui flagragestant, non in scena tantum. Interim rem agi credas. Literarum nexus atque syllabarum, mox verborum, discunt. Addo &, vt magno postea labore disciplinas discant, prius cum maiore in linguis diu versantur. atque hic sane Protasis, quæ prima pars Tragœdiæ, ponatur. Sequitur secunda, plane vt in Tragœdia videmus: in qua turbæ aliæ ex aliis nascuntur. Plerique enim, simul atque ad pubertatem est deuentum, quasi non virorum sit vbique satis quibus otium ac libertatem suam mancipare possint, inferuire foeminis incipiunt: quæ his moribus ac corruptela, ab ætatis anno decimo & quarto, domi-
minæ

minæ vocantur. plane id quod sunt, ac optimo cum jure; non imperiosæ modo, sed procaces quoque nostro vitio ac insolentes. Ibi jam desidiöse ætas agitur ac misere. Obsidendæ fores, salutandi multi, plures metuedi: ancillarum quoque nutus ac seruorum, diligenter obseruantur iis qui ad dominas affectant viam. Adde, quod plerunque quæ amari nostro vitio se didicit ac intellexit, non minores à calamitate nostra, quam ab opibus aut forma sua spiritus assumit.

*At lachrymans exclusus amator, limina sæpe
Floribus & sertis operit: postisque superbos
Vngit amaracino, & foribus miser oscula
figit.*

quodque magis admireris, ex his vere Comicis ineptiis miserisque, optima Tragœdiarum nascuntur argumenta. Defunctos isto malo, domi malum sæpe grauius, foris innumera excipiunt. Quippe hic militis, iste, mercatoris, alius agricolæ, alius causidici personam agit. quisque ita suam, vt felicem alienam existimet: fastidiosi histriones, & cum aliis molesti, tum sibi. Porro si quis altiora struit & ambitioni pedem laxat, inter spes & vota rem cum cura gerit: id est, vigilando somniat. vel dum non consequitur quæ optat, vel quod consecutus magna, ideo maiora jam sperare audet. Ille filii obitum deplorat: iste, sed cum lachrymis, moleste optat.

optat. Huic domi est Medea; non ad horam, ut in scena, sed ad vitam comes. Illum fortuna nunquam melior respexit: illum diu, sed hac lege, ut subito relinquat; interdum & ludibrio exponat. nam cum aliqui se semper miseros fuisse clament, longe tamen est miserrimus qui semper felix fuit. Hinc suspiria, hinc lachrymæ, hinc luctus, hinc tragoediæ infelix illud condimentum, heu heu! quod in vita paginam utramque facit. Jam si ad Ajaces nostros & Oedipodas eamus; propria eorum ut in scena, ita & in vita est calamitas. qui quot satellitibus, tot curis, tot molestiis stipantur, neque cadunt ut resurgant, sed ut semper jaceant ac depri-mantur. Sicut enim minima animalcula è loco vel altissimo, impune cadunt, majora, casus quilibet comminuit & frangit: ita sceptrum ac fasces, opes ac potentia, & inania ista rerum, ut stantibus dignitatem addunt, ita lapsos pondere ipso premunt & comminuunt. Partem ultimam, ut in tragoedia, ita raro inuenias in vita. Quotusquisque enim senectutem attingit? quæ & hic Catastropha vocari meretur. ultima quippe ætas, officina luctus, portus vitæ simul & calamitatum mare est. quam ut omnes optant, ita nemo consecutus, ea gaudet: optima cum expectatur, cum aduenit, onerosa sibi, aliis molesta. Instat enim diu viuentibus natura.

quæ,

quæ, ut creditor immitis, aut danista importunus, jus suum sibi flagitat. Itaque, si nimium cuncteris, huic oculum, illi dentem, illi sensum aliquem, aut omnes simul, tanquam pignus, eripit ac tollit. ut qui modo omnia excelsa spirat, jam imago sui aut cadaver viuum inter homines oberret. Quamquam fabulam ut plurimum mors ipsa, rerum linea ac finis ultimus, absoluit: cujus machinæ, ut olim histriones loquebantur, plurimæ. Quosdam enim ferrum, quosdam mare, alios lubido propria absunit: plerosque nihil tale cogitantes, quasi è postscenio inuadit, ut non vitam modo, sed & spes in medio abrumpar. Plenam suis partibus tragediam habetis: cujus Deus est choragus, argumentum luctus ac calamitas, histriones miseri mortales, chorus, fœminæ & viri, apparatus, aurum & argentum, vestes variæ & magno precio conductæ: aliena omnia ac mutuata, sæpe autem subito reddenda. Theatrum est hic orbis, in quo hominem natura collocauit. qui, si nos respicias, diffusus, si hanc terram quaqua panditur, angustus; si immensum illud cœlum, quod hanc ambit undique, & inuoluit, puncti instar est. quem cum magnus Alexander integrum vicisset, paulo post sex pedes occupauit. Reliqua discordiis ac ferro hæredes diuisere. cum ex iis nemo esset, qui tam amplum possidere patrimonio-

rimonium ex asse posset. quod si aliquis despiceret è cœlo, forte quæreret, nec inueniret. Itē nunc, ô histriones nostri, ite, & personam suam quisque agat, vt videtur. Tu qui purpuram & sceptrum geris, quem cum multi cingant, plures timent, nemo non extinctum vellet, orbem animo inuade: spes tuas & insaniam votorum, quantum lubet ac videtur, erige aut extende: aliquid humana forte majus concipe animo ac volue: hostem magno animo inuade: militem conscribe: aciem dispone: montes maximos complana: latifundia & turres præstina ac cole. sed, ô noster, finis instat, & jam vela scenæ complicantur. Tu, cui opes contigerunt, speciosum illud, si videtur, lutum, quod choragi munere ad tempus accepisti, oculis & mente, quantum potes, contemplare: hujus gratia, dum vivis, curre, rape, suda, ara, nauiga, ac vigila: causas in iudicio ac foro, quantum voce vales & lateribus, declama: orbos ac pupillos circumscribe, viduas emunge: huic denique inferui, & diuinam animæ cœlestis partem, ipsam, inquam, rationem, rei quæ nec sentit nec intelligit, submitte, huic penitus inhære. aut, ne tange quidem, si hoc placet. (& quis multis hoc placere neget?) sed in terra alibi depone; secuturus ipse. Finis quippe instat fabulæ, quam agis: & jam ornamenta flagitat qui dedit. Dedit, dico?

imo

imo mutauit. Breuem, vt nouistis, ambitum tragœdiæ, ac strictum, Rex philosophorum ponit. noster, si æternitatem spectes, nullus dici potest. nullum enim spatium aut interuallum habet. omnia momento hic geruntur. Quod infantiam ac senectutem vulgo vocant, & hoc ipsum quo hæc diuiduntur spacium, aut potius momentum, anni Platonici vix hora est. Ex quo ipso somnus, tanquam publicanus quidam, maximum vectigal sibi petit; mortis fidei iussor quidam, & quasi anteambulo. qui quotidie nos docet, id quod aliquando semper est futurum. Hæc inculcant Tragici, hæc monent: hæc exemplis, hæc sententiis confirmant. Hæc in Academia eâdem tempestate Socrates, qua in theatro publice Euripides docebat. sed sublimius utroque Sophocles, plerumque & efficacius. vt qui in Republica personam egit, dux Atheniensium & prætor. Vere ubique magnus: domi imperator pariter & foris. Hæc doctrina primum animis cum cura infigenda est: reliqua deinde & secundo loco. Quod in posterum facturi sumus. Multum enim didicit, qui sortem suam ac conditionem intellexit, qui personam bene, & vt breui aliud acturus, hic sustinuit: quæ ex decoro gemit ac luxit. nisi quod hic vero gemitu ac ejulatu opus est. Nam vt omnium Philosophorum

R

Scripta

scripta euoluatis, neminem prudentius scripsisse iudicabitis quam Heraclitus fleuit.

De Stoica Philosophia.

O R A T I O XXIV.

Sicut illi, Auditores, qui in rupem aliquam sublimem editamque enituntur, sensum, & per gradus quasi, peruenire co solent: ita nos paulatim ad augustam masculamque Stoicorum sapientiam peruenimus. Ante menses enim paucos, Socratem, ejusque disciplinam, vobis exhibuimus: qui cum leporem in docendo incredibilem ac Venerem, ad eam attulisset partem, quæ in describendis hominum officiis ac moribus versatur; omnes tamen fortitudine, constantia, cæterisque viro dignis & robustioribus virtutibus excessit. quas, cum cætera prætermisissent, ita Stoici amplexi sunt, vt cum sola honestate, cui primas quoque deferbat Socrates, cum à reliquis ditortum fecissent, in manum conuenirent, neque vñ tantum, sed, vt matrem familias, coemptione sibi vindicarent: functiones animi intenderent: ipsum autem, quasi humeris sublatum, supra corporis imperium in corpore, supra dignitates & honores in Republica, supra omnia fortuita, in hoc orbe collocarent: soli imperium, soli principatum rerum omnium defer-

deferrent: in solo libertatis ac felicitatis nostræ fundamenta ac diuinitatis præclara quædam semina concluderent. Quæ cum aut non agunt, aut non crebra contemplatione excitantur, protinus opinionem, pestem omnibus familiarem, nasci. quæ terrarum orbem, ac præcipue plebeias mentes, sicut morbi, qui grassari populariter à medicis dicuntur, pessima contagione inuadit. Hanc in foro, in Republica, in aula, passim denique & vbique; in rationis locum successisse. quæ cum læsa ab opinione est aut corrupta, appetitum inflammari: à quo omnes animi calamitates, tanquam fonte quodam publico, nascuntur. In hac cæcitate omnes, præter solum sapientiæ consultum, versari. qui, quod olim in nocturnis fieri solebat sacris, rationis facem omnibus attollit. Quod quo pacto fieri ab iis soleat, studiose quæso attenteque audite. Primo ergo, Stoicus parentem vnum, vnum dominum agnoscit: Deum immortalem, nempe. quem cognatum suum & affinem, cum ad animum respiciunt, heroes nostri vocant. Hunc immensum, infinitum, ac æternum, sed in primis prouidum, vbique profitentur. non ut quædam moderetur ac dispenset, quædam vero vel remota in his terris, vel minuta nimium in homine, tutelam ejus hic curamque excedant: verum, ut ad omnia vbique

se extendat. De Socrate ipsi notant, quem in ore, ut doctrinæ suæ inuentorem, semper habent, quoties vel solus esset, vel acturus aliquid ad implorandam Dei opem confugeret, frequenter in hæc verba prorupisse: **NE MOTVS QVIDEM MEOS SCIO TE LATERE POSSE.** quam sententiam, Vlyssi quoq; Homérico ascribit Epictetus. Ad intelligendam hujus, ut oportet, rationem providentiæ, duo in homine requirunt. Primo ut res singulas, in quibus maxime versatur, diligenter & cum cura intueatur: tum ut gratum memoremque animum, ad eam afferat. quia nihil frustra, pleraque autem causa hominis & fecit & disponit. Patriam sapientis, non vnius ciuitatis mœnibus aut muris, sed totius cœli ambitu describunt. ne tam magnæ vrbis incola ac ciuis, tum ipsius Dei filius ac popularis, quicquam humile aut abjectum cogitet: relegationes autem, exilia, atque alia id genus, non naturæ sed opinionis mala esse sciat: & ad cœlum vsque, supra vulgum, magno animo assurgat. Eum ipsum ab eodem rerum omnium parente, liberum ab omni perturbatione ac immunem factum atque huic corpori infusum. Instrumentum ejus esse corpus: longe ab eo, cujus instrumentum est, diuersum. Ipsum autem hominem id esse, quod est ratio, ac animus. quæ illius bona sunt aut mala, bo-
na

na hominis aut mala esse : cætera autem extra eum esse , & ad hominis felicitatem, nisi velit aut non recte opinetur , pondus ac momentum non adferre . Vt recte autem opinetur ; maximum illius bonum esse : quemadmodum , vt contra , omnium miseriorum ac calamitatum esse fontem , quæ tranquillitatem mentis nostræ ac felicitatem perturbare possunt. Jam cum omnibus natura sit innatum , bonum vt sequamur , malum fugiamus , quoties eorum alterum offertur, duos nasci motus, qui & ipsi sint in potestate nostra. Appetitum nempe, & declinandi studium , seu voluntatem. Quod si purus atque simplex, si nulla corporis contagione vel corruptus vel pollutus , ac suæ spontis sit animus , bona sua petere, mala autem declinare. Sua autem esse, quæ in potestate sua habet, vt vel consequatur, si velit, vel declinet, si non velit. Rursus autem, quæ in potestate non habet , neque appetere , si bona videantur, quia aliena sunt ; vt fortunæ quæ dicuntur , quæ corporis , & alia id genus : extra mentem enim sunt ac rationem : ideoque nihil ad naturam ac perfectionem nostram, quæ in his consistit. Neque declinare aut fugere , si mala videantur. vt aduersa quæ dicuntur : dolor, paupertas, scilicet. & morbi, aliaque id genus : in quibus calamitatem suam ac miseriam, præter solum sapientem,

R 3

qui

qui non fallitur, sitam esse, omnes arbitrantur. Ita semper liberum, felicem semper ac tranquillum, semper hilarem, semper sibi esse similem. quippe & optare quæ vult, quod est libertatis: & optare quæ oportet, quod est bene opinantis: & optare quæ consequitur, quod supremæ felicitatis esse, omnes fatentur. Eodem quoque modo, declinare ac fugere. Non dolorem aut mortem: mala enim esse corporis, non sua. ideoque cum sint aliena, ne vitari quidem posse: quare ne deberi quidem. ne liberrima, videlicet, pars animi impediatur vsquam: aut non possit id quod velit, qui non potest velle præter vnum id quod debet. In bono enim appetitus si impediatur, declinationem, si in malo, perturbationem sequi ac luctum: aut si dolor altius descendat, lamentationes quoque ac fletus: quæ natura muliebri addidit ingenio. in sapientem autem vere ac constantem, absit omen quoque ut cadant. Quare verus ille sapiens, &, qualem Stoici requirunt, absolutus, supra ignorantiam, opinionem, ac persuasionem, supra dignitates, potentias, honores, supra casum omnem, fortunam ac calamitatem, supra morbos omnes ac dolores, quæ externa esse nouit, animo assurgit: cuius sola semper bona sequitur, sola semper mala fugit ac declinat. & vtrumque potest. Animum excolit, ac format, animum quam maxime

maxime ad diuinitatis normam componitur quem cum supra omnia euexit, Deo fortiter submittit. Quicquid autem vulgus & ignara veritatis turba, casum aut fortunam vocat, soli Deo ac æternæ ejus sapientiæ ascribit. Quare orbitatem ac amissionem liberorum, exilium ac fugam, morbos denique ac dolorem, & quæcunque frustra fugiuntur, frustra metuuntur, mala esse negant. Siquidem ab optimo consilio procedunt. Isto robore ac constantia munitus, tanquam voluntarius athleta, pedem in arena ponere incipit; securus quicquid euenit ac tutus. Nihil enim, ut vult, fieri exoptat, qui, quæcunque fiunt, velle discit. Sicut autem natura pluuias ac niues, & quæcunque eueniunt quotidie natura, nec mirantur, nec moleste ferunt, ac ne vitant quidem: ita ille vitæ tempestates, inter necessaria & vsitata & quotidiana habet. Si quid grauius eueniat; ad se recurrit. Si fortuna totis viribus incubuit, constantiam; si periculum aut labor, tolerantiam; si quod detrimentum valetudo patitur, rectam ilico opinionem promit. Scit quoscunque medici curare solent, alium capitis, alium pulmonis, alium abdominis, alium ventris esse morbum: nullum animi. Pedem claudicatio offendit. num & rectam ideo opinionem? Manum impedire potest chiragra. numquid desiderium aut voluntatem?

tem? Nullum denique extra auimum & extra semet bonum, nullum propter animum & extra semet malum esse iudicat. Hanc autem, non Zenonis aut Chrysippi, non Cleanthis aut Cratetis, non vnus hominis aut sectæ, sed naturæ & præstantium virorum esse sapientiam: cuius ab ætate omni ac tempore, aliqua vbique vestigia fuisse. De quo ipso, ad Homerum, sicut summum, ita vetustissimum autorem prouocant. In quo, vt Vlysses, ita Herculem potissimum mirantur: quos patronos sectæ suæ, ac opinionum quasi tutelares, ipsi illi rigidi è porticu magistri fecerunt. quod vterque ad miseras, calamitates, ac labores, natus videretur. Quorum alterum, in littore, egenum omnium ac nudum, sine amicis, ac externo vlllo apparatu, cum naufragio ejectus esset, summus poëtarum introduxit. quem qui Stoicum fuisse negant, quæ de eo summus autor dixit, serio expendant. Furit Neptunus ac insanit, mare pariter ac cœlum vires suas jungunt conferuntque, vt vnum hominem euertant. Quid autem ille? cum amittat quæ habuit, propria & sua tantum seruat. quare haud aliter ac si de herciscunda re ageretur, semel cum Fortuna omnia partitur. Comites, amicos, remiges, aurum, ac argentum, hæc concedi sibi postulat. Ille lubens omnia volensque dominæ volenti tradit. Vestem poni iubet:

jubet : hanc quoque exuit. Magnum hercle ac inuictum libertatis & felicitatis argumentum , quas in solo animo, vt sacrum aliquod depositum , non sine causa Stoici concludunt. Vtriusque autem fundamentum, rectam esse opinionem statuunt ac veram. Si quis enim opes ac honores , & externa ista, vera esse bona opinatur, ea non appetere non posse. omnem enim appetitum suum sequi bonum. qui vero appetit aut optat , sicut gaudet cum assequitur quod optat, ita dolet cum amittit. Si dolere potest , miser & infelix esse potest. potest enim aliquid non consequi quod vellet , qui amare potest aliquid non suum. Animi autem motus & opiniones rectæ , verum solidumque bonum, sicut sunt à nobis , ita propria ; & nostra , & in nostra potestate non esse non possunt. Vt in alienam autem veniant, Dii pariter atque homines prohibeant. quippe à quibus actiones nostræ omnes ac iudicia dependent. Ulysses quidem , vt in mare cadat , vt in eo madeat, & natet, ac in dubium de vita veniat , quod cogere Fortuna possis , nunc expertus fui, nunquam autem dicet dubitavi. Proram illidere ac puppim , eripere de manu gubernaculum quod tenet , aquam miscere cum cœlo , cœlum per tonitrua ac fulmina demittere in aquam potes : impingere ipsum scopulo , si lubet , potes : frustillatim discerpere ac

R 5 dilaniare,

dilaniare, si videtur, potes. Vt autem ejulet & ploret, vt se infelicem ipse dicat, vt hæc mala fateatur, vt opinionem mutet, vt ad genua tibi accidat, nisi velit, non potes. Fateor, inquiet, felices eos judicaui, qui ad Troiam mortem fortiter agendo meruerunt. non in patria enim, sed pro incolumitate ac dignitate ejus expirare volui. Fateor tibi, fluctus ac scopulos, ventos ac procellas, postquam semel mari me commisi, declinare non potui: non enim inter mea eram. Alienum erat in quo eram: Dei erat. Ideo nec declinare volui: nihil enim velle, quod non possem, debui. Quæcunque autem declinare potui, ea sedulo vitavi. ignominiam ac turpitudinem, imbelliam ac metum. Tu vt mihi magnitudinem animi, tu vt patriæ amorem, tu vt humanarum rerum tolerantiam, vt fortitudinem, vt fidem, tu vt ea, quibus res Græcorum te inuita stetit hætenus, extorqueas consilia? Quod si neque potes, neque potuisti vnquam, quid vis tibi? Vt infelix sim ac miser? Num quid tibi in opinionem meam, num in eam partem qua appetere qua declinare soleo, quicquam juris fuit hætenus? Opes abstulisti? Quid si has ne inter bona quidem numeraui? Quid enim? Num quod iis precium me posuisse meministi? Num felicitatem istis meam circumscripsi? Si nec feci ista, nec vt faciam adduci possum,

liber

liber ac inuictus, &, si verum vis audire; felix post naufragium incedo. Semina mearum actionum ac principia, in isto pectore conclusa gero, ad quæ nondum peruenisti. non profecto magis quam hoc mare, quod facilius terrarum orbem quam hunc animum mouebit. Ad quæ autem peruenire potuisti, aliena sunt, externa sunt, in potestate tua sunt. ad me autem, quia mea non sunt, nondum pertinent. Porro supra cæteros, quos colunt, Cynicum Diogenem plerique ex iis admirantur: rigidum fortasse, &, vt primo inuentibus videri solet, durum ac morosum, cæterum illustre, &, vt isti iudicare solent, quibus nihil humile aut vulgare vnquam placuit, perfectum, & ad flagellandas hominum opiniones ac insaniam, à Diis immortalibus inuentum, & excogitatum quasi, sapientiæ exemplum. Nam cum nemo extitisset vnquam, qui non plura possideret, nemo vnquam fuit qui non pluribus egeret. Quicquid homini est opus, quicquid sapienti expetendum Stoici fatentur, non in domum sed in dolium contraxerat: cuius magnam partem ipse occupabat. quæ mirantur autem cæteri aut habent, nec habebat ipse, nec optabat. Magnum autem Alexandrum ajunt, cum ad expugnandum orbem spei ac fiducia plenissimus, incederet, testam præterisse, in quo hoc prodigium latebat. Admiratus

miratus primum, senem tristi pallidoque vultu, haud absimilem mendico, suauiter in Sole apricantem videt. adeo nec strepitum armorum, neque militum concursum, quicquam ad se pertinere existimabat. Ibi vero magis admiratus, Num quid à se posceret, rogare. Ego vero, Ne in Sole isto meo quicquam, inquit ille, tibi vindices. Mox deinde, cum, quis esset Alexander, & quid ageret, ex ipso cognouisset, quædam, quæ ad posteros non peruenerunt, addidisse fertur. Mihi autem, magnus ille dolii habitator, more Stoicorum, qui concisam ac constrictam amplectuntur breuitatem, cæterum & rebus & sententiis abundant, hunc in modum disputationem suam merito instituisse videatur: *Miserissime mortalis, cuius spes ne orbis quidem capit quem affectas: quod nec euenturum cogitasti, fortunatum hominem hic vides. Tanti autem animi, ut cælum quoque & terram, & hunc ipsum Solem, inter sua numerare audeas. Quod si parum credis, orbis candidate, in his sordibus ac panno, vere liberum & omni seruitute immunem inuenisti: quem nec cogere nec impedire quisquam potest. Cuius conatibus ac votis, nemo intercessit hæcenus. ne Fortuna quidem ipsa, quam vos rerum dominam vocatis. Num quidenim quod optarem impetrare hæcenus non potui, qui nihil hæcenus optavi, quod ut impetrarem, non in mea potestate esset?*

esset? Num quid declinare hæcenus non potui, qui nihil declinaui quod euadere non possem? Hanc si libertatem negas, age veram nobis monstra: si fateris, servum quidem esse te concedis. Nam post expugnatum orbem, tamen aliquid optabis: qui & hæcenus profecto, nisi verum non vis confiteri, plurima optasti. Quasi consecutus es, non consequi tum poteras, nonnulla autem nunquam consequeris. Morbos vero ac calamitates, & quam vos precipue timetis, mortem, semper dabis operam ut fugias. quod non esse in tua potestate, ne negabis quidem ipse. Atqui si is vere est liber, qui nec volens prohibetur neque nolens cogi potest, o te miserum ac infelicem, etiam cum cuncta possidebis, præter bona animi ac tua. Quasi vera bona sunt ac sola, quid ubique frustra ea quaris? Quid ad Scythiam & Herculis columnas, tanquam aliquid acturus, abis? Quid delubra omnia ac fana petis & oracula Deorum emendicas? Audi certum ex hoc dolio, si lubet. Libertatem in te ac felicitatem habes. Quid si etiam imperium ac sceptrum? Quisque nostrum ad regnandum natus est. Iracundia, lubrici, dolori imperare ac voluptati, regnum sapientia est. Num ad ista militem, aut purpuram, requiri arbitraris? Bene Deus immortalis, qui non libertatem modo ac felicitatem, sed & instrumenta quoque earum in nobis tantum collocavit: incredibilem ac no-

tum

rum paucissimis thesaurum. Si formido animum inuadit, fortitudinem inuenies: si voluptas aut lubido, temperantiam inuenies: si familiare tibi malum, ira, mansuetudinem. Si regnandi cupiditas; cuncta ista simul adhibe: regnabis. Me vero miserum si credis, ô te dignum hac felicitate quam affectas. Nam honores, imperia, ac opes, qua vos prima rerum iudicatis, ut in bonis esse credam, numquid cogere potestis? ut non purem, numquid impedire vos potestis? si non puto, ne optare quidem ea possum. Quod si possum, an non sine iis felix esse possum? Ego vero possum, ô miserrime. & ut posse scias, numquid te carere habetis non didici? Tunc inter supplices aut parasitos tuos, unquam hunc Diogenem vidisti? Ego istam dexteram, hoc genu, aut hoc mentum unquam prehensui? Nisi viuere Diogenem anguste arbitraris, qui hoc orbe fruatur ut suo? quem tu quia alienum esse credis, nunquam totum possidebis. Simulac ex isto dolio excessi; mundum habito. Hac sidera, hunc Solem, tanquam ciuis magna huius urbis video. Ipse vero nusquam ciuis, nusquam hospes, & ubique meus sum. Omnia autem ista, tanquam mea ac domestica, contemplor. Tu cum moles adium immensas, turres excelsissimas, in cælum usque (ita enim loqui vos soletis) produxisti, numquid cælum ipsum excessisti, quod Diogenem & Alexandrum pariter inuoluit? Velis

Velis nolis, pares nos natura edidit. Nulli quicquam ad felicitatem homini accessit : nihil illa salua ac incolumi discedit. Cum hoc uniuersam Alexander occupauerit, & terram, & aquam, & aërem Diogeni relinquet. Ajunt te à Ioue, & hoc rerum omnium parente, genus ac familiam deducere, idque unum tantis agere laboribus, ut parentem tuum quis sit aut inuenias aut probes. Fatue ac rerum imperite, an non meus quoque est Iupiter ? An non gradus totidem à Ioue Optimo ac Maximo distamus ? Omnium mortalium propinquus & agnatus, Deus immortalis est : bonorum vero, etiam domesticus ac hospes. nihil enim prater mentem intuetur ; ipse mens & animus. Opes vero, gloriam, & corpus, ne respexit quidem unquam. extra mentem enim esse putat, intra quam felicitas consistit. Nihil possideo. sed nec egeo cuiusquam. Bene cum Deo, bene mecum, bene cum Natura, bene cum corpusculo hoc mihi conuenit. Quod ne quidem meum esse puto, nisi propter animum. Affirmo tibi : nasci etiam absque eo prauissem. Hoc quia Deus noluit, quam minimum indulgeo. Vestitum illi ego ad mensuram, vos ad luxum & opinionem prabetis. quacum semel limitem excessit, modum postea non habet. Frigus, pluias ac nives, & quaecunque cœli inclementia minatur, ferre malo quam arcere : quia ferre didici cum voluptate. Venti, nisi ad necessitatem, nihil hactenus concessi.

Per-

Porrum, cicer, fabam, aut lactucam, & quacun- que viliora quidem, sed ad vitam tamen satis esse possunt, à Fortuna etiam irata & ad- uersa, impetrare possum. Si hac negat: ecce len- tem vides. Audiuisti saepe, aliquos Deorum im- mortalium conuiuas dici: ut Pollucem, Casto- rem, ut Herculem. His Diogenem annumeres licebit. Quicquid sponte prouenit, Deorum ci- bus est: quicquid voluptatem veram solidamq; afferre esurienti potest, ambrosia vocatur. Her- cules ille, quem tu semper imitaris, nullum cibi condimentum, prater sudorem & sanguinem habebat. Vtroque madidus, sicut Diogenes, in ripa accumbebat: neque quicquam dulce illi erat, quam quod nihil fastidiret. Spartani quo- que adolescentes, famem à palaestra, non à coquo voluptatem petebant. Terra ecce neminem ex- cludit, quicquid habet, cupientibus apponit. Ad hanc mensam publicam ac omnibus paratam, quales sunt magnatum, ne vocatus quidem, ut familiares ac domestici, Diogenes accedit: non ut parasiti vestri, sed ut satrapa ac Reges. nulli certus adulari: nulli ad obsequium aut nutum loqui. Cui hac sufficere non possunt, eum nec lu- xuries explebit. Infinitum enim est quod petit, qui plus petit quam quod deest. Vos ad morbum, ego ad satietatem sitim, quamuis maximam, produco. Est quid refert, fictili an argentea, lignea an gemmea utar patera; qui & nulla uti possunt? Manus enim ista sufficit. In nunc, magne domitor

ter-

terrarum, cui orbis unus nimium angustus est, quantum potes Graciam relinque, Persas voluptatis optimos autores, protenus expugna; mox ab iis expugnandus. Quicquid inter orientem & extremum occidentem jacet, tot laboribus, tot armis, tantis stragibus inuolue. nunquam plura possidebit Alexander, quam Diogenes contemnet. Hæc dixisse quidem aut similia, existimamus, ut qui Regi maximo confessio- nem hanc extorserit, Nisi Alexander essem, Diogenis fortunam optarem. Et profecto, si quis, quod propositum ubique Stoicis vide- tur, ab opinione ad rationem prouocet, pau- cissimos felices, paucos non miserrimos vide- bit. Nam ut primo ad honorem veniamus, quis in potestate sua vnquam hunc putauit esse, quem in manu tribuentis esse, ratio euin- cit? non qui exhibetur tantum à minori, sed & qui conferri à superiori solet. Quod conce- dunt etiam qui nondum didicerunt, semper extra sapientem, imo extra hominem, hunc esse. Omnes istos pallidos ac macros, qui in potestate aliorum ipsi esse se fatentur, ali- quantum mihi cogita. Operæ enim est vide- re, quomodo in aulis Regum Principumque, aut in viis publicis, nunc huc nunc illuc cir- cumcursent, sudent, æstuent, auras omnes ca- ptent ac rumusculos: quid superiori die, quid hoc ipso actum sit, exquirant. Alii in limi- ne morantur, alii in atrio obambulant, fores

alii

alii agminatim circumfistunt : quæ minus arrogantes quam earum domini , paulatim , neque totæ , patent. Vbi postquam aliquamdiu itum est ac reditum , prædit fefqui-Cato quidam , quem riuales mei suo quisque ordine sequuntur , meditantem aliquid aut aliud agentem : sæpe ad fastum tantum , non ex vero. Inter hæc , si forte circumspexit , ecce tibi totum agmen. Hic sinistram , ille dextram , quidam , Hispanorum more , genua inuadunt : minor aliquis aut pauper , cui cum palliolo ac toga minus bene hæcenus conuenit , eminus ac longe affectatur. subinde autem euenire solet , vt ex iis nemo , nunquam vero , vt , quod petunt , omnes consequantur. Cæteri inærentes ergo , & prope modum exanimati , capite demisso , vultu , quali Marfyas in statuis spectatur , cum temeritatis suæ pœnas ac dementiæ Apollini persoluit , domum eunt. qui hoc vnum omnes probant , solum sapientem recte judicare , recte eligere , ac appetere , ideoque solum esse infelicem non posse. Ad honorem enim ambiendum cum accedit , scit nec inter prima esse bona nec secunda id quod ambit : ideoque nec reuera bonum , sed promiscuum vocari. Solus secum cogitat , quid petat , solus recte intelligit , quo excidat , sui in vtroque similis ; & vt animo , ita vultu in vtroque sibi constans. Desiderium immodicum , aut studium ,

diurn, aut spem, aut ambitum, non affert : ne si causas libertatis aut felicitatis suæ cuiquam hominum permittat, neque quæ in aliena potestate sunt, fortasse consequatur; vera autem propriaque bona, prodat aut amittat. Quippe quod impense aut desideres aut speres, id in aliena manu situm si impediatur, luctus sequitur, calamitas, & perturbatio. quæ in sapientis animum non cadunt. quare vtrum sibi quidem euenturum sit, nonnihil forte ad opinionem de se vulgi & iudicia coronæ, ad felicitatem autem & naturæ suæ bona, quæ maiora aut minora fieri non possunt, nihil interesse arbitratur. Honorum autem notas ac insignia quæ vocant, salutari crebro, primam tori occupare partem, loco discedi sibi ac assurgere, infra curam puerorum esse iudicat : tantum abest, ut præclari viri gravitatem ac constantiam inflectere aut mouere possint. Magnus & excelsus animus, non cogitat quo loco sedeat aut eat. Ne enim Deus siuerit atque homines, ut eo contineri sese spatio existimet quod occupat, ut tanti esse, quanti qui præcedunt aut sequuntur, iudicant, existimet; ut ad has ineptias deueniat, aut potius descendat. Cum se contra hæc externa, ut oportet, præparauit, locum sibi dat, non accipit : quantus aut quis sit, ab alio non discit : proprium tuetur, alterius non respicit : suo contentus, alteri non inuidet : denique, quod

quod omnibus his majus , cum postremus ambulat aut sedet , primum fortiter contemnit. Inter eos qui majores minoresque se existimant , ut immota quædam rupes incedit. opinione enim vera , tanquam firmo solidoque fundamento , nititur. Si ad dignitatem suam respicit ; esse hominem se nouit : proximum à Deo animal ac primum. Si ad patriam : totum hoc , quod vulgo vniuersum dicunt , cogitat. in quo primum tenet locum : si ad mentem & quousque se diffundat ; totum tempus , totam vnico intuitu posteritatem videt. neque pulpita modo cathedrasque , sed & honores omnes , omnes dignitates , & quæcunque hominem non tangunt , fortiter contemnit , nec affectat ea , sed securus præterit. Nisi eo noster animus assurgat , semper jacet & infirmus est. male de aliis , male de se judicat. Virtutes proprias extollit : alienas non videt. Falsa in se bona æstimat ; vera in aliis non ponderat. quæ tam puerilis leuitas ac imbecillitas , doctorum quoque cathedras inuasit. Hic Latinam ; ille Græcam linguam docet : hic Grammaticus est aut historicus : hic jurisconsultus aut theologus. Est qui multa edit , est qui tantum docet , nihil autem scribit. Agmen igitur hic claudat , iste ducat , ille medius incedat. Iam si prodeundum sit in publicum , sunt qui pallent , æstuant ac sudant , qui in omnes sese facies con-

conuertunt : neque aliter , quam si de capite eorum aut salute agatur , quid futurum sit se , circumspiciunt. nisi autem ire interiores iubeas , in triumphum se deduci arbitrantur. Quid miserius est tam pusillo animo , tam fracto ? Armentis quoque ac pecudibus humanum sensum dares , nonne has ineptias riderent ? quæ pastori suo locum principem concedunt , ipsa autem nullum inter se distinguunt. At perfectus ille & ex omni parte sibi constans animus , duos tantum in hoc vniuerso ordines distinguit. quorum alter fatalis ille ac æternus , cuius causæ certa ac immota serie cohærent : qui mutari vt non potest , ita neque debet. Hunc , quandoquidem à Deo esse nouit , volens sequitur ac lubens : non vt qui constricti eunt , sed vt qui soluti ambulant ac sui. Quicquid euenire potest , vultu semper accipit eodem , quia euenire debuit : sequi enim maluit quam trahi. Scit , hunc orbem , scit hanc terram , scit hoc mare , scit hunc Solem atque hanc Lunam , ista lege secum pariter teneri : scit , sub ista & in ea , natum se ; neque alia conditione , in amplissimam hanc ciuitatem esse ascriptum , nisi vt municipale jus agnosceret. Alter est , quem Deus immortalis singulis præscripsit. Aliis vt arent , aliis vt nauigent : huic vt militet , huic vt regnum , huic vt rempubl. gubernet : huic vt discat : huic vt paucos , huic vt

ut posteritatem & tot sæcula post sese doceat ac formet : magnum & illustre munus. in quibus omnibus se gerere ut oportet, ordo singulorum est. Hunc si turbas aut confundis, rem indignam sapiente facis: alienum aut alium si optas, bis peccas. Nam & munus tuum negligis aut spernis, & aduersus Deum es ingratus. qui ubique locum sapienti dedit, ubique usum sapientiæ ac stationem liberam reliquit. In familia, in regno, in Republica, in Academia. cætera, ne erres, ab opinione sunt. An tu Deum immortalem, cum hoc vniuersum conderet, huic dextrum alteri sinistrum assignasse locum arbitraris? Quid si hæc quoque ab opinione, cujus infinita est potestas? ab opinione, cui sacramento, præter vnum sapientem omnes dicunt. quæ eum explicare semet ac diffundi cœpit, ad inepta primum, mox ad puerilia delabitur. Bona nostra esse in nobis sita, qui nescire aut obliuisci peruit, ubique frustra ea quærit, & à se recedit, ut inueniat quæ habet. Primo enim in honore ac dignitate posita existimat. Hac opinione imbutus, vide quantum abeat à vero ac discedat. Inter locum hunc aut illum, scamnum hoc aut illud interesse aliquid existimat. & hoc ipsum magnanimitatem vocat. Atqui, magnum, sine vero solidoque bono, nihil est. imprimis vero animus humanus. Quem hoc vno talem censet sapiens
ac

ac habet. qui cum semel hoc in se inuenit, nihil admiratur amplius aut quærit : nihil enim putat majus quam quod habet : contra vero omnia minora credit quam quæ possidet. vt qui in supremo jam felicitatis culmine versatur. Sicut ergo neminem contemnit , ita neminem feliciorum quam est ipse, arbitratur : nihil optat, nihil petit : neque Deo neque hominibus molestus. Dignitates autem ac honores, & quæcunque magna sunt opinione tantum, scit quo loco sint habenda: scit quis locus is debeat qui hæc possident. Pecuniarum vero apparatus, neque miserum se putat, nisi consequatur, neque fortunatum, si eueniat. externum enim esse hoc meminit , non suum. Quare nihil ad felicitatem hominis aut libertatem, nihil ad tranquillitatem animi conferre. quæ in animo ac ratione sapientis, non in arca diuitis quærenda sunt. Sed & ab opinione precium eorum esse intelligit. Aurum ac argentum, ferrum ac plumbum, vsu hominum ac instituto ; nummum, cujus causa sacrum à profano vulgus non distinguit, lege principum ac consuetudine censeri : nihil horum vsu suo aut natura. Quæ si essent quod videntur, idem & vbique essent. vt constantia, vt fortitudo, vt prudentia, vt temperantia, vt fides. quæ per se sunt quod dicuntur, & vbique idem valent. Aurum vero, quod in populi felicitate paginam

vtram-

utramque facit, vel è Barbaris nonnulli, (cujus rei testes esse nautæ nostri possunt) ne no- uerunt quidem: quidam vero ex antiquis ne in ciuitatem quidem admiserunt. ut Lycur- gus olim. Et quis vnquam egestatem Lace- dæmoni, quis ejus ciuibus objecit? Infelices autem quis fuisse putat, quorum res præclare gestas sine horrore nemo legit? Quisquam autem liberos fuisse non concedet, qui non mœnibus, ut alii, nec vallis, sed virtute & pe- ctoribus aduersis, contra hostium incurfus, libertatem suam per tot annos conseruarunt? Valeant hæc tamen, quantum possunt. Qui honores conferunt ac dignitates, leges si- gunt ac refigunt, sint opinione plebis quan- tum volunt: dum ne animum philosophi in- flectant, dum ne ad felicitatem ejus, aut om- nino hominis, conferre quicquam videantur. qui si possidere aurum ac diuitias non potest, contemnere eas certe potest: impetrare si non potest, ne optare quidem eas potest. qui, cum in fortunæ manu cætera sint sita, hoc ex ani- mo depromit: quem inuictum contra hæc ex- terna semper habet. Quod decretum, nec moueri, nec impelli, aut ab illo homine, aut à Fortuna potest. Omnis enim viri magni, in electione sua ac decreto, & libertas & felicitas consistit. qui idcirco proximus à Deo, qui nec æstimat diuitias nec habet. Nunc ad ea quæ timere homines ac declinare solent, ve- niamus.

piamus. In quibus par libertas sapientis ac felicitas. Quippe sicut artifex materiam non mutat, sed cum formam addat, ad hanc omnia accommodat ac flectit: ita quæ ex lege Dei & necessitate veniunt æterna, iis instrumenta sua sapiens aptabit. Sicut nauta mare in quo nauigandum sibi videt, terram agricola quam colit, ne mutari quidem optat, sed ex arte sua petit quod opponat tempestati & ex animo: ita in hoc vniuerso sapiens versatur. Pater ereptus illi est aut mater, filius extinctus est aut filia, seges spem mentitur, ab amico nihil tale meritis exhæredatur. Nunquid ista si euenerint, non euenisse possunt, aut mutari postquam euenerunt? Quid ad ista ergo? Sicut optimi familiarum patres, supellectilem in domo, non paratam modo sed & ordine dispositam conseruant, vt vtantur, si occasio sic ferat: ita instrumenta sua sapiens in animo disponit, vt, quod ante dicebamus, promere indidem, si videatur, possit. Ecce tibi igitur opinionem veram quam opponit. Quicquid fieri necesse fuit, fieri sic vult, vt factum videt. Deum enim immortalem sequitur, non ducit: quod vt non inuitus faciat, ad libertatem ac tranquillitatem suam interesse nouit. Si quem alium accedat, cui hæc molesta esse videt, Optime virorum, inquiet, quid vis tibi? Patris lugens obitum ac matris? Fratrem & sororem, aut cognatum,

S

tum,

tum, si vis, adde, ac amicum. Cum hæc omnia enumerasti; numquid aliud quam hominem dixisti? qui si fato, si naturæ morem gessit, fecit id quod debuit, quod faciendum fuit. Si mortalem non vis mori, senem diutius vis superesse, quin tu Deum & Naturam quoque accusas, quod non rosas hyeme producat, vere fruges: quod æstate niuem tibi neget, qua calorem vini tui, magnus imperator, frangas. Vin tu tecum, vin cum Deo, Optimo ac Maximo, in gratiam redire? Vis beatus, vis tranquillus esse? Id quod es, quod semper eris, esse te memento: ciuem in hac vrbe, non præfectum: aliquem ex iis qui vehuntur in hac naui, non gubernatorem: militem in hac militia, non ducem. Quæ si parum posse arbitretur, sicut faber opus ad amissum, ita quod euénit ad hanc regulam componet: Quicquid sine voluntate tua fit aut hæctenus euénit, neque malum est, nec esse potest. Sin tu magno animo id feras, si constanti, si infracto, jam perfectum & ex voluntate tua habes bonum. fortitudinem nimirum. Itaque aut malum non est, quod sic fiat: aut jam bonum est, quod eo sic utaris. Ecce tibi senex noster Epictetus, quem Natura rerum, tanquam mater crudelissima, exposuit, ac prope abiecit. Nec nobilitatem illi contulit nec opes. Si conditionem quæris. seruus fuit, de quo agimus. Si formam ha-

bitum-

bitumque, corpus illi mutilum contigerat, ac prope foedum. Parentes ejus nemo celebrauit vnquam: domum, foribus egressus, ne claudebat quidem; in qua nihil furibus relictum esset. Neroni herus ejus seruiebat, hero ipse: claudicabat denique vt alii incedunt. At si voluntatem ejus, si opinionem, si sublimem, si excelsam, si inuictam in abjecto isto corpore intueris mentem, reges omnes principesque tanto antecessit, quanto illi reliquis anteire se existimant. Animi nobilitatem spectas? Dei filium, propinquum, & cognatum esse se vbique praedicat. Diuitias? Nullius rei se egere dicet: quod re ipsa omnibus probauit. Quae & summa, & si recte rationem in eas, verissima diuitiarum est mensura. Libertatem? Quid si hic triumphat, hic magnifice se effert, nec Epaphroditos modo, sed Neronem ipsos, & miserrimos terrarum dominos, transcendit? Quis est liber? qui inuitus nihil dicit, nihil sentit, nihil vult, aut agit. Quis est liber? qui non trepidat, non metuit, non sperat. Quis est liber? qui nec auro, nec argento, nec crudelitati, nec libidini, nec voluptati, libertatem animi transcripsit. Nihil enim refert, rerum seruus sis an hominum: nisi quod hic corpus, ibi impeditur ratio. Quae & vera seruitus & sola. quod negare nemo potest, nisi qui principia nostrarum actionum, non in animo defixa, sed in cor-

S 2

pore,

pore, quod nemo dicat, arbitratur. Quod diuinum munus, nulla vis hostilis, nulla lex naturæ aut necessitas, nulla insolentia tyranni aut potestas, sapienti extorquebit vnquam. Nero, sub iudicibus ludorum tremit, æstuat, ac pallet: legibus eorum ita morem gerit, vt vix exscrare ausus, etiam sudorem frontis, brachio detergat. Fac hunc liberum, si audes, fac non seruum. Ecce inclyto terrarum domino, modo imperat libido vt cum matre concumbat, modo crudelitas vt tollat, nunc stultitia vt currum regat, aduersarios obseruet, blandiatur, metuat, ad eorum prope pedes se prosternat. Et hic libertatem, si Dîs placet, etiam prouinciis conferre audet. Senem vero nostrum, animo inuictum, vitiis maiorem, voluntatis suæ ac opinionis dominum, ac plane liberum, seruire vni voluit natura. Quid si ita Deo visum? Quid si ipsi? Quid si ne seruiuit quidem? Quid si ne seruire quidem potest quisquam & non cogi, quemadmodum nec liber esse & cogi? Audi vocem ejus magnam, & triumphis omnibus superiorem: *Nemo, inquit, seruus esse potest, qui sit liber voluntate.* Quid, *Fortuna, inquit, vis tibi?* Vt non liber viuat Epictetus? Atqui hoc in potestate mea Deus immortalis esse voluit: à quo & libertatem consecutus sum. *Quam me amisisse credis, quia seruum vides: ego me non amisisse credo, quia non inuitus sum*

sum

sum quod iussit. Age, hunc orbem, in quo nihil frustra, omnia præclare constituta sunt, si lubet, mecum vide. Huic Regis, huic consulis, alii agricolæ, huic munus medici impositum videbis. Epictetum idem vniuersi princeps seruum esse maluit. Num detrectat? num recusat? num se infelicem, num deterriorem ideo, num minus liberum aut sapientem iudicat? Ille vero promptus ei morem ac paratus gerit. ne infelix sit, qui esse nisi aliter non potest: ne seruire incipiat, qui liber hactenus in seruitute vixit. Nemo enim seruit, nisi qui non sponte hoc agit. Corpus hoc in potestate mea esse noluisti, quod ne meum quidem esse existimaui vnquam. An propterea nec animum? Voluisti claudicare hunc pedem. An & sapientiam cum eo, an opinionem? an iudicium ac voluntatem? Ego vero grates tibi quantas possum ago, quod quæ sine libertatis detrimento aliis seruire possunt, ea nihil ad me pertinere voluisti: quæ autem sola libertatem conseruare possunt, eis effecisti vt imperem. Diogenem, Platonem, aliosque, vere liberos ac sapientes, seruiisse olim, fama refert. His accedat Epictetus: quem seruire cum fortuna vellet, sapientia emancipauit. Jam vt ordine ad reliqua eamus. Calumnias nonnulli improborum ac iudicia horrescunt; etiam præclari, & qui in Republica versantur viri. Atqui ma-

gnus ille sapiens ac verus, qualem Stoici describunt, cum agendum aliquid persuasit sibi, nec iudicium cuiusquam nec opinionem pertimescit. Quolibet spectante, quod agendum esse existimat, hoc agit. Nam si recte quicquid est factururus, fieri non potest, ne agendum quidem putat: quod si potest, nihil eos timet, qui non recte reprehendunt. Quicquid vero ceteri opponunt, nihil ad se pertinere arbitratur, immobilis ubique & inconcussus. Quonam autem pacto potest fieri, ut ægritudinem ex obtreptione ista contrahat, aut animum demittat? cum in potestate maneat alterius, ut maledicat; in illius, maledici sibi ne existimet. in illius enim potestate est, ne debeat. Sicut autem nisi sponte sua & ex voluntate nihil agit, ita, nisi velit, nihil patitur aut subit. quippe, nisi perturbatur, nisi dolet, nisi commouetur, quæ in eo & ab eo sint necesse est, peti ab improbitate potest, tangi vero aut affligi non potest. At si potestatem suam alteri concedit, si demisso animo ac fracto, ad cavillum pavet, ad calumniam mouetur, ad conuitium horrescit; ecce tibi miserum, atque infelicem, ecce abjectum, ecce in aliena potestate positum. Ita enim agit, ut qui corpus suum alteri cædendum præbet. Voluntatis enim libertatem, magnum ac cœleste bonum, quæ in animo consistit, alteri in manum tradit: ac sic alteri se

se subdit. nam opinionem veram , bonum maximum ac proprium abiecit. ideoque & perdidit. Spartanos scimus , viros vere inuictos, si quis clypeum in bello abjecisset, eum qui cum reliquis in ciuitate viueret , indignum iudicasse ; neque aliter quam carnem morticinam , aut cadauer fulguritum, fugere ac vitare occursum ejus consueuisse. donec tædio viuendi ac mœrore victus , mortem tali vitæ anteferret. Videbant enim homines , cœlesti ac prope ineffabili virtute præditi, nihil fortiter ab eo aux præclare posse geri , qui quod munimentum corporis à duce accepisset, id in alienam potestatem viuo se venire passus esset. Et tu, quisquis es, ô noster, cum à Deo immortali, summo vitæ ac malitiæ præfecto , clypeum opinionis rectæ ac constantiæ impenetrabilem acceperis , cum ad cuiuslibet occursum ita protinus abicies ac trades, vt tranquillitatem ac felicitatem tuam, cuius vulnerandam præbeas ac tradas ? vt in hominis scelesti , vt in meretriculæ sit potestate , miser sis an felix , hilaris an tristis, mente cadas an consistas ? Eodem quoque modo de dolore iudicat. Sicut in cuiusvis potestate est, doloris instrumenta ad-mouere sapienti, ita in illius esse, ne tormen-ti aut doloris vim ac impotentiam in ani-mum admittat. Non jam illud agimus, vt, cum qui sit præditus virtute , esse miserum

non posse in dolore, ostendamus. quod & ratio, & Stoicorum omnium consensus, & quæcunque posita sunt hætenus principia, euincunt. Quippe si in corpore est dolor, animus autem, ut vaticinatur Plato, illud est quod quisque est, non corpus, quis non videt, malum aut non esse, aut jam esse corporis, non nostrum? Quod si animi felicitas est virtus, (& quis hoc negauit vnquam?) miser esse, qui sit felix, quomodo, per Deum immortalem, aut qua tandem ratione potest? modo solum esse bonum id quod est honestum, solum esse malum, quod cum turpitudine est conjunctum, firmiter existimet. quod non modo Stoici, sed omnes omnium ætatum magni semper viri crediderunt, & fortasse aliter ne vulgus quidem sentit: qui de Regulo, de Socrate, de Mucio, magnisque aliis ac summis viris, qui dolorem non inuiti, non coacti, sed cum libero iudicio ac voluntate subierunt, cum loquuntur, fortes, non calamitosos dicunt. quippe miserum non esse, qui sit suæ spontis, ut nec infelicem esse, cui nihil quod non voluit, euënit, sicut eruditis ratio, sic veritas extorquet imperitis. Aliquanto longius, si placet, ab opinione populari abeamus. solam enim rationem, quæ non raro cum hac pugnat, Stoici sequuntur. Solent principes ac reges, Auditores, & potissimum tyranni, quotquot
aut

aut cum hoste bellum gerunt, aut immanitate ac crudelitate eo deuenerunt, vt se hostes totidem habere arbitrentur, quot habere poterant amicos nisi tales essent, arcem locositam opportuno, omni ita ratione ac opere munire, vt arte nulla, nullis machinis aut armis expugnari possit. Talem esse sapientis animum, non sine causa tota porticus affirmat. Excelsum, ingentem ac inuictum, constantia, virtute, calamitatum ac dolorum omnium contemptu, tanquam turrim quandam cinctum ac exaggeratum. quem non aries aduersæ fortis, non ballista paupertatis, non vis vlla tormentorum, frangere aut debilitare possit. qui non fossa, vallo, aggere, aut muro, sed opinione recta, sed proposito inuicto, pertinaci, ac immobili, à corpore sejunctus, separatus atque abstractus sit: quem philosophiæ finem esse, etiam Platonici testantur. Qui præclari ac ingentes viri, ita statuebant; Animum humanum, in quo vires ac nobilitatem nostram Deus immortalis posuisset, in hoc corpus, tanquam in custodiam, demissum esse. à qua nisi vindicetur, perpetuo seruire. Eam autem libertatem esse duplicem. Alteram naturæ, cum hæc duo dissoluuntur quæ cohærent, quam nos mortem dicimus: alteram ipsius sapientiæ. Eam autem comparari, cum exercitatione longa, crebra meditatione, animus à consuetudine,

mens à sensibus ac corpore abducta , vitam suam viuit , neque ab vlla ejus parte in consensum trahi potest. non jam cogitur sed cogit , non jam sequitur sed ducit , non jam regitur sed regit , non jam paret sed præscribit , non jam optat , sperat , metuit , aut dolet : neque amplius affectionibus illius , sicut lignum mobile alieno nervo , rapitur aut perturbatur. Siquidem quod Deus est in mundo , hoc in corpore est animus : non illius pars , sed imperator. Quantum ista vitæ ratio , & vt sic dicam , modus valeat ac possit , verbis exprimi non potest , neque argumentis , sed exemplis confirmandum. quæ illud per cauillum , sicut cætera , non possunt. Quicquid factum vides , velis nolis , posse fieri necesse est vt concedas. Socrates in carcere , in squallore ac pedore , inter vndecim lictores , liber mente ac solutus , totum illud tempus quo iudicium differtur , vt in Academia solebat , cum Cebete suo differit , atque ita se oblectat. Mors denunciatur : ille legem non recusat. Infunditur venenum : ille poculum eodem vultu fuit & educit. Corpus obrigescit , membra torpent ac deficiunt , cor occupatur : animus in statione , tanquam imperator , manet & persistit. Inter mortem simul & dolorem constitutus , saluum esse se exclamat & cum diæteriolo discedit. libertatem enim voluntatis , quæ à corpore non cogitur , nec

vsquam

vsquam seruit , magnum & inuictum bonum, longo vsu & exercitatione, consecutus erat. Carus, de quo sæpe sed non nimis multa Stoici loquuntur , post amissam libertatem , voluntatis suæ rex ac imperator , ita semper vixerat, vt in corpore isto vt in domo sua versaretur : cuius partes si ruinam ducant aut deficient paulatim , spectat dominus , non sentit : nihil enim quæ diuisa sunt ac separata inter se communicant. Cum jam autem vinci nemo recusaret , & adesset Cæsar , solus instituti sui memor, disputationem Socratis , de qua jam diximus , in manum sumit. quam cum diligenter excussisset, non prolixo commentario , quod pluri mi fecerunt , sed exemplo eam ex opinione nobilissimo illustrat. Manus voluntatis administra , non jam corporis ancilla , librum ponit, gladium, qui iuxta erat, accipit. quem cum læsa antea & sanguine conspersa , neque satis firma , parum alte infixisset pectori, volente ita ac iubente animo eodem , ne qui mortem jam contempserat, doloris stimulos horreret, tanquam penulam aut vestem , corpus totum lacerat: illum autem qua volebat, non vt inquilinum, sed, vt dominum, dimittit. Democritum , quem inter sapientes sui temporis vel principem fuisse Hippocrates testatur , cum jam aliquamdiu hanc viuendi assecutus esset rationem , vt à corporis im-

perio

perio sejunctam ac emancipatam quasi animam haberet, oculum vtrumque, quod in contemplando aliquantum impediri se videret, manu eruisse, ac sine vlllo gemitu aut vultu juxta se deposuisse ferunt: sicut qui in domo, fenestrarum lumina aut tollunt cum necesse est, aut mutant. Quid metuere enim aut sentire, ex vobis Auditores quaero, animus hic potuit, qui in corpore non viueret, sed habitaret tantum? qui contemptu rerum omnium, longoque contemplandi vsu, consecutus erat, vt nec voluptatem nec dolorem amplius cum corpore communem jam haberet; instrumenta autem animi, officia, ac motus, tanquam manu circumferret. His & aliud accedit, quod in promptu semper habet sapiens: Omnes partes corporis vt inter se disiunctae sunt; ita functiones suas esse cuique, quae ab aliis non possint impediri. Animo autem suas, non ab illis tantum, sed à toto corpore diuersas esse. quae, dum suo, vt oportet, munere funguntur, longe infra ditionem ejus ac imperium, necesse, vt dolor vel grauissimus consistat. Pedem tolle aut offende: num cum eo visus tollitur aut impeditur? manus praecidantur: num incensum laedi sentis, aut tardari? Num, si audiendi instrumenta corrumpantur, etiam sermonis vsus petit aut adimitur? Num si ista simul, rector ipse ac imperator animus non agit?

agit ? Num illius functiones pariter tolluntur ? Num ex aliis dependet ? Num ab aliis mouetur ? Ille vero voluntatem ac opinionem liberam , intactam , atque inuictam , inter compedes ac vincula , lictores ac carnifices , tyrannos & artifices crudelitatis , ad extremum vsque halitum conseruat. Rota , candens ferrum , laminæ , fidiculæ , equuleus , cum tunica molesta , & quæcunque ad sæuitiam excogitantur , in carnificis & potestate & manu sunt. Num quod voluntatis aut opinionis instrumentum habet ? Ferrum , chalybem , saxa , ignem , in hanc pellem , in hunc follem , corticem , hanc vestem , qua inuoluo , posse plurimum non nego. Num aduersus animum hæc valent ? Num is laceratur , frangitur , aut scindi potest ? Num arde , num absumi igne potest ? si non potest , ne inflecti quidem , nisi velit , aut moueri potest. Mucius quem nostis , literarum quidem imperitus , sed ingenti atque inuicto vir animo , cum fortunam suam , vt Romanus , à qua pessime desertus fuerat , absoluere non vellet , manum igni imponit. vt constaret , quod cœpisset quanto animo gessisset , tum ne quisquam dubitaret quin hoc vellet , ferro positam in foculo transfigit. Manus ardet , pellis corrugatur , adeps feruet , venæ contrahuntur , sanguis fluit. Quid hic viri animus ? Consistit : idem autor operis & approbator.

probator. Quam tu hujus rei causam dices? Voluntatem puto. Vult ardere manum: commoueri non vult. & vtrumque in potestate illius esse pariter & ratio & factum probat. Anaxarchus, longe major, vt qui sapientiae consultus esset, cum in crudelissimi tyranni incidisset manus, de quo alias liberrime locutus erat, nudo corpore in saxum excava- tum conjicitur. Adstant vndique crudelita- tis administri, qui injectum ferreis pistillis tundunt. Caro laceratur, ossa conteruntur, corpus vniuersum frangitur. Quid hic ani- mus? Quia munimentum corporis non ha- bet, proprium, constantiam ac rectam de dolore opinionem, protinus assumit. Quibus cinctus vndique & inuolutus, caput lacerum ac comminutum, oculos cruore plenos, & in ipsa morte jam natantes, toruo admodum diroque vultu tollit, ac conuersus in tyran- num, Anaxarchi, inquit, follem tundis. Ani- mi hic vocem, vocem Anaxarchi audis. qui à corpore jamdudum cum diuortium fecis- set in quo adhuc tenebatur, Tunde, in- quit, quantum voles, Anaxarchum nun- quam tanges. nam opinionem ejus non mu- tabis. Nihil Anaxarchus vnquam bonum esse credidit, quod animi non esset: nihil ma- lum, quod ad animum non pertineret. Fac, si potes, vt dolorem malum esse existimet: vt gemitu, vt lamentatione, vt voce flebili, hoc fateatur.

fateatur. quod si potes, jam vicisti. Atqui, ô scelestè & omnium ignare, non pistillis frangitur opinio, sed ratione. Quæ si recta est ac vera, quod tu semper ignorasti, immobilis quoque ac inuicta, omni adamante, nedum omni ære durior ac ferro est. Ego ut dolorem ferre nondum possim, cum id pertinacia scelestis, consuetudo pueris, mos fœminis, alia quotidie aliis persuadeant? cum hoc ipsa rerum experientia euincat? Id quod omnes possunt, solus sapiens non poterit? Quod in illis aut libido, aut spes lucri, aut honoris ardor potest, id in nobis sola ratio non poterit? Ego autem id existimaui nunquam, neque ut in opinione vel tam fatua vel tam peruersa nunc expirem, Dii sinitis vnquam. Hæc & his maiora, Anaxarcho tum venisse in mentem, non est dubitandum. Nam quemadmodum athletæ, cum in nobili certamine versantur, & sub ictibus stant, animos à plagis sumunt: ita verus sapiens ac diu exercitatus, à tormentis robur, à dolore tolerantiam ac fortitudinem desumit. Sicut autem nihil vnquam patitur inuitus (non enim se atletam esse atque in vitam istam, certa lege, tanquam in gymnasium, venisse ignorat) ita quædam nouit esse quæ vitare mallet; maximum dolorem & extremos putatus cruciatus: nihil autem, à quo cogi aut inuitus superari possit. Quantum enim est, quod

quod fures, quod latrones, aut, quod nostro tempore non raro euenire solet, Regum paricidæ possunt: quibus prius animam extorqueas quam gemitum? Spartanorum pueros, si lubet, vide, qui discerpi virgis ac dilacerari corpus, sine vlllo vel leuissimo doloris motu, constantissime ac fortissime ferebant, Arrias, Porcias, Leænas fœminas, si lubet, vide, vt Indorum conjuges omittam, quæ in rogam maritalem (tantus illis animus) feruntur; quicquid ratio debebat, pudor saltem impe- trabit. Ratione autem nemo præter sapientem vtitur. Quæ si recta, superari à dolore, nisi ipsa fallit ratio, non debet: si immota est, ac firma, nisi eadem nos decipit, non potest. Jam vero, si, quod Socrates dicebat, idem velle debet sapiens quod Deus, etiam in dolore, etiam in morte: neque vinci à dolore potest, qui non male secum agi arbitratur (nihil enim frustra agit Deus, nihil male) neque miser esse potest, qui inuitus nihil subit. Mortem autem quomodo timebit, ô Dii boni, qui diuinam senis nostri, tam in vita necessariam quam veram cogitabit vocem, **NON RES IPSÆ SED OPINIO DE REBUS PERTURBATIONEM ADFERT.** Non mors ergo metuenda, quam tanto opere timetis, sed quod sic de ea iudicatis. Si natura enim formidabilis mors esset, omnibus hoc videretur. sicut ignem omnes iudicant calere, gla-
ciem

ciem frigere, gladium secare. At nec Socrati videtur talis, nec Catoni, aliisque magnis ac præclaris viris: qui in alia opinione semper sunt versati: & hanc veram esse docuerunt.

Quid quod alii natura mortem non formidant, sicut Celtæ: alii habitu hoc consequuntur, sicut veterani: alii ab institutione ac consuetudine, ut Spartani olim; summi divinique viri? apud quos contemptus mortis, moribus receptus, in naturam sic mutarat, ut pro mœnibus hoc vterentur. Audiistis masculam & vere animosam Stoicorum disciplinam, cæterarum dominam ac principem: audiistis, quid severi illi & è porticu docuerint magistri: qui dum animos humanos pessimis opinionibus imbutos, inter spem ac metum, inter voluptates ac dolores, cæterasque perturbationes, agitados misere ac fluctuantes, ad priorem vitam, in qua positi à Deo & creati fuerant, attollunt, vere in portum suum iterum reducunt. quin, si verum loqui licet (quod pro veritate quid ni liceat?) gravissima oppressos servitute, neque aliud quam servos ineptissimarum, quas cum lacte hausimus, opinionum, dum hic vivimus, ad pileum ac animi tranquillitatem vocant. hominem in animo, humanum autem bonum nusquam nisi in hoc ponunt. quo ut quisque maxime excellit, ita ad parentem suum, Deum immortalem, maxime accedit. Hæc si recte

si recte intelligentur, neque optabit quicquam, nisi quod optandum: nec vitare aut declinare volet, nisi quod vitandum est ac fugiendum. Animi habenas voluntatem esse sciet. quas dum sibi seruat, liberum, beatum, ac felicem se futurum: si in potestatem alteri committit, libertate hoc ipso excidisse. Supra istam, solum Deum immortalem stare, cui beneficium hoc debet: cui suam penitus permittit: cujus tum benignitate tum exemplo, ita format eam dirigique, ut nec quicquam expetat non suum, neque vitet quicquam, quod in potestate sit cujusquam. Quo diuina senis nostri verba referenda sunt: *Primum esse in pietate scito, optime de Deo opinari, ut qui sit, ut qui cuncta recte morderetur ac iusto. tum te ipsum in hoc ordine esse constitutum, ut in omnibus qua fuisse, cadere, parere, ac sponte sequi illum debeas. cum ab optimo iudicio ac ratione omnia proveniant. Ita quippe nec de eo conquereris unquam, neque ut neglectus eum accusabis. quod fieri non potest, nisi ea qua in potestate nostra non sunt, omittas: in iis autem solis qua in ea sunt, bonum tuum ponas.* Vides paucis, quicquid hactenus à nobis dictum est. Hinc immensa illa, & quæ verbis exprimi non potest, animæ tranquillitas ac gaudium. Sicut enim currum qui conscendit semel, sequitur aurigam: nauem qui ingressus semel est, gubernatorem:

rem : ita Deum in hoc orbe sapiens sequetur. Nam & prouidum ac gnarum artis suæ , & parentem suum esse sciet. Interim calamitates vndique inuadant , dolor ac Fortuna vires jungant pariter ac animum oppugnent , terra cœlo misceatur cœlum sibi, aut in caput sapientis cadat; ille firmus animo ac inconcussus , voluntatis suæ conscius ac potens, Deo autem fretus , vitam , quam in maxima tranquillitate semper egit , Deo suo vel donabit, vbi iusserit, vel reddet. Ita semper vixit Epicæterus : ita est locutus.

In Theophania, siue Domini Natalem. Habita XXI Decembris, in auditorio Theologico.

O R A T I O XXV.

Solent familiares Epicuri , Auditores, qui in voluptate corporis supremum hominis ponebant bonum, diuinam autem illam, qua in redemptorem suum mens defixa , in hac vita voluptatem percipit futuræ, ne gustarent quidem miseri , vicesimum cuiusque mensis diem , præceptori suo consecrare ; quod hoc ipso natus videretur. Eundem hunc in annulis , in poculis , ac passim exprimebant in tricliniis : ne ab oculis eorum procul vnquam versaretur , cuius meminisse assidue volebant. Hæc profani & effœminati , voluptatis suæ, vt existimant , auctori. Vnum
Ecclesia

Ecclesia aut alterum Seruatori suo dedicauit diem, quo natiuitatem ejus celebrare solet, & memoriam æternam ineffabilis mysterii conseruat. Eum cum hoc die propter vim amoris incredibilem, in carne sua homines acceperint, quo aduentu qui perierant sunt restituti, qui à Deo fecerant diuortium, ad Deum reuocantur, legis rigor ac auctortas diluitur, misericordia ac gratia per vniuersum genus hominum diffunditur, ipse Dei filius ad hominem descendit, vt cum homine conjunctus, Deum pariter cum homine jungat, ipse Dei Spiritus in hominem descendit, vt exhibeat in vtero qui fuit ante sæcula; tamen frigide alii, alii ne celebrare quidem solent. Alii profunditatem rei tantæ potius sollicite scrutantur quam humiliter agnoscunt, & ad rationem exigunt humanam, quod à ratione nostra est diuersum. Nos qui rei magnitudinem stupore pio prosequendam potius quam anxia subtilitate indagandam putamus, ab humilitate Seruatoris prima hic incipiamus, vt per eam ad sublimitatem ejus sic proficiamus. Videamus incunabula, conceptionem ejus ac natiuitatem videamus, infantem amplectamur, animo ac cogitatione tempus illud nobis proponamus, quo ad hominem non tantum, sed & ad primam hominis ætatem se demisit. Reliqua supplebit fides quæ supplere ratio non

non potest. quæ priora sunt , & obiter dicenda. Dies fausta , dies læta , dies magna , dies mente nostra major , major omni tempore. Deus nascitur in terra: Deus homo nascitur. Ita vt nec deitati aliquid discedat quam conseruat , nec humanitati quicquam desit quam assumit. Quid mysterii inquiris rationem? Sufficit mysterium. Nam si modum inuestigas , neque finem tuum assequeris , & jam amisisti fructum. Si diuinitatem spectas, Deus Pater est qui fuit, & qui semper esse dicitur. quod vtrumque quoque Filio tribuitur. Non enim alius est Deus , quamuis alius à Patre est Filius. idem nempe , quamuis alius à Patre. Filius est qui est genitus: qui ex Patris est substantia , Patri æqualis. Hic si quæris quando ; jam ad tempus aliquod delapsus es , quod nullum est in Deo. Ante tempus enim Filius hoc fuit. quia Deus est vt Pater. Imo extra tempus Filius hoc fuit. quia ante tempus est cum Patre; qui æternus est cum Patre. Quid in creatore tuo modum hic natiuitatis curiose quæris , qui nec in homine hanc intelligis? Nullum tempus ante Filium , vt nullum tempus ante Patrem. quia non post Patrem Filius , qui genitus ex Deo , genitus est Deus : ante sæcula vt Deus , nunc in tempore vt homo. qua est Deus , sine causa : qua est filius, à causa, sed æterna ab æterno. Hic humana ratio subsistit,
hic

hic flaccescit acies subtilitatis nostræ, hic indocti pariter & docti conjunguntur. Quicquid ante tempus fuit, creditur ab homine, non capitur. quia hominis excedit intellectum id quod ante hominis naturam fuit. Ultra tempus nemo hominum intelligit, ultra tempus nemo sapit, nemo cogitat, extra tempus nemo fuit genitus: præter illum qui hoc die nascitur, ut homo. Hunc, quia Deus est, si factum credis; jam blasphemus es: si genitum non esse credis; jam diuinitati fidem suam derogas: si natum esse negas, quia est homo, conseruationis tuæ fructum amisisti. Omnia in Deo supra rationem, nihil supra fidem est. Eodem modo & in Filio, quia Deus: imo & quia homo simul est ac Deus. Manet enim totus Deus, manet totus homo. In quo totus cum sit Deus, totum non est Deus: quia est & homo. qui cum vera sit homo, totum in eodem non est homo: quia idem est & Deus. In quo hoc quoque est diuinitatis, quod cum Deo ineffabili conjunctione jungitur humanitas. Adora mysterium, ô homo, & conditionem saltem dictam illustri tuam cogita. Ab æterno fuit genitus, qui nascitur: semper fuit, qui nunc tua causa homo factus est. Nam si maiestatem, ut oportet, consideras in Deo, humilitatem hanc in homine æstimas pro merito. Homo Deus fieri non poterat: Deus homo factus

factus est. ut potentiam agnoscas, non ut negligas humilitatem. Ad humilitatem tuam redi nunc, ô homo, ne à majestate obruaris. agetum descende à Deo, ut ad Seruatorem tuum venias. Is qui sine corpore erat, corpus induit: qui adspici non poterat, aspicitur: qui tangi non poterat, tangitur: qui sine tempore erat, esse incipit: Filius Dei, filius fit hominis. Hoc die Deus cum hominibus, cœlum cum terra, cum æternitate junguntur homines, quia cum diuinitate jungitur humanitas. *Quem constituit heredem uniuersi Deus, per quem fecit sæcula, splendor ejus gloria, character substantia;* olim propter potentiam incomprehensibilis, nunc propter humilitatem admirabilis, descendit ut misericordia conseruet, quicquid per potentiam creauit. Olim ineffabilis majestas Dei supra cogitationem hominis immensa, terribilis, horrenda, metuenda fuit, quam nec Angeli intelligebant, nec videbant Seraphim, nec peruestigabant Cherubim, Deus exercituum, Deus gloriæ, *cujus à facie commota est & contremuit terra, fundamenta montium sunt contrabata,* qui hodie id factus est quod omnes sumus. Ineffabilis majestas Patris dirigit mysterium, ineffabilis benignitas ac amor Filii assumit carnem, ineffabilis Spiritus potentia, quæ orbe toto non concluditur, concluditur in utero. Hodie mors perit, quia vita nascitur:

nascitur: hodie mendacium aufertur, quia veritas ostenditur: hodie aufertur error, quia via sternitur. Hodie cœlestis Angelorum panis, manna Dei, manna gratiæ de cœlo pluit. panis, quem qui edit, in æternum vivit. Dies fausta, dies magna, dies longa, dies sine vespera ac nocte, dies finis sæculi, initium æternitatis. Dies vere initium natiuitatis ac regenerationis nostræ: qua vt homines ex Deo nasceremur, Deus nasci voluit ex homine ac homo nasci. Olim ad imaginem ipsius Dei factus homo, nunc imaginem ipsius hominis assumpsit Deus. Olim Deus hominem è terra fecit: nunc illius causa ipse factus est quod fecerat. ne quod tum clementer fecit, nunc miserrime periret. Hodie humana cessat ratio, Dei enim verbum, Dei Ratio in terris nascitur. Posthac muti subito loquentur, surdi audient, videbunt cœci, ambulabunt claudi, vnda se calcandam dabit, mortui resurgent protinus & viuent. idque verbo, quia Dei Verbum est qui loquitur: sed & sine verbo, quia Deus Verbum est qui imperat. Dies læta, dies plena gaudii, hilaritatis plena, plena gratiæ. qua Omnipotentis filius, humiliatione homo, humilitatis nostrum omnium assumptione, frater noster factus est. Dies in quo natus est qui ante diem fuit: & qui diem primum fecit: & qui dixit, *Fiat lux, & facta lux est.* Dies qua suauissimum & omni melle

melle nomen dulcius IMMANUEL, Deus cum homine, Deus inter homines, Deus in homine, Deus propter hominem, Deus homo factus est. Dies ineffabilis, quem pater noster Abrahamus, dies quem Iacobus, dies serenissimus quem Isaacus vidit, etiam cum nihil amplius videret: cum deficientibus jam oculis, Iacobo benediceret, Esauum præteriret. Hodie assurgit caro, quia Deus se demittit: caro hodie extollitur, quia caro Verbum est factum. Hactenus Adami filii, nunc Dei; noua gens, nouus ordo, noua denique familia: *qui non ex sanguine, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Ecce scala Paradisi, quam in somno viderat Iacobus, qua in cœlum usque itur: cuius primi gradus sunt in terra, summi usque in sinum Dei mirabiliter pertingunt. Olim omnia excelsa, omnia abrupta, omnia inuia, omnia sublimitatis ac horro-
ris fuerant plenissima: nunc plana omnia, omnia peruia, omnia placida, omnia tranquilla, omnia familiaria sunt. Ad Deum veni, ô homo, sed per hominem. Homo enim, sed qui vere est Deus, factus hodie Seruator tuus, ut vtrunque iterum conjungeret, Deum cum homine, nimirum. O amorem incredibilem! ô misericordiam ineffabilem! ô inenarrabilem gratiam! Tanta inter Patrem hactenus & Filium conjunctio ac nexus fuit, ut vterque vnum esset: ut essentia non

T similis

similis sed eadem vtrique esset. Nunc qui
 vnum est cum Deo, vnum fit cum homine, vt
 cum creatore suo vnum fiat homo, sicut
 vnum est cum creatura sua Deus Filius. Ad
 Deum ergo venias, ô homo, veni, sed per
 hominem. Tange creatorem tuum, quia
 tangi potest. Cœli obsidem, salutis tuæ præ-
 dem simul & autorem tange. Accede ad
 Sponsum tuum nunc, Ecclesia. in amplexum
 enim tuum nunc dilectus tuus venit. Quan-
 tum inter terram interest & cœlum, tantum
 irer hodie confecit, vt seruaret transfugam &
 hostem. Deus manet vt te seruet: homo fit,
 vt propius accedat. Nihil tibi profuisset ma-
 gnitudo, nisi adfuisset & infirmitas. Procede
 & occurre ei, & cum lachrymis exclama,
Inueni quem diligit anima mea, tenui eum, nec
dimittam eum, donec introducam illum in
domum matris meae, & in cubiculum genitri-
cis meae. Osculetur me osculo oris sui. Trahe
me post te: curremus in odorem unguentorum
tuorum. Veni ac cane, *Parvulus natus est no-*
bis, & filius datus est nobis. Deus fortis, pater
futuri saculi, princeps pacis. Veni ac cane, *Ex-*
pectando expectavi Dominum, & intendit
mihî. in lectulo meo quasiui quem desiderat
anima mea. Indica mihî quem diligit anima
mea, Vbi pascis, ubi cubas in meridie? Intre-
 mus, videamus Seruatoris nostri cellulam,
 intremus & dulcissimo spectaculo nos oble-
 ctemus.

ſtemus. Maneant interea pro foribus ſuperbi
Phariſæi. qui cum legem vrgeant vbique,
autorem ejus non agnoſcunt. Maneat infelix
Arrius cum ſuis, & in fronte à diabolo humani
generis tortore impreſſum geſtet illud paſſim
decantatum, ERAT TEMPVS CVM
NON ESSET. Quando enim is non fuit,
qui fuit in principio? *In Principio erat ver-
bum.* Quando enim is non fuit, qui Deus
ſemper fuit? *Et Deus erat verbum.* Quonam
tempore is non fuit qui tempora creauit?
*Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum
eſt nihil.* Maneant Noëtiani & Sabelliani, qui
diuinam trinitatem confuderunt, & vt eſſen-
tiam vnā, ita vnā pariter perſonam eſſe
volunt. Maneat Samofatenus, qui in ſinu
meretriculæ, & in gynæceo barbaro, diuinam
filio naturam derogare auſus fuit: qui nihil
eſſe Verbum, præter ſonum mox euanitu-
rum, cantillare non erubuit. Maneat cum
Valentino & Apelles, qui humanitatem tol-
lunt, & fuiſſe ante matrem Chriſtum, etiam
nunc natum, crediderunt. Maneat & Marcio
ſceleftus, qui humanam Domini naturam
non admittit. Maneat Neſtorius, qui eas
ſeparauit. qui non Dei filium ſed hominem,
pro nobis eſſe natum ac affixum cruci, pluri-
mis perſuaſit. Maneat ſceleftus Ebio, qui, vt
alia omittam, terrenum Seruatori noſtro
patrem dare non erubuit. Maneant & Alogi

& Anomœi, & si qui simillimi sunt illis : omnes aut diuinitatis ejus aut humanitatis hostes. Maneant philosophi , & eruditi hujus sæculi , maneant quicunque , vt sapientes videantur sæculo, profani esse volunt. Nos vero simplices ac rudes, & cum fide simul ignorantiam professi , protinus intremus ac canamus , *Lapidem quem reprobarunt adificantes, hic in caput anguli est factus. A Domino factum est istud, & mirabile est in oculis nostris. Hac est dies quam fecit Dominus. Exultemus, & latebimus in ea.* Intremus & cantemus , *Fortitudo mea & laus mea Dominus: & factus est mihi in salutem.* Intremus & cantemus, *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me, dextera Domini fecit virtutem.* Intremus & cantemus, *Lauda filia Sion, jubila Israel: latitare & exulta omni corde filia Ierusalem. Abstulit Dominus judicium, auertit inimicos tuos. Rex Israel, Dominus in medio tui. non timebis malum ultra.* Ecce quantillus tua causa factus est, *qui excelsior cælo, profundior est terra.* Ecce Benjamin ipsius cœli. Ecce cœli ostium. Ecce virga de radice Iesse. Ecce radix maximi Davidis. Ecce semen mulieris. Ecce brachium Dei. Ecce Dei vnica voluptas. Ecce, olim genitus non natus, ecce, nunc natus & ab homine non genitus: Deus ex Deo olim, nunc ex matre homo. neque minus nunc ex Deo Deus. Ecce, qui natus nondum, tamen erat: qui

qui natalem suum pariter & tempus antevertit. Quem hospitio excepit Abrahamus, omnium credentium jam olim pater : ejus in carne, dico, pater, cujus spiritu ac fide filius ac seruus erat. cujus stellam ante Magos Bilham vidit, & nolentibus prædixit; sed inuitus. Ecce, qui nunc lachrymas, mox sanguinem pro te effundet. Ideo sanguinem, quia nunc lachrymas : quia ad te venit, quia multum te dilexit. Versabaris tu in voluptatibus, versabaris in deliciis carnalibus, gaudebas, exultabas, Deos alienos sequebaris, & qui Dii non essent, iis sacra faciebas. Interis, ~~ô~~ *ô* misera ac demens, & salutis tuæ penitus oblita, jam sententia aduersus te, securam licet, ferebatur, *jam dolores mortis circumdederant te, & iniquitatis conturbauerant torrentes.* Dei vnigenitus hoc intellexit, qui in sinu patris & in throno gloriæ sedebat. Is descendit sine mora, gloriam abiecit, paupertatem ac miseriam assumpsit. Venit hodie in terram, venit ad te, venit in te. nascitur nocte, nascitur hyeme, nascitur nudus. Nemo hominum accurrit : nemo respicit. Desunt fasciæ infanti : conquiruntur panni. Desunt cunæ : in præsepi ponitur. Hinc vagitum ad te tollit, manus ad te tendit, & adjurat cælum quod creauit ipse, Nihil esse quo se amplius demittat. Hic quid facies? quid respondebis? Syllogismos aliquot formabis, quæstiunculas

culas ineptas totos dies & non necessarias, propones aliis aut ipse solues, & perpetuo de iis disputabis, quæ nec ad salutem requiruntur, & tranquillitatem tuam turbant: quibus amor erga Deum tollitur ac perit, odium aduersus proximum accenditur? Quæ si Dei filius fecisset, jam tu, ô ingrata & hoc beneficio indigna, periisses. Saccum indue, ô misera: in cinere, in puluere, in fimo sede, ad præsepe Domini ac cunas sede: tunde pectus: reddas gemitus ac lachrymas quas olim mutuauit tibi: & hac ratione saltem quantum illi debeas testare qui non tantum moriendo sed nascendo quoque pro te passus est. Ecce Deus Verbum obmutescit: Dei sapientia nunc desipit: per quem factæ sunt æternitates, infans tua causa factus est. *In propria uenit, neque sui receperunt eum.* Infra hominem reponi vides, ut ad Deum hominem attollat: ne illius causa homo tantum, sed in ipso vitæ limine, & miser & cum sordibus abjectus quoque esset. *Haccine reddis Domino, popule stulte & insipiens? Nunquid non est ipse pater tuus, qui possedit te, & fecit te, & creauit te? Memento dierum antiquorum. cogita generationes singulas: interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi.* Nunquid hic non fuit, cum non esses? *Quis appendit tribus digitis molem terra, & librauit montes in pondere, colles in statera? Utinam*
sapo-

saperent ac intelligerent , ac nouissima prouiderent , Mater Deum parit, virgo eadem infantem parit : homo concipitur per Deum : Deus induit hominem. Veni læta , veni hilaris , veni cum gaudio, veni ad Deum, vere jam tuum. quia idem est quod tu es, si excipias peccatum. Olim accessisti ad radices montis qui ardebat usque ad cælum, erantque in eo tenebra & caligo. Vocem ejus audiui, formam omnino non vidisti. Nunc vero, Inuenies infantem pannis inuolutum & repositum in præsepi. Nunc exclama, Anima mea liquefacta est, ut locutus est: quasiui, & non inueni illum: vocaui, & non respondit mihi. Nunc exclama, Fulcite me floribus, stipate me malis: quia amore langueo. Nunc sub umbra ejus requiescam. Veni, tange ac vide. Non enim accessisti ad contractabilem montem & accensum ignem, & turbines, & caliginem, & procellam, & subsonum, & vocem verborum, quam qui audierunt deprecati sunt ne amplius sibi fieret sermo. Non enim ferebant quod imperabatur, Si vel bestia tetigerit montem, lapidabitur: &c. Et ita terribile erat quod videbatur, ut Moses diceret. Expauēfactus sum ac tremebundus. Sed venisti ad speluncam, in qua contempta virgo atque abjecta olim, humilis nec nota cuiquam, totam gratiæ diuinæ ac clementiæ abyssum, quam in vtero conceperat, pro te effudit in præsepe. Qui cum legem traderet,

in igne verfabatur, nunc cum gratiam annunciat, in fœno jacet: in humilitate tanta, omni omnium sublimitate major. Iacet in præsepi: sed cœlestes circa se legatos habet. qui nascenti genethliacum decantant: qui jacentem in præsepi cantant, quem in gloria sedentem antehac cecinerant. In tugurio concluditur ac continetur: sed aduentum ejus Oriens jam vidit. Deitatem pueri dissimulat paupertas: quam in cœlo stellæ, miracula in terris profitentur. Quicquid enim nunc fit supra hominem, non aliud quam Deum esse euincit, qui humiliatur. Natura cedit & mutatur, consuetudo perit, terra fit miraculorum plena. quæ, quod maxime admirandum, nondum natus inchoauit. Amplectitur Elisabetham mox futura mater virgo, & in ejus utero Iohannes exilit; sed nondum natus. ut nimirum appareret, quantus esset nasciturus, qui natiuitatem suam anteuerit: alienam autem nondum natus sic præuenit. Nunc ad reliqua eamus. & quandoquidem hunc diem sacræ meditationi dedicamus, quicquid juxta Seruatorem nostrum inuenitur, pia sedulaque curiositate percurramus. Singula nunc intueri nos credamus, quæ videri oculis tum poterant. Accurramus animo ad puerum, accurramus ad puerperam, omnesque quibus tanta res est reuelata cogitemus. Seponamus tempus quod in medio elapsum. quicquid
loci

loci inter nos & Bethlehemum interest, emetiamur mente, ne quid de hoc die perisse videatur. Nam si omnium nos puero-
rum vel natalis vel infantia delectat, quanto magis hujus, qui, ut nostra causa homo absolutus esset, primo fuit id quod omnes primo sumus? Sedet ad præsepe integerrima puella, magna pars miraculi ac festi, quæ nullius sibi conscia libidinis aut viri, casta corpore ac mente, ipsa re fatetur quod non capit: matrem scilicet se esse. Viro desponsata, nuncium ab Angelo accepit, conjugem nullius viri, Dei vero matrem se futuram. Nunc intentis oculis, interque gaudium ac admirationem pariter stupentibus, cælo præter expectationem se nupsisse videt. Videt, se parentem suum mater, dominum ancilla, regem, quod è Gabriele castitatis suæ pronubo jam intellexerat, paupercula, ac infimæ conditionis peperisse. Antiquiorem Adamo, Dauide quanquam Rege illustriorem, ipso Salomone suo sapientionem, natum ex se videt. Eadem & obstetrix & mater est & nutrix: ne quæ puritatis fontem contrectarent, minus essent puræ quam quæ sic pepererat. Sæpe ante hoc tempus sanctis meditationibus intenta, & in cælum suum, cui mox jungenda erat, toto animo conuersa, de puero, quem tot prophetæ è stirpe Davidica promiserant, attente cogi-

T s

tauerat:

tauerat: neque dubium, quin & de virgine, cui hanc felicitatem rerum Dominus seruabat, cogitauerit. Neque enim scriptum nesciebat, *Ecce virgo in utero habebit, filiumque pariet*. Sæpe quæ ab Jessæo vate, sui generis autore, sæpe quæ ab aliis prædicta fuerant, peruolutabat, & vbique se legebat. Noua omnia ac insolita, omnia prodigiis, omnia miraculis plenissima nunc videt. Voces homine maiores audit. Videt lucem sine Sole, noctem suam omni die clariorem esse videt. Sæpe testes gaudii, quod animus non capit, lachrymæ prorumpunt, & per sinum nullis sordibus contactum dulcis imber labitur. Sæpe teneræ virginitatis fidejussor, vultum pudor notat, cum se matrem esse cogitat. Sæpe oculo pudico, & qui nihil vnquam viderat non castum, Dei filium & suum intueatur, & adhuc de virgine sollicita, jam matris induit affectus: quos deinde rursus puritatis conscientia moratur. Jam nutrire eum incipit paulatim quem produxit: & prodigioso lacte, quod non à lubricine mortali sed cœlesti gratia profluxit, nulli debitum marito puerum sustollit. Puer cœli artifex ac terræ, nunc per collum, nunc per ora matris suæ pariter ac sponsæ pueriliter vagatur, nunc papillas, nulla nisi ista manu pressas, auidus contrectat, lacteumque nectar haurit: & ad instar nostrum pascitur, qui pascit vniversa.

Sæpe

Sæpe è sinu sursum , nunc vtrumque simul
oculum nunc alterum sustollit , & benigno
risu matrem intueri se fatetur. Illa gaudet,
& se esse sentit , & jam risu quoque respon-
dere audet , & amorem quem in terris nul-
lus sibi vindicat maritus, inter filium partitur
quem agnoscit, & virginitatem quam conser-
uat. Discedite à spectaculo tam casto impudi-
cæ omnes, & quæ impudicis estis proximæ. o-
mnes, inquam, vos, quæ vultum fingitis, gres-
sum suspenditis , prurientibus oculis mentis
lasciviam deprædicatis , quæ cervicem ac pa-
pillas in virorum fraudem alibi detegitis , &
de toto corpore, isto gustu quasi, optime spe-
rare jubetis. Vos quæ inter oscula & attre-
ctationes concalescitis: quæ incesta mente,
adhuc virgines , conjugii licentiam præcipi-
tis, & pudendis cogitationibus virginitatem
ipsæ vestram mente delibatis. Cui enim
nisi Diabolo sic nubitis , qui vt vos se-
duxit primas , ita nunc assidue procatur?
Huic crinem scilicet disponitis, huic formam
arte ac mendacio interpolatis , huic specu-
lum consulitis. hic per oculos lasciuos illos
ac procaces , alienæ pudicitix lenones pari-
ter & vestræ , vsque in animum irrepit. Ecce
virginum castissima, quæ nihil præter Deum
vnquam cogitarat , quæ in Deo , & cum
Deo, per & propter Deum semper fuerat ga-
uisa , sponsum suum parit. Perpetuo jejuniis,
ac

ac lachrymis, sæpe pia meditatione antea se præparauerat: sæpe Deum optimum ac maximum, in animo ac mente, priusquam in vtero, conceperat. Summa enim vis est mentis, cum in creatorem suum toto impetu effunditur, & à corpore semota illi viuit, illum cogitat assidue ac videt, illi se transcribit, & diluio amoris tota quasi inundatur. cum paulatim carnis desideria extinguit, spiritum accendit, corpus, tanquam aliud à corpore, circumfert. In primis autem mentis oculum, illustrem illum omniumque perspicacem, quod amantes solent, nusquam à Domino ac Seruatore omnium auertit. Ipse enim animus, quem immensa illa claritate sua & splendore spiritus accendit, totus oculus, totus lumen, totus fit spiritus. sicut ea quæ ab igne accenduntur, tota ignis fiunt, & in ignem conuertuntur. Sic Elias olim, postquam sæpe jejunasset, & precatus esset, curru igneo in cælum est sublarus. Sic sanctissima puella, igne Seruatoris sui inflammata, quem in terra continenter exspectarat (ô prodigium inusitatum!) accipit in vtero. Et quid ni, quemadmodum de iis quæ cum viro viuunt in connubiis est dictum, *duo sunt in carne vna*, etiam de iis quæ perpetuo cum Christo viuunt, merito dicatur, *duo sunt in vno spiritu*? Carnalis enim appetitus sequitur maritum: continen-

tia

tia inuitat ac procatur Deum. Ecce hæc, quæ virum osculata nunquam fuit, creatorem suum osculatur : quæ in cœli tantum consuetudinem sustollere oculos solebat, cœli dominum ac terræ ex se natum videt. Vos autem cæteræ, quæ caste ac pudice hætenus virginitatem habuistis, quæ ne cogitando quidem imminutæ estis, exultate, & quod mulieres solent, hanc puerperam accedite. nihil hic immundum, nihil est indignum vobis, nihil est non virginale. Fœtus hic è castitate natus est, non è libidine. Accedite, amplectimini infantem, & in gremio deponite: in vlnis hunc librate, & osculamini: virginitatem illi vestram, si sapitis, offerre. nihil præter hanc in vobis amat sponsus vester qui è virgine est natus. Quid conubii fœcunditatem cogitatis? Castitatis fructus ipse Deus est. Venite, accedite, respicite puellam, in qua nec virginitatem partus, nec fœcunditatem sustulit virginitas: omnia autem etiam modestiam auxerunt. Tanto enim beneficio dignata, non ferocit, non ineptit, non se effert. Mater Domini, ancillam ejus se fatetur quem mox erat paritura. ideoque plena Deo quem conceperat, cœlestes ac diuinas voces parturit. in quibus nihil est sublimius humilitate. Sedet juxta virginem Josephus, custos prius virginis, nunc etiam infantis. qui felicitatis suæ ac
tam

tam inauditæ vix capax, totus adhuc stupet. Videt virginem, quemadmodum intactam, ita sibi desponsatam, peperisse: videt casam, nulla suppellectile aut opibus instructam, Regis toties promissi aulam ac cœli receptaculum nunc factam. Quicquid solus præstare Deus, quicquid amplecti sola fide potest hic impleri videt. Nos vero videamus nunc & illos, qui ad hoc miraculum accurrunt. Inter eos primi omnium simplicitatis professores, non scientiarum candidati, erunt. *Et pastores in ea regione erant excubantes in agris, & excubias nocte super grege suo agentes.* Dormiunt reges, dormiunt principes, dormiunt sapientes hujus sæculi. Interim nascitur Christus. Plane sicut olim est venturus, cum non expectabitur: cum ut fur de nocte aduenturus est. Eligunt pastores Angeli, simplicissimum in primis genus hominum, nec ullius plane sapientiæ consultum. Siquidem ut lanæ quæ colorem nondum ullum imbibierunt, quemuis facile admittunt: sic ut plurimum diuinam statim sapientiam arripiunt, qui nullam prius didicerunt. Compendium salutis fides est: fidei obstaculum non raro sapientia est. Natum esse in terris Deum, ipsi cœlo Aristoteles non crederet: motorem enim suum cœlo alligarat. Plato sine dubio risisset. qui quo plura Deo tribuebat, eo minus huc venturum esse, suspicari poterat. Stoici
non-

nonnulli, Deum ignem, alii calorem, alii aliud atque aliud definiebant. Benedicta sit diuina sapientia, quæ nostram in mysterio salutis penitus exclusit. Eliguntur ii, in quos nec scientiæ suspicio cadebat. qui nec disputare poterant, nec poterant non credere. qui perpetuo in agro non in vrbe, cum pecudibus ac gregibus, non cum hominibus ac multo minus inter eruditos, vixerant. Quod profecto animal vt solum ratione pollet, ita ad hanc solam normam omnia explorat. & vt proximum est à Deo, ita raro sapientiam illius, quia raro sentit quam præ ista nihil sapiat, expendit. Vide autem, quantum vnico momento hæc proficiat simplicitas: quantum protinus mysterium addiscat. *Natus vobis hodie Seruator est, qui est Christus JESVS, in vrbe David.* Primo natum esse discunt: tum & sibi. Quid igitur? *Venerunt festinantes, & inueniunt Mariam cum Iosepho, & infantem in praesepe positum.* Statim simplicissimi mortalium agnoscunt, Regem Israelis nihil majus quam pastorem esse: nihil minus, quam quod Judæorum primi ac doctissimi credebant, *Regnum ejus de hoc mundo esse.* Inueniunt pastorem illum bonum, qui pro grege suo positurus erat animam. Pastorem omnium: pastorem, cujus orbis vnicum ouile est: pastorem illum, qui ab hædis olim oues separabit. Veniunt ad ouem, sed

sed immaculatam : veniunt ad agnum , sed qui sublaturus est peccata mundi. Veniunt ad agnum , sed qui simul leo maximus de tribu Juda. Quem nunc illi in præsepi vident, mox Johannes cōspecturus est in throno. quem nec nunc relinquit, cum est in præsepi. Ecce quantum in negotio diuino valet ignorantia. Primi pecudum magistri paupertatem hanc diuinam esse intelligunt. Primi vocem Angelorum audiunt , primi Euangelium accipiunt, primi inter homines annunciant. tanto Cæsare terrarum domino beatiores. qui cum pace terra pariter & mari parta , Janum tertius clausisset, pacem inter homines & Deum factam esse, nescit: quod pastoribus , dum inter greges suos sedent, cœlitus significatur. qui cum Deum inter pecudes inueniant jacentem , ille Deum inter homines recenset, nec agnoscit tamen. Ite nunc innocentissimi mortales , qui nec fallere vnquam didicistis, & hoc die falli non potestis, quia Deo nuncianti creditis, ite, & ad comites reuersi , nouam mihi cannam temperate , qua non fœdos improbosque amores, vt plerique solent, sed immensam Dei erga homines beneuolentiam canatis, quâ accensus nasci voluit ex homine. Ite nunc, Cum æum carmen, quod jam inter vos est inchoatum, suauiter pertexite. Ecce rediit jam virgo, quam venturam esse virgines canebant.

bant. jam immensus sæculorum ordo ab integro nascitur. Ite, parvam & ignotam Bethlehemum, patriam Daudidis vestri, celebrate: qui & Rex & pastor, sæpe Regem illum & pastorem cecinit, quem hodie vidistis. Ite & pastoribus annunciate, generis humani natum hodie pastorem esse, cujus pedum omni sceptro est potentius; qui Reges terræ *virga ferrea confringet*. Hactenus pastores: mox adueniunt & Magi. Nunc & istos videamus: qui sequuntur eos ordine, quos sapientia præcedunt. Infans in præsepi positus, in casula conclusus, indices diuinitatis suæ nunciosque in cœlo ipsa sidera habebat. Magi, principes eruditorum, sapientiæ consulti, qui non, sicut alii, in libris, sed in æthere defixos semper oculos habebant, qui pulcherrimis stellarum characteribus ac notis, omni parte est inscriptus (hæc sunt Chaldæorum elementa, hoc Persarum alphabeta: hic quæ euentura vident, hinc quæ sunt futura colligunt ac discunt) in hoc libro natum esse Judæorum Regem legunt, & infantis nostri astrum jam in Oriente vident. Ergo pia admodum sedulitate adueniant, & quem indicem natiuitatis ante habuerant, eundem ducem quoque itineris nunc habent. Stella venientes Bethlehemum vsque comitatur, & opifici ac creatori suo hoc officium sedulitatis exhibet. Illi quem
in

in cœlo viderant, in casa vident, neque in casa tamen non adorant. *Et in domum cum venissent, puerum cum matre illius Maria inuenerunt, & procidentes adorauerunt.* Frustra cœli dominum quæsierant in cœlo: quem inueniunt in terra, quem inueniunt in stabulo, inueniunt iacentem, quem nunc inter greges ac iumenta inueniunt. Imitamini exemplum, qui diuinam vobis vindicatis sapientiam, & cum imperiti omnium nonnunquam literarum sitis, vbique tamen rationem quæritis & modum. Communis omnium nostrorum iste error est: Deum quærimus qua parte latet: qua cognosci voluit, secure præterimus. & cum vniuersum hoc salutis tam stupendum in terra peractum sit negotium, nos in cœlum imus. ideoque & cadimus plerunque, non ascendimus. Incunabula nascentis Domini, & præsepe, & pannos, & quæcunque in oculos ingessit nobis, quibus Deus nobis est conciliatus, præterimus: quæ nos coalescere non sinunt, & ad odium inflammant, ea anxie inuestigamus. Vos quoque eruditi huc accedite, & cum Magis, non è cœlo, sed è cathedris, ad puerum descendite. Christus non in Academia est natus, sed in stabulo. Accedite, & adorate, & procidite, & inclinate corpus, & gratissimum nunc illi munus, supra aurum, thus ac myrrham, IGNORANTIÆ CON-

F E S S I O N E M hic offerte. Vos interea mortalium doctissimi, qui duce stella iter tantum suscepistis, ite, multo eruditiores jam quam ante, multo etiam beatiores. Patet vobis ecce cœlum, cujus ad hoc tempus in vestibulo hæstis. Ite, & Chaldæis vestris (siue Persæ estis) nunc annunciate, Dei consilium, cœli arcanum, *pietatis mysterium, omnium confessione maximum. Deum, nempe, manifestum factum in carne, iustificatum in spiritu, visum ab Angelis, prædicatum in gentibus,* quarum vos primitiæ, *credendum in mundo,* paulo post *in gloria* ac longe supra omnes stellas *assumendum.* Ite, & nunciate, nihil majus esse in cœlo quam quod hodie inuenistis in tugurio. Jam & sapientes audiuiſtis, qui postremi ad hoc festum conuenerunt quod ad omnes æque spectat. nemo hic excluditur, ex æquo omnes admittuntur. Venit humilis, ac pro humilibus, quo nemo major est aut fuit: venit & pro omnibus qui se demittunt. Vis majores homine, minores hoc qui nascitur? Angeli nascentem canunt. Visne maritos? Zachariam & Elisabetham habes. Visne cælibes? Simeonem habes. Visne viduas sed sanctas? Annam habes. Visne Sacerdotes? Zachariam habes. Visne sapientes? Habes Magos. Visne impēritos? Pastores habes. In hoc autem omnes cæteri sunt pares, quod infante sunt minores, quod infantem,

fantem celebrant ac laudant , coram eo se prosternunt, diem hunc nobiscum pariter extollunt. Visne virginem? Potissima pars festi, est puella mater, quæ autorem suum & naturæ peperit: fœcunda virgo, virgo mater, mater casta & intacta: opus ejus quem in vtero gestavit. quæ, quem edidit ex ventre, pariter nobiscum adorauerat in cœlo. Filium Davidis, ante tamen Dominum, filium hominis, ante tamen creatorem, filium Abrahamæ, ante tamen promissorem ejus simul & promissum. Dies felicissima, qua homo Deum parit hominem: Deus factus homo, nunquam factus Deus, nec creatus vnquam, ab æterno autem genitus, versatur inter homines. Dies nuptiarum & affinitatis nostræ, qua, per Filium conjungimur cum Patre. Dies vnionis nouæ. qua, qui Deus est æternus, manet id quod fuit: quod non fuit, nostra causa fit & nascitur. qua, qui sine corpore antehac vbique erat, etiam per corpus præsens nobis factus est; vt quæ Deus habet per naturam, homines recipiant per gratiam. Dies magna, dies læta, dies fausta, dies exoptata: finis legis, finis Prophetarum, Euangelii initium, imo ipsum Euangelium. quod è cœlo primum proclamatur, mox describitur in terra. Angeli præcedunt, mox Apostoli sequuntur. vt auctoritatem accipiat à cœlo, quod in terris fidem inue-

inuenire debuit. Sequamur & nos, pleni gaudio, hilaritate pleni, pleni recordatione dulci, pleni ejus recordatione, qui impleuit vterum puellæ. Quod si eruditi, ut nonnulli forte existimant, non sumus, nec Theologiam profitemur, cogitate quæso, Auditores, cogitate, inquam, quæso, quos & quantos ignorantia illius hodie collegas habeamus. Habemus Simeonem, sanctum illum senem, qui cum Scribæ omnes, omnes Pharisei, nihil minus cogitent, diu venientem viderat infantem antequam veniret, postquam autem aduenisse videt, impos sui, & ut violenta est senectus, quam præsertim spiritus accendit, voluptatis quodam ineffabili torrente abreptus, & aspectu Seruatoris sui ebrius, viribus defectus, ac viuendi satur, sedulo accurrit, puerumque toties promissum, tandem etiam exhibitum, senilibus inuoluit vlnis, vocemque omni cygno dulciorem, moriturus paulo post, cum lachrymis emittit. Habemus & Josephum; virum candidissimum, domesticum mysterii & spectatorem: habemus eum qui clamauit in deserto: habemus fœminas, ut sanctas, ita nihil minus quam ex Academiæ legibus edoctas. Apostolos habemus: qui cum sapientiam diuinam discere cœperunt, omnem prorsus ignorarunt. Habemus magnum illum Petrum, imo maximum, qui ex confessione

fessione aliquot verborum , felix dictus ac beatus est. Ipsos Angelos habemus : qui cum infinita scirent, nihil præter gloriam in cœlo & in terra pacem nunciarunt. Nemo propter eruditionem sibi placeat. dies hic imperitorum, dies hic idiotarum est. Veniat neophytus cum catechista , veniat & catechumenus. Ipsa Dei sapientia hoc die nasci pariter & balbutire voluit. Tangi voluit, videri voluit. quidni & intelligi à nobis vellet? Postquam Deus, vt peritos legis falleret, inter imperitos nasci , & ab his agnosci voluit, nemo sibi propter imperitiam displiceat. Docta nobis ignorantia sufficiat, quæ per fidem saluos facit. Nemo hæctenus Theologorum altius ascendit.

PRECATIO EIVSDEM
ARGUMENTI.

Domine Deus, Pater cœlestis, quandoquidem tibi placuit hoc die opus operari, quod nec Angeli sine reuerentia, nec inferna potestates sine horrore recordari possunt, vt dilectus filius tuus, Deus cum Deo, Deus apud Deum, Deus ante tempus, Deus extra omnem locum, vnus ex vno, verus ex vero, aternus ex aeterno, expressus maiestatis & sublimitatis tuae character ac imago, carnem hanc indueret, & cum sine vlllo esset peccato, peccatoribus esse similis veller, oramus, bone Deus, fac vt hac intelliga-

telligamus, qui ne hoc quidem sine te possumus. Fac ut vanas omnes cogitationes penitus è corde eradicemus. ut in solam illam incumbamus. Ut quæramus cum pastoribus eum & inueniamus. Duc hoc miseros erroneos, sicut Magos olim, qui ex ultimo venerunt Oriente, deduxisti. Accende stellam iterum qua nobis præeat; non breuem illam & mox perituram, sed diuini verbi tui fixam illam, non errantem, sine qua ubique caligamus, neque peruenire ad te aut puerum hunc possumus. Purum illud iterum in nobis gaudium accende, quod in Sanctis tuis olim accendisti: ut cum lachrymis infanti occurramus, eum amplectamur ac exosculemur neque corporis cum Simeone, sed arctissimis animi mentisque à te excitata vinculis amplexibusque inuoluamus. Nihil cogitemus, aut agamus, nihil meditemur, quo non gratiam pro tam immenso beneficio ac ineffabili agamus. Et quandoquidem peccato mortui iam pridem sumus, nec quatrIduo cum agro illo, sed ab ipso vita initio in morte detinemur, fac ut eo die nasci iterum incipiamus, quo Seruator noster natus est. Fac ut à compedibus Diaboli ac seruitute vindicari ab hoc tempore ac momento, quo Sionem liberaisti, iterum incipiamus, Fac, ut animo erecto ac sublimi, tenebrarum potestates posthac contemnamus: cum tu sceptrum illud iterum erexeris in Iuda, quod non auferetur in æternum. Sed ante omnia, ut
vere

vere coram te & maiestate tua vere Regia humiliemur. Vt quemadmodum Regum ille maximus, qui supra Solem thronum suum posuit ac Lunam, quem in æternum habet, non in terram tantum, sed cum ibi locum dignum se non inueniret, ad prae-sepe usque se demisit: ita nos contriti corde ac fracti, arrogantiam & fastum omnem deponamus. Donec tecum & cum eo in æternum viuamus, qui ut natus nostra causa ita mortuus, nunc uiuit in æternum. Amen.

Homilia in Domini Christi Sacrificium, siue Passionem. Habita XI Martii in auditorio Theologico.

ORATIO XXVI.

Celebramus diem, Auditores, cui similem ab orbe condito ac homine creato, nulla ætas vidit, nulla iterum videbit. Quo æternus Dei Filius, æternus ipse, cum humanum corpus assumsisset, ut naturam nostram per originis reatum usque ad inferos depressam, ad cœlestem gloriam traduceret, ab iis ad quos venerat, ab iis quorum causa venerat, ab iis ad quos oratores suos & legatos, qui aduentum hunc denunciarent, statim post peccatum & corruptionem nostram, miserat, mouente terra, caligante cœlo, morte execrabili sublatus est. Cujus argumenti grauitas, pondus, maiestas, facile à nobis obtri-

obtinebit, ut quæcunque initio orationum, ut attenti aut benigni auditorum fiant animi, à Rhetoribus, qui nihil præter elegantiam verborum & orationis flumen in dicendo spectant, præmittuntur, sola Jesu Christi cruce ac doloribus contenti, quorum recordatio non tam facundiam dicentis, quam suspiria ac lachrymas abjectæ perculsæque mentis flagitat, prætermittamus. Ac mihi quidem omnia quæ gesta sunt à Seruatore nostro, ex quo primum carnem nostram induit in vtero, quam obtulit in sacrificio, cum cura intuenti, tota ejus vita, nihil aliud quam passio videtur. Vix enim natus, sanguinem in circumcissione effudit, vix circumcissus, protinus ad cædem designatus est, vix doctrinam suam publice professus, concitator populi, blasphemus, furiosus, impius, imo & Diabolus, ab iis quorum Deus semper fuerat peculiariter, vocatus est. Ubique miseriam, calamitatem, probra, contumelias, dolores, paupertatem, lassitudinem, mœrorem, famem, sitim video: ut in cruce tantum perfecisse videatur, quæ per vniuersam vitam fuerat perpeffus. Cæterum, quin in hoc tempus, quo jam ante tot ætates ac sæcula prædictam, & ab omnibus prophetis decantatam sæpe victimam, ac vere sacram, Deo Patri Deus Filius offerret, tota infernalis vis Diaboli, omnes inferorum po-

V

testates,

testates, omnes pœnæ, tam quæ in præsentî vita tolerari, quam quæ in futura expectari possunt, conuenerint, ne dubitandum quidem, quas contraxit hic iustitia diuina, quod ad tempus, potius quam mitigauit. Sed & nullum veræ tolerantia, constantia, ac patientia exemplar cum hoc conferendum reperiri, non in picta Stoicorum porticu, non in Academia vel veteri vel noua, non in delicatis disputationibus Lycei, sed in accusatione Filii & morte, immortalis Dei sapientia haud frustra voluit. Vt hanc solam mortem semper prædicarent Christiani, per quam acceperunt vitam quæ excludit mortem. In qua singula vt suo ordine tractemus, ipsam prius seriem, quemadmodum à sanctis viris, quos diuinus Spiritus afflauit, nobis est relicta, obiter videbimus. vt ex certa rerum fide ipsa admiratio procedat. Postquam ergo preces illas, quas pro hominum salute ardentissimas conceperat Seruator, eodem animi affectu effudisset, illas dico, quibus Ecclesiam jam moriturus, charum illud pignus, cuius causâ omnia non tantum sponte sed & fortiter ferebat, commendarat; trans torrentem, cui ab vmbrosa valle nomen erat, mœsto ac afflicto animo, sub arborum vmbra, quemadmodum vt plurimum obscura loca mœror amat, cum discipulis obambulanti, cum armata ministrorum ac satellitum

tellitum cohorte, proditor occurrit. Olim autem, ne quid geri videretur temere, prædictum fuerat: Simul ac percutietur pastor, dispergentur oves. Ergo ingruente tempestate, protinus propinqui fugiunt, discipuli recedunt. Discipulorum, cum quibus cœleste illud celebrarat epulum, in quo veram sui corporis ambrosiam gustandam omnibus exhibuit, verum illud sanguinis sui nectar propinauit omnibus, alii fugiunt, alii renunciant. Amicus & contubernalis dum salutat innocentem, pro nocenti tradit; sed quem ante (ô dirum, ô immane scelus!) nummis aliquot vendiderat. Constringuntur brachia ac manus. Vinc̃tus ac constrictus protinus abducitur. Juvenis charissimus, qui sanctissimum cœlestis Domini ac præceptoris sui sinum paulo ante presserat, quem præ reliquis amabat, qui ex institutione ejus ineffabiles diuinæ sapientiæ thesauros hauserat, qui, Verbum in principio fuisse, & hoc Verbum carnem assumpsisse, audierat didiceratque, ac coram orbe vniuerso postea testatus est, mœstus ac dejectus procul sequitur. Sequitur & Petrus, heros ille maximus, diuini zeli ac amoris officina quædam, imo focus: sequitur, sed eminus: sed maximo cum metu. Reliqui, ne adsunt quidem. Plèrique vero, quibus vel salutem restituerat jam ante, vel afflictam ac debilitatam partem

corporis curarat, quorum infinitus erat numerus in vrbe, Seruatorem medicumque nec respiciunt, nec comitantur saltem. Omnes Dominum mitissimum aut fugiunt aut deserunt. Ab Anna igitur ad Caipham, ab hoc ad Pilatum, à Pilato ad Herodem, ab Herode rursus ad Pilatum, venturus olim mortuorum iudex ac viuorum, ducitur. Oppugnatur innocentia, illuditur simplicitas, mendaciis ac fraudibus opprimitur ac condemnatur veritas. Serui ac calones, rerum domino insultant. Scurræ, milites Romani, & sæx mera nebulonum, vultum illi more puerorum velant ac percutiunt: ac ne modus sit ludibriorum, petunt, vt diuinet, à quo fuerit percussus. Summi pontificis minister, summum generis humani & prophetam & pontificem, sine causa, nocens innocentem cædit, Pharisei ac doctores legis, vnicum legislatorem crudelissime accusant. Herodes cum militibus & aulæ muscis, ad se venientem, neque respondentem quicquam, ridet ac contemnit, & ne quicquam contumeliæ scelestæ aut impietati desit, vestem illi per ludibrium commutat, Milites, gens barbara, immanis & ad cædem facta, colaphos in faciem impingunt. Idem oris excrementa in cœlestem illum vultum fœde exonerant ac vomunt. Idem caput illud, in quo vniuersa sapientia ac ratio continebatur, spinis lacerant

lacerant ac frangunt. Nulla corporis pars aut dolore aut opprobrio immunis vacat. Caput spinis, calamo, & pugnīs, vultus spūto, malæ alapis, os aceto, aures mille conrumeliis læduntur. Ipse quid? Tacet & obdurat. sed & quoquo ablegatur, nihil iudici respondet. Causam forte quæres hic, profane, qui post mortem quoque Dominum accusas, & jam semel passum, cruci iterum affigis, causam, inquam, forte quæres, quare nihil vel respondeat, vel dicat? Cui vero respondisset? Iudicibus nimirum. Quibus vero tandem? An Pilato? At ignarus causæ venerat. An Judæis? At actores erant. Et quid respondisset? Dei filium se fassus esset. Hoc jam erat quod intentabatur. Esse se negasset. Veritas mentiri nescit, & hoc sæpe jam docuerat. Nam de perduellionis crimine, quod cruce vindicant Romani, quid aut quomodo? Credo, regnum suum esse æternum quod cum Cæsare diuisum in hoc orbe ac diuersum penitus habebat. Venisse, ut Ecclesiam colligeret, ut populum doceret, ut humanum genus perditum ac conclamatum, partim voce, partim signis ac miraculis feruaret, ut palantes Israëlīs oues iterum colligeret. Hoc Quirites, scilicet, curabant: hoc legatus Syriæ, hoc milites Romani assecuti essent, quod Judæi assequi non poterant. Nam de templo quod impingebatur,

falsum esse ratio docebat : quippe aut non recte intellecta voce , aut in sensum alienum perperam detorta. Cæterum Romanus, cum, exulcerato populi furore , frustra niteretur, ut spectaculi crudelitate animi commouerentur , nudum ac manantem sanguine in medium adduci jubet, & , *Ecce vobis homo*, inquit. Hic attolle oculos, ô anima , attolle, inquam , oculos ac vultum, & in Dominum ac Deum tuum intuere. Ejus faciem considera ac vide. Relinque paulum omnes vanitates tuas , quibus toto vitæ tempore adhæfisti. & , si potes, vel momentum, omnes cogitationes tuas collige , & in Seruatorem tuum hodie transfunde. Ecce homo, ecce vir doloris. *Ecce speciosus præ filiis hominum, rubicundus, electus ex millibus, cujus coma sicut germina palmarum, nigra quasi coruus, cujus oculi sicut columba super riuulos aquarum, quæ sunt lacte lotæ, cujus labia lilia distillantia myrrham primam* : ecce nihil præter sanguinem nunc pluit. Coma sanguine concreta est, caput spinis perforatum sanguinem ejaculatur, nares colaphis contritæ, nigerrimo cruore vultum asperferunt . Et quod omnia hæc vincit, vinctus constrictusque , nihil habet quo cruorem , nihil habet quo manantem toto corpore abstergat sanguinem. *Ecce homo*. Hæc est illa facies, quam cœli, cœli, inquam, ipsi non sustinent, quam inferi

feri non ferunt. Hic est qui nunc obmutescit, cujus vox in nubibus auditur, cujus tonitru horribili fragore mentes hominum percellit. *Ecce homo.* Ecce, inquam, homo. Ecce rerum Dominus, stat pauper, stat egenus inter omnia quæ possidet : vinctus stat qui omnes liberat ac soluit : vulneratus stat qui omnibus medetur. *Ecce homo.* homo, inquam, tua causa, ô homo. Stat, ut vides, coram iudice, stat coram nobis omnibus, stat & pro nobis omnibus. Stat exutus veste, stat exspoliatus, ne quod vulnus toto corpore latere spectatorem possit. quæ vel singula mouere mentes Judæorum poterant, nisi Deo aliter fuisset visum. Itaque efferati magis ac dementes, quem videbant prope ad necem virgis cæsum, tolli postulant in crucem. quam (ô scelus immanissimum!) defatigatus, ac jam mille plagis prope exanimatus, baiulare cogitur. Adduntur validi lictores, qui, ex more Romanorum, flagris incedentem tardius castigant, loris jam debilitatum, viribus ac sanguine exhaustum, crudelissime impellunt, lacerant, ac cespitantem aut deficientem, pedibus conculcant. In hoc ultimo momento constitutus, dum sub onere curuatur ac inflectitur, dum spiritum vix ducit, neque minus tamen plagis ac verberibus impellitur, dum pulmone propter crebram & frequentem anhelationem penitus obstru-

cto, altius suspirium ac animam deducit, dum non minus à labore sanguis excitatur è vibicibus quam sudor profluit è vultu, tristes illos oculos ad nos conuertit, & ne suo merito eorum quicquam pertulisse à nobis iudicetur (qui plerumque immemores nec grati satis, quia omnia hæc euenisse nostra causa non sat cogitamus, neque cum penitus absoluiamus, & cum Judæis condemnamus) ita vnumquemque nostrum monet ac compellat: *Popule mi, quid feci tibi? aut quid molestus fui tibi, responde mihi.* Ad imaginem diuinitatis meæ te creaueram, cum primum te è puluere formarem. Ingratus, inobediens, superbus, arrogans, ambitiosus, dum vis mei esse similis, Diabolo simillimus es factus, à quo es seductus. Imaginem diuinitatis meæ abiecisti, ego humanitatis tuæ iterum assumpsi. Ante damnatus quam genitus, mox conceptus, nihil aliud quam spuma vilis eras, quæ ex sanguine impuro mox coagulatur & in carnem tandem crescit ac formatur. quæ si probe educata & cum maximo labore saginata fuerit, in terra vermium sagina tandem fit & pabulum sub terra. Talis tu cum esses, cœli Domino ac terræ, in conspectu cuius astra sunt immunda, persuasisti, vt quod maxime abjectum in te esset, ineffabili amore tui victus ac commiseratione, assumeret. Aduentum meum Patres olim

olim suspirauerant, Moses balbutierat, Dauid facundissime cecinerat, Salomon descripserat, Esaias vno hoc solatio languentem mei desiderio ac expectratione populum tot ante annos sustinuerat. Veni tandem & hospitium quæsiui. Locum non inueni: neque cuiquam suum præripui. Inter armenta ac pecudes infelix infans, cum hospitium in terra, terræ Domino ac cœli, nullum superesset, tanquam peregrinus ignotusque, abjectus sum. Speraueram futurum, vt quem propter maiestatem intelligere non poteratis, eum, cum ad vos veniret, viueret vobiscum, ac vobiscum habitaret, suauissime ac humanissime ageret, nemini grauis, omnibus utilis, morbos pelleret, Diabolos ejiceret, animæ salutem aberrantibus monstraret, saltem amaretis. Si quem cæcum vidi, ei oculos aperui: si quem claudum, ei pedes restitui, si quem mutum, vocem ei reddidi. Si quem fame oppressum aut esurientem vidi, eum pavi. vbi panis non sufficeret, miraculum sufficiebat. Si quæ mater vidua ac orba, vnicum lugebat, si quæ soror fratrem; vitam reddidi vtrique. Si quæ muliercula peccatrix, vitæque sordibus infecta, aquæ hauriendæ gratia, ad puteum accederet, meliorem illi dedi quam quærebat. Peccatores non abhorui, publicanos etiam accessi. Cum omnibus familiariter versatus sum. *Nunc*

V s. *ergo.*

ergo habitatores Ierusalem & vos viri Iuda, inter me vineamque meam iudicate. Quid nam est quod ultra facere vinea mea debui, nec feci? Cur cum expectarem vt vuas produceret, spinas, ecce, quibus caput meum frangeret, produxit? pro vino, quod à me acceperat, acetum protulit, quod morienti propinaret: pro cœlesti pane, quo esurientes in deserto pavi, myrrham ac fel merum dedit, quod languenti Domino ac sitienti funderet? Va mihi, mater mea, quare genuisti me virum rixa? Non fœneravi, nec fœneravit mihi quisquam in uniuersa terra: omnes maledicunt mihi. Conclufit me Deus apud iniquum, & impiorum manibus me tradidit. Circumdederunt me vituli multi: tauri pingues obsederunt me. Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens. Sicut aqua sum effusus, & dispersa omnia sunt ossa mea. Factum est cor meum tanquam cera in ventri mei medio liquefscens. Aruit tanquam testa virtus mea, & lingua mea adhaesit faucibus meis, & in puluerem mortis deduxisti me.

Hæc & his similia audiuerant Judæi, aut vbique legerant: totam vitam ejus, quæ plenissima defensio illius erat, viderant ac obseruarant. In templo, in montibus docuerat, docuerat in triuiis: nihil aut celarat, aut dissimulauerat, aut clam habuerat. Sed videlicet jam tempus erat, vt, quod ante jacta mundi

mundi fundamenta Deo visum fuerat; vnius victimæ oblatione omnia humani generis delicta piarentur. quam ex omni parte puram, integram, illæsam, neque vlla labe corporis aut animæ pollutam esse, antequam in aram tolleretur, (quod & in victimis requirebatur olim) omnes ejus pariter ac Dei hostes, confiteri oportebat. neque hoc tantum, sed honorem illi prius debitum deferre. Nihil enim frustra, nihil nisi dirigente eo fit, qui sponte ac volens, à volentibus, & tamen cæcis rabidisque, opprimitur: qui, quod sine horrore & diuinæ admiratione providentiæ, ne cogitare quidem possumus, victus & in potestate aliorum positus ac datus, adhuc quicquid patitur disponit. Quicquid enim illi tribuit Ecclesia ac sui, prius illi tribuunt per jocum qui illudunt. Ridet miles Dominum: sed ita vt adoret. *vt in ejus nomine flectatur omne genu.* Regem esse negat: interim coronat. Sed & Regi calamus pro sceptro datur: &, ne quicquam defuit, pro abjecta veste, purpura inducitur. Denique, quem valide contemnunt impii, Prophetam tamen esse, dum hoc nomine saluant, etiam fatentur. Habes Deum, Regem, & Prophetam. Vnde hæc scientia Romanis? Cælo sic volente. cujus totum hoc negotium arbitrio disponitur. Eodem plane modo, quo & innocentia damnati vindicatur.

Judas

Judas innocentem osculo tradiderat , quem paulo post absoluit. Internus enim tortor, quem scelestus nemo superat aut flectit, tanta vi vrebatur animum ac cruciabat , ut obscœnam mallet mortem cum dolore, quam cum lucro vitam omni morte grauiorem. Pontius indignum esse pœna, sæpe fuerat testatus : qui, ne hoc lateret, manus toto populo spectante abluuit non semel. idem , populi fuisse seductorem , magno animo inficiatur. Herodes, cujus taciturnitati illudere non timet , ejus tamen condemnare innocentiam non audet. & , quod sine dubio diuinâ dispensatione factum est , veste candida indutum, quæ integritatis nota esse solet, à se iterum dimittit. Josephus ex Arimathæa oriundus , præclarissimus Senator, ne quid præter animi sententiam statueret , senatu toto illo die abstinendum sibi putat. Judæi falsos testes dum adornant & hoc publice apparet, nullius esse sceleris compertum coram iudice testantur quem non aliter accusant. Idem quem seditiosum esse clamant , Regem suum esse in eâdem cruce legunt, in qua tanquam noxium condemnant. Summus sacerdotum Caiphas, rei spiritu correptus, ejus fit propheta quem persequitur. ut ingenti ore , simul & absoluat eum quem accusat , & arcanum cœli ac salutis prædicet mysterium: *Expedire, ut pro cunctis unus moriatur.* Solus super-

supererat Diabolus: qui cum hoc vnum ageret, vt Dei Filium opprimeret, ita tamen etiam hoc tempore in potestate ejus erat, vt quod multi ex antiquis crediderunt olim, inuitus plane ac coactus, innocentem eum esse qui accusabatur, per vxorem judici denuncia- ret. Ab iis ergo absolutus, à quibus nihilo- minus damnatur, trophæum magnus impe- rator veritatis, non supplicium flagitii, ascen- dit. Stabat Deus Pater, maximus agonothe- ta, cum familia cœlesti, vt laborem Filii spe- ctaret, cui omnes inferorum pœnas & hu- mani generis reatum imposuerat. Stabat Deus Sebaoth, tanquam ignis deuorans, tan- quam torrens exundans, tanquam leo ru- giens, tanquam turbo confringens, qua- lis sæpenumero iratus à Prophetis descri- bitur: &, quod ipsas inferorum pœnas aut excedit aut adæquat, iram suam quam ad- uersus omnes homines conceperat, hic vni imputabat. Hac oppressus mole, præ qua omnes tyrannorum cruciatus ac dolores, præ qua omnes pœnæ martyrum, vel somnii vel vmbrae instar sunt, ad vltimum certamen trahitur. In quo hostis generis humani, pri- mus ille serpens, debellandus erat. qui, vt hominem è Paradiso deturbarat, ita æter- nis jam addictum suppliciis ac pœnis, in neruo ac vinculis concluderat. Debellanda mors erat, quæ in omnem ybique carnem regnum

regnum obtinebat. Cum his congressurus maximus athleta, extra urbem, tanquam publicum bidental, ne contagione sua quemquam scilicet pollueret, ad infamem scelerorum pœnis locum, non deducitur sed trahitur. quem à mortuorum craniis, quæ passim sparsa ibi essent, accolæ indigitabant: ut in castris scilicet & in arena sua mortem expugnaret. Quod si ex Hebræis sequimur nonnullos, idem prorsus fuit locus, in quo Adam olim fuerat sepultus: ut vis mortis, ipsis hoc Judæis nos docentibus, in eo frangeretur loco, ubi primum cœperat grassari. Ita in conspectu hominum ac Angelorum, inter cœlum medius ac terram, cruci mancipatur: ne res tanta clam perageretur. In extrema hac necessitate, in angore mortis, in dolore inferorum, ab irato quasi Deo destitutus ac contritus, nondum hominem amare desinit. Latronem enim servat: pro interfecto precatur. Ita Deo immortalis sanctam illam & amore nostri usque ad summum vitæ halitum flagrantem sauciamque animam committit. Quid de vobis autem, ô Judæi, dicam, quorum barbaro furore simul & fatali cæcitate, facinus perpetratum est? Quæ vox hic, quæ eloquentia sufficiet, quæ lingua describendo huic sceleri par vnquam fuit? Occidistis, occidistis, vitæ fontem, Dei primogenitum, orbis creatorem, Regem Israël:

Israël : sustulistis agnum illum innocentem, in quo dolus non erat: principem æternæ pacis, fecialem gratiæ, diuinæ charitatis oratorem ac legatum sustulistis. *O quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte! Flebo fletu Iahzer, inebriabo te lachryma mea Hesebon & Eleale. Iustus periit, & non est qui cogitet in corde suo: cœli Dominus necatur, & non est qui hoc spectare ad se existimet. Abominanda natio ac execranda, sine consilio, prudentia, ac mente, Dei qui genuit te, oblitus es, oblitus, inquam, Dei es qui te creauit. Parentem omnium ac creatorem occidisti. qui te ex Ægypto eduxit, per desertum & imaginem mortis: per terram, in qua vir non ambulauit, neque habitauit homo, qui te pane Angelorum pauit, panem, inquam, Angelorum tibi in deserto dedit. qui te circumduxit, qui instruxit te in vastitate terra, qui te custodiuit tanquam oculi pupillam. Sicut aquila qua nidum suum excitat, qua super pullis suis cubat atque expandit alas suas, ita te assumpsit & portauit. Solus Iehoua te deduxit, & non fuit tecum Deus alienus. Obstupescite cœli super hoc, & porta ejus desolamini vehementer. Nolite annunciare in Geth, neque annuncietis in compitis Ascalonis, ne latentur forte filia Philistiim, ne exsultent filia incircumcisorum. Faciem quam*
in

in Horebo non viderunt, cujus majestatem
ferre Angeli non possunt, sicut olim igne, ita
nunc vestitam carne, conspuerunt: sanctum
Israëlis fustibus ac pugnis ceciderunt. Su-
stulerunt Deum exercituum, qui vivit in
æternum: nomen illi est Jehoua. Quod qui-
dem nomen cum ex ore & confessione ve-
stra, solum inter ea quæ attribuuntur Deo,
vere ejus exprimat essentiam, atq; id Prophe-
tæ vestri, huic quem in crucem sustulistis,
tribuant non semel atque assignent, quid est,
ô dementes, ô fanatici, quod opponatis?
Cujus literas ac syllabas, inepti, præ horrore
superstitioso non effertis, ejus filium, ô mi-
seri, imo ipsum, cui convenit hoc nomen,
sustulistis; ejus sanguinem, cum corpus ve-
stra causa assumpsisset, canes furiosi, effu-
distis. Ecce autem scelus vestrum: Cælum
horret & in nubem cogitur, terra trepidat
atque horret, durissimæ scinduntur petreæ ac
dissiliunt: cuncta elementa sentiunt flagi-
tium & clamant. Totus orbis damnat factum
vestrum, & absoluit eum quem damnastis.
Solem quoque è cælo expulistis: qui ne
mortem Domini ac creatoris sui pariter ac
vestri, videat, caligine horrenda, orbem, &
cum eo vos inuoluit. ut qui hætenus per vni-
uersum lucis suæ vim ac radios diffundit, tan-
quam exul ac proscriptus hoc facinore tam
fœdo, nihil vobis præter tenebras relinquat.

Quid

Quid in cœlum oculos attollitis? quid hæretis? quid miramini? quid trepidatis? quid ignari inter conscientiam delicti & inusitatæ noctis spectaculum versamini? Nullus naturæ hic defectus, nullus lunæ est occursum, nulla radiorum est auersio. Nullum hic draconis caput, nulla causa est quam prætexatis, nisi ejus qui hac morte profligatur. cujus vos mancipia ac administri, mulieris semen & promissionem vestram, quantum quidem est in vobis, sustulistis. *In ipso vita erat, & hæc vita erat lux mortalium.* Noctem quam videtis, non est temporis sed injustitiæ. Dies tenebrarum & caliginis. Dies turbinis ac nubis, quem Prophetæ olim prædixerunt: dies execrabilis, abominandus, dies sanguinis est quem videtis. Hoc est quod legistis olim, *catarracta de excelsis sunt aperta, concutientur fundamenta terra. Confractioe confringetur terra, commotione commovebitur terra: agitatione agitabitur terra, sicut ebrius.* Et hoc quia sustulistis eum, *qui dat Solem in diei lumen, Lunam & stellarum ordinem in lucem noctis. Qui præcipit Soli, & non oritur: stellas claudit quasi sub signaculo.* Terra creatorem, petrae Deum, templum, sacerdotem proprium agnoscit: qui post antiquatas leges, post exauctoratas superstitiones, cultum jam in spiritu ac corde, templum jam constituit in mente. Simul
autem

autem veli fractio ostendit , omnibus jam sacris aduenisse finem , postquam vna victima litatum esset, quæ & aboleret omnes , & in qua containerentur omnes. Holocaustum enim absolutum erat : nam propitiandi causa hic offerebatur. Holocaustum penitus perfectum erat : nam diuino charitatis ac amoris igne tota victima absumebatur. Holocaustum, in quo nihil penitus desiderares : cuius odor Deo erat acceptissimus. Libamentum erat absolutum : mundissima farina , nullo peccatorum aut iniquitatis inquinata fermento, cuius pars in ara crucis Domino offertur , pars edenda nobis sacerdotibus relinquitur : qui spiritali isto cibo in æternitatem vitæ saginamur. Erat & Pacifica perfecta , quæ pro pace Deo destinatur : nobis autem animi tranquillitatem attulit & pacem. Porro nulla vsquam tanta reperiri potuit sub lege, quæ pro toto genere humano Dei iram expiaret. Ideoque aut in æternum torqueri hominem ac mori, aut pro eo semel mori ac torqueri Dei filium oportuit. Quid salutis nostræ sacramentum rides impie ? quid ludis ? quid in cælum cornua sustollis ? quid miraris pati eum posse , quem ab omni passione Deitas scjungit ? Audi quid Ecclesia respondeat : Pati Deus dicitur per vnionem , qui non potest pati per naturam. Hic cum Deitas in patiente esset , longe tamen

mēn aberat à passionē. Audi iterum profane. Is qui moritur in cruce & qui viuit in æternum, is qui patitur in terra & non patitur in cœlo, cujus corpus patitur nec tamen patitur cum corpore, is qui vincitur à morte & qui mortem vincit, licet non vnus sit naturæ, vnus tamen est redemptor, vnus tamen est seruator, vnus tamen est personâ. sicut anima & corpus sunt diuersa, vnus tamen homo est vtrumque. Imperator ergo noster moritur, & mortui resurgunt: imperator animam expirat, & qui expirarunt, eo sic volente redeunt in lucem. Corpus enim moritur & redit: Verbum quod in corpore, operatur nihilominus & vincit. Hoc caligine obducit cœlum, hoc abyssos terræ quatit, hoc centurioni, imo populo inuito, vocem illam exprimit, Dei esse filium qui moritur. Caro est quæ trepidat, quæ horret, quæ ad mortem vsque, sola ejus recordatione, contristatur: Verbum est quod sponte ac vltro, maximum humanæ nunc salutis exsequitur negotium. Corpus cum latronibus torquetur, nec à Deo adhuc Verbum separatur. Verbum quippe ejusdem est adhuc substantiæ cum Deo, quamuis caro figitur in ligno. Corpus denique est victima ac sacrum, Verbum est sacerdos. qui decretam ab æterno liberationi nostræ victimam, æterno Patri mactat & commendat. Audi iterum profane:

Qui

Qui ex ventre nascitur in terris, idem est cum eo qui non incipit : sicut qui in crucem tollitur ac dolet , idem est cum eo qui non patitur ; vtrumque enim non vnius est naturæ , sed vnius tamen in quo vtraque est vnita. Audis vocem illam infelicem , quam supremam , tanquam è dolorum ac calamitatum lacu , Dei filius emittit , **DEVS MEVS , DEVS MEVS , QVARE ME DESERVISTI ?** Quid hic cauillaris ? Carnis vocem audis , quæ non Dei ab humanitate separationem , sed humanitatis denotat calamitatem. non enim deserui ab eo poterat aut linqui , à quo nullo modo poterat sejungi. Audi iterum , qui Dominum oppugnas , & qui parum putas semel obiisse , qui humanitatem ejus rides , & priuatus omni sensu , maximam sublimitatem nondum expendisti. Quis Romanus vnquam Cæsar vocem edidit in curia , qualem imperator noster edit in supplicio ? Clavis vndique transfixus & affixus ligno , cruciario pendenti , Hodie in Paradiso , inquit , eris mecum. Homo sceleratus subito conuertitur , conuersus peccatorum accipit remissionem. & qui latro venerat in crucem , Domino iubente martyr moritur non homicida. Iterum hoc dicam : Is quem obiisse confitemur , ne in morte quidem minor est quam fuerat in cœlo. Loquar etiam audacius , si lubet : Deus cæditur , illuditur , conspuitur ,
ac

ac moritur : nihil tamen horum patitur diuinitas. quæ humanitati firmiter adhæret, non ne nihil sentiat humanitas, sed vt cum diuinitate pariter triumphet. O beatum diem, quo hæc caro, fœda illa & infelix, inquam, caro, cum natura primum jungi cœpit, quæ nec mori potest neque quicquam potest pati. vt diuinitatis vnione seruetur, quod humanitatis vinculo coniungitur. Sed feliciorum longe illum, quo cum deitate sic conjuncta caro nostra, cui pro peccatis in æternum erat moriendum, ita passa est ac mortua in alio pro nobis, vt qui nec dolorem sensimus nec mortem, tamen restituti simus pariter in vitam. Sicut enim Deus nostram induit in vtero naturam, ita mortem nostram obiit in ligno. Quicquid enim passus est vt homo, passus est pro homine. à quo jam non magis potest separari, quam ab altera natura, cum qua hanc conjunxit vt seruaret. O clementiam ingentem ! o clementiam immensam ! ô benignitatem nullis verbis, nulla hominis oratione exprimendam ! Dominus qui benedictus est in sæcula, qui sæcula creauit, primo factus homo, tandem factus exsecratio pro homine. O beatum diem, quo draconis caput frangitur, Leuiathan conteritur, Behemoth, immensum animal ac potens, perit penitus ac profligatur, peccator tollitur in cœlum, cœlum vero

vero clausum hætenus ac obseratum, passione Seruatoris aperitur ! Hætenus ingressum Paradisi flammeo cum ense obsedit Cherub : nunc extinctus ignis , gladius sublatus est, postquam igne charitatis cœli limen Dei filius exussit. quod ut cuius homini patere quiuis credat, patet primo omnium latroni. Soli sanctitatem sibi vindicabant tum Judæi. hi rejiciuntur. Qui formarat sibi hominem , nunc format sibi populum. Pharisæos damnat in Ecclesia , latrones seruat in supplicio. Synagogam ut superbam præterit : Ecclesiam in cruce sibi fundat : imo inchoat ex improbis quos moriens regenerat , Ecclesiam. Quid Diabolo fuisse animi putamus, cum videret morbos sibi eripi , damnatos jam in ipsa morte , à damnato tot suffragiis absolui : cum videret, tantam esse potestatem Jesu morientis , quanta nulla vnquam fuerat cujusquam imperantis ? Cum videret, non è saxi , sed jam è patibulo , ac ipso prope inferno , Abrahamo excitari semen, quod per solam fidem recta tenderet in Paradisum. cum videret, Dei Filium, post contumelias , post colaphos, post vincula, in morte denique ipsa , sic ædificare Ecclesiam. Adhuc, inquam, promouere hæreditatem illam suam, illud patrimonium , quod ante conditum hunc orbem , ad æternam vitam & felicitatem nunquam perituram, ex humano genere,

nere, ex ipsis peccatoribus selegerat. Hæreditatem, quam potentia diuinitatis suæ sicut olim fecit & creauit, ita vi humilitatis suæ, ita precio cruoris sui, ab infernis potestatibus & morte vindicauit sibi ac redemit. Quam Prophetæ conuocauerant, compegerant Apostoli, Euangelistæ, gratiæ præcones ac misericordiæ, à terrore legis & immenso ceremoniarum iugo, in antiquam libertatem iterum restituerunt. Populum, per vniuersum terræ orbem, sparsum ac diffusum, & qui tamen spiritu coniungitur: qui vt nihil in hoc mundo possidet, ita longe supra mundum animo assurgit: qui in morte Seruatoris sui gloriatur, neque quicquam præter Christum suum, eumque affixum cruci proficitur: populum inuictum ac inexpugnabilem, qui per ignominiam & paupertatem, per contemptum mundi ac ludibria, & propagatur & accrescit: qui ingenti animo & spiritu inuicto ducem suum fortiter secutus, non armatus Stoicorum pertinacia ac fastu, nec persuasionem credula deceptus, sed illius sacramento auctoratus, cuius sanguine nutritur, cuius carne in hac vita spirituque pascitur ac sustentatur, supra reges omnes ac tyrannos, supra metus omnes ac terrores, longe assurgens, vnum hoc laborat, vt cum suo capite jungatur, sicut caput ipsum jungitur cum Deo. Cujus partes, cuius membra
singuli

singuli cum simus, ejusdem substantiæ cum redemptore nostro, sicut ipse ejusdem est cum Deo, qui per mortem ejus viuimus, per vitam ab hac morte reuiuiscimus, quamuis in hoc mundo, à mundo tamen separati, quamuis in hac carne, ab ejus nihilominus imperio ac potestate liberati, sequimur te triumphator, te redemptor, te seruator, bone J E S V: sequimur te, si non corpore, at affectu certe, at certe lachrymis suspiriisque: sequimur, & magnitudine amoris tui penitus abrepti, postquam singula, quæ nullo nostro merito pro nobis subiisti, accurate expendimus, vbi ad supremas has afflictiones tuas, ad horrendam illam passionem tuam ala contemplationis peruenimus, sub cruce tua, impotes reuera nostri ac immemores, deficimus. Ibi merito ploramus, ibi ineptas cogitationes nostras, ibi iuuentutis nostræ vanitatem, & fallacem scientiæ opinionem merito afflictæ ac attoniti deponimus. Ibi charitatis tuæ infinitæ ac inæistmabilis memoria medullitus percussæ, penitus liquefcimus. Ibi denique exclamamus, *Ascendisti in altum, captiuitatem cepisti, Domine.* Ibi exclamamus, *Quid est homo, quod es memor ejus? quid est filius hominis, quod eum visitasti?* Bone J E S V, quid est homo, quod eum visitasti? *Pelle & carnibus vestisti me, ossibus & nervis compegisti me. Memento quæso, quod me sicut lutum feceris, &*

*in puluerem reduces me. Nonne sicut lac misisti me, & sicut caseum coagulasti me? Nonne ut putredo consumendus sum, & quasi vestimentum quod comeditur à tinea? Et vnde hoc mihi, Jesu optime, ut morte Domini ac Dei mei liberer à morte? Video amorem, sed immensum: amorem sine modo, sine fine: amorem sub quo intellectus deficit ac torpet: præ quo ratio caligat. Ego, Jesu optime, peccaui & tu passus es. imo ille ego qui peccaui, in te passus sum: absolutus sine pœna, liberatus sine morte: sed à morte tamen. Naturam meam in te transtulisti, ut quam in me penitus corrumperet, in hac ipsa per te innocentiam haberem: diuinam vero conservasti, ut haberem gloriam ac dignitatem: utramque conjunxisti, ut conjuncta humanitati Deitas, Deitati humanitas, quæ calamitatem meam sentit, affectus meos induit, eum quem horrebam tanquam judicem, vni-
 ret mihi in parentem. Quid dicam, aut quo pacto dicam? Non enim mihi consto aut in me consisto, ubi de te cogito. Tu immensus, infinitus ac non circumscriptus, expers passionis, expers mortis, hanc angustam, miseram, finitam, circumscriptam, passioni denique mortique obnoxiam hanc carnem, præ amore nostri induisti: quam per famem, ac sitim, per calamitates, per injurias, per flagra, per sanguinem, per sputa, per mortem, per*

sepulcrum, tractus, verberatus, ac membrarum diuulsus, Diabolo spectante, cum diuinitate tua pariter conjunctam, qua indutus vnā in diuina essentia constituis personam; supra omnes Angelos, supra omnes creaturas, quæ in cælo & in terra sunt, ad Dei Patris, Dei inquam Patris, dexteram nunc collocasti. vt qui ante vsque ad inferos depressi fueramus, nunc in ipsa Deitate, tecum & perte, recenseamur. Porro cum hæc ipsa caro, quæ in te nunc solide triumphat, cæterum in nobis adhuc sub peccato premitur, memoriam tantarum rerum aut non satis colat, aut facillime deponat, etiam hic adsis quæso nobis ac succurre. Fac, vt oculos non corporis cum Thoma, verum fidei inuictæ, qui sunt instrumenta vitæ, perspicilla sæculi futuri, vsque in latus tuum & in tua vulnera mergamus. Vt mens nostra, separata ab hoc corpore, diuulsa ab his sensibus ac curis, quibus arcte nimium adhæret, cruci tecum affigatur, & amore ejus gloriæ, quam solus nobis præparasti, inardescat: donec tu cum plena potestate, vultum illum tuum, quem in terra conspuerunt impii, in nubibus ostendes, vt sententiam de omni carne iudex vnicus pronuncies. Nos autem, quos cum Deo Patre jam conciliasti, nos pro quibus mortuus es, passus ac sepultus, quorum chirographum Diabolo ereptum discerpisti, quos tantisper

carne

carne tua pascis, poculo amoris tui ac cruoris hic inebrias, ad te, te, inquam, penitus assumes, ut ibi vnum cum capite ac carne nostra simus, sicut & tu vnum es cum Deo: qui cum Patre & cum Sancto Spiritu, Deus in æternum es. Amen.

De conjungendi Græcorum lingua & disciplinæ. Habita in auditorio Philosophico. IV Feb. clc lxc xi.

O R A T I O XXVII.

A Thenis, Auditores, cui ciuitati ac Reipublicæ omnium artium ac disciplinarum natales & incunabula debentur, moris fuisse accepimus, ut qui magnis vellet imbui mysteriis, quod aliquamdiu nemini licebat, paruis ante imbueretur. Siue, quod paulatim ad maiora veniendum iudicarent, &, in sacris quoque diuinisque rebus, ordinem naturæ comprobarent: siue quod indignum absolute aut maiori iudicarent sacro, qui non in minori præparatum recte prius animum haberet. Vtrisque vero qui initiatus esset, eum rebus omnibus florentem ac ornatum, ad extremam usque senectutem; post hanc vero vitam, in consortium Deorum piarumque animarum, peruenturum autumabant. Quod in sacris faciundum illi iudicabant, id in artibus ac disciplinis, quibus omnis vita nostra constat, omnis nostræ ratio felicitatis continetur, quas mysteria, quas, ceremonias,

ac sacra, recte dixeris, seruandum esse, mihi quidem semper placuit. Vt, nimirum, postquam semel iis studiis iisque disciplinis, ad quas natus est, humanus se emancipauit animus ac tradidit, sine vlla protenus difficultate ac mora, viam inoffensam teneat ac finem suum consequatur. Parua autem sacra ac mysteria, non eas modo artes voco, sine quibus ad maiores peruenire nemo potest: sed & reliqua subsidia atque ornamenta, quæ ad eas melius exactiusque addiscendas requiruntur. Jam cum constet, non vnius aut alterius ex ore, neque ab iis, quos communis patria ac tellus eadem conjunxit, sed à multis diuersisque, qui vt lingua, ita ratione ac vsu, separati sunt à nobis, hauriendam esse sapientiam; videndum est, ne quorum artibus ac disciplinis hic carere nemo potest, horum monumenta sine vsu ac scientia ejusdem linguæ, inutilia efficiamus: ac ne fructum, qui ex omnium ætatum summis maximisque ingeniis offertur, ipsi nobis negligentia aut potius torpore intercipiamus. Qua de re cum breuiter dicturi simus, peto, vt, quod est amoris ac beneuolentiæ, benigne; quod studii ac diligentia, attente audiat. Neminem ego quidem inueniri vsquam, Auditores, reor, qui cum scripta Romanorum legit atque examinat, in quibus omnes quotquot sumus prope à teneris versamur, quorum

rum mores , instituta ac virtutes singulas , cum ipso eruditionis lacte haurimus , non , ut majestatem ejus gentis , ita dignitatem , constantiam , splendorem , secum admireretur ac sapientiam , dignamque fere solam judicer fuisse , cui fasces suos orbis traderet submitteretque , quæ subjectis parceret , superbos debellaret , leges poneret volentibus , nolentes vi atque armis frangeret , debilitaret , atque abjiceret : Oceano imperium ; virtutem atque existimationem , cœlo & æternis illis ignibus ac flammis terminaret. Quæ cum omnibus sint admiranda , nemini ignota , ampliora tamen ac majora sunt quæ nunc spectamus : eruditio videlicet ac disciplinæ , quas æternis ad posteritatem monumentis consignatas transmiserunt. Quæ si quem non mouent , rapiunt , accendunt , is heredem se indignum in possessionem , quam tot magnæ illustresque reliquerunt animæ , admissum sciat . Ego vero , Auditores , ita judico ac scisco : Quemadmodum qui equum modis omnibus pulcherrimum ac bene habesum , in usum belli aut quemcunque alium empturus est , de educatione primo omnium inquit : ita fieri nec posse nec debere , quin in quibus eruditionem tantam , tantam scientiam videamus ac virtutem , institutionem quoque eorum ad nos pertinere existimemus . Constat vero inter omnes , puerum Romanum , loco

ac familia honesta natum, eo ingenio ac indole imprimis, quæ percipiendis disciplinis apta haberetur, cum ætate ea esset, cui prima literarum credi rudimenta solent, Græcam linguam; tum plerumque, sæpe etiam cum lacte ac in gremio nutricis, imbibisse. Existimabant enim viri summi, neque ad eruditionem sapientiamque minus quam ad imperandum nati, quibus præceptoribus per omnem vitam necessario utendum sibi esset, eorum sine magno instituti sui detrimento linguam ignorare se non posse. Indignum vero illis videbatur ac pudendum, sæpe negotioli non magni causæ aut commercii, sermonem quoque barbarum addisci: eum vero, qui non tam vnius populi quam eruditionis vniuersæ ac ipsius esset sapientiæ, contemni. quod ne in matronis quidem, quæ nobiliores erant, excusabant. Inter quas ut quæque, vel prudentia vel generis splendore excellebat, ita expeditius ac elegantius sermone hoc utebatur. quæ hinc venustates omnes, omnes elegantias, lepores, in sermone quoque patrio, cum visum esset, mutuabant. nisi quod, quemadmodum rotunditatem linguæ ac fatalem mirabantur elegantiam, ita in plerisque utilitatem ejus sibi proponebant. Erant tum Athenæ Atticæ, Palladium terrarum, templum eruditionis ac delubrum, totiusque sapientiæ emporium commune.

mune. vbi, quāsi ad vberimum mercatum, omnes, qui vel Reipublicæ jam destinati, vel in contemplatione vitæ fructum habituri erant, aliquamdiu versabantur. Quo cum cognitione linguæ penitus instructi peruenissent, non vt peregrini, sed vt ciues, in vberimos sese omnium scientiarum fontes auidissime ingurgitabant: animos ad magnanatos, tum præceptis, tum magnorum hominum exemplis informabant: militarem disciplinam, partim è docentis ore, partim & è muto ante tyrocinia doctore hauriebant. Vni vero eloquentiæ qui incumbabant, vel utrâque se vel Græca tantum primo excolebant. Est autem sermo ac oratio Græcorum, &, cum se attollit, grandior sublimiorque, & cum deprimat, venustior urbaniorque, & cum linguis utitur, quas plures habet, ac distinctas, imitabilis omnino nulli. vt nonnunquam neque ab alia repræsentari possit, & ad intellectum ejus ipsa cogitatione opus sit. Adde suauem literarum conspirationem & concursum: adde compositionis incredibilem felicitatem: adde genera dicendi propria, urbana, delicata: adde quicquid cæteræ mirantur & non habent. vt Deorum quodam munere aut fato; ineffabilis hæc indoles ac lepôr vni huic contigisse videatur. Sed ad vsum ejus redeamus: quem cum populo Romano, etiam hoc tempore, communem

singuli habemus. Græciam enim illam, Auditores, illam, inquam, Græciam, vere sæculorum omnium magistram, omnium scientiarum vnicam parentem, si quis hodie eversam ac deletam penitus existimat aut aliis persuadet, mihi quidem furere ac vaticinari semper visus est. non in muris enim, non in mœnibus certisque terminis, qui facile mutari aut transferri solent, sed in excellentia ingeniorum, in diuinis æternisque mentium magnarum motibus, in ipsius denique, quæ nec extingui nec deleri potest, sapientiæ amplexibus, & quasi sinu, excellentiam illius ac diuturnitatem Deus immortalis collocauit. Quod si recte rem subducimus, eosdem, quibus Populus Romanus olim vsus fertur, quosque æternis laudibus in cœlum extulit, relictos nobis hodie videbimus doctores, paucis admodum exceptis ac ne conferendis cum his quidem, quos ætatis ante nos injuria absumpsit. Viuit pater omnium, qui cæteris præiuit omnibus, autoritate pari apud singulos, Homerus. Viuit Aristoteles & Plato, summi sapientiæ consulti: viuit Musa illa Attica ac philomela, Xenophon. à quibus omnis fere ad Romanos sapientia peruénit. Poëtæ viuunt, oratores viuunt ac historici. viuunt, si non omnes, certe eximii ac summi. Neque minus bene merita de nobis est antiquitas, quod quosdam sustulit, quam quod

quod præcipuos seruauit. Hi jam ciues Græciam constituunt, hæ nostræ, Auditores, jam Athenæ sunt. Hanc Rempubl. in chartis, hanc in libris, hanc in scriptis habemus. In hac sola magni oratores, magni hodie poëtæ extant ac loquuntur. Epici cum grauitate summa Martem referunt quem canunt, Commici in focco, Tragici pro dignitate in cothurno ambulant. In hac Sacras literas eruditissimi ac facundissimi interpretantur viri. In hac leges Imperator nouas illas sancit & postremas. In hac medicinam Cœus, & qui illum sunt secuti, in hac sapientiam tot magni, tot illustres ac præclari profitentur viri. In hac omnis grauitas, prudentia ac eruditio, in eâdem omnes Veneres, festiuitates, joci omnes viuunt ac lepores. In hac ambulatorium Aristoteles (vir autem quis & quantus!) Plato Academiam, porticum Stoici, hortum Epicurus adhuc habet. Hæc est domus sapientiæ, Musarum sedes, eruditionis schola, forum eloquentiæ, orbis gymnasium, ingeniorum palæstra: hæc Respub. inuicta, æterna, immortalis est. Sola vetustatem fert, nec sentit: sola sibi, hoc est Græciæ, superstes, viget etiam hoc tempore ac floret. quæ vetere tempore Themistoclis in nauibus, ita in solis literarum monumentis continetur nunc ac terminis: quibus & ad nos peruénit. Saluedomina artium, hostis Barbarorum, excul-

trix ingeniorum, cura, deliciæ, voluptas, desiderium atque vnica eruditorum oblectatio & amor Græcia. Salue tot imperiorum nutritrix ac mater : quæ immenso ac inæstimabili scientiarum omnium diluuiō ac literarum, orbem vniuersum, sæcula omnia, ætates omnes inundasti. Tuo lacte populus Romanus adoleuit primum : tuis monitis ac disciplinis terræ præfuit : tuo ore ac facundia, adesse miseris, profligare improbos didicit : tuis ex vberibus facundiam ac eruditionem omnem magni illi Romuli nepotes expresserunt. Tu Macedonum potentia ac armis, nihil præter immortalem ac æternam Demosthenis opposuisti vōcem : qui armatus linguæ ac sermonis tui grauitate, enthymematum tot fulmina in hostem ac tonitrua vibrauit. Tui oratores eloquentiæ totius spiritum, vitam atque animam, M. Tullium dederunt : tuus ille seuerissimus Thucydides, Sallustium ac Tacitum formauit : tuus ille Homerus, è quo, tanquam ex Oceano communi, omnes riui scientiarum profluxerunt, quem non felicissima contagione ac furore mystico afflauit : qui Maronianam quoque instruxit aut formauit maiestatem. Singuli tuorum, singulos in omni arte ac disciplina perfecerunt : nisi quod philosophiam solam, integram propemodum ac illibatam, tibi conseruasti : cuius vix effigiem aut vmbra Romanoru in
sapientia

sapientia expressit. Tibi fatum ac fortunam gratulamur, quod superstes, quod incolumis, quod salua, per tot sciorum manus, tot ineptias Grammaticorum ac fastidia, tot glossas, obeliscos, stellulas, deliria, ineptias ac sordes, ad hoc usque tempus peruenisti: quod, inuita barbarie ac reluctante, cujus tu crudelitatem præ reliquis ac violentiam experta es, tot ingentes tamen ac inæstimabiles heroes tui, spiritum ac vitam in hunc usque diem produxerunt. qui jam corpore soluti, mentes nostras ad præclara excitant quotidie atque accendunt: cogitationes dirigunt ac formant: eloquentiæ inprimis succum, sanguinem, ac robur illud vere masculinum ac vegetum, illud vere tibi proprium ac tuum, non quæsitum arte aut paratum, sed innatum ac vernaculum suppeditant. Illud autem maxime ad nos spectat, quod omnino neminem è ciuitate tua, nisi negligentiae conuictum aut ignauiae, relegas. quibus non aqua tu, quod vulgo dicitur, non igni, sed prudentia, sed eruditione ac scientia tuorum interdicas. quales sunt, qui linguam tuam aut ignorant aut contemnunt, & cum nihil ipsi per se videant aut sciant, solis interpretibus, vt linguæ, ita rerum quæ tractantur plane ignaris, omnem fidem miseri ascribunt. A quibus qui recedunt, alteram in partem nimium abire solent. qui in verbis semper hæ-

hærent, & plerumq; linguam solam discunt; quidam tantum vt intelligant, nonnulli vt ostendent: qui cætera non tangunt, sed secure prætermittunt. instrumenta autem sapientiæ ab ipsa vt distinguunt, ita extra eam, cuius causa comparanda sunt, consumunt. quorum neutri mihi quidem placent. An enim tu, si vel natura, vel diuino munere hoc consecutus sis, vt cum viris omnium ætatum primis agere ac versari possis, quorum alios de animæ salute ac vita recte instituenda, de virtute alios, nonnullos de Republ. ac ejus bono, alios de rebus quæ ad contemplationem spectant, de natura nempe ac occultis rerum causis, disputantes audias, & hinc omnis vitæ fructus tibi sit pendendus, adeo ignauus sis ac socors, vt addiscere ea pudeat adolescentem, ad quæ senex cum aspires, nihil discere sine iis nihil scire possis? aut tam turpiter securus, vt cum tantis viris per miserimum interpretem, hominem mendicum forte aut famelicum, agendum tibi arbitreris? Infantes, Auditores, infelices judicamus, quod nutricum ope in sumendo cibo aliquamdiu miseri vtantur: quæ plerumque succum sibi meliorem seruant, hos saliuæ suæ pascunt. Vos audite rem certissimam & credite. Idem nobis vsu venit. Saliuæ putidorum est interpretum qua pascimur: nihil aliud quam sordes sunt ac fæces quas voramus: homines inelegantes ac non raro

raro negligentes sunt quos sequimur. qui vel non intelligunt quæ scribunt, & , ut eruditi sint, ac linguæ, quam interpretantur, gnari, ad millesimam facundiæ illius quam interpretantur non accedunt partem. Nunquam enim ego quidem, ut nunc candide vobiscum agam, arbitratus sum, vnam vel Herodoti, cuius nectare omni, omni Indicæ arundinis humore ac succo suauior est dictio, vel Platonis aut Hippocratis, periodum vel comma, ea venustate à Latinis reddi posse, ut non numeri ante omnia ac compositio mutetur, ut non occulta illa & diuina Artificii in aliis, in aliis venusta illa Ionismi pereat proprietas ac suauitas. Nam Platonem ipsum equidem cum lego, qui cœlesti quodam numine aut oraculo instinctus atque impulsus, supra omnem eloquentiæ conatum, rapi potius in altum quam assurgere videtur, ita tangor, rapior, accendor, ut oblitus ipse mei sequar, & quod ipse fieri à Bacchi sacerdotibus, cum à Deo suo impelluntur, in Jone ait, mel ex aqua videar haurire. In cuius scriptis omnibus, ac singulis propemodum orationis partibus, præter vbertatē ac prodigiosam quandam vim, in dicendo ac sublimitatem, tot vrbinitates, tot lepores, tot festiuitates tot ubiq; Veneres ac Gratiæ occurrunt, ut cū Græcia tres finxerit nec plures, mille in singulis Sermionibus illius aut Dialogis notare mihi videar.

quibus

quibus sapientiæ austeritatem ita temperavit, ut cum alios utilitatis causa & inuiti sæpe ac coacti legamus, hunc inuiti ac cum tædio de manibus ponamus: in illius autem lectione, tanquam in beatis insulis, inusitata quædam voluptate ebrii, ac quibusdam quasi immortalium Deorum condimentis delibuti, qui iisdem sapientiæ ac linguæ mysteriis imbuti sunt, versentur. Quæ enim ille sensuum oblectamenta, quas illecebras omisit? quos non laqueos ac elegantiarum retia lectoribus objecit? in quæ qui vel semel sese induit ac dedit, nisi forte ab omni prorsus comitate alienus, nisi voluptatem omnem animi ac sensuum, nisi omnes denique delicias atque oblectationes, quas ingenui ac liberales admirantur, respuat atque aduersetur, periculum non leue est, ne, tanquam in jucundo quodam labyrintho deprehensus, pedem ægre referat: &, quod fociis vasserrimi illius Ithacensis euenisse dicitur, diuinum loti huius gustum, nunquam, vel ex ore, vel ex animo deponat. Siue enim Socratis hospitium intuearis, non cauponam hercule aut vinariam inuenies tabernam: sed opacam amœnamque arborem, patulis suauiterque viridantibus diffusam ramis: quam hinc delicato frigore aura lenis ventilat ac mulcet, fons argenteus Ilissus delicatiore temperat: illinc, paltriæ Musarum ac fidicines cicadæ, voce

judi-

judicundissima demulcent, hospitesque loci hujus, sicut ipse loquitur, exemplo suo provocare ac laceffere videntur. Inter quas, haud aliter quam æmulus earum ac rivalis, sapientiæ diuinæ nectar & arcana sacri pectoris, vulpecula hæc Attica effundit. Siue facundissimam ferocis Alcibiadæ ebrietatem, arrogantiam Protagoræ, audaciam Thrasymachi, vanitatem Hippiaë, inprimis autem & vbique, vastam illam vrbanißimamque præceptoris sui (cujus sæpe amore quodam incredibili abreptum meminisse hic me sentio) diuini Socratis dissimulationem, quibus, Dii Deæque, eam coloribus depingit! vt liquefcere animum humanum inter illa sit necesse, neque frustra Ciceroni defuisse verba videantur, cum de eo judicat. Hunc eundem tamen, Auditores, cum Latine lego (neque indoctos nactus est interpretes, aut rerum imperitos) thermas ingredi Neronianas videor: tantus tepor animum inuadit. pandiculari prope, ac oscitare, quod fastidiosi solent, aut dormire lubeat. Aristoteles, qui solus non tam popularem quam conuenientem ipsis rebus eloquentiam inuenit, vt quot prope verba, tot arcana, doctor publicus humani generis ac summus sapientiæ ædituus, oracula effundat, quam crudeliter ab his acceptus est! Nam cum Plato, ejus scripta plus fortasse uoluptatis non vtilitatis habent.

habent, ore tantum alieno, hic non raro alia Latine loquitur. tanta vel securitas interpretum vel imperitia se prodit. Nihil de Plutarcho dicam, cujus equidem ciuilibus moralibusque monitis, non magis quam communi aëre hoc carere possumus, cum ad plebem usque, ac gynæcea ipsa, autor magnus, sapientiam deducat: qui quot modis, ô Dii boni, partim fœdissime corruptus, partim pessime conuersus est! Nihil de Hippocrate ac Galeno dicam, nihil de poëtis, quorum omnis vis in linguæ elegantia consistit. ut non tam conuersi, quam ad instar Satyri illius, quem venisse in certamen cum Apolline antiquorum fabulæ testantur, ab interpretibus excoriati plurimis in locis videantur. Nihil de Theologorum libris dicam. Exemplis enim uti ac auctoritate eorum malo, quibus etiam si non accedat commendatio cuiusquam, plurimum tribuere solemus. Diuus Hieronymus, magnum illud ac cœleste columnen ecclesiæ ac decus, cujus pietatem tam in scriptis quam in vita, admirari nemo satis potest, cujus exercitia præcipua, preces ac ieiunia fuerunt, qui frequentius gemitibus ac lachrymis, quam verbis de peccatis suis Deum immortalem compellauit, qui, relicta rerum vanitate, Bethlehemum est profectus, ut quo loco salus nostra nata est, eam vitæ sedem, pietatis domicilium, studiorum pariter museum.

seum ac perfugium haberet , quanta quam invitata diligentia , linguarum ibi quoque studio adhæsit! Nunquam desero Hebræam ne ab ea, inquit, deserar. quibusdam autem Græcæ imperitiam quam valide impingit! Vt de Sacris codicibus, de Eusebii Origenisque libris, (quos labore quanto contulit, distinxit ac conuertit!) nihil dicam. Idem, à Græcorum poëtarum lectione, omnem puerorum institutionem inchoandam esse inculcat. Græca autem eruditione jam percepta, ad Latinam tandem transeundum monet. Quid autem Suada illa ac medulla sacræ eloquentiæ, Chrysostomus? qui cum, instar amnis limpidissimi è summo monte prouoluti, ore leni ac suauissimo decurrat, linguæ causa tamen Aristophanem triuisse fertur. certe exhaust. Jam Gregorius ac Basilus, quos profecto paganorum cuius eruditione merito opponas ac facundia, quantum temporis Græcorum quos profanos dicunt, lectioni tribuerunt! quam diu in grammaticis, rhetoribus, poëtis, ac philosophis hæserunt! ut quam solam sibi ea tempestate hostes nostri laudem vindicabant, eam ex eorum scriptis, iis ipsis, magno animo præreptum atque extortum irent. Ita enim iudicabant, Omnia aut ignoranda, aut à Græcis, eorumque quos tum oppugnabant monumentis, haurienda esse. Quare & Latini solam eam linguam
diligen-

diligenter addiscebant : Græci autem, vt delicias ac elegantias autorum intelligerent exprimerentque , summo eam opere excolebant. Hos secuti sunt eximii summique vini, in purgandis quidem atque interpretandis legibus Alciatus, Fernelius in medicina, in diuinis aliisque literis Erasmus , in philosophia ac humanioribus scientiis, Politiani, Barbari, Mirandulæ, Ficini , aliique ex Gallis infiniti. qui non amplius Athenis, vt Romani, sed ex ista, ista, inquam, Auditores, quam hic vobis commendamus Græcia, Græcia hac, inquam, nostra , postquam accurate linguam didicissent, totum artium ac eruditionis orbem, incredibili felicitate ac successu, à barbarie ætate nostra vindicarunt. quos Statores literarum merito appelles. fugientes enim clade accepta atque oppressas , fortiter stiterunt. Qui cum ipsos accessissent fontes , vel quæ maximo labore didicissent, erudite interpretati sunt , vel quas ibi inuenissent disciplinas, in apertum produxerunt. Qui, vt iis ignorantiam, qui linguas vel non discunt , vel (quod omen longe à nobis absit) etiam euertunt, ita iis qui in istis hærent tantum , neque earum vsum vident, ignobilitatem merito obijciunt ac negligentiam. Qui non res, non eloquentiam, in Lyfia , in Æschine , Demosthene , Isocrate, Homero, Pindaro, Euripide, aliisque summis maximisque autoribus dicendi, sed
jejunas

Jejunas quasdam ac febriculosas cum Grammaticis ineptias ac observationes quærunt. Quorum tamen è frequenti lectione, rerum illa princeps ac regina nascitur oratio. quæ interpres mentis atque rationis nostræ, cum se, optimorum copia verborum pariter ac sensuum instructa, è prudenti pectore deuoluit ac præcipitavit, etiam inuitos in stuporem rapit ac defigit. seu diuitias opesque proficitur suas, seu concisa ac neruosa breuitate, aculeum in animo relinquit. Atque iidem, cum Platonem, Aristotelem, Plutarchum, Xenophontem legunt, aut cæcutiunt vt talpæ, aut in literis, in syllabis, in verbis, non ad tempus, vt oportet, sed perpetuo morantur: habitant in iis non diuertunt. Aliter Romani. aliter & nobis est agendum. Hoc agendum, ne scriptoribus præclaris abutamur: danda vero opera, vt penitus intelligamus. Cauendum, ne in verbis, in sermone, in antiquitatis cura fixi semper hæreamus: danda vero opera, ne ista ignoremus. Fugiamus nimium in rebus per se parum profuturis studium ac curam: hoc agamus tamen, ne profani nec initiati in opertum veniamus. Huc ingenium, huc neruos intendamus. Linguam cæteraque ejusmodi, ætate prima, res paulatim hauriamus. Audiuiſtis, Auditores, quo jam loco sitæ sint Athenæ, quo præclara illa artium inuentrix atque excultrix Græcia. Sublato quasi digito ac manu,

locum,

locum, in quo omnis animorum cultus, in quo omnes liberales prostant disciplinæ, demonstraui vobis, atque ad ipsum fidelissime deduxi. Academiam, plerisque ignotam, vobis designaui. Ad emporium præiui, in quo omnium ingenuarum mercium, quemadmodum jam audiuiſtis, in quo omnis eruditionis publicus, ac toto orbe etiam ætate hac nostra celeberrimus mercatus est. Precium quo ista comparantur, labor, assiduitas ac diligentia est. Vestibulum ac quasi limen hujus ædificii aut templi, linguæ est cognitio. Hæc illius sacri, quo carere nemo potest, & quo rite initiatuſque plenis paſſibus ad ipsam immortalitatem, gloriam, ac famam, tendit, parua sunt mysteria. Hæc qui nescit, relegatus è divina ista vrbe, nullum nisi ex arbitrio interpretum, qui sæpe nihil sapiunt aut sciunt, cum consultis sapientiæ commercium habere potest: peregrinus, inquilinus, barbarus, ætatem agit; alienæ ignorantia, fatuitatis & delirii mancipium ac verna. Denique, vt vri, bubali & muli, aliaque id genus, magna quidem, sed sine omni sensu animalia ac vere bruta, ferro naribus immisso, ad arbitrium cuiusque quolibet ducuntur: ita quantum quisque scit aut nescit, discunt aut ignorant, qui antiquitatem, omnium disciplinarum matrem, vt intelligant, ab interpretibus indoctis, tanquam pare perforata, quolibet se duci patiuntur.

Pindari.

*Pindari Pythiæ præmissa, in qua ostenditur, quomodo
veteres Philosophi Poëtarum scriptis sint usi.*

O R A T I O XXVIII.

Quemadmodum antiqui scriptores, Auditores, cæteris numinibus, alia atq; alia arma tribuunt; Mineræ galeam, Neptuno tridentem, sagittas Apollini, soli vero Joui tonitru ac fulmen relinquunt: ita veterum scriptorum censores, aliis poëtis aliam virtutem; soli Pindaro sublimitatem, majestatem, ac cœlestem quendam spiritum ascribunt. Ac nonnulli quidem, qui virtutes hujus viri attigerunt, aliorum judiciis nituntur. Præcipuus summusque illius præco, Flaccus est. qui ad hanc verborum vim, ad hoc sententiarum pondus, ad diuinos denique illos subitosque motus, quorum tanta hic est copia, conatum aspirare humanum posse negat. Vt Fabium, ut Dionysium, ut alios omitteram: qui & multa & verissima, & pauciora tamen quam pro ejus meritis, dixerunt. Mihi vero, qui non tantum consuetudine atque instituto, sed naturæ quoque instinctu, abhorre à vulgo soleam; qui his tantum tribuunt, ut sibi fidem non majorem habeant, errare ac decipi videntur. Nam ut illi qui lac candidum, mel dulce, harmoniam aliquam perfectam esse ac plenam, sciunt ac intel-

intelligunt , nullius aut iudicium expectant
aut suffragium, quia potius quæ sensibus ob-
jiciuntur , iis ipsis tractant ac distinguunt :
ita miseros atque infelices duco, qui quæ ipsi
animo ac mente vident , de his credere aliis
quam ipsi iudicare malunt. Quod si quis-
quam ita obsurdescit, ut nec militum clamo-
rem in conflictu , neque tympanorum soni-
tum in prima acie exaudiat, illi ego, quia au-
ribus non utitur, alieno ut utatur testimonio
ac sensu , facile concedam. Si quis vero est,
quales omnes esse oportet , cui talia non au-
res modo , sed & animum quoque ipsum vi
ac delectatione quadam admirabili percel-
lunt , excitant, attollunt, neque sui compo-
tem consistere ultra patiuntur, quin ad arma
furibundus atque attonitus prorumpat , cæ-
dem hostium ac cladem cogitet , in oculis
vultuque concitatæ mentis signa præ se fe-
rat, ut iudicium de iis alienum petat, quis per
omnes Deos furor ac amentia est? Atque ego
quidem, Optimi adolescentes, morbum esse
quendam , cui nomen est lethargo, è libris
medicorum didici. Eo morbo si quis teneat-
ur, assiduo sopore, ac necessitate dormiendi
sensus impediri, corpus , aut cadauer verius,
perpetuo marcere detineri, humi aut in stra-
tis , sine motu & spe vitæ prout quemque lo-
cum ante accessum mali ac vim occuparit, ita
continenter obtinere, nihil ut intelligat, vel
audiat,

audiat, vel sentiat. Quo mihi morbo aut
simillimo afflari, nonnulli qui in scriptis poë-
tarum hodie versantur, merito videntur. Pri-
dem enim factum ex quo intelligere diffi-
mus quæ in iis veteres tantopere admirantur.
Pro quibus, triuialia, inepta quædam ac mi-
nuta vt plurimum rimamur. Dicam, & cum
fructu fore dicam vestro : Periit nobis ge-
nuina illa poëtas explicandi ratio, post-
quam sterile Grammaticorum studium fines
suos euagari & in alienos pedem terminos
proferre cœpit. Quippe, vt Geometriam,
præstantissimam philosophiæ partem, sordi-
dam atque vsibus quotidianis modo neces-
sariam, plerique arbitrantur, postquam ejus
beneficio, metiri agros, murum tollere, &
in ista tam abjecta ac vulgaria deprimere eam
homines cœperunt : ita, pace vestra dicam,
sapientiæ injuriam fecistis, qui in Poëtarum
libris aliud quam ipsam quæsiuistis. Prodi-
tum memoriæ à Græcis legimus, fuisse Bren-
num quendam, qui cum maximo exercitu,
postquam totum fere orbem peruagatus es-
set, Macedoniamque exhausisset, urbem
Delphicam inuaderet diriperetque, in tem-
plum denique Apollinis, humanæ scilicet
jam prædæ satur, vim armorum subito con-
uerteret. Huic nihil tam fuisse in votis, quam
vt statuas Deorum, vt donaria ac vasa sacra,
cæteraque quæ jam auaritiæ humanæ ipsa
exemerat

exemerat religio, tolleret, euerteret, conflaret, in profanos denique aut obscenos vsus verteret. Credite idem nobis euenisse. Tempula Apollinis, sacra Musarum ac delubra, ornamenta sapientiæ, donaria virtutis, quæ poëtarum adyto conclusa jacent, imperiti quidam inuasērunt ac profani: qui in literarum contemplatione & syllabarum, rerum diuinarum vim ac maiestatem consumpserunt. Video Platonem nostrum, cum de animarum immortalitate agit, in grauissima hac disputatione Pindarum laudare. Video in Theæteto, cum de mentis vi præstantiaque agit, hujus ore loqui. sed & in Republica, imprimis de justitia cum disserit ac fraude, tanquam dictione Apollinis, autoritate ejus niti. Dii ergo eos hominesque perdant, qui ex auro tam præstanti, contra quam Rex ille antiquus, peluim ineptissimi aut matulam fecerunt: qui, ne pueri in scholis ignorarent, cujus temporis aut modi singulæ sint voces, modum omnem arrogantia ac vanitatis hic excedunt: tempus vero, rem sanctissimam & omni auro cariorem, nihil promouendo perdunt aut consumunt. Nam dum his intenti, folia aut umbras arborum sectamur, ipsi nobis fructus intercipiuntur. Vt si quis autumnus medio, sub ficu aut sub malo Solem tantum vitet: in vindemia sub pampinis, dum alii ex vsu suo aut suorum vvas legunt,

legunt, nihil præter gratum frigus capret, atque hoc vno se oblectet. Nemo eloquentiæ splendorem, nemo rerum ac sermonis dignitatem, nemo impetus cœlestes aut sententias sublimes nemo tot præcepta, tot oracula examinat, aut serio expendit, quæ si in Platone aut Aristotele occurrerent, digna sane, quibus vitam quibus mores quisque nostrum emendaret, crederemus. Nunc, quod de Phinæis dapibus Poëtæ dicunt, quicquid fœdæ infestæque aues istæ tactu semel impurissimo fœdarunt, merito nonnulli auersantur. Atqui expugnandus est hic stupor, hic veterbus animi & torpor: ne autores semper adducamus tantum, nihil autem ipsi videamus; & quæ tam præclara esse aliis de iis credimus, eorum nunquam vsum sentiamus. Spartanos ajunt, quories cum hoste congressuri essent, non tubarum fremitu aut bellico clangore, sed Tyrtæi, cujus partem adhuc aliquam, ut vulgo creditur, superstitem habemus, mascula poësi mentem ad virtutem inflammasse. Videbant quippe viri magni, non tam strepitum inanem & clamorem sine mente, quam perfectam eloquentiam facundiamque, & rythmis numerisque astrictam, quæ & virtutem ita commendaret, incredibilem reconditamque vim ac jus in animos habere: reliqua brutis esse relinquenda. quæ ut voce vtuntur, sed confusa, ita tali optime excitantur.

Y

tantur.

tantur. Estne autem aliquis è vobis, qui his viris defuisse pædagogum dolet, qui in acie ac ipsa fronte, ferula armatus, quod solenne monarchiæ hujus sceptrum, in Tyrtæo ordinem verborum, rationem syllabarum, singulasq; orationis partes, accurate, sed Grammaticæ constructionis rationem Rhadamanto reddere aut Minoi cogerentur. Idne Orthryadem, Dii boni, aut inuictum ardentemque Leoniden, illum qui ingentis animi ceruicibus ac nervis vniuersam Persiam sustinuit, spectasse arbitramur? Atqui neque illis scire quicquam amplius vacabat, quibus tam procliue erat mori: neque nobis in tam leui argumento moriendum erat, qui de vita recte atque ordine instituenda cogitamus. Affirmare tamen possum, in hac prima quam videtis Pythiorum ode, tantum majestatis, spiritus esse ac neruorum, quantum in Tyrtæi musa, cujus sola recitatione vita illis tum sordebat. Quid ergo? Illi res, verba Grammatici ac voces spectant: illi virtutem adferebant; hi scientiam affectant solam: quæ si ad minima, aut aliena dilabatur, & molestiam sine vilo fructu & cognitionem sine vñu habet. Neque hoc jam, Auditores, ago, vt scientiarum fundamenta ac discrimina conuellam, muros,

ROS,

ros, quibus reliqua nituntur, & tibicines evertam, multo minus ei arti quicquam detrahā aut demam, quæ, ut recte dicit Fabius, *necessaria pueris, senibus jucunda est*: sed & absit ut ignorem, nos jam consuetudine ac usu eo esse adductos, ut cum reliquis peccemus: tantum nunc de iis loquor, qui cum Academicis initia ac tyrocinia Scholarum, pædagogum munus cum professione, limites scientiarum inter se confundunt, neque quæ præcipue notanda sunt à cæteris distinguunt. Hoc postremo dicam: Artem sibi fabricent, excogitent, regulas, canones, præcepta, habeant Grammatici: Poëtarum autem scripta, (quæ non stulte modo sed & arroganter nimium inuadunt) qui virtutem animis instillant, ita sibi vindicent, ut cum artem hac autoritate suam confirmarint, cætera relinquā nobis: Pindarum, Homerum, Hesiodum, Sophoclem, Euripidem, viris concedant. Neque ægre ferant, si hic audiant,

——— *sacer est locus. extra,*

Meiste.

An enim ego, si impatienter feram, tam ineptum esse quenquam, ut cum Phædrum aut Phædonem sumpserit in manus, librorum Aristotelis qui Metaphysici dicuntur, explanationem seriam promiserit, nihil præter voces & origines earum tractet, æquiore feram animo, in Pindaro id fieri, qui moralia è tri-

pode oracula pronunciat, aut in Nicandro, qui venena eorumque vires ac remedia, aut in Homero, è quo res potissimum & Principes antiqui & Philosophi petebant, quibus aliter Platonem vsum atque Aristotelem, quis tam ineptus vt negare audeat? Nisi prostibula ac scorta, viros istos summos ignauissimi mortalium existimant, in quibus pro libidine grassari cuius licet. quod jam olim in Homero factum, merito antiqui conque-
runtur. Nondum Ilias & Odyssæa, tot ineptis obseruationculis, tot Græcorum scholiis deliriusque obsessæ, nisi fallor, erant, nondum argumentum & materiam, tot lectionibus diuersis ac mutationibus præbuerant, cum Peripateticorum Princeps, nihil majus in tam ampla veterum auctorum, quos ple-
rosque nostro tempore desideramus, copia, aut inuenire aut offerre Regi suo potuit. Non præstantes illos centum quinquaginta octo libros, quos de Rebus publicis conscripserat: non diuinos illos ad Nicomachum De moribus, non Platonem, non è sancta Italorum secta aliquem. quorum ipsæ quoque literæ & syllabæ (nam Dorice loquuntur) sapien-
tiam ac studium virtutis inspirare animis vi-
dentur. Ibat is per tot populos, quot expu-
gnauerat, onustus, iuuenis terrarum domitor
ac terror, tanti quidem precii ac momenti, vt
cum Indos atque diuites gemmisque expu-
gnasset,

gnasset, nihil preciosius Homero quod ostenderet, habere se profiteretur. Idem, cum Thebarum urbem deleri funditus iussisset ac euertere, postquam aedes Pindari accessit, hæsit, stupuit, ingemuit, ingentemque illum spiritum, quem nulla arma, nullæ gentes, non Oceanus, non ipsi prope Diis inaccessæ rupes sistere potuerant, sola tanti nominis ac famæ recordatio cohibuit ac flexit. Civitatem delete, inquit: domum vnicam relinquere. Quod & versu illo est testatus,

Πινδάρη τ' ἑμὸν ποίησιν τὴν σὺν ἡμῶν ἀντιόχῳ.

Et fortasse tamen ignorabat Alexander, quot Olympiorum ode prima colis, quot hæc colla syllabis, quot unumquodque carmen hic periodis constaret. Idem ignorare & Hiero, Rex Siculorum poterat, cui primam Pythiorum Poëta inscripsit. cætera non potuit profecto, quibus eum ad virtutem, ad gloriam ac laudem, quavis tuba vehementius in fine carminis impellit. Quorum mentem aliquanto fufius vberiusque à me hic expositam habete.

Idem age quod gubernatores solent: volum ventu explica atque expande. Cane turpi lucro Rogium submissas animum. Semper de futura hominum existimatione cogita. Eam animo insige. Sola quippe mortuorum hominum extendis vitam: si ab oratoribus præsertim ac poëta celebrantur. Nunquam præstans illa

Cræsi virtus, singulari quadam comitate temperata, interit: Barbarum contra illum atque immanem Phalarin, qui crudeli tauro & accensis ignibus miseros mortales cruciasse fertur, par ubique fama sequitur. Nunquam illum in clarorum hominum consortio, fidibus, adolescentes, prout mos est, & sermone celebrant. Porro prospera fortuna uti, primum homini est præmium: bene vero audire, proxima est felicitas. Vtrumque cui evenit, tanquam in certamine, supremam jam coronam consecutus est.

Et tamen nihil aliud quam umbram hic videtis aliquam, effigiem, non corpus. Et enim ut illi, qui aut minus quam natura patitur assumunt cibi, aut aviditate nimia corpus onerant, tabem nonnunquam incurunt: ita tam quod addis quam quod demis, majestati viri hujus & splendori protinus discedit. Estne autem tam ignavus quisquam, qui in hoc verborum & sententiarum igne, cinerem non flammam quærit, & cum pauca quædam de Phalaride & Cræso intellexerit, reliqua è manibus deponit? non orationis vim ac flammam, non translationum indolem ac spiritum, non præcepta vitæ, non prudentiam examinat? Expande velum, inquit. id est, Animum, Rex magne, tantæ parem fortunæ, regium, augustum, quantum potes, erige ac attolle, cursuque, ut cœpisti, inoffen-

inoffenso, æquor illud gloriæ decutre. Sed profecto, Vide tamen ne impingas. Ingens tibi aduersaria proposita est. Quæris quid sis illud? Quod haud raro regna florentissima euertit, Regum animos enervat atque effœminat, cupiditatem illam gloriæ ac sitim, quæ nunc maxima ac summa in te flagrat, funditus exstinguit. Is est lucri odor. qui, non vi aut armata manu in certamen venit, sed occulta quadam fraude leniter obrepit: non aperto palam Marte concreditur, sed paulatim, quasi pestilenti fidere, præclaram intus animi lubidinem corrumpit. Huic te vt fortiter, Rex magne, opponas, tempus omne, omnem futuram æui magnitudinem, ac tot annorum post te spatia, propone tibi. Aliquid post vitam istam, quam jam ducis, superesse credas. Famam hominum proborum & existimationem improborum, fac distinguas. Ne quid erres, nihil vestrum latet, nihil posteris subduci potest. Facta vestra cum fortuna, in illustri loco Deus immortalis collocauit, posuit, fundauit. Caue hic erres, aut impingas. quicquid sit à vobis, oratores ac poëtæ tollunt, ac in famæ gremio & sinu ponunt. Neque virtus vestra neque vitia latere solent. Vtriusque luculenta tibi dare exempla possum. Cræsi singularem liberalitatem, quo fauore, quo applausu prosequuntur homines! Immanem contra scelestumque Phalarin,

larin, quis non opprobriis ac diris detestatur? Nullam illi quisquam laudis partem in sermone, aut epulis, in quibus, more Græcis vſitato, magni cantu fidibusque puerorum aut adolescentum celebrantur viri. Successus quippe ad virtutem si accedat, præcipuum id vestræ fortis bonum est: cui si suffragium quoque hominum & gloria subscribat, quod vltius expectet splendor vester ac majestas Regia non habet. Hæc si Alexandro suo Aristoteles, Dionysio Plato, Cyrò suo Xenophon proponeret, non prudenter magis & fortasse minus eloquenter eadem dixissent. Eant nunc abjectæ illæ animæ, eant, vt ineptis quæstiunculis, interpretationibus ac notis, sacris Poëtarum monumentis, quorum vſum aut ignorant aut peruertunt, frigidam suffundant. Neque tamen tertiam eorum partem audiuiſtis, quæ prudenter, grauitè, ac sanctè, in hoc carmine dicuntur. De origine virtutis & auctore ejus, Aristoteles & Plato, alter quidem in Moralibus, alter in Menone, Protagora, Theage, Euthydemo, quam diffuse ac nonnunquam obscure, disputarunt. vt Plutarchum, Xenocratem, Critonem, Simonem Socraticum, aliosque, quorum diuersum quisque iter sequitur, omittam. E quibus, consuetudine alii & habitu, alii præceptis & doctrina, comparari eam docent. Alii Deo omnia tribuunt, alii nihil.

Ne

Nepueri, ne tanta animis assuescite bella.

Quare factiose rem geritis? quare in partes hic abitis ac seceditis? quare veritatem ipsam, quæ non nisi vna esse & simplex potest, pessime diuulsum ac dilaceratum itis? Cygnum Thebanum, nisi graue est, audite: hoc oraculum consulite ac audite. quod non furibunda Delphis Pythia, non Dodonæus Jupiter aut Ammon, non Ismenius aut Clarus Apollo, non vicani aruspices aut de circo Astrologi,

Non enim sunt ii aut arte diuini aut scientia,

Sed superstitiosi vates, impudentesque harioli,

Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam,

verum poëta, magnus Apollinis sacerdos, effundit.

Εκ θεῶν γὰρ μαχαιαὶ πῦ-

σσι βροτῶν δ' ὀϊαῖς·

καὶ Λοφοί, καὶ χαρὶ βία-

ται, πλεῖστοι δ' ἔφω,

Omnia humana virtutis rationem atque instrumenta Deus supponit. è quo solo fonte, sapientia, fortitudo ac, eloquentia dimanat.

Queris quæ virtutis sit causa: Paululum morare, & distinctionem accipe. Duplicem hic video. Mille, inquit, rationes, mille vias, mille artes ad possessionem virtutis homo

excogitat. quas poëta machinas nunc vocat. Eas ipsas, si ascribas homini, profanus, impius, sacrilegus videris. Altius eundum est. Omnes, inquit, hæ virtutum machinæ à Deo sunt. Nam, ut mille operarii ac manus, domum cum fabricant, prima tamen causa est architecti ratio: ita consuetudinem in homine ac præcepta, virtutis esse causam, nemo negat: prima tamen, solus est Deus. Huc accedant sane istæ Philosophorum voces, quamvis à Poëta dicuntur,

*Ego Deum genus esse dixi semper & dicam
cœlitum,*

Sed eos non curare opinor quid agat humanum genus.

Huc accedant impii ac cœci talpæ isti, qui ex Epicuri sui hortis & areolis, adamante quovis firmiorem, quavis luce certior de diuinitate opinionem, cum qua omnes nascimur & educamur, tanquam pulverem aut molle lutum, delere ex animis conantur: qui caliginem ac tenebras, quibus animos eorum iudex iustissimus damnauit Deus, voluptate languidi, torpore marcidi ac ocio, neque quicquam nisi callidi deliciarum arbitria obsoniorum ac vinorum erudituli censorum, omnibus objicere conantur, & in angulis ac latebris, quas tanquam feræ colunt, cœlum, ut videntur sibi, & religionem, calide oppugnant. Quæ opinionum contagia
ac

ac pestes, vt præsertim hac ætate diligenter caueatis, nemo grauius monebit hoc auctores: cui pietatis laudem, quæ virtutum cæterarum princeps est ac mater, merito attribuit vetustas. Hunc eundem tamen locum si Grammatico examinandum tradas, cogitare ipsi, aut ex me audite, quæso, quid dicturus sit. Vocem ibi esse quandam quæ facundiam designat: rarum ejus vsum ideoque obseruandum esse. Eam vocem ex duabus aliis componi, quarum vim ac rationem aliquot exemplis confirmabit. quæ nos nec damnamus, & quotidie, cum opus est, præstamus: nam & ipsum Socratem nonnunquam, de origine ac natura dictionum singularum disputasse scimus. Neque hoc tamen loco sine iis sapere non possumus. Aliud nunc agimus ac meditamur, aliud est ac diuersum in quo laboramus. Nam si magnum illum orbis domitorem, Macedoniæ, dico, Regem, pauci reprehendunt, multi etiam extollunt, quod inuicto animi & corporis labore, nulla aut terrarum difficultate aut aquarum deteritus penuria, ad Ammonem vsque penetrauit, ne de vero Patre suo dubitaret, cur laborem aliquis immerito à nobis sumi putet, si virtutis causam ac originem quæramus? Noli, rogò te, quicumque huc accessurus es, interpellare hoc sacrum: caue vitium auspicio aut faxis aut humana cum diuinis confundas:

fundas. Nam vt in eodem campo , taurus herbam , canis leporem , ciconia serpentem inuestigat, & vt in eodem illo carcere in quo Socrates de morte disputabat , in eadem illa domo in qua Cato pertinacem illam libertatis emittebat animam , pila aliquis fortasse ocium aut tessera fallebat, ita & nos multum hic distamus. Quantum autem quisquis es attende. Audiuitis olim, credo, insolentem quendam Persæ fuisse Regem , qui naturæ vim inferret, montem nauigaret, Hellespontum iungeret, Neptuno compedes ac vincula injiceret. Hic cum per Pylarum claustra tantum populorum vndam in reginam dominamque tum terrarum Græciam effunderet , vt nec terra tot alendis jam sufficeret nec aquæ ; locum denique vix inueniret, in quo perderet tot homines, quot, homo demensissimus , seruare posse se existimabat ; magnus primo terror vniuersam Græciam ac trepidatio inuasit. Athenas autem vel imprimis : quæ opibus, potentia, virtute , cæteris Græcorum vrbibus ac vniuersæ genti antistabant. In tam subito tumultu, trepidatione ac pauore , erant qui hominum , erant qui Deorum fauorem, auxilium ac opem implorarent. Delphos subito mittuntur, qui oraculum adirent, Deum consulerent, responsum referrent. Rogantibus Apollo respondet,

Τεῖχος Τροζηνεῖ ξύλινοι διδοῖ Ἀρύεσσα Ζεὺς,
Μῦθοι δ' ἀπόρρητοι πελιδνῇ, τὸ σε τέκνα τ' ὀνύχῃ.

Urbem, inquam, ligneis in muris saluam fore.
Dum de hujus mente oraculi & de Athenarum agitur salute, fingamus quendam, pallidum, famelicum, barbatum, præter expectationem omnium, in ipsam concionem, dubitantem adhuc & suspensam, subito venisse, qui hoc modo ciues compellaret: Oraculum, Athenienfss, de quo disputatis, ad vos misit Deus, in quo summa rei vertitur. Cujus hic interpretationem ad vos adfero. *Carmen est Heroicum, nonnulli Epicum dièxre. Sex autem constat pedibus. De ejus inuentore dubitari video: alii Phamonoem quandam, alii Thalen, alii Pherecyden, alii columbas illas Dodonaas fuisse volunt. Quid autem jubet Deus? Audite quæso & fauete.* Et cum omnes rursus ora in hominem ac vultum conjecissent, ibi tum sic denuo cœpisse: *Prima vox oraculi est τεῖχος, quod à τείχευ viri sapientes deduxerunt, sicut ξύλοι à ξύω. quia nulla πρὸς τὸ ξύον magis apta est materia. ut nimirum lenigari & exasciari possit. Iam Τροζηνεῖς, Minerva est: ita enim à torrente in Bœotia aut Lybia, ut quidam volunt, dicitur. vel, quod mensis die tertio sit nata. Quod mihi quidem, nisi vobis, viri Athenienfss, secus videatur, semper præ reliquis arrisit, cum & hodie in hac urbe dies iste sacer habeatur. Novi tamen, qui à*
τῶν,

*regem, quod terrorem hostibus immittat, ita dicam velit. Est nonnemo qui à tribus anni tempestatibus ab Ægyptiis sic primo nuncupatam velit. ut qui quartam penitus ignorent. Adidi est poëticum profecto, pro quo didici dicendum erat. Atque ita dum ad finem peruenisset, neque ultra addidisse quicquam. Ut de reliquis non dicam, quid Themistoclem fuisse responsurum creditis? Quid vero aliud quam quod quisque nostrum in re simili? Tibi quidem, optime virorum, alio opus esse oraculo video. Vtrum albo, scilicet, veratro potius an nigro, caput istud tuum expurgari debeat. De quo Æsculapius & medici respondent. qui quid hac in parte sit agendum, melius videbunt. Morbus tuus est *μαρία*. ea vox à *μαρία* deducitur. Quam nisi diligentius in posterum curaveris, in muro quidem tu, non ligneo, sed ferreo, servaberis. Nos hic de salute Reipublica agamus. Et mox iterum ad omnes: Murus iste, ô Athenienses, naues sunt. Iis conjuges ac liberos, relicto solo hoc, his laribus & focis, pro se quisque imponat. Ita Salaminem petere jubemur. ibi patriam totamque Græciam aut manu vindicabit quisque aut occumbet. Consilium Themistoclis secuti sunt Athenienses, & vicerunt. Idem ego vos ut faciatis autor sum. Ea quæ Grammaticorum sunt, priuatim per vos quisque vel è nobis obiter discetis. Ut hic autor vobis profit,*

majora

majora sunt quæ requiruntur. Maximus facundia ac summus, ut nouistis, usus est. Hinc orationem viuידam, sublimem, masculam, neruofam; hinc colorem, succum, & figuras, ducite ac haurite. Major sapientia, quæ longe pluris. tot propemodum præcepta uitæ, quot aut syllabas aut verba, hic uideris. Expergiscimini, honesta pectora, laudi destinata iuuentus, neque illorum vos autoritas abripiat, qui cum nullam ferre eruditionem possint, maxime poetas accusant: qui ut primi, quod ubique notant veteres, philosophi fuerunt, ita primi vniuersæ sapientia inuidiam sustinuerunt. Vetus ista est calumnia. Septem illos procures Græcorum, primos sapientia consultos, Thalen, Biantem, Chilonem, reliquos, credo, audiuitis: hos cum nondum alii philosophos vocarent, imperiti, ut Laërtius testatur, per ludibrium poetas dicebant. Plerique enim, more antiquis usitato, quæ præclare excogitassent suauitate numerorum condiebant. Eadem opinionum labes nostros quoque homines afflauit. Si quis vnum epigramma scribat, toto uitæ tempore hoc luendum est: nihil hoc excepto posse aut didicisse existimatur. De scientia, de eruditione ac virtute, si illorum sequimur suffragia, periclitatur, cui hoc feliciter successit. Adeo immane ac graue crimen est, si Diis placet, eadem cum illis, quos facit moriones

moriones illi Poëtarum aduersarii mirantur,
 præstitisse. Et tamen, vt vobiscum agam, ô
 censores acerrimi, Solonem puto quendam,
 virum prudentissimum fuisse scitis, & Athe-
 nę hoc clamant: Vnum librum aliquem euol-
 uite, aut tractate, statim ejus carmina oc-
 current vobis. Pythagoram grauissimæ fami-
 liæ fuisse autorem non ignoratis: Aurea illius
 carmina videtis. Marcum illum Tullium,
 Romanæ fontem eloquentiæ ac regem, Pa-
 trem quoque patriæ fuisse dictum aliquan-
 do, nisi fallimur, legistis: Aratea ejus nondum
 perierunt. Socratem, Platonem, Aristote-
 lem, si pergitis, opponam vobis, quos hoc
 modo deliquisse omnes scimus. & eorum
 aliqui adhuc leguntur. Quam velletis, nulla
 literarum superesse monumenta, vt poëtas,
 homines ineptos, optimarum artium peri-
 tos, Grammaticos impune diceretis. Atqui
 liceat per vos, ô summi maximique viri, scire
 aliquid quod ipsi semper ignorastis. qui si
 tam ignari rerum hætenus vixistis, vt philo-
 sophorum aliud quam poëtarum institutum
 esse aut fuisse olim, credatis, non poëtas sed
 philosophos audite. *Poesis est Philosophia*, in-
 quiunt Platonici, *tempore antiqua, composi-
 tione numerosa, sensu vero fabulosa. Philoso-
 phia* autem, testibus iisdem, *est Poësis, tem-
 pore recentior, sensu planior.* Qui, vt ipsi jam
 videtis, sapientiam vtranque dicunt: alte-
 ram

ram recentem. quæ ne vobis quidem displicere potest; alteram antiquam: quam vos nunquam didicistis. Dio ille, qui à suauitate quadam singulari & amœnitate linguæ, nomen oris aurei est consecutus, cum nonnullos è philosophorum turba dici Socraticos audisset, Socratem, inquit, ipsum cur vos non Homericum vocatis? qui vt reliquos ad Socratem, ita hunc cum reliquis referri ad Homerum voluit. Hæc si vobis nunquam præceptores persuaferunt vestri, miseros nos atque infelices, qui tam graues imperitiæ ignauixque vestræ pœnas damus: sin dissimulatis, improbi & nihili estis. Nos vero, qui vbique veritatem sine vlllo aut liuore aut malignitate sequimur, qui neque auribus ad audiendam, neque animis ad sentiendam hanc diuinitatem vnquam caruimus; quibus tam acceptus sapientiæ conspectus est, vt in sordibus, in tenebris, in nocte ipsa si occurrat nobis, pronis eam atque effusis vlnis cum immensa quadam incredibilique voluptate amplexuri simus; quid agemus, cum hoc cultu, hoc sententiarum fulmine & cœlesti pondere verborum, sese infundit nobis? Totam eam mente intimisque admitteremus sensibus. Hunc præcipue autorem, cujus totam in nos maiestatem deriuabimus. Nam quemadmodum cinædi olim & effœminati, ad Jonicos plerumque modos corpus commouebant;

522 DANIELIS HEINSII
uebant; tubam ac bellicum clangorem, &
quæcunque grauius attollunt aut accendunt
animum, fortioribus cum bello relinquebant.
quibus cura Reip. ac salus incumberebat: ita
nos imbelles poetarum vulgus, aliis non inui-
debimus: ad virilem vero & sublimem hunc
concentum, vitæ nostræ actiones dirigemus
ac formabimus.

Panegyricus Illustri viri Iosepho Scaligero scriptus.

ORATIO XXIX.

SI virtuti si eruditioni quicquam tuæ vel
addere laus nostra, Iosephe Scaliger, vel
cujusquam posset detrahere calumnia; ma-
gnam amicis tuis voluptatem, maiorem ad-
uersariis tuis ea res adferret. Cæterum, cum
neque intersit laudis tuæ quid loquatur quis-
que, neque ab opprobrio aliorum modo
virtus tua sit sejuncta, sed & commendatio-
nem nostram antecedit, videndum potius,
ut quantum alii malignitatis suæ specimen
dedere, tantum nobis pietatis nostræ &
virtutis constet ratio. Erit aliquando tem-
pus, cum in mores cum in vitam tuam posteri
inquirent, & quæcunque de te rumor sug-
gesserit, inter exempla erunt. Inuidia, male-
volentia, & calumniæ, sicut morbi, viuenti-
bus molesta sunt: cæterum ut maxime diu-
turna

turna sint ; circa rogum plerunque evanes-
cunt. Virtus & existimatio, sero, vt plurimum,
jus suum impetrant, neque prius quam de fi-
ne nostro statuit natura , odium cum causis
extinguitur. Tantum illud nobis hic cau-
dum est, ne quantum sua alios improbitas,
tantum nos aut studium abripiat aut amor :
quem, ni fallor, nemo melius tuetur quam
qui gratis amat. Equidem non raro orato-
res maximos miratus sum, qui in principum
virtutibus regumq; omnem posuerunt ope-
ram, & infelicitis eloquentiæ vel lenocinium
vel fucum ad ambitionem transtulerunt
suam. Etenim, cum infelix sit omnis serui-
tus, tum longe est miserrimus, qui ad arbi-
trium alterius aut loquitur aut tacet, & præ-
claræ libertatem eloquentiæ spe precii cor-
rumpit. Vestra familia, sicut regum ducum-
que mater antiquissima est, ita dignitatem
generis reliquit tibi, potentiam cum spe im-
perii eripuit. Semel vobiscum fortuna jam
decidit : quibus è longo illo fulgore ne tan-
tum quidem superest quod adulatorem alat.
Quamobrem nemo tibi laudes tuas vendet,
nemo facundiam tibi commodabit suam,
nullius refert, ut aliter de te loquatur ac judi-
cat. Poëtarum iste morbus, & qui hos se-
cuti, oratores pristini: quos vt semel omnes
arguamus, melius de te dicemus. cuius vt
virtus parem vix habuit, ita conditio nullum
oratori

oratori præmium promittit. Quare sicut aliis id maxime propositum est, ut multa dicant : ita nobis, ut aliquid prætermittamus. ne primum in laudibus tuis ponamus, quod ut à te alienum non est, ita tamen aliorum est, ac tibi cum aliis commune. neque enim desunt orbi quos nobilitas commendat. Generis splendorem & illustre majorum tuorum nomen annales plurimi loquuntur : neque quisquam diuinas Scaligerorum virtutes ignorat, nisi qui nescire mallet & tuas. Plenæ sunt historiae, plena veterum monumenta, plena omnis vetustas, &, si verum fateri volumus, sola antiquitate laborat gens vestra. Quæ ut propemodum dignitate antecedit plurimas, ita vetustate tempus & annorum spatia post se relinquit. ut cujus facta omnes admirantur, ejus ægre quisquam inuenire originem possit. Plane quod de Nilo narrant, cujus cum præclara beneficia ac vires, alii commendent, alii commemorent, plurimi experiantur, nemo tamen fontem hætenus inuenit. Habet omnis hoc diuinitas, prodesse ut malit quam agnosci : quæ interdum eo ipso majestatem suam vindicat, si magna pars illius ignoretur. Quod cum viri prudentissimi majores nostri intelligerent, eos quorum ut certa generis antiquitas ita incertum esset sanguinis primordium, Deorum filios dixerunt : ut antiquitatem, quam in terris

terminare haud poterant, cœlo consecrarent. Id autem si de vlla gente, merito de vestra dici potest: qui tot Principes in ea numeratis, quot vix homines in sua possunt alii, & cum maiestate ac splendore nominis cedatis nemini, antiquitate curam historicorum eluditis & diligentiam. Nam quid ego hic Alanos aut Mastinos referam? quid, ut verbis tuis utar, hic tormentum Martiale, Alboinos aut Canes? Cum & putidissimum sit ea dicere quæ nemo nescit, & audacissimum ea persequi quæ à te dicta sunt, & stultissimum à maioribus tuis laudes tuas deriuare, quas ab aliis non accepisti, sed in gentem tuam primus intulisti. Audiat invidia, Joseph Scaliger, primus cum parente sommo vim fortunæ elisisti quæ ut maioribus eripuit tuis quicquid donare non potuit tibi; ita neque tibi eripere potuit quod non dedit, & quod nec illi habuerunt, tibi, vel invita, reliquit. Det fortuna regna vel eripiat; addo &, in regno suo, quantum volet, ineptiat ac ludat: nunquam hos transcendet limites quos ipsa sibi fixit, neque in bonis animi & nostris, partem sibi vindicabit. Sceptra aufert ubi visum est, quæ donat, potentiam ac dignitatem transfert quam confert, opes dissipat quas cogit; denique, si quæris cui aut incommodare aut nocere possit; illi tantum cui profuit. Exemplâ longius arcessere aut ad cothurnos

thurnos ire nolo. Equidem si vllum in magnitudine ab ea esset præsidium, staret Scalligerorum imperium, quibus nihil defuit quo Reges aut quo Principes censentur. Nunc è tanta gente, præter ruinam nihil admiramur. quæ & eo major est, quod mirum omnibus videtur, aliquid mutari posse quod tam diu stetit. Mille & ducentos numeratis annos. Itaque, si cuiquam hominum, diu admodum fortuna vestro generi indulsit. nisi quod miserius est diu stetisse, ut aliquando cadas. Itaque, si nihil præter dignitatem ac nobilitatem generis adferre posses, miseratione potius multorum quam cujusquam admiratione dignus esses. Nam ut Priamos aut Hecubas sine lachrymis in scena nemo videt, neque aliud quam gemitum spectanti aut dolorem exprimunt, ita in hac rerum humanarum scena, vel commiserationem infelix consequitur nobilitas, vel, quod vix per Deum immortalem ferri potest, etiam contemnitur. Ac profecto, soleo ego, quoties in majores tuos diuinos intueor viros, & inuictam illam tot heroum sobolem recordor, toruum illum atque infractum Cæsaris Scalligeri parentis tui contemplari animum. qui in summis rerum destitutus angustiis, patre etiam orbatus, tam & tantâ spe dejectus quantam solus intelligere potuit qui nihil ignoraret, profugus, ignotus, egens, primus
tamen

tamen fatum suum inchoauit, & fortunæ magna vi extorsit, quicquid ab irata aut aduersa impetrare non potuit. Quam dubium non est quin nonnunquam hunc in modum compellarit: Scelestâ, quid vis tibi? cur aut ita extulisti nos, ut postea deprimeres: aut ita depressisti, ut attollere non posses? Tot Regum tot Principum progenies, in imperii spem natus, quæ vna cum parente expirauit, etiam de vitæ præfidiis in dubium miser venio: neque præter inuidiam maiorum meorum, quocumque me contulero, adferro quicquam potero. quos non armis modo sed & opibus potentiaque inimici nunc oppugnant nostri. Nihil præter solum hunc animum relictum est, cui tota nostri generis ineumbit maiestas: quem non contra injurias modo, verum & fauorem tuum posthac obdurabo. à qua satis tutum me putabo, Si nec vnquam deris quod eripis, nec eripere vnquam possis quod non dedisti. Quæ fortissime cum præstitisset ipse, multo felicior tamen fuit, quod cum hæreditate hanc gloriam reliquit tibi: à quo tantum paternis virtutibus gloriæ ac nominis accessit, quantum à maioribus splendoris tibi accedere non potuit. Quare paternum ingressus iter, ad sapientiæ ac literarum studia stupendum illum ac disciplinarum capax omnium ab ineunte ætate ingenium contulisti: quas celeritate arripuisti tanta,

ta, non vt discere illas, sed repetere, nec audire tum primum, sed reminisci viderere: quodque de æternitate animorum Plato dixit, omnes propter te verissimum putarent. Quæ voluptas cum in majus cresceret paulatim, & quæ pleraque nobilitas in oblectatione ocii vel requie animi & corporis, ea in hac cura solus poneret; voluptati ac naturæ plurima subtraheret, neque quicquam de labore interim remitteret; eam consecutus eruditionem es, quam nec intelligunt qui laudant, neque sine horrore recordari vquam poterunt, qui vel oderunt quicquid assequi non possunt, vel contemnere audent quicquid sine causa ineptissime oderunt. Dicam libere quod sentio, vir magne. Nimum Natura parens omnium permisit sibi, cum te genuit. paulo modestius meo agere iudicio potuisset, cum vnum ea scire hominem permetteret quibus vniuersum genus hominum distinxit. Nam vt mundum hunc inferiorem terminis quibusdam, ita populos diuersitate tot linguarum separauit. Quarum tres olim qui didicerat, eruditus habebatur. vnde tricolor ille Rudius ad famam peruénit. Neque vulgi tantum cura fuit hæc aut studium. Notus hostis ille nominis Romani, Rex illustris ille, quem viginti & duabus tum locutum ferunt. laudem, scilicet, eximiam, dignamque in primis quam in hoste suo victor terræ popu-

populus commendet. Plures enim Gallus aliquis inueniet in sua: sed & tu, cum totam Italorum exprimis, omnes Mithridatis sic æquasti. Ita aliquis Atheniensis Dorice aut Jonice, Æolice aut Bœotice exprimere se potuit. quæ ne in nobis quidem mira sunt. Magnus vero ille Macedo, qui cum Oceano regni sui terminauit limites, & orientem intra regni sui fines Solem videre potuit, tot propemodum intérpretes quot milites habebat: cumque triumpharet de tot populis quot mundus capit, nondum orbem intellexit quem subegerat. Ætate autem nostra, qua renatæ sunt & quasi reuixerunt literæ, in alio Romanæ, in alio peritiam miramur Græcæ: alii Hebræas, Arabicas nonnulli sibi vindicant: Syriacas nonnulli aut Chaldæas: Persicam, sed pauci, Punicamq; quasi cum imperio eorum, linguarum quoque defecisset cognitio. Alios vulgares aliquot delectant magis. Hunc Hispanæ maiestas, illum Italæ venustas, alium Germanæ grauitas: alii Sclauonicam, Hungaricam, Polonicam ostentant. Te vero quis non admiretur ita conjunxisse has omnes, vt accuratius de iis judicare possis quam qui discunt singulas? Quo mihi quidem studio animi & contentione, cum amplitudine vniuersi contendisse videris. In quo nihil ignorare voluisti nisi quod infra curam tuam positum existimares. Ut simul & ju-

dicium hic admiremur tuum & memoriam. Quippe cum tam multas aut loquaris aut intelligas, plures vero discere potueris, nonnullas cum iudicio ac laude neglexisti. quia ut par esse omnibus poteras, ita quædam tantum dignæ sunt in quibus laborares. Jam quis tot tantarumque rerum scientiam cum linguis totidem conjunxit? Quis antiquitatem pariter ac linguas, Græcam, Romanam, ac Hebræam, ita intellexit vnquam? Quis in Patrum scriptis & verusto jure diligentius te vno versatus est? in quo summum hominem Cujacium tam diu audire voluisti. Quis antiquos Aristotelis interpretes, quis Archimedis demonstrationes, quis rationem temporis felicius tractauit? Quid nunc de ingenii alacritate, quid de splendido orationis genere ac augusto dicam? quam qui legit, statim exclamare cogitur,

τίς τοι ἀνάντων παίδες ἴασι.

Nemo tui similis notorem à te petit. etiam ignaro tibi & inuito, sermo regius erumpit, neque adhuc, post tam diuturnam ac prope implacabilem fortunæ intemperiem, priuato more loqui didicisti. Nihil in scriptis tuis humile, plebeium nihil, nihil triuiale occurrit: nihil quod summo quisquam assequi labore possit, aliud agenti tibi excidit. Quid quod, ne jam senex quidem, alterius ætatis studia tractare definis? Nam cum semper optimum &

& diuinum semper carmen scripseris, nunc etiam maturum scribis. Quippe vt in arborum vel fructibus vel baccis, quædam suauiores sunt, quas nemo tamen vietas adhuc appellat: ita quædam lenitas facilitasque in his elucet, quæ à languore quam longissime adhuc abest. Quæ quidem cum sint maxima, maiora tamen esse existimamus, quibus ea consecurus es. Vitæ frugalitatem assiduam, stupendam temperantiam, diuinam prope continentiam. Neq; enim potest fieri, vt tantam diuersitatem rerum mens vnus vnus complectatur animus, nisi qui à vitiorum fœditate immunis est ac suę spontis. Aliud agendum, aliter viuendum, aliud omnino quam quod vulgo, cogitandum. Multa negligenda, multa contemnenda, aliqua naturæ aliqua & consuetudini vis inferenda. Denique cum multas nobis vel illecebras vel diuerticula communis illa parens omnium objecerit, plerisque abstinendum. Alios libido, quosdam auaritia afflauit: si qui sunt qui multum agere videntur sibi, strennue ambitiosi sunt. Vides istos qui in foro ambulant aut causas tantum agunt. vides alios qui Consularatus aut Præturas petunt, qui in votis suis consenescent? Hisne tantum superesse temporis existimasti vnquam, vt vel discant, vel nescire se vt quicquam recordentur? & hos solos tamen sapere plerique arbitrantur. Vi-

des alios qui auro incubant, qui spem in lucro omnem ponunt, qui & metuunt amittere quod habent, & quod nondum consecuti sunt ne vnquam consequantur timent. Habent sane & isti aliud quod agant, ne vacare sapientiæ existimes. Quod cum scires, non à vitiis eorum modo, sed & ab opinione omni populari & errore, mores sejunxisti tuos. qui vt discere tam multa posses, ante vacuum tot disciplinis animum fecisti. Aliquis libidine diffluit vel maceratur. tu, vt cœlebs, ita & castissime perpetuo vixisti, ac ne in vxoris quidem gremio æternum illum spiritum fregisti. Aliquem insana poculorum intemperis afflauit. tota vita tua est sobrietas. Aliquem ambitio implicitum atque occupatum habet? tu nec iterum sperare imperium potentiamque potes quam jam amiserunt tui: quæ sperare autem nemo potest, pridem comparasti. vt non eruditionis tantum, sed humanæ terminum felicitatis attigisse videaris. Cujus obliuisci si potes, inimicos tuos respice. Mihi crede, qui sis à liuore disces. Nemo perditus aut furiosus vſquam extat, qui non in te primo omnium feratur: nemo imperitus, qui non ex vituperatione tua famam quærat: nemo qui non scire sibi videatur, quod in te notauit: nemo est postremo, qui non vnicum Scaligeri errorem annotasse malit, quam virtutes aliorum

rum

rum imitari. Quare per hos homines diuinitatem ignorare tuam amplius non potes. tantum abest, vt molestiam aut curam hoc adferre tibi possit. Dicam iterum quod sentio. Cum inusitata tua magnitudine ac fama, cum ingenio hoc tuo tam ingenti, cum præclara illa eruditione tua ac virtute, aut imbecillis es profecto, si inuidiam contemnere non potes, aut imprudens, si non expectasti. Videris enim mihi, cum tot res tantasque animo proponeres, tam longe spes ac vota tua mitteres, calumniandi maxime occasionem improbis, conditionis suæ infelicitatem objecisse vniuersis. Consummataæ autem præmium virtutis ac stipendium inuidia ac detractatio est. nec impune cuiquam fuit, laudis excessisse limites. Cato quantus esset in iudicio cognouit. Multos pluribus laudatos quam Catonem constat, neminem tam multi accusarunt. quisquis summum gloriæ fastigium euasit ac scientiæ, inuidiæ occurrit. Multum, mihi crede, effecisti. Omnium vbique mentes occupasti: omnes in te vnum conuertisti: nemini per te nunc otioso esse licet. Vt mihi quidem, non de eruditione tantum, sed & de securitate nostra, optime mereri videaris. Multi enim, credò, sunt, qui vel Respublicas turbarent, vel regibus insidias clam principibusque struerent, vel alio quocunque immani scelere se obligarent, nisi

tibi ocium ac tempus mancipassent. qui nunc habent in quo se oblectent, in quo occupentur, & in re leuissima robustam illam animi improbitatem terant ac consumant. Si quis adolescens semidoctus extat, qui in Festo, aut Varrone, aut Plauto, tria verba legit, à Scaligero dissentit: si quis furiosus temporis metator, male calculum subduxit, in Scaligerum incurrit: si quis Græcæ aut Hebrææ aut Chaldææ linguæ prima rudimenta attigit, Scaligero obtrectat. Et, quod recordari sine maxima non possum indignatione, quidam in contemptum sui laudes tuas vertunt, qui virtutis tuæ commendatione multum sibi detrahi existimant. Sunt qui iras suas locant, quibus fame pereundum esset, nisi tibi maledicerent. Qualem superesse ajunt, qui famelicus siccusque è popinis abit, nisi in te & illustre nomen tuum conuiciolum detorsit. qui mendaciis calumniisque prandia & cœnas emit, & in obtrectatione probitatis, gulæ spem reponit. qui cum frustis esculentis probra ac conuicia in literarum principes eructat. Qui profecto si in lucem prodit, vapulabit. Nunquam ita male cum humano genere actum fuit, vt virtuti patrocinium decisset: neque tantum fuit improborum vnquam, vt deserta boni viri causa ideo negligeretur. Mihi quidem certe nihil vnquam magis quam virtutis ratio constabit. Etiam
nunc

nunc, si quæ ferri poterunt, feremus: quæ dissimulari poterunt, dissimulabimus. Si quis vero est, quem neque tanta generis majestas, neque morum probitas ac candor, nec im-
mensa illa tua detertere potest eruditio qua cæteros jam excessisti, quin in obtrectatione nominis ac famæ tuæ laudem, in calumniis conuiciisque gloriam quærendam judicet: non possunt salua literarum dignitate hæc ferri amplius. Quare prodeat in medium quicunque est. nos certamen hoc deposcimus. Neque enim literas has tantum & ingenium, quod nullum esse in nobis aut exiguum fate-
mur, sed integritatem, sed candorem, sed amorem, sed inuictam pietatem, ad defensionem adferemus tuam. Nos tibi, non scientiam & eruditionem modo nostram, sed & conscientię fiduciam ac laudem omnem consecramus. Quicquid est in nobis, id saluti, id incolumitati, id virtuti deuouemus tuæ. quin hanc vitam amitteremus prius, quam ut inter morsus improborum, inter sibilos scurrarum, inter improborum hominum conuitia ac probra, canos tuos deseramus. Nam quemadmodum, incolumi imperio ac potestate tuæ gentis, si latus tuum clauderem in bello, aut commissam legionum aquilam gestarem, pro te animo inuicto stare, dum per ipsa vulnera coactus pertinacem animam effunderem, atque ipsa morte vitam antea actam pa-

riter ac fidem tibi commendarem : ita nunc
iisdem armis, quibus à te sum instructus, pro
salute tua stabo. quod, ut spero, mecum sunt
facturi, quotquot literas ac eruditionem co-
lunt. Quippe ut in bello magna pars victoriæ
habetur, conseruasse ducem, quo incolumi
ac saluo, sine damno ac momento miles ca-
dit: ita omnes, qui vel te amamus vel has lite-
ras, quæ nullum præter te agnoscunt ducem,
vni tibi posthac militabimus: tibi, Heros ma-
xime, securo nec sollicito, successum nostrum
imputabimus. itaque cum cæteri pugnabunt,
solus vinces tamen. Habes eximios virtutis
tuæ vindices ac testes, doctissimos ætatis hu-
jus viros. qui cum laudibus ingenii cum
quouis hodie contendant, pluris tamen est
quod erudite in aduersarium dstringunt. In-
terdum enim iræ aliquid debemus. & si for-
titer pugnandum, nolo nisi concitatus & ira-
tus congredi. Nemo oratorem aut poëtam
maximum impune prouocauit vnquam: ne-
que parum ingenio eorum addit, quisquis vel
irritat eos vel lacessit. Nam ut pici inflamma-
tæ aquam qui affundit, non extinguit sed ac-
cendit : ita ab injuria poëta sumit animos ac
crescit, nec tam facile placatur quam accen-
ditur. Surgit vno die & remittit muliercula-
rum rabies ac furor. hi in sæcula transmittunt
iras : quas ne reges quidem, sicut eleganter
Plato monet, frustra contempserunt. Hac fi-
ducia,

ducia, his, armis, pro salute tua excubabimus: hos gladios, hæc tela, his sicariis opponimus. quæ profecto ut in corpus innocentis direxisse nefas est, ita pro principe ac duce suo non strinxisse, perduellionis crimen est. Tu immortalibus interea laboribus posteritati consule, humanum genus, ut cœpisti jam, deuinci, famæ atque existimationis tuæ limites extende. Aut si jam quo crescat laus tua amplius non habet, summæ eruditionis tuæ recordatione tua tecum fruiere. Ita dico, Magne senex, totus in te redi. Æterna tot scientiarum ac virtutum laude, tecum fruiere, ac cœlestem illum animum totius vitæ contemplatione pascere. nihil inuenies in ea, cujus vel pigere te, vel alium pudere debeat. Tui vero sæculi ingratitude non sine causa accusabis, quod cum omnes omnia docueris, pauci sint qui illud nesciant, paucissimi qui fateantur. Ingratos vero posteros, ni hoc agnoscant: nisi tuo ex ingenio humanas laudes metiantur, nisi eruditione tua sæculum absoluant. Nos interea pædagogorum furias, parasitorum morsus, criticorum probra ac latratus, tecum vel feremus fortiter vel declinabimus: interdum & calumnias, cum opus erit, retundemus & mendacia. Illos vero Deus immortalis, nec interitura vnquam tot virtutum memoria, tortore quouis peius ac carnifice multabit.

*Panegyricus, siue Laudatio Funeris, Nobil. Clariss. Viri
Iani Doufa, Nordowici & Cattendici Toparcha, ab
adolescente scripta.*

O R A T I O XXX.

PRudentissime, Rector Magnifice, Amplissimi, Clarissimique Viri, hoc à vobis institutum est, ne quis in publico diebus his loquatur: Academia tota muta atque clinguis ut sit: ipse denique hic locus augustissimus, hæ cathedræ, hæc pulpita, quæ voce nostra personare solent, silentio funesto dolorem publicum testentur, nec melius ereptum omnibus parentem suum hic deplorent quam si nemo audiatur. Utinam verò id quod imperatum est reliquis, concessum nobis saltem esset, qui & omnium lugemus casum, & cum iis nostrum. ut si cum aliis excusari non possimus, affectus certe nomine veniam mereamur. Filium in parentis loqui funere, nemo iussit unquam. Aliquid conceditur stupori, aliquid mœrori primo datur. Doloris maxima prærogativa est silentium. Dum enim per singultus verborum ordo perit, dum aliquid sibi temporis indulgent lachrymæ, dum animus paulatim cum oratione in gratiam redit, ferum jam prope modum est quod à voce impetratur, neque facilius luctus loquitur quam cum magna sui parte exhaustus est. A vobis vero, Rector Magni-

Magnifice, Amplissimi Clarissimique Viri, potissimum ego ad dicendum vocatus sum, quia potissimum lugeo. ut eodem tempore nec male de facundia nostra, nec bene de dolore judicare videamini. Qui si nondum hætenus remisit, nec à tempore solatium accepit; metuo ne ibi desit nobis ubi prodesse poterat, & cum dedecore nostro pietatem fateatur suam. Verum enimvero, cum omnium dolere sit, dicere vnius, danda erit opera, ut quod nobis cum omnibus commune est, leniter feramus: quod peculiariter incumbit, ea qua par est animi constantia agamus. Quemadmodum enim in Republica si mori Principem contingat, multi lugent; hæreditatem pauci sibi vindicant: ita magnorum hominum virtutes post obitum commemorat Orator; reliquis dolorem relinquit. Quod si quenquam mortalium, multo magis nos decet: ne hanc terram, in qua natus est homo sanctissimus, inauspicato luctu fœdemus. cum in ea tot fortissimi supersint viri, qui sanguinem facilius, cum opus est, quam lachrymas effundunt. A cujus potissimum laudibus, ut Aspasia illa Socratica, inchoandum nobis putamus. Virorum enim nobilissimorum majores cum sint plures, omnium autem vna, nascentes quæ excepit & morientes condidit; dici de omnibus non potest, nisi de vna dicamus. cum & plurimæ

-uita

vnus hujus, & hæc vna sit plurimorum. Sicut
 itaque heroum suorum initium à Joue de-
 ducunt poëtæ, ita nos à te Regina insularum
 Bataua: cujus terra non tam orbis vniuersi
 pars est quam imago. Nam quemadmo-
 dum hoc omne quod colitur, mari Oceanus
 includit: ita ciues tui mari cinguntur atque
 ambiuntur vndique. vt tam à natura libertati
 destinati esse videantur, quam ab animo. A-
 ger, nec ingratus neq; sterilis. qui cum frugum
 fertilitate vicinis quibusdam, fructuum vero
 cedat plurimis; his ipsis plus abundat omni-
 bus. neque à mari difficulter impetrat quod
 terra negat. Vina quæ nusquam educant,
 vbique bibunt: linum non colunt, & gestant:
 ferrum non fodiunt, & cudunt. Jam si gen-
 tem spectes, sola hæc est, quam in bello ne
 hostis quidem numerat, sed æstimat. Cujus
 prope vnus virtutem Romani loquuntur:
 qui, cum subsidium, successus, victorias,
 triumphos mutuati à virtute eorum essent,
 laudem iis solam reddiderunt. Eant certe ad
 Lunam Arcades, à Cecrope originem dedu-
 cant Attici, vt in eadem terra natos sese glo-
 rientur in qua vixerunt. Batauos quoque à
 Gigantibus fabulosa deduxit antiquitas, &
 superiorum ætatum fabulæ: nec creduntur
 tamen. Non enim referre putant, quantus
 sit qui vincit; neque corporis magnitudinem
 sibi vindicant, sed animi. Vix nati, nubibus
 assuef-

affueſcunt, ventos prouocant, imbres ferunt, cum aëre duro & immiti contrahunt: quicquid denique inferre mortem poteſt, aut laceſſunt aut negligunt. Mare non tam accollunt quam incolunt: qui & olim nauigabant optime, aut natabant. nec referre putat Tacitus, brachiis an remis vterentur. Ita vt Britanni quorum in mari claſſem expectabant, eorum corpora viderent: cumque aduerſus naues inſtructi eſſent, cum hominibus pugnarent. Stantes pro mœnibus aliquis interficit, nemo vincit: neque vrbes ſuas cuiquam relinquunt, ſed ſepulchra. Vitam poſt libertatem nemo amat. Nihil iis deeſt quo abundat hoſtis: eas quippe veras arbitrantur opes, non quas precio ſed quas virtute emerunt. Bello nec irritant quenquam vltro, neque metuunt: cumque gentes aliæ vel difficilius vel melius, in terra ſua viuant, nulla lubentius hac moritur. Hoc cœlum cum hauſſiſſet Douſa, hunc aërem, alienus eſſe à libertate non potuit qui in ea natus erat. Ideoque cum maiorem nuſquam virtutis eſſe ſegetem quam in terra hac videret; doluit neglectum potius in ea literarum quam contemptum. In prima itaque incude ſtudiorum poſitus, cum facillime & ſpem amicorum præuertet ac vota ſua, relicta matre Bataua in Galliam ſe contulit. Nam vt plantæ ſi transferantur, felicius nonnunquam creſcunt: ita ingenia

nia diuina cum aliquo plerunque fructu patriam relinquunt. Cumque eadem virtutis sit ratio quæ flammæ surgentis, vt latere diu non possit; facilius amicos inuenit quam doctores: quibus præiret, quam quos sequeretur. non eruditionem tantum consecutus est, sed & famam. Vigebat ea tempestate magnis Gallia clarissimisque viris, quorum nunc in albo æternitatis nomina leguntur. Quis Turnebos enim, quis Auratos, Passeratios ignorat aut Lambinos? Neque adhuc Musarum coloniam transtulerat huc Douſa: ut haberet domi quod foris sequebatur. Nemo ingenii & eruditionis principem Scaligerum, præterquam in Gallia, tum salutabat. Nemo humanitatis totius politissimum vindicem Justum Lipsium præterquam Grudiis adibat. Verum enimvero, quemadmodum Lycurgus leges suas prius didicit quam tulit, Solon cum omnibus vixit, vt Athenis prodesset: ita tum temporis ea sibi comparauit Douſa, quibus hodie ad existimationis culmen hæc Academia peruénit. Ea ætate autem cum facilius nihil esset quam naturam sequi, quamuis & antiquitatem totam & historiam accurate euoluisset, lubentius tamen eo modo loquebatur, quo Homerus, & Orpheus, & Dodona, & Apollo, & oracula jam olim loquebantur. Meminerat enim indolis diuinæ adolescens, tam naturæ quam sapien-
tiæ

tiæ hanc vocem esse. Quæ hoc cultu & placuit primum & admissa est. quia cæteri non tam docere melius quam facunde minus scribere videntur. Hanc patriæ ne inuideret diutius, mature sibi redeundum iudicavit: neque alii scientiam imputare suam voluit quam cui lucem debebat. Quoniam autem solo fere ocio ea studia aluntur, quæ nec lucrum affectant & honores contemnunt, & lubenter ab hominibus secedunt, qui nec mores eorum probant, & diuersam viam sequuntur; sapientissimus vir in templum bonæ mentis se abdidit. Quod neque in vrbi- bus erigitur, quæ ambitione flagrant, nec in foro, quod reorum profanatur sordibus ac lachrymis, sed in locis innocentibus ac puris, in secretis naturæ: vbi facilius ipsam sapientiam inuenias quam hominem. In his penetrabilibus ab Egeria olim Numa, Lycurgus ab Apolline, Minos à Joue, Melesagoras à Nymphis, Pindarus à Pane, Hesiodus à Musis, sapientiam hauserunt. quam quia procul ab hominibus assecuti erant, Diis immortalibus haud frustra ascribebant. Quia autem neminem plerumq; sortis suæ pœnitet, nisi qui peccare votis jam didicit, quæ felicitate sua crescunt, neque finem inueniunt, nisi successu interdum carent; prius ex his locis ereptus Doufa est quam abiit, vocatus est quam discessit. Cum enim nobilissimus esset, latere

NON

non potuit : cum patriæ addictissimus , non debebat. Exardebant quotidie bella ciuilia, gliscebant Hispanorum furor , qui nondum didicerant , genti huic libertatem non prius extorqueri quam vitam: impetrari autem armis ab iis nihil posse , quibus difficilius est seruire quam mori. A securitate ergo sua , à tranquillitate illa, & ex agris, eodem tempore & urbem & obsidionem ingressus est, & qui ne ciuilem quidem magistratum hactenus admiserat, militibus tum imperauit. Ex altera instabat hostis superbissimus , qui hæc tecta , has aras , hos focos , quos æternitati Musarum Dii seruabant , flammis atque incendio jam destinabat. Ex altera, rerum omnium penuria , ipso crudelior hoste , nisi ab hoc esset : cuius occasione non simpliciter vsus , paulatim irrepebat, cuniculosque suos à mœnibus ad animos vertebat. Vt non tam à crudelitate periculum jam esset , quam à clementia, cum dux hostium suauissimo ariete Doufæ nostri oppugnaret fidem , venia, blanditiis, muneribus. Quibus armis neque gladii interdum pares sunt, neque muri. facillime enim ferrum retunditur ab auro , sæpiusque delinitur virtus quam frangitur. Iisdem machinis ciues mox aliquot adortus, maximam jam stragem sine cæde dederat : cum nec amplius hostes suos vrbs agnosceret, & ab amicis clam timeret. Solus interea iste

in obſeſſa vrbe liber, nunquam ceſſabat, quin aut ageret ſcribenda, aut quæ egifſet ſcriberet: intentatam ſolus vim vincebat, nec ab occulta vincebatur. quæ omnia æternis verſibus poſteritati commendabat. Neque prius pedem Lugduno extulit, quam & patriam ſuam, & in ea hanc urbem, bis vindicaſſet; armis ab hoſtibus, ſcriptis ab obliuione: ſimulque eidem, quod rariffimum eſt, libertatem conſeruaret, & immortalitatem conferret. Quo id conſecutus eſt, vt qui ante ab obſeſſa vrbe hoſtem rejecerat, in eandem mox vindicatam Muſas ſuas comiter admitteret: & qui belli tempeſtate imperaſſet militi, pace reſtituta his ipsis præſſet. Quæ gloria ad ſummum uſque vitæ terminum Douſam ſecuta eſt. Ex hoc tempore, diuino ſtudio, cui diu animum intenderat, vt, non frui, & quæ voluptati nata plurimi nugantur, virtuti conſecrare cœpit. Patriæ Annales verſibus conſcribere aggreſſus eſt. Sciebat, ex hoc fonte omnes olim ſapientiæ manafſe riuos. neminem poëſin olim coluiſſe, niſi vt doceret. Omnem interim ſcientiam, argumenti dignitate augeri, eruditione exquiſita abſolui. Sicut autem filiam pulcherriſſimam fruſtra habuit, qui eam male elocauit: ita artem fruſtra quanuis excellentem colit, qui ſubjectum ea dignum non elegit. Non de huius æui hominibus ſam loquor, qui cum felici-

felicitissime rem gerunt, in sensus delicatos & verborum strepitum inanem, poësin totam, ejectam regno veteri detrudunt: sed de antiqua illa, quæ pulcherrimarum artium comitata agmine, suauiter docebat: cujus exemplar Homerus, alumnus est Plato. qui poëtas vbiq; imitatur, non vbiq; laudat: quasi in vrbe sua ferre eos non posset, quos in animo gerebat. Sicut ergo liberi arrogantes qui parentes diffitentur, à vultu arguuntur: ita magnus Plato, quamuis Socratem sectetur, Homerum alibi releget, vbiq; patrem tamen refert. Explora omnia, vide singula, exclamabis, *Sic oculos, sic ille manus.* Infinita enim sunt quæ poëtam absoluant, cum modulatio vix inchoare possit. quam olim homines miserrimi docebant, nunc poëtæ discunt tantum. vt si quis in pulchra muliere, nihil præter tunicam, aut folium in arbore, aut pampinum in vinea amet. Bonus itaque poëta esse noluit, nisi & ciuis talis esset & historicus. Videbar, maiores suos, viros nobilissimos, eorum quæ præclare gesserant, virtutem quidem sibi, laudem autem aliis debere: qui & parçe & maligne meminisse poterant. posteriores autem, parvam veritatis attulisse curam, eruditionis nullam. Multa itaque à tenebris & ab obliuione intercepta esse, plura ab inuidia. Parum autem interesset, si posteritatem spectes, imbellis an ignotus

tus

tus sis: ignauus vixeris an habearis. Si qui adhuc superessent, hi non homines jam loquebantur sed monstra. Regnum hoc Gigantes jam inuaserant, & à terræ filiis deducebatur nobilitas. Quos omnes veritatis fulmine ex hoc cœlo dejecit: primusque poësin contulit, vt falsa refutaret, non vt scriberet: primus exemplo suo docuit, non minus sine mendacio poëma esse posse, quam vinum sine fæce aut cœlum sine nube. Hos Annales ergo eleganti carmine absoluit: quos eisdem diligenti studio, ac pari veritatis cura, partim ipse, partim summæ eruditionis adolescens filius, ejusdem nominis ingeniiq; confors, soluto pertexuit filo. Ita historiæ leges, cum hoc ageret, seruauit; & cum poëtari vellet, non transgressus est. Abeant ergo homines maligni, qui cum poëtam fuisse dicunt, cætera dissimulant hic aut ignorant. Atque hæc quidem posteris. Cæterum tempus Reipublic. dedit. In qua ita se gessit, vt præclaram legum scientiam, non tam vt male admissa damnaret, quam ne committeret, didicisse videretur: inculpatus ipse potius viueret, quam alterum probaret. Vir bonus esse, quam patronus aut iudex malebat. Nos, quod postremum est, justitiam quoque artem fecimus. qui eodem tempore in curia disertum improbi in vita sumus. Ad quam ille non tam factus quam natus erat.

Leges

Leges seruare quam ediscere malebat. Solam integritatem non è libris sed à natura habuit. cætera contemplari, solam hanc agere solebat. Eos interim miserrimos dicebat, qui tam sollicite ocium suum virtuti impendunt, vt ne vacare quidem probitati possint. Hi sunt qui cum fastu ambulant, qui in mores inquirunt, qui de vita iudicant: in omnibus desiderant quod nunquam habent. Sicut autem ægri qui medicos frequenter consulunt ac audiunt nec remedium adhibent, nunquam conualescunt: ita qui virtutem profitentur tantum, ea carent. Et vt in certamine non tam fortissimo defertur palma, quam victori: sic in vita, nisi qui probe agit, probus esse desinit. Nam & in lucta cessare potest Hercules, & in palæstra dormire Milo, & in vrbe ociosus esse Aristides. Merito itaque in virtutis functione, non in ipsa, felicitatem locarunt sapientes: quia multis gradibus à fine nostro abest scientia. Quare qui nihil pulchrius, quam leges scire, arbitratur, non probus est. Sed vt in eadem medicina, nihil facilius, quam helleborum, aut mel cognoscere aut vinum, aut quicquid valetudini conducit; probe autem miscere, recte adhibere, artis consummatio est: ita facilius est, scire quid sit esse iustum, quam esse; virtutis tenere præcepta, quam sequi. Et si rem ipsam penitus inspiciamus, leges prius meruimus,

meruimus, quam tulimus. Vt in vrbe enim in qua nemo æger est, ne quidem medico est opus, ita neque leges esse in Rep. præstaret nisi essent improbi: quarum, quia pauciores probi, melior habetur & scientia. Quare ne hodie quidem summa felicitas esse potest, iura intelligere, cum olim fuerit non habere: neque optimi esse possunt, qui statuta tantum assequuntur & leges, cum nemo ante earum vsum fuerit scelestus. Merito igitur doctissimi Græcorum iidemque antiquissimi, beatissimum sæculum non illud iudicant, quo leges erant optimæ; sed illud potius quo nullæ: siue aureum illud cum poëtis, siue cum interprete eorum maximo Platone, imperatorium dicendum putes. Qui diuinus vir, neque Atheniensium, neque Cretensium, neque Lacedæmoniorum, neque suæ denique Reipublicæ palmam tribuit: verum illi, in qua sine jure æquitas, sine lege erant boni mores. cujus ciues interim non Græci, non Romani, sed Felices ab Hesiodo dicuntur: quemadmodum Dii ab Homero. Vt si pro tabulis duodecim, duæ tantum ponantur; pudoris & modestiæ: pro jure honorario, æqualitas. Quibus sublati neque hominibus nec vrbibus hæ suffecere, sed cum moribus vbiq; paria fecerunt. Illius siue ciuitatis incolæ, sue stirpis optimæ propago sensim esse defuit, ex quo bonum imperari, malum puniri cœpit.

Fuit

Fuit vero Douſa cum paucis: qui quamvis omnium piſciplinarum principem, quam juris peritum dixêre noſtri, fateretur, neque à legum ſtudio ac curia, improbitate ſæculi adductus, abſtineret; nihilominus cum toga animum exuere ſolebat judicis & vultum. Neque domum redibat, niſi pariter ad ſapientiæ rediret ſtudium ac curam. Sicut Alphæum tradunt veteres miſceri Arethuſæ, neque quicquam tamen ab ea trahere: ita diuinitati ſuæ intentus animus, ex aula rebusque ciuilibus ſe conferebat; nec Muſarum immemor, nec ſui. Ibi omiſſis curarum forenſium anguſtiis, inter chartas amœniſſimas libroſque ſuos vagabatur: ibi quicquid præſtantiſſimorum ingenia hominum ad nominis immortalitatem ſuperſeſſe voluerunt, ſibi redditus tractabat. O beatum animum, qui, ſiue à natura ſiue ex inſtituto ſapientiæ, hos in ſimplicitate progreſſus fecerat, vt nihil magis inuitus intraret quam curiam, indueret quam togam. Securitatem enim ſuam magis innocentia quam legum tuebatur ſcientia, neque vnquam niſi alterius de cauſa inter iudices ſedebat. Quæ virtus, qualis ea ſit tandem, ita rara eſſe cœpit, vt vix amplius laudari poſſit: ex quo generoſitatis ambitio, innocentia nomen occupat ignauia. Poſſum equidem integritatem in Republica, poſſum vigilantiam, poſſum laudare æquitatem.

Nihil

Nihil est facilius quam incorruptum judicem, fortem consulem, prudentem laudare senatorem. Sed qui hæc ne sperat quidem, non jam sapientiæ humanæ modo sed & laudis nostræ terminum excessit. Quia ultimum quod hodie laudatur, ambitio; quod ab omnibus optatur, honor est. qui ut aliquem potentem, ita neminem effecit hætenus beatum. Quare qui ne vota quidem cum hominibus communia jam habet, hunc cum Diis jam versari judico. quia jam neq; habet quod perdat, neq; optat quod amittitur. Ita jam bis felix est: quippe qui consequitur quæ sperat, & quæ consecutus est non amplius amittit. Contra qui ambitioni sacramento dixit, haud dubio bis miser est. quia cum fortuna & cupiditate contrahit: quarum sine ratione altera, altera sine modo, neutra in nostra potestate est. Nam & successu carere potest quod optamus quisque, & termino: neque magis in potestate ambitiosi est, ut multum consequatur quam ut parum petat. Ut omittam, non tam in proclivi esse impetrare quicquid optas, quam amittere quæ impetraſti. Inter duplices igitur fortunæ versatur insidias, quæ aufert & quæ negat: nec à cupiditate adhuc recessit quæ libenter ambit. Qui consulatum inhiat, fortasse nec hunc consequetur, & prætura excidet: quod, si consequatur, nondum Dictator est. Itaque, si miser non est, non est felix:

felix: siquidem ambitioni deest quantum superest, nec unde veniat expendit, sed quod tendat. Hi votorum nostrorum scopuli: inter quos non quotidie modo elidimur, sed & ex voto jactamur. ut majoris viri sit, perire nolle, quam seruari. quos non patienter modo sed & lubentissime vitabat. Itaque diuinam virtutem ejus facilius contemnere fuit, quam sequi: ridere, quam intelligere. quia diu ante hoc sæculum laudari desuit hæc virtus, quam nec purpura conspecta mouet, neque impetrata dejicit. qui eodem vultu fascēs modo ponit, modo sumit: nec interesse putat, domum deducatur an veniat. Ut in magna temulentorum turba sapiens si obambulet, risum merebitur, illorum vitio non suo; ita hac ætate haud facile est tranquillitatem simul inuenire & plausum. Quod cum sciret vir innocentissimus, nunquam ambiit, & tamen consecutus est, nunquam candidatus fuit, & magistratum gessit. Qui cum supremus esset in hoc genere, minus tamen dignitatis Doulsæ addidit quam accepit. Et enim & contemnendo eum meruit, & quia merebatur contempsit. Nam & is qui maxima ac summa ambit, tamen se submittit, quia & seruire potest, & parere, & blandiri, & ad nutum loqui. Non ferebant autem maximi in hac Repub. viri, & indignum hujus terræ motibus existimabant, ut is, qui & nobilissimus,

lissimus erat, & hic natus, priuatus semper esset. Et iudicio potius amicorum quam suo, tantum patriæ concessit, quantum alii vix impetrant. Ad Curiam demisit se verius quam accessit. Plurima & in patria gessit, & pro ea. Legationes plurimas obiuit, nec vllius ore sæpius quam Doufico locuta est Batauia. Neque vllum propterea ab instituto diuortium probissimus vir fecit, aut à chartis suauissimis recessit: quæ vt iuuenem oblectarunt semper, ita senem ad extremum vsque spiritum detinuerunt. Etenim quam ex dignitatis onere securitatem non sperabat, in humanitate collegarum inuenit: quibus nihil lubentius quam ocium suum debuit. Nec in moribus quicquam vnquam mutauit, quia maioribus se dignum iudicabat. Infelices sunt quos plebeia tollit aura, qui tum demum æstimare se incipiunt, cum salutantur crebro & visuntur, qui vltra atrium neminem admittunt, & quos olim vnice amabant, illis vel conspectum imputant. Porro cum eodem tempore & Academiæ sustineret curam & Reipubl. & in toto terrarum esset orbe celeberrimus, neque quisquam Doufam ignoraret, nisi qui humanitatem nondum attigisset, aut eruditionis ac literarum hostis esset; necesse fuit domum hanc patere omnibus. Quotidie igitur obsidebatur limen, impellebantur fores, implebantur atria. Non mo-

A a

lesto

Iesto equidem caufidicorum agmine, aut
 importuno litigantium grege, nec obscœna
 damnatorum turba: sed ingenuarum artium,
 ac liberalium scientiarum candidatis: qui
 ex alio nonnunquam orbe huc delati, ut
 Doufam, cujus nihil præter nomen vide-
 rant, coram intueri possent; mirabantur,
 nihil facilius in vita sibi contigisse, quam
 quod post tot vota consecuti erant. Omnes
 enim, sine fastu, sine insolentia, ac superci-
 cilio, non in ædes tantum, sed & in animum
 facillime admittebat. Nihil celare solitus aut
 suspicari, qui summus innocentiae fructus
 est. Nemo enim bene de omnibus sentire
 potest, nisi qui optimus est. Nemo fraudem
 exspectat, priusquam fecit: &, si per gradus
 improbitatem subducimus, posterior suspicio
 quam scelus est. Humanitatem suam exhi-
 bebat omnibus: omnes aut exceptos mensa
 dimittebat, aut domo. Nemo ex ædibus illis,
 sordidum reum, aut prehensatorem humi-
 lem, aut salutatorem ambitiosum, exire vi-
 dit. Nunquam alios clientes in summa di-
 gnitate Doufa habuit, quam Socrates, aut
 Plato, aut Aristoteles, cæteræque immorta-
 les illæ animæ, quæ procul à publicis remotæ
 occupationibus, sub Academiæ umbraculis
 & Lycei viridariis scientias educarunt. Faci-
 litas enim illa, sapientiæ propemodum ipsius
 virtus est, non hominis; neque quicquam
 tam

tam ad cœlestem propius naturam accedit, quam ut vnus multis proſit. Sicut duo formosissima in cœlo lumina, Sol interdiu oritur; Luna innumeris comitata ſideribus: etiam pecudi paſcenti, noctu lumen præbet, ita viri magni auerſantur neminem, & interdum etiam indignos complectuntur, ut plures iuuent. Quid fontana aqua purius? Ea tamen per argenteos diffusa rivulos, dum vicinas herbas alit, vrticam quoque irrigat, hominemq; quemlibet è via ſitientem ſpontè admittit. Quid pluuia utilius? In publico cadit. Nihil optimum, quod non commune ſit. Pulchriora fere ſunt, quæ neminem excludunt quam quæ multis placent. Originem facilitatis denique ſi ſpectes, à natura eſt. Jam illud ocium quod indulgere iuſtiti-um ſolet, quis melius impendit vnquam? Nam & patriæ reddebat, quod à curia impetrabat, & cum ab hominibus ſecederet, cum libris verſabatur: qui cum poſteritatem doceant, integrior ſunt. præſertim, vbi veritas ſpectatur, quæ narrationis anima: in qua rerum cauſæ facile ex euentu peti ſolent, nec aberrat lector, niſi eum decipit hiftoricus. Nam cum multa ſapientiam, prudentiam confirmant ſingula, quæ tantum, ut loqui ſolet Ariſtoteles, extremorum eſt, & in actionis arcem tendit; ejuſque via ſit vnica, Experientia aut Vuſus; qui cum ex diuerſitate

rerum vnum aliquid constituat, vix vnquam absolutus est; siquidem cum vita hac tam breui terminatur: (nam & obseruandum ex omnibus est quod sequare, & colligendum ex pluribus quod agas; non hominibus modo sed & sæculis: naturæ autem inclementia cum vnum vix indulserit, multa hominum adjecterit industria, quæ & ætates conjungi longissimas, & diuersos inter se conferri populos, atque ex omnibus his judicari voluit. vt cum vitæ vsus nobis sit angustæ, fructum sic concedat infinitæ) nihil dignius hac lectione, aut senatore inuenit aut historico. Quædam enim ad exemplum vitæ, quædam ad styli imitationem seponebat, quæ credebat nemini quam sibi. Seruabat enim ea tenacissime, ac singulorum rationem exigebat à memoria. Non vt nomenclator parum diligens, cui pro felicitate interdum est audacia: qui apponit quæ oblitus est; sed vt eodem filo ac ordine eodem recitaret singula. Meminerunt viri in hac vrbe maximi, meministi & tu rerum humanarum splendor, Iosephe Scaliger, quoties inter epulas & elegantiores mensæ delicias, ad quas literatos semper vocabat, cum ouis sermonem auspicatus, vix in bellariis remiserit, integras Crispi sui aut Cornelii continuarit paginas. Obstupescunt nobis, quibus reliqua sordebant fercula: neque quicquam jam

in

in mensa sapere præ illo videbatur. Simoni-
dis memoriæ multum miraculi addidit Græ-
corum schola Rhetorum, aliquid & fidei de-
traxit. Nos neque factum dicimus, & fieri
potuisse non negamus. Nam & majora vi-
dimus, nec Deorum tamen interuentu ege-
mus: cui plerumque assignant illi quæ diffi-
culter persuadere possunt, neque aliter res
magnas proponunt, quam intricatas tragœ-
dias absoluunt. Nihil gestum vnquam fuit
quod ignoraret: non Græcorum modo res
aut Romanorum; veterum, nouorum: sed
terrarum omnium & ætatum. Vt quicquid
existisset vnquam, non tam euoluissè vide-
retur, quam circumferre. quod in eo totum
natura inchoarat, perfecerat industria. Nul-
lam enim schedam doctiorem se habe-
bat: nec malebat quicquam scribere quam
scire. Qua ratione id assecutus est, vt vbi-
cunque locorum esset, non bibliothecam
habuisse videretur, sed esse: nec legisse mul-
ta, sed nihil ignorare. Hunc itaque vir sum-
mus studiorum fructum vidit, vt eruditissi-
mus, vt celeberrimus esset: hunc vitæ, vt in-
nocentissimus. Quis ergo mori debuit lu-
bentius, quam qui semper se victurum sciret,
quam qui inculpate semper se vixisse memi-
nisset? Qui omnium iudicio & suo, virtutis
simul finem attigisset & scientiæ? Quamuis
ergo summæ felicitati huius vitæ nihil addi

ab ipsa potest, mortis tamen accedere testimonium potest, quæ nouam vel exhibet vel promittit. Itaque priusquam excederet vita, integro adhuc corpore, in secreta animæ admisus, immortalitatis gaudium jam delibauit: quodque euenire solet mortuis, jam moribundus animo præcepit. Quippe cum paulatim sine cruciatu ullo, è statione sua abire beatissima pararet anima; ecce tibi, subito & præter expectationem omnium, exclamat ille, amicisque astantibus, Quid, an, inquit, solus audio? Quis hic sonus est? Quæ hæc modulatio? Diu prius admirati, omnes cum audirent nihil, tandem id quod res & erat, virum diuinum, cœlestibus inziatum jam mysteriis, non amplius humana loqui viderunt, animumque vere purissimum inter æternorum orbium concursus fiderumque, è quibus oriundus erat, iterum errare. Quæ cum, proportionem æqua, intervallis distincta imparibus, concentus edant suauissimos; æternitati vicina mens nostra, si nec arcte hæret neque in immundo versatur corpore, ejusdem naturæ sonitum admittit, quem improbitatis nubes interceptit. Eadem virtutum enim, quæ animorum, quæ fiderum est ratio: partium æqualitas nimirum. quæ si turbetur, facillime obsurdescimus. Surditas perpetua animorum scelus est. Huic intentus animus, neque concentus di-

vinos admittit, neque siderum impulsus suavis-
simos audit, neque beatissima harmonia
fruitur. Fruuntur autem innocentium viro-
rum animæ. quibus hoc conceditur, ut
priusquam esse homines desinant, immorta-
les fiant: priusquam è terris abeant, cum Deo
versentur. Tum demum purissimus ille sen-
sus, siderum explorator, venit, qui è corpore
priusquam abit, ad se redit: gaudiumq; suum
sentit priusquam habet, fruitur priusquam
consecutus est. Cræsi ferunt filium, cum vo-
cem toto vitæ tempore emisisset nullam, vi-
so percussore patris, exclamasse. idem sanctis
viris evenire solet. Violentum est, quod nos
cum Deo Optimo ac Maximo conjungit: le-
gesque corporis facillime transcendit qui sine
eo mox futurus est. O felicem animam, quæ
nondum ex hominibus recesseras, & jam
eum Deo eras: nondum diuortium cum cor-
pore hoc feceras, quod deponebas: nondum
mori posse desieras, & jam æternitatem in-
choaras. Miserrimi sunt omnes, qui luctantur
cum morte ac contendunt, quam tu præveni-
sti. Miserrimi sunt, omnes quos improbitatis
sux sensus miserrime constrictos tenet: tu
virtutis tuæ præmium jam degustabas. nec
felicitatem cum morte adibas, sed prægres-
sus eras. Beatissimus igitur spiritus translatus
hinc est, non discessit: locum mutavit, non
reliquit. quodque humanæ felicitatis maxi-

munum est ac supremum, nec dolore expressus, neq; morbo labefactus, Sicut fulgur nubem siccam facile perrumpit, exhalatio humida cum lenta & caliginosa diu luctatur: ita inculpatus animus è puro corpore haud inuitus abit, sceleribus contra inquinatus, tarde ac inuitus recedit. Non vacat cogitare quantum amiserimus, cum cogitamus quantum tu jam consecutus es. Et tamen infelices sumus. Eodem enim tempore, & Parentem Academia, & Senatorem Curia, & ciuem inculpatum amittit patria, & historicum Batavia. Delicatus aliorum luctus est. Patrem deplorat aliquis aut matrem: fratris causa publicum non videt, affinis cibum non capit. Angusta sunt hæc nomina, quæ suis parietibus conclusa, limen non excedunt. Nos in eodem omnia hæc simul, sed quod plus est, omnes. Neque tantum testari luctum possumus singuli, quantum debemus vniuersi. Singula tempus requirunt, singula spacium merentur, singula oratorem flagitant. Nos nostra loquimur: reliquorum prætermittimus. Si quis vero vestrum est; Auditores Nobilissimi, qui viri tanti merita ignorauit, saltem cogitatione nos hic iuuat. Cogitare quantum Resp. quantum Curia, quantum amittat historia: nec enim aliorum commemorare mala possumus, qui vix feramus nostra. Nos vero qui eodem gradu Doufam

contingimus: quos literarum non sanguinis necessitas conjunxit, quid agemus? Quid ego? qui si Doufam non lugerem vobiscum, patrem tamen solus lugerem. Quem suis oculis ac fere ipsis Musis suis cariorem habuit: cui famam tot diuinis versibus, cui nomen ac æternitatem reliquit. Ego vero, Deus immortalis, naufragium hoc omnium laborum meorum & curarum pertinaciter feram. Utis quem tu incomparabili studiorum suorum autore, patrono, inspectore, teste, fautore multasti; eorundem studiorum fructu reliquos omnes posthac multare incipiat. Neque aliter sanctissimi viri manes, quam æterno silentio mactabo.

De Poëtis & eorum Interpretibus. Habita, cum adulescens Theocritum interpretaturus publice esset.

O R A T I O XXXI.

AD alteram professionis meæ accessurus partem, Auditores Nobilissimi, Græcorum poëtarum interpretationem dico, prouinciã nec pœnitendam nec leuem; duo hic optabo. Primo, ut pauci adsint, qui poëticen oderunt: secundo, ut pauciores, qui festinanter nimium hanc amplectuntur. Quorum alteri diuinam facultatem contemnere ipsi, alteri apud omnes in contemptum eandem adducere solent. Alteri ver-

A a 3

bis

bis obstrepere illi : alteri re ipsa dignitatem ejus in dubium vocare. Alteri dum nunquam de ea cogitant : alteri dum sine eruditione ad eam accedunt. Quorum ab utrisque non ignorance tantum illius facultatis cui nocent, sed & reliquarum omnium peccatur : quarum hanc interpretem, ducem, reginam, occulta diuinitatis constituit ratio. Non agam vobiscum, Atticorum more rhetorum, qui exordia circumgestabant quædam, quæ quibuscumque causis, rebus, argumentis applicabant. Cauti videlicet homines eam ab auditoribus benevolentiam initio postulabant, quam argumento de quodicturi erant, deberi desperabant. & cum nondum dicerent, auditorem, quem quis futurus esset ignorabant, tamen demerebantur. Facultas vero nostra neque violenter ab ullo exigit quod est, neque ipsa sibi tribuit quod non est : cum extra eam nihil sit. Iraque aut odisse hanc oportet, qui ignorat reliquas : aut qui hanc ignorat, ignorare omnes. Duo antiquissimi philosophi constituerunt, ad quæ reliqua referrent ; Deum & Poëtam. Ita ut alterius existimarent munus, quotidie agere : alterius, quotidie imitari. Vtrumque homini opponit Plato. Nam & homo tum præstat, cum mente sua utitur : poëta tum, cum sua caret. Rursus opponitur ab illis, Dei præscientia, quam ~~omnino~~ dicimus,

mus, prudentiæ, quæ *σοφία* appellatur. Hujus prudentiæ opus ars est, quæ non à Deo sed ab hominibus excogitata est: illius, quicquid homines ignorant, poëtæ sciunt; quotiescunque exuto homine, vniuersi præsidem in se admittunt Deum. Sicut ergo Dei præscientia, quæ absolutissimum præstat opus, prudentiæ opponitur humanæ, quæ cæca, imperfecta, limitibus coercetur suis: ita opponuntur ars & poësis. Hac ratione de poësi cum agimus, omni arti, omni disciplinæ, omni scientiæ valedicimus: ne nobis aut hic manum injiciat Gramaticus, quod ab eo verba mutuemur, aut Rhetor, quod ab eo vim probandi: aut alia scientia, quod ab ea demonstrationes petamus. Ars iisdem quibus inventa est rationibus; ab iis docetur à quibus & excogitur. Hæc neque discitur, quia præceptis caret: neque quicquam ignorat, quia perfectissima est. Itaque & hæc omnia de quibus agunt homines, poëta discit: & quod proprie poëta nouit, homines non discunt, ac ne ipse quidem. Quemadmodum, cum à magnete ferrum trahitur, causa latet, cum ab homine tollitur, plane ac cuius patet: ita humanæ scientiæ origo cuius patet, diuinæ ignoratur. Rideo sæpenumero, Nobilissimi iuvenes, cum philosophorum scripta tractare soleo, hos Pythagoricos, hos Aristotelicos, hos Platonicos, quosdam ex
poste-

posterioribus familiis, Successores appellari. Atqui solus poëta discipulum non habet, quia Deum præceptorem habuit: successorrem non admittit, quia parem non relinquit. Sicut enim ignis cœlestis cum lumine suo abit, neque tractum post se ostendit; flammæ contra quas videmus, fumo quiduis involuunt: ita diuini animorum motus, nihil post se reliquum, præter admirationem & stuporem, habent. Hujus facultatis partes sunt duæ: quarum altera naturæ cognata, cœrtanea, cum diuinitate cohæret: altera eam complectitur. Altera, quicquid videtur æquat: altera, quicquid consideratur comprehendit. Ab altera poëtæ dicuntur: ab altera diuinarum humanarumque rerum consulti iidem nuncupantur. Ex altera probamus, poëtam scire quod ignorant homines: ex altera, quod sciunt homines, non ignorare poëtam. Alteram earum *μελοποιία* dicimus: alteram *παιδεία* appellamus. Quemadmodum olim musicam diuisit Plato, qui posteriorem partem paulo aliter considerauit. Prioris partis eadem est definitio, quæ universi. Si autem è Pythagora quid sit Vniuersum quæras; respondebit, harmonia: si ex Platone quid Poësis, idem de utroque respondebit. Itaque si cœlum terramque & quicquid vides, harmoniam dixeris, omnia complexus es: si facultatem hanc harmo-

niam

niam definiueris, partem ejus alteram expresseris : ita ut facilius sit definire, quid sint omnia, quam quid poësis tota. Pater harmoniæ numerus est : ad quem mathematici linea & superficie peruenire solent, ut primum natura, postremum ordine. Porro sicut ex æqualitate numerorum quicquid est absoluitur : ita ex eâdem anima consistit : neque melius eam definiueris, quam si organum dixeris. Quod organum bene temperatum, non secum modo, sed & cûm natura consonat : atque ita, impellente Deo, harmoniam absolutam perficit. Rursus inter hanc musicamque nostram, eadem est harmonia, quæ inter illam & reliqua. Socratem pridie quam ad Deum profecturus erat, in Phædone, (quod Platonis scriptum sine lachrymis vix vnquam lego,) Deus aliquoties monebat, vt priusquam hinc migraret musicam experiretur. Volebat quippe sanctum senem, prius scire quid poëta esset, quam quid Deus : quia ad diuinitatem sine proximo non peruenitur gradu. Anima præterea, antequam cum vniuerso misceretur, cum musica aptanda videbatur. Paruit ille, hymnum conscripsit, passusque est exemplo suo, plus poëtam esse, quam Socratem : sicut minus est poëta, quam Deus. Ego summam Socratis felicitatem fuisse reor, quod poëta prius esset, quam
 è terris

è terris excederet: sicut maximam calamita-
 tem quorundam, quod prius homines esse
 desinunt, quam sapere incipiunt. Atque hæc
 causa est, cur Pythagoras, priusquam somno
 se daret, fides impelleret, vt diuinitatis suæ
 animum videlicet, moneret: Asclepiades
 vero medicus mente turbatos, ratione sym-
 phonix ad se reduceret. Jam vero quoties
 pater harmonix Deus, organum poëtæ tem-
 perat cum vniuerso, illarum partium æqua-
 litate, inæqualitatem corporis excludit, inæ-
 qualitatem mentis humanæ obducit, inæ-
 qualitatem rationis nostræ subterfugit, men-
 tem tollit, animam impellit: momento de-
 nique temporis, qui homo fuerat, id omne
 fit, quod profani nunquam erunt: priusque
 homines exuit, quam Deum excipit. Vnde à
 Platone, res seuissima, celerrima, sanctissi-
 ma, poëta definitur. Atque ita prior harmo-
 nià à Deo perficitur & quidem impellente;
 altera ab organo ejusdem jam impulsio. v-
 tramque in Jone *μελὸ ποιῖται* dixit Plato. Poë-
 ta igitur homo non est: quia dum hoc fit,
 mente priuatur: homine major est, quia à
 majore impellitur. Altera harmonia inspira-
 tur: altera addiscitur. Altera à Deo fit: al-
 tera vel à grammatico docetur. Altera à pu-
 rissima essentia: altera à sordidissimo homi-
 ne: vt minus fere inter Deum & Poëtam,
 & grammaticum intersit. Hac ratione fa-
 mulus

mulus poëseos est numerus. Non aliter quam
 olim philosophiæ Dialogus : quo Socratici
 plerunque omnes, plerique & alii philoso-
 phorum, utebantur. Sicut enim qui philo-
 sophorum Dialogistam definiret, contume-
 liosus esset : ita qui poëtam ex numeris me-
 titur. Quia cum his aliquis non poëta esse
 potest, & sine his, poëta esse quis potest.
 Non aliter, quam articulata hominem
 non constituit oratio, soluta philosophum :
 quamuis illa alteri à belluis, alteri hac à poëta
 distinguuntur. Sicut autem profanatio phi-
 losophiæ à quibusdam habita est Comœdia
 vetus, quod Dialogo abuteretur : ita digni-
 tatem nostræ facultatis, cum sibi numerum
 vindicat, contaminat Grammaticus. Qua qui-
 dem parte diuinitatem ; altera humanas ad-
 se disciplinas trahit. Quæ quidem pars *mythos*
 nobis dicta est. ad quam jam peruenimus.
 Hæc est antiquissima illa Deum atque homi-
 num conciliatrix sapientia : quæ qua ratio-
 ne, quo jure ad poëtam peruenerit, audite.
 Porro si quis prius ex hac ipsa, quid poëta sit,
 ostendi postulet, nos ab illo vicissim, ut quid
 non sit, aut non scire debeat, nobis ostendat,
 petemus. Cum igitur magna illa vniuersi
 anima, quæ Deus dicitur, aut quocunque
 tandem nomine illud appellamus, quod,
 priusquam omnia quæ nunc sunt, extitit ac-
 fuit, magni sui operis contemplatorem ho-
 minem.

minem fecisset, duo illi munera largitus est, quorum altero à reliquis distinxit, altero post reliqua perfecit. Rationem efferendi, ac concipiendi, dico; quarum hæc ἐνδιὰ θεῶν, illa ἐκφορεῖται dicitur λόγος. Hæc in ore nascitur, & leuiiores disciplinas complectitur: altera in animo ac mente sedem habet; & earum est quæ principiis muniuntur. Porro cum, mundo recens nato, scientiæ omnes, omnes disciplinæ, in medio, non secus quam terra ipsa constitutæ essent, vt nimirum occupantis futuræ, quas non minus transfundi ad omnes quam ab vno inueniri necesse esset, nobilissimi & qui plurimum diuinitatis haberent animi, mente eas occuparunt, vi sermonis propagarunt. Cum autem duplex esset, tardus ille & claudicans, qui adhuc cum chao luctaretur, alter velox, expeditus, leuis, qui celeritate Deo proximus, volubilitate cælo par, numeris naturæ æqualis esset, numerosa, quod haud mirum, oratio, cognationis jure, quæ sunt Dei, naturali, quæ nullius essent, merito inuasit. Vnde in rythmo quoque & harmonia Platoni καὶ πῦρ δέσσεια consistit. quæ duobus his vtilitatem affert. Siue enim sapientes respicis Chaldæos, sero nati sunt, vt Prophetas, siue Græcos, sero vt poëtas præuerterent. Porro, vt campi & agri, ita disciplinæ olim ac scientiæ limitibus carebant. Omnia vnus erant:

una omnium. Postquam vero terminos campī, limites admiserunt disciplinæ, iustitia ab illis exulavit, poëtice ab istis. quia neque vim à se arcere homines, neque disciplinæ artes potuerunt sordidas. Nam & nauta & faber dici sapientes cœperunt. Nec immerito, quia ut operis sui principium in se habet mechanicus, ita artes reliquæ. poëta ex alio. cujus prima pars à Deo agi, secunda cum hominibus scire. Sicut proinde genus prioris constituitur ab Aristotele, scire, ita posterioris à Platone, docere. Docuerunt igitur poëtæ primum, ante homines cæteros sapientes, post Deum absoluti. Quia autem sapientes ab iis fiebant reliqui, à Deo agebantur poëtæ; sicut paulatim à Deo homines, ita reliquæ ab ista defecerunt disciplinæ. Quod quam non inuitæ agnoscant, audite. Rhetor enim si de rebus diuinis erudite agat, nomen amittit, ac Theologus vocatur. Logicus si de triangulo, Geometra. nulla denique nomen suum, vel tueretur vel conseruat. At vero, quis pro Deum atque hominum fidem, Orpheum alio quam poëtæ nomine appellauit vnquam, quod de rebus diuinis scripserit? Quis Empedoclem, quod de naturalibus? quis Theognin, quod de moribus, aut Nicandrum, quod de medicis, aut Homerum quod de omnibus? Nisi forte Hesiodum agricolam dicendum arbitremur, quod de hac præcepta tradit, aut

Theo-

Theocritum bubulcum, quia eos imitatur. Atqui Hercules, scire omnia poëta est, poëtam esse, vix est hominis. Nam & qui poëta est, qua vere talis, scire potest omnia: qui autem cætera jam tenet, nondum tamen est poëta. Atque hæc causa, cur de singulis cum agit disciplinis, τὸ ὅλον, siue vniuersum dixerit poësin Plato: quia reliquæ ad eam, sicut singula ad omnia, partes ad totum se habent. Vnde & Aristotelici nonnulli, qui τὸ ποιητικὸν λόγον poëtæ λόγον tribuunt, ἐν ἀλλήλοις non recte demunt. Atqui, vt ex jure veteris seruum qui habet, peculium possidet, ita quæ tot disciplinas sub se comprehendit, principiis non caret. Cujus, nisi fallimur, erroris causa est, quod fabulam & demonstrationem inter se pugnare existimant, vt verum, scilicet, & falsum. cum, quemadmodum actio non vna est, ita non vna sit imitatio. Sicut autem ad agendum varia scientia est opus, ita & ad imitandum diuersa. Porro vt ipse Aristoteles in libro De poëtica, cum genus poëseos, vsitata methodo, è diuersis singularibus, imitationem constituit, nihil quam priorem partem tangit, ita quicquid alibi conscripsit, ad ποιητικὴν spectat. Et vt beneficii loco, primum philosophorum, philosophi nonnulli constituunt Homerum, ita nos quicquid docet Aristoteles, etiam ad poëtam spectare dicimus, ipsum poëtam tamen esse,

esse, quatenus hæc tradit, non concedimus. Nam & idem, vbi de poëta agit, poëtam non absoluit, & cum de reliquis, poëtam non excludit. Sed & qui poëtam formant, quod præcipuum est prætermittunt. id quod ἡγετον vocamus: & qui disciplinas tractant, poëtam non excedunt. Quare quemadmodum poëta est scire cætera, ita interpretis, interpretari. limitem enim qui interpretatur non magis ponit sibi quam qui scripsit. Quamobrem & qui omnes sigillatim percenset aut tractat disciplinas, ex omnibus nihil amplius quam poëtam effecit, & cum poëtam dixit, singulas complexus est. in quo omnia interpretari ideoque & scire interpretem oportet. quemadmodum olim Angelus Politianus, vir summus dixit. qui memoria patrum Florentiæ poësin docuit, priusquam ad philosophiam perueniret. Docent autem partim poëtæ, quod in arte sua discunt ipsi: partim quod in aliis reliqui. Quod autem sciunt poëtæ non discunt, reliqui non discunt & ignorant; Deo relinquitur. Quemadmodum & ipsi poetarum interpretes, omnem in poetarum scriptis sapientiam docent: nec poëtam efficiunt. Atque hæc eo dicta sunt, partim vt sapere saltem discant illi, qui poëtæ esse nolunt, cum poeta esse possit nullus, qui non sapiat: sapere autem possint multi, qui poëtæ nunquam sunt futuri. Partim, vt veniam à vobis impetremus.

petremus, quod ne quidem pares tanto accedamus muneri: ne quod nobis desit, id poëticæ imputetis, sed quod illi superest, id nobis ascribatis. Illud futurum spero, ut facilius jam vobis vnum è multis poëtam interpreter, qui omnium jam causam probaui.

Ad Nobiliss. & Ampliss. Academia Curatores & Professores. Habita, cum Horatii Odas adolescens admodum publice interpretari inciperet.

O R A T I O XXXII.

QUam metuo, Viri amplissimi, Doctores clarissimi, Juvenes nobilissimi, ne cui tacere non licuit, eundem non deceat loqui. Nam & antiquis ad cohibendum toga brachium, annus constitutus erat: & prudentem judicabat juuenem Pythagoras, si tacere posset. Itaque & hoc ipsum, quod nos bene dicere, ille male sapere appellabat: & quam nos dicendo sequimur laudem, illi, priusquam dicerent, jam assequuti erant. Mihi interim, cum ora vultusque vestri, & hic tot clarissimorum hominum conuentus, omnem tacendi præripiant nunc facultatem; vnum hoc à vobis petam: ut orationi, quam vestra mihi præscripsit auctoritas, vestra adsit ben-
neuo-

neulentia. ne melius jubere quam fauere videamini : & postquam mandatis vestris paruero, ab humanitate vestra destituar; qua abuti in præsentia, mihi animus non est. vbi enim plura quod agendum est flagitat, pauciora id quod agitur permittit. Grauißimum nobis, Auditores humanißimi, grauißimum onus incumbit, ætas hæc, hæc ipsa quam videtis adolescentia : quæ nullis fulta præsi- diis, nulla eruditione instructa, nullis inge- nii viribus innixa, opem vestram merito im- plorat. Quam interim ingenuus si comite- tur pudor, si modestia, ac simplicitas, præsi- dio vix quisquam destitutam vidit. Ego au- tem qui me hætenus prætulerim nemini, omnes mihi ; tantum à calumniis aliorum, quas iuuentus nostra vix interdum deprecatur, abesse existimo, quantum ab eruditio- ne omni absum ac scientia. Ætatem hanc omnem in discendo consumpsi : ad docen- dum nunquam hætenus, ac ne nunc qui- dem, nisi inuitus, accedo. Superbum illud nomen, ignoscite, si detractet mea indoles : veniam date, si abhorreat natura : æqui con- sulite, si mihi cum pudore prius & mode- stia certandum videam, quam voluntati ve- stræ morem geram. Ego, Viri clarissimi, dum in illustri hac vixi Academia, tot præcepto- res habui, quot hic videtis : neque quen- quam, vel inferiorem me ætate, putaui, sub quo

quo non tantum proficere me posse existimarem, quantum mihi quotidie deesse videbam. Reliquæ vero felicitati meæ & illud accessit, quod quemadmodum communibus in viuendo elementis, ita publicis in discendo præceptoribus sum usus. Nam ut magnus ille Sol, non minus terris omnibus lucem suppeditat, quod quisque in patria exorientem eum videt: ita præclarorum monumenta hominum, non ad singulos minus, quam ad omnes pertinent, si quis iis recte utatur. Iosepho primum Scaligero, cujus vos hic vultum & expressam magni Cæsaris imaginem videtis: ingenium vterque admiratur orbis. Quo quidem nomine, Heros illustrissime, inprimis mihi venerandus esses, nisi propiori tibi junctus forem. Pater enim maius vocari. ita docuisti me non solum cum multis, sed amasti etiam cum paucis. Absit veso ut & te præteream, Vulcani clarissime, cujus scriptis publice, lectionibus priuatim, tantum debeo, quantum vni tibi me debere gaudeo. Et hi præcipui, non omnes tamen. Non enim quot me docuerunt hæcenus, sed quot docere potuerunt præceptores habui ac veneratus sum. Ita plures doctores colui, quam habui: plures veneratus quam expertus sum. Ante omnia vero, fratris quibusdam iuuentutem hanc ab aliorum contemptu vindicaui: me quotidie, tanquam

in speculo , mihi demonstraui. Existimaui enim, si ignorantia meæ probe conscius essem, de aliorum scientia facilius iudicaturum. Inflat enim eruditio vel modica , nisi à ratione regatur. Suavis, Auditores humanissimi, suavis hac præsertim ætate ambitio est. non oppugnat enim animum, sed flectit: ducit, non trahit: & cum voluptate quadam in perniciem plerumque abit. Præsertim vero, quotiescunque meretricula illa , sanctissimæ matronæ virtutis laruam induit, & aliena pudicitia commendat suam. Ipsum hoc monstrum patrocinator sibi, neque prius admirari se incipit, quam alios contemnit. denique cum vnum sit vitium , bis peccat. Virginibus autem nostris , quas eruditionis præsides antiquitas voluit, vim infert: nec de aris & focis, sed de pectore humano, cum illis contendit. Narcissum olim iuuenem pulcherrimum amabant hæ Nymphæ : Nymphæ , inquam, Musæ illæ nostræ, quas *κτὶ γλαῦσαν* Græci, ut cum magistris sic loquar , *Νόμφας* dicebant. Audite, quæso. Iuuenis infelix, virgines castissimas nec illocabiles , à se rejecit. Amorem sibi reseruare cœpit , se amauit , sibi placuit: in fonte gloriæ nimirum & ambitionis sese contemplatus est. ita tempore eodem & riualis fuit omnium , & amator sui. Quid vero ? Fugiunt eum Nymphæ , & quæ prius deperibant nunc relinquunt Deæ. Quæris,

juuenum

juvenum miserrime, cur te amaris? contemp-
 nisti. Quæris, cur ceteros contempseris?
 te amasti. Hoc vero in amore miserrimum
 est, quod in reliquis optari solet. Rivalem
 non habent hi amantes: se mirantur, sed sine
 æmulo: se ambiunt, sed sine competitore.
 Ideoque semper ambiunt, nunquam exo-
 rant; semper proci, nunquam mariti sunt.
 Non enim consequuntur facile quod amant:
 cum sit idem & qui amat hic & qui amatur;
 qui petit, & qui petitur. Pestis hæc ætati pri-
 mæ suaviter obrepit: juventuti suavissime ad-
 blanditur: utramque vero opprimit ætatem.
 Optandus hostis est, qui bellum publice in-
 dicit, qui ariete muros quatit, vultum vul-
 tui, pectus pectori, pedem pedi opponit.
 Hæc priusquam apparet, opprimit: prius-
 quam prouocat, victrix est. Huic ego hosti
 terribilissimæ, coram vobis, Viri ælimii, in hoc
 illustrissimo hominum summorum conven-
 tu, hodie bellum denuncio. Non aqua &
 igni, quod dici solet, sed hoc pectore inter-
 dico. Abeat, excedat, facessat, in exilium se
 conferat. Triumphum de ea non ducam
 præter hunc quem virtus parit: quæ hoc
 ipsum præmium est quod meretur. In ambi-
 tione expugnanda ambitioniosus non ero.
 Spolia ejus tholo non affigam: fumus enim
 sunt & umbra. Solum vero mihi id contig-
 gat, ut hoc ipso die prius à modestia, quæ
 fac

sane ætatem decet, quam ab eruditione vobis innotescam. Non cadit in ætatem hanc scientia, non cadit eruditio: sed quo vtrunque comparatur, labor & industria. Hæc sibi vindicare potest quisquis appetit, hæc possidet, qui optat. Quæ in elatum non cadunt animum. Quicquid enim præoccupat opinio, nunquam assequitur industria. Contra vero facile omnia consequitur, qui omnia deesse sibi videt: facile in scientia proficit, qui ea se carere nouit: facile discere incipit, qui nescire se prius didicit. Humilitatem sequitur Sapientia. Montes odit Dea illa, valles amplectitur. Videte colles camporum & tumulos. accliuiores sunt infra, quam ut fontes ad eos perueniant; proniores supra quam ut imbres in iis permaneant. Planities contra, campiue sedentes, lenibus aquarum scatebris irrigantur. Eodem plane modo scientiam excludit, qui non prius fastum exclusit. Opinio ejus necesse est ut migret, priusquam adueniat ipsa: persuasio eruditionis pereat, priusquam nascatur eruditio. Ad ætatem vero hanc quod attinet: affirmo vobis, Viri clarissimi (quod sine ambitione possum) ego horas diligentia, menses labore, annos industria æquabo: singula dierum vestigia premam: singula temporum puncta & momenta inuadam. Ætatis enim cursum inhibere nemo, quiuis vti potest. Similes nos

B b

sibi

sibi esse voluit natura. Diligentissima est illa mater nostra. gignit vt corrumpat, corrumpit vt gignat. Ita cum vtrunque agit, in neutro cessat tamen. Si cessare enim posset, posset non esse. Nunc agendo aliquid, & omnia constituit, & se tuetur. Ei quisquis est dissimilis, spurius & illegitimus est. est autem qui cessat. Sicut enim motu sublato natura non est, ita generosus animus ocio non torpescit, sed perit. Si quis enim sit, Viri clarissimi, si quis sit, qui hoc cœlum supra se, & errantes illos ignes, infra hanc terram, nunquam cessantem, ociosus ipse intuetur, hoc est, teste cœlo desidiosus est, hunc ego hominem, aut certe id quod nos sumus, vt esse credam, nunquam adducar. quibus hoc vno nomine mors grauis est, quod in ea quiescendum putemus. Ita autem fiet, vt quo longius ab eruditione absum, tanto plus temporis mihi ad eam vindicem: & quo minus ad vos scientiæ adfero, tanto plus vobis promittere possim. Difficillima hic, non nego, victoria est. Reliquis cum hoste, mihi cum adolescentia, id est, mecum, decertandum est: qui victor esse non possum, nisi vincar: nec superior è pugna euadere, nisi prius succumbam. Sed tamen ad discendum nihil minus seruum est quam id vnde incipitur. vt dolendum minus mihi videatur, quod ætatis parum huc adferre possim, quam gaudendum, quia multum restat.

testat. Fingite vobis, in Circensibus certantes duos: hunc ad metam, sed cessantem; illum in carceribus, sed currentem. Hic qui cessat, proximus victoriæ est, quam tamen qui non cessat consequitur. Ita alter victor futurus judicatur; alter est: alter peruenit ad metam; alter prope tangit. In currente enim nihil tardum: in cessante nihil est maturum. *Ætas* est, quæ addiscere possit: *animus*, qui optet: *mens*, quæ gloriam nec contemnit nec effuse expetit: quorum alterum virtus est, sed paucis laudata: alterum vitium, sed magnorum virorum. Nunc autem ad vos, Viri clarissimi, venio, ut ad Horatium nostrum (de eo enim nihil sum dicturus, quod plurima ad ipsum dicenda videam) peruenire queam. Ac primum ad vos, Heroes nobilissimi, teque adeo, Janæ Douſæ, celeberrimæ hujus Academiæ Curator dignissime, clarissimi hujus ordinis antistes maxime. tibi, inquam, sicut gratias ago, quod ut filii loco semper me habueris, ita ipso hoc die, præter morem, non tuum modo, sed & hujus Academiæ, præsentia tua, quanti me facias, testatum volueris: sic te per humanitatem tuam, reliquos enim minus eruditos per eruditionem, Douſam per virtutem illi propriam obtestari solemus: non quod hæc sola virtus sit tua, sed quod prima: majus enim eruditionem promouere, quam habere; in

aliis fauere, quam in se admirari. te igitur, vir maxime, oro obtestorque, ut tantisper dum me audies, eruditus esse desinas: scientiam seponas, beneuolentiam induas. Tecum autem quomodo, aut quibus tandem verbis agam, Neostadi amplissime? Quem ante annos hos viginti doctorem Academia hæc habuit: nuperrime patrem accepit. Gratulor ergo, gratulor, Vir magne; utriusque nostrum: tibi de honore nouo: mihi de beneuolentia hac tua. Qui primum tantæ dignitatis compos, non prius in hanc urbem quam in nostrum hoc auditorium venisti: ut, si digne de te loqui hoc loco velim, publica mihi voce opus esse videam. cum tantum omnes acceptum tibi ferant, quantum oratio hæc mea persolvere non potest. Te vero, incompabilis Scaliger, ut amare debeo, sic metuere non nihil non possum: non quidem ut natus parentem, verum, ut qui timide causam suam agit, iudicem. non quin causæ confidat, sed quod merito de se desperet. Præterquam enim quod ignotus mihi non sum, diuinam ingenii tui vim, cum inexhausta sapientia, perspectam habeo: cui ut quisque maximus est, ita libentissime cedit: ut jam Scaligeri nomen (quod de Tullii eloquentia dixit Rhetor) non pro erudito homine, sed pro eruditione sumatur. Sed tamen à te, à te, inquam, Mæcenas magne, *atavis edite regibus,*
hoc

hoc petam ; vt dum me docentem audis , doceri velle existimes. Vos vero, Viri clarissimi, Doctores obseruandi, tuque hujus ordinis princeps, Paule Merula, accipe cum, qui non modo profecisse se sub vobis gloriari solet ; sed & quotidie id facturum sese sperat. majori cum fructu tamen : vt qui ante à vobis didicit, sed sibi tantum : didicit, vt discat ; nunc , vt doceat : antehac quæ vni poterant prodesse, nunc quæ pluribus. Vt sic nihil aut ascribam mihi , aut vobis detraham. Nam & vos multos docebitis, & paucos ego: idque ope vestra. Vt jam neque beneficii in me collati pœnitere vos possit, quod id in alios transfundam : nec id ipsum male collocatum videri , quod agnoscam. Vos vero, Juuenes nobilissimi, accipite socium & commilitonem quondam vestrum, nunc etiam amicum : qui tam optat , se in posterum prodesse vobis posse , quam vos hæctenus amare potuit. Cæterum cum alterum sit voti, alterum benignitatis, æquitate vestra excusate quod adest , beneuolentia supplete id quod deest.

Oratio Scipionis, postquam in Africam venisset, ante primum conflictum, ab adolescente scripta.

ORATIO XXXIII.

PRæclare eo primum die prospectum tibi, Miles, crede, cum hos gladios, has manus, inter fraudem perfidiamque Pœni, & salutem tuam posuisti. Quippe violator fœderum, contemptor Deorum, fidei ignarus, quæ mortalibus sanctissima habentur, omnibus, præterquam hosti, metuendus est. Dolus, perfidia, crudelitas, cum simplicitate hominum & miseria, non cum virtute, pugnant: cujus mercedem Deus in aperto posuit. Reliqua in acie, interque tela ferientium & commissas manus, nec autoribus præsidio, nec aliis terrori sunt: imbellis vero fiduciæ vestigium in animis relinquunt. Quicquid hactenus securitati nostræ patuit, hoc die euasimus. In aduersam sponte terram; Italiam in Africa vindicaturi, nisi non vultis, venimus. Carthaginem petimus, ut Romam seruemus. Focos & aras, liberos & conjuges, Deos quoque ipsos, præmium victoriæ habemus. Vinci non possumus & superesse: neque fugere hostem, quem per mille incommoda vix inuenimus. nemo pertinacius amicum quærit. Ventos, & procellas, & iratum Jouem, & quæcunque alii timere solent, spe pugnandi tulimus. Mortem quoque,

que, hostis videndi causa, fortiter contempnimus, à quo nihil vos sejungit amplius. Patriam, opes, & salutem in virtute ac manu gestatis. siquidem pugnando vincere instar-tem mauultis, quam prementem fugiendo mori. Inæqualis tergo cum manibus pugna est. Stultissimum est salutem sperare ex ea parte, quæ in vulnus tantum patet. Quicquid fieri consilio debuit, effectum est. cum licuit; non caute modo, sed & timide. Quod jam restat, in audacia habemus. Prudentia enim magna, consultantem omnia metuere, pugnantem nihil. Quippe nec timori locus, ubi metuendo non vitatur probrum, sed incurritur. Qui in acie extimuit, commisit quod timeri debet. Nam & victus, & miser, & infamis est. nec timere grauiora potest, quam quod fecit. Quin & illa, qua nihil magis metuendum ignaui illi putant, metuentem mors sequitur, sequentem metuit. Itaque qui expugnare metum potuit, eodem tempore, & mortem fugit, & hostem vicit, aut vtrunque fortiter contempsit: quod vtroque majus est. Quia naturæ vitio, ut cadas, virtute tua fit, ne fugias. Si quis autem vestrum est, Miles, qui vel mori non malit & vincere, vel postquam victus est, mori non possit; abeat, excedat, viris locum relinquat. Ex aëre alio flagitiosum trahat spiritum. ubi inter scortorum suauia,

& ebriorum ructum , & eunuchorum greges , & turpi morbo laborantes mares , & exoletorum agmina , petulantem animam expuat : unde è vita , tanquam è ganeo , satur lubricum excedat. Tibi vero dico, veterane , quisquis eodem tempore & vincere cogitat & non mori, ociosus est. neque magis tua aut cuiusquam refert , qua parte cadat, quam qua natus est. O quam pulchrum est , cum omnia præclare gesseris , negligenter mori! Multa prius meditanda sunt : quomodo aciem instruas , instantem ferias , fugientem premas. Si quid superest post illa , cogitabis quam sit turpe vinci. Vltimum quod cum dolore magnus vir amittit, libertas est : quicquid ulterius timetur , circa militis miseriam consistit. Elige utrum velis : vel impenditur vita , vel amittitur. Quicquid hodie virtuti negas , morti cras debes. cuius jus non perit , sed diffunditur. Equidem cum vultus vestros video , oratione abuti puderet, Miles. Quippe cum iam manu ferrum est , ingrata esse verba novi. neque tantum oratione animo alacritatis addi , quantum mora festinationi demit. Nemo enim recte ut felix sit monetur , nec impellitur, quo volat. Rideo sæpe Xerxis consilium. qui cum mare copiis strauisset, terram milite repleisset, neque vllum reliquum, præterquam in quo vinci posset , spatium fecisset,

turmis

turmis singulis lorarios dedisse fertur, qui à tergo cessantibus incumberent, flagrisque ad virtutem impellerent. vt in tanto numero non esset, quem non flagellarent vt vinceret, cogerent vt fortis esset. Meo quidem iudicio, Barbarorum ignauissime, non exercitum ducebas, sed armentum: neque dux eras, sed bubulcus. Bobus orbem impleras. Pecudes prodigiosa ista tua classis vehebat. Græcorum vero etiam me miseret, si aliquid ab his timere potuerunt, quorum nemo ibat ad prælium sed agebatur. Lacedæmonios vincere potuisse non miror; sed voluisse indignor. Poterant enim fustibus impelli vt recederent, qui loris cgebantur vt venirent. Indignanimi, vt video, nec tam fractam Barbarorum ferre ignauiam potestis: neque hostem amplius timetis, sed turbam. Pauciores enim estis. Credo. Sed Romani tamen: etiam animo pares, vbi numero inferiores estis. Nemo de fortioribus quærit, an suffecerint: nunquam pauci sunt qui vincunt. Hostis Pœnus est: cuius nemo fortis quicquam præter fraudem timuit. Mens subdola, scelestus animus, Dis hominibusque, postremo sibi inuisus ipse. Quantum immanitate possit, illustre documentum vos estis: quorum tormentis cruciatibusque propinquos sustulit patreisque, aut indignas hominibus præscripsit leges: citra mortem maxi-

me crudelis. Venas palpitantes, semimortuosque vultus & errantes miserorum oculos, cum gaudio ac voluptate intuetur. Gemitus sæpe morientium ac questus audit cupidus. Neque enim clades vestras repeto: ne dolorem potius animi quam fiduciam pariam. Ticinum, & Trebiam, & Trasimenum, & fatale imperii nostri vulnus Cannas, hic commemorare, antequam dedecora ista eluistis, pudet. Crudelitatem belluæ videte. Militem itinere & oneribus defatigatum (pulchram hercle tot laborum mercedem) pedis parte immaniter succisa, volucribus reliquit. Alios cum feris, quosdam inter sese, sed ad mortem omnes, dimicare iussit. In qua & ludibrium quæsit: cum terrarum victor populus, pontis loco viam properanti dedit. ut, quæ alia immania patrauit, nunc omittam. Quæ per omnes Deos vno prælio pensate. Imperare omnibus potestis, quorum hæcenus imperium timetis. Si Annibalem metuitis, cum Syphacibus res vobis erit. quos jam vinci posse, docuit Hispania. Illum esse absentem Dii voluerunt. non ut sic euadat, sed ut victum se audiat, & quas debet poenas, tandem improbus persolvat. Scelestissime hominum, fortis incaptivos: totam hanc immanitatem hodie ulturi venimus. Causa jam vincimus. Fortunam exorabimus, Si Dii fauent, aut cogemus.

mus. Superos tibi inferosque aduersos jam fecisti. quorum alteros perfidia ac scelere irritasti, alteros crudelitate auxisti. Quod si manes vel tangit injuria vel penetrat, neque cum vita sensus abit; totis cum inferis aduersum te tuosque pugnabimus. Erumpent alicunde infelices Romanorum vmbrae, quibus vitam aut extorsti aut miseriorem ipsa morte effecisti. Præterea Miles, quicquid vides, nunc Pœnorum, mox virtutis erit. Sed majora sic seruatis. Pulchram vobis rerum natura necessitatem imposuit, quibus felicibus esse non licet, nisi pariter & fortes sitis. Postremo, ne quis hic de vita magis cogitet quam de victoria, meo consilio effectum est. Naues queis aduecti sumus, jam soluerunt. Inter hostem versamini & mare. Vtrinque mors est. Illinc etiam vincere potes, hinc tantum perire. Quid adhuc dubitas? Miles, eligendum est. Vinces, aut morieres, aut vtrunque. nemo certe euadet.

Finis

Τίνας αὐτῷ εἶποι λόγους ὁ Καλλιμάχῳ πατὴρ.

Declamatio, ex persona patris Callimachi, qui prælio Marathonico stans, expiravit, ab adolescente scripta.

ORATIO XXXIV.

HOC, quem videtis hic, Athenienses, sanguine, victoriam hanc vobis peperit. Nemo vulnera filii mei quærat. sic stetit cum pugnauit. Dubito an moriendo vicerit, an vincendo sit mortuus. Mors certe victoriam non interrupit, sed continuauit. Bis vicit: semel Xerxen, iterum naturam. Mille vulnera pertulit, plura optauit. Totam Asiam sustinuit, nec cecidit: mortuus est, & stetit. Quod potuit mori, culpa Naturæ; quod non cecidit, laus illius est. Natura rerum, tecum mihi res est. Quare aut cœlestem filio meo animum dedisti, aut mortale corpus? Moriantur qui timere mortem possunt. Ille nec cadere potuit nec vinci, & coactus est mori. Ille corpus non reliquit, sed à corpore relictus est. Primus ille est, qui naturæ cessit, de qua triumphauit: primus qui sic vicit, mortuus non jacuit: primus idem, qui virtutis post mortem documentum dedit: primus qui ipsa morte vitæ spatium extendit. Quo honore dignus vobis quo videtur præmio Athenienses? Nam

Nam si fortiter in bello cecidisse laus est: ille & fortis fuit, & non cecidit. Quæritis, an mortem timuerit? ne sensit quidem, vt videtis. Sepulchrum debeam ambire, nescio, an recusare. Vtinam loqui post mortem, sicut vincere potuisti, Callimache posses: responderes hoc modo: Pro sepulchro, memoriam mei vobis, Athenienses, mando. Pudet jacere inter reliquos. quorum multi ante mortem ceciderunt, nemo in acie post mortem stetit. Reperunt ignaua corpora terram & in matrem suam toto impetu feruntur. Abstine manum quicumque es, ne crudelior sis ipso hoste: qui occidere potuit, nec potuit mouere. Nemo mihi statuam erigat. sufficit hoc cadaver. Nemo de Persis erigat trophæum. sufficit hoc corpus. Vos virtute Barbaros vicistis: ego socios exemplo. Cur torpetis manus, cur non amplius pugnat? An timetis, ne quis non sit crediturus? Ego vos hoc metu libero. Mortuum non minus credent posteri pugnasse quam stetisse.

Laus Pediculi, ad Conscriptos Mendicorum Patres.

O R A T I O XXXV.

Sacrum morbum esse opinionem, vere pariter ac eleganter, Patres Mendicorum, ab antiquis proditum memoriae est. Cuius tanta.

vis

vis est, ut si quem velleuiter afflarit, eum, tanquam vinctum constrictumque teneat, neque ad veritatis lucem oculos attollere permittat. Id vero vel inprimis deplorandum, quod iudicia, in quibus de salute agitur mortalium, cum semel tenuit, suffragia sententiasque moderetur, & in partem alteram, quodcumque animo concepit, ferat ac decernat. imo hercules pro iudice se gerat. Quod in causa rei nostri manifestum esse, quis tam nullo præditus est sensu, qui non fateatur? Pediculum hunc, celebre animal ac cuius notum, hospitem ipsius hominis domesticumque, ortum ex homine ac creatum, in iisdem focis ac laribus eductum, ejusdem fortunæ, eorundem Penatium, & si quæ domestica sunt vobis sacra, omnium participem, vestrum vero comitem fidissimum, premunt libenter homines, & in contemptum, quantum possunt, hæcenus adducunt: neque terra jam & mari, sed quam vnam habet vitæ ac fortunarum sedem, corpore humano interdiciunt ac proscribunt. Cujus rei causam si quis quærat, nullam præter vnicam inueniet, opinionem solam: quæ ut penitus ex animo tollatur, ad salutem rei interesse existimo. Quem ut vobis diligenter commendemus, satis est si laudes ejus non ignotas vobis esse finamus. Primo omnium, infame esse nomen ajunt. Dii vestram fidem! quod à par-
te ho-

te honestissima desumptum esse, ipsi ne negare quidem audent. Vnde Pedem primo, mox, ut blandientes ac amantes solent, merito Pediculum dixerunt. non profecto minus casta voce, quam aut Oedipum aut Polypum, in quibus eadem vox extat. Opinonis ergo vim videte ac semel penitus perspicite. Pediculorum montem, populos Pediculos, Pediculorum siue agrum siue flumen, dici nemo turpiter existimat. ne de foliorum nunc & fructuum pediculis hic agam. Quamquam equidem Romani, ne præclara quidem & magnifica deesse illis voluerunt nomina. qui Serpentes quoque & Sexupedes dixerunt. Multo vero minus Græci, qui ab ipsa rationis officina, cerebro humano, vnum inter cætera imposuere. Hebræi quoque ab efficaci voce *canan*, quod fundare illis (vnde *can*, quod est basis, pes, siue fundamentum) dixerunt. vel quod puncti instar animalium majorum fundamenta sint, vel quod multis pedibus, ut basi, innitantur. Ergo *oinnim* gēti antiquissimæ vocantur. Græci Sacræ paginæ interpretes, *ovίπτε*, non ut animalia diuersa, quod & nobis semper visum, sed à spatio dixerunt: quia *οκνίον*, quod exiguum, aut paruum. ut & Magistri, à contracto corpore, & conciso quasi, *camlin*. Vnde & *camla* Arabum: qua voce hoc animal designant. Neque est quod quenquam horum pudeat. cum
sub-

subtilitatem corporis, ac modum, virtus vel excuset vel commendet. quam & in formicis quisque admiratur: quibus summam quoque antiqui prudentiam ascribunt. Neque minus nostri, cum humana corpora inuadunt, strenue rem gerunt. ut de singulis eorum dici possit, quod de maximo heroe summus vates,

*Τυδίδος μάλιστα μιν πρὸς ἔνδραμας, ἀλλὰ μεγάλῃς.
Corpore parvus erat Tydeus, sed maximus
armis.*

Quamquam sane reus noster, nihil ad se pertinere quo dicatur nomine, existimauit vnam. quam præclaram ἀλγυροειάω, sine dubio è Stoicorum barbis superciliisque, in quibus olim vixit, idem traxit. Porro cum à patria plerumque fontem laudis ac originem & oratores & philosophi deducant, quod Platoni quoque in Menexeno probatur, noster, neque Athenis neque Romæ natus est. quarum ciuitatum laudes sæpe ad fastidium jam vsque magni oratores celebrarunt. Patria pediculi est Homo. Cujus merita ac laudes prædicare velle, putidi sit & inepti. Sicut autem solus ratione præditus est homo, ita ratio in summa ejus editaque parte, domicilium ac sedem habet: capite nimirum. quam profecto sibi, tanquam arcem quandam, minime, ut reor, contemnendam, merito delegit. In hac nascitur ac
edu-

educatur , in hac opes stabilitas ac fundatas habet. Hujus incola & ciuis est. non inferiora, hercule, securus. Cum vero, quod antiquus vates eleganter cecinit, vicino bono nullares sit melior, ille mentem, atque intellectum, ille prudentiam ac sapientiam, vicinas ac propemodum domesticas hic habet. A quibus cum longissime absit asinus, obtusum animal ac hebes, solus pediculus, ut vulgo creditur, non nouit. Contra autem prudentissimi mortales, præter hominem, diuinum animal ac vere primum, canem quoque ac philomelam ardentissime sectantur : quos ingenio præstare norunt. Ne non verum sit, quod primum ab Homero, mox ab Aristotele est dictum, Cum similibus plerumque similes conjungi. Soli ex felicitate ingenii diuinitatis vocabulum Platoni imposuit antiquitas. cuius pediculi prouerbio circumferuntur. Ne de Pherecyde & Alcmanne, quos ad necem usque comitati sunt, hic dicam. Porro nobilissimi in capite morantur.

Plebs habitat diuersa locis.

Nam, colonias, ut plurimum, ubique, in vestes, in supercilia, etiam in barbam, deducunt: licet non ejusdem omnes generis ac formæ. Antiquitatem si spectes, supra Erichteum ac Cecropem, ad Deucalionis tempora continuabis. Simul enim spiritu humano incallescere cœperunt saxa, hunc calorem reus
 noster

noster est secutus. Qui ut quam longissime ab omni frigore versetur, sua semper interesse existimauit. Homo igitur è saxis, ex homine prognatus est pediculus: tanto nobilior origine, quanto saxis ac lapidibus nobilior est homo. E carne nasci Aristoteles, è sanguine autem Theophrastus voluit. Vtranque nobilissimam ac primam esse corporis humani partem, nemo nescit. E corruptione nasci ajunt, & hoc telum contra innocentiam valere, crudelissimi actores arbitrantur. Nolite pati, Patres, imperitiam in foro vestro ad calamitatem rei, ultra veritatem posse. Idem quippe homini, si pergant, idem cunctis animalibus eueniet. Metuendum enim, ne quod omnibus commune, omnibus obijciatur tandem. Ex corruptione autem sanguinis ut semen, ita è corruptione seminis cum homo, tum & animalia nascuntur cætera. Quid formosius pauone? è corruptione oui nascitur. Quid apibus prudentius, quid fœdum minus, magis autem necessarium in terris? è corruptione bouis nascuntur. Nihil enim generat ex alio Natura, nisi ista lege, ut aliquid corrumpat: qua lege omnia conseruat. vnde & omnia mutari, nihil interire, à Pythagora præclare dictum. Contra vero, ita me Dii ament, mira ratione factum dicas, ut eodem modo duo celeberrima nascantur animalia; Pediculus & Phoenix.

nix. Alter è parentis sui cinere : è lende alter. Ut non sine causa vtriusq; originem scriptores nobilissimi conjungant. At vero, Aristoteli si credas, nihil fieri è lende, jam vicarium diuinitatis, primum feceris Pediculi autorem. Calorem nempe vniuersalem, quem non sine causa creatorem Arabes dixerunt. cui cum hoc animal est procreandum, naturalis quoque accedit. Jam si educationem quæras: simul ac vsuram lucis vsurpare cœpit noster, iis artibus ac disciplinis instituitur, in quibus vtilitatis plurimum ad institutum vitæ repositum existimat. Natare non discit. in continente enim habitat. Neque litteras & disciplinas. quippe quas prodesse parum ad virtutem doctoribus plerunque videt. Igitur in re familiari & domesticis negotiis plerunque occupatus, quicquid ab edendi exercitio ac cura reliquum est, contemplationi ocioque impendit. Facilitate autem vitæ, ad Homeri Deos *ῥῆτα ζωόντες*, quam proxime accedit. Cibus enim, quo & illi opus est, non quærit, sed in promptu habet: qui quocunque se conuertit, sine apparatu fruitur paratis. Ut omittam aliud quod cum Homericæ diuinitate habent commune.

Οὐ γὰρ σὶ τὸν ἰδὺς, ἢ πλεῖς αἰῶνα οἶνον.

*Nec fruges comedunt, nec libant munera
Bacchi.*

Terram non arant, non exercent, sed humana-

nam

nam vellicant lenissime ac pungunt carnem. Constitutionem corporis si quæras, pene oculorum aciem excedit. Membra quidem certe maxima subtilitate artifex natura texuit. ut ad intellectum proxime accedant: visum autem vix admittant. Quod cum incorporeis propemodum commune habent. quæ nobilitate sua sensus cum excedant, sola ratione penetrari possunt. Etiam cum atomis. è quibus architectus olim nobilis Leucippus, fabri Democritus & Epicurus, orbem construxerunt. quas idcirco *corpora materiai, corpora prima, primordia, rerum semina*, item, *materiem*, familiaris Epicuri Romanus poëta dixit. Sed præsertim Acari quem dicunt, notus Aristoteli. qui & nomen idem fere, certe ab eodem, traxit: cæterum nec diuidi, nec findi, & propemodum videri non potest. Qui si in oculos incurreret, neque ipse modo sed & membra sub aspectum singula, inprimis autem pedes, venirent, fæxo protinus hamatum illud, asperum ac leue atomorum, spectares. Immunem esse ab iis asinum testatur Plinius. credo quod ingenii cum tardioris esse, cum plerisque existimet. quanquam, quod cum venia præclari viri dictum sit, nouisse asinos me sciam, quos assidue infestarent. Jam viuendi genus placidum delegit ac tranquillum. Non volatile, ut aues, neque desultorium, ut pulex: sed prodigni-

dignitate vitæ suæ, stabile ac quietum. Passu
 tardo ac composito incedit, neq; quicquam
 è philosophia tam amplecti quam silentium
 Pythagoræ videtur. Intentionem enim men-
 tis nihil æque ac strepitus offendit. quæ si est
 continua, felicitatem quidem certe huma-
 nam longe excedit. Neque ab actione tamen
 prorsus abstinere solet. Semper enim epula-
 tur. Sociale animale esse hominem, ideoque
 ciuitatis fundamentum esse ac Reipublicæ,
 præclare dixit Aristoteles. Quod inprimis
 conuenire nostris, nemo ignorare potest, nisi
 qui non vidit. Nam & inter sese & cum ho-
 mine libenter sociantur. De Republica eo-
 rum atque illius constitutione, nemo quic-
 quam certi definiuit hætenus. quanquam
 sane, ad popularem, si quid iudicare possum,
 proxime accedant: mutux æqualitatis, hoc
 est libertatis, studiosi. Sed & penes multos
 potius quam paucos, vbi dominantur (quod
 nec vos nescire, Patres, arbitror) imperium
 videtur. In bello, non tam cuneatim quam
 globatim plerunque incedunt. Neque inter
 sese, quod & furiosum est in homine ac di-
 rum, sed cum ipso homine configunt. de
 quo & sæpissime triumphant. Neque minus
 cum eodem amicitiam constanter colunt
 fide vero ipsum vincunt. Siquidem

— *fugiunt cadis*
Cum face siccat is amici;

Ferre

Ferre jugum pariter doleſi.

At Pediculus conſtanter manet: nec fortunam venientem ſequitur aut fugit recedentem. niſi quod aduerſa, hoc eſt veſtra (ea eſt præclaræ mentis generoſitas) inprimis delectatur. Paupertatis enim comes eſt & afflecta,

Solutus omni ſervore.

Nec excitatur claſſiſe miles truci,

Nec horret iratum mare:

Forumque vitat. & ſuperba cinium

Potentiorum limina.

Quare, vt olim Scipio, de quo antiqui, nunquam minus ocioſus erat, quam cum ocioſus eſſet: ita vos, Conſcripti Patres, nunquam minus eſſe ſolos reor, quam cum ſoli in compedibus ac carcere verſamini. Adſunt enim vobis comites perpetui ac fidi, qui in crucem vſque vos ſequuntur, ſed præſertim Peſſulatas ſive Plactulas quas vocant: quæ plerumque in pube, axillis, barba, palpebrisque ſtabulantur: quemcunque ſemel inuaſere locum, ejus ad ſupremum vſque ſpiritum tenaces. At de cæteris, inprimis mirum eſt ac prope ſupra fidem, quod dicturus ſum. Nam vt Trojanorum Deos Magnos & Penates, cum jam urbem inuaſuri eſſent Græci, cum reliquiſſe nobiliſſimi antores tradidère, ita iſti, hoſpitem ſuum moriturum cum vident, agminatim cedunt. Neque id mediſos prudentes

dentēs vnquam aut philosophos fefellit. vn-
de ariolos nonnulli & diuinōs autumant. Res
eorum gestas, si mensuram corporis intuea-
re, paucas esse aut nullas, existimes.

*At simul heroum laudes ac facta paren-
tum*

*Iam legere, & quæ sis poteris cognoscere vir-
tus,*

in diuersum proritus abibis. Ipsi enim; siue
ingenua, vt arbitror, modestia, siue quod
Annalium memorias intenti rebus aliis, con-
temnunt, laudes suas, & quæ fortiter ges-
sere, non nolentibus hominibus, dissimu-
lant. Syllam quidem, hercule, terrarum prin-
cipem, ac Romanorum ducem, qui bis Ma-
rium bis Mithridatem profligauit, qui Athe-
nas expugnauit ac euertit, cædibus Italiam
ac ferro miscuit, facto simul agmine inuasere.
Ne Arnulphos, Antiochos, Herodas, Maxi-
minianos, Pheretimas, Honorios, Cassan-
dros, hic commemorem, reges principes-
que, ne nunc ad priuatos eam. cum quibus
sine ferro ac milite congressi, illustrissimam
victoriam ab iis retulere. Vt merito, si quic-
quam iudicare possum, vsurpare de se illud
reus noster possit,

*Εἰμι φίλος, ἀνδρῶν δαμῆται, δαμῆται δ' ἐπ' ἐ-
σθῆναι.*

Τῆς πολυμήτερος Φιδέας Θείας ἡρωικῆς.

Quos Latine reddidissen; ni Romanum hic
carmen

carmin fugeret Pediculus: Græculis non sine causa æquior. Quanquam sane & reliquos, cum quibus contrahit, benigne ac comiter habere solet. Non enim lancinat aut lædit quenquam, sed titillat. nisi si quos facto agmine expugnat. Qua in re, ut recte in Phædone ait Socrates, majorne sit voluptas dubites an dolor. nisi quod ex ipso (si quis tamen dolor hic est) oritur voluptas. Quam quidem titillationem, ita vobis gratam esse equidem confido, Patres, ut præcipuum ac maxime jucundum paupertatis vestræ ac calamitatis condimentum esse rear. Sæpe vidi, quanta delectatione, modo tergum, modo caput, modo latus, modo partem aliam, quam leniter sollicitare hospes vester cœperit, fricare soleatis. Si voluptas enim, quod Platoni placet, mera est repletio, quæ ex indigentia, ut quidam volunt, nasci solet, causam voluptatis vestræ, quæ in frictione summa, ullam præter hunc quem accusatis, miror si adferre nunc potestis. Quem (quod lepidum est dicam) caput obiter dum scalpitis ac membra fricatis, hoc ipso non extinguitis, sed generatis. cujus rei causam vos philosophi docere possunt. Quid quod medici officio funguntur? Sanum enim optimeque constitutum iis esse caput quos invadunt, ipsi medicorum principes fatentur. Jam in morte qua constantia, Dii boni, quapix-

præsentia est animi ! Sæpe enim fato jam vicinus, & in pectine ipso positus, in quo diem claudere supremum solet, spatia securus sine vlla mentis perturbatione aliquot plerunque conficit : ne quid præter vitæ antea actæ dignitatem agat, aut existimationi suæ maculam inurat. cujus magnas præclarasque animas, præcipuam habere semper rationem constat. Augustus quidem Cæsar, Princeps maximus, *Αἰσχρογὰς*, hoc est, mortem facilem ac repentinam, exoptasse fertur. quam me iudice unus hic consequitur. Non enim lentis, non acutis conficitur doloribus: non laterum, non renum, non vesicæ morbos experitur. puto, quod nascente illo in octavo ab horoscopo loco constituta esset Venus : quæ, vt mathematici præclare docent, mortem facillimam, & ab omni immunem dolore, generi mortali, in quo non postremum noster locum obtinet, decernit. Ille autem pollice conuerso protinus extinguitur. Ea tantum parte deplorandus, quod immerito. Quanquam nec idcirco miser dici potest. nemo enim innocentem & calamitosum, recte infelicem dicat: quod & ante mortem Socratem dixisse ferunt, cum amici quidam ideo dolerent, quod immerito id euenire viro optimo existimarent. Et plerique morte acerba extinguuntur: ideoque, sine pompa, ludis ac præcone, ta-

C c

cito

cito non indictiuo funere, exponuntur vixius quam efferuntur. quod intra tyrocinium fortasse & ante sumptam publice virilem togam moriuntur. vnde & intestati, vt plurimum, discedunt. Atque hæc quidem pauca sunt de multis. Nam quis omnia se posse speret? Cum præcipuus scientiarum omnium consultus ac interpres maximus Homerus, si quid Græcis creditur, naturam ejus cum quo semper vixerat, ænigmate delusus, explicare non potuerit, rei que tam excelsæ victus tædio, cum vita mortem commutarit. Forte & in pœnam. Sunt enim, qui de dignitate ejus parum reuerenter alibi locurum ferunt. Grammatici nimirum: qui à reo nostro nunquam alieno animo fuerunt; hospites paterni ejus ac familiares. Vos vero, Patres Principesque Mendicorum, etiam atque etiam in posterum videre quid agatis. Quippe si supplicium delectat; relegatio in promptu aut exilium. Possunt enim aut in terram comiter deponi, aut, quæ vestra est ciuilitas, in alium honoris specie cum voluptate ac judicio transferri. vbi æuum, sicut prius, agant, neque quicquam præter locum mutant. Exemplo sane res non caret, & proficere in re magna, seruum nunquam esse debet. Prudentissimos mortalium ac prope solos sapientes, Indos, inde à Gymnosophistis, habitos, nescire non potestis. Gen-
rem

tem apud eos esse ferunt, Bancanam quam vocant, ea parte quam nunc Guzzaratam dixerunt, quæ cum admirandi hujus animalis sola prope intelligat præstantiam ac doctes, quantum potest fouet, & hospitio indulget. Cæterum, ut mire est fœcundum, ubi generis propago jam diffundi cœpit,

✧ *Et nati natorum, & qui nascuntur ab illis;* è deserto sacerdotem vocant, qui diuinis eos manibus cum cepit, suo sibi capiti imponit, ac deinceps liberaliter educit. Sunt qui captos in parietum ruinis ponunt ac occultant: si quis autem mortem dum assistunt inferat aut tollat, lachrymis ac precibus plerunque intercedunt, ne in oculis atque in conspectu suo tantum facinus patretur. Quæ si nihil possunt, auro vitam singulorum redimunt. quod protinus persoluunt. Cum quibus prudentissimi mortalium Judæi faciunt: à quibus, ut eorum sapientes tradunt, *ההורג כנה בשבת*, hoc est, *qui sabbathopediculum trucidat*, reprehenditur. aut ut Eliezerus Rabbinus sentit, *non minus peccat, quam si camelum interficiat*: quos & ad luminaria, quæ rum accendunt, per scrutari nefas habent. Hæc si nunquam audiistis, saltem nunc vos tangant, & religione animum commoueant. Misereamini per ipsas, *censeo*, eorum ymbras atque manes, qui

crudelitatem vestram sunt experti. Parcite miseris, supplicibus, victis : consanguineis vestris parcite ac propinquis : qui è vobis nati, à vobis educati sunt. Qui vos colunt, vos sequuntur, vobis hærent : qui utranq; vobiscum pariter fortunam experiri sunt parati. Cauete, ne dum solam hic, ut alibi, opinionem sequimini, quam longissime à veritate aberretis : aut dum nihil præter persuasionem fortiter tuemini, scelere eam cumuletis.

FINIS ORATIONVM.

SEQVVN-

DISSERTATIONES,

quas in hunc rejecimus locum.

De Autore Libelli de Munda.

OMNIVM controuersiarum gra-
uissima de libelli hujus autore
est: quem præclari quidam no-
stræ ætatis viri, ascripserunt
Aristoteli. A quibus quia ab-
eundum nobis videmus, illud viri diuini Ni-
comachiorum I. c. VI. nos solabitur. vbi con-
tra Platonicas disputaturus Ideas, molestis-
simum sibi esse illud, quod à viris dissentire
amicissimis cogatur, idem ille Aristoteles
profitetur. Neque minus tamen addit, δὲ δὲ
ὅτ' αὐτὸς βέλτοις εἶναι, καὶ δεῖν, ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ
ἀληθείᾳ ἐπὶ οἰκείᾳ ἀναρῆναι, ἄλλως τε καὶ φιλοσό-
φους ὄντας· ἀμφοῖν γὰρ ὄντων φίλοι, ὅστιον ἀρετὴ μᾶλλον
καὶ ἀληθῆς. Idem nos dicemus, & amicis sal-
ua veritate concedemus reliqua. Primo au-
tem, aliorum argumenta proponemus hic ac
refutabimus: deinde & nostra proponemus.
Vtriusque autem finis erit veritas.

Primum & præcipuum est eorum, qui Ju-
stini Philosophi & Martyris nituntur testi-
monio: cujus verba in Admonitione ad Græ-
cos hæc leguntur (hoc enim ferreum argu-
mentum, & vt cum Hippocrate lib. De na-

tura humana loquar, ἀνάγκας δ' ἀποφαίνομαι λό-
 γον, quidam Theologus existimauit) Ἀριστο-
 τήλης δ' ἐν τῇ Πρὸς Ἀλέξανδρον τὴ Μακεδόνια λό-
 γῳ, συνάγει ἵνα τὸ ἰαυτῷ φιλοσοφίας ἐκ τῆς ἐξ
 ὅρων, σαφῶς ἐ φανερῶς τὴν Πλάτωνος ἀιαιρε-
 δόξαν, ὅτι ἐν τῇ πυρώδῃ ὑπάρχει τὸ θεὸν εἶναι λέγων,
 ἀλλὰ πέμπει αἰθέριον ἡ καὶ ἀμετέωλον ἀνα-
 πλάτων σῶμα, ἐν τῷ αὐτὸν εἶναι φησι. id est,
*Aristoteles autem in eo quod ad Alexandrum
 Macedonem scripsit libro, breuem quandam
 philosophia sua delineationem proponit: ubi
 manifeste quoque ac perspicue Platonis tollit
 sententiam. Neque enim in ignea substantia
 vult esse Deum, sed vero quintum aliquod e-
 zhereum atque immutabile constituit corpus,
 in quo eum ponit.*

Locus alter mox sequetur. nunc hunc vi-
 deamus. Ait ergo primo omnium, Aristote-
 lem philosophiæ suæ, in libello illo, breuem
 delineationem proposuisse. Atqui tantum
 abest, vt hoc huic conueniat scripto, vt ne
 quidem id inscriptio admittat. Siue enim ve-
 ra ea sit & legitima, nihil minus quam com-
 pendium philosophiæ promittit: siue sit fal-
 sa, vt mox esse ostendemus, nulla tamen dari
 huic operi conuenientior potest quæ tam
 magnum aliquid promittat, cum res ipsæ hoc
 non permittant. Vbi enim hic est celeberrima &
 πολυήρμητος illa Logica, in qua præ-
 cipuum Aristotelis inuentum est, demon-
 strandi

strandiratio? Vbi totum illud est, quod vulgo *πρακτική* vocatur, & ad mores aut Rempubl. spectat? Contra vero, cum nihil hic sit, nisi quod ad contemplatiuam refertur; huius quoque partem illam strictim tangit quam Philosophus absoluit, eam autem quam vix tangit, fuscè persequitur. Nam cum vniuersum hoc, & quicquid existit, duo comprehendat, ea quæ *ἐγκόσμια* & quæ *ὑπερέγκόσμια* dicuntur, veteres posteriora absoluisse Aristotelem, in prioribus vix quicquam scripsisse, fatentur. Ita vt non defuerint, qui ne quidem operam in iis posuisse eum notarent. Quo Ammonii illud ad Categorias spectat. *ὃ γὰρ τὸ ἐγκόσμια μόνον ἦδ', ὡς ἔστιν ὑπολαμβάνουσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπερέγκόσμια.* id est, *Nequa enim solum ea qua in mundo sunt, ut quidam arbitrantur, sed & ea qua supra illum, norat.* Illud autem vt probaret, quia aliud videbat nihil, quam jejuno vsus argumento est! Addit enim, rei Theologicæ peritum fuisse vel ex eo posse ostendi, quod octauo Nat. Auluscul. libro *primam docet causam, neque per se, neque per accidens, mobilem esse.* Ergo aut Stipes, lapis, plumbum Ammonius fuit, qui hoc argumento vsus est, cum in hoc libello ea de diuinitate & Deo, de potentia, vi, prouidentia, omnipotentia, & mediata, vt ita dicam, omnipræsentia illius, dicantur, quæ non sine maximo stupore ac admiratione,

ipsi Christiani legunt: aut libellum, quod dicebam, illum nemo illo tempore philosopho ascripsit. Quid quod duas causas adfert Philoponus, cur in naturali contemplatione hæserit, mathematica autem & theologica vix attigerit Aristoteles? Primo, quia naturalis contemplatio *σύσσιγός ἐστι πολλοῖς τῇ φύσει τῇ ἡμετέρᾳ*, id est, *magis cum natura consona est conjuncta*. Secundo, *ὅτι τὸ μὲν θεολογικὸν καὶ μαθηματικὸν ὡς πρὸ πολλοῖς λίαν καὶ ὡς Ἀριστέλης ἐξεργασμένα, τὸ δὲ φυσικὸν ἔχ' ὅπως*. quia *theologica & mathematica à multis ante Aristotelem exculta erant: naturalis autem pars non item*. Quomodo igitur Alexandro suæ hic Philosophiæ compendium proponit? quod non est docere sed repetere. Adde quod aut nihil hæc ad Alexandrum, aut profecto minus, quam quæ *πρακτικὰ* vocantur. Cur non enim iis potius de rebus scripsit, quæ vel Politicorum quinto tractantur, ubi de Rerum publ. mutationibus ac conseruationibus earumque causis agitur, aut quæ septimo, ubi de optimo statu agit, aut octauo, ubi de liberorum educatione multa dixit? Cur non aliquid de regno ad Regem tantum? Quod profecto fecit. De regno enim librum ad Alexandrum scripsit. Ecce Ammonii verba: *τῷ δὲ Ἀλεξάνδρῳ καὶ Περὶ βασιλείας ἐγραψεν ὡς ἐν μεγάλῃ βιβλίῳ, παιδάων αὐτὸν ὅπως δὲ βασιλεύει*, id est, *Scripsit & ad Alexandrum De regno*.

regno, unico volumine, in quo rationem regnandi illum docet. Quo & Plutarchus libro de Alexandri fortuna aut virtute respexit. *Ἀλέξανδρος δὲ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον παρέχεν. ἔ γάρ ὡς Ἀριστοτέλης συνέβελλεν αὐτῷ, τοῖς μὲν Ἕλλησιν ἡμυθικῶς, τοῖς δὲ βαρβάροις διαποικικῶς χρώμενος, Alexander autem re ipsa doctrinam eam expressit. Neque enim sicut Aristoteles suadebat, qui quidem Gracos regie, barbaros vero heriliter tractare eum iubebat. Alterius vero ad Alexandrum libri, nec Ammonius nec Laërtius, in prolixo illo Indice meminit. apud quem De coloniis librum inuenio, qui Alexandro inscriptus erat.*

Sequitur in Justino, *Vbi manifeste quoque ac perspicue Platonis tollit sententiam. Neque enim in ignea vult Deum esse essentia, sed vero quintum athereum, &c.* Vbi vero in hoc scripto manifeste & expresse tollitur sententia Platonis? cum directis verbis in essentia quinta Deum statuat. Etenim capite quidem secundo, quinta essentia statuitur, sed, ut mox audiemus, sine vlla Platonis reprehensione, quod putarunt tamen docti viri: sexto autem Deo, verum in suprema cœli parte, tribuitur locus.

Sed jam reliqua audiamus. Ipsa enim verba adducit Justinus: *μέγαφρονες ὅτις, Οὐχ' ἵς ἔνιοι τ' αὖτ' ἐπὶ τῷ θῆονι πλημελύντων, ἐν τῇ πύ-
ῳ δὲ ὑπὸ τῇ θῆονι ὡς φασι. & paulo post, μέ-
C c 5 γαφρονες*

γρηγορε γὰρ ἔγω γυν· καὶ Ὀμηροῦ λέγει, Ζεὺς δὲ
 ἔλαχ' ἐρωτὸν ἄνω, ἐν αἰθέρι καὶ νεφέλεισι. Ante
 omnia illud notandum est, hujus scripti au-
 ctorem, non opiniones modo Aristotelis in-
 terdum sequi, ut de essentia quinta (quamvis
 ne quidem Plato, sicut infra ostendemus,
 multo aliter de ea sit locutus) sed & sæpe ver-
 ba imitari & exprimere. Ut cum Aristoteles,
 exempli causa, libr. II. De cælo, cap. I. de
 Deo dixisset, διότις καλῶς ἔχει συμπέσθαι ἑαυτῇ,
 τὰς δόξαις ἐμάλιστα τὰς παλαιὰς ἢ μὲν ἀληθεῖς
 εἶναι λόγους, ὥς ἐστιν ἀπάναντι ἢ ἐθεῖον, ὅτι ἔχουσιν
 μὴ κίνησιν, ἐχόντων μὲντοι θιγαίντων ὥς μηδὲν εἶ-
 ναι πάρας αὐτῆς, hic dixit δόξαί τε μὴ οὐκ ἔστι λό-
 γος καὶ πάρεστι ἐστὶ πάντων ἀνθρώποις, ὥς ἐν θεῷ τὰ
 πάντα. Talia sunt plura, quæ jam prætermis-
 timus. Porro quod ad locum priorem, quem
 adducit Justinus, ne in hoc quidem scripto
 extat, sed pro eo non dissimilis. qui fortasse
 ex illo adumbratus aliquatenus videri posset.
 Οὐρανὸς δὲ ἐς ἄστρον ἐστὶν μὴ αἰθέρα καλῶς μὲν· ἔχ-
 ὡς ἡμεῖς, ἀλλὰ τὸ πυρώδης ἔστιν αἴθερος, πληθύνον-
 τος πρὸς τὸ πλεῖστον πυρὸς ἀπηλλαγμένον διωά-
 μιν. Quod longe aliud. Primo enim nihil hic
 de loco Dei, sed de quintæ essentia origine,
 siue ætheris etymologia. Secundo qui hic
 reprehenditur, non est Plato, verum Anaxa-
 goras. Quod qui non existimat, ipsum Ari-
 stotelem audiat, qui de tota hac re ita libr. I.
 De cælo, cap. III. quem hic noster respexit:

διότις

διόπερ' ὡς ἐτέρη ἰνὸς ὀρίῃ τῷ πρώτῳ σώματι τῷ ἄλλῳ
 γλῶ, ἔπειτα, καὶ αἴθερ, καὶ ὕδωρ, αἵτερά τε προσω-
 νόμισαν τὸ ἀνωτάτω ἔσπον, ἀπὸ τῷ θεῖν αἰεὶ τὸ αἰ-
 θίοι χροῖον, ἡμέτεροι τὸ ἐπανυμῖαν αὐτῷ. Ἀναξα-
 γόρας δὲ καὶ αἰκίζηται τῷ ὀνόματι τέττα ἔκαστος.
 ὀνόμαζι γὰρ αἵτερά αὐτῷ πυρός: id est, Ideoque
 quod aliud quid sit à terra, igne, aëre ἢ aqua,
 corpus primum, locum omnium altissimum
 aethera vocarunt: ex perpetuo enim ejus ἔσπετε-
 no cursu hoc desumpserunt nomen. Ea autem
 voce Anaxagoras abusus est, cum aethere uti-
 tur pro igne. Vbi Simplicius, ἐπιλαμβάνεται τῷ
 Ἀναξαγόρῃ, ἔκαστος ἐτυμολογῶν τὸ τῷ αἵθερ
 ὀνομαζὶ ἀπὸ τῷ αἴθερ, καὶ ἀπὸ τῷ χρωμῶν αὐτῷ ἐπὶ
 τῷ πυρός. id est, Reprehendit autem Anaxago-
 ram, quod non recte aetheris etymologiam ab
 αἴθερ, id est, ardere, deducat, ἢ idcirco pro
 igne utatur. Neque ergo usquam hic locus
 extat quem adducit Justinus, neque Plato
 in quinta reprehenditur essentia, sed Anaxa-
 goras. Quod ad locum quem adducit alte-
 rum; Homeri quidem versus, verum aliter
 citatus, hic legitur: hoc nimirum, modo:
 καὶ ὃν λόγον ἔκαστος ἔκαστος ἀναπιφάνηται, Ζεὺς
 ἔλαχ' ἑρμῆν ἄρῳ ἐν αἵθερ καὶ νεφέλῃσιν. Et hæc
 quidem de Justino.

Argumentum secundum ex Apuleio peti-
 tur, cujus in Præfatione ad Faustinum hæc
 verba sunt: Quare nos Aristotelem, pruden-
 tissimum ἢ doctissimum philosophorum, ἢ
 Theo-

Theophrastum autorem secuti, quantum possimus cogitatione contingere, dicemus de omnē hac cœlesti ratione, naturas & officia complexi, & cur & quemadmodum moueantur explicabimus. quæ de suo Apuleius addidit. Si ergo, Aristotelem & Theophrastum secutum ait Apuleius, eo ipso autorem esse Aristotelem innuere videtur. Quid vero obstat, quominus & ita nos argumentemur: Apuleius Aristotelem & Theophrastum sequi se dicit, ergo autor Theophrastus est? Verum multo argumentabitur firmitus, qui neutrius esse ex eo probabit. Apuleius enim, qui amico suo Faustino versionem mittebat suam, monet hoc scriptum, cujuscunque tandem sit, ex Theophrasto & Aristotele collectum esse: quod ex parte tantum altera verum est. Quatenus enim τὰ ἐγκόσμια καὶ τὰ ὑράνια κυρίως λίσσμεθα tractat, Peripateticos secutus est autor: neque aliud vocare nunc videtur *rationem cœlestem* Apuleius. Cætera autem omnia, ex diuersæ sectæ autore haud dubio petita sunt. Ac propterea in Græco cum legitur, λίσσμεθ δὴ ἡμεῖς, καὶ καθ' ὅσον ἐφικτὸν θεολογῶμεν, omnino θεοῶν μὲν est scribendum: tum quia vox Theologiæ ibi locum non habet, tum quia inepta & συμφετώδης erit loquendi ratio, λίσσμεθ θεολογεῖν, *dicere & diuina discere*, Apagelhas ineptias. Sed profecto, nisi pueri nos sumus, plane Apuleius negat Aristotelis

hoc

hoc scriptum. Nam cum Aristotelem & Theophrastum, non se, sed autorem, secutum ait (neque enim autor sed interpres Apuleius) plane nec Aristotelem esse autorem nec Theophrastum significat. nisi eundem, qui sequitur & quem sequitur, dicamus. Vt si Homerus, qui à veritate, aut ipsa idea, tertius Platoni dicitur, ipsa sit idea, ipsa veritas. à qua quam longissime abesse cum Plato testatur. unde & è sua, quæ est κατ' ἰδίαν, ejiciendum Republica existimat. Aut, ut magis jam familiariter agamus, Theocritus, Hesiodus, Homerus, erit Virgilius: quia hos imitatur.

Tertium est, nonnulla hic extare, quæ cum Aristotelis philosophia conueniunt. Vt de essentia quinta, quæ peculiaris Aristoteli putatur. Quasi vero cum qui in parte Aristotelem secutus est, sequi in omnibus necesse sit: cum hoc proprium illorum fuerit philosophorum quos ἐκλεκτοὺς dicebant, ut alia ex aliis seligerent. aut quasi nemo extiterit umquam, qui doctrinam Aristotelis amplexus sit. Adde, quod hoc ipsum non ita proprium ac peculiare, ut plerique putant, Aristoteli est. cum & Plato ipse eodem modo de æthere locutus sit. Nam quod πῦρ πῦρ ὕψιστον Stagirita, πῦρ πῦρ τοῦ οὐρανοῦ, πῦρ πῦρ πρῶτον, & πῦρ πῦρ χρῆμα dixit Plato: ut Platonici nos docent. & imprimis ad Timæum recte obser-

obſeruat Proclus. ἢ γὰρ ἀφ' ἑρμ' πέμπτον ποι-
 χῆον καλεῖν, ἢ πέμπτον ἡσόν, καὶ ἡμῶς πέμπτον,
 ὡς πλάτων ἐλάσειν; id est, *Quid enim interest,*
an quis quintum elementum, an quintum
mundum, aut figuram vocet, quod est à Pla-
tone factum? Sicut Orpheus, siue is Onoma-
 critus fuerit, ἄερον ποιχῆον, ætherem in
 Hymnis dixit. Omnia enim Aristoteli ascri-
 bunt, qui nihil præter Aristotelem legerunt.
 Et hæc quidem aliis responsa sint. Nunc ad
 nostra veniamus. Ac de rebus primo, mox
 de verbis.

Primo ergo, cœli æternitatem ita pertina-
 citer tueretur Aristoteles, vt hoc ei tanquam
 proprium Aphrodiseus tribuat: qui non in-
 teriturum modo, sed & genitum fuisse ne-
 gat. Vide quæ libr. Phys. viii. cap. x. & xi.
 De cœlo, cap. i. dicuntur. Secundo, nihil
 fieri ex nihilo, ideoque nullo modo produ-
 ctum esse mundum; quem ingenitum esse,
 sempiternum & necessarium, ex illo de quo
 diximus principio, quod contra Auicennam
 virget Auerroes, primo Physicorum omnes
 docent ejus sectatores. At hic recte, ipsum
 mundum ἀφ' ἑρμού, ἢ ἀπὸ θεῶ καὶ ἀφ' ἑρμῶ φυ-
 λαττομένῳ, hoc est, Apuleio interprete, *or-*
natam ordinationem Dei munere, Deorum re-
cta custodia, esse ait. Et post aliquanto etiam
 clarius, ὡς ἐκ θεῶ πᾶσι καὶ ἀφ' ἑρμῶ συνίστησι.
omnia ex Deo consistere & per Deum. Ita
 enim

enim ex Stobæo illud legendum & intelligendum est.

Secundo, intelligentias affixas cœlo Aristoteles statuit, qui & VIII. Physic. *Primam causam neque per se neque per accidens moueri* ait: de quo jam diximus. Hic simpliciter duas supernaturales causas, & vtramque in vno Deo, statuit. Quarum altera, ποιητικὴ seu ἀναστροφικὴ, quæ & formauit orbem; altera συνειδικὴ siue φυλακτικὴ, quæ hunc conseruat, continet, & regit. Ita primus motor Aristotelis, & prima excluditur natura. ita Prouidentia statuitur, quam Aristoteles aut nullam, vt nonnulli, aut longe aliam, de quo nos infra, agnoscit.

Ex hoc tertium jam & firmissimum deducitur. Clemens Alexandrinus, optime in Philosophorum scriptis versatus, Deum, quem scriptores alii ex Homero Ὕπαιρος dixerunt, Aristotelem nouisse, & hoc nomen in illius scriptis inueniri negat, qui pro eo animam præfecit uniuerso. Verba eximii autoris hæc sunt: *Ὁ δὲ τῆς αἰρέσεως πατὴρ, τὸ ὅλον ἐνοήσας τὴν παλαιοῦ, τὴν καλὴν ὁδὸν Ὕπαιρος, ψυχῶν εἶναι τῶν πάντων οἷον*. id est, *Et familia pater, uniuerſi patrem cum non nouerit, quem Ὕπαιρος vocant alii, animam esse uniuerſi arbitratur*. Duo ergo objicit philosopho. Prius est, quod falsum scripserit de anima: alterum, quod verum de supremo nesciuerit rectore, quem antiqui

antiqui sæpe voce HomERICA Ὑπαθι vocabant. Ad prius quod attinet, sane libri huius autor opinionem quam hic Aristoteli tribuit Clemens manifeste oppugnat. Impium quippe & detestandum, arbitrari, misceri ita rebus ipsis ut ab iis polluantur. Satis enim esse si ubique ejus versari potentia existimetur. idque vbertim demonstrat. Quod ad alterum autem, tantum abest, ut extare alibi Deum, quem Ὑπαθι vocabant, ignorarit autor iste, ut hoc ipsum inter attributa Dei ponat. *πῶς οὐκ αὖν τὰ τῶν ἐκ πρῶτῶν ἰδρῶν αὐτῶν ἐλαχί, Ὑπαθίς τε ἀλγὲ τῷ τῷ ἀνόμωσται.* Vides ipsam vocem, quam in Aristotele inveniri nusquam vir doctissimus affirmat.

Quarto, Peripateticos & eorum principem Aristotelem accusant veteres, quod ad Lunam tantum usque, Dei providentiam extendant. Vnde Origines, infra Epicurum ipsum ponere philosophum non dubitat. Hic vero, inter alia multa, *θεὸν μὲν ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ταχέως ἰδρῶν, πῶς δὲ διώκειν ἀλγὲ δὲ συμπαῦς κῶσμεν διήκει, ἡλιὸν τε κινεῖν ἐσελκύνει καὶ τὸ πᾶντα ὑπερὶ τὸν αἰθέρα, αἵ πῶν τε γίνεσθαι τῆς ἐπὶ τῇ γῆς σωτηρίας.* Deum quidem in summa constitutum esse regione. Ejus autem vim ac potestatem totum ita penetrare universum, ut & Solem moveat & Lunam, totumque pariter circumagat cælum: is autem qui in terra sunt, conservationis sit causa.

Quinto,

Quinto, vniuersam Aristotelis de prouidentia opinionem, cum ex ejus quæ quidem hodie habentur scriptis explicare non sit promptum, (quod semel ejus tantum, duodecimo nimirum Metaphysicorum, meminerit) accurate eam Alexander exposuit. Quæ ab eo autem adferuntur præter illa quæ jam diximus, hæc fere sunt. Primo, nullam intelligentiæ supremæ esse prouidentiam, cum à rebus excludatur humanis, neque quicquam præter se intelligat. Secundo, nulla mundum hunc, vel ut sit, vel ut bene sit, eger prouidentia: cum sit ipse Deus, non genitus, non corrupendus, denique æternus. Tertio, quod idem fere est cum ante dictis, nullam ejus causam esse efficientem. Quarto, eorum modo quæ corrumpi ac generari possunt, quod ad speciem eorum, prouidentiam haberi. Quinto, eam ipsam, non per se sed per accidens fieri: sequi enim Dei operationem, alio spectantem, quamuis præter ejus non fiat voluntatem. De quibus posterioribus duobus, quia sunt obscuriora, infra. Hic vero autor, primo nec intelligentiam supremam ponit sine prouidentia: ipsum vero Deum *νοησέν τε καὶ λογισάμενος* rebus docet prouidere omnibus. Statim quippe in definitione, mundum ait, *ὑπὸ τοῦ ἀφ' αὐτοῦ ὄντος, ἀφ' οὗ πάντα τὰ ἐν κόσμῳ γίνονται καὶ φεύχονται*. Deinde toto sexto capite *ὅτι τῆς σωτηρίας αἰτίας* agit, quæ

quæ est prouidentia. Secundo, non egere mundum vlla qua seruetur prouidentia, differte negat. Imo contra, ὅδε μὲν φύσις, inquit, αὐτὴ καὶ ἰαυτὴ αὐτοῦ αἰῶνος, ἐρημαθεῖσα τῆς ἐκ τῆς σωτηρίας. Hoc est, *Neque vlla in hoc mundo natura, per se satis ad salutem sui est instructa, si priuatur eius conseruatione*, hoc est, prouidentia. Eodem modo paulo post. Ipsum autem mundum esse Deum negat, cum ait, εἰναὶ σύμμετρά ἐξ ἑαυτοῦ καὶ γῆς. Nam quis Deum esse dicat σύμμετρά? Deo autem tribuit quæ mundo Aristoteles: æternum esse, hoc est, nec genitum nec corrumpendum. vt cum δι' αὐτῶν διέκεν eum ait. Tercio, efficientem mundi causam esse docet, & hanc esse Deum. In definitione enim ὁ ἐκ τοῦ ἀγνοομένου eum ait. hoc est, factum vt nunc est, ac ordinatum. Et simpliciter, ὅς ἐστιν πᾶσι καὶ ἀπὸ τοῦ ἡμῶν σωτήρ, *omnia ex Deo & per Deum esse constituta*. Ab opinione autem quarta longissime recedit. quæ est, omnia quæ corrumpuntur & subiecta sunt Lunæ, nullo modo regi à Deo, sed à septem planetis, qui mutationis eorum ordinatæ, æternæq; secundum speciem conseruationis causa, mouentur. Et sic vocem prouidendi sumunt, cum de his inferioribus loquuntur. Quamquam & de altera quæ τὸ αὐτοῦ ἐστὶν ad Lunam vsque, disputant. Quos jam labyrinthos non ingredimur. Satis enim, si au-

auctoris nostri mentem ostendamus. Quæ & proprie sic dictam ponit prouidentiam. & hanc soli Deo tribuit, & vnam eandemque, non, vt Aristoteles, diuersam facit, & à summis vsque ad infima pertingere ostendit. Huc enim manifeste spectant illa : καὶ γὰρ τὸ αὐτὸν ἐνδοσιμεν ὑπὸ τοῦ φερανύμενος αὐτὸν κερυφαίῃ ἀρροσίζουσι, κινεῖται μὴ τὰ ἄστρα εἰς καὶ ὁ σύμπας ὕδατος. παραύεται δὲ διττὰς πορείας ἥλιου, τῇ μὴ ἡμέρῃ καὶ νύκτι διαρίζων, ἀναβλῆ καὶ δύσε. τῇ δὲ ταῖς πένταρας ἡρας ἄγων ἔττες, ἀρροσὶν τε βόρει καὶ ὀπίσω νότῳ διαρίζων· γίνοι δὲ ὕπτι καὶ κερυφὸν, καὶ αὐτοὶ καὶ ὄροσι. & quæ sequuntur. Hoc est, Etenim & astra semper & coelum vniuersum, eos ad numeros mouetur quos Deus modulatur. quem idcirco coryphaum, & huius quasi chori magistrum, recte dixeris. Geminis autem itineribus Sole greditur, diem noctemque altero distinguens itinere, ortu nempe & occasu, altero quatuor anni tempestates secum adducens, dum vltro remeat citroque; Aquilonius modo, modo Austrinus. Hinc tempestiua generantur pluuiæ, & venti, & rores. Quibus verbis, & quæ postea sequuntur, non vniuersalem modo sed & specialem ponit prouidentiam. sicut & cum cuncta ait καὶ ὅτι καὶ εἴδη ἀπὸ τοῦ Θεοῦ conseruari. Et deinde singulas enumerat plantas. vt propemodum ad τὰ ἴχθυα εἴδη καὶ ἄνιμα, venire videatur. Quarta opinio est talis. Prouidentiam per se non conuenire Deo.

Deo. quod qui prouidet per se, iis quibus prouidet, illorum causa prouidet, vt nimirum ea conseruentur quibus prouidet. Hoc in Deo ponere, inquit Alexander, tale est, ac si quis dicat, dominum agere, vt seruus conseruetur: aut dominum serui causa agere. Quam opinionem noster valide refutat, cum vbique *ὁ θεὸς τῆς σωτηρίας αἰτίας* agens, voce *σώζει*, hoc est, *conseruandi*, vtitur. Vt cum ait, *θεὸν αἰτιον γίνεσθαι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς σωτηρίας*. nunquam enim aliter hic autor loquitur. Quasi qui rebus prouidet vt conseruentur, earum causa prouideat quæ conseruantur. ideoque id per se faciat: quemadmodum & ipse Alexander fatetur. Postremo totam sic concludit disputationem: *Quod in nauigubernator, auriga in curru, in choro coryphæus, lex in urbe, imperator in exercitu, hoc in mundo est Deus*. Gubernator autem & auriga & imperator, cæterique, per se prouident: ille vt naus, iste vt currus, hic vt exercitus seruetur. & sic de reliquis. Idem ergo facit Deus.

Sexto, Autor hujus scripti Britanniam describit & Hiberniam, quas Alexandri tempore fuisse ignotas, nemo ignorat. Ita quidem, vt ante audacem illam & primam Cæsaris expeditionem, multi, teste Plutarcho, ne extare quidem vsquam ipsam Britanniam putarint, sed deliria esse poetarum quæ de
illa

illa scribebantur, quia ἐκτὸς τῆς οἰκουμένης, id est, extra orbem habitabilem esset, ac propterea *alter orbis*, teste Servio Grammatico, à poëtis appellaretur. Qui ergo scripti hujus autorem esse Aristotelem volunt, ἀνίστησιν & ἀναγγραφοῖσιν simul profitentur. Huc accedit de Taprobane quod dicit. Nam si ante magni Alexandri expeditionem hæc scripsit, quomodo situm ejus scire potuit, cum rex ille insulam istam detexisse dicatur? Sin in ipsa expeditione, quid ineptum magis poterit excogitari, aut quid φερλικάπρον, quam ut doceat quod ipse pridie fortasse didicerat, & de rebus parum eo tempore compertis, tam audacter loquatur? Tum vero, quare docet Regem, quod aut primus sciuit Rex aut solus?

Septimo, Platoniorum & Pythagoricorum proprium est, quatuor τὰ λογικῶν, statuere αἰδη: Deos, nempe; Dæmonas, Heroas, & Homines: quod hic facit autor. Ita ut Deum supremum, & quem Ὑπαὺν dixere, quasi architectum, Dæmonas quasi ministros statuatur. qui cum suo singuli fungantur munere, totum tamen ad autorem primum merito refertur. Quos ipsi modo δαίμονας, modo θεὸς δαίμωνες, modo θεὸς absolute vocant. Atque ita statim in principio legendum, ut jam dixi, κόσμος ἐστὶν ἢ τὸ ὅλον πᾶσις τε καὶ ἀσχησμησίς· ὑπὸ θεῶ καὶ ἀσχησμησί φylaτομένη. qui
Dii,

Dii, aëriæ sunt potestates, de quibus infinita Platonici. Ipse autem in Timæo, quomodo à Deo per Deos administraretur mundus, luculenter ostendit.

Octauo, Autor hujus libri duas Mundi definitiones ponit: quarum altera Peripatetica est talis, κόσμος ἐστὶ σύστημα ἐξ ἑρμῶν καὶ γῆς καὶ τῆς ἐν ταῖς ἀστρονομίαις φύσεως, id est, *Mundus cœli & terra constitutio est, earumque naturarum* (ut cum Apuleio loquar) *qua sunt utrinque.* Altera Platonica est aut Pythagorica: κόσμος ἢ τὸ ὅλον πᾶσις ἐστὶ ἐν ἀστρονομίαις, ὑπὸ θεῶν τε ἐν ἀστρονομίαις φυλαττομένη. *Mundus est ornata ordinatio* (vertit Apuleius) *Dei munere, Deorum recta custodia.* qui τὸ ὑπὸ θεῶν, ad vocem ἀστρονομίαις, refert, non ad φυλαττομένη, quod sequitur. Illa ergo, τὸ πᾶν ἡμεῖς ἐστὶ κόσμος, cum Platone, Pythagora & aliis constituit, qui De cœlo libr. i. cap. 10. rejiciuntur. Altera priori parti libri responder, quæ Peripatetice tractatur: altera posteriori, in qua nihil est quod non ab Aristotelis opinionibus recedat. Hoc quoque factum esse ab Aristotele quis credat?

Nono Aristoteles nunquam θεωρητικῶς θεωρίαις est usus, neque dedicare libros suos solet. Unde liber Rhetoricorum quoque ad Alexandrum, ut inter Aristotelica, ἀρτιῶν & rejicitur. Atqui idem fit in isto.

Deci-

Decimo, Ipse Aristoteles lib. Meteor. I. cap. I. totum ordinem eorum quæ de Mundo & Natura scripsit, proponit. quibus singillatim consummatis, negat aliud restare quod de his scribat: quandoquidem instituti sui finem esset consecutus. Primo autem ponit, quæ de primis naturæ causis omnique motu naturali scripsit. Ita octo libros physicæ Acroaseos vocat. Secundo, quæ de stellis in sublimi regione dispositis & ordinato earum motu, item de corporeis elementis. Ita libros I V. De cœlo vocat. III. quæ de generatione & corruptione. Ita libros qui eadem inscriptione circumferuntur. I V. quæ de Meteoris, de quibus tum agebat. V. Iis absolutis, animalium historiam promittit. quo Alexander libros etiam De anima, De sensu & sensibilibus, De reminiscencia, somno & divinatione in somno, tum De senectute ac juventute, De longitate & brevitate vitæ, & si quæ sunt alia quæ ad animalia spectant, ut de partibus, de incessu, de motu eorum, putat referenda. VI. De plantis. Addit autem post hæc omnia, *ἡ δὲ τῶν ἰσχυρίων, τίλθ' αὖ εἴη κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἡμῶν περὶ αἰερίων*, id est, *hæc autem cum absoluerimus, forte finem instituti nostri consecuti erimus*. Eadem propemodum libr. IIX. De cœlo.

Vndecimo, cum olim essent nonnulli,
qui

qui IV. De cœlo libros Aristoteli de mundo scriptos existimarent (vocem enim ἀγ-
 ρῆ sic ibi esse intelligendam, siquidem ut
 illi existimabant, ibi primo καὶ περὶ γῆς καὶ ἀσ-
 τε-
 de mundo, secundo de cœlo, postremo etiam
 de elementis ageretur) Simplicius pluribus
 iisque satis firmis probat argumentis, nihil
 ibi dici de mundo, nisi quod simul & de cœ-
 lo dici Aristotelice possit: aut potius, nihil
 ibi dici de mundo; nisi quod mundus cum
 cœlo commune haberet. quod, nimirum,
 perennis, quod finitus magnitudine, & quod
 unus sit numero. Vbi inter cætera hoc addit:
 Ἀλλ' εἴπερ βέλοί τοις τινὲς Ἀριστοτέλεις εἶναι κῆ-
 ρον θεοῦ ἰδέσθαι, ἐν πάσῃς ὁμῇ ταῖς φύσεσιν
 αὐτῶν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τέλεις εἶναι καὶ ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ
 ἡγεμονία. id est. Si quis autem Aristotelis De
 mundo scripta videre velit, dicendum est, eum
 in omnibus in quibus de natura agit, de mundo
 quoque egisse. Vbi quæso tum Aristotelis De
 mundo liber latebat? quem simplicitate mera
 viri docti Aristoteli ascribunt.

Duodecimo, Addit ibi Simplicius, Si quis
 opus desideraret, in quo simul de omnibus
 mundi ageretur partibus, ei Nicolaum Da-
 mascenum potius legendum esse, qui De
 mundo, vel De vniuerso, librum scripsisset.
 Διὸ Νικόλαος ὁ ἐξ ἀντιόχειας εἶναι πάντων τῶν ἐν
 τῷ κόσμῳ καὶ εἰδῶν ποιῆσαι λόγον. id est. Ac id-
 circo Nicolaus Peripateticus de omnibus qua
 sunt

sunt in mundo, sigillatim agit. Et ne quis dubitare possit, quamvis hoc sufficiat, diserte addit, Ex duobus Aristotelis quos jam adduximus locis, firmiter concludi posse, primo, Aristotelem nusquam De mundo, nisi in istis, scripsisse. Deinde, neque ita de cælo ut de mundo. ἢ πᾶσι ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν ἡμέτεροις ἐκείνῳ, ἢ πᾶσι ἢ τῶν τοῖς ἡμετέροις ὡς τοῖς ἐν ἡμέτεροις.

Etiā hoc accedat. Solet Aristoteles, quoties Platoniarum meminit opinionum, earum ita meminisse, ut non sine aliqua malevolentiae aut animi acerbioris suspiciuncula, de qua ante diximus, euertere illas & extenuare conetur: quod jam plurimi notarunt. Vnde à veteribus nonnullis prope impietatis accusatur. qua de re, cum alii, tum praecipue Aelianus Var. Hist. libr. iv. cap. x. Satis quoque notum est, quomodo lib. i. Eth. de Ideis, ii. Politicorum de Republica Platonis agat: non praeter mentem modo viri, sed & interdum contra eam. Vbi & subacerba nota illa extat: τὸ μὲν γὰρ ἐστὶν ἐκείνῳ ἔχουσι πάντες οἱ Σωκράτους λόγοι, καὶ τὸ καμψὸν καὶ τὸ καμινώμενον, καὶ τὸ ζητητικόν. καὶ ὡς ἢ πάντες, ἢ ὡς χαλεπὸν. id est, eruditionem certe & elegantiam ac novam distinguendi ac quarendi rationem omnes Socratici sermones praeseferunt: ut vero omnia recte, forte est difficile. Eosdem libros vix inchoavit, cum Platonem nomine dissimulato reprehendit, quod is in Politico,

subjectorum numero non specie, distare inter se familiam putare & Remp. Et profecto satis inciuiliter, ὅ(ς) αἰ ρθμ' εἰ' ὅιον) & c. εἰ κελεύς λίγυς. quemadmodum sæpe alibi. cum hic non modo non ab ejus opinione maleuole discedat, sed in partes ejus transeat nonnunquam. Nam & ἡμιᾶν vocat: & diuini virtutis laude opusculum concludit. quod non est illius quem antiqui notant, ἀντίκρυδον μὲν καὶ τῶ Πλάτωνι ἀγ. τριβύ.

Postremo, Vt Laërtium omittam, quid de Pachymerio dicent, homine doctissimo, qui & compendium totius Aristotelicæ philosophiæ dedit, & hos ipsos libros ordine digessit? Cur non inter reliqua quoque, scriptum hoc interpretatur vel recenset, vel cur id non faciat, rationem saltem reddit?

Jam ad rationem scribendi veniamus: in qua duo potissimum examinanda, Methodus, & Forma orationis.

Nam si methodum respicias, vbi est accuratum illud philosophi & consuetum? Vbi diuina illa ἀναλυτικὴ, quæ in partes suas totum ita resoluit, vt intelligantur perspicue quæ proponuntur? quam aliquoties τὴν ὑφηγημὴν μέθοδον, id est, solitam sibi & consuetam ac quasi propriam agendi rationem, vocat. Vt Politicorum lib. .i. cap. .i. Item in liberis Degenerat. & corrupt. Sicut loco alio, τὴν ὑφηγημὴν τρέπον. vbi tamen Alexander docet,

docet, τὸ ὑφηγημένον τρόπον dixisse, ὅτι μὴ ἰσο-
 ρίαν ἵνα παρίδωκεν ἐν τοῖς ἀπὸ τῶν ψιλλῶν,
 ἀλλὰ μὲν τὰς οἰκείας ἐκείναις τὸ λεγόμενον ζητεῖν αἰ-
 τίας τε καὶ ἐκτιθέναι, καὶ μὲν ἀποδείξεως τὴν ἀπὸ
 αὐτῶν ποιεῖσθαι θεωρίαν, id est, quod non nudam
 aliquam in illis traderet doctrinam, sed quod
 causas singulorum inquireret ac redderet, &
 demonstratiue ageret. Vbi sunt diuisiones
 illæ, à quibus exorditur plerumque? vnde &
 vniuersales in principio enunciationes, &
 illud πᾶσα vel πᾶν vel πᾶς, quod in prima fe-
 re semper nouæ doctrinæ periodo genus
 complectitur. Vt in Phys. Εἰρηδὴ τὸ εἰδέναι καὶ
 τὸ ἐπιστᾶν συμβαίνει ἀπὸ πᾶσιν ταῖς μεθόδους. In
 Nicom. Πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα μέθοδος. In Po-
 lit. Εἰρηδὴ πᾶσα πόλις ὁρᾷ μὲν κρινταίαν ἵνα ᾖσαν,
 In principio τῆς ἀποδείξεως, Πᾶσα διδασκαλία
 καὶ πᾶσα μέθοδος ἀποδεικτική, ἐκ τῆς παρὰ τὴν
 γένεσιν γνώσεως. quæ κρινὰ ἀξιόμωτα ab interpre-
 tibus vocantur. Cujus causa primo Meta-
 physicorum in diuina illa redditur præfatio-
 ne, vbi de experientia & arte disputatur:
 quam philosophus ostendit, τὸ καθόλου εἶναι.
 Quare poterat fortasse, hoc aut simili mo-
 do, παραμυθία istam suo more inchoasse,
 Πάντων τὸ ὄντων εἰς ἐγκόσμιόν τε καὶ τὸ ὑπὲρ ταῦτα
 διηρημένων. Quanquam nonnecmini minuta
 nimis videri ista possunt. & sint sane: cum
 non tam docere quam describere vniuersum
 hoc, & delineare καθ' ἰσορίας τρόπον, autori

fit propositum. Tota enim consideratio est *πῶς ὅτι*. Quod non est proprium philosophi. habet enim ille se ad reliquos scriptores, sicut architectus ad operarios: quemadmodum ibidem Metaphysicorum primo dicitur. Vere enim est architectorum est Philosophia, quia nouit causas & exponit. Ita nautæ nostri Itineraria quotidie sua fide optima sed simplicissime conscribunt. qui *τὸ ὅτι* subministrant: vt qui singulorum cognitione sunt præditi, quam obseruatione & *αὐτοψία* pepererunt. *τὸ διότι* autem sibi seruant Philosophi. Quale hic nihil. Est enim fere nihil aliud quam nuda descriptio. Vnde in codice M S. quo vsi sumus, *ἔστι γεγραμμένη* inscribebatur hic libellus.

Venio ad orationis formam & dicendi genus: quod qui non aduertit, plane sine sensu viuit, & profecto scænum esse oportet.

Tria, quod antiqui quoque monuerunt, in omnibus Philosophi scriptis, quod ad elocutionem, obseruabit, qui non perfunctorie in iis est versatus, & in lectione veterum subactum, vt oportet, iudicium habet: *τὸ τῆς λέξεως ἀκριβές*, *τὸ τῆς φράσεως ἀκριβές*, & *τὸ τῶν ἐννοιῶν σωστοσυγμύον*. Primum vocare possis, *castitatem verborum*, secundum *accuratam loquendi diligentiam*, tertium *constriictam in sensibus breuitatem & cumulum*. Quorum è postremo illa nascitur *ἀσάφεια*, siue obscuritas,

tas, quam illi tribuunt interpretes. Eorum autem omnium nihil hic quisquam inueniet. Quippe & dictio est comprior quam pro castitate Aristotelis : & minime ἀπινίῳ, sed potius sophistica. à quo alienissimi sunt sancti scriptores. Nam quemadmodum illi qui tum temporis viuebant & scribebant accurate, tanquam scopulos & cautes, voces ἀπηρεχασμῶν & vetustate obsoletas fugiebant, ita non necesse fuit, vt sophisticas vitarent, quarum puritatem sæculi nondum inquinarent. Adde, quod locutiones minus accuratæ, vt nec constrictæ : cum in tanta breuitate describendi res multas, sæpe luxuriet oratio. Tanta vero est perspicuitas, vt nihil ad intelligendum opus sit illa γυμναστικώτερος, quam Simplicius requirit in lectore, Aristotelis ἀγχινοία, cum ab homine imperito prope possint capi singula. Ne dicam verba vsitata & vulgaria, aut æuo Aristotelis vix vsu confirmata. Qualia multa afferri exempla possent, nisi satis esset indicasse. Tamen vt studia aliorum acuamus, ipsam opusculi præfationem videbimus.

Πολλάκις μὲν ἔμοιγε, θῆναι καὶ δαιμόνιον ὄντως
 γρη῏μο, ὡς Ἀλέξανδρος, ἢ φιλοσοφία ἔδωκεν εἶναι.]
 Plane συνιστραμῶν καὶ περὶ δαιμόνιον, & rhetorico more cumulata ac contorta periodus: quæ vt in ambitum excreseceret maiorem, θῆναι καὶ δαιμόνιον γρη῏μο, philosophiam vocauit.

uit. Quod mirabitur aut etiam ridebit, qui de stricto Aristotelis dicendi caractere cogitabit. Philosophus autem statim ex qua officina prodeat videbit. eorum nempe, qui quod Plato etiam quæ ad naturam referenda essent, καὶ τῶν ὑπὲρ φύσιν μετὰ φύσιν tractaret, contra autem etiam quæ supra naturam essent, καὶ τὰ πρὸ τοῦ φύσιν χίσι Aristoteles consideraret, alterum θὺν, nempe Platonem, alterum δαιμόνιον aut δαίμονα dicebant. quo respeximus in Peplo nostro cum de Aristotele cecinimus.

Δαίμονα τ' μερόπων, τ' Νιμφομέχου γένεσιν,
 Τῶν Ἀσκληπιαδῶν φίλῳ Ἀρσινόῃ,
 Τὸν γαίης κορυφαίῳ Ἀλεξάνδρῳ πολίτῳ,
 Καὶ προφῶν, ὡς Χείρων ὅτι περ Πηλείδου,
 Τὸν σοφίης κορυφαίῳ, φίλῳ τῷ τε καὶ τῷ φαίῳ,
 Γῆς ὅτε τῆς πίστεως ἡ Μαντις κορυφαία.

Sicut ergo duas definitiones posuit, Peripateticam alteram, alteram Platoniam aut Pythagoricam, qui alia è Platone alia ex Aristotele desumpsit: ita nunc cum θεῶν καὶ δαιμόνιον ἡ φιλοσοφία philosophiam vocat, ad autores ejus allusisse videtur: plane sophistico acumine. Nisi quod illud ὑπερβαλλόμενον. Nam cum θεῶν primo loco posuisset, addit καὶ δαιμόνιον ὄντας. quod minus est quam prius, cum majus quid expectaretur. tum quia ὄντας notat plus esse id quod sequitur quam quod præcessit. At quis ignorat longe minus esse

τὸ δαιμόνιον, quam τὸ θεῖον? Quare longe aliter hæc Apuleius extulit. Illud vero plane redundans est & ineptum, quod sequitur:

Ἐπεὶ δὲ γὰρ ἐχ' οἶόν τι λῶ τὰ σώματα εἰς τ' ἐράνιοι ἀφικέσθαι τόπον, καὶ πλεὺς γὰρ ἐκλιπόντα, τ' ἐράνιοι ἐκείνοι χώροι κατετίσσονται.] Quis ab Aristotele vnquam expectaret, vt ἐράνιον ὅπον vocaret τ' ἐραὸν: &, quod stultum est plane ac ridiculum, in eadem rursus periodo, ἐράνιον χώρον diceret? Qui hæc talia non videt, sub lentissimis maxillis edit, &, si verum volumus fateri, plane est indignus, qui tria vnquam commata in Aristotele legerit.

Καθ' ἅπτε οἱ αὐόητοί ποτε ἐπινόουν Ἀλωάδα] Ἐννοια plane sophistica, aut declamatoria. quæ magis locum habet in Ouidii carmine, qui idem plane dixit, sed sine vitio:

Sic petitur cælum; non ut ferat Ossan Olympus,

Summaque Peliasus sidera tangat apex.

Deinde illa, ἡ γὰρ ψυχὴ διὰ φιλοσοφίας λαβόντα ἡγεμόνα τ' εἶναι, &, καὶ θεῖα ψυχῆς ὁμματα τὰ θεῖα καὶ λαβόντα, qui non statim odoratur vnde sint desumpta, nunquam Pythagoricos recentiores inspexit, qui ad nauseam vsque hæc & id genus alia inculcant, τ' τῆς ψυχῆς ὀφθαλμόν, τὸ τῆς ψυχῆς ὅμμα, τ' πάσης γνώσεώς τε καὶ παιδείας ἡγεμόνα εἶναι, & similia. Quæ in Iamblichi Protreptico, Hierocle & aliis, passim occurrunt.

Τὸ πρ

Τὸ τοῦ ἱππεύου, καθ' ὅσον οἶόν τι λῶ πᾶσι ἀφ' ὧ-
 ρος μετὰ δὲ βυβληθεῖσιν τῶν παρ' αὐτῆς πρίν.]
 Primo, τῶν παρ' αὐτῇ maluisset Aristoteles.
 sed qui τίμια τῆς φιλοσοφίας vocare potest di-
 sciplinarum scientiam, etiam κέμῃλια φιλοσο-
 φίας (& quid non?) dicere audebit. Hæc im-
 belli sophistarum generi sunt relinquenda.
 Alios profecto artus alia membra magni viri
 oratio habet.

Οἱ μὲν ἔ' ὄσαν, οἱ δ' ἔ' Νύσαν, οἱ δ' τὸ Καρ-
 κίον αὐτοῖς.] Hæc periodus & quæ præcedit,
 ἀνὰ τόπον φύσιν, ἢ μίαν ἀνὰ πόλιν, ἢ περὶ μὲν
 μέγα, ἢ ὅπως κάλλος, plane ad actionem
 factæ videntur, neque aliud requirunt, ἢ
 χεῖρα μίαν ἐμπεραγμένην τῷ ῥυθμῷ, quæ
 manum rhetoris quæ rhythmum sequatur. quod
 propositum, si Diis placet, Aristoteli fuit, qui
 nihil ἐν δὲ κικλῶς, ἢ παιηγεκλῶς, sed potius ἀπὸ
 δὲ κικλῶς, κ' διδακτικῶς omnia scripsit. Neque
 est dubium, quin illi, quorum hic meminit,
 diu post Aristotelem & scripserint & vixe-
 rint. fuerunt enim homines nugaces, & qui
 ne nihil agerent, hoc modo ocium suum
 quia ferre non poterant, vlcisci voluerunt.
 Ibi autem vere, si Musis placet, Aristotelem
 agnoscis, τὸ τοῦ πάχους, ἀπὸ τῆς ἀθροῦς τῶν
 κερτρίων εἶναι. λίγω δ' κόσμῳ καὶ τῶν ἐν κόσμῳ
 μεγίστων. Neque minus in eo quod præcessit,
 οἷα τὴν πρὶν πεποιήκασι, φράζοντες, οἱ μὲν ἔ'
 ὄσαν. vt. φράζοντες ὄσαν, sit, Ossa montis
 histo-

historiam diligenter persequi, aut, ut vertit Budæus, *accurata dictione describere*. Postrema vero ita est languida ac frigida, ut nihil magis. Πρέπεν ὅτι μαίλα καὶ σοί, ἡγαμόνων ὄντε δρῖς, ἢ τῶν μεγίστων ἱστορίων μελέναι, φιλοσοφία τε μηδὲν μικρὸν ἐπινοεῖν, ἀλλὰ τοῖς ταύτης δώροις δεξιῦν τὴν δρῖς. Quam enim dignum est Aristotele monere Alexandrum, δεξιῦν τὴν ἀρίστων τῇ φιλοσοφίᾳ, longe alio sensu quam eruditi viri suspicantur, & quonemo facile apud antiquissimos reperiat scriptores. Deinde δῶρα τῆς φιλοσοφίας, pro ipsa, quam est dignum casta & seuera Aristotelis oratione, qui vix Philosophiæ meminit, cum eam commendat! Quare manum tollo, vnum si addidero. Duo agit autor in Præfatione: primo tam *χρηδαίως* philosophiam laudat, quam diuinus vir *ἡνωμασίως* eo de quo egimus loeo. Secundo, Rege in primis dignam esse accuratam philosophiæ cognitionem ait: idque illis quæ jam adduximus verbis. An autem hoc ita dignum putant Aristotele, ut ne dici quidem potuerit ab alio? Quid si contra Alexandro Aristoteles persuasit, indignum rege nimium philosophiæ esse studium. imo satis esse, si philosophis utatur? cum præsertim hic de Naturali potissimum agatur. Quod & in oratione *Quinquennali*, quam nos primi edidimus, Themistius testatur. ἄρα δὲ ὅτι ἄξιον Ἀλεξανδρίῳ, ὅτι

D d 5;

μικρὸν

μικρὸν τὰ Πλάτων^Θ ῥήματα μεταθεῖς ὃ λόγῳ,
 πεποίηκεν ἀληθέστερον· φιλοζοφεῖν γὰρ τὰ βασιλεῖ
 ἔχ' ὅπως ἀναγκαστοὶ εἶναι φάσκον, ἀλλὰ καὶ ἐμπε-
 δύν' τοῖς ᾧ φιλοσοφεῖν ἀληθιῶς ἐγτολμαίον, δι-
 πτῆν καὶ δύναντον. Vnde & Platonem reprehen-
 dit, qui philosophis tradiderat imperium.
 Conferantur hæc cum illis. Eum autem lo-
 cum ex Politicis Acroamaticis illius, aut ex
 libro quem de Regno scripserat, deprom-
 ptum arbitramur. In quibus multa liberius,
 quæ alibi celabat, homo vere vafer καὶ τοῖς βα-
 σιλεῦσιν ὁμιλεῖν natus, ut à Luciano describi-
 tur. Intelligebat enim, perpetuo futurum sese
 Regi suo admirationi, si non prorsus intelli-
 geret quæ miraretur. Compone cum his, si
 videtur, diuinam & laude omni maiorem
 Metaphysicorum præfationem. Verum pu-
 det diutius his immorari.

Refutatis aliorum opinionibus, restat ut
 ipsi aliquid ponamus: quod priusquam facia-
 mus, illud est notandum, Tres fuisse cau-
 sas antiquis philosophis, cur aliquod Aristoteli
 scriptum in dubium vocarent. Vna ex
 iis erat, quod ejusdem nominis cum Ari-
 stotele alii fuissent. Octo enim quidam vo-
 lunt. quorum scripta sæpe falso huic Ari-
 stoteli ascripta fuisse iidem docent. Se-
 cunda, quod plurima homonyma scripta es-
 sent edita. cum discipuli illius Eudemus,
 Phantias, & Theophrastus, studio & æmu-
 latione

latione præceptoris sui, plurima inscriptione eadem cum Aristotele darent: quæ & ipsa Aristoteli ascripta à nonnullis sunt. Tertia, quam nos addimus, est, homonymia ejus ad quem scribitur: siquidem plures Alexandri præter Macedonem illum fuerunt: ideoque scriptum aliquod quod Aristotelis non esset, ascribi tamen ei potuit. Quarta est, quod Ptolomæum Philadelphum, studiosum admodum Aristotelis fuisse satis constat: hoc autem studio Regis, multos excitatos ea tempestate, ut quæ ipsi scripsissent, sub Philosophi nomine Regi offerrent. Quamquam ad ætatem illam nunquam referre hoc scriptum ausim. Longe enim recentius videtur. & esse certum est.

Vnum ergo ex his tribus restare videtur: Scilicet aut Alexandri nomen perperam adjectum esse, quod in exemplaribus nonnullis hodieque omittitur, ut jam ante docti monuerunt: & occasione ista in præfationem simul irrepsisse. Aut hunc Alexandrum cognominem superiori fuisse: aut postremo, Alexandri nomen ab autore additum fuisse, ut facilius sub nomine Aristotelis admitteretur. Quod mangonium familiare admodum sophistis semper fuit. Idem certe in Rhetoricis ad Alexandrum, factum videtur. Quem librum neminem tam est impetrus

ritus qui Macedonis ætate scriptum persuadere aliis, aut sibi, possit. Multo minus, *γνήσιον ἔργον τὸ παλαιόν*. Neque tamen erat, cur hoc nomen aũthic fucus tantum apud eruditos posset, vt diuinum etiam Mureti ingenium mouere debuerit. Ego autem ex his tribus, primum esse omnino verum arbitror: perperam nimirum Alexandri nomen esse adjectum, quia aliquid scripsisse ad Alexandrum olim Aristotelem plerique credidissent. Ipsum vero autorem, sub Romanis, vel Augusti tempore, vel infra, scripsisse existimo: siue is Nicolaus Damascenus, siue alius quicumque fuerit. qui profecto non tam Peripateticum aut Platonicum, quam Electicum hic egit. Quin, vt plane dicam quod sentio, ne Præfationem quidem ejusdem esse auctoris judico cum reliquis. Et fortassis Apuleii est antiquior. Quid enim? an non potuit mutatis paulum verbis, aut omissis aut additis, ab aliquo appingi, qui ascribere Aristoteli libellum voluit?

*Ad Librum Aristotelis Politicorum II. Præfatio, seu
Dissertatio, post orationem habita: in qua de aliis
quoque Philosophi scriptis.*

S Apienter cum primis & grauissime ab Aristotele, libro de Morali disciplina decimo, capite octauo, dictum est, *Si mens hominis, cum reliquo collata homine, diuina est, etiam qua ex ejus præscripto vita instituitur, si cum reliqua conferatur hominis vita, erit diuina.* Vitam autem quæ secundum mentem est, cum Pythagora & Pythagoricis, Platone item in Phædone, & omnibus Platoniceis, eam esse voluit, quæ in contemplatione rerum cœlestium & perfectione sui consistit. Dei solius est contemplari semper: hominis in hoc versari, ut quam proxime ad Deum contemplando accedat. Ac propterea, quod ibidem docet Philosophus, Contemplatio, ut hominem cum Deo coniungit, ita à non homine quam maxime distinguit. Porro, cum in homine spectentur duo, solus Deus simplex sit & non compositus, necesse est, quod ab eodem diuinitus dicitur, ἀνθρώπινός ἐστι καὶ ἀνθρώπων, hoc est, ut humano more gerat se homo: quatenus id partis alterius requiritur necessitas. Quod cum sæpe tradidissent duo sapientiæ lumina, Aristoteles & Plato, vterque eas quoque disciplinas quæ ab actione nomen habent, diligenter.

genter pertractauit. quam philosophiam,
τὴν περὶ τὰ ἀνθρώπινα. seu quæ de humanis agit
 rebus, decimo De moribus propterea voca-
 uit idem Aristoteles. Ejus quippe finis feli-
 citas humana: materia, humanæ actiones.
 quæ ex voluntate hominis, seu, quo verbo
 utitur Philosophus, ex humana præelectione
 oriuntur. Cum autem aliter in vita, aliter
 in Republica consideretur homo, sit ut aliter
 in solo homine considerentur actiones, de
 quo agit disciplina morum, quæ *μὲν ἄλλα* id-
 circo à nonnullis dicitur: aliter in homine
 ad alios relato, quem Politicus considerat
 & Oeconomicus. quippe, exempli causa,
 aliæ sunt actiones hominis ut hominis, aliæ
 hominis ut domini. Quo videndum an Phi-
 losophus respexerit, cum initio Politico-
 rum primi, Platonem suo more tangit, quod
 tantum subjeutorum numero, non autem
 specie, familiam distare & Rempublicam in
 Politico dixisset. Aliud enim boni Regis in
 Republica, aliud boni heri in familia impe-
 rium. Quanquam hoc ad juris potius æqua-
 litatem, qua in ciuitate continentur omnes,
 & ad imperandi rationem, quæ non habet
 locum in familia, sit referendum. quemad-
 modum & in Republica, aliæ Regis, aliæ
 Consulis, aliæ Imperatoris virtutes sunt. Ejus
 etenim qui paret & qui imperat, aliquod per
 se esse opus potest: potest item aliud ad inui-
 cem

cem relatum, quod $\kappa\epsilon\chi\epsilon\iota$ dicunt. Plato ab animo plerunque, etiam in Rep., exempla defumit. Est in eo pars quæ paret & quæ imperat. Imperat pars illa quæ à ratione habet nomen. Ea ergo pars cum contemplatur, simplex & naturæ suæ opus agit: cum vero appetitum moderatur, jam relate agit, sicut dominus in domo, rex in vrbe, imperator in familia. Priores actiones in Moralibus, alteras in libris De ciuili doctrina Aristoteles considerat: quos cum istis vna serie continuauit. Cæterum ingenii cœlestis & vbique contemplationi propior, $\kappa\epsilon\ \pi\alpha\upsilon\sigma\epsilon\iota$, vt loquuntur Aristotelis interpretes, $\kappa\alpha\theta\omicron\ \tau\omega\upsilon\ \iota\pi\omicron\tau\epsilon\rho\ \phi\upsilon\sigma\iota\varsigma\ \mu\epsilon\tau\epsilon\chi\epsilon\iota$, considerans Plato, quod plerique non satis intellexerunt, & contemplatiuam & actiuam descripsit Rempublicam. Quia enim iudicabat, nihil sine idea, ac ne ea quidem quæ à Deo immortali fiunt, posse produci, omnium primo Reipubl. exemplum, deinde ipsam quam ex ea efformauit Remp. descripsit. Hæc est illa nobilis Reipubl. idea, in qua summum magistratum suum vult philosophari: quod non est tam agere, quam contemplari, $\kappa\alpha\iota\ \epsilon\iota\ \tau\eta\ \theta\epsilon\omicron\iota$, $\kappa\epsilon\ \tau\alpha\ \theta\epsilon\omicron\iota\ \pi\alpha\upsilon\sigma\epsilon\iota$, qui est Deus immortalis, contemplatione jugiter versari. Contemplantis enim actiones non sunt $\pi\epsilon\rho\epsilon\iota\varsigma\ \epsilon\lambda\omega\tau\epsilon\iota$ aut $\mu\epsilon\theta\epsilon\omicron\mu\iota\varsigma\tau\alpha\iota$, sed $\epsilon\mu\mu\delta\epsilon\iota\varsigma\tau\alpha\iota$. quales multæ Dei sunt, quæ ad alium non transeunt
sed

sed in contemplante manent. Tum nullius indigent auxilio quemadmodum Politicæ. Ideoque septimo Politicorum eleganter à Peripateticorum principe, ἐν ὅπλῃς dicuntur. vbi proluxe de his disputauit. Hæc est illa, in qua in exilium ejicitur Homerus. Hæc est illa, libris decem comprehensa, quam De Justo idem quoque Plato inscripsit: in quam toties incurrit Lucianus: quam in Jouis aula Epigrammatarius reponit: quod astricta nulli loco, nullis circumstantiis accommodata (vnde & diuersis nominibus ex institutione antiquis dicitur) aliter quam ex quæ reuera sunt, considerata videatur. exemplum, scilicet, quod animo sequare, re autem nemo expresserit. Vnde & ipse Plato, quoties inusitatum aliquid & quod cum communi sensu pugnat, traditurus est in ea, πόλιν ὡς ἰδέσθαι, id est, exemplum ciuitatis, se delineare ait. Idem, se πρὸ λόγου ποιεῖν ἢ πόλιν ait. hoc est, vt Minucius interpretatur, *sermone & exempli gratia, ciuitatem condere*. Vnde & eam λογιζομένον Tullius vocauit. & ipse rursus Plato lib. De Rep. iv. se ait μυθολογεῖν ἢ πόλιν, hoc est, *fabulose, & poetarum more, aut, sermonis gratia ac disputandi Remp. formare* se ait: dem lib. ix. λόγῳ καὶ ῥήματι, hoc est, *sermone, aut in exemplum propositam*, vocat. Et hoc est quod ab antiquis Ecclesiæ doctoribus, Clemente, Theodore-

το, Ambrosio, Nazianzeno, aliis, Platoni obijcitur: quod sermone fecerit Rempublicam quæ reuera existere non possit. τὸ λόγῳ πλάσσει πόλιν, ἢ ἔργῳ συσλῶσαι μὴ δυναμένη. In hac conjugum rerumque cæterarum induxerat communionem, quam hic oppugnavit Aristoteles. In qua multa lepida, venusta multa erant & amœna. cum gravissimus vir Aristoteles, nihil extra usum & communem vitæ utilitatem proposuerit. Plato personas quasdam, quibus tribuit sermonem, (quæ res voluptatem plane habet incredibilem) introduxit: Aristoteles omnia ex persona sua scripsit. nisi cum obscure interdum argumenta aduersarii proponit. Ita enim disputare solet, ut aut dubitationem callide præmittat, ac solutionem mox subjungat: aut ut multas dubitationes solutione vna breui præcidat. Plato allegorice subinde & figurate, Aristoteles simpliciter; Plato diffuse, constrictè & concise agit Aristoteles. Ut pauci fuerint ex interpretibus, qui admirandam illam & sine exemplo breuitatem, feliciter Latine expresserint. quod sæpe suo loco, imo passim, ostendemus: quanquam erudita, & fortasse commodissima omnium ea sit interpretatio, quam vobis proponendam putauimus. Qui Platonem olim sunt interpretati, initio librorum ejus de Repub. nonnulla præmiserunt. Quorum primum est, *Scopus*.

II. *Forma scribendi qua utitur.* III. *Materia libri.* IV. *Duarum quas Plato instituit Rerum publ. diuisio.* V. *Accurata ejus quam exempli gratia instituit Reipubl. consideratio: in quo monent hoc seruandum esse, ut ab aliis separetur Rebus publicis.* VI. *Ut altera quoque ejus Resp. examinetur.* VII. *Totius in partes suas diuisio.* Ita ergo, si Platonem vobis nunc proponerem, primo omnium, quid auctori in iis libris sit propositum, ostenderem. Tum deinde, triplicem scribendi esse formam probarem. Aliam, qualem in Comœdiis videmus & Dialogis, qui personis distinguuntur: aliam, quæ sine vlla personarum varietate, aliquid simpliciter persequitur, quemadmodum historici: aliam, quæ ex his duabus mixta. qua autorem illum in Republica esse vsum. Deinde ipsius scripti quasdam quasi circumstantias considerarem. quam materiam Platonici dixerunt. In qua vobis dissertatione, ipsos quoque locos (exempli causa, portum Atheniensem, cui Piræo nomen erat, in quo eam disputationem habitam vult Plato) describerem. Tum & de tempore nonnulla adderem. quale festum fuerit Βῆρδαι, qualis Diana, à qua nomen suum festum id accepit, explicarem. Sed & de personis aliquid dicendum esset. De suauissimo in primis Socrate, qui Platonis ore ibi loquitur & mente. tum de Cephalo, sene venustissimo,

ſimo, qui in limine ipſo introducitur, & de ſenectute multa mirabiliter philoſophatur: mox deinde, vt in comœdia Terentianus Soſia, non amplius apparet. vt & de Thraſymacho, qui *μεγάλα πρᾶξις* juſtitiam oppugnat, & reliquis. Tum vero, alteram Platonis Rempub. *ἐν ἰδίᾳ λόγῳ* & exempli gratia proponi, alteram & eſſe & exhiberi poſſe. Monerem quoque, quæ & qualis & quo ſine inſtituta prior eſſet, in qua multa dixit quæ non poſſe fieri ſciebat Plato. Sed & Politicum examinarem. in quo, de origine, de definitione & cauſis, tum de modo *πολιτείας*, ac præcipue in Regno, egit: & ſecundam quam De legibus inſcripſit. Tum & de Epinomide nonnulla adderem: ipſumque opus in membra diuiderem ac partes. Multa denique amœna ac iucunda, ex occaſione eorum quæ dicuntur ab autore, proponerem. In primis autem, de humano ànimo ejuſque tribus partibus diſſererem: ad quas mirus autor, ciuitatem ejuſque partes circumſpecte delineauit ac deſcripſit; Pythagoricos, vt sæpe alias, ſecutus. aliquid enim temporis in iis olim poſuiſſe me memini. Nunc vero, ad frugalem ac ſeuerum, & qui tantum docet, Auditores, acceſſimus ſcriptorem. In quo ne hæc quidem locum habent, cum in his fere omnibus Platoni diſſimilis ſit Ariſtoteles. Nam & ſcopus quamquam idem ſit, ratione
tamen

tamen alia ac modo ad eum Aristoteles deducit. siue opiniones proprias oppugnat, quod ἀπορρεῖν, siue proponit, quod λέγει ab eo dicitur. Sed & dicendi forma, vt iam diximus, ex autoris persona est, non mixta. & materies quam vocant Platonici, vna cum personis reliquisque, vt nunc loquuntur, circumstantiis Dialogorum tollitur, quas Aristoteles ignorat. Nulla quoque Rerum publici requiritur diuisio: quia vnicam proponit, operisque, vt res ipsa docet, partes, longe sunt diuersæ. Græci vero Aristotelis interpretes, magno & ingenio & eruditione viri, septem in principiis librorum, vt plurimum præmittunt. Ita vt agant, I. *De scopo.* II. *De utilitate.* III. *De inscriptionis causa.* IV. *De ordine & loco quem in philosophia obtinent.* V. *An legitimum philosophi sit scriptum.* VI. *De totius operis in partes suas distributione.* VII. *Ad quam philosophia pertineat partem.* Ad primum quod attinet, Quemadmodum in libris De moribus propositum est Aristoteli, vt vnum aliquem, virtute duplici, tum ea quæ in moribus tum quæ in mentis agitatione cernitur, efficiat beatum: ita hic, vt totam ciuitatem quæ ex talibus constat ciuibus, ad summum ciuitatis perducatur bonum. Nam quemadmodum principio Ethicorum singuli homines, imo singula, quod amplius est, bonum, aliquod appetere

petere dicuntur, & id esse bonum, quod ab omnibus appetitur: ita suum ciuitati toti bonum est propositum. Id quod Plato, re quidem vnum idemque, ciuitatem tamen ipsam si videas, quæ plurimos complectitur, esse angustius fatetur. Secundum est vtilitas. Quæ describi satis exprimique non potest. neque ego oratorem hic ago, sed simpliciter doceo. Hæc enim est quæ ex hominibus conjugium, ex conjugio familiam, ex familia conuentum, ex conuentu ciuitatem statuit: quam deinde legibus fundat, humano ac diuino jure munit, conseruat, regit ac tuetur. quæ principem à populo, populum à principe distinguit: vtrique autem partes suas ac officia, idque quod *πολιτικὴν* vocant, cujus ratione vita nostra non vrbs modo continetur, proponit. Cujus dignitatem ac vtilitatem quia recte veteres intelligebant, ipsum Jus illius partem esse voluerunt, sicut ante Aristoteles postremo Ethicorum capite *ἡ νομοθετικὴ τῆς πολιτικῆς* partem fecerat. non enim hæc de stillicidiis & testamentis, sed de vniuersa agit Republica. quare qui in nostris Rebus publicis Juris consulti versantur, sæpius Politici dicuntur. Tertium est, De inscriptionis causa. De qua priusquam agimus, necessario de alijs ejusdem argumenti Aristotelis libris verbo agendum est. Qui ad hanc ciuilem scientiam spectarent
sex

sex potissimum scripsisse Aristoteles notatur libros. Primo, Πολιτικῆς ἀκροάσεως οἶτο, secundo, πολιτικῶν ἀνους. tertio πολιτειῶν siue Rerum publicarum *centum quinquaginta octo*. quarto, *De Platonis legibus tres*. quinto, *De Platonis Republica duos*. sexto, *Epistolas ad Philippon Politicas*. Ideoque quaeri solet, Quinam sint quos nunc habemus, ἀκροάσεως πολιτικῆς libri? Conuenit numerus. Octo scripsisse notatur: totidem supersunt. Quod tamen mihi nunquam potuit probari. Cujus rei rationes nobis sunt reddendæ. Aristotelem inter disputandum, deambulare ut plurimum solere, vulgo traditur. Ita autem tempus suum distinxisse ferunt, ut supremo mane, præter familiares, & qui plurimum jam profecissent, neminem admitteret (vnde eas disputationes, ἰωθινὸν εἰσιπάειν, *deambulationem matutinam*, vocabat) vesperi autem iuvenes quoscunque ad disputationes suas minus accuratas inuitaret: quas δελτινὸν εἰσιπάειν, id est, *deambulationem vespertinam*, dicebat. Alteras, quod vel obscuræ essent, magisque accuratis constarent demonstrationibus, vel quod solis eas familiaribus, tanquam quædam committeret arcana, Ἀεροαργαλικὰς dicebat λόγους. Alteras, quod æque cum omnibus communicaret, λόγους Ἐξωτερικὰς vocabat. At Plutarchus in Alexandro, ut & Gellius lib. xx, cap. iv, eo
incli-

inclinant, ut quæ ad contemplatiuam facerent philosophiam, *Ἀκροαματικά*, quæ ad actiuam, *Ἐξωτερικά* vocarit. Quæ res, nec cum ratione, nec cum ipso mihi quidem Aristotele facere vnquam visa est. Nam quos λόγους vocat Ἐξωτερικούς, alibi, in primo De anima nimirum, τὸς ἐν κοινῷ λεγόμενους λόγους, id est, disputationes, quæ coram omnibus promiscue habentur, diserte vocauit. Quare, nisi quod cum omnibus communicare eas soleret? Nam quid planius? vnde Ioannes Grammaticus τὸς ἐν κοινῷ λόγους, τοὺς ἀγραφους συλλογισμούς, disputationes non scriptas, quasque ad omnes ventitantes promiscue habebat, Simplicius autem, eas quæ accommodatæ erant auribus promiscuis, interpretatur: ambo autem τὸς Ἐξωτερικούς intelligunt λόγους. Quare si in solis Acroamaticis de contemplatiuis egit, jam doctrina De anima, actiua erit. contemplatiua certe, non erit. Nam in Exotericis, de actiuis inquirunt, agebat. quod omnino esse falsum, vel ex ipso Aristotele apparet. Quid quod Ethicorum primo, cap. vlt. se ἐν τοῖς Ἐξωτερικοῖς de anima egisse ait. λέγει δὲ περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς Ἐξωτερικοῖς λόγοις δὲ κύντως ἵστα. Quæ verba Andronicus Rhodius, Paraphrastes Philosophi doctissimus, quem nos primi vulgauimus, ita interpretatur: Περὶ ψυχῆς πόλιω ἢ μῆνοι ἐν συλλεγόμενοι, ἀλλὰ ἔτι δὲ τὸς ἐν κοινῷ λόγοις δὲ κύν-

ἀρχόντως εἴ πορρ' ἔτι. Hoc est, *De anima, non
 solum in scriptis, sed & voce uiuacorum om-
 nibus abunde quadam diximus.* Ut opponat
 Scripta, καὶ τὰς Ἐξωπρακτὰς λόγους. Cum reliqui
 interpretes, ad Dialogica, Historica, Episto-
 lica, & alia planiora Philosophi scripta, hoc
 referant. Et Galenus, in fragmento libelli,
 cui De substantia naturalium facultatum, ti-
 tulum imposuit, quum alia promiscuæ scri-
 psisset multitudini, auscultationes suas, hoc
 est, τὰς Ἀκροαματικὰς λόγους, cum amicis ac so-
 dalibus communicasse ait. tum autem unius-
 cuiusque sectæ arcana, Ἀκροάματα, ab anti-
 quis, non ab Aristotele tantum, sed & à Pla-
 tone, olim dicta, certissimum viderur. Plato,
 quæ de primo Deo sentiret, quem ὑπερθε-
 νιον Platonici vocare solent, efferre in vulgus,
 nefas putabat: unde & cum paucis hæc com-
 municabat. Atque hinc ipse loco in Timæo
 notissimo, Τὸν μὲρ οὐκ οὐκ ποιεῖται καὶ πατέρα τῶν δι' ἑ-
 παντὸς, εἶναι τε ἔργον, καὶ εἶναι, εἰς πάντα ἀδυσ-
 χιν λέγει. Itaque quæ de Deo, amicis clam tra-
 debat (qualia nonnulla extant in Epistolis,
 cum de vno agit Deo, Ἀκροάματα & Ἀκροάσεις
 Πλάτωνος εἰς τὴν καὶ εἰς ἀγαθόν, à Platonici
 vocantur, Alcinous xvi. cap. τὸ μὲρ δὲ πρῶτον
 καὶ μέγιστον ἀγαθόν, ὅτε εἶναι αἴτιον πάντων
 ὅτι εἶναι ἀσφαλὲς εἰς πάντα ἀφίρειν. πάν-
 τῶν ὁλίγους τὸ γνωρίμηναι καὶ τοῖς ἀποκρυφείοις πᾶσι
 εἰς τὸ ἀγαθὸν ἀκροάσεις μετίδωκε. Jam hoc
 nomen

nomen non contemplatiuæ tantum, sed acti-
uæ etiam philosophiæ ab Aristotele imposi-
tum fuisse, Laërtius ostendit. qui Acroama-
ticos Politicos adducit: quod ex ipso Aristo-
tele & veteribus nonnullis potest probari.
Nemo tamen melius discrimen hoc quam
Strabo docuit, qui de libris Aristotelis & hac
diuisione cum agit, notat eos qui secuti
Theophrastum sunt, τὰς κυρίας τῆ φιλοσοφίας
δοξας, & hypotheses illius, ignorasse. ideoque
in genere καὶ θηλικῶς de rebus disputasse, quia
nullos præter Exotericos habebant. Σαυίβη δὲ
τοῖς ἐν τῷ ἀειπύτων, τοῖς μὲν πάλαι τοῖς μὲν Θεό-
φραστο ὅλως εὐκ' ἔχουσι τὰ βιβλία, πολλὰ δὲ ὀλίγων καὶ
μαλιστα τῶ ἐξωτερικῶν, μηδὲν ἔχον φιλοσοφίαν
πραγματικῶς, ἀλλὰ τίς τις ἀληκυθίζειν, &c. Hic si
τὸ πραγματικὸν sumas, sicut alibi à Dionysio
Rhetore Halicarnassensi sumitur, qui τὸ θεω-
ρητικὸν καὶ τὸ πραγματικὸν opponit, sola Acroa-
matica sequetur πρακτικὴ fuisse. Si paulo ali-
ter, vt θηλικῶς opponas & πραγματικῶς, tamen
quod volumus efficitur: etiam Acroamaticos
Politicos fuisse, & in illis, non quemadmo-
dum in scholis θηλικῶς, vt quid sit Respublica
in genere, sed accommodatius ad vsum, de
Reipub. arcanis fuisse disputatum. Quos ille
libros cum edidisset, ea quæ nunc extat apud
Gellium epistola, ab Alexandro est reprehen-
sus. Volebat enim soli ea sibi Rex seruari. Cui
Aristoteles, Esse edita, nec tamen edita, quod

à nemine qui non ante instructus à præceptore esset recte intelligerentur, respondit. Quam autem friuolum cum aliis existimare, de Physicis aut de Metaphysicis dixisse id Alexandrum? qui nihil minus quam ad regni ejus conseruationem, aut omnino quicquam Rege dignum spectabant? Quare nihil potuit excogitari ineptius. Et tamen, alterum Simplicio; alterum, vt alios omittam, placuit Plutarcho. Quid ad Alexandrum enim, si de primis naturalium corporum principiis *scor-*
sim ab antiquis Aristoteles sentiret, & hæc postea vulgaret? aut si quæ de ente, ejus partibus, affectionibus ac causis disputauit, ea cum aliis communicaret? Nos ergo ita iudicamus: Alios Politicos fuisse, quos *Ἀρχοντες* dicebat: quibus imperii arcana, in Philippi gratiam potissimum & Alexandri, fuerat complexus. alios *Ἐκπαινετες* Politicos fuisse: quos ab omnibus & legi & intelligi volebat. Quales sunt isti. in quibus generalia diuinitus & è singularibus collecta deduxit. Nam quod numerus Laërtii non conuenit; conueniet, si Græcæ literæ, quæ numerum designat, præmittatur. quod sine dubio, vt non raro hic peccatur, à librariis omissum est. Ita duodecim libri erunt, qui jam sunt duo. Tot autem hos fuisse quos in fine mutilos habemus, plane verisimile est. Nam & de virtute mulierum, & de seruis, se acturum, institutionem

nem

nem item optimæ Reip. per omnes deducturum se ætates promiserat, quæ jam non præstitit. Istos igitur Politicorum libros, qui secundum in catalogo illius tenent locum, hos existimo. Nemo autem nescit, modis duobus usurpari à Philosopho Politicen. Primo generaliter pro ea disciplina, quæ actiuas sub se reliquas complectitur: quales sunt Ethica, Oeconomica, Rhetorica, quæ illi subseruiunt, sicut militari arti artes subseruiunt minores. Quo sensu Ethicorum primo *ἡ ἐκείνη ἐστὶν ἡ πολιτικὴ*, id est, principalis, maxime propria, reliquasque sub se comprehendens, Politice vocatur. Quemadmodum à Platone in Theage, Phædro, Gorgia, in lib. de Repub. ac Legibus, in Apologia item usurpatur. Secundo, pro tertia philosophiæ parte quæ Actiua dicitur. & sic proprie jam sumitur. Sequitur IV, De eo quem in philosophia obtinet ordine: hoc est, quonam loco post reliquas tradenda sit philosophiæ partes. Porro summi viri, qui philosophum interpretati sunt olim, cum de scriptis præceptoris sui agunt, quorum pleraque ad nos non peruenerunt, alia *ὑπομνηματίζουσι*, alia *ἐκσυμπληροῦσι*, fuisse notant. Quæ prioris autem essent generis, non magnæ fuisse rei, neque de vna aliqua egisse disciplina, cum in vsum proprium memoriæque causâ à Philosopho conscripta essent. Contra vero, longe accu-

ratiſ ac diligentia majori, quæ ὁ πομνημειολογὶς
 dicebant, ſcripta fuiſſe obſeruant. Quæ duūm
 rursus generum fecēre. Quod in aliis, perſo-
 nis vteretur, vt Plato : in aliis ipſe, & ex per-
 ſona ſua, cuncta ſcriberet. cuius generis ſunt
 iſta quæ ſuperſunt. Priora Διαλογικὰ, poſte-
 riora Αὐτοβιογραφικὰ dixerunt. Ita nobiliſſimi
 Dialogi Eudemi ſæpe fit mentio: in quo Pla-
 tonis in Phædone de anima opinionem refu-
 tauerat : cuius, cum alii, tum Philoponus, ad
 primum De anima, ni fallor, meminit. quæ
 omnia perſpicua & ad vſum omnium ac-
 commodata videntur. Poſteriora autem ra-
 tione argumenti ita diuiſere : vt quæcunque
 ab eo ſcripta extant, aut Instrumentalia, aut
 Actiua, aut Contemplatiua dicantur. Quippe
 quæ, aut ad demonſtrationem & illius ratio-
 nes perducunt: aut virtutibus emendant mo-
 res: aut de forma ciuitatis ejuſque gubernan-
 di ratione agunt: aut ſcientiam per naturalia,
 ad ea quæ ſunt ſupra naturam, promouent.
 quorum altera Phyſice, altera Metaphyſice,
 ſiue, libri De prima ſapientia, nos docent. Pri-
 mo autem loco, Instrumentales tradebant
 diſciplinās. quod ſine earum cognitione, in
 Contemplatiuis veritatem à mendacio, in
 Actiuis bonum à malo, diſtingui non poſſe
 exiſtimarent. Alii à Moralibus, Pythagorico-
 rum more, initium ſumebant: qui libellos
 quosdam vniuerſæ præmittebant philoſo-
 phiz:

phiæ: quæ κατηχήτης dicebantur. qui tamen quantum inter vtriusque philosophiam interesset, parum perspexerant. Pythagorica enim ista, nihil aliud quam prima viuendi, & quidem, teste Jamblichō, ἀναπόδευκτα continebant præcepta. non autem, quod in Ethicis Philosophi Politicisque videmus, accuratis, quatenus materia id patitur, demonstrationibus ac diuisionibus constabant. Quare primo ab Instrumentalibus plerique, quas nunc Dialecticas dicunt, ad Ethicas, vnde ad Contemplatiuas pergebant. Alii Contemplatiuas illis præmittebant. quibus primo Ethicorum fauet ipse, cum non modo eos qui ætate, verum & qui moribus sunt iuuenes, excludit. Veniamus nunc ad quintum, Sintne Aristotelis hi libri. Quod in scriptis maximi Philosophorum veteres vt explorarent, quatuor potissimum spectabant. Primo, *An eadem Philosophi quæ in reliquis dicendi esset ratio.* Secundo, *Verum ejus de quo ageretur libri in aliis exprimeretur nomen, ejusque meminisset ipse.* Tertio, *An in eo alii Aristotelis adducerentur libri.* quarto, *An pro tali eum habuissent veteres.* De primo non est dubitandum. Plane idem qui in reliquis character: eadem dicendi forma quæ in cæteris. Videtis illud breue ac concisum, illud συνισπασμυρόν, καὶ νοερὸν, καὶ γρηγόρην, quod in ejus scriptis doctissimi interpretes notarunt: ὡς δὲ ὁλίγων πολλὰ κίς συλ-

*λαβὼν παραδιδόναι ὅσα ὄντ' αὐ' τις ἐν πολλαῖς
 περὶ αὐτοῦ ἰδιδάξει, ait Simplicius. Vt omnittam
 cætera: primum libri primi caput si extaret
 tantum, quis non Aristotelem agnosceret?
 Ecce tibi statim in principio habes *κρινὸν ἀξιό-
 μεα*: à quo more solito hoc scriptum inchoa-
 uit: *Ἐπεὶ δὲ πᾶσι πόλιν ὁρῶμεν κρινονίαν πρὸς
 αὐτὴν*. Et paulo post statim *τῆς ὑφ' ἡμετέρης με-
 θόδου*, id est, vſitatæ sibi methodi, meminit. De
 secundo autem non est dubium. Nam cum
 Aristoteles libro Metaphysicorum primo, *E-
 thicos Nicomacheos*, cum quibus hi co-
 hærent, agnouerit pro suis, non minus hos
 agnoscere videtur. Quid quod & in fine *Ethi-
 corum* hujus operis & methodum propo-
 suit & argumentum? quod profecto nunc eo-
 dem quo promisit ordine persequitur. Quod
 ad quartum: meminit & *Ethicorum*, & quo-
 rundam aliorum operum suorum in hoc ope-
 re philosophus. Quod ad postremum, &
 Ammonius, & ex antiquis alii, eos Aristoteli
 ascribunt. Sequitur, quod sextum erat, ut in
 suas ipsum opus diuidatur, partes. Quarum
 præcipuæ sunt quinque. Primo enim de pri-
 ma ciuitatis parte, quæ est domestica socie-
 tas, hic agitur: cujus gratia de modis acqui-
 rendi necessaria, de imperio mariti in vxo-
 rem, patris in liberos, de seruorum item agi-
 tur officio. Deinde, quemadmodum in libris
De anima, priusquam ad illius formam, quam
 nobi-*

nobilissima ibi voce *εὐτελέχεια* vocavit, perueniat, veterum de ea opiniones historice proponit: ita nunc, priusquam ad ipsam ciuitatis accedat formam, quod in tertio facturus est, de quibusdam ciuitatibus ab aliis descriptis, qualis Platonis, Lycurgi, Minois & Carthaginiensium, Phaleæ item ac Hippodami, deque Legislatoribus nonnullis, tum de ipsa ciuitatis forma ac de causis conseruandæ aut euertendæ ciuitatis agit. post quæ de educatione puerorum, & quæ huc spectant, differit. Restat vltimum. Ad quam philosophiæ partem referendi sint hi libri. De quo satis supra.

Nunc, quo pacto secundus Politicorum cohæreat cum primo, videamus. Dixerat initio primi, Ciuitatem omnem communionem esse, hoc est, à fine scientiæ & à definitionis genere initium fecerat. quod cum familia aliisque minoribus societatibus, de quibus toto egit libro, commune esse ciuitati, ostenderat. Jam ad genus illud intermissum redit, de quo illi cum Platone conuenit: quippe. qui ciuitatem omnem esse *κοινωνίαν* in Rep. probauerat: quemadmodum in Politico, ciuilem scientiam, *ἀγαλαιοτεροφικῶν, κοινωνοτεροφικῶν, & συνιομικῶν*, esse dixerat. In quo vtrique conuenit: in reliquis non item. Primo, qualis illa esse debeat Communio. Secundo, an omnia vt volebat Plato, an quæ-

dam, communia esse debeant in ciuitate. De qua quæstione tribus disputat capitibus. Qua occasione, à Republ. Platonis ad alias delabitur. Libro tertio in viam redit iterum. vt, post examinatum genus, id disponat, & per differentias certasq; notas, quod post Deum immortalem vnus est philosophi, τὸ εἰδέναι inueniat: quod ἡ παρὰ φύσιν ἐξέλιξις μὲν ἰδίαν, & ἡ παρὰ φύσιν ἐξέλιξις εἰδέναι, diuinitus dixit Plato, & hoc vnum in his libris egit Aristoteles.

Hanc autem in docendo sequemur rationem. Primo interpretationem nostram cum hac quam excudi curauimus, contendemus: vt appareat, quamuis non sit contemnenda, infinita tamen esse, quæ obscure partim, partim perperam sunt reddita. Secundo, argumenta maximi auctoris συλλογισμαῖς, cum disputat, docendi causa proponemus. Postremo, mentem Philosophi ac verba, partim rationibus, partim, si necesse fuerit, exemplis illustrabimus. Cras, volente Deo, de Platonica communitate, in genere; tum de liberorum ac vxorum; postremo & bonorum, disputabimus cum Aristotele.

Amice

Amice Lector, Adjunximus Epistolam, quam olim ad Amplissimum virum Georgium Richterum, Consiliarium nunc Noribergensem, scripsimus: olim à Nobilissimo Amplissimoque viro Iano Rutgersso, beatissima memoria, in Variis Lectionibus editam. in qua Aristotelis, quæ eodem libro extat, de seruis, quos natura esse & nasci ait, sententia, cum Iuriconsf. de seruis, qui eos fieri ajunt, conciliatur.

D A N. H E I N S I V S

GEORG. RICHTERO. S.

QUæsiuisti nuper ex me, eruditissime Richtere, quomodo à Jurisconsultis, Contra naturam esse, seruitus dicatur: cum Philosophus Politicorum primo, Seruos nasci & natura esse dicat. Cujus rationibus (vt est naturæ quidam quasi genius & idea rationis Aristoteles) ita commoueri te memini, vt illi subscribendum putares. Ad hanc ego quæstionem, toties & voce & scriptis ab omnibus vexatam, vt respondeam quemadmodum oportet, vtrorumque prius institutum, tum Philosophi tum Juris consultorum, erit expendendum: vt intelligatur, quomodo, tam hic quam illi, seruum considerent & seruitutem. quia multis est persuasum, simpliciter pugnare id quod dicitur ab Aristotele, cum eo quod verissime est dictum à consultis legum. Alii autem ita frigidè conciliant vtrosque, ut Neronis thermas

celebrare videantur. Nostro autem tempore, vllum ægre aut Politicum reperiās aut Juris peritum, *Cui non dictus Hylas puer*. hoc est, qui non quæstionem istam attigerit, sine vlllo, quantum ego quidem judicare possum, successu. quanuis non sine animis contentionibusque. Quare quia difficultas potissima in mente est Philosophi, eam primo ostendemus, ac deinde cum Iustiniano & reliquis conciliabimus. Aristoteles quemadmodum in libris Politicorum, de Republica, ita libro omnium primo, quia methodo procedit ibi in his vsitata, de ciuitate tantum deque partibus illius agit. Partes ciuitatis, quod ad materiam (nam de forma quæ est Respublica libro primo non agit) sunt hæ: Seruus, Dominus, Maritus, Fœmina, Pater, Liberi. Ex quibus totidem imperia nascuntur: Herile, Nuptiale, & Patrium. quæ primo statim capite, aduersus Platonem, à Politico, Regio, & aliis, specie differre ostendit. Hoc vt probet, id quod fieri in Physicis consuevit (vbi nisi res ex naturæ initiis compositæ in partes diuidantur minimas, atque hæ considerentur, quam vim habeant intelligi non potest) composita, vt ejus vtar verbis, vsque ad ea quæ jam amplius composita non sunt, diuidit secaturque. Et in primis ipsa elementa, siue, partes illas, tum per se consideratas, tum collatas inter se,

se, à natura esse docet. Per se, exempli gratia, ut foeminam natura, seruum natura esse: collatas inter se, ut si ea jungas, quæ disjungi in familia non possunt; foeminam cum mare, seruum cum domino. Nam ut natura est foemina, & qualitatibus à mare separata est foemina, ita & natura est seruus, & à domino separatus qualitatibus est seruus. Collatas inter se: ut si ea jungas, quæ conjungi in familia oportet: foeminam cum mare, seruum cum domino. Nam ut à natura est foemina, ita à natura est quod foemina conjungitur cum mare: & ut à natura est seruus, ex opinione Aristotelis, quam explicabimus, ita à natura, quæ nihil frustra agit, hoc quoque est, quod seruus conjungitur cum domino. Rursus, quemadmodum à natura est, quod quæ propria sunt foeminæ, mas appetat: ita à natura est, quod quæ propria sunt serui, qui ad seruiendum à natura factus est, requirat dominus. talis autem seruus est, de quo primo libro agit Aristoteles. Ad conjunctionem illam spectat illud axioma, ὅτι δὴ ἀνάγκη πρῶτον συνδυάζεσθαι, τὸς ἀνδρὶ ἀπὸ ἀλλήλων μὴ διωαμδρῶς εἶναι. id est, primo coniungendos esse, qui non possunt à se mutuo disjungi. Ad partes ergo singulas quod attinet, ipsumque totum, cujus causa partes sunt, & quod esse prius dicitur quam partes (quemadmodum ciuitas prius esse dicitur quam domus, domus

mus

mus quam seruus aut fœmina : quia toto sublato , tolluntur partes , partibus quibusdam sublatis, non tollitur totum) singula eorum esse à natura docet Aristoteles. Ac de ciuitate quidem, *Omnis, inquit, natura est ciuitas.* De seruo aliquoties in primis sex capitibus, *Aliquem natura esse seruum.* Et hæc de singulis. Quæ cum iterum coniungit, hanc conjunctionem esse à natura probat. idque in societate prima, quæ à natura est: familia nimirum. Quæ societas , ad maximam societatem hac conjunctione sensum nos deducit; quæ & ipsa à natura est. ciuitatem nempe. Dicit ergo, fœminæ & maris, procreationis ergo; domini & serui, conseruationis siue vtilitatis causa, esse. Quare, vt cætera intelligamus, quid in primo vocet Aristoteles, natura esse, videamus. Natura ab eo dicitur nonnumquam, naturalis impetus & inclinatio, aut ὁρμή. sicut Græci omnia felicius. Ita capite accipitur secundo, cum, conjunctionem fœminæ & maris à natura esse, dicitur. Huic præelectio opponitur ab ipso. Negat ergo, hanc conjunctionem esse à præelectione, sed à naturali impetu, qui non tantum homini, sed & reliquis communis est animalibus. Imo & plantis vt nimirum mas & fœmina mutuo se appetant, sui que simile post se relinquere desiderant, vt ipse ait. Ita serui quoque & domini
esse

esse à natura videtur conjunctio. Videmus enim , cætera quoque animalia , (vt quæ ἀνελαιῖα Aristoteli dicuntur , & societatem imitantur humanam , cum alia tum apes ,) & vtilitatis suæ & conseruationis habere rationem. ideoque, si quæ valent corpore, infirmioribus succurrere : sollertiora ingenio, stupidioribus. Imò quæ stupidiora sunt non posse conseruari, nisi alieno ingenio vtantur. Videtur igitur & illud esse à natura, vt cum alii sint corpore robusti, tardi ingenio, qui robustiori sunt corpore, ab iis gubernari conseruarique desiderant, qui ingenio & ratione valent. sicut iis ipsis, quod præclare à Philosopho notatur, seruit corpus. Contra, ex naturæ constitutione, qui ingenio & ratione valent, operam expetunt eorum, qui robusto sunt corpore. vt ministeria videlicet. Manus ergo domini est seruus. Seruus natura (hoc est, qui ad ministeria est natus) domino subicitur. quemadmodum & corpus à natura, quæ nil frustra agit, rationi. Atque hæc causa, quare sexto capite, vbi vtitur hoc simili, seruum partem esse dicat domini. Seruum item esse domino, quod animæ est corpus: instrumentum nempe necessarium. sicut, instrumentum animatum, seruus, ab eodem illo nostro non minus eleganter dicitur. Aliter ab Aristotele natura finis dicitur. quemadmodum & finis rei alicujus

&

& perfectio, natura. Ita accipi naturam capite secundo docet, vbi ait, Ἡ δὲ φύσις τέλει ἐστίν. Quo axiomate à natura ciuitatem esse docet, quia reliquæ societates quæ minores sunt & hanc constituunt, sunt à natura. Cui germanum illud axioma, quod ibidem extat, Ὅτι ἐδὲν μάλιστα ἡ φύσις ποιεῖ. Vnde & probat, Siquidem natura nihil agit frustra, sed & singulorum singulos vult esse fines, singula non multis vsibus & finibus, verum vni à natura destinari in familia. Quo & spectat illud eruditum, Οὐδὲν γὰρ ἡ φύσις ποιεῖ τι πλεονέκτων χαλκόν τοι τὴν Δελφικὴν μάχαιραν, ποιεῖ ὥς ἂν ἐν αὐτῇ εἴη. Hoc est, *Nihil siquidem sit efficit natura, quemadmodum ferrarii Delphicam conficiunt macharam: parca ac restricte: verum unum causa vnius.* Fœminam & marem, procreationis; dominum & seruum, mutuae vtilitatis causa. Siue ergo seruum consideres per se, talem esse apparet à natura. nam ad ministerium corporisque operas nascuntur quidam. Quales totæ sæpe nationes sunt. vt Dai, Syri, alii: à quibus, seruis quoque nomina imponebant veteres. Nam vt pater familias, singula instrumenta singulis destinat vsibus, cum ea curat fieri; ita singulis natura in familia destinauit hominem. Hunc ad procreationem, illum ad vtilitatem & naturæ vsum. & vtrumque est à natura. Quod non tantum in familia, sed in multis

multis quoque aliis, habere locum, inductione longa quinto capite probatur. Ita enim anima corpori, intellectus illi parti quæ paret perturbationibus imperat: ita animalia mansueta, feris & agrestibus: ita vir foemina respectu nempe ipsius rationis, quæ ubique ad imperandum suo quasi jure constituta est. Quare? quia melioris in deterius imperium est naturale. Sicut ergo naturale est & utile, ut anima corpori, ratio imperet lubidini: ita naturale est & utile, ut qui ratione excellit, illi imperet qui nulla utitur, aut admodum pusilla. quemadmodum, si servum jungas cum domino, discrimen utriusque esse à natura videbis. Nam ut omnia instrumenta fiunt causa domini, ita servus ejus causa nascitur tantum. Et ut singula instrumenta singulis sunt destinata usibus (culter quippe acutus est ut scindat, harpago incurvus, ut apprehendat) ita servus manibus & pedibus totoque corpore, à natura sic factus est, ut serviat: ingenio autem tardo, ut alterius regatur ingenio. Iam si instrumenti essentia est usus, & qui sequitur hunc actio, & si usus iste est à natura; sequitur & servum nasci servum, & hoc ipsum esse à natura. Neque aliter loquimur. Dicimus enim, hunc ad servitutem nasci, illum ad imperium. Præterea: servum hunc natum, ut coquat illum ut currat: illum ut bajulet. Nemo autem dicet,

talem

talem natum esse ut imperet. Atque hoc est,
 quod quinto capite à Philosopho dicitur,
 Corporibus naturam seruos distinxisse &
 dominos. Et ibidem, Multo magis distinxisse
 ingenio: sicut hominem & belluam. Ne-
 mo enim, equum aut bouem, natum esse di-
 cet, homini ut imperet, sed ut seruiat. natura
 enim illis tale corpus dedit: tale autem ho-
 mini ingenium. Vnde bos & equus, quia ra-
 tione destituti, corpore autem plus quam
 homo possunt, serui loco sunt hominibus qui
 seruo carent, ait Aristoteles. Quare & qui
 tantum cedunt reliquis ingenio, quantum
 bos aut equus homini, tantum corporis vi
 superant quantum ista hominem, seruos à
 natura factos esse dicit Aristoteles. Quare?
 Facultate omnia definiuntur (inquit idem
 Aristoteles) & actu; siue, naturali potentia
 & actu. Ita avis à natura facultatem accipit
 volandi, piscis natandi, homo ratione uten-
 di. Et, in domo, imperandi dominus, ser-
 uendi seruus. Eodemque modo in Repu-
 blica. Qualis Pelopidas Plutarchi ille, quem
 ad imperandum fuisse comparatum à natu-
 ra, aut, natum potius fuisse imperatorem,
 idem ait. facultate scilicet, non actu. Apud
 quem, & hoc vno fere argumento à suspi-
 cione defectionis ad Persas Themistocles se
 purgat, quod non ignoraret, ad imperandum
 esse se natum. Idem, Philopœmenem non
 semel,

semel, natum fuisse ad imperandum proficitur. atque hanc fuisse causam, cur Megalopolitani eum sequerentur: *quia scilicet ad imperandum iis natus videretur*. Quod profecto multum, imo plus quam dici potest, valet apud omnes. Nulla res tam violenter mouet nos in scena, quam cum Hecubas, Andromachas, & omnes illas *Τρωάδας ἰλκιστίπλους*, verba pristinae fortunae loqui audimus. Nam quid aliud, quam naturae vim fieri queruntur, idque à fortuna: de cujus insolentia, immanitate, ac vi, ad spectatores prouocant. Talis erat, & ante omnes quidem, Jason ille, cujus libro tertio Philosophus meminit. qui se esurire aiebat, cum non imperaret. Ex hac facultate naturali, siue forma, quam in seruo esse ait Aristoteles (vnde & natura esse seruum ait) formae operatio, id est, actus seruiendi aut imperandi, nascitur. è quo actu de forma iudicamus. Et cum operationem inruemur, hunc aut illum, huius aut illius, habere facultatem dicimus: hoc est, natum esse dominum aut seruum. Ita Plato III. De Leg. aurum, imperantium animis in prima generatione admixtum ait: cum cæteri, aut æs tantum acceperint aut ferrum. Ita Stoici pro defectu rationis, Omnes stultos esse seruos, dicebant. ex operatione enim de potentia & facultate iudicabant. Quale nihil imperator titulo De jure Personarum: nihil Juris con-

consulti titulo De statu hominum concludunt aut statuunt. Rursus, eum esse suum qui est ratione præditus, ut imperare sibi & se ipse conservare possit; alterius, qui ratione regitur & conservatur, ejus nempe cui paret, ait Aristoteles. Eodem modo, servum esse, qui, licet homo nascitur, non suus nascitur, sed ejus cui paret: siue, non suus, sed alterius. sic enim prope ad verbum. Ita & cum ait quinto capite, natura esse servum, qui alterius potest esse. Talis enim nisi servit, interit aut ægre conservatur. Sicut asinis & bobus, homini parere & ab eo regi, tam est salutare, quam cum hominis utilitate est conjunctum, opera illorum uti. Et hæc communis illa est utilitas, quam ponit Aristoteles. duobus enim hisce fundamentis tota nititur Philosophi sententia. Primo, Quod naturæ convenit cujusque, naturale cuique dicitur. Secundo, Quæ ad commodum naturæ aut utilitatem pertinent cujusque, cuique naturalia dicuntur. cum alterius natura sint, quæ sua esse non possunt. quod & à Platone, dicitur: à quo illud Stoici, ut alia non pauca, desumpserunt. Et nos vulgo, ebrium aut furiosum, non suum, sicut hominem uxerium, non suum sed uxoris esse dicimus. Ita quoque servus, qui vel nihil vel pusillum à natura rationis impetravit, alterius non suus est. natura scilicet, non lege.

lege. Atque hæc capite secundo, tertio, quarto, & quinto. Sexto, cum alia tractantur, tum & seruorum ponitur diuifio. Alium natura effe, alium lege. Vnde & quæftio oritur, An qui lege feruit, jure quoque feruiat: quod plerofque affirmare, neque ab opinione ifta dimoueri poffe, ait Aristoteles. Pro affirmante ponitur, Legem effe jus aliquod. Contra, nihil quod eft violentum, effe iuftum. Iterum pro affirmante, Licitam vim effe quæ virtute conftat: talem autem effe bellicam. Ergo, talem feruitutem effe iuftam. Contra, tum alia, tum illud opponitur, Qualis caufa, talis eft effectus. Fieri autem poteft, vt iniufta belli fit caufa. Talis ergo erit quoque hæc feruitus. Poteft quoque fieri, vt feruiture fit indignus, dignus libertate, qui in feruitutem fic redigitur: prudens nempe vir aut fapiens. indignus autem talis qui feruiat. Huic tandem argumento refpondet Aristoteles, eosque qui hoc dicunt, nihil aliud adferre, nifi quod jam dictum effet à fe, oftendit: Alium natura, nempe, nafci feruum, alium vero liberum. ideoque amicitia potius quam vi, dominum congiungi & feruum. Atque ita concluditur hæc difputatio. Quid autem tale dicitur in jure? Ait imperator, Libertatem facultatem effe naturalem. Inftitut. De Jure Person. & Florent. ff. De Statu Hominum. vnde ea definitio,

finitio, in qua hoc dicitur, desumpta est.
 Idem ait Aristoteles. Hominem, nimirum,
 qua est homo, esse liberum. Quia *τὸ τί ἦν
 αὐτοῦ* hominis, quod norunt philosophi, in
 ratione est: in qua ratione libertatis notam
 ponit Aristoteles. Imo ait ille, Hominem,
 quo magis est homo, eo magis esse liberum:
 & quo minus, eo magis esse servum. Est
 autem homo, ea parte homo, in qua domi-
 natur ratio. quæ in homine, qui nimirum
 verus & absolutus ut homo dominatur. qui
 enim talis non est, non ad servum abit tan-
 tum, sed & ad belluas. Quis autem eas ne-
 gat inferuire homini, & idcirco à natura fa-
 ctas: imo tales nasci? Idem ait, Servos nasci.
 Et hoc, cum eo pugnare ajunt, quod dici-
 tur, *l. Quod attinet. ff. De Reg. Jur. Quia
 quod ad jus naturale attinet, omnes homines
 aequales sunt.* Et à Iustiniano Institut. De
 jure naturali: *Et civili jure & naturali omnes
 homines initio liberi nascebantur.* Quod om-
 nino nusquam, ut opinor, Aristoteles nega-
 vit. Nam quis nescit, aliud naturæ jus esse, ut
 accipitur ab Ulpiano, aliud naturam, ut acci-
 pitur ab Aristotele? Ius naturale Ulpiano lo-
 dicitur, quæ cum homine cæteris est anima-
 libus communis, ut Plutarchus illud vocat
 quemadmodum non tantum homines, sed
 aves quoque & pisces, naturali ista libera-
 te quasi ex naturæ lege fruuntur. Cum An-
 stoteli,

stoteli, natura, naturalis sit facultas: ex qua actus postea extunditur. qua Aristoteles definit seruitutem. Quid igitur in mentem Vasquio Iurisconsultus venit, cum impietatis Aristotelem accusat, qui natura, hoc est, facultate naturali, inter se distinguit homines? Cum præsertim mentem Aristotelis aut non inspexerit, aut scopum ejus non expenderit. Quod subindicat vel ipse, l. 1. *Contr. c. 10. n. 3.* Vbi seruitutem introductam ab Aristotele concedit, negat tamen seruitutem esse, quia in inuitos non cadit. quasi aut de jure, aut de vi, aut de inuito agat Aristoteles. Equidem quod avis apta ad volandum nascitur, & hoc ei à natura est proprium, non est naturale jus, sed naturalis potius facultas. idque sane sua sponte non inuita facit. Aristoteles non negat, homines æquales esse jure naturali, sed æquales esse naturali facultate, sive naturali potentia: & idcirco, actu in familia atque operatione plurimum differre. Ideo cum dicit, Seruum aliquem natura nasci; hoc vult, Alium natura magis aptum ad seruitutem nasci alio. quod Græci, *δουλικώτεροι φύσιν πρὸς τὴν ἀνθρώπου ἢ εἶναι* dicerent. Exemplo mentem Aristotelis, si placet, illustremus. Ait alibi, Naturam voluisse, vt Barbari seruirent Græcis, quia Græci à natura liberi nascuntur, serui autem Barbari. idque ex Euripide, qui dixerat,

Βαρβάρων δ' Ἐλλήνων ἀρχὴ εἰς τὸ ἀλλ' ἢ Βαρ-
 βάρους

Μῆτε Ἐλλάνων. τὸ μὲν γὰρ δῆλον, οἱ δ' ἐλδι-
 θεροι.

Quod de Asiaticis Agesilaus , de Ionibus pronunciabat Callicratides : de Syris Cicero & Iulianus. Quis existimabit ergo , eam esse mentem Aristotelis, ut neget quod ab Ulpiano dicitur, *Iure naturali neminem feruiri*? Siquidem ipse opponit id quod visum est & quod iure , idque in hac quaestione. Ut cum ait sexto capite, his qui in seruitutem rediguntur, si praesertim nati sint ad libertatem, vim inferri. Ex quo manifestum est , hoc cum velle : Graecos propter naturales facultates comparatos esse ad libertatem, Barbaros ad seruitutem. quia, quod Sallustius praclare, animi imperio ; corporis seruitio magis vitimur. Qui ingenio excellit, sicut Graeci, nascitur ad imperandum: qui corpore, ut Barbari, idoneus ad seruitutem. Quot nascuntur baiuli, qui corpore stupenda faciunt: quot illustres animae, quarum omnis vis in parte praestantissima consistit? utri ad imperium nascuntur? Utri facultatem seruiendi à natura habent? Tales Scytharum erant serui, de quibus Herodotus: qui cum bellum dominis inferrent, flagito monebantur cui rei essent nati. Sed illustris exemplum libro decimo & octauo Iulii habes, de Strabone.

Qui

Qui cum solus inter seruos viueret ingenuus, solus omnes tanquam Deus quidam inter homines, solertia excedebat. Quid quod idem Aristoteles agnoscit seruum lege, siue δῦλον νόμος, de quo agunt legum consulti: & ab eo separat τὸ φύσει, hoc est, qui natura seruus est: quem solum considerat Philosophus. Statim enim IV. cap. initio: διχῶς γὰρ λέγει τὸ δουλόν, καὶ ὁ δῦλος ἐπὶ γὰρ πρὸς τὸ νόμον δῦλος καὶ δουλόν. de altero autem agit passim. Nouit ergo & jus gentium, quod ἀνθρωπίνως ibidem vocat. Nouit & famulum qui iure seruus sit. sed alium considerat. Atqui dicat aliquis, Quid, an non diserte ait imperator, *Libertatem esse facultatem naturalem*: sicut in eadem definitione Florentinus? Ita sane: sed non eo sensu, quo ab Aristotele facultas usurpatur, à qua ut à forma omnis actus prodit: sed pro libera potentia, aut potestate. sicut alias in legibus non semel. Sed in viam redeamus. hoc est, titulum De iure personarum videamus: de quo agitur potissimum, Aliter personas in hoc titulo considerat Iustinianus aliter Philosophus. Personæ, de quibus libro primo agit Aristoteles, non sunt pars Reipub., de qua etiam primario, ut supra dicebamus, ibi non agitur: sed societatis primæ, è qua constituitur Respublica, materies. quæ non est pars quidditatis propriæ, ut loquuntur vulgo barbarorum filii. Adde quod

nec

nec jus earum respicit, sed opus, siue operationem, cui quisque nascitur idoneus. Idque totum nititur hoc axioma, *Natura ciuitatem esse*. Quod vt probet, ἀνάλογικῶς καὶ εἰσαγωγικῶς ab homine incipit, quem natura esse ait animal politicum. hoc est, societati natum. iam, cum in duobus, τοῖς τε ἀρχαῖς καὶ δευτεροῖς, societas consistit; hoc quoque à natura esse probat. idque primo in familia. In qua alii sic à natura comparati sunt, vt imperare possint: alii sic comparati sunt, vt debeant seruire & velint. At Iustinianus de personis instituti sui causa agit. Sicut personarum causa, totum jus est constitutum: siquidem & ff. De Statu Hominum, *Hominum causa omne jus constitutum esse*, dicitur: & earum causa etiam de rebus agitur & actionibus. Ideoque seruitutem non considerat, vt ministerium: neque dominium, vt imperium. quod ab Aristotele est factum. Sed considerat jus illud quod in seruitute & in libertate est. In quo jure rursus non consideratur serui qualitas, natura, aut proprietas: non consideratur serui officium, vt in familia, actus aut operatio: sed conditio & status. quod ex v. libr. i. Pandect. tit. apparet è quo iste qui de jure personarum, quod ad definitionem seruitutis etymologiam attinet & modum est desumptus, qui De Statu Hom. inscribitur. De qualitate ergo serui, qua est ferrus

Aristo

Aristoteles, Florentinus, Cajus, Marcianus, Ulpianus, Imperator, de conditione serui, seu de statu agunt. quod ex definitione apparet seruitutis, in qua *constitutio* vocatur. *Servitus est constitutio*. Atqui qualitas, de qua jam agimus, & quo intendit Aristoteles, non constituitur, sed contra, innascitur. Quippe ut in oculo facultas naturalis ad videndum; sic in famulo, ut eum Aristoteles considerat, facultas naturalis est ad serviendum. quam constitutionem contra naturam esse dicunt. Item servum, qui natura liber est, constitutione ista juris gentium (quæ sunt verba Florentini, ff. De statu Hominum) *alieno contra naturam subijci dominio*. Quod ex origine ipsa vocum, & quam vocant veritate, probat. *Servi ex eo*, inquit, *appellati sunt, quod imperatores, &c.* Et, *Mancipia vero dicta, quod ab hostibus manu capiuntur*. qui à Græcis vulgo *δοῦλῳ* vocantur: neque quicquam ad naturalem Aristotelis faciunt servum. Quod ex diuisione serui & liberorum apparet. vterque enim negat, servum diuidi. Et Iustinianus quidem: *in servorum conditione nulla est differentia*. Marcianus: *et servorum quidem una est conditio*. Negat vterque servos diuidi. Quomodo? quod nimirum ad conditionem, quod ad statum. Ex quo satis planum est quod dicebamus. Nam quis neget, servos facultate diuidi? Alius

enim nascitur, ut currat: alius, ut bajulet: alius, aliud ut agat. Neque minus actu differunt & opere. Alii enim coquunt, alii pinsunt, alii verrunt, alii aliud agunt. Et hoc est quod Aristoteles. ἐστὶ γὰρ ἑπεὶ ἐπὶ τῶν, τὰ μὲν ἐνδεσμιώτερον ἔργα, τὰ δὲ ἀναγκασιώτερον. Hoc est: *alia aliorum servorum opera, nonnulla magis necessaria, nonnulla magis esse honesta.* quod & hoc vulgato probat versiculo:

Δούλου ἐν δούλῳ, δεισιππίης ἐν δεισιππίῳ.

Et in Paradoxis Tullius: *Sed ut in familia qui tergent, qui pinsunt, qui verrunt, qui spargunt; non honestissimum locum servitutis tenent: sic in civitate qui seistarum rerum cupiditatibus dederunt; ipsius civitatis locum pene infimum obtinent.* Et paulo ante: *Atque ut in magna familia, sunt alii lautiores, ut sibi videntur, sed tamen servi; Atrienfes ac Topiarii, &c.* Ita Athenæus notat, quosdam ex Romanis, decem, alios viginti servorum habuisse millia. Alios nimirum Balneatores, alios Nomenclatores, alios Offarios, alios Structores, alios Prægustatores, alios Ostiarios, alios Cursores, alios Lecticarios, alios Arcarios, & similes. Quid? an non Columella, in singulis villarum operis, singularem animi ac corporis requirit habitum? In magistris pecorum, sedulitatem ac frugalitatem: in bubulco, præter mentis indolem, vocis vastitatem pariter & corporis. Jam proceritatem in aratore, cum

ob causas alias, tum, *ut arando*, inquit, *stiva pene rectus innitatur*. Contra vero in vinea, *non altos, verum lacertosos*, sicut ipse loquitur, *& latos*, exigit. Atqui, ut sedulitatem in pastore ac frugalitatem cura aliquis fortasse efficiat ac educatione: ita vastitatem bubulci, aratoris altitudinem, vinitoris latitudinem, nemo efficit, sed à natura accipit, & pro singulorum naturali aut potentia aut corporis habitu, singulis admouet operibus; eodem omnes jure & conditione, non eodem modo à natura comparatos. Alius ergo est conditione seruus, de quo imperator: hoc est, factus jure gentium, quem non minus Aristoteles agnoscit. alius natura, de quo Aristoteles. qui nec jus in libertate aut in seruitute, sed in homine & familia (quæ prima est societas) potentias ad imperandum aut ad seruiendum naturales spectat. Sicut & easdem locum in Repub. habere ostendit. In qua alii ad parendum, alii ad seruiendum nascuntur. hoc est, magis à natura sunt idonei. Iam quod atinet ad seruos quos considerat Iustinianus, in ratione *τὸ νοῦν ἔχοντα*, (quod ex titulis De Iure Personarum, & De Statu Hominum, apparet) opponuntur liberis. Aristotelis contra, dominis. Nam quem vocat liberum Philosophus; *ἐλεύθερον* vocat cum se explicat: sicut famulum, *δούλον*. Quod vbique in hac disputatione apparet. Et hoc sane ratio familiæ

requirit. In qua seruus illi non opponitur qui statu liber est, verum illi qui imperat. Atque hoc sensu, fœminas & liberos seruire quodam modo, dicit Aristoteles. Ideoque imperium in domo, Regium appellat & Monarchicum, quia penes vnum summa est potestas. Iam cum sexto capite, seruum, in seruum lege & natura, vt ante diximus, diuidat Aristoteles: quod ad seruum lege, de hoc disputant Iuriconsulti. De hoc autem quem natura seruum vocat, nihil Iuriconsulti tradunt. Quia totum hoc philosophi. quærere nimirum, quis natura seruus: hoc est, proprie ad seruiendum idoneus. Præterea, cum quæstionem tractat, quæ ex ipsa hac diuisione nascitur; prudentissime eam tractat: nec, si recte eius mens intelligatur, quam jam supra fuisse exposui, cum Iuriconsultis pugnat. Quærit enim, An qui lege est seruus, hoc est, qui in bello capitur, seruus quoque jure sit & merito: non, An talis seruitus sit naturalis. quod Iustinianus negat (qui natura ait omnes esse liberos) vt & Ulpianus, qui æquales omnes ait esse jure naturali. Hoc autem ipse negat Aristoteles. qui bis libro primo, eos qui sunt lege serui, *βιαιότατοι*, hoc est, coactos, ait viuere. Tandem autem sic concludit, vt ad primam illam suam dilabatur *ὑποθήκη*: Neminem magis naturaliter seruire, quam qui natus est ad seruiendum: hoc est, qualitates à natura seruo pro-

pro-

proprias accepit. Quæ definiuntur à Philosopho, negliguntur à Iurisconsulto. qui de jure tantum agit : primum naturali, quo censentur omnes liberi: tum autem gentium, quo constituuntur quidam serui. Quibus Marcianus addit jus civile. ff. De Stat. Hom. l. v. Ius autem illud Iurisconsultus à *ὑποθήκῃ*, vt iustum accipit. neque injuria seruire quenquam putat: nisi si quis à latronibus sit captus, & hoc etiam improprie loquendo: quia nec de eo disputatur. Quod jus ad suam exigat hypothesin Philosophus, quæ erat, *Aliquem ad seruitutem, aliquem ad imperandum nasci*: siue, *Nasci seruum, nasci dominum*: vel, *Natura seruum esse & dominum*. Ait enim ista lege fieri interdum, vt qui natus sit ad imperandum, seruiat. Exempli gratia: Cum Cæsar Iulius Dictator, captus fuit à piratis (à Scythis captum pone) an quis dubitabit, nisi plane stolidus ac demens, Cæsarem ad libertatem, istos Barbaros ad seruitutem potius fuisse natos: quod cum sit, vim fieri naturæ, quæ frustra nihil agit? vt Platonem, vt Diogenem, vt Epictetum, aliosque veterum omittam, quos injusta atque violenta seruitus oppressit, cum ad libertatem essent nati, vt cum præclari hac ætate viri ad triremes, & seruitium, à Turca sunt damnati. Vt infelix Magius, vir magnus & excelsi animi, qui in seruitutem ab eodem hoste primum est reda-

ctus: mox excoriatus. Vnde & non pauci quoque ex recentioribus, inter quos Bodinus, qui libenter bellum Aristoteli indicit, hoc concedunt. Concludamus. Omnes naturali jure esse liberos, vult Vlpianus. Aristoteles hoc nusquam negat. Homines differre qualitatibus, quod à natura in societate humana fieri, quæ nihil frustra agit, ait Aristoteles. Nusquam hoc Iuriconsultus negat. Nam negaret, Paridem & Herculem, Alexandrum & Sardanapalum, qualitatibus differre: aut, vt accedamus propius, seruum stolidissimum & solertissimum dominum. Ait Imperator, Iure naturali omnes nasci liberos: cum hoc autem jure constitutionem juris gentium pugnare, quæ captiuitates introduxit. Aristoteles de jure naturali hic non agit: interim captiuitatem, quæ conditionem mutat jure gentium, pugnare cum naturæ facultatibus ostendit. Vt si Hercules seruiat, Sofia & Dauus imperent; aut hominem natura liberum captiuitate premant. Seruitutem proprie esse contra naturam, Iuriconsulti dicunt. Seruitutem sæpe esse contra naturam, hoc est, contra institutum naturæ & finem, ait Aristoteles. Aristoteles, seruum, hoc est, idoneum ad seruiendum, ait nasci: Quod ne quærit quidem Iuriconsultus. Qui ostendit, jus quod domino competit in Seruum, à natura non esse. quod ex titulo,

titulo, De his qui sui vel alieni sunt juris, apparet. Quæ inscriptio excludit facultates, quos hic considerat Philosophus, Iurisconsultus negligit. qui de jure, de conditione, ac de statu cum agat, omnes qui non tali ratione serui sunt, excludit. Ac Philosophus, eos quoque qui conditione sui sunt, considerat. quales sunt quos *ὑπηρέτας* vocat, qui nihil ultra operam obstringunt. Sicut libro tertio Politicorum. Vbi eos quoque, quos *χερίτας* dicit, hoc est, quos nunc Operarios vocamus, inter seruos ponit. Seruum nasci etiam Iurisconsultus Instit. De Iure Personarum ait. quod non vno loco ait Aristoteles. Pro Iustiniano ff. De Statu Hominum, respondet Marcianus: naturali id jure fieri. Pro Aristotele ipse Aristoteles respondet: qui, *τὸν ἀξιον δουλῆν*. hoc est, *eum qui seruire dignus sit*, intelligere se ait. Ille autem, qui corpore & animo ad seruitutem comparatus est. ficut pluribus ostendit quinto capite. Nullam esse differentiam seruorum ait Imperator. addit autem, in conditione: quod & Marcianus addit. Igitur excludit, cum hoc dicit, facultates naturales & officia seruorum. quæ æconomus considerat; ipsi quoque Iurisconsulti aliis in locis passim agnoscunt. Ita in Digestis, *Atrienfes* habes, siue, *Atrianos*, vt eos Vlp. ff. vocauit. Ita *Nautas, Caupones, Stabularios, Dispensatores, Insularios, Villicos, & alios,*

apud Alphenum *l. in lege censoria. ff. De Verb. Sig.* Ita *Topiarios & Saltuarios* apud eundem *l. cum quaereretur. ff. De Legat. & Fideic.* Vbi & eisdem, conditione, re, usu, ac ministeriis distinguit. Ait enim, *Topiarium ornandi, Saltuarium autem tuendi & custodiendi fundi magis quam colendi, paratum esse.* Ita *Notarius* apud Paulum *l. Lucius Titius. ff. De milit. testa.* Ita *Diatarios* non semel. vt & alios non paucos passim. vt *Aquarios, Supellectilarios, Nomenclatores, Fornicatores, Muliones*, similesque sine modo. Quorum nemo est, qui negat, alios natura ab aliis differre: siue, potentia ad obeundum munus suum, hunc aut illum, magis natura esse instructum. sicut Aristoteles diserte, magnam differentiam seruorum in familia esse ait: qui ad actum & officia seruorum respicit, quæ à natura oriuntur. Atque hoc iterum confirmat illud quod jam dixi, de seruis, qui potentia & actu tales sunt, agere Aristotelem. De quibus proprie & per se Iurisconsulti non loquuntur. Itaque, quemadmodum ad Iurisconsultorum seruos, non pertinent leges, quod ab illis dicitur: ita Aristotelis seruus non pertinet ad leges. Cæterum, si illud quod de seruis dicitur ab Aristotele in familia, extra eam ad Remp. referas; tum demum esse oraculum fateberis. Nihil enim mutat magis & mutauit semper Rerumpublicarum formas, quam diuersæ,

diuersæ, vt sic dicam, qualitates. quas contrarias nonnunquam à natura acceperere qui in iis imperant & parent. Sed de eo alias. Est etiam prorsus admiranda, vt omnia in Aristotele, hæc consideratio. Quem qui non legerunt aut intelligunt; frustra ad eximiam atque excellentem vllò in genere scientiarum eruditionem, meo quidem iudicio, contendunt. Imponamus aliquando finem disputationi. Sicut jure gentium, ea, de qua loquitur Iurisconsultus, introducta est seruitus: ita rursus jure eodem soluitur hæc seruitus. Manumissione, inquam. quam à jure gentium esse ortam, sicut seruitutem, Iustinianus ait. Atqui seruus Aristotelis, quemadmodum non fit hoc jure, ita neque hoc jure manumittitur. Vertigo quippe vnica, Quiritem non facit. At in seruo, qui natura talis, nihil tale locum habet. Ideoque nec Vindicta, nec Epistola, nec Testamentum, neque Codicilli, neque Ecclesia, hanc libertatem confert. Nullos enim vnquam libertinos habuit Natura. neque gentium jus aut ciuile, Dauum, vnquam fecerit ex Oedipo: aut, vt ille qui ad seruitutem natus est (quod fieri quotidie videmus) ad hanc ipsam non sit aptus: vel ad imperandum fiat subito idoneus. Manet ergo, Alium natura esse seruum; alium fortuna & lege. Natura vnquam fuisse seruum cum Iurisconsultis negat Philistio: qui eundem

dem intelligit, quem illi.

φύσις γὰρ ἑδρὴς δὲ λαοῦ ἐν ἡρώδη ποτί.

Ἡ δὲ αὖ τὴν τὸ σῶμα καὶ ἐδελάσσει.

An idcirco pugnat hoc cum mente Aristotelis? An idcirco locum nullum habet ille Euripidis?

τὸν μὲν οὖν ἐλαύθη.

Τὸν γὰρ δὲ:

hoc est, qui ad libertatem natus est, cum sit statu servus? Adde, quod jus illud, de quo loquitur Iustinianus, ante annos 400. fere apud Christianos defecit: quæ ab Aristotele tractantur, nostris moribus & consuetudine, etiam nunc locum habent. Natura enim non mutatur. ut nec illud, quod initium ab ea atque originem trahit. Hæc ergo obiter ad quæstionem: ad quam ita subito respondi, ut vix relegendi spacium concederetur. Tu illorum vicem mecum dole, qui quæcunque non intelligunt in Aristotele, traducunt: ne exceptis quidem illis quæ communis sensus probat & Natura dicat. cujus ille vnicus sacerdos ac consultus fuit. Vides autem quam nil juri scripto derogauerit. Vale, præstantissime ac doctissime Richtere. Lugd. Bat.

De Libello L. Annæi Senecæ in Claudium, sive Claudii Apocolocyntosis, & præsertim de inscriptionis causa, Dissertatio. Cujus supra post Orationem XIX. fit mentio.

Scriptum esse L. Annæi Senecæ Philosophi, multa sunt quæ euincunt. Vt Dionis auctoritatem prætermittam, dicendi genus plane idem, breue, acutum, colis circumscriptum; temporis illius auribus, ut Tacitus loquitur, accommodatum, & quod multa à declamatoribus trahit. Regnat tamen id quod in antiquis Comicis, ac præsertim Aristophane, tantopere mirati sunt Critici, τὸ ἄγαν & & pungendi quædam quasi dexteritas. Tum inuenias nonnulla quæ alibi quoque apud Senecam legas. quale est illud: *Si me Hercules à Saturno petisset hoc beneficium, cuius mensem toto anno celebrauit, non tulisset.* Decembrem enim intelligit. quem nihil agendo celebrabant Romani, & in quem Saturnalia incidebant. Eodem enim modo Epist. XVIII. *December est mensis, cum maxime ciuitas desudat. Ius luxuria publica datum est: ingenti apparatu sonant omnia: tanquam aliquid inter Saturnalia intersit & dies rerum agendarum. Adeo nihil interest, ut non videatur mihi errasse qui dixit: olim mensem Decembrem fuisse, nunc annum.* Et fortasse ipse autor est quem celat. Familiam vero statim, occulte, quamuis in principio, prodit. *Quid actum*

actum sit in cælo ante diem tertium Eid. Octob.
*Asinio Marcello, Acilio Auiola Coss. anno nouo, initio sæculi felicissimi, volo memoria prodere, locus festiuissimus. Pro eo enim quod dicendum erat, Asinio Marcello, Acilio Auiola Coss. anno urbis condita DCCCVII, dixit, anno nouo initio sæculi felicissimi. Stoici magnum annum statuebant, quem diuerso modo definebant. Cujus finem & quasi terminum, Anastasin, siue, Rerum omnium euerfionem, ponebant. quam facete tribuit Claudio, & cum ejus morte annum Magnum claudit. Hanc cum anno nouo, sæculi alterius initio, sequebatur Apocatastasis: siue, Rerum omnium redintegratio. quam Neroni tribuit. Multa enim hic sunt *ἡδοναὶ*. Iam ad argumenti occasionem veniamus.*

Tiberium Claudium Drusum, omnium principum Romanorum jam inde ab adolescentia, fuisse stupidissimum, omnes consentiunt. Quod vitium *αἰσθητικὴ* Græci, *stupiditatem* Romani, ejus autem species, modo *secordiam*, modo *stultitiam*, modo *obliuionem*, modo *inconsiderantiam*, modo *rerum ac sermonis negligentiam*, vt accuratissimus loquendi Tranquillus innuit, vocare solent: prout diuersa illius sunt effecta. Ita mater Antonia, si quem *secordia* argueres, teste eodem, *stultio*rem aiebas filio suo Claudio. At Tranquillus ipse: *Inter cætera in eo mirati sunt*

sunt homines, & obliuionem & inconsiderantiam. Ac deinde, tanquam patrio diffideret sermoni; *vel ut Grace, inquit, dicam μισανείαν καὶ ἀβλεψίαν.* Idem: Sermonis vero, *re- rumque tantam saepe negligentiam ostendit, ut nec quis, nec inter quos, quoue tempore ac loco verba faceret, scire ac cogitare existimaretur.* Genus lepidè descripsit Comicus Milite.

Herus meus elephanti corio circumtectus est non suo,

Neque habet plus sapientia quam lapis.

Priore versu τὴν ἀνααιθησίαν, altero, τὴν ἡλιθιότητα expressit. quas Aristoteles quoque alibi, quanquam paulo aliter, conjunxit. In primis autem rectè Tacitus noster *hebetem* dixit. *Subibat sine dubio metus, reputantes, hebetem Claudium & uxori deuinctum, mul- tasque mortes iussu Messalina patratas.* An- nal. II. Alia autem est ἀνααιθησία, cujus maxi- mus Philosophorum, Ethicorum Nicoma- chiorum libro secundo, capite secundo, item secundo, capite septimo, item tertio, capite vndecimo, & Magnorum primo, ca- pite vicesimo secundo, item tertio, capite se- cundo, meminit non semel. ejus, nempe, vi- tium, qui voluptates omnes auersatur, neque ullas sentit. Quem modo ἐκλείποντα πρὸς τὰς ἡδονὰς, καὶ ἢ τίτοι ἢ δεῖ χαίροντα, interdum ἀκινή- τως ἔχοντα πρὸς τὰς ἡδονὰς, interdum ὅπως ἔχον- ται, ὥστε ἐκλείποντες εἰς ἀνάγκη κατανεῖν ὡς ἐπὶ τὴν πολλὰ

πολὺ πάντας καὶ χαίρειν, & , quia vnā vocem non inueniebat magis commodam, docendi gratia, ἀναίδητον vocauit. Nec alium descripsit Tullius pro Cœlio. *Quamobrem, si quem forte inueneritis, qui aspernetur oculis pulchritudinem rerum, non odore ullo, non tactu, non sapore capiat, excludat auribus omnem suauitatem.* Qualem Aristoteles ἀγροίκον vno verbo dixit. Latine *agrestem*, quanquam non proprie dixeris. Ita enim eum alibi vocarat qui in jocis deficit: sicut βυμβολόχοι qui excedit. eum item qui in ira modum non seruat. Quare, docendi causa, à specie ad genus, vocabulum traduxit: sicut patres familias vñam sæpe instrumentum diuersis vsibus accommodant. Ita *intemperanti* opposuit *agrestem*. Est ergo vitium ἔηθες. Et quanquam idem Aristoteles in Magnis obseruat, tales sæpe à Comicis in scenam produci solere, tamen non est vitium ridiculum, ideoque nec commodum Satyræ argumentum. Tantum abest, vt hoc sibi Seneca elegerit. Talem enim ἀγροίκον & ἀναίδητον omnes odimus. Et idcirco idem Cicero, postquam hominem agrestem loco jam adducto descripserat, addit deinde: *huic homini ego fortasse, & pauci, Deos propitios, plerique autem iratos putabunt.* Imitatus Aristotelem qui dixerat, ἢ Θεὸν ἢ πόρρω ἀνθρώπου ἢ τοῖσιν εἶναι. *aut Deum esse, aut longe ab homine abesse talem.*

Talis

Talis apud venustissimum autorem est Demea. In quo hanc *ἀναισθησίαν*, siue acerbissimam, quemadmodum urbane dixisse eam Tullius videtur, lepide depingit.

Ego ille agrestis, saevus, tristis, truculentus, tenax.

Statim autem, ut est artifex diuinus, odium conjungit.

Nunc exacta aetate hoc fructi pro labore ab his fero,

Odium.

ideoque idem Cicero, patrem ejusmodi, *illegitimum in liberos parentem*, alibi vocavit. Alia est *ἀναισθησία*, seu stupiditas, quæ in eodem Demea à Syro diuinitus illuditur: quod eorum nihil quæ à Cresiphonte palam gererentur, aduerteret. Quæ est illa, quam & in sene altero Chremete notat Menedemus.

Ego me non tam astutum neque ita perspicacem esse, id scio.

Sed hic adjutor meus, & monitor, & praemonstrator Chremes,

Hoc mihi prestat. in me quidvis harum rerum conuenit,

Quæ sunt dicta in stultum, caudex, stipes, asinus, plumbens.

In illum nihil potest: nam exsuperat ejus stultitia hac omnia.

qualem apud Plautum Mostellaria Simonem facere circumducit Tranio: neque paucos
alios

alios subinde serui. Talem intelligit Catullus, cum, *Mule nihil sentis*, dixit. quod & ad verbum est, ἀναισθητός. & hæc sane est quæ proprie ἀναισθησία dicitur. Altera, docendi tantum causa, ut iam dicebamus, in defectu nominis, plerunque cum præfatione à doctore magno usurpatur. Nam cum paucas à Platone & aliis philosophis vitiorum ac virtutum accepisset appellationes, ipse plurimas finxisset, quibusdam bis aut sæpius coactus fuit uti. Quæ illi sane venia debetur. est enim species translationis: à se quippe: mutuatur, quæ ab aliis accipere non poterat. quod nec dissimulat. Hinc Nicomachiorum secundi, capite septimo ὁ δὲ πῖσας φέρων (n. ἰδίως) ἀναισθητός τις. ubi τὸ πῖς, idem quod Iurisconsultorum *quasi*. Ut cum *quasi contractum* dicunt. *Qui omnes*, inquit, *voluptates fugit, est agrestis quasi*. Et eodem capite, ut locos alios omittam, nomen dari negauerat. *Qui in voluptatibus excedunt*, inquit, ἄσωτοι, hoc est, *intemperantes, dicuntur*. *Excessus autem intemperantia*. *Qui autem deficiunt in voluptatibus, sunt pauci*. Quare nec nomen inuenere. Tandem vero addit, ἔτι νῦν δὲ ἀναισθητός. hoc est, *sint tamen, siue, dicantur nunc tamen, stupidi*. At vero, altera, de qua nunc agimus, non ad mores, sed ad rationem spectat: neq; τῆ ᾗ θύς, sed τῆ ἀφροσύνης est. qualem Augustus intellexit, cum ἰς τὴν ψυχῆς ἀφροσύνην βεβλάφθαι.

Tran-

Tranquillo teste, dixit Claudium. Non enim paucioribus defectum hunc ridiculum notare magnus princeps potuit. quem Theophrastus βραδυτῆτα ψυχῆς ἐν λόγοις ἔν ἐργαίς, *tarditatem animi in factis ac dictis* definit. Et deinde addit characteres, qui omnino Claudio conueniunt. *Si quis*, inquit, *illi qui sit talis, nuncium adferat, obiisse ex amicis aliquem: ibi ille vultu tristi lachrymas effundet, & Quod felix sit ac faustum, respondebit.* De hoc autem Tranquillus, *Occisa Messalina, paulo postquam in triclinio decubuit, cur domina non veniret, inquisiuit.* qui recte *inconsiderantiam* vocauit. Quam magis tamen habes in sequenti. *Ducturus contra fas Agrippinam uxorem, non cessauit omni ratione, filiam & alumnam, & in gremio suo natam atque educatam, predicare.* Mera quippe ἀμεροσύνη καὶ ἀβελή, aut *negligentia*, vt loquitur Tranquillus, *rerum, & incogitantia*, notatur. Nam μετὰρῆς, qua voce vtitur Suetonius, & *soliditatis*, quæ sunt ejus species, εὐγνωμοσύνη habes passim. Vt cum inter alia edicta duo proponit. Quorum altero monet, VT PROVENTV VINEARVM VBERI, BENE PICARENTVR DOLIA: altero, NIHIL ÆQVE FACERE AD VIPERÆ MORSVM, QVAM TAXI ARBORIS SVCCVM. Et cum ex tabella pronunciat; SECYNDVM EOS SENTIRE, QVI PROPOSUISSENT

VERA.

VERA. Neque stupor hic ἀγλασίς, si-
ntemperantia, opponitur quemadmodum
superior: summa enim fuit in Claudio.
Quippe cum intemperantia, teste Philoso-
pho, circa eas occupetur voluptates quæ in
tactu potissimum consistunt & gustu, ut
que tribuuntur Claudio, ut & utriusque ex-
cessus. *Cibi*, inquit Tranquillus, *vinique*,
quocunque & tempore & loco appetentissimas.
Et paulo post: *nec temere unquam triclinio*
excessit, nisi distentus ac madiens. quos exces-
sus οἰοφυρίας & πολυφαγίας in Eudemiis
Philosophus vocavit. Quod ad alteras, idem
mulierosum fuisse norat. Quare, hæc stupi-
ditas, siue ἀναιδυσία, non τῇ ἀνομίᾳ, seu in-
temperantiæ, neque ignorantix opponitur.
eruditus enim fuit Claudius: neque indu-
striæ laboriosus enim fuit. sed prudentiæ: in
qua, teste Aristotele, *reminiscentia*, *experien-*
tia, *requiritur & sagacitas*, cum quibus o-
mnes stupiditatis species, sed præcipue, cum
hac quidem *incogitantia*, cum illis autem
pugnat, quam Claudio non semel tribuit
Tranquillus, *oblivio*. Ipsam autem pruden-
tiam, *providentiam* nonnunquam vocant ve-
teres. Ideoque Nero, Senecæ instinctu, in
Laudatione Claudii pro populo, cum tradu-
cere stupiditatem ejus veller, à providentia
ac sapientia, eum, Tacito teste, commenda-
vit. *Postquam ad providentiam sapientiamque*
flexit,

flexit, nemo risu temperare. Quare obliuio quam vocat Tranquillus, in Claudio, non erat λήθη, vt in illo.

Orbilius ubinam est litterarum obliuio?

nemo enim, proprie memoriam in eo desiderauit. *Μνημονικός* enim non *ἀναμνητικός* erat Claudius. hoc est, memoria non reminiscencia valebat. Tenebat enim omnes prope Homeri versus. Memoria autem sæpe tardissimis adest ingeniis. sine reminiscencia autem prudens esse nemo potest. Aliud enim colligendum ex alio: ideoque quasi syllogismus quidam est reminiscencia: quemadmodum instar inductionis est experientia. Vtrumque autem in consiliis requiritur. in iis autem cernitur prudentia. Obliuio igitur in eo non simpliciter τῇ μνήμῃ à Suetonio opponitur. quanquam hanc quoque in prudentia requirit autor libri De virtutibus & vitiis, quem nonnulli Aristoteli ascribunt. Sicut idem inter imprudentiæ defectus, *πλὴν ἀμνηστικῶς* ponit: quam *obliuionem* dixit Tranquillus. Ob quæ omnia, nemo unquam benignior ridendi materia ab ineunte ætate, aut magis aulicorum expositus ludibriis, vt multis docet Tranquillus fuit quam Claudius. qui dormienti ac stertenti soccos fuisse inductos, vt repente expergefactus, faciem sibi confricaret, alibi notauit. Item, cum post cœnam obdormisceret, palmularum ossibus peti-

petitum. Quæ sunt Satyræ scurrarum. Somnus autem quasi *ἐνυπνίου* *κλῆς* est imago. Est enim vinculum quasi, ejus partis à qua sensus oriuntur: *ἢ αἰσθητικῆς μορφῆς οἷον διαμορφωμένης*, ait Philosophus. ideoque dormitantes, quasi vinctos ac constrictos, si præsertim sese jactent ac moueant, ridemus. Tam enim mente egrediuntur quasi. ideo ridicule agunt, cum præsertim vigilare incipiunt. quemadmodum *ἐννοεῖται* urbane dormientibus supremus sapientiæ tribuit magister. Ad hæc in Claudio non pauca accedebant, quæ festiuis hominibus ridendi argumentum suppeditant. Inter alia, vt noster loquitur, *variosa, & intricata, & qualis esse belluis marianis solet*. Cui cum ira accederet, etiam magis ridiculum, & vt minus intelligi posset, efficere solebat. Accedebat constitutio morboſa, hemiplexia nimirum: quæ vt mentem turbat, sic in corpore *τὸν κίνησιν τὸν ἀπεργασμὸν* non parum tardat. Vnde ridicula capitis trepidatio, quam sæpe admodum festiue tangit Seneca. quemadmodum in illis: *Nunciatum Ioui venisse quendam bona staturæ, benedicendum, nescio quid illum minari: assidue enim cepit mouere, pedem dextrum trahere*. Vnde & solutio manus, quam non minus facete illudit. Accedebant & ingurgitationes crebræ, & sagina corporis: quo nihil magis diuinæ partem auræ & obfuscat & stuporem inducit.

res non ad ἀποθνήσκειν, sed ad ἀποθνήσκειν in Claudio spectaret. Vnde illud diuinum: *Est aliquid in eo Stoici Dei jam video. nec cor nec caput habet.* Accedebant multa alia: inprimis ructus, & ex illa parte sonitus obscœni, qua facilius loquebatur: quorum licentiam in conuiujs publice se indulturum promittebat. aliaque id genus, plane belluina. Quare nulla vnquam res magis ridicula Rom. Pop. evenire potuit, quam si in Deorum referretur numerum homo *stupidus, secors, stultus, inconsiderans, obliuiosus, & fatuus*: quem parentes ipsi, *hominem non absolutum à natura, sed tantum inchoatum*, dictitabant: vt Tranquillus notat. Præsertim cum jam omnibus liceret iudicare, neque quicquam magis Principi placeret. Nihil enim gratius Neroni erat. qui occasione quauis de stoliditate Claudii agebat. Seneca ergo, & inuisus pridem illi, & ab eo in exilium eiectus, cum deberet Deo ἀποθνήσκειν, stolido ἀπευλογούντως, voce leuiter detorta conscripsit. Duo autem agit. Nam & Claudii stupiditatem & religionem stultam Romanorum, ac præsertim morem Consecrationis, siue τὸ ἀποθεῖν, ab Augusto introductum, lepide sugillat. Nunc quo pacto index, siue inscriptio, conueniat subjecto, videamus.

Primo omnium festiuissimum libellum hunc Beatus Rhenanus cum inscriptione
tali

tali edidit: *Ludus L. Annai Seneca de morte Claudii*. Sane παχυμερῶς & parum accurate. Non enim tam de morte Claudii, quam de iis quæ mortem ejus secuta sunt, hic agitur de Consecratione, & quæ post Consecrationem euenerunt nempe. qua occasione de toto homine ejusque moribus ac vita agit. Primus autem, summus vir Hadrianus Iunius, libr. Adimaduerfionum t. cap. xvii, hanc quam nunc habemus, ex Dionis abbreviatore Xiphilino, autori reddidit. Apud quem ita legitur: Συνέθηκες ῥῆθ' ᾧ καὶ Σενέκας οὐλομεμετα, ἀποκολοκυῖνθου (in αὐτῷ, ὡς αὐτὴ παρὰ ἀπαθανάτω (in, δι' οὐμοῖστας, Hoc est, *Composuit & Seneca libellum, cui Apocolocyntosis, alludendo ad vocem ἀπαθανάτω (in, id est, Consecrationem, fecit titulum*. Cum autem plerique, boleto, quæ est fungi species, veneno illito, ab Agrippina Claudium fuisse sublatum, existimarent, ab eo desumptam esse inscriptionem, omnes quoque voluerunt. Quæ interpretes Xiphilini hunc in modum reddidit superiora: *Scriptis enim & Seneca libellum quem Apocolocyntosis, quasi immortalitatem esu boleti partem, nominauit*. Iunius vero vir eruditissimus sic notat: *Apocolocyntosis autem nominauit Seneca: eo quod Claudius medicato boleto, quasi pharimaco purgatorio, quod olim frequens ἐκόλυνθιδε κοκοῖνναβatur (quam agrestem cucurbitam vocare licet) perit.*

perit. Mirares. Si interpreti credimus, boletus est cucurbita. quæ à Græcis κολοκύνθη vulgo, vel, sine aspiratione, κολοκύντη dicitur. Attici enim, teste Athenæo, sine aspiratione, sicut reliqui cum aspiratione, scribebant. Et tamen hæc communis est doctorum opinio, à boleto esse inscriptum libellum. Iam autem Iunio, primum medico, deinde viro tanto, quam multa illo indigna exciderunt? Cui in hoc tamen convenit cum reliquis, quod nimirum à boleto quo sublatus est Claudius, petendam esse inscriptionem existimat. Primo autem ait Claudium, boleto medicato, quasi purgatorio sublatum esse pharmaco. Dii vestram fidem! Nam ut reliqua omittam, quis, Claudio venenum medicinæ loco, aut medicinam potius veneni loco datam esse scripsit? Apud Suetonium quidem, Agrippinam boletum medicatum obtulisse Claudio inuenies. qui & utranque de causa mortis ejus opinionem refert. *Quidam tradunt opulanti in arce cum sacerdotibus, per Hælotum spadonem prægustatorem, alii domesticis convivio per ipsam Agrippinam, quæ boletum medicatum avidissimo ciborum talium obtulerat.* Vbi quis non videt, boletum medicatum dici, non qui usum medicinæ haberet, aut cum medicina aliqua conjunctum, sed veneno illitum? sicut Tacitus vim medicaminis eodem in loco vim veneni

*neni dixit. Infusum delectabili cibo boletorum
 venenum: nec vim medicaminis statim intelli-
 gam; seordiane Claudii an vinolentia? Ipse
 mentis suæ optimus interpret. idque Græco-
 rum more, quo nihil vñtatius Romanis. Sal-
 tem Nonium suum consuluisse vir maxi-
 mus; qui, medicinam, inquit, dicimus & vene-
 num, tractum à Græcis, qui venenum phar-
 macum appellant. Accius Phœnissa: Sterilem
 illius opera medicinam autumant. Et tamen
 hanc interpretationem suam Junius iterum
 ad Senecæ libellum repetit: ait enim se jam
 olim annotasse, quod huic titulum libelli de-
 derit auctor, à præcipui usus purgante medica-
 mine colocynthide: cujus prope nulla inter de-
 jectoria medicamenta compositio est expers apud
 veteres medicos. Ergo medicamen illud pu-
 rat colocynthidem fuisse, & ab ea inscriptum
 sic libellum. Occasionem tamen inscriptio-
 nis fuisse boletum, colocynthide, ut loqui-
 tur vir magnus, medicatum. Verum, ne ab-
 surditatem jam superiorem urgeam, quis
 vnquam legit, veneni loco dari colocynthi-
 dem? Nam si quantitate exitium affert, hoc
 cum omnibus remediis commune habet.
 Jam autem colocynthidem dejicere alium
 subito & vehementer, ait Junius. Ideoque
 adhibitam. Atqui, venenum Claudio obla-
 tum omnes restantur. Quid autem Agrip-
 pinæ aut quicunque è medio sublatum vellet
 Clau-*

Claudium, expediebat minus, quam ut ei post venenum dejiceretur aluus? Imo quærerem ex ipso, si superesset, Junio, in homine cui propinatum esset venenum, si emeticis non esset locus, & jam ad inferiora peruenisset malum, quid optari magis quam spontanea solutio alui posset? Ergo, ut est in historia, cum illi sponte solueretur aluus, trepidabat Agrippina ac venenum repetebat, ne cum sæcibus videlicet ejiceretur id quod hauserat. Quanquam sine dubio ab immodica voratione boletorum ista alui dejectio. Fungos enim esse *Διχαρνήλεις*, antiqui docent. Sed, ut cætera concedam, nondum assequor quo pacto à boleto inscriptionem deducat, quia colocynthides in purgatoriis non raro adhibentur. Manifeste enim ait, à boleto medicato Apocolocynthosin inscriptam, quia purgatoria non raro è colocynthidibus concinnabantur. cum boletus & colocynthis, nihil habeant commune, nisi quod in eadem terra, sub eodem cœlo, nascuntur. Sed hoc, nisi fallor, voluit: Claudius boleto medicato, hoc est, medicamine, purgante vehementer ac dejiciente aluum, extinctus est. tale autem est colocynthis. hinc ergo est inscriptio. Primum de medicamento, error est, ut dixi. tum de colocynthide veneni loco adhibita, plurimas absurditates habet quas ostendi. Sed quandoquidem cum homine, si

G g

quis-

quisquam alius, Græcarum literarum perito, mihi res est, quomodo à *καλοκυνθίς*, *καλοκυνθῆν*, ac non potius *καλοκυνθίζην* fiet? Colocynthis autem quantum in medicina differat à colocyntha, quis est qui ignorat? Hoc decipit eruditos viros. Claudium boleto sublatum fuisse, in historia ejus legerant: Neronem boletos, facete cibum Deorum dixisse, quia illis ad *τὴν ἀποκύνθην* Claudius pervenerat, legerant: ibidem Senecam in hanc *ἀποκύνθην* scripsisse librum, cui Apocolocynthosin inscriptionem fecisset, legerant. Hanc inscriptionem à boletis deducendam putarunt. Hoc ut facerent, omne acumen suum & ingenii acetum in consilium adhibuerunt. Porro certissimum est, Agrippinam summi ingenii fœminam, cum boletos Claudio offerret, ad ancipitem fungorum naturam respexisse. ut si subito extingueretur, nulla de veneno esset suspicio, præter illud quo incautos ipsi tollunt & qui nesciunt dijudicare. Neque aliud volebat Plinius, cum libro *xxii*, capite *xxii*, ista notavit: *Inter ea quæ temere manduntur, boletos merito posuerim, optimi quidem hos cibi, sed immenso exemplo in crimen adductos, veneno Tiberio Claudio principi per hanc occasionem à conjuge Agrippina dato. quo facto illa terris venenum alterum, sibi quidem ante omnes, Neronem suum dedit.* Locus est planus. Nam quod dixit Galenus,

à boletis solis neminem sublatum unquam esse, recte est intelligendum. Soli enim, est, *per se*. Sicut Plinius *per se*, *optimum cibum esse*, ait: cum tamen facile venenum contrahant: semper autem aliqua noceant. Vnde & Seneca, *voluptuarium venenum* boletos vocavit, qui & quamvis mortem non continuo inferant, semper tamen valetudini obesse ostendit: si præsertim minus coquantur. Quod non paucis imposuisse notant veteres. Apicius: *Quin etiam ipsi quoque boleti, nisi exquisitissime elixi edantur, præsens discrimen sapiusculæ inferunt.* Quemadmodum & Egineta, qui *ἀνφ' ὅτερος*, id est, *minus elixos*, edi cum periculo ait. Tandem igitur ad veram inscriptionis causam veniamus. Primo autem more Aristotelis dubitabimus: deinde certum quid, de quo dubitandum nobis non videtur, adferemus.

Antiquos, ut & nonnunquam nostros, in curandis phreneticis & qui motæ mentis essent, cucurbitulas adhibuisse, notissimum est. ut & cucurbitulam Medicam, esse instrumentum, à forma cucurbitæ sic dictum, ex stanno, ære, vel cornu, aut simili materia, quod cuti imponitur: & igne, stuppa, aut lino in ea accenso, ut ei adhærescat efficitur. quæ ita, si concisa sit cutis, sanguinem; si integra, spiritum, teste Celso, educit. Hæc cucurbita, phreneticorum capiti imposita.

quemadmodum Galenus libro De methodo medendi obseruat, vt plurimum conducit. quod & Aretæus in phrenitide aliquoties suadet. Celsus libro III. cap. XVIII. De phrenitide, *Neque alienum est, si neque sanguis ante missus est, neque mens constat, neque somnus accedit, occipitio inciso cucurbitulam admouere.* Talem cucurbitam intelligit Satyrus, cum de stolido homine & Claudii simillimo,

*Iamdudum caput hoc ventosa cucurbita
quærit.*

Cum ergo Claudius, stolidus ac pro insano esset, neque longe à phrenetico abesset, quid potuit festiuus, quam quod ei more medicorum Seneca cucurbitam imponit, &, concisa quasi cute, hanc Satyram admouet? quod *cucurbitare* veteres dicebant. Verum hæc obstant. Primo quod vox *Ἀποκλοπήτης*, sicut *Ἀποθνήσκεις*, mutationem καὶ ἐπείωσιν designet. quod & compositionis ratio & verbi terminatio euincit. Secundo, si de medica cucurbita locutus esset, *Κύβαν* hic potius quam *κλοπήτην*, dixisset. quemadmodum Galenus *Περὶ βδελυγμάτων, ἀντιστάσεως, Κύβας, ἐγγυράσεως, καὶ κατὰχασμῶν*, librum suum inscripsit. sicut Hippocrates ante eum. sed & Aretæus: qui passim ea voce vtitur. Vt cum in phrenitide suadet *Κύβαν καὶ τῆς κυρῆς ἀποσπάσσειν*. & vbi de lethargo agit, *Σκύβαν*

Σικύη ἤκιστα χρεῖσθαι, ἢ ἀπὸ φρενίπιδος ἔωσι. & ita semper. Vnde verbum ipsum *Σικυάζειν*. non *Σικυῖν*, aut *κολοκυνθῖν*. Latinis *cucurbitare*. Glossarium vetus, *Cucurbita, κολοκύνθα. Cucurbitat, Σικυάζει*. Et *σικύα, cucurbita*. nimirum medica. *Σικυάζω, cucurbito*. qua de re & summus medicus Ælius Euerardus Vorstius nos monuit. Quanquam sunt, qui *κολοκύνθιν*, ἀντὶ τῆς ἰατρικῆς *σικύας*, notauerint: verum ex recentioribus. Ergo à *σικυάζειν* *Σικυασμὸν* dixisset, atque ita inscripsisset hunc librum, inscriptione inuenusta, cum præsertim ad *τὴν Ἀπορίαν* alluderet. Nunc hoc agamus.

Duo Senecæ proposita fuerunt, sicut ante dicebamus. Primo, vt Claudii, deinde, vt Populi Romani *ἀναισθησίαν* rideret. Alterius, quod talis esset, alterius, quod quem in Deorum numerum referret, potius in fungos quam in Deos esset referendus. Quemadmodum Latini stupidos & fatuos vulgo dicunt fungos, ita Græci *κολοκύνθας*. In cucurbita, siue colocyntha, duo sunt, quæ *ἀναισθησίαν* notant & stupiditati respondent. Primum tota est caput. caput autem æquo majus, *ἀναισθησίας* indicium in homine est; quod & physiognomi notarunt. Aristoteles, οἱ τὴν κεφαλὴν μεγάλῃ ἔχοντες, *ἀναισθητοί*. ἀναφέρεται ἃ ἐπὶ ὄντι. qui magnam, inquit, habent caput, sunt stupidi. quod ad asinos refertur.

Polemo : κεφαλὴ πᾶντο μεγάλη, διζαίθηται ἐν σφοδρῇ ἀμαρτῇ ἀδυναστεύει, id est, *caput valde magnū, hominem qui nihil prope sentit & ingenii obtusi potat.* Vnde Hermippus Comicus de stolido, κεφαλὴν ἔχει ὅσῳ κυκλοκώτη *caput quantum cucurbita habet.* Et Seneca mira festiuitate, Claudii caput pro ipso posuit

Quæ patria qua gens mobile eduxit caput?

Alterum est, quod cucurbita, humida, & sine vlla euidenti saporis qualitate est. quod ἄπειον à medicis vocatur. Hanc ἀπαιότητα in cibis *fatuitatem* dicunt Latini. Epigrammatarius :

Vt sapiant fatua fabrorum prandia beta,

O quam sapere petet vina piperque coquus!

id enim illis quod non habebant, τὴν τῆς γούρας ποιότητα, conciliabat. quemadmodum in condiendis colocynthis, piper, cuminum, rutam, acetum, aliaque id genus conciliando adhibebant saporis. Et hoc ipsum medici præscribunt: non tantum in fatuitate ista vt sapiant, sed & ne propter aquosam qualitatem noceant. vt Aëtius, qui origanum, & alia, amara, salia, acida, acia, & saporis facientia, addi vult cucurbitæ, ne fastidium & nauseam excitet edentibus, καί-
 ρε δ' εἰκότως, ὁραζάντων ἀρτυρομήνη, ἀπὸ τῆς αὐτῇ ὑδατώδους ποιότητος· πάντα γὰρ ὅσα τριαύται, δριμέσι, π' ὀξέσι, ἢ αὐστηροῖς, ἢ ἀλυκοῖς ἀναμίγνυσθαι δεῖται χυμοῖς. εἰ μέλλοι μήτε ἀκιδῶς ληφθήσεσθαι, μήτε

τὰ αὐτὰ ἡδὴ ἐργάσατο ὡς τὸ λαβόντα. quemadmodum
 & boleti hodie à nostris epulonibus , post-
 quam elixati sunt, cum condimento ex suo
 sibi jure & pane tosto, multo cum aceto, pi-
 peris item, gingiberis, ac caryophyllorum
 aromaticorum polline, eduntur. tam dele-
 ctat eos gustus quem non habent: sicut in
 cucurbita. vnde quidam ex antiquis medi-
 cis, congelatam aquam, hanc dixere. Vt ut
 sit, fatuum esse constat cibum, & qui nihil
 sapit. ideoque ἐπὶ κολοκυθίῳ ἀναφίρεται ἀναι-
 σθησία, diceret Philosophus. Jam ἀπὸ κολο-
 κυθίου, ita ut ἀπὸ θείου, dicitur. à quo lepi-
 de detortum. In Apotheosi fit mutatio. Ho-
 mo conuertitur in Deum. vnde & Trans-
 formationes suas Apotheosi Naso concludit.
 Quare & festiue tangitur à Seneca, cum in-
 quit, *Censeo ut Claudius ex hac die Deus fiat,*
ita ut ante eum quis optimo jure factus sit.
Eamque rem ad μίτρα μυσφάσας Ovidii adjicien-
dam. Quibus verbis primo omnes Consecra-
 tiones, tanquam fatuas ac stultas ridet. Secun-
 do tangit & Ovidium, qui ad transformatio-
 nes fabulosas, Apotheosin adjecerat: Iulii
 nimirum. ut non minus fabulosam quam &
 reliqua in tali opere. Si extarent veteres au-
 tores quos secutus est Ovidius, Nicandri
 Ἐπεισιμύδης, Corinnæ Ἐπιοῖα, & aliorum
 scripta, qui in argumento simili versati sunt,
 ἀπὸ λιθινῶς, ἀπὸ θηριῶς, ἀπὸ φυτῶς, ἀπὸ δεινῶ-
 σος,

σς, ἀποθιάσς ; & quæ singula exprimerent, ἀπολυκιάσς, ἀπομυρτώσς, fortasse & ἀποκλογιώσς, in iis haberemus. ad inuidiam enim in his vocibus felices sunt Græci. Quanquam ab hortulanis hanc desumptam esse mihi sedet. Sæpe enim in cucurbitas cucumeres mutantur. Quod cum fit, fatuos fieri, & saporem cum qualitate, si quam habent, penitus amittere necesse est. quod ἀποκλογιώσιν eleganter haud dubio dixerunt. Cum ergo Pop. Rom. vere jam liber & ab omni immunis metu, Claudii expectaret Ἀποθίωσιν, quam inuidiæ vitandæ Agrippina procurabat, Seneca, festiui vir ingenii, Ἀποκλογιώσιν illius dedit : qua non in Deum, sed in cucurbitam, olus fatuissimum, Claudium mutauit : colocyntha enim, sicut dicebamus, ἀποειρεuera, & omnino nihil sapit. more poëtarum, qui naturæ cuiusque ratione habita, in plantas aut animalia, ad quæ maxime accedunt, singulos conuertunt. quemadmodum Narcissus & Hyacinthus pulchri pueri in flores, Midas, homo ἀναίδηλος in asinum mutatur. cui simillimus, in cucurbitam Claudius. quisque εἰς ὃ φύσις αὐτῆ ἀναφέρει) vt loqui solent Græci. Lepor inscriptionis admirandus, sed quem interim vox Græca auget. Eodem sensu ἀποθηνείωσις, sed minori lepore dixisset. Tum & minus efficaciter, sensum quippe & phantasiam ha-

bc

Et bellua. Habet enim τὸ γινώσκον. At cucurbita, nec sentit nec sensum afficit. & olæra fatuitatem optime exprimunt. vt blitum. Vnde bliteæ meretrices Plauto, & Menandro fœminæ, αἱ ἀναισθηῖσαι. Ergo ἀποκροπυῖται, vt ἀποβλίπτει. Frustra ergo hætenus in inscriptionis causa se torserunt viri eruditi.

Tota Satyra Varroniana est. Versus pro sæ orationi immixti. Iambi à cothurno auctoris trahunt plurimum. Gemellos esse dicas aut fratres. Antiquis vocibus, quibus ibi serio abstinuit, hic festiue semel dedit locum,

Exprobre propere, sede qua genitus cluas.

quod in tragœdiis nunquam fecisset. Vt disceant illi, qui antiqua & noua, vñtata & desita, in scribendo confundunt, quam religiose scripserint veteres, qui hæc risus tantum causa adhibebant. alias enim dabant operam, vt vniformes essent. Et fortasse versus est poëtæ cuiusdam, quem interserit aut false imitatur. Sicut passim Aristophanes, & nonnunquam Flaccus. Anapæsti à Satyrico dramate non parum trahunt. Nihil autem illis venustius. tum quia ὄρνευες sunt, & contraria festiue dicunt: tum quod ea potissimum in Claudio commendant, quæ is nunquam fecit. Quid enim illo lepidius,

Cecidit pulchre cordatus homo?

G g 5

De

De eo qui sine corde, hoc est ἀναιδής, & sine sensu esset. centrum enim sensuum in corde, sicut linearum in circulo, plerique et antiquis ponebant. Tum illud

*Quo non alius fuit in toto
Fortior orbe.*

de eo qui vix hostem in acie vidisset vnamquam. Et,

*Ille citato vincere cursu
Poterat celeres.*

de eo qui vix stare posset, & propter lateris alterius hemiplexiam, pedem quoque dextrum traheret. Item,

*certaque manu
Tendere neruum.*

cum solutam lateris ejusdem manum vix mouere posset. Illud autem occulte est Sacyricum,

*Et ipsum
Nova Romana jura securis
Tremere Oceanum.*

in naualem coronam, quam post expeditionem Britannicam, tanquam domito ac subjugato Oceano, in fastigio Palatinæ domus fixerat; τρογίχ, & Xerxis æmulus. Illud manifeste & plane mordacissimum:

*Quo non alius potuit citius
Dicere causas, una tantum
Parte audita, saepe & neutra.*

Tam in Græcis quæ miscentur, duo agit. Primo.

mo Menippum imitatur: cuius tota festiuitas, in parodiis. quæ in verbis sæpe nihil, plurimum in sensu ab autoribus abibant (quale hic est illud festiuissimum de Jano bifronte, quem videre ait, *ἄμα πρὸς ὦ καὶ ὀπίσσω*) interdum verbis aliorum prorsus idem significabant. Vt si dicere voluisset, *χαῖρε ἡ οἰκία ἡ ἐμὴ*, hoc Euripideis illis expressisset,

Ω χαῖρε μέλαθρον, πρὸς πύλα θ' ἐστὶς ἐμῆς.

Ὡς ἄσμενός σ' ἐξ εἰδὼς ἐς φάτω μολών.

aut ab inferis se redire, illis,

Ἦ καὶ νεκρῶν καὶ θμῶνα καὶ σκότος πύλας

Λιπὼν, ἐν Ἀθῆναις χωρὶς ἄκισται θεῶν.

Quæ in eo risit admodum facete Lucianus. Secundo, eundem pariter in Claudio notauit morem. qui, ne pro tribunali quidem, teste Tranquillo, Homericis plerunque abstinebat versibus. ac ne tum quidem cum aliter ef-ferre posset quæ vellet. quod ineptum & putidum, si nec loco fiat suo, & excedat modum. Neq; minus interim sæpe Nragicorum quoque aut hemistichia adhibebat aut versus. Vnde locus iste in Tranquillo quem nemo vt oportet, nisi fallor, intellexit hactenus. Ait cum suspectare Agrippinam Claudius in-eiperet, quod videlicet timeret, ne, quod euēnit, Neronem suum ad imperium eueho-ret, sæpe Britannicum complexum esse, ac hortatum, vt cresceret: Græcum præterea ad-didisse illud, *ὁ ἔρως ἐπέειπε*. Mira sunt quæ eruditi

eruditi hic excogitarunt, etiam principes in literis viri. Alii legerunt enim, ὁ τρώας πείσται. alii, ὁ τρώας καὶ ἰάσται; sensu proliis nullo. cum scribendum sit, ὁ Νέρων δ' ἐπείγει. Summa est venustas. Legerat Claudius in Tragico, ὁ γένει δ' ἐπείγει. Ergo cum videret adolescere Neronem, & à matre nihil pratermitti, quo Britannicum præuerteret, complexus filium, ut cresceret ac patri ut succederet, monebat: Neronem enim festinare. Quod mutatis pauca verbis, ὁ Νέρων δ' ἐπείγει, dicebat. salua priore. sicut ibi propter consonantem duplicem, sic hic propter immutabilem sequentem. Locus de quo loquor, is est: *Et subinde obuium sibi Britannicum arctius complexus, hortatus est ut cresceret, rationemque à se omnium factorum acciperet; Græca insuper voce prosecutus, ὁ Νέρων δ' ἐπείγει.* non est dubitandum. Sed & à mala manu quædam esse, quiuis facile videbit. Sic cum Seneca scripsisset. *Ne quis post hunc Deus fiat, ex his qui δρόρης καρπὸν ἰδῶσι,* studiosus aliquis Homeri, ex autore illo addiderat in margine quod idem erat, *aut ex his quos alit ζείδωρος ἄρχει.* quod coloniam mutauit, & in textum irrepsit. In Deorum consultatione de recipiendo in eorum numerum hoc monstro, desunt non pauca. Libellus enim vere λαγάρους & ventrem trahit.

Dissertatio Platonica de Pulchro Socratio, ad Maximum Tyrium olim conscripta.

M Iraris obstetrices imitari Socratem? ille & matres & nutrices imitatur. quæ cum filios increpauerunt aut alumnos, fabellam illis referunt nonnunquam. Ita hominum cum reprehendit vitia, eosdem aliqua, ut plurimum, narratiuncula solatur Socrates. Vtrunque etiam sub Platano ab eo factum. ubi & in Lyfiæ oratione examinanda Phædrum corripit, & in sua suauiter demulcet: nec tam loquitur quæ dicit quam depingit. Tenemus & nos idem si videbitur: non Phidiæ aut Polycleti, non Epei arte aut Theodori, sed vel Orphei ipsius, vel Pythagoræ: aut si quis alius tam prope ad Pythagoram accessit, quam Pythagoras jam olim, ex suorum mente, ad Deum. Veris enim accidit Philosophis, quod & in Europa leonibus: ut vix supersint amplius. Age, circulum depinge: cuius summa pars è cœlo veniat, ima in cœlum abeat, media illius terram tangat. Principium illius sit à Deo, finis maneat in Deo, in infimo stet Socrates. In summa ejus parte, pulchrum, in aduersa, voluptatem, in infimo cum Socrate amorem pone. Inter vtrunque, qui vtrunque amat, stet Socrates: inter vtrunque, qui semper amat, stet Socrates. Nam ut qui à meta venit & ad met-

tam

tam tendit, semper currit: ita, qui vtrunque
 intuetur, semper amat. Socrates nimirum. Et
 ut stadium in quo decurrit, non excedit cur-
 sor, ita orbem istum non excedit Socrates.
 Quemadmodum qui currit, neque ignorat
 metam à qua venit, neque metam ad quam
 tendit, ita neque pulchrum ignorare potest
 Socrates quod vidit, neque voluptatem ad
 quam tendit. Metam neque hanc neque il-
 lam tangit, quisquis adhuc currit: quemad-
 modum nec pulchrum consecutus est, quod
 amat, qui adhuc amat, neque voluptatem
 consecutus est, quam sequitur. In utroque
 amor definit, quemadmodum vtrunque de-
 finit in Deo. Stadium non vnum est nec idem.
 In alio Socrates, in alio, ni fallor, currit Cli-
 sthenes. Voluptas non est vna. aliam Socrates
 sequitur: aliam Smindyrides. Pulchrum non
 vnum est. aliud Callias sequitur, aliud Socra-
 tes. Non eodem modo currunt, non eodem
 modo amant. Autolycum Callias, Alcibiadem
 amat Socrates. Da Socrati Autolycum, Callis
 Alcibiadem; Autolycum emendabit Socra-
 tes, Alcibiadem corrumpet Callias. Scis quo-
 modo Alcibiadem aspiciat Socrates: ut ignem
 aliquis per rimam, ut florem, sub aqua. In
 corpore animum spectat Socrates, sed pul-
 cherrimum, in animo Deum. Habet pul-
 chrum suum animus, habet pulchrum suum
 corpus: sicut pulchrum suum habet homo

pul

pulchrum suum equus. quæ in vno pulchro
desinunt. Quod cum vnum sit in cœlo, diui-
ditur in terra. sicut radii in terra sunt multi,
vnus Sol in cœlo. Deficiunt paulatim radii;
deficit paulatim pulchrum. Et tamen, radios
cum aspicias, de Sole cogitas, pulchrum hoc
cum vides, originem illius mente reuocas.
Sub platano cum sedet Socrates, non jam So-
lem, sed radios illius videt. idem, cum in cor-
pore oberrat, non jam pulchrum sed imagi-
nem illius videt. Imago Deo proxima est ho-
mo: imago pulchri, pulcherrimus. Ideo non
Theætetum, neq; Chærophontem, neq; Ari-
stodemum sed Charmidem, sed Alcibiadem,
sed Phædrum, amat Socrates. Nemo Solem,
nemo pulchrum non vidit. excipio cæcos,
excipio improbos. Pulchrum olim omnes,
teste Socrate, viderant: solus meminit phi-
losophus. Voluptatem sequuntur omnes, ve-
ram solus sequitur philosophus. Quæris, pul-
chrum vbi viderit Socrates? Profanus es, si
nescis, impius, si negas. Nec enim Socrates
esse incipit cum nascitur, nec esse desinit,
cum occidit. Aliud est faber, aliud securis:
aliud est Socratis corpus, aliud ipse. Neque
quenquam docet, omnes monet Socrates:
nec instruit ignaros, sed interrogat. Ideo nec
precium à quoquam vt Thrasymachus, nec
mercedem exigit, vt Gorgias. Quicquam
se scire negat Socrates. Aliud enim scire, aliud
est.

est meminisse. Reliquis scientiam relinquit, sibi memoriam, ut suam, seruat Socrates. Monere autem quæ non memineris, est hominis, exigere precium, non est Philosophi, sicut, scire aliquid non est hominis. Nam ut nemo temulentum docet postridie quæ vidit & non meminit, sed monet tantum quæ non plane ignorat: ita crapulæ humanæ Socrates succurrit. Hæc est obstetricia quam hauserat à matre, reliquos docebat Socrates. Obstetrix Phænarete, obstetrix & in Theæteto est Socrates. Quippe ut foetum obstetrix, non gignit, sed educit, ita scientiam non confert Socrates, sed elicit. Et ut infans vivit priusquam nascitur, ita & in homine est scientia priusquam aliis apparet. Dubitat, an Deus sit, Aristodemus. non ignorat, sed oblitus est. Monet Socrates, Aristodemus credit. Res nostras Deo curæ esse, Aristodemus jam non meminit. Socrates ostendit, Aristodemus jam monitus agnoscit. Ad hominis memoriam quem nosti, vestis ejus, ad memoriam ipsius pulchri, signum ejus sufficit. Et ut amici sigillum cum vides, non amicum vides, sed agnoscis, ita solam ipsius pulchri imaginem philosophus ostendit, ipsum ubi est relinquit. Hoc in Lyceo, hoc in porticu, hoc & sub platano cum cura agit Socrates. Omnes pulchrum quærunt, pulchrum invenit philosophus. Hoc est, quod in syllabis ac
voci-

VOCIBUS Grammaticus, in oratione Rhetor,
 in disputationibus Sophista, in auro auarus
 in amica amator, in cane venator, in planta
 quærit rusticus. Ex Homero depingere hoc,
 si lubet, possum. Pylum proficiscitur, ut pa-
 trem inueniat, Spartam abit, ut quærat, Te-
 lemachus. Maritum desiderat, luctu confi-
 citur, vnum hoc Penelope agit. Domum
 Vlysses redit. Domi nec patrem Tekema-
 chus, nec maritum Penelope agnoscit. Vlyf-
 sem Minerua, pulchrum mutat Deus. Vna
 anus est in ædibus, decrepita, deformis:
 Socrati hic haud dissimilis. quem Silenum Al-
 cibiades, monstruosum Cleobulus, torpedi-
 nem dicebat Meno. Cicatricem hæc prius-
 quam dominum agnoscit. Vlysses ante in-
 cognitum cicatrix prodit, neque Vlysses ta-
 men est cicatrix ipsa: sicut neque sui similis
 Vlysses ipse. Euryclea Socrates, proci sunt
 Sophistæ. Pulchrum Sophistæ quærun, sed
 in verbis, proci voluptatem, sed in vino. De-
 pingere idem possum ex Tragœdia. Ex fra-
 tre sed de fratre Electra quærit, & quem quæ-
 rit, frater est quem videt. Manum Orestes
 tollit, palam annuli ostendit. Electra proti-
 nus exclamat,

ὦ φίλῳ τῷ φῶς.

Ita Phædri sui vultum, Charmidisque ocu-
 los, ac comam Alcibiadis cum videt Socrates,
 exclamat. Annulum in domo patris viderat
 Electra,

Electra, ut & pulchrum in cœlo Socrates. Nunc uterque agnoscunt, nunc uterque exclamant. Sicut pueri cum vultum patris, vultum matris alibi depictum vident, osculantur eum, tanquam ipsos: ita Socrates cum pulchrum corpus videt, protinus de Deo suo cogitat, quem ita intuetur. Et quemadmodum in somno, fratrem aut sororem sæpe amplectimur defunctam, ita pulchrum suum in hac nocte semper videt Socrates. Quippe ut duas inter vigilias medium est somnus, ita hæc utrinque vita summum suum habet bonum. quorum hoc est, hoc futurum est. Et ut non præterita in somno tantum reminiscimur, sed & ventura diuinamus, ita & quæ vidit reminiscitur, & quæ visurus est, prædicat Socrates. Aliter pueri, aliter somniant viri. De tesseris in somniis contendunt pueri, res agunt viri. Athleta cecitat, nauta nauigat, venator currit strenue, confligit miles. Aliter Hippias & Polus, aliter somniat Socrates. Aliter Grammaticus somniat, aliter philosophus. Vis somnium audire Socratis?

Magnus in calo Iupiter, alato inuectus curru primus fertur, disponens omnia regensque. Hunc Deorum Damorumque exercitus, viginti in ordines distributus, post sequitur, &c.

Hæc olim viderat, nunc reminiscitur, nunc
monet

monet. Nemo Deum esse discit, sed monetur tantum. Ineptus est Socrati philosophus qui operose pietatem docet. Illa non infunditur in animum, sed reuocatur. ut amici enim, cum à nobis abit, citharam, cum ipsum non possumus, aut scalprum seruamus, ita nulla gens est, quæ non Dei causa colat aliquid. Gladium Scythæ, lapidem Arabes, bouem Ægyptii, Persæ ignem, hastam Itali, Socrates formosum corpus. Hæ sunt imagines quas seruat Socrates, hæ sunt effigies quas colit. Non enim Phidiam in auro, non Polycletum in ebore miratur: quia pulchrum in corpore, in pulchro spectat Deum: quem sine imagine, nimirum, viderat, priusquam corpus induisset. Scis quam recenter magni inde veniant viri? Adhuc Deorum lingua loquitur Homerus: ut Æolice, qui ex Æolia, aut Attice quicunque Athenis venit. Deorum lingua Socrates in terra loquitur, ut Græce in Scythia, nimirum, Anacharsis, Plato Ægyptice in Græcia. In Græcia enim, Scythia quamuis esset, Anacharsis fuerat, in Ægypto, Græcus quanquam esset, Plato: quemadmodum & Socrates in cælo, quamuis homo. Vis audire Homerum? De aui quadam, *Chalcidem*, inquit, *homines, cymindin Dii vocant*. De vrbe, *Batieam homines, Dii Myrinna sepulchrum*, dicunt. De fluuio, *Xanthum vocant homines, Scamandrum Dii*

Dii dicunt. Vis audire Socratem! *Amorem,* inquit, *ἔρωτα* homines, *Dii Περσῶτα dicunt.* Et mox versus addit homini ignotos. Vnde hæc suauissime haufisti Socrates? Non ex Aspasia, aut Diotima tua, credo, non è Prodicus aut Conno. Non, inquit, sed è cœlo. Atticam Athenienses optime, Deorum linguam optime Dii docent. Hi ipsi cum oraculi consilio ac suasu, mœnibus relictis, Rempubli- cam in classe haberent, urbem occupauit Xerxes. Qui & pueros superstites inuenit quosdam, quos in Persiam abduxit. Qui cum inter barbaros senescerent paulatim, linguarum tamen suarum vestigia seruabant. Quod & nostrum fecisse credas Socratem. Idem inter Persicas tiaras, chlamydem aut lenam cum viderent Atticam, gaudebant, exultabant, deducebant hominem ac sequebantur. Socrates formosam alibi cum videt faciem, de patria jam sua cogitat, ac ipsam videt. In vinculis qui consenuit, ministrum si domesticum per rimam aspicit, exclamat, lachrymatur. Et miraris si ad Dei sui in hoc carcere imaginem commoueatur Socrates? Hoc est, quod accendi sibi mentem, rapi animum, bacchari se ac furere aliquoties exclamat. Homericus Vlysses, cum in littore à patria tam procul sedet, quidnam optat? Non vt patriam, sed vt fumum saltem ejus videat. Idem in exilio hoc suo optat. Fumum hujus flammæ vel
videre

videre optat Socrates. Cani Lacenæ, feram vel ostende, vincla subito perrumpet. Autolycum aut Phædrum Socrates cum aspicit, vix sui amplius jam meminit, nec suus est. Et ut canem odor feræ mouet, quamuis absit illa, ita vel vmbra pulchritudinis attollit Socratem. Canis peritus, feræ vestigium si premat, ululat, exultat: Socrates imaginem si pulchri videt, inflammatur. Nam ut feram, licet alias, aspexit canis, ita pulchrum, sed in cœlo, Socrates conspexit. Nunc illius admiratur vmbra, nunc in somno videt. Hoc illius somnium, cicuta hoc supremus calix ille absoluit. Ita circulus perficitur, quem dixi, ita pulchrum suum videt, ita voluptatem suam denuo consequitur, ita viuere & amare desinit in terris Socrates.

AMICO LECTORI.

A Mice Lector, Quia plerasque olim Orationes, qua præsertim majores erant, singulis inscripseram, ne illis officium aut pereat, aut mihi ratio illius parum constet, visum est hic in fine singulas, quibus olim eas inscripsi, epistolas dare. Eo ordine, quo Orationes ipsas habes ad quas referuntur.

Illu-

Illustrissimo Viro Petro Iannino, Equestris dignitatē
Senatus Diuionensis Principi, Serenissimo Franco-
rum Regi ab interioribus consiliis, ejusdemque Regis
ad Ordines Foederatæ Belgico-Germaniæ Legato.

Vir Illustrissime,

IOSEPHI SCALIGERI, viri
admirandi, & in quo prope uno hæ-
atate quantum in reliquis posset na-
tura ostendit, factum diuinitus vi-
detur, ut natales Gallia, sepulchrum sibi vin-
dicaret, Batavia. Factum diuinitus videtur,
ut cui genti subsidium armorum & auxilium
difficillimo sæpe tempore debuimus, eidem lit-
rarum splendorem acceptum ferremus. Quibus
equidem vel solus ille regni vestri majestatem
adaquauit: nostrum vero auum cuius inui-
dendum fecit. Nam ut à Francisco magno inci-
piamus, sub quo aurea vere atas apud vos ex-
stitit, qui tot eruditos quot prope homines quoti-
die videbat; neminem inueniemus tamen,
qui cum aliqua in arte excelleret, admira-
tione indignus haberetur: qui cum linguam
unam recte didicisset, viri docti nomen non
tueri putaretur. Nemo vero tanta vel discendi
audacia unquam extitit, ut tam multa tenta-
ret: vel felicitate, ut cum simul plurima spera-
ret, plus consequeretur quam optasset. Nemo,
qui cum annos ad viuendum paucos à natura
accepisset, omne id tempus animo impenderet:
qui

qui cum una aliqua in urbe natus ac eductus
esset, orbis univrsi ciuis videretur: qui cum
linguas infinitas prope intelligeret, omnes insti-
tuto suo & accommodaret & res totidem con-
jungeret. Ac profecto ita existimo, quod si ut in
fronte oculos, ita in ipso pectore gestarent homi-
nes, quibus contemplari animum ejusque orna-
menta possent, nullum multis ab hinc saeculis
(patrem conjungo semper) pulchrius spectaculum,
neque dignius ad quod orbis univrsi na-
tiones concurrerent, hoc viro extitisse. Nam si
funambuli nonnunquam causa, aut inusitata
alicujus fera, undique aduolare solent homi-
nes, neque sumptui laboribusque parcunt, ali-
quid profecto admiratione dignum esse osten-
dunt, sed non illud quod mirantur: quia corpo-
ris voluptas obtinet in nobis, mente autem ca-
ligamus. quae si recte judicaret, solam virtutem
ac scientiam admiraretur: ex his voluptatem
omnem peteret: ab his nunquam oculos auerte-
ret: earum fructum usu sibi vindicaret. Nunc
cum vanitatu plena sint omnia, saepe in historia
inuenias, mulum peperisse alibi, alibi bouem
voce humana locutum, terra alibi pluuisse aut
sanguine (& quae alia historia antiqua, & non-
nunquam nostra, inter prodigia commemo-
rant) quasi minus admiratione dignum esset,
hac ita natum esse in Gallia mortalem, qui
paucissima nesciret. Quod & tibi ita visum
fuit. Nam cum primum in hanc terram maxi-
mis

miu de rebus ad nostros legatus Roterodami ap-
 pulisti, in concursu omnium & gratulationem
 prima, cum è Senatoribus alii alia ostenderent,
 prater expectationem, Scaligerum extollere ce-
 pisti: quem ereptum esse vobis, merito conquesti-
 baris. Idem cum vix Hagam venisses, plurimi
 amplissimique ex te viri audiverunt. Donc
 una gratulatum ad te iuimus. Ibi qua huma-
 nitas tua, quod gaudium, qua benenolentia
 apparuit! Qui sermones ultro habiti citroque!
 cum & ipse vere literatus esses, neque ea illi
 nesciret, quibus commendantur qui nihil am-
 plius nouerunt. Quam quidem utriusque vo-
 luptatem sicut morbus alterius abruptit, ita be-
 nenolentiam & humanitatem tuam illustri-
 rem reddidit: liberalitati autem immortalem
 occasionem dedit. Vidimus & meminimus,
 cum neque ille egeret, quod virtute & sapien-
 tia abunde diues esset, & in tanta fortuna pro-
 lixitate multa tibi superessent, alterum offe-
 rendo, recusando alterum ea qua precipua ha-
 bentur, pulcherrimum utrinque certamen
 certasse. Nemo erat dignior qui daret, nemo qui
 acciperet. Sed profecto generosa & inuicta in-
 doles, ea stirpe oriunda, qua tribuere omnia om-
 nibus solebat, nondum cum fortuna animus
 mutauerat. neque effugere tamen potuit, qui
 cui muneris gratiam faceret, ejus benenolen-
 tia tantundem deberet. Accipe ergo inferias il-
 lius viri, cujus laudes optime cepisti: accipe
 postre-

postremum quod Scaligero persoluitur officium: accipe, non magnum quidem munus, sed quod nomini inscriptum tuo, immortale erit. Tua ope Galli, tua Belga pacem videmus: tu spirantes adhuc sanguinem civilem animos, diuina quadam moderatione temperasti: gladios & arma sola eloquentia prudentiaque fregisti. denique à Rege missus qualem Gallia non vidit, in hanc scenam, in tragœdiam hanc plane intricatam, Deus vere è machina venisti. Te historia omnes omnes posteri loquentur: tu ingenia omnium, omnes ingentes ac praeclaras animas aternitati tua vestigales habebis; neque maiorem famam accipies à quoquam quam dabis. Nos qui & Scaligeri nomine obstricti tibi sumus & nostro, utriusque hoc tibi persoluimus: in quo ut illius laudes, ita nostram, ut spero, pietatem probabis.

Serenissimo Venetiarum Principi, Antonio Priolo, ejusdemque Reip. Patribus inuictis.

C*um ad nos allatum esset, Princeps Sereniss. & vos Patres; fœdus cum inuicto Veneto populo, ab Illustrib. ac Præpotentibus, Ordinibus, contractum esse; dici equidem non potest, quanta nos voluptas tum incesse quod gaudium: qui res gestas Serenissima fortissimaq; vestra Reip., ab ineunte ætate, partim cum ingenti admiratione legimus, partim ipsi quoque celebravimus: facturi idem porro quamdiu in his*

H h   terris

terris erimus, aut illustris aliqua sese offeret occasio. Qua tum igitur in mentem nobis subito venerunt, cum nonnullus id probari videremus, immortalis vestro nomini inscriptum imus. In quo celebrando, quamvis omnium ingenia atatum vires suas ac divinitatem exhaustisse videantur; nobis quoque aliquid, pro summo nostro studio, candore, ac observantia augusti vestri nominis, dicendum videbatur: ne ignaros nos fuisse laudis vestra suspicetur aut existimet posteritas. qua ut inclyta virtutis vestra, omnia in sacula memoriam transmittet; ita eos optime existimabit iudicasse, qui vos maxime admirati sunt. Lugd. Bat. Cal. Ian. Ann. clō lō cxxi.

Nobilissimis Amplissimisque viris, D. Hadriano à Mathenes, Domino in Mathenes & Opmeer, D. Cornelio vander Myle, Principi à Consiliis, Academiæ Curatoribus: & Amplissimis ac Prudentissimis viris DD. Consulibus Leidenfibus, eorum Collegis: Consultissimo item prudentissimoque viro Nicolao Seyltio, urbis Syndico, Curatoribus à Secretis.

O Efero vobis, Nobilissimi Amplissimique viri, aliquot Orationes & Prefationunculas, quas in Academia hac vestra partim habui non ita pridem, partim scripsi. Prima proprie est vestra, etsi sit & mea: siquidem illa que debentur, ejus esse non putamus qui existimatur possidere, sed cui est obstrictus is qui habet.

Biblio.

Bibliothecarii munus, quod ubique à præstantissimis administratur viris, vestro munere sum consecutus: non quod eruditio id nostra mereatur; sed quod vobis dignus ideo putarer, ne non semper humanissimi essetis. Gratias ergo vobis egi hætenus, ut gratus viderer, non ut paria cum liberalitate vestra facerem: cuius magnitudo integra apud vos manet. Alteram Pythiis Pindari præmisi. In qua obiter ostendi, aliter in Academiis autores; ac præsertim poëtas, aliter in triviis docendos esse: ne sordere pergant scripta veterum, errore interpretum, non suo: quod ubique fieri videmus. Huic fusiores primæ Pythiorum interpretationem subjeci, ut de talibus scriptoribus melius sentire illi discant, qui cum eos Græce legere non possint, satis sibi facere videntur, si contemnant. De libello egi deinde quem nonnulli Aristoteli ascribunt, perperam, & ut multis ostendi, falso. Puto autem esse æquissimum, ut cum omnia quæ toto anno à nobis dicuntur propter sanctiores occupationes audire vobis non liceat, initia saltem & quasi aspiciat omnium legatis.

Clarissimo Eximioque Viro, Euerardo Vorstio, Illustrissimi ac inuictissimi Principis Auriaci Archiatro, ac Medicinæ in Academia Lugduno-Baraua Doctori primario.

Qua diebus hæc in obitum CLVERI nostri. Vir Clarissime, à nobis dicta esse non igno-

H h 2

ras,

ras, cum editionem aliquot amici flagitarent, non tam ire ad te quam properare sua sponte videbantur. Causas anxie nec quaram, nec in limine ostentabo. Nihil hic de mea obseruantia, quam nosti, nihil de exacta ac diffusa eruditione tua dicam: quæ præcipuam scientiam sic ornat, ut non tam ad usum, quod plerique spectant, populi commendet, quam ad gloriam, quod paucis cura est hac tempestate, absoluat. Ut nec illud, quanta nuper dignitate, diligentia ac fide, Magistratum in hoc nostro ordine supremum gesseris. cuius causa grates à privato non expectas, cum hoc nomen publice sit dispendendum. Ne hoc quidem, quid & quantum ipse tibi debeam ab illo die quo nos magnus Scaliger conjunxit. qui, ut loco filii nos habuit, ita inter amicorum primos, debitum virtuti tuæ locum assignauit. Quod & sæpe alias, dum vixit, & constantia suprema voluntatis, publice testatus est. De Cluero nobis sermo est. E quo sæpe audiui, cum desertus hic ab omni sanguine ac propinquis viueret, in uno prope te ac commendatione tuâ, apud Nobilissimos Amplissimosque Curatores Academia ac Ciuitatis Consules, spes fixas habuisse. Quam id autem serio ac candide sit à te factum, nemo me, ni fallor, certius testari potest: cum in te præsentem fuerim non semel, nec hic aliena utar fide. Iam in morbo, quibus verbis, quibus monitis, tum animo tum corpore languentem,

Qua

Qua solatus es allocutione !

Ut supremis tabulis , qua nunquam fallunt , quantum viuis tibi ac superstes debuit , tandem etiam post mortem à te expectares. Quo iudicio & nos obstrinxit. ut quàs grates tibi , iam defunctus vita , agere non potest , eas per amicum agat. Qui , ut suo nomine maiora tibi debet , ita partim suo partim alieno , hoc supremum pietatis testimonium inscribit. Vale , Vir Clarissime , ac nos , ut soles , ama.

Nobilissimo , Amplissimoque viro Iacobo van Dyck
Serenissimi Suecorum Regis Consiliario & Legato:

H Abes hic , Vir Nobilissime , qua tanti non erant ut à te legerentur ; nisi illis precium fecisses , audiendo. Testari videlicet volebas , verissimum videri tibi quicquid de historia hic diximus : eam prope solam , aternitatem principibus conferre , ad quam manu & potentia contendunt. Bella enim frustra geri , oppida expugnari , de hoste triumphari , nisi ea quis ad postereros transmittat , & perennitatem illis donet qui donare possunt cetera , Hoc videntur optime intellexisse ii ipsi quos hic celebramus , populi Romani principes. qui cum res gessissent maximas , eas ipsas ipsi quoque studiose celebrarunt. Dictatorem Casarem , undecies centena nonaginta dua hominum millia , extra ciuiles motus , confecisse legimus. Eandem manum

H h 3

stylo

Stylo quoque armavit ipse, & quaecunque gessit, invidenda ceteris felicitate descripsit: Idem Syl-la fecit, idem Hadrianus, idem Antonius, idem alii non pauci. Ceteri, quae ipsi praestare non poterant, quanti tamen facerent abunde testati sunt. Ajunt Scipionem, cum sine ambitione vlla res suas in sepulchris suis alii pratercuntibus legendas darent, nihil prater Ennii poeta statuam in suo posuisse: quod existimaret, magna quidem esse quae gessisset, sed quae sine alterius ingenio & arte, nunquam ad posteritatem essent perventura. Quare quemadmodum virtutis sua inspectorem etiam in bello Ennium perpetuo habebat; ita sine eo per quem semper se victurum esse intelligebat sepeliri noluit. Eadem esse Regis tui mentem nobis persuademus. Qui diuinus heros, cum inuictus sit manu, Musas, quae cum maiestate raro hodie concurrunt, non tam amat quam exemplo suo aliam commendat. dignus qui non modo tantus habeatur quanta sunt quae gessit, sed quinunquam ignoretur. quod à solis literis est expectandum. A te unum postulamus, ut hic nihil prater deuotum virtuti tuae animum agnoscas, quem in opere maiori, quod sub praelo iam versatur, tibi consecramus. Tum, si tanti ista tibi non videntur ut cum cura legas, deberi tamen tibi scias, quia audiuiisti. Vale, Vir nobilissime, & nos ama: qui te colimus.

Cl.

Clarissimo Consulissimoque viro Leonardo Casembrotio, Senatori & Mariumi fisci Patrono dignissimo.

R *Euerjus, Vir Clarissime, ab itinere, quod maxima cum voluptate una nuperrime confecimus, secundum Flori auspiciatus sum. Quod priusquam facerem, Orationem de initis imperii Romani habui: in qua primam ejus populi aetatem celebraui. Eram adhuc plenus militaris animi, quem in eo loco hauseram, in quo tot heroum corpora calcaueramus ego & utrique nostrum conjunctissimus Schadeus noster. cujus forsitan vestigia nonnulla & scintillas hic videbu. Ea autem cui potius quam tibi debebatur, cujus multa in me extant merita, quae cum luculenta sint, majus tamen est nuperrimum. Ostendisti enim quam & ego & mea tibi cura essent: homo vere ad humanitatem factus, neque indignus maximo parente. qui ut prudentissime in Republica versatus est, ita Ecclesia non raro profuit. Cui tu simillimus, de altera mereri bene nunquam cessas: alterius calamitatem, & quod ab ardore animorum ortum est incendium, sapissime deploras; non minus hic moderatus, quam ibi circumspectus: in utroque autem prudens. Vale, vir Clarissime, & in antecessum hoc, qualecunque est, habe.*

H. h. 4

Magni-

Magnifico Amplissimoque viro, Benjamine Auberio Mauriero, Christianissimo Galliarum & Navarrae Regi à consiliis, & ad Præpotentes Confoederatarum Belgii Prouinciarum Ordines legato.

N Vper^o cum ad Taciti Annales aliquid dicendum nobis esset, effecisti, ut qua nemini fortasse placitura erant, ea aliquid splendoris traherent à loco, in quo nihil tam conspiciendum erat, quam quod tu adesses. Hoc quia optime successit nobis, & quia spero ea qua libenter tua causa audierunt, omnes libentissime lecturos tua causa, dedi typographorum voluisti, sine ulla mora, & ambitione, nisi quod tuo sum abusus nomine, ut sic commendarem denuo quod scripsi. Magna quidem vestra est dignitas, qua à Majestate multum trahit, quam vos iis, ad quos missi estis, exhibetis: mihi tamen ille maximus videtur, qui mensuram suam totus in se habet, & fortunam quantamcunque animo & meritis excedit. Quod si cuiquam hodie in Gallia, tibi sane est propositum. Literas & sapientiam sic coluisti olim, ut quicumque à summo viuidoque ingenio progressus expectari possint, eos feceris. Nemo literatus uiuit hodie in regno vestro, quo non usus sis familiariter: nulla pars est eruditionis, nullus autor, in quo peregrinus sis: nullus denique amœnitatis genus quem non possideas. Ut qui recte te nouerunt, tria maxime diuersa admirentur: quod in dignitate publica, priuati hominis humanitatem

tatem, in molestis occupationibus ac curis, ociosa eruditionem, in aula, summum sapientia amorem, conjunxeris. quæ non semel apud omnes predicauimus. Nunc cum paulum ocii conceditur, ne hoc tibi pereat, reminisceris quæ olim didicisti, & ad illa studia reuerteris, quæ tranquillitatem dare possunt animo. quam conferre dignitas & reliqua quæ sola sperant homines, non possunt. hoc est, cum fortuna antecellas ceteros, mente & instituto eam quoque prateris. Eorum plane exemplo qui huc hætenus à Rege vestro missi sunt: quorum nemo fuit, qui non ad supremam eruditionem peruenisset. Nam ut regnum vestrum hac ætate palmam ejus omnibus eripuit, & ante omnes eam coluit & propagauit, ita omnium postremo retinet, ac ne bellis quibus ciuilibus ut eam eripiant concedit. Accipe igitur, Vir Maxime, à cliente tuo, quod jam tuum est: accipe quod voluisti: lege, si sit tanti, quod jam audiisti. Et quandoquidem muneribus, hospitio, officiis, comitate omni & beneuolentia, me sic obstrictum tibi tenes, ut in nexu adhuc maneam, patere, ut creditorem tam benignum in te habeam, quam patronum hætenus expertus sum.

Illustrissimo viro, Dominico Molino, Patricio & Senatori Veneto.

CUm nuperrime, Illustrissime Heros, excuterem nonnulla, quae aut dixeram ad Tacitum aut scripseram jam olim, in Orationem quandam incidi, quam cum magno auditorum, etiam amplissimorum, studio, à me habitam memineram. Atque eam, cum superioribus non esset addita, sub Illustri tuo nomine in lucem dedi. Vnde enim magis commendari nostra, unde dignitatem ac splendorem magis luculentum mutuare possunt, quam ab eo, quem illustre genus, merita majorum. Et, quod omnibus his majus, vobis autem est gentile, magnus ac inuictus animus. tum propter libertatis ardens studium ac curam, omnium doctorum, quos Venetia nunc habet aut Patavium. testimonio euectum, ipsa jam in sinu suo fama ac aeternitas ostendit? Quippe qui intellexisti, reliqua interitura, visi ad diuinas laudes tuas, illam quoque gentis tuae ceteris adjungeres, ut omnes ditionis vestrae Musas tibi vindicaret. Quae quo minus adulari didicerunt, quod feruile ac deforme malum est, cum in ipsa libertate nata sint, eo magis nomen tuum à suspitione ista vindicabunt: veras autem laudes in Illustri loco positas, ad posteros transmittent. Ac de me quidem, quantum tibi debeam non dico. Iusto enim operi, de quo jam pridem cogitamus.

id

et praescribimalo. Hoc fatebor interim, è scriptis vestris, quorum partem liberalitati tuae libentissime acceptam fero, ea me hausisse, quae vix ab antiquitate expectari poterant. ac praecipue aeterna fortitudinis exempla ac constantia. Quae cum passim extent, atque ea vobis debeat terrarum orbis, ego, semel in hoc limine, ipsi Deo inter prima, me, tum ista, tum fauorem tuum, sine fuco ac fallaciis, debere fateor. Vale Illustriss. Domine, ac magnis illis animabus, Balthasari Bonifacio, Nicolao Crasso, Laurentio Pignorio, ut me commendes, peto. Lugd. Bat. Cal. Apr. CIO IO C XXII.

Amplissimo, Consukissimo, Clarissimoque viro Roche Honartio, Curiae supremæ assessori primario, Aca-
demiae Leidenfis Curatori dignissimo.

Immensam C. Caesaris ideam animo complecti, vix unius hominis videtur. Qui humanis rebus tantum attulit momenti, ut quæ rerum domina tum maxime esse incepit, uni libertatem suam manciparet, quia parem quem opponeret non habuit. Cujus magnitudinem fatalem, Amplissima Vir, Roche Honartii, quia ex iudicio ac suasu, cui omnia deferre merito solemus, tuo, nuper in Tranquillo obiter describebamus, aliquid initio dicendum fuit, non de ritibus antiquis quidem, aut Grammaticorum sacris, quorum explicatione, in scri-
ptore

prore nobilissimo, nonnulli maxima cum laude jam defuncti sunt, sed ut ipsum pariter cum Reipublica, quam ut paulatim ita callidissime inuasit, statu ac imagine repraesentarem. Quae nunc tuo inscribenda nomini, Vir maxime, existimamus: qui, ut cetera nunc taceam, ab eruditione summa ac ingenio, autoritatis plurimum ad summam attulisti dignitatem: dignitate autem & autoritate, non tam urbem Batavorum primam, quam Bataviam, provinciarum literis ac armis uniuersi fere orbis principem, illustras. De quo, suo, ut speramus loco. Me quidem, tanta tui nominis ex merito incessit reuerentia ac amor, ut compendiose omnibus probatum iri me existimem. si prius tibi me probaro. Vale, Vir Amplissime, ac amore tuos dignare, Lug. Bat. VII Feb.

Amplissimo Clarissimoque Virò Nicolao Seystio, Reipubl. Lugduno-Batauae Syndico, & Academiz Curatoribus à secretis.

CUm non raro mecum cogitarem, Nicolaes Seysti, Vir Amplissime, quantum pro tuo in me studio, quod saepe sum expertus, deberem tibi, exenit ut in mea supellectile ac copiis, nihil quod te dignum esset, inuenire possem. Quae res, siue à tenuitate mea, siue à tua magnitudine originem habuit, diu me suspensum detinuit. Quippe in te cum intuerer, hominem videbam, summa

*summa quidem illum dignitatis, sed in quo
propemodum hoc esset minimum, quod in Repu-
blica putatur esse summum. cum virtutis tua
ac praeclara indolis capacitas, fortuna tua spa-
cium excedant. Quam quemadmodum forma-
sti ipse, sic quotidie non ornas tantum ac inten-
dis, sed, si verum est dicendum, jam post ter-
gum reliquisti. Contigit hoc tibi, ut in ea ciui-
tate locum obtineres, cui libertatis sua magnam
partem debet Batavia: qua insuperabili virtu-
te, cum funesto bello omnia arderent, & jam
prope sola superesset, primo animos deinde portas
hostibus praeclusit: tam ingenti quidem atque
honestâ peruicacia, ut inter famem posita &
ferrum, cum par huic esset, illam sustinere diu-
tius non posset, mortem intra muros tolerare
mallet quam hostem: successu autem tali, ut
non tantum libertatem suam conseruaret, sed
communis quoque conseruata praeuium ab uni-
uersa patria acciperet; Musas & aeternitatem.
In hac ciuitate, qua Batavia totius Acade-
miae, orbis seminarium, externa pariter ac
nostra iuuentutis florem ac propaginem comple-
deretur, cum auctoritate pari in utraque age-
res, maiori tamen prudentia egisti. Plerisque
raro procedit, ut in urbe una rectum cursum
teneant, paucioribus, ut magnos ac feroces iu-
uentutis spiritus, intra rationis ac officiorum
ambitus contineant. Tu hoc haecenus obtinui-
sti, ut nec Reipublica discedat quicquam, &
cum*

cum ea ita coalescat Academia, ut qua semper ornamentum urbis vestrae fuit, iam propemodum pars esse videatur. Ex quo hoc consequitur, ut alterius incommoda cum ambarum detrimento sint conjuncta, & utilitate unius utraque consistat. quemadmodum in corpore nec manus nec pedes, nisi cum gravissimo totius dolore, offenduntur. Cujus rei causas esse duas semper judicavi: singularem in te moderationem & benigna quae ab eo oriuntur consilia. quae ad pacem semper & tranquillitatem tendunt. Quorum ipsi testes quotidiani sumus. Ad hanc Academiam, quae tantum tibi debet, nos, cum nihil aliud possemus, voluntatem attulimus prolixam: dedimus autem operam, ut in pauci nos vixisse ignorarent. Quo, ut spero, consecuti sumus, ut qui eruditionem & scientiam in nobis requirerent, conatum tamen & navatam operam agnoscerent. quod nec mercenarius negari solet, neque ad invidiam perzingit: quae excelsa tantum & ingentia adurit. Quale cum in nobis nihil unquam fuerit, neque tamen desint sycophantae, credo equidem imagine eorum quae livorem in aliis merentur, homines ignavos decipi in nobis, ut, quod canes solent, umbram corporis allatrent. Contra quos preclaro semper amuleto fuimus instructi, & quam Regu Pontici non minus efficaci; labora, nempe, & contemptu. Porro cum virtutes, ut oportet, tuas semper aestimarim, & hoc publicae

testa-

*estatum vellem, neque nunc offerre tibi possem
quantum ipse optarem. scirem autem quantum
esset quod deberem; donec aliud liceret, aliquot
Orationes ac Praefationes nuper à me habitas,
tuo inscribendas nomini putavi. Inter quas
prae cipue est una quam ab argumento gratam
fore existimabam; quod commendet eam disci-
plinam, qua nec ulla est augustior, & in qua
tu maxime excellis. Vale, literarum Mæcenas.*

Clarissimo ac Consultissimo viro Cornelio Nicolai,
in Collegio Rebus maritimis Praefecto, quod Rote-
rodami est, Consiliario dignissimo.

Qua de Socrate hic nuper diximus, bona fi-
de, ut promisi, ad te mitto, Vir Clarissime.
Munusculum, non sane pro amore in te meo,
neque re aut mole tanti, nisi inter nos sic conue-
nisset. Argumentum excusare non audeo: quod
ab eo satis commendetur quem suscepit com-
mendandū; viro, omnium iudicio, inter sapien-
tes primo. Non moroso, non inepto, non fastidio-
so, non putido, qui philosophorum morbus olim
fuit, quos famæ negociatores antiquissima
Ecclesia vocavit doctores: sed urbano, eleganti ac
festivo. qualem eum Plato ac Xenophon depin-
gunt. Apud quos cum disputat, ludit: cum de-
cipit, prodest: cum vincit, letum à se hilarem-
que aduersarium dimittit: soluit denique quos
capit, & in veram libertatem asserit. Adde
quod in vultus omnes, omnes formas, omnium
se

se mores ac ingenium transformat. Polypus postremo est, non homo. Habet cirros suos, quibus imperitos callide inuoluit: habet brachia, & acceptabula. Quaeprehendit, firmiter concludit. Adhaeret iis quos oppugnat: fugientes sequitur, ac uclide constringit. Adde, quod ut ille petram saepe aliquam inuadit, & quamcunque tangit, ejus induit colorem: ita isto omnibus se applicabat, & ut quemque accesserat, mors ejus exprimebat ac naturam. Cum his si constantiam illius, grauitatem, temperantiam, magnitudinem animi, mortis ac honoris conferras contemptum, quae cum sint diuersa, in eodem tamen sunt summa; jam de alio locutus esse uidearis. Quare danda nobis opera subinde fuit, ut quo similes essemus illi, sui esset dissimilis oratio. Quis amores enim ejus ac uernilitates, quas non nisi recte initiati capiunt, ea grauitate, qua laborum patientiam ac uita continentiam, describat? Quis hoc monstrum, non ex parte sed in totum, commode depingat, nisi qui delicias Platonis, cum Romani oratoris maiestate, cum necesse est, temperare audeat? Omitto jam, ad robur Stoicorum, & magniloquentiam stratisse uiam hunc eundem, qui de suo sapiente, de inuicta animi constantia, de libertate, ac fato, cum loquuntur, quae uerba, quas sententias, quae pondera deuoluunt! Accipe ergo, Praestantissime Virorum, quaecunque hoc munus, quod fiducia amoris ad te mitto:

qui

*quæ à prima ætate felicissime inchoatus, cum
iudicio incrementum, robur cum annis acce-
pit. sed præcipue ab officiis & humanitate tua.
Qua bic non commemoro. ne qui magnitudinẽ
eorum cum hac scriptione contendat; mihi ope-
ram, tibi fructum perisse iudicet. Vale, Ami-
corum intime, & maiora aliquando expecta.*

Nobilissimo Amplissimoque viro D. Cornelio vander
Myle, Domino vander Myle, Equiti, &c.

D Vm in miserabili Ecclesia dissidio, in que
versamur Myli Nobilissime, per uniuersam
pene Europam

— vndique totis

Vsq; adeo turbatur agris,

*libuit ab eruditione & subtilitate, qua iam
tanta est, ut nisi ad simplicitatem & multarum
rerum ignorantiam redire malit, quo proficiat
non habeat, ad infantiam & incunabula Chri-
sti, solenni hoc festo, quod ad omnes aque Chri-
stianos pertinet, secedere aliquantum, & diui-
num incarnationis sacrum, ea parte contem-
plari, qua ab homine cognosci potest. Erant eo
tempore plena controuersiarum omnia. Iudæi
quippe in parzes ac familias, non secus ac philo-
sophi, diuersas iam secesserant. Essenos enim
ac Dositheos. (aliosque iis similes qui omnia
turbabant) ut omittam; Scriba, Pharisei,
Sadducaei, Hemerobaptista, Esseni, Nazaraei
ac*

ac Herodiani, omnia contentionibus miscebant. Quicum omnes Abrahami essent posteri. & promissionem illi factam sibi tantum vindicarent, rebus aliis intenti de promissione ipsa minus cogitabant. Ita quem venturum, semper expectabant, venientem sustulerunt. Mihi crede, quicquid fere est de quo disputatur hodie, plus est quam quod ad salutem satis est: plus quam quod ad pacem & concordiam requiritur. Unica est Christi tessera, PAX ET AMOR. Ex hoc, inquit, homines cognoscent, meos vos esse, si vos diligatis mutuo. Hanc in Domini natiuitate Angeli annunciant. Hanc in prima concione Christus, quam in monte habuit, tanto pere commendat, Beati, inquit, pacis autores. Hanc postremis verbis in ardenti illa & oelesti, quam ad Patrem habuit, precatione, sui postulat concedi. Post qua verba, nihil docuit. Utinam qui minutatim ventilamus cetera, postrema Seruatoris nostri verba, vita tantum exprimamus! Bene & Ecclesiae & Reipub. consultum sit. Nunc ex quaestione quaestio, ex controuersia nascitur controuersia. Qua dum Academicarum septis continentur, facile contemnas: in incautam plebem ubi prorupere, Reipublica momenta secum trahunt. Nam de quibus eruditi vere tantum iudicare possunt, qui non desunt iam utrinque, summi viri ac eximii, de his iudicare volunt qui non possunt. Hinc liberiora de superioribus iudicia. Qua si non coer-

ceantur,

ceantur, sequitur contemptus. dum dissentientes quisque nulla eruditionis ratione habita, profanos esse, primum sibi, mox & aliis persuadet. Aliter diuini illi Patres, quorum lectione oblectari vehementer me confiteor. Vbique in iis pietatem, ubique jejunia, ubique elemosynas, ubique sanctas meditationes commendari videas. Vbique hoc ipsi profitentur. Dicendi porro genus breue ac constrictum, sed quod sensibus abundet, placuit hic nobis. quo tantopere Ambrosius & Augustinus, tum doctissimus Theologorum Gregorius, est delectatus. Si qui sunt qui soli eruditionem sacram sibi vindicant, ab iis petimus, ut pietatem saltem omnium communem esse patiantur. Nihil enim hic à me est dictum quam quod Christiani omnes profiteamur. Tibi autem quicquid huius est, putavi inscribendum: vel quod plura nemini mortalium, ut alibi dicetur, me debere existimem: vel quod suasu tuo & auctoritate, hoc à me est factum: vel quod pietatem, quam hic solum sum secutus, nemini quam tibi magis esse cordi, saepe intellexerim.

Nobilissimo & Amplissimo Viro Adriano de Matenes, Domino in Matenes & Opmeer, Academiae Curatori, &c,

Iesum Christum nuper in praesepe pro nobis repositum exhibui. qualis fuit, postquam integra diuinitate & illaesa, carnem nostram pra amore

amove ineffabili assumptis, & in terram nostram causa descendit. Nunc eundem exhibeo, qualem ipse se exhibuit in cruce, cum diuinitate iterum illasa, quicquid nostram causa induit, morti subiecit: ut pro nobis passus quicquid pati solus homo debuit, sustinere autem nullus homo potuit, iustitia diuina satisfaceret, patri autem suo illam in nobis redderet imaginem, quam instinctu Diaboli amiseramus. Hac qui aliter quam summa cum humilitate ac reuerentia considerat, indignus mihi prorsus hoc beneficio videtur. Et tamen ne hic quidem nihil voluit licere sibi curiositas humana. quae ubique ingenio indulget: ubique cum iactura pietatis, eruditionem suam profisetur. Parum scilicet putamus esse hoc quod Deo satis fuit, quod sufficere ad scientiam sufficere ad salutem voluit: Iesum Christum pro peccatis nostris esse mortuum. nisi ad modum quoque & id genus alia deueniatur. Qui profecto mihi hoc videntur agere quod milites Romani, moriente Domino. qui, dum Sancti, mater, scilicet, Iohannes, & alii, in abominabili hoc casu, stant ad crucem & dolore crudelissimo non tantum externantur, ludunt aleam & vestimenta partuntur, quasi ea res ad se non pertineret. Ita agitur nobiscum. Dum Dominus patitur, argumentamur: dum in crucem tollitur, disputamus: dum moritur, vestimenta ejus & possessionem maxime propriam, hoc est Ecclesiam, diuidimus.

nus. Hac dum cogito, sicut nuper, ita nunc pietatem me conuerto. Homiliam enim De unto Christi sacrificio in cruce, sine ostentane ulla, sine anxio, quod paginam utranque ne plerumque facit, ordine ac dispositione ipsi. & ut Sancti illi patres solent, $\kappa\epsilon\upsilon\pi\lambda\kappa\tilde{\omega}\varsigma$ $\alpha\kappa\epsilon\delta\eta\lambda\omega\varsigma$: nisi si quid oratorum consuetudiconcessimus. Eam autem tibi, Nobilissime virorum, consecramus: siue ex promisso, siue ex erito. Luculenta tua prorsus in me extant beneficia. Non commemorabo hic, quanto ad me didicendum studio huc veneris, non cominemoabo alia, quibus me obstrictum ac deuinctum bi habes: maiora enim sunt qua omnes publici debemus tibi, & qua Academia agnoscit. tua nunc summo Dei beneficio, tum Theologorum moderatione ac prudentia, placida tranquillitate fruitur. quod inprimis cura vobis Te, certo scimus. Persuadent hoc nobis admiranda plane ac eximia virtutes, qua in vobis d exemplum usque elucet: Incredibilis humanitas, morum amabilitas, & quod ut praeipuum, ita in nobilitate est rarissimum; pietatis amor sincerissimus. qua non potest esse in quoquam sine pacis ac concordia amore. Vale Nobilissime Virorum, & amare nos perge.

No-

Nobilissimis, Amplissimisque viris Academiz Conatibus, & Urbis Leidenfis Consulibus.

O Ratiunculam, quam his diebus habui, ad vos, Viri Amplissimi, hic adfero. Cujus, nisi fallor, saltem vobis argumentum placebit, vel quod non sit alienum ab hoc munere in quo verbor, vel quod ea studia commendet, quae ab omnibus probantur: quae juventuti viam praebunt ad veram erudiofinem: vestro autem iam annos patrocinio nituntur in hac urbe, quae cum animo inuito hostem repressisset, sedes Masarum esse meruit, quae via iam ad immortalitatem peruenit. Cujus magna pars literis debetur. Quas vos cum tantopere fouetis, idem quod tot summi principes Europa praestitis. Quorum quidam hodie, nonnulli olim, haec egerunt, ne collapsis istis, rursus in barbariam iretur, cuius noctem summi viri vix iam depulerunt. & quae vereor ne rursus instet. Erasmus olim vestrum, principem eorum, per contemptum barbari poetam vocabant. Ille responderebat, longa se ab ista laude abesse: plura enim unum tolerabilem poetam, quam vel decem philosophastros esse. Idem septem Gracia philosophus euēnit: quos indocti, quod arcana sapientia hoc modo concepissent, poetas tum dicebant. Sane eodem iam relabimur. Quicquid ignoratur, nunc poësis; quicquid miseri non didicerunt, nunc grammatica vocatur. Versum

VNUM

*sem toto vita tempore scripsisse, crimen nulla
additione expiandum putatur. Infelix elo-
quentia non prodest: non antiquitatis cura: non
istoria aut sapientia: non Gracorum discipli-
e: unde cuncta à peritis hujus lingua hau-
santur. Fœnum esse oportet cui hoc successerit,
ut fame saginari. Credite hac judicia non mi-
nori momenti esse. Sicut gracculi cum stre-
unt, pluvia de cœlo expectatur: ita ista mor-
em literarum nunciant. Aliter vos judicatis,
& tot annos judicastis. Quare ut libenter, ita
ure nostra vobis consecramus. In primis autem
ta, qua ad studium illorum juventutem ac-
cendunt. Ab illis hoc peto, ut labori potius no-
tro inuideant quam vestro favori. Quod est
roprium virtutis certamen, & in primis vobis
ratum. Ne, dum eruditionem veram accu-
ant, vel judicio vestro, vel suis viribus diffide-
e videantur. Amplissimi Viri Valere.*

Magnificis Amplissimis Nobilissimisque vitis, Praefidi,
reliquisque Supremi Senatus Assessoribus.

Nobilissimi Amplissimique viri. Nunquam
futurum arbitrabar, ut quod Iano Doussa
persoluerem, aliena potius auctoritati quam pie-
tati mea darem. Cum enim publice in Acade-
mia laudandum esset fœnus publicum; visum
est Senatui ad partes nos vocare. Frustra ta-
men. Videbam enim vel inuidiam aetatis mea
vel scientia. Qua cum aliquid pro se potuerint,
— neces-

necessitate dicendi exsolutus, scribendi immunitatem nondum impetraui. Quam equidem debere cuiquam nolui, cum priuata merita illius viri paululum à publicis deducere, Doussamque ea parte cogitare, qua in primis meus fuit. quineminem aut arctius complexus est aut benignius habuit. Cuius rei quamvis nunc quidem causam inuenire possum; fructum tamen diu est cum agnoscō. Quis autem hac scrutetur, quis eruat, quæ à natura benignitate sunt? Sicut herba quadam sine semine proueniunt: ita amor iudicium non semper sequitur, sed & præcedit. Quadam ergo de ingenio illius & scientia, plura de moribus & innocentia hic diximus: quæ sola pars calumnia nunc patet. Eruditionem viri nemo, dignitatem nemo mouet, neque aliud in Doussa reprehenditur quam id quod culpa caret. Multa quæ de generis splendore addi poterant, ab alio jam occupata, pratermisimus. Et ita homo fuit, ut hac aliena sciret, virtutemque sine dote in manum conuenire vellet. Vobis, Patres Magnifici, hac nuncupare visum est, qui ejusdem dignitatis, vel socii fuistis vel heredes estis: quorum Amplissimus ordo tres summos Curatores Academia dedit. idque potissimum, ut quos Doussa integritatis suæ admiratores habuit, eosdem nunc patronos habeat. Quemadmodum autem vitis recte assurgit cum per vnum scripti: ita præcipua virtutes hodie sine robusto præsidio

se

non tuerentur. Quod ab autoritate vestra spectamus, qui non aliam ingressi estis viam, sed iuxta eam, in quibus civilem illam prudentiam, et maiore literarum cultu temperatam cum inueniemur, libenter fortiora solatia admittimus, et in maximo luctu cogitamus, Magistratus vestros mortales esse, administrationem aeternam. Valete.

Nobilissimo & Amplissimo viro Iacobo Augusto Thuano, Regio in Sanctiore Consistorio Consiliario, & in Amplissima Parisiensi Curia Praesidi.

A Ccepi munus quod ad me misisti, vir Amplissime; Historiam dico tuam. in qua reliqua omnia qui abunde laudauerit, multo tamen plura de inuicta illa tua libertate animi dicenda relinquet. Quae tanti apud me est, ut de ceteris parcius loqui soleam: ne aliquid in tam perfecto opere pluris fecisse videar quam quod in eo est praeipuum. Hoc ut intelligeres, munusculum tibi reddo. quod sine ullo Rhetorico colore & τῆς ἐπιδεικτικῆς λέξεως, tam facile se tibi solo argumento probare poterit, quam quibusdam etiam cum his displicebit. nisi quod metuum, ne audaciam meam potius apud te accuses quam conatum absolvas. Et profecto totum quod hic fecimus, nisi quatenus pietas in nobis vocari potest, mera confidentia est. Sed quemadmodum qui ipsas virtutes commen-

I i

dant,

dant, solo probitatis nomine veniam impetrare solent, quamvis multa pratermittant : ita me oportet, qui de illo viro sum locutus, quem non dicam infinita scire, sed quo nemo unquam pauciora ignoravit. Sape autem audiui ex amicis tuis, nullius te lubentius quam illius meminisse. & in historia, cum iudicium tuum obita de homine tulisses, dolebas te de amico plura dicere non posse. Quare, quod tibi in tam religioſo ſcripto integrum non erant, nobis in diverſo nemo non niſi improbus concedet. Quod quidem offerre tibi volui: vel quod ſimilia huſ dicturus videbare; vel quod gratiſſima tibi hac futura eſſe, ne è ſcriptis quidem tuis dubitari poteram.

Ampliſſimis, Nobiliſſimiſque vitis, D. D. Georgio Michaëli Lingelſhemio, D. D. Iohanni Germando. Ser. Palatini Electoris Conſiliariis digniſſimis ad illuſt. Principem Mauritium Legatis.

N*obiliſſimi Viri. Ego vero eadem opera & amici & meam fidem apud vos libero. Venit ad nos die heſterno clariſſimus collega noſter Baudius, cui paulo vehementius, ut ipſe agebat, id injunxeratis, ut Theocritum cum aſpicerer, certiores vos facerem. Ibi ego, partim anguſtia temporis, partim, qua mea eſt ſimplicitas, verecundia impulſus, ut qui minime παρρησιας ſim, praterea neque tantis viris facile ſatiſfacturum me arbitrarer, hoc officio ſu-*

super sedis. Igitur quos auditores deprecatus sum, ad lectionem nunc inuito. Orationem nostram vobis offero, neque id sine suasu & autoritate magni Scaligeri, cui quidem vos deferre novi omnia. Porro cum in Germania, quicumque laurum, apud nos, quisquis paulo plus reliquis insania est consecutus, poëta dici velit; non abs re me facturum existimavi, si divina scientia, qua saculi vitio opprimitur, dignitatem vindicarem. Quod cum exemplo quotidie præstet Grotius noster, ὁ γὰρ μὲν ἔστιν ; nos id verbis conati sumus. ne Batavia nostra saltem, quod olim poëta munus fuerit, ignorasse videatur Valete Amplissimi Viri.

Amplissimis, Nobilissimisque viris, Iano Douſæ, Domino in Noortwijck, & Cornelio Neostadio, Domino in Sevenhove, Acedemiæ Curatoribus, & D. Nicolao Seystio, iisdem à Secretis.

Viri amplissimi. Ingenui animi esse existimavi semper, ut cui satisfacere nequeas, ei te plurimum tamen debere agnoscas. Vestra autem ea in me beneficia publice priuatimque extiterunt hæcenus, ut quannis omnem mihi satisfaciendi spem præcipiant; voluntatem tamen relinquant. De qua ut nunc saltem constet omnibus, εἰς ἕωρον hoc vobis, tanquam creditoribus meis, offerro: Declamatiunculam nostram in Illustri vestra Academia nuper habitam: ut tantisper saltem velle me sciatis, donec

potero quod volo. Cuius rei major jam quæquam antehac, spes oblata est: postquam auctoritate vestra & prudentissimi Senatus huius Urbis factum est, ut in celeberrima hac Academia ad publicum docendi munus admissus sim. Itaque ut posthac dignum quid vobis, dignum vestris beneficiis referre possim, id quoque i beneficio vestro expectandum erit: quibus m & Musas meas committo. Vos autem Deo immortalī. Valete.

F I N I S.

IN ORATIONES

DANIELIS HEINSII,
HVGONIS GROTH.

EPIGRAMMA.

Post dignum Latio pedem cothurno,
 Post Rossæ teneras amationes,
 Scriptas carmine, quale Naso, quale
 Romanus cuperet suum Philetas,
 Post Flacci cithaam, tubam Maronis,
 Post tantæ trimetros seueritatis
 Ut rugas superent Catonianos,
 Jam Demosthenicæ sitior undæ
 Linqvis Pegaseos, amice, fontes,
 Regnans eloquio solutiore,
 Dum nunc ingenii fluentis æstum
 Libertas tibi Tulliana laxat,
 Nunc facundia Plinium secuta
 Constringi studet arctiore gyro,
 Nunc docti Senecæ refert acumen
 Densis pagina seminata gemmis.
 Heinsi, viue diu, diuque de te
 Certet Suada potens, nouemque Musæ.
 Quicquid nominibus prioris ævi
 Æternam potuit parare famam,
 Hoc in te liceat stupere solo.
 Millenis facibus superba nox est:
 Astrum sufficit vnicum diei.

LECTORI DE MENDIS

TYPOGRAPHICIS.

A Mice Lector, cum percurrere ea quæ essent edita propter occupationes non vacarit, rogamus petimusque, ut ingenue ac candide mendas per te typographicas emendes. quas haud magni momenti fore speramus.

